

HRVATSKI SABOR

KLASA: 021-03/23-09/27

URBROJ: 65-23-02

Zagreb, 3. travnja 2023.

Hs**NP*021-03/23-09/27*65-23-02**Hs

**ZASTUPNICAMA I ZASTUPNICIMA
HRVATSKOGA SABORA**

**PREDSJEDNICAMA I PREDSJEDNICIMA
RADNIH TIJELA**

Na temelju članka 33. stavka 1. podstavka 3. Poslovnika Hrvatskoga sabora u prilogu upućujem ***Izvešće o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu***, koje je predsjedniku Hrvatskoga sabora u skladu s odredbom članka 22. stavka 1. Zakona o ravnopravnosti spolova ("Narodne novine", broj 82/08, 69/17), dostavila pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, aktom od 31. ožujka 2023. godine.

PREDSJEDNIK

Gordan Jandroković

**REPUBLIKA HRVATSKA
PRAVOBRANITELJICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA**

Ev. broj: PRS 12-02/23-19

Ur. broj: 08-23-01

Zagreb, 31. ožujka 2023.

Hs**NP*021-03/23-09/27*41101-23-01**Hs

REPUBLIKA HRVATSKA
65 - HRVATSKI SABOR
ZAGREB, Trg Sv. Marka 6

Primljeno: 31-03-2023		
Klasifikacijska oznaka:	Org. jed.	
021-03/23-09/27	65	
Uredžbeni broj	Pril.	Vrl.
41101-23-01	1	4

HRVATSKI SABOR
Predsjednik, g. Gordan Jandroković
Trg sv. Marka 6
10 000 Zagreb

Predmet: Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu

Poštovani predsjedniče Hrvatskog sabora, gospodine Jandrokoviću,
Sukladno obvezi iz čl. 22. st. 1. Zakona o ravnopravnosti spolova dostavljam Hrvatskom saboru *Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu* i zapis istog na CD-u zajedno sa njegovim *Sažetkom*.

Uz naprijed navedeno godišnje Izvješće o radu, sukladno obvezi iz čl. 35. st. 3. Zakona o fiskalnoj odgovornosti (NN, broj 111/18), dostavljam Vam i Izjavu o fiskalnoj odgovornosti za 2022. godinu (Prilozi: 1.a i 2.a).

S poštovanjem,

**PRAVOBRANITELJICA ZA
RAVNOPRAVNOST SPOLOVA**

Višnja Ljubičić, dipl.iur.

Privitak:

- navedeno

Dostaviti:

- naslovu

- arhivi

Preobraženska 4/I
10 000 Zagreb
Hrvatska

tel: ++385 (0)1 48 48 100
++385 (0)1 48 28 033

Fax: ++385 (0)1 48 44 600
e-mail: ravnopravnost@prs.hr
www.prs.hr

IZVJEŠĆE O RADU ZA 2022.

Zagreb, ožujak 2023.

REPUBLIKA
HRVATSKA

**REPUBLIKA HRVATSKA
PRAVOBRANITELJICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA**

Ev. broj: PRS 12-02/23-19

Ur. broj: 08-23-01

Zagreb, 31. ožujka 2023.

HRVATSKI SABOR
Predsjednik, g. Gordan Jandroković
Trg sv. Marka 6
10 000 Zagreb

Predmet: Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu

Poštovani predsjedniče Hrvatskog sabora, gospodine Jandrokoviću,
Sukladno obvezi iz čl. 22. st. 1. Zakona o ravnopravnosti spolova dostavljam Hrvatskom saboru *Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu* i zapis istog na CD-u zajedno sa njegovim *Sažetkom*.

Uz naprijed navedeno godišnje Izvješće o radu, sukladno obvezi iz čl. 35. st. 3. Zakona o fiskalnoj odgovornosti (NN, broj 111/18), dostavljam Vam i Izjavu o fiskalnoj odgovornosti za 2022. godinu (Prilozi: 1.a i 2.a).

S poštovanjem,

**PRAVOBRANITELJICA ZA
RAVNOPRAVNOST SPOLOVA**

Višnja Ljubičić, dipl.iur.

Privitak:

- navedeno

Dostaviti:

- naslovu

- arhivi

Preobraženska 4/I
10 000 Zagreb
Hrvatska

tel: ++385 (0)1 48 48 100
++385 (0)1 48 28 033

Fax: ++385 (0)1 48 44 600
e-mail: ravnopravnost@prs.hr
www.prs.hr

Sadržaj

UVODNA RIJEČ PRAVOBRANITELJICE.....	1
I. POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE U 2022. GODINI.....	4
1 ZAŠTITA GRAĐANA/KI OD DISKRIMINACIJE U PODRUČJU RAVNOPRAVNOSTI	
SPOLOVA - ANALIZA PRITUŽBI.....	7
1.1. OBLICI I OSNOVE DISKRIMINACIJE.....	9
1.2. PODRUČJE DISKRIMINACIJE.....	10
1.3. NAČIN RJEŠAVANJA PREDMETA.....	10
2 PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA - ANALIZA AKTIVNOSTI.....	13
3 SUDJELOVANJE U SUDSKIM POSTUPCIMA	19
4 ZAKLJUČNO RAZMATRANJE.....	20
II. EU PROJEKTI I DRUGI MEĐUNARODNI PROJEKTI	22
1.1. Međunarodni EU projekt „Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju nad djevojčicama i ženama te stvaranje sigurnijeg online okruženja - CERV-2022-DAPHNE-101096462-bE-SAFE”	23
1.2. Međunarodni projekt “Radnica - rodna jednakost u svijetu rada”	23
1.3. Projekt “Prema sprečavanju i iskorjenjivanju nasilja i uznemiravanja na radnim mjestima u Hrvatskoj”	24
1.4. Projekt “Glas žena u sportu”	25
1.5. Projekt u okviru promidžbe i provedbe „WE ARE NATO“ kampanje u Hrvatskoj.....	25
1.6. Projekt „Oboji svijet! - misli, odluči, djeluj, uključi”	26
III. ANALIZA PO PODRUČJIMA	27
1 ZAPOSŁJAVANJE I RAD.....	28
1.1. ZAPOSLENOST I RADNA AKTIVNOST	28
1.2. RODNO UVJETOVANA SEGREGACIJA TRŽIŠTA RADA	34
1.3. JAZ U PLAĆAMA I MIROVINAMA	35
1.4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE.....	37
1.5. DISKRIMINACIJA PRI ZAPOSŁJAVANJU I RADU S OPISIMA SLUČAJEVA	40
1.6. SAMOZAPOSŁJAVANJE I PODUZETNIŠTVO ŽENA.....	42
1.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke	49
1.7. SPOLNO UZNEMIRAVANJE	50
1.7.1. Zaključno razmatranje i preporuke	53

1.8. RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE.....	54
1.8.1. Analiza korištenja rodiljnih i roditeljskih potpora po spolu	54
1.8.2. Zaključno razmatranje i preporuke	61
1.8.3. Opisi slučajeva iz područja rodiljnih i roditeljskih potpora	62
1.9. DEMOGRAFSKA POLITIKA.....	63
1.9.1. Zaključno razmatranje i preporuke	66
2 RODNO UTEMELJENO NASILJE.....	69
2.1. NASILJE U OBITELJI	73
2.1.1. Prekršajna djela nasilja u obitelji.....	73
2.1.2. Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama	75
2.1.3. Femicid	77
2.1.4. Trendovi.....	81
2.1.5. Psihosocijalni tretman počinitelja nasilničkih djela	84
2.1.6. Postupanje policije i pravosuđa prema žrtvama nasilja u obitelji	87
2.1.7. Postupanje centara za socijalnu skrb prema žrtvama nasilja u obitelji	94
2.1.8. Zaključno razmatranje i preporuke	98
2.1.9. Provedba Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji.....	99
2.1.9.1. Financiranje skloništa za žrtve nasilja u obitelji	100
2.1.9.2. Stambeno zbrinjavanje djece i odraslih žrtava nasilja u obitelji.....	101
2.1.9.3. Zaključno razmatranje i preporuke	102
2.2. SILOVANJE	103
2.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke	104
3 RODITELJSKA SKRB.....	105
3.1. OPISI SLUČAJEVA U PODRUČJU RODITELJSKE SKRBI	107
3.2. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE.....	110
4 LGBTIQ osobe	111
4.1. DISKRIMINACIJA TEMELJEM SPOLNE ORIJENTACIJE	111
4.1.1. Praćenje provedbe Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola.....	111
4.1.2. Fizički integritet i kaznena djela motivirana mržnjom.....	116
4.1.3. Zaključno razmatranje i preporuke	117
4.2. DISKRIMINACIJA TEMELJEM RODNOG IDENTITETA.....	118
4.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke	121
5 OBRAZOVANJE.....	123
5.1. OPISI SLUČAJEVA POSTUPANJA PRAVOBRANITELJICE PO PRITUŽBAMA GRAĐANA/KI	123
5.2. SPOLNA ZASTUPLJENOST U PODRUČJU VISOKOG OBRAZOVANJA.....	125
5.3. ANALIZA INTERNIH AKATA JAVNIH SVEUČILIŠTA.....	127
5.4. RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U STEM PODRUČJU	129
5.5. ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA.....	130
5.6. OSTALE AKTIVNOSTI.....	132
5.7. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE.....	132

6 MEDIJI.....	134
6.1. TRENDOWI U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA S OPISIMA SLUČAJEVA.....	134
6.1.1. Izvještavanje o rodno utemeljenom nasilju	134
6.1.2. Seksizam i rodni stereotipi u medijskom sadržaju i oglašavanju.....	137
6.1.3. Seksizam u javnom prostoru i izjavama javnih osoba s osvrtom na izvještavanje o ženama u politici	140
6.2. RODNA ANALIZA JAVNIH POZIVA ZA DODJELU SREDSTAVA REGIONALNIM I LOKALNIM ELEKTRONIČKIM MEDIJIMA	142
6.3. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE.....	147
6.4. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ ISTUPE U MEDIJIMA.....	148
7 POLITIČKA PARTICIPACIJA.....	150
7.1. POŠTIVANJE SPOLNE KVOTE I PROVEDBA PREKRŠAJNIH SANKCIJA.....	150
7.2. SEKSIZAM U POLITICI.....	151
7.3. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE.....	152
8 RIZICI VIŠESTRUKÉ DISKRIMINACIJE.....	154
8.1. ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA	154
8.1.1. Zaključno razmatranje i preporuke	159
8.2. ŽENE S INVALIDITETOM	160
8.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke	166
8.3. PRIPADNICE NACIONALNIH MANJINA	167
8.3.1. Novi strateški okvir u Republici Hrvatskoj.....	167
8.3.2. Aktivnosti u izvještajnoj godini	168
8.3.3. Nova istraživanja i dokumenti.....	169
8.3.4. Zaključno razmatranje i preporuke	170
8.4. PROSTITUCIJA.....	171
8.4.1. Zaključno razmatranje i preporuke	175
8.5. ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA	176
8.5.1. Zaključno razmatranje i preporuke	179
8.6. ŽENE OVISNICE.....	180
8.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke	185
9 REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE	186
9.1. ZDRAVSTVENA SKRB ZA TRUDNICE, RODILJE I BABINJAČE.....	186
9.1.1. Opisi slučajeva i postupanje Pravobraniteljice	186
9.1.2. Pregled novih istraživanja	187
9.2. ZDRAVSTVENA USLUGA PREKIDA TRUDNOĆE.....	189
9.2.1. Opisi slučajeva	189
9.2.2. Zakonodavne inicijative, novi propisi i ostale aktivnosti	191
9.2.3. Prepreke u pristupu prekidu trudnoće	193
9.3. MENSTRUALNO SIROMAŠTVO	194
9.4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE.....	195

10 ŽENE I SPORT	196
10.1. AKTIVNOSTI U IZVJEŠTAJNOJ GODINI.....	196
10.2. AKTUALNI TRENDОВI I IZAZOVI.....	197
10.3. OPISI SLUČAJEVA	198
10.4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE	201
11 RAVNOPRAVNOST SPOLOVA I TRAŽITELJI/CE MEĐUNARODNE I PRIVREMENE ZAŠTITE	202
11.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE	210
12 PROVEDBA NACIONALNOG AKCIJSKOG PLANA PROVEDBE REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-A 1325(2000) – O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA	213
12.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE	216
12.2. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU.....	218
13 MEHANIZMI ZA PROVEDBU ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA.....	220
13.1. POVJERENSTVA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA	220
13.2. URED ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA VLADE REPUBLIKE HRVATSKE	221
13.3. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE	222
14 ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE	224
14.1. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o roditeljskim potporama.....	224
14.2. Nacrt prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju	225
14.3. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu.....	225
14.4. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju	226
14.5. Nacionalni plan za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2027. i Akcijski plan za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje od 2022. do 2024.	226
14.6. Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije za razdoblje od 2022. do 2027.....	227
14.7. Akcijski plan zaštite i promicanja ljudskih prava 2022.-2023.....	228
14.8. Akcijski plan suzbijanja diskriminacije za razdoblje od 2022. do 2023.....	228
14.9. Zakon o sportu	229
14.10. Stečajni zakon	229
14.11. Etički kodeks stečajnih upravitelja.....	230
14.12. Nacionalna strategija djelovanja na području ovisnosti za razdoblje od 2022. do 2030. godine.....	231
14.13. Program „Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027.“	231
14.14. Pravilnik o Fondu za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija	231

14.15. Ugovor između Hrvatske radiotelevizije i Vlade Republike Hrvatske za razdoblje od 1. siječnja 2023. do 31. prosinca 2027.	232
14.16. Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. - 2027. godine.....	232
14.17. Nacrt prijedloga Zagrebačke strategije zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2023. do 2025. godine.	232
14.18. Nacrt uputa za prijavitelje - Nacrt poziva na dodjelu bespovratnih sredstava - Uspostava sustava provjere medijskih činjenica.	233
14.19. Nacrt strateškog okvira razvoja mentalnog zdravlja 2022.-2030.....	233
14.20. Nacrt prijedloga Odluke o izmjenama i dopunama Odluke o novčanoj pomoći za roditelja odgojitelja	233
14.21. Nacrt Kurikuluma nastavnoga predmeta Kritičko mišljenje za osnovne škole	234
14.22. Nacrt programa dodjele potpora male vrijednosti za poticanje razvoja poduzetnicima koji obavljaju djelatnosti prerade drva i proizvodnje namještaja na području Republike Hrvatske za 2022. godinu.....	234
14.23. Ostali zakoni i propisi.....	234

IV. FINACIJSKO POSLOVANJE.....236

V. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE PRAVOBRANITELJICE.....238

POPIS KRATICA

Kratice

Naziv

CZSS	Centar za socijalnu skrb
DŠJU	Državna škola za javnu upravu
DZS	Državni zavod za statistiku
ECRI	Europska komisija protiv rasizma i netolerancije
EIGE	Europski institut za ravnopravnost spolova
EK	Europska komisija
EP	Europski parlament
EQUINET	Europska mreža tijela za jednakost
ESLJP	Europski sud za ljudska prava
EU	Europska unija
EUR	euro
FINA	Financijska agencija
HBOR	Hrvatska banka za obnovu i razvoj
HOO	Hrvatski olimpijski odbor
HTL	Hrvatska triatlonska liga
HTS	Hrvatski triatlon savez
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
JLP(R)S	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
KBC	Klinički bolnički centar
kn	kuna
KZ	Kazneni zakon
MINGOR	Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja
MIZ	Ministarstvo zdravstva
MORH	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske
MPU	Ministarstvo pravosuđa i uprave
MROSP	Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
NATO	Euroatlantski savez
NZV	Nacionalno zdravstveno vijeće
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
Povjerenstvo	Povjerenstvo za ravnopravnost spolova
Pravobraniteljica	Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova
RH	Republika Hrvatska
SDUDM	Središnji državni ured za demografiju i mlade
SDUOSZ	Središnji državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje
SOPG	Samoopskrbno obiteljsko gospodarstvo
ULJPPNM	Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske
UN	Ujedinjeni narodi
Vijeće EU	Vijeće Europske unije
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija

ZOR	Zakon o radu
ZPJRM	Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira
ZRRP	Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama
ZRS	Zakon o ravnopravnosti spolova
ZSD	Zakon o suzbijanju diskriminacije

UVODNA RIJEČ PRAVOBRANITELJICE

Pred vama je Godišnje izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu. Predmetno Izvješće o radu Pravobraniteljice čini presjek godišnjeg rada institucije, ukazuje na pojedine trendove vezane uz diskriminaciju i to na temelju: spola, bračnog i obiteljskog statusa, majčinstva, spolne orijentacije i rodnog identiteta te u područjima: rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti, rodno utemeljenog nasilja, obitelji i roditeljske skrbi, obrazovanja, političke participacije, medija, sporta i rizika od višestruke diskriminacije.

Iako su pred nama i u 2022. godini bili brojni izazovi u okviru područja koja pratimo sukladno Zakonu o ravnopravnosti spolova i zakonskim nadležnostima, možemo reći da je u javnom prostoru vezano uz ravnopravnost spolova dominirala problematika femicida, nejednakosti na tržištu rada, spolnog uznemiravanja, seksizama i diskriminatornog ponašanja u javnom prostoru, ali i problematika vezana uz položaj i prava migrantkinja, posebice u svjetlu sukoba u Ukrajini, a u okviru kojih je, dosljedno promičući načelo ravnopravnosti spolova, postupala i institucija Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

Usprkos epidemiološkim mjerama te periodičnom radu od kuće u prvoj polovici 2022., kao i oštećenjima ureda izazvanima potresom, institucija Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova nastavila je s proaktivnim radom na praćenju Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih povezanih zakona i politika te na razmatranju slučajeva diskriminacije i kršenja načela ravnopravnosti spolova. Kontinuirano smo analizirati brojne zakone i propise, odnosno predlagali njihove izmjene i dopune, a sve kako bi se isti uskladili sa Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Neovisno o prisutnim izazovnim okolnostima, 2022. godine u okviru redovnih aktivnosti radili smo na značajnom broju predmeta, njih 1.564, kao nositeljica ili partnerska institucija provodili smo 5 europskih i međunarodnih projekata, bili smo prisutni u javnosti i u gotovo svim dijelovima zemlje kroz više od 200 aktivnosti organiziranih uživo i online te smo kontinuirano izdavali javna priopćenja i nastupali u medijima sa svrhom promocije načela ravnopravnosti spolova. Tijekom izvještajne godine surađivali

smo s ključnim društvenim dionicima - državnim tijelima, lokalnom i područnom (regionalnom) samoupravom, javnim ustanovama, fakultetima i visokim učilištima, organizacijama civilnog društva te regionalnim i međunarodnim tijelima i organizacijama.

U tom djelu potrebno je istaknuti i nastavak naše suradnje s obrazovnim i akademskim institucijama, u smislu pružanja stručne i savjetodavne pomoći u unaprjeđenju njihovih internih antidiskriminacijskih akata, kao s i tijelima države uprave u jačanju kapaciteta stručnjaka/kinja. Nastavili smo tako s predavanjima polaznicima/ama temeljnog tečaja za pravosudnu policiju te višim zatvorskim i probacijskim službenicima/cama, održali brojne edukacije o prevenciji i procesuiranju rodno utemeljenog nasilja namijenjene posebice djelatnicima/ama centara za socijalnu skrb (daljeu tekstu: CZSS), ali i drugim stručnjacima/kinjama koji rade sa žrtvama nasilja, provodili edukacije o ravnopravnosti spolova u okviru modula Državne škole za javnu upravu „Antidiskriminacija, ravnopravnost spolova i primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u ESI fondovima“, te održavali predavanja polaznicima/ama specijalističkog policijskog tečaja za maloljetničku delinkvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji na Policijskoj akademiji.

U okviru vrlo uspješne međunarodne i regionalne, te suradnje na razini Europske unije nastavili smo s razmjenom i drugih, dodatnih primjera pozitivne prakse, gdje se osobito ističe vidljivost rada Pravobraniteljice u okviru djelovanja Europske mreže tijela za jednakost (Equinet).

Kao osnivačica Promatračkog tijela za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljanje podataka, analizu i izvještavanje o slučajevima ubojstava žena - „Femicide Watch“, tijekom cijele izvještajne godine institucija Pravobraniteljice nastavila je prikupljati podatke o počinjenim ubojstvima žena te analizirati postupanja nadležnih službi u svrhu unaprjeđenja njihova rada. Kontinuirano smo pritom u svim prilikama isticali važnost prevencije, edukacije stručnih radnika/ca, provedbe psihosocijalnog tretmana počinitelja i potrebu za ozbiljnijom penalizacijom počinitelja od strane sudova, kao ključnih sastavnica učinkovitog suzbijanja rodno utemeljenog nasilja.

Ovom prilikom smatramo važnim naglasiti da je model Promatračkog tijela Pravobraniteljice za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljanje podataka, analizu i izvještavanje o slučajevima ubojstava žena - „Femicide Watch, u kontekstu kreiranja politika suzbijanja rodno utemeljenog nasilja na osnovu iskustava, strukture, potencijalnih članova/ica i aktivnosti koje se poduzimaju u okviru njegovog djelovanja, u izvještajnoj godini ostvario dodatnu vidljivost i značajno osnažio svoj status prepoznatog primjera dobre prakse u širem kontekstu na razini Europske unije i Vijeća Europe, s priznatim visokim multiplicirajućim potencijalom.

Naš rad u području prevencije i zagovaranja učinkovitog suzbijanja rodno utemeljenog nasilja nastavio se adresiranjem problematike rodno utemeljenog nasilja u virtualnom prostoru, te smo u suradnji s partnerima i uz podršku NATO-a u studenom 2022. organizirali Regionalnu konferenciju o kibernetičkom nasilju i kibernetičkoj sigurnosti s posebnim naglaskom na mlade i žene. Nadograđujući se na zaključke Konferencije u okviru ove važne teme, smatramo važnom naglasiti činjenicu da je EU projekt Pravobraniteljice *„bE-SAFE - Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju te stvaranje sigurnijeg online okruženja za žene i djevojčice“*, odobren za sufinanciranje u okviru programa Europske komisije za građane, jednakost, prava i vrijednosti (CERV), te su u izvještajnoj godini izvršene

potrebne pripreme u svezi s pokretanjem inicijalnih aktivnosti. Aktivnosti projekta ukupne vrijednosti 2 milijuna EUR, kojeg će Pravobraniteljica s partnerima iz Hrvatske, Španjolske i Portugala provoditi u idućem trogodišnjem razdoblju, uključit će istraživačke projekte, edukacije stručnjaka/kinja, kao i brojne aktivnosti osvještavanja.

Pravobraniteljica podnosi ovo Izvješće uvjerena da će njegove zaključke i preporuke Vlada Republike Hrvatske i Hrvatski sabor razmotriti i primijeniti u tekućoj godini, a sve u zajedničkom cilju unaprjeđenja ustavnog načela ravnopravnosti spolova.

Višnja Ljubičić, dipl. iur.

pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

U Zagrebu, 31. ožujka 2023.

I.

POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE U 2022. GODINI

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (dalje u tekstu: Pravobraniteljica) obavlja poslove neovisnog tijela nadležnog za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova. Prati provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova (dalje u tekstu: ZRS) i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova te neposredno štiti i promiče prava građana/ki u ovom području.¹ Navedeni Zakon utvrđuje opće osnove za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova kao temeljne vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske (dalje u tekstu: RH) te definira i uređuje način zaštite od diskriminacije na temelju spola i drugih osnova u nadležnosti Pravobraniteljice. Ostvarivanje ravnopravnosti spolova, odnosno težnja da na tom putu žene i muškarci imaju jednake mogućnosti, njihova prisutnost u svim područjima života na način da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i koristi od ostvarenih rezultata, vizija je rada Pravobraniteljice.²

Promicanje ravnopravnosti spolova, jačanje zaštite muškaraca i žena od diskriminacije po osnovama spola, bračnog i obiteljskog statusa, uključujući majčinstvo, spolne orijentacije, rodnog identiteta i izražavanja je opći cilj u programu njezinog djelovanja. Isto tako, Pravobraniteljica prati primjenu zabrane diskriminacije u odnosu na mogućnosti dobivanja i nabave roba, kao i zabrane diskriminacije u pružanju i pristupu uslugama. Kako diskriminacija žena uključuje nepovoljnije postupanje na osnovi trudnoće i materinstva, Pravobraniteljica i s tim u vezi promiče jačanje zaštite žena u svim područjima života, a osobito na tržištu rada.

Specifičnost ovog izvještajnog razdoblja je sudjelovanje Pravobraniteljice kao nositeljice i/ili partnerske organizacije u 5 projekata financiranih sredstvima Europske unije (dalje u tekstu: EU) i/ili iz drugih međunarodnih izvora financiranja i u 1 projektu financiranom sredstvima Grada Zagreba.

Pravobraniteljica je razmatrala slučajeve kršenja načela ravnopravnosti spolova i slučajeve diskriminacije počinjene prema muškarcima i ženama od tijela državne uprave, tijela jedinica lokalne, područne (regionalne) samouprave (dalje u tekstu: JLP(R)S), drugih tijela s javnim ovlastima, počinjene od strane osoba zaposlenih u tim tijelima, kao i od strane drugih pravnih i fizičkih osoba. Stranke su se pretežito obraćale Pravobraniteljici redovnom poštom i elektroničkim putem³. Podneske/pritužbe su podnosili građani/ke ili su se u njihovo ime obraćale druge fizičke i pravne osobe (pojedinci/ke, organizacije civilnog društva, državna tijela, tijela JLP(R)S, druga javna tijela/institucije, odbori/povjerenstva za ravnopravnost spolova). Temeljem *Sporazuma o međuinstitucionalnoj suradnji pravobraniteljskih institucija*⁴, pritužbe Pravobraniteljici na postupanje je prosljeđivala Pučka pravobraniteljica i ostali pravobraniteljski uredi. Isto tako, u odsustvu inicijative drugih, kada je procijenila potrebnim, postupak za zaštitu građana/ki Pravobraniteljica je pokretala samoinicijativno.

¹ Glava IX., toč. 2. ZRS-a (Narodne novine br. 82/08 i 69/17) i čl.13. Zakona o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine br. 85/08 i 112/12).

² Strateški plan Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2022.-2024., www.prs.hr.

³ Putem e-mail adrese ravnopravnost@prs.hr i web-obrasca dostupnog na službenoj web stranici www.prs.hr.

⁴ Sporazum je potpisan (2013.) radi unapređenja međusobne suradnje vezano za slučajeve koji potpadaju pod nadležnosti Pučkog pravobranitelja i posebnih pravobranitelja/ica temeljem Zakona o suzbijanju diskriminacije. Naime, Pravobraniteljica provodi ispitne postupke u slučaju sumnje na diskriminaciju temeljem odredbi ZRS-a.

Za stranke koje se obraćaju putem telefona radi traženja informacije i/ili stručnog savjeta od Pravobraniteljice ne otvaraju se spisi predmeta pa se stoga ti podaci ne uključuju u statistički pregled, a ima ih oko 20 tjedno.

Tijekom 2022., radilo se na ukupno **1.564** predmeta⁵:

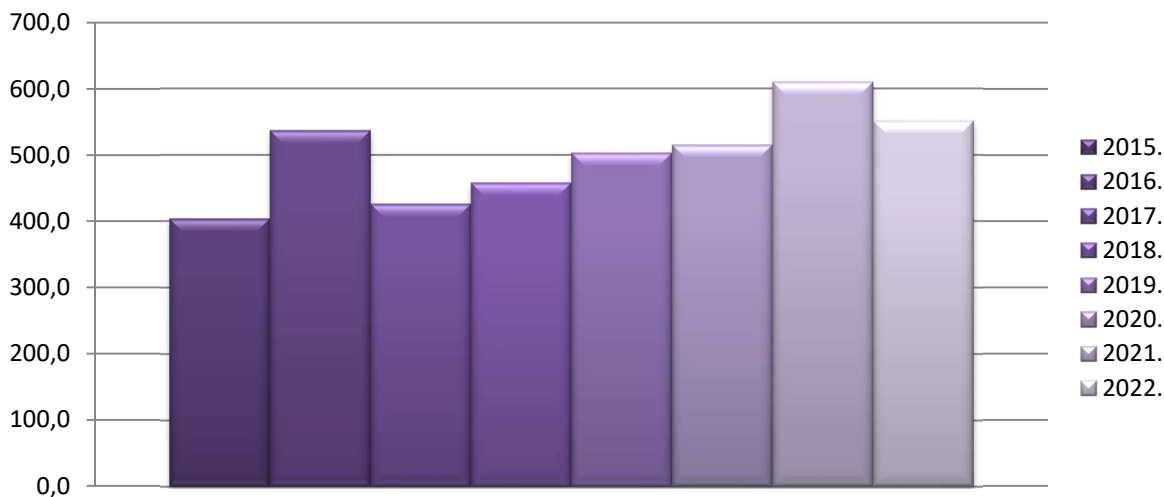
- 1.469 otvorenih u 2022.,
- 95 predmeta prenesenih iz ranijih godina.

Navedenih **1.564** predmeta odnosi se na:

- **646** predmeta zaprimljenih po pritužbama građana/ki radi zaštite od diskriminacije, od kojih je **551 novih predmeta iz 2022.** (Grafikon: Zaštita muškaraca i žena po pritužbama i inicijativi PRS, razvrstano po godinama od 2015. do 2022.), u koje se ubraja i 26 inicijativa Pravobraniteljice⁶ za zaštitu građana/ki, te 95 predmeta iz ranijeg razdoblja.

- **918 predmeta iz 2022.**, od toga 366 ili 39,9% predmeta je otvoreno inicijativom Pravobraniteljice većinom radi praćenja primjene ZRS-a, a 552 ili 60,1% predmeta temeljem upita međunarodnih tijela i organizacija, tijela državne uprave i drugih javnopravnih tijela, tijela JLP(R)S, organizacija civilnog društva te pravnih i fizičkih osoba, od kojih su svi novootvoreni u 2022.

Grafikon: Zaštita muškaraca i žena po pritužbama i inicijativi PRS, razvrstano po godinama od 2015. do 2022.

⁵ Rad na **1.564** predmeta tijekom 2022. godine ukazuje koliko je bio povećan opseg poslova Pravobraniteljice dok je bila nositeljica **EU-projekta REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG** "Jednaka prava – jednake plaće – jednake mirovine – Širenje opsega implementacije akcija i zakonskih standarda rodne ravnopravnosti s ciljem dostizanja rodne ravnopravnosti i sprječavanja siromaštva u Hrvatskoj", kada je u 2021. radila na ukupno 2.327 predmeta, a 2020. na 1.993. predmeta.

⁶ 2021. godine Pravobraniteljica je dala inicijativu za postupanje u 24 slučaja, 2020. u 28 slučajeva, 2019. u 24 slučaja, 2018. u 28 slučajeva, 2017. u 23 slučaja. Inicijativa se temelji na procjeni jesu li sukladno zakonskim ovlastima reagirala nadležna državna tijela/institucije/pojedinci/ke u pojedinom slučaju ili tijela JLP(R)S.

1

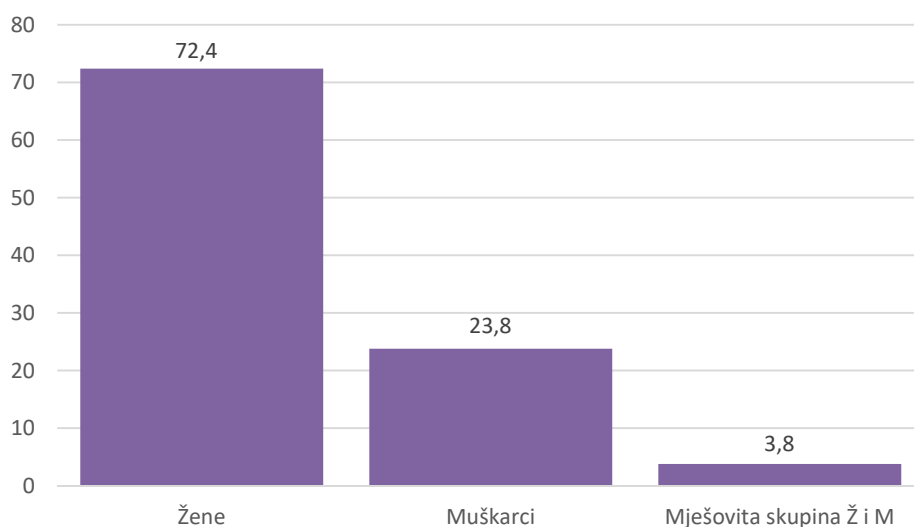
ZAŠTITA GRAĐANA/KI OD DISKRIMINACIJE U PODRUČJU RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA - ANALIZA PRITUŽBI⁷

Novih **551 slučajeva** pružanja zaštite građanima/kama od diskriminacije u 2022., razvrstano **po spolu** oštećenih osoba:

- **žene:** pojedinačno 362 (65,7%), skupina 37 (6,7%), ukupno **399 (72,4%)**,
- **muškarci:** pojedinačno 128 (23,2%), skupina 3 (0,6%), ukupno **131 (23,8%)**,
- mješovita skupina žena i muškaraca zajedno: **21 (3,8%)**.

Ukupno gledano, razvrstano po spolu oštećenih osoba, Pravobraniteljica je razmatrala slučajeve koji su se većinom odnosili na žene – 72,4%⁸.

Grafikon: Oštećene osobe razvrstane po spolu u %

⁷ Strateškim planom Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2022.-2024. definiran je osnovni cilj: „Jačanje zaštite građana/ki od diskriminacije na temelju spola i promicanje ravnopravnosti spolova“ kojem je jedan od tri podcilja „Zaštita građana/ki od diskriminacije u području ravnopravnosti spolova“, www.prs.hr.

⁸ Slučajevi razvrstani po spolu oštećenih u 2022., u odnosu na prethodne godine:

Žena 72,4% u odnosu na: 71,6% -2021.; 76,3% -2020.; 73,4% -2019.; 71,4%-2018.; 66,7% -2017.; 75,8%-2016.; 67,6%-2015.

Muškaraca 23,8% u odnosu na: 24,0%-2021.; 20,0% -2020.; 24,5%-2019.; 27,7%-2018.; 29,6%-2017.; 20,8%-2016.; 27% -2015.

Mješovita skupina 3,8% u odnosu na: 4,3%-2021.; 3,7%-2020.; 2,1%-2019.; 0,9%-2018.; 3,7%-2017.; 3,4%-2016.; 5,4% -2015.

U navedena **551** nova slučaja postupalo se **po zahtjevu ili inicijativi**:

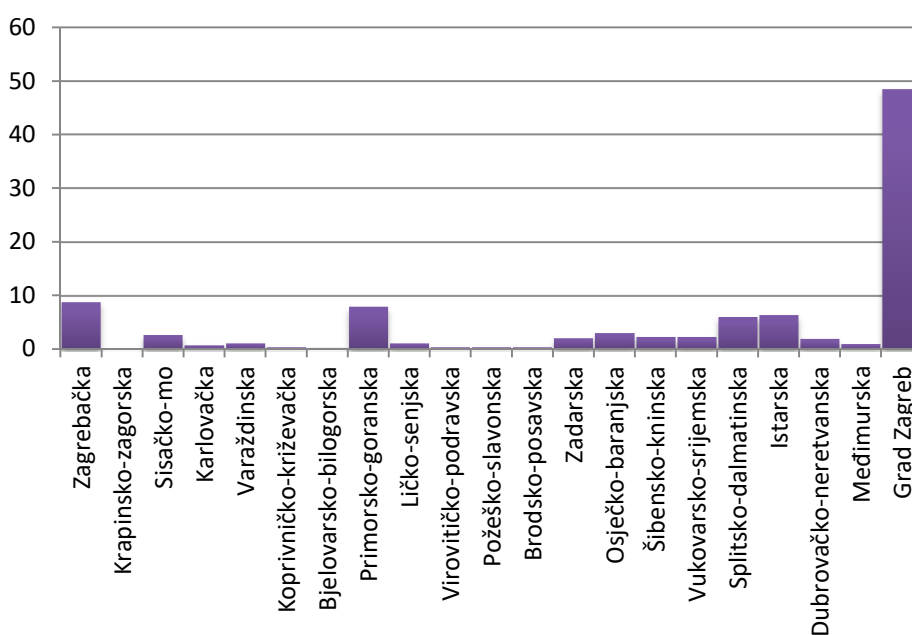
- **oštećene stranke** u 309 slučaja (56,1%): **žene** u 218 slučajeva (**39,6%**), **muškarci** u 87 slučajeva (**15,8%**), **mješovite skupine** žena i muškaraca zajedno u 4 slučaja (**0,7%**);
- **drugih** u ime oštećene stranke u 216 slučajeva (**39,2%**)⁹: državna tijela i druge institucije u 130 slučajeva, pojedinac/ka u 43 slučaja, civilno društvo u 36 slučaja, neformalne grupe građana/ki u 7 slučaja;
- Pravobraniteljice u 26 slučaja (4,7%).

Oštećene stranke po stručnoj spremi: NK - 4,0%, PK - 5,0%, KV - 9,1%, SSS - 39,1%, VKV - 2,7%, VŠS - 5,0%, VSS - 29,0%, magisterij - 3,4%, doktorat - 2,7%.

Oštećene stranke po starosnoj dobi: 18-24 godine - 5,5%; 25-34 godine - 24,1%; 35-44 godine - 31,8%; 45-54 godine - 19,7%; 55-64 godine - 9,8%; 65 i više godina - 9,1%.

Kao i ranijih godina, Pravobraniteljici su se prituživale osobe s **područja cijele RH**, najviše iz Grada Zagreba (48,5%), zatim s područja Zagrebačke županije (8,9%), Primorsko-goranske (8,0%), Istarske (6,5%) i Splitsko-dalmatinske (6,2%), zatim s područja Osječko-baranjske (3,1%) i drugih županija kako je prikazano grafički.¹⁰

Grafikon: Županije i Grad Zagreb

⁹ Temeljem odredbe čl.22.st.3. ZRS, u tim slučajevima Pravobraniteljica je tražila pismenu suglasnost oštećene strane za razmatranje njezinog slučaja.

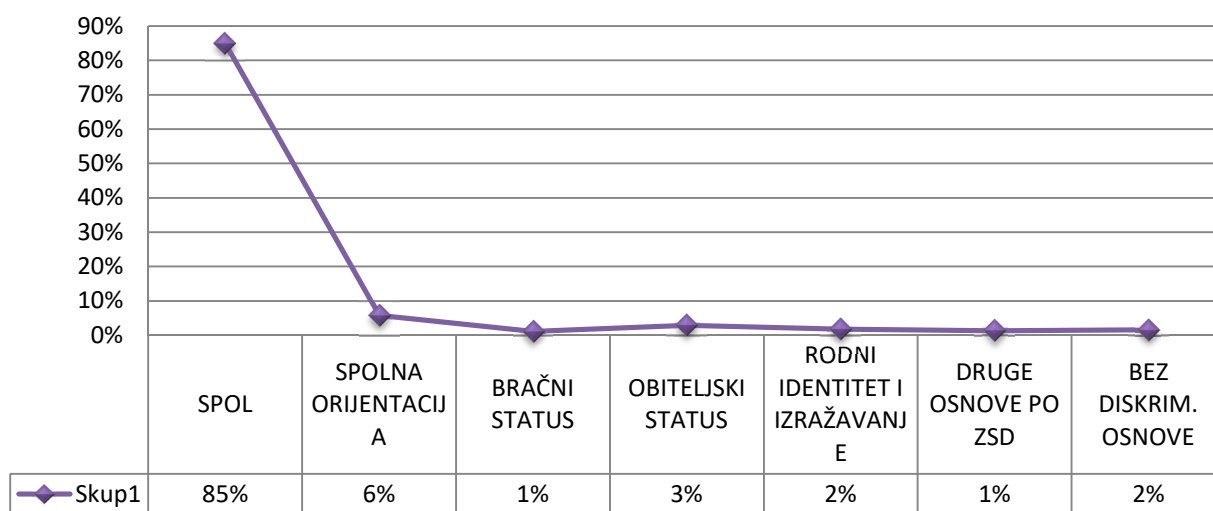
¹⁰ U ukupnom broju pritužbi zadržan je trend većeg broja pritužbi s područja svih županija u RH (51,5%) u odnosu na udio s područja Grada Zagreba (48,5%). Udjeli sa područja Grada Zagreb prethodnih godina bili su: 2021.-45,9%, 2020. – 43,9%, 2019. – 45,5%, 2018. – 50,9%, 2017.- 41,4%, 2016.- 48,2%. i 2015.- 41,8%. S obzirom na to da Pravobraniteljica za razliku od drugih pravobraniteljskih institucija u RH nema područne urede izvan Grada Zagreba, distribucija pritužitelja/ica s područja svih županija je zadovoljavajuća.

1.1. OBLICI I OSNOVE DISKRIMINACIJE

U 551 analiziranih slučajeva:

- po **oblicima** diskriminacije¹¹ bilo je:
 - 541 slučaj izravne diskriminacije (98,2%),
 - 1 slučaj neizravne diskriminacije (0,2%)¹²,
 - 9 slučaj - ostalo (1,6%);
- po **osnovi** diskriminacije¹³ bilo je:
 - spol - 471 slučaj (85,5%),
 - spolna orijentacija - 32 slučaja (5,8%),
 - obiteljski status - 16 slučajeva (2,9%),
 - rodni identitet i izražavanje - 10 slučajeva (1,8%),
 - bračni status - 6 slučaj (1,1%),
 - druge osnove po Zakonu o suzbijanju diskriminacije (dalje u tekstu: ZSD) - 7 slučaj (1,3%),
 - bez osnove - 9 slučaj (1,6%).

Grafikon: Grafički prikaz zaštite građana/ki od diskriminacije razvrstano po osnovama za postupanje

¹¹ Slučajevi su analizirani po oblicima diskriminacije u smislu odredbi čl.7. ZRS.

¹² 1 područje rada (PRS-01-06/22-18).

¹³ Slučajevi su analizirani po osnovi diskriminacije u smislu odredbi čl.6. ZRS i čl.1 ZSD.

1.2. PODRUČJE DISKRIMINACIJE

Analiza 551 slučaja prema području diskriminacije u smislu odredbi čl.19.st.2.t.1.-4. ZRS¹⁴:

- 204 slučaja (37,0%) – socijalna sigurnost, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti;
- 92 slučaja (16,7%) – rad i radni uvjeti; mogućnost obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju; pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije;
- 70 slučajeva (12,7%) – uprava;
- 68 slučajeva (12,3%) – javno informiranje i mediji;
- 27 slučaja (4,9%) – zdravstvena zaštita;
- 25 slučaja (4,6%) – pravosuđe;
- 25 slučaja (4,6%) – obrazovanje, znanost i sport;
- 20 slučaja (3,6%) – pristup dobrima i uslugama te pružanje istih;
- 10 slučaja (1,8%) – članstvo i djelovanje u sindikatima, organizacijama civilnoga društva, političkim strankama ili bilo kojim drugim organizacijama;
- 1 slučaj (0,2%) – stanovanje;
- 1 slučaj (0,2%) – kulturno i umjetničko stvaralaštvo
- 8 slučajeva (1,4%) – diskriminacija općenito;.

Od 551 analizirana slučaja, 134 (24,3%) se odnosilo na pružanje zaštite građanima/kama koji su bili izloženi fizičkom, psihičkom i drugim oblicima nasilja u obitelji i/ili partnerskim vezama, kao i nasilju u javnom prostoru, od kojih su u 85,1% slučajeva zaštitu tražile žene, u 14,9% slučajeva muškarci.¹⁵

1.3. NAČIN RJEŠAVANJA PREDMETA¹⁶

Od ukupno 551 predmeta otvorenih u 2022., temeljem pritužbi građana/ki ili na inicijativu Pravobraniteljice, traženo je očitovanje od nadležnih tijela i drugih dionika koji su obvezni dostaviti

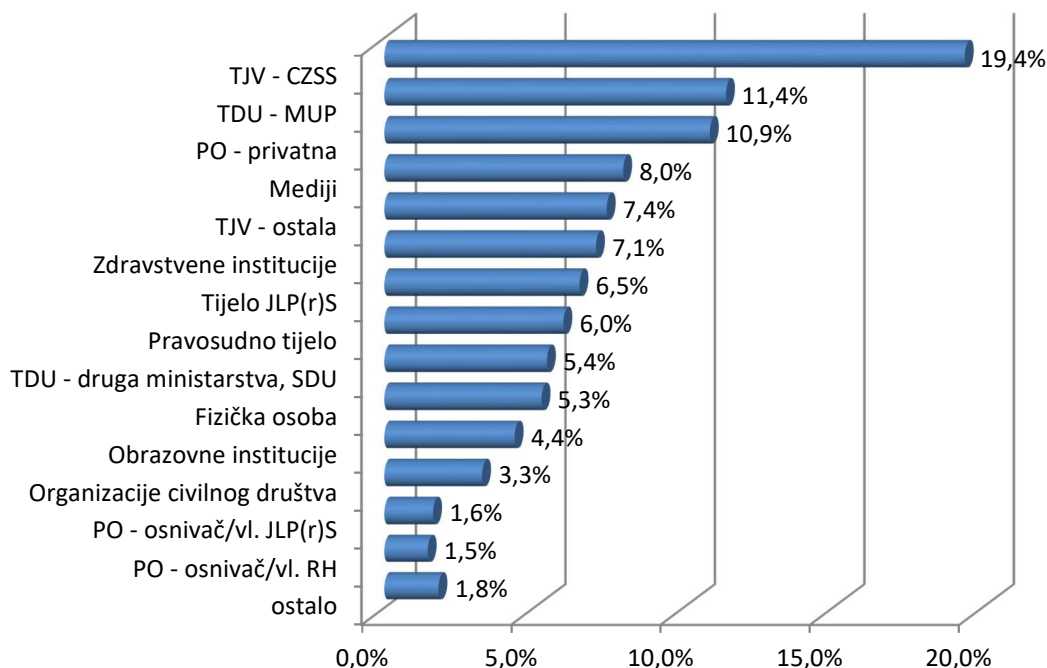
¹⁴ Pravobraniteljica u okviru svoga rada: (1.) Zaprima prijave svih fizičkih i pravnih osoba vezane uz diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova; (2.) Pruža pomoć fizičkim i pravnim osobama koje su podnijele pritužbu zbog spolne diskriminacije pri pokretanju sudskog postupka; (3.) Poduzima radnje ispitivanja pojedinačnih prijava do pokretanja sudskog spora; (4) Uz pristanak stranaka provodi postupak mirenja uz mogućnost sklapanja izvan sudske nagodbe.

¹⁵ Nasilje nad ženama smatra se oblikom spolne diskriminacije s najtežim posljedicama za fizičko dostojanstvo i integritet žena, a postupanje Pravobraniteljice s tim u vezi temelji se na odredbi čl.4. ZRS-a temeljem koje se ne smiju ograničavati ili umanjiti sadržaji jamstava o ravnopravnosti spolova koji izvire iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine EU, Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, kao i Ugovora UN-a o građanskim i političkim pravima.

¹⁶ U ovom cjelovitom Izvješću nalazi se izbor od 67 opisa slučajeva (prošle 2021. godine 64).

Pravobraniteljci sve tražene podatke¹⁷. Tijekom 2022., odgovori su zaprimani uglavnom unutar zadanih rokova i u cijelosti. Stoga, ocijenjujemo kako je zadržan trend dobre suradnje Pravobraniteljice s nadležnim tijelima na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, ali i s drugim dionicima. Do kraja izvještajne godine riješeno je 466 (84,6%) predmeta u kojima je diskriminacija utvrđena u 109 slučajeva¹⁸.

Grafikon: Predmeti zaprimljeni u razdoblju 1.1.-31.12.2022. razvrstani po tijelima na koja su se pritužbe građana/ki odnosile

Nakon provedenog ispitnog postupka u slučajevima sumnje na diskriminaciju, Pravobraniteljica je uputila državnim tijelima, tijelima JP(R)S, drugim tijelima s javnim ovlastima, medijima te drugim pravnim i fizičkim osobama **ukupno**:

- **116 upozorenja, 171 preporuku, 58 prijedloga**, nadležnom državnom odvjetništvu prijavila je sumnju na počinjenje kaznenog djela u 5 slučajeva¹⁹, dok je za nezavršenih 85 slučajeva iz 2022. (15,4%) ishod bio nepoznat do kraja izvještajnog razdoblja.

¹⁷ Čl. 22 st. 2. ZRS određuje da su to tijela državne uprave, tijela jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga tijela s javnim ovlastima, zaposleni u tim tijelima i druge pravne i fizičke osobe.

¹⁸ U 2021. od 515 riješena slučajeva diskriminacija je bila utvrđena u 141 slučaju, 2020. od 415 riješenih slučajeva u 126 slučajeva, 2019. od 448 riješena slučajeva u 124 slučajeva, 2018. od 384 riješena slučajeva u 131 slučaju, 2017. - od 362 riješena slučajeva diskriminacija u 98 slučajeva, 2016. - od 479 riješenih slučajeva u 209 slučajeva, 2015. - od 331 riješenog slučaja u 130 slučajeva, u 2014. - od 312 riješenih slučajeva u 120 slučajeva; u 2013. - od riješenih 318 slučajeva u 76 slučajeva; u 2012. - od riješenih 297 slučajeva u 82 slučajeva; u 2011. - od 219 slučajeva u 76 slučajeva.

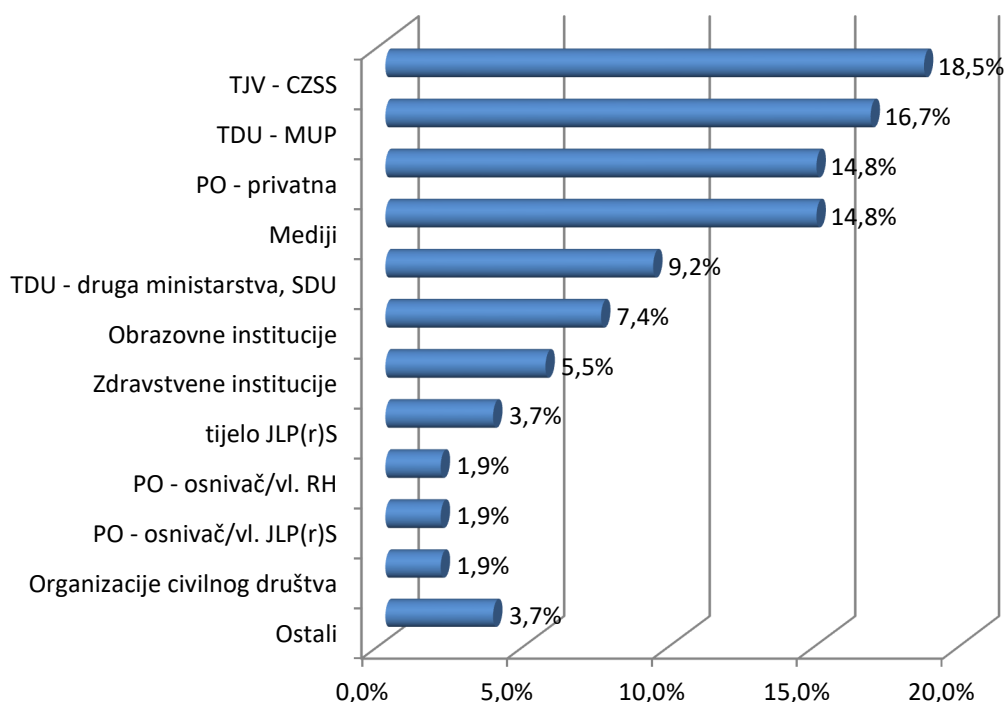
¹⁹ Kada u obavljanju poslova Pravobraniteljica sazna za povredu odredbi ZRS s obilježjima kaznenog ili prekršajnog djela podnosi prijavu nadležnom državnom odvjetništvu (čl.23.st.4. ZRS), kojih je s **obilježjem kaznenog djela** bilo 5: **3 područje rada** (PRS-01-01/22-2, PRS-01-01/22-5, PRS-01-01/21-23); **1 partnersko nasilje** (PRS-03-04/22-2); **1 područje obrazovanja i sporta** (PRS-02-04/22-4).

Strankama je pružila obavijest o pravima i obvezama u 529 slučajeva (96,0%), a 58 pritužbi je djelomično ili u cjelosti prosljedila drugom državnom tijelu na nadležno postupanje.²⁰

U obavljanju poslova iz svojega djelovanja, Pravobraniteljica je ovlaštena *upozoravati, predlagati i davati preporuke*, a tijela javne vlasti i tijela s javnim ovlastima te druge pravne i fizičke osobe u takvim slučajevima dužne su dostaviti povratni odgovor jesu li poduzeli potrebne mjere i radnje i to u roku od 30 dana od dana primitka upozorenja, prijedloga i preporuke (čl.23.ZRS). Analizom povratnih odgovora²¹ utvrđeno je da se **upozorenja, preporuke i prijedlozi Pravobraniteljice uvažavaju u:**

- 96,0 % slučajeva u potpunosti,
- 4,0 % slučajeva djelomično.

*Grafikon: Predmeti zaprimljeni u razdoblju 1.1.-31.12.2022.
razvrstani po tijelima od kojih je zatražena povratna obavijest*

²⁰ Temeljem odredbi čl.2. Sporazuma o međuinstitucionalnoj suradnji, tijekom razmatranja pojedinog slučaja dostavljala je pritužbe drugim pravobraniteljima/cama radi eventualnog paralelnog postupanja u predmetima višestrukih nadležnosti.

²¹ Prema čl.23. ZRS.

PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA - ANALIZA AKTIVNOSTI

Pravobraniteljica, osim što prati provedbu ZRS-a i svih drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova, promiče ravnopravnost spolova u svrhu podizanja svijesti šire javnosti o ravnopravnosti muškaraca i žena kao jednoj od temeljnih vrijednosti i uvjeta za brži ekonomski razvoj i socijalni prosperitet društva čemu je, ukupno gledano, bio posvećen velik dio rada Pravobraniteljice tijekom godine.

Analiza se odnosi na **918** novootvorenih predmeta u 2022.²², od čega:

Predmeta 552 ili 60,1% je otvoreno temeljem upita institucija, organizacija ili pravnih i fizičkih osoba iz zemlje i inozemstva, od čega:

- **113 upita i poziva iz inozemstva** od institucija i drugih tijela EU, veleposlanstava stranih država u RH i drugih predstavnika/ca koji su tražili sudjelovanje Pravobraniteljice u radnim skupinama, javnim raspravama, u održavanju konzultacija i sastanaka, držanje govora na video konferencijama, dostavljali joj na analizu i mišljenje svoja specijalna i/ili istraživačka izvješća, tražili statističke i druge podatke koje prikuplja te popunjavanje upitnika iz različitih područja života i rada koja prati temeljem ZRS-a, a u svrhu provedbe njihovih istraživanja i/ili različitih izvješća;

- **439 upita i poziva iz RH** od tijela državne uprave i drugih javnopravnih tijela, tijela JLP(R)S, organizacija civilnog društva te pravnih i fizičkih osoba, koji su također tražili statističke i druge podatke koje prikuplja, odgovore na pitanja iz različitih područja života i rada koja prati, mišljenja i komentare (124 upita se odnosilo na medije), kao i sudjelovanje u javnim događanjima na kojima je držala uvodne govore, predavanja, edukacije, sudjelovala u raspravama i informirala o provedbi ZRS-a.

Predmeta 366 ili 39,9% je otvoreno **inicijativom Pravobraniteljice** radi praćenja primjene ZRS-a, i to:

- **28 predmeta** vezanih uz rad tijela JLP(R)S,

- **338 predmeta** vezanih uz rad državnih tijela, pravnih osoba u pretežitom vlasništvu države, pravnih osoba s javnim ovlastima, obrazovnih i znanstvenih institucija te drugih pravnih osoba.

²² Godine 2021. bilo je 1.617 predmeta, 2020. - 1.423, uslijed povećanog opsega poslova Pravobraniteljice kao nositeljice EU-projekta REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG "Jednaka prava – jednake plaće – jednake mirovine – Širenje opsega implementacije akcija i zakonskih standarda rodne ravnopravnosti s ciljem dostizanja rodne ravnopravnosti i sprječavanja siromaštva u Hrvatskoj".

Pravobraniteljica je u naprijed navedenih 918 predmeta donijela slijedeće odluke:

- **16 upozorenja** (u 14 slučajeva putem javnih priopćenja vezano za različite društvene pojave);
- **549 preporuka** (507 jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, 42 tijelima državne uprave i organizacijama civilnog društva);
- **103 prijedloga** (tijelima za osiguranje provedbe ZRS-a na nacionalnoj i lokalnoj razini, zastupnicima/ama u Hrvatskom saboru, tijelima državne uprave, tijelima JLP(R)S, drugim tijelima s javnim ovlastima).

Na aplikaciji **e-Savjetovanje** pratila je **35** objava i pri tome aplicirala primjedbe i prijedloge na objavljene nacрте zakone i druge propise čije donošenje je nastavila pratiti i u saborskoj proceduri. Kad god je bila u mogućnosti direktno je komunicirala s predlagateljem propisa s ciljem obostranog vrednovanja kakve su posljedice ukoliko se razmatrani prijedlog usvoji u odnosu na stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce;

Izradila je: **4** analize radi praćenja provedbe ZRS-a i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova u različitim područjima života i rada.

Sudjelovala je kao članica u **5 radnih tijela**²³, od kojih je jednim predsjedavala („Promatračkim tijelom za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljane podataka, analizu slučajeva ubojstava žena i izvještavanje - **Femicide Watch**“, kojeg je osnovala 2017.) i u **9 radnih skupina**²⁴.

Na regionalnoj i međunarodnoj razini članica je 3 tijela s kojima je redovno surađivala: (1) Radnim tijelom za jednakost jugoistočne Europe (2016. je sudjelovala u njegovom osnivanju), (2) Europskom mrežom tijela za jednakost (dalje u tekstu: Equinet) i (3) Upravnim odborom Agencije EU za temeljna ljudska prava (FRA).

Provodila je **6 memoranduma/sporazuma** o suradnji koje je potpisala sa:

- **Policijskom akademijom** Ministarstva unutarnjih poslova (dalje u tekstu: MUP) (iz 2012.), po kojem je pratila postupanje policijskih službenika/ca u slučajevima obiteljskog nasilja osobito u odnosu na njihov rodni senzibilitet te promicala podizanje svijesti o navedenoj problematici;

²³ (1) Promatračkog tijela za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljane podataka, analizu slučajeva ubojstava žena i izvještavanje - „**Femicide Watch**“; (2) Odbor za praćenje Operativnog programa „Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.“; (3) Odbor za praćenje „Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027.“; (4) Odbor za praćenje Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija 2014.-2020.“ i (5) Odbor za praćenje Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija 2021.- 2027.“ i „Integriranog teritorijalnog programa 2021.-2027.“

²⁴ Za izradu: (1) „Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027.“ i „Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027., za 2023. do 2025.“; (2) „Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, za razdoblje od 2022. do 2027.“; (3) „Nacionalnog programa zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2023. do 2026.“; (4) „Unapređenje zakonodavnog okvira zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji“; (5) „Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja“; (6) „Nacionalnog plana stvaranja poticajnog okruženja razvoja civilnog društva od 2021. do 2027.“; (7) „Nacionalnog plana zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije 2022.-2027.“ i provedbenih planova – Akcijskog plana zaštite i promicanja ljudskih prava 2022. do 2027. i Akcijskog plana suzbijanja diskriminacije 2022. do 2027.; (8) „Protokola suradnje i postupanja između zdravstvenog, socijalnog i kazneno-represivnog sustava“ i (9) „Institucionalna koordinacija za podatke o jednakosti“ za potrebe EU Radne skupine visoke razine za nediskriminaciju, jednakost i raznolikost.

- **Pučkom pravobraniteljicom**, Pravobraniteljicom za djecu i Pravobraniteljicom za osobe s invaliditetom (iz 2013.), po kojem je temeljem međuinstitucionalne suradnje unaprjeđivala sustav zaštite i promicanja ljudskih prava i jednakosti s ciljem jačanja zaštite građana/ki;

- **Ministarstvom obrane** Republike Hrvatske (iz 2017.) s ciljem organizacija edukativnih aktivnosti za stručne i ostale djelatnike/ce ministarstva te za pripadnike/ce Oružanih snaga Republike Hrvatske;

- **Agencijom za elektroničke medije** (iz 2019.) s ciljem suradnje s agencijom i ostalim njezinim suradničkim institucijama na osmišljavanju i razvijanju novih sadržaja koji se odnose na područje ravnopravnosti spolova;

- **Hrvatskim olimpijskim odborom** (iz 2021.), nositeljem projekta „Glas žena u sportu“ i partnerima (Ministartvo turizma i sporta, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Agencija za elektroničke medije, Hrvatski paraolimpijski odbor).

- **Pravnim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu** (iz 2022.), temeljem kojeg je uspostavljen novi oblik suradnje na stručnom usavršavanju studenata/ica²⁵, u ranijem razdoblju (2013.-2021.) provodio se u suradnji s njegovom Pravnom klinikom, i ustanovljeni novi poput suradnje u stručnim i znanstveno istraživačkim aktivnostima i držanjem predavanja studentima/cama;

Provodila je aktivnosti kao nositeljica i/ili partnerska institucija u **5 projekata** financirana sredstvima EU i/ili iz drugih međunarodnih izvora financiranja i **1 projektu** financiranog sredstvima Grada Zagreba, i to:

- Pravobraniteljica je prijavila projekt s temom osvještavanja i prevencije rodno uvjetovanog nasilja u digitalnom prostoru na natječaj EK CERV-2022-DAPHNE, koja se kao tema projektne prijave odnosila na prioritet 1 natječajnog poziva (Opsežne i dugoročne transnacionalne aktivnosti za borbu protiv rodno uvjetovanog nasilja), područje: rodno uvjetovano *cyber* nasilje. Projekt je odobren krajem 2022. godine, Pravobraniteljica je njegova nositeljica, a provodit će ga pod nazivom „**Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju nad djevojčicama i ženama te stvaranje sigurnijeg online okruženja - CERV-2022-DAPHNE-101096462-bE-SAFE**” 36 mjeseci, s početkom provedbe od 16. siječnja 2023. i u partnerstvu s 3 organizacije iz RH, 2 iz Portugala i 1 iz Španjolske, te je isti vrijednosti 2.194.983,02 EUR²⁶;

- Pravobraniteljica, kao partnerska institucija, sudjeluje u međunarodnom projektu „**Radnica – rodna jednakost u svijetu rada**” financiranom sredstvima Financijskog mehanizma Europskog gospodarskog prostora u okviru Fonda za aktivno građanstvo u Hrvatskoj iznosom od 130.491,15 EUR. Nositelj projekta je CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, a pored Pravobraniteljice partneri su marketinška agencija Señor iz Zagreba i najstarija islandska organizacija za ženska prava IWRA – Icelandic Women's Rights Association. Provodi se od 1. siječnja 2021. do 28. veljače 2023;

²⁵ 2022. - 3 studenta/ice stručno su se usavršavali kod Pravobraniteljice kroz studentsku praksu.

²⁶ Pravobraniteljica je do sada bila **nositeljica četiri EU projekta** financiranih sredstvima EK, čija ukupna vrijednost iznosi **1.590.966 EUR-a**: (1) JUST/2012/PROG/AG/GE/4157 iz 2013., (2) JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 iz 2016., (3) JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940 iz 2017. i (4) REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG iz 2018.

- Pravobraniteljica, kao partnerska institucija, sudjelovala je u projektu **“Prema sprečavanju i iskorjenjivanju nasilja i uznemiravanja na radnim mjestima u Hrvatskoj”** financiranom sredstvima Norveške kroz program “Socijalni dijalog - dostojanstven rad” Norveškog fonda 2014.-2021. iznosom od 110.534,00 EUR-a. Nositelj projekta bio je Nezavisni cestarski sindikat, a pored Pravobraniteljice partner su bili i Nezavisni hrvatski sindikati. Provodio se od 1. siječnja 2021. do 31. kolovoza 2022.;

- Pravobraniteljica je, kao partnerska institucija, sudjelovala u projektu **“Glas žena u sportu”** financiranom sredstvima Međunarodnog olimpijskog odbora. Nositelj projekta je Hrvatski olimpijski odbor (dalje u tekstu: HOO), a pored Pravobraniteljice partneri su bili Ministarstvo turizma i sporta, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Agencija za elektroničke medije i Hrvatski paraolimpijski odbor. Provodio se od 1. lipnja 2021. do 31. prosinca 2022.

- Pravobraniteljica je, kao partnerska institucija, sudjelovala u organizaciji interaktivnog tematskog događanja (hibridnoj međuregionalnoj konferenciji održanoj 15.11.2022.) u okviru promidžbe i provedbe „WE ARE NATO“ kampanje u RH prvenstveno usmjerenih prema mladima i ženama, financiranog sredstvima Sjevernoatlantskog saveza (dalje u tekstu: NATO) iznosom od 10.000 EUR. Nositeljica aktivnosti bila je Europska mreža za inicijativu Hrvatske – ENIH, a aktivnost se provodila od 20. srpnja do 15. studenog 2022.

- Pravobraniteljica je, kao partnerska institucija, sudjelovala u provedbi projekta **“„Oboji svijet! - misli, odluči, djeluj, uključi”** financiranog sredstvima Grada Zagreba. Nositelj projekta bio je Forum za slobodu odgoja, a pored Pravobraniteljice partnerica je bila i Pravobraniteljica za djecu. Projekt je započeo s implementacijom u srpnju i trajao je do kraja prosinca 2022.

Pravobraniteljica je bila pokroviteljica **3** događanja:

1 okruglog stola: „Femicid i nasilje protiv žena“ održanog u organizaciji Autonomne ženske kuće Zagreb u Zagrebu 8.3.2022.; **1 festivala:** “Festival žena iz ruralnih područja Koprivničko-križevačke županije” održanog u organizaciji Povjerenstva za ravnopravnost spolova Koprivničko-križevačke županije u Novigradu Podravskom 3.7.2022.; **1 znanstvene konferencije:** „Ljudska prava i pitanje identiteta“ održane u organizaciji Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i Studentsko-nastavničke udruge ZA-Pravo u Rijeci 9.12.2022.

Sudjelovala je u **kampanji** naslova **„Nije u redu u uredu“** kao partnerska institucija u sklopu projekta “Radnica – rodna jednakost u svijetu rada”.

Pravobraniteljica, kao partnerska institucija, i Europska mreža za inicijativu Hrvatske - ENIH organizirale su hibridnu **„Regionalnu konferenciju o kibernetičkom nasilju i kibernetičkoj sigurnosti s posebnim naglaskom na mlade i žene“** sufinanciranu sredstvima Sjevernoatlantskog saveza (NATO) koja je imala preko 300 pratitelja/ica u zemlji i izvan nje.²⁷

²⁷ U Zagrebu 15.11.2022., konferencija predstavlja jedno od ukupno 8 interaktivnih tematskih događanja predviđenih u okviru promidžbe i provedbe „WE ARE NATO“ kampanje u Hrvatskoj, prvenstveno usmjerenih prema mladima i ženama.

U suradnji s **5 ministarstava** samostalno je održala **12 edukacija**:

- **4** edukacije u suradnji s Centrom za izobrazbu **Ministarstva pravosuđa i uprave (dalje u tekstu: MPU)**, Upravom za zatvorski sustav i probaciju (**3** za polaznike/ce temeljnog tečaja za pravosudnu policiju i **1** za zatvorske službenike/ce) na temu „Ravnopravnost spolova te ovlasti i nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova“²⁸;

- **4** edukacije u suradnji s **Ministarstvom rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (dalje u tekstu: MROSP)** i **Državnom školom za javnu upravu (dalje u tekstu: DŠJU)**, ciklus edukacija namijenjen stručnim radnicima/cama CZSS na temu: „Prevenција i sprečavanje rodno utemeljenog nasilja“²⁹;

- **1** edukaciju u suradnji s **Policijskom akademijom** u okviru specijalističkog tečaja za obuku policijskih službenika/ca koji rade na poslovima maloljetničke delikvencije i kriminaliteta na štetu mladeži i obitelji na temu „Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i suradnja s policijom“³⁰;

- **2** edukacije u suradnji s **Ministarstvom regionalnog razvoja i fondova EU** i **DŠJU**, ciklus edukacija namijenjen državnim službenicima/cama koji rade na poslovima vezanima uz ESI fondove na temu: „Antidiskriminacija, ravnopravnost spolova i primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u ESI fondovima“³¹;

- **1** edukaciju u ljetnoj školi europskih integracija „Jačanje menadžerskih kompetencija za proces EU integracija javne uprave u području jugoistočne Europe“ u organizaciji **Ministarstva vanjskih i europskih poslova** i Njemačke agencije za međunarodnu suradnju (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit - GIZ), namijenjenu rukovodećim državnim službenicima/cama iz institucija zemalja zapadnog Balkana (Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Kosova, Sjeverne Makedonije i Srbije) koji se bave poslovima europskih integracija, EU fondovima te ostalim europskim temama, na temu „Rodna ravnopravnost u kontekstu europskih integracija“ (5.-9.9.2022.).

U suradnji s drugim institucijama samostalno je održala još **9 edukacija/predavanja**: **1** edukaciju u suradnji s **Satiričkim kazalištem Kerempuh** namijenjenu glumcima/icama i drugim djelatnicima/cama kazališta na temu „Spolno uznemiravanje“ (20.1.2022.); **1** edukaciju u suradnji s **Nezavisnim cestarskim sindikatом** i **Nezavisnim hrvatskim sindikatima** za predstavnike/ce radničkih vijeća, sindikata, poslodavaca iz privatnog i državnog sektora na temu „Rodna ravnopravnost na radnom mjestu (9.-10.5.2022.); **2** edukacije u suradnji s **odgojno-obrazovnim institucijama** za učenike/ce osnovnih škola (9.11.2022.) i za odgojno-obrazovne djelatnike/ce (22.11.2022); **1** edukaciju u suradnji sa **Studentskim poduzetničkim inkubatorom Ekonomskog fakulteta u Splitu** za studente/ice na temu o rodnoj ravnopravnosti (30.6.2022.); **2 edukacije u regiji** u suradnji: s Pravnim fakultetom u Sarajevu i državnim tijelima Republike Srpske za predstavnike/ce jedinica lokalne samouprave Republike Srpske na temu rodne ravnopravnosti (21.-22.12.2022.) i Povjerenicom za zaštitu ravnopravnosti Republike

²⁸ Za pravosudnu policiju: 14.3.2022., 30.3.2022. i 20.10.2022., za zatvorske službenike/ce: 10.11.2022.

²⁹ 13.-14.6.2022., 29.-30.9.2022., 6.-7.10.2022. i 27.-28.10.2022., sufinancirano sredstvima u okviru Operativnog programa “Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.” iz Europskog socijalnog fonda.

³⁰ 25.11.2022.

³¹ 19.10. i 23.11.2022., sufinancirano sredstvima tehničke pomoći u okviru Operativnog programa “Konkurentnost i kohezija” iz Europskog fonda za regionalni razvoj.

Srbije namijenjenu ženama iz ruralnih krajeva Republike Srbije na temu „Ekonomsko osnaživanje žena u ruralnim područjima“ (28.4.2022.); samostalno je održala **2 predavanja na visokoškolskim institucijama:** na 3. Kongresu studenata/tica Pravnog fakulteta u Osijeku na temu „Spolna diskriminacija na tržištu rada“ (30.3.-1.4.2022.) i na javnoj tribini u organizaciji Vijeća za rodnu ravnopravnost Sveučilišta u Rijeci i udruge LORI na temu „Spol i rodni identitet u suvremenom društvu“ (16.5.2022.).

Aktivno je surađivala s tijelima državne uprave i tijelima JLP(R)S, s mehanizmima za osiguranje provedbe ZRS-a na nacionalnoj i lokalnoj razini, organizacijama civilnog društva te drugim organizacijama i institucijama u zemlji i izvan nje, i to:

- Održala je **33 sastanka** s različitim državnim tijelima, uključujući i sastanke s dužnosnicima/cama na nacionalnoj i lokalnoj razini te institucijama, organizacijama civilnog društva i stručnjacima/kinjama na nacionalnoj razini.

- Sudjelovala je na **20 sjednica** odbora Hrvatskoga sabora i to na **12** sjednica Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, **7** sjednica Odbora za ravnopravnost spolova. Dodatno je još sudjelovala na **2** tematske sjednice koje je zajednički organiziralo više odbora Hrvatskoga sabora.

- Posjetila je **13 županija** i sudjelovala na **32 različita događanja i sastanaka** s lokalnim i regionalnim organizacijama i institucijama te predstavnicima/cama lokalnih vlasti izvan Grada Zagreba u svrhu stjecanja direktnog uvida u problematiku ravnopravnosti spolova na lokalnoj razini.

- Sudjelovala je i izlagala na **43 regionalna i međunarodna javna događanja, seminara i konferencija** te održala **sastanke** sa stranim delegacijama i predstavnicima/ama tijela i institucija na međunarodnoj i regionalnoj razini.

Zaključno, tijekom izvještajne godine, Pravobraniteljica je bila prisutna na više od **150** događanja u RH koja su detaljno prikazana na mrežnoj stranici www.prs.hr. Neposrednu suradnju Pravobraniteljica je ostvarivala s predstavnicima zakonodavne i izvršne vlasti na svim razinama države i lokalne samouprave, pravnim osobama s javnim ovlastima, obrazovnim i znanstvenim institucijama, drugim javnopravnim tijelima, političkim strankama, sindikatima i organizacijama civilnog društva te pravnim i fizičkim osobama s područja cijele RH.

SUDJELOVANJE U SUDSKIM POSTUPCIMA

Tijekom izvještajne godine Pravobraniteljica je sudjelovala u 2 sudska postupka:

(1) Završila je do okončanja pratiti radnopravni antidiskriminacijski spor u koji se **umiješala na strani tužiteljice** protiv tuženika Doma zdravlja. U predmetnom slučaju stranka (tužiteljica) je tužila Dom zdravlja jer je odbio uručiti otkaz djelatniku koji je u kaznenom postupku pravomoćno osuđen za djela protiv spolnih sloboda, a koja je počinio za vrijeme rada i to na štetu drugog djelatnika/ce – tužiteljice. Tužiteljica se u sudskom postupku koristila stajalištem Pravobraniteljice iz 2015. godine. Nadležni općinski sud je donio presudu dana 30. lipnja 2022., u korist tužiteljice i sukladno stajalištu Pravobraniteljice³².

(2) Nakon prvostupanjske presude nadležnog općinskog suda u predmetu pokrenutom zbog diskriminacije temeljem spolne orijentacije, Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske je donio 13. srpnja 2022. drugostupanjsku presudu presudivši u korist tužitelja. Tuženici su osuđeni zbog prekršaja iz čl.25.st.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije. U okviru sudskog postupka Pravobraniteljica je na zahtjev nadležnog općinskog suda dostavila detaljne informacije o svom postupanju u predmetu, što je uzeto u obzir pri donošenju konačne odluke³³.

³² 1 slučaj: PRS-01-01/20-14 – područje rada.

³³ 1 slučaj: PRS-15-07/18-7 – područje kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Ukupno gledano kao i ranijih godina, razvrstano po spolu oštećenih osoba, Pravobraniteljica je razmatrala slučajeve koji su se većinom odnosili na žene – 72,4%.³⁴

Analiza slučajeva po pritužbama građana/ki ukazuje da se 98,4% pritužbi odnosilo na izravnu diskriminaciju, a 0,2% na neizravnu diskriminaciju,³⁵ što jednako kao i ranijih godina ukazuje kako ovo jamstvo nije zaživjelo u praksi, odnosno ne prepoznaje se. Naime, dok je izravna diskriminacija lako uočljiva i relativno lako otklonjiva, neizravna se diskriminacija teže uočava i sprječava, odnosno često promiče pozornosti.

Ukupan broj građana/ki koji su zatražili zaštitu od diskriminacije i dalje je u okviru trenda razmjerne distribucije s područja svih županija u RH, a kojih je ukupno neznatno većeg broja u odnosu na broj pritužbi koje dolaze od građana/ki s područja Grada Zagreba. Prema odredbama ZRS-a, od 551 pritužbi, sumnja na diskriminaciju bila je u 542 slučaja.³⁶ Građanska inicijativa i inicijativa drugih dionika za rješavanje pojedinačnih slučajeva kršenja načela ravnopravnosti spolova i/ili izravne diskriminacije bilježi udio od 39,2%, povećanje za 3,8% u odnosu na njihovo prošlogodišnje traženje zaštite za druge pojedince/ke, odnosno oštećene strane, u kojim slučajevima Pravobraniteljica traži od oštećene strane izjavu da se izrijekom tome ne protivi. Trend pokazuje daljnji porast interesa šire javnosti za pomoć drugima i prepoznavanje Pravobraniteljice kao mjerodavnog tijela za pružanje zaštite od diskriminacije na području ravnopravnosti spolova.

Analiza 551 pritužbe građana/ki razvrstanih prema području diskriminacije ukazuje da se kao i ranijih godina njihov najveći broj odnosi na područje socijalne sigurnosti, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja (37,0%), zatim na područje zapošljavanja i rada (16,7%) i uprave (12,7%), što ukupno čini značajni udio od 66,4% i ukazuje da je ovaj trend postojan³⁷, potom na javno informiranje i medije (12,3%), zdravstvenu zaštitu (4,9%), pravosuđe (4,6%) te na ostala područja.

Pritužbe se i dalje u pretežnom broju odnose na diskriminaciju temeljem spola (85,5%), temeljem spolne orijentacije i rodnog identiteta (7,6%), obiteljskog statusa (2,9%) te po drugim osnovama utvrđenih ZRS-om u udjelima manjim od 2,0%.

Pritužbi koje su se odnosile na diskriminaciju temeljem spolne orijentacije i rodnog identiteta i izražavanja bilo je ukupno 42, dok je u prethodnom izvještajnom razdoblju razmatrano 48 slučajeva. Pravobraniteljica je nastavila posebnom pozornošću pratiti aktivnost ovih osoba u korištenju pravnih instrumenata zaštite od diskriminacije, što će činiti i nadalje.

³⁴ U 2021. – 71,6%.

³⁵ U 2021. – 0,8 %.

³⁶ U 2021. – od 610 za 596 slučajeva.

³⁷ U 2021. – 61,8%, 2020.- 61,9%.

Kod 24,3% slučajeva koji se odnose na pružanje zaštite građanima/kama koji su bili izloženi fizičkom, psihičkom i drugim oblicima nasilja u obitelji i/ili partnerskim vezama, kao i nasilju u javnom prostoru, zaštitu su tražile žene u 85,1% slučajeva, muškarci u 14,9%, što u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje ukazuje na smanjenje udjela žena u broju žrtava nasilja za neznatnih 1,1%, dok se kod muškaraca broj žrtava nasilja za taj postotni bod povećao³⁸.

Pravobraniteljica je kao i svake godine do sada, postupajući po pritužbama i prema osobnoj inicijativi, djelovala na svim razinama državne uprave i na području svih JLP(R)S, uključujući i druge pravne i fizičke osobe te medije. Teritorijalno gledano i dalje je najveći udio pritužbi sa područja Grada Zagreba 48,5%, a tome uveliko doprinosi činjenica što Pravobraniteljica nema niti jedan područni ured, za razliku od drugih pravobranitelja/ica te se njezini neposredni kontakti s građanima/kama izvan Grada Zagreba organiziraju prilikom posjeta županijama, gradovima i općinama najčešće u suradnji sa županijskim povjerenstvima za ravnopravnost spolova.³⁹

Rad Pravobraniteljice u njezinom sjedištu u Zagrebu bio je i nadalje otežan uslijed oštećenja prostorija njezinog Ureda izazvanih potresima u Zagrebu i Petrinji, a uslijed provedbe obvezujuće Upute ministra pravosuđa i uprave o mjerama za sprječavanje širenja epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2 zadržao se smanjen broj osobnih dolazaka pritužitelja/ica u njezin Ured u odnosu na izvještajna razdoblja prije naprijed navedenih događaja.

Ukupno je uputila 720 pisanih preporuka, 118 upozorenja i 161 prijedlog⁴⁰.

Zadržan je trend **uvažavanja njezinih upozorenja/preporuka/prijedloga** na visokih 96% slučajeva „u potpunosti“⁴¹, dok su u 4,0% slučajeva uvaženi djelomično te nije bilo niti jednog slučaja „ne uvažavanja“.

Tijekom 2022., Pravobraniteljica je javno **istupala i upozoravala na pojave diskriminacije** pozivom na zaštitu građana/ki od diskriminacije koju je svakodnevno pružala. Javno je progovarala o negativnim trendovima u području ravnopravnosti spolova putem javnih priopćenja, izjavama u medijima te aktivno surađivala sa mehanizmima za provedbu ZRS-a i drugim državnim i lokalnim tijelima uključujući i organizacije civilnog društva.

Promicala je ravnopravnost spolova na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, koja sa velikom pažnjom i uvažavanjem prati hrvatska postignuća na ovom području.

Vidljivosti rada Pravobraniteljice doprinjelo je i održavanje **5 web stranica**.⁴²

³⁸ U 2021. zaštitu su tražile žene u 86,2 % slučajeva, u 2020. u 82,4 % slučajeva, u 2019. u 75,5% slučajeva.

³⁹ Broj i sjedišta područnih ureda drugih pravobraniteljskih institucija u RH: Pučka pravobraniteljica - 3 (Osijek, Split i Rijeka), Pravobraniteljica za djecu - 3 (Osijek, Split i Rijeka) i Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom – 3 (Osijek, Split i Rijeka).

⁴⁰ 2021. - 418 pisane preporuke, 312 upozorenja i 161 prijedlog.

⁴¹ 2021.- 97,7%, 2020. - 91,2%, 2019. – 89,3 %, 2018 – 92,0%, 2017. - 90,9%.

⁴² Poveznice: <http://www.prs.hr>, <http://vawa.prs.hr>, <https://gppg.prs.hr/>, <http://rec.prs.hr>, <http://staklenilabirint.prs.hr>

II.

EU PROJEKTI I DRUGI MEĐUNARODNI PROJEKTI

1.1. Međunarodni EU projekt „Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju nad djevojčicama i ženama te stvaranje sigurnijeg online okruženja - CERV-2022-DAPHNE-101096462-bE-SAFE”

Krajem ovog izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljici je Europska komisija (dalje u tekstu: EK) odobrila EU projekt „Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju nad djevojčicama i ženama te stvaranje sigurnijeg online okruženja – CERV-2022-DAPHNE-101096462-bE-SAFE“. Projekt će se provoditi 36 mjeseci, s početkom u siječnju 2023. Ukupna vrijednost projekta iznosi 2.194.983,02 EUR.

Partnerske organizacije na projektu su: 1) IDIZ - Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2) CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, 3) Domine - organizacija za promicanje ženskih prava, 4) CIG - Komisija za građanstvo i ravnopravnost spolova iz Portugala, 5) LEM Espana - organizacija za zaštitu ženskih prava iz Španjolske (LEM Spain) i 6) PpDM - Portugalska platforma za prava žena (Plataforma Portuguesa Para os Direitos Das Mulheres).

Cilj projekta je podizanje svijesti o problemu rodno uvjetovanog kibernetičkog nasilja na institucionalnoj i društvenoj razini te stvaranje preduvjeta za unapređenje zakonodavnog i pravnog okvira za regulaciju kibernetičkog nasilja u RH, Španjolskoj i Portugalu, ali i na cjelokupnoj europskoj razini. Također, predviđena je izrada Strateškog dokumenta sa smjernicama za stvaranje zajedničkog pristupa rodnoj ravnopravnosti na ovom području, što će biti prezentirano zakonodavnim tijelima i na nacionalnoj (RH, Portugal, Španjolska) i na europskoj razini.

1.2. Međunarodni projekt “Radnica - rodna jednakost u svijetu rada”

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova sudjeluje u svojstvu partnerske institucije u provedbi međunarodnog projekta „Radnica – rodna jednakost u svijetu rada“ koji je započeo 2021.⁴³ Nositelj projekta je organizacija civilnog društva - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje iz Zagreba (CESI), dok su ostali projektni partneri/ce marketinška agencija Señor iz Zagreba te najstarija islandska organizacija za ženska prava IWRA – Icelandic Women's Rights Association. Projekt se provodi do 28.2.2023., s ciljem rješavanja nejednakog i diskriminatornog položaja žena u svijetu rada, a financijski je podržan od strane Fonda za aktivno građanstvo u Hrvatskoj⁴⁴ u iznosu od 130.761,15 EUR.

Provedena je kampanja „Nije u redu u uredu“ (21.10.2021.-15.1.2022.) kojom je u vidu peticijskog pitanja predložena izmjena Zakona o radu (dalje u tekstu: ZOR) s ciljem bolje zaštite prava radnica i radnika.⁴⁵ Izmjena je osmišljena prema preporukama Pravobraniteljice te glasi da poslodavac ne smije

⁴³ *Workingwoman – Gender Equality in the Labour Market.*

⁴⁴ Fond za aktivno građanstvo (Active Citizens Fund - ACF) program je Europskog ekonomskog prostora i Norveškog financijskog mehanizma. Više na poveznici: <https://acfcroatia.hr/acf-hrvatska/>.

⁴⁵ Izrađena je web stranica kampanje <https://nijeuredu.com/> kao centralno mjesto informacija i mjesto za peticijsko pitanje za izmjenu Zakona o radu.

dati otkaz trudnici ili osobi na rodiljnom/roditeljskom dopustu za vrijeme njegova trajanja i minimalno godinu dana nakon prestanka ovih uvjeta. Peticiju je potpisalo 20.390 građana/ki, što je svrstava među 6% najuspješnijih peticija u RH u posljednjih 10 godina⁴⁶. Pravobraniteljica je aktivno promovirala kampanju i kroz svoje javne i medijske nastupe.⁴⁷

Tijekom 2022., Pravobraniteljica je aktivno sudjelovala u izradi rodne analize ZOR-a⁴⁸ i analize Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama (dalje u tekstu: ZRRP),⁴⁹ na temelju kojih je CESI izradio preporuke za izradu nacrtu izmjena oba Zakona te ih uputio MROSP-u te Središnjem državnom uredu za demografiju i mlade na daljnju provedbu.

1.3. Projekt “Prema sprečavanju i iskorjenjivanju nasilja i uznemiravanja na radnim mjestima u Hrvatskoj”

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je u svojstvu projektne partnerice nastavila tijekom 2022. s provedbom međunarodnog projekta „Prema sprečavanju i iskorjenjivanju nasilja i uznemiravanja na radnim mjestima u Hrvatskoj“⁵⁰, započetog u 2021.

Nositelj projekta je Nezavisni cestarski sindikat, dok su pored Pravobraniteljice partneri u projektu i Nezavisni hrvatski sindikati. Projekt se provodio od 1.1.2021. do 30.6.2022., sufinanciran je iz programa „Socijalni dijalog – dostojanstven rad“ Norveškog fonda 2014.-2021., a ukupna vrijednost mu je 110.533,92 EUR.

Cilj projekta bio je ojačati kapacitete partnerskih sindikata za sudjelovanje u bipartitnom i tripartitnom socijalnom dijalogu kroz uspostavu novih, ali i unaprjeđenje postojećih struktura radničkog predstavljanja u domeni zaštite na radu i rodne ravnopravnosti, te kroz izradu i zagovaranje implementacije standarda na radnim mjestima s ciljem eliminiranja nasilja i seksualnog uznemiravanja te općeg poboljšanja uvjeta rada.

Projektne aktivnosti Pravobraniteljice u 2022. uključivale su njeno sudjelovanje na javnom predstavljanju rezultata istraživanja „Iskustvo rada na određeno u Hrvatskoj“, provedenog u partnerstvu IDIZ-a i Saveza Samostalnih Sindikata Hrvatske (SSSH) u sklopu projekta „Rad po mjeri čovjeka“. Istraživanje ukazuje na učestalu pojavnost rada na određeno vrijeme koje utječe na tržište rada tako da rezultira nižim plaćama i radnim pravima, ali i nejednakim tretmanom u drugim područjima života, primjerice nepovoljniji položaj u pogledu pristupa financijskim uslugama i sl.

Završna konferencija projekta održana je (9.6.2022.) u Matici hrvatskih sindikata, gdje se velik broj sindikalnih povjerenika/ca upoznao sa projektom, njegovim aktivnostima i glavnim rezultatima. U kolovožu 2022., Nezavisni cestarski sindikat je objavio publikaciju „Za radna mjesta bez nasilja i

⁴⁶ Analizom broja potpisa peticija u Republici Hrvatskoj u posljednjih deset godina pokazalo se da ih većina (60%) skupi 4.000 potpisa ili manje. Najuspješnije peticije bile su vezane uz liječenje djece, zlostavljanje životinja i ukidanje HRT-ove pristojbe.

⁴⁷ Više na poveznicama <https://prs.hr/cms/post/553>; <https://prs.hr/cms/post/568>; <https://prs.hr/cms/post/615>.

⁴⁸ <http://www.cesi.hr/zakon-o-radu-rodna-analiza/>

⁴⁹ <http://www.cesi.hr/analiza-zakona-o-rodiljnim-i-roditeljskim-potporama/>

⁵⁰ *Towards prevention and elimination of violence and harassment at workplaces in Croatia.*

uznemiravanja: smjernice za kolektivne ugovore i pravilnike za zaštitu dostojanstva radnika i radnica“, u svrhu prijedloga za implementaciju mjera za suzbijanje nasilja i uznemiravanja na radnom mjestu.

Poveznica (smjernice): https://ncs.hr/uploads/news_document/file/95/Za_radna_mjesta_bez_nasilja.pdf

1.4. Projekt „Glas žena u sportu“

Pravobraniteljica je partnerska institucija u provedbi međunarodnog projekta „Glas žena u sportu“, koji se financira sredstvima Međunarodnog olimpijskog odbora. Nositelj projekta je HOO, a uz Pravobraniteljicu partneri na projektu su Ministarstvo turizma i sporta, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, Agencija za elektroničke medije i Hrvatski paraolimpijski odbor.

Glavni cilj projekta je poticanje medijskog interesa za ženski sport i veće zastupljenosti ženskog sporta u medijima te suzbijanje negativnih rodnih stereotipa u sportu, a predviđene aktivnosti su: 1) izrada promotivnih video spotova o hrvatskim olimpijkama; 2) provedba istraživanja o zastupljenosti ženskoga sporta u medijima; 3) provedba kampanje za veću medijsku vidljivost ženskog sporta; 4) provedba edukacijskih radionica; 5) organizacija međunarodne konferencije s temom ravnopravnosti spolova te ostale diseminacijske i promotivne aktivnosti.

U izvještajnoj godini HOO je proveo niz edukativnih radionica (u Rijeci, Zagrebu, Splitu i Osijeku)⁵¹. Pravobraniteljica je provela istraživanje o medijskom izvještavanju o Olimpijskim i Paraolimpijskim igrama u Tokiju iz rodne perspektive, a rezultati istraživanja bit će predstavljani u 2023. godini.

1.5. Projekt u okviru promidžbe i provedbe „WE ARE NATO“ kampanje u Hrvatskoj

„WE ARE NATO“ kampanja pokrenuta je 2017., s ciljem isticanja jedinstva i solidarnosti unutar NATO-a u kontekstu kolektivnog doprinosa zaštiti mira i sigurnosti građana/ki, u koju se Pravobraniteljica uključila u 2022. Uloga institucije Pravobraniteljice je sudjelovanje u aktivnostima usmjerenima na promicanje ravnopravnosti poslova u vojnim snagama, mirovnim misijama i u nacionalnom obrambeno-sigurnosnom sustavu, uključujući aktualnu kampanju „WE ARE NATO“. Naglasak kampanje je na civilnoj komponenti NATO-a i obraća se mladima i ženama.

Pravobraniteljica je kao partnerska organizacija, zajedno s Europskom mrežom za inicijativu Hrvatske (ENIH), organizirala Regionalnu konferenciju o kibernetičkom nasilju i kibernetičkoj sigurnosti s posebnim naglaskom na mlade i žene, financijski podržanu sredstvima NATO-a.

Sudionici konferencije su bili brojni ključni dionici i predstavnici/ce zainteresirane javnosti - predstavnici/ce državnih tijela, organizacija civilnog društva, obrazovnih institucija, kao i akademske zajednice, ali i predstavnici/ce državnih i neovisnih tijela za ravnopravnost Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Konferencija je održana u hibridnom obliku u Hotelu Capital u Zagrebu gdje je uživo prisustvovalo 60 ljudi, a *online* je još pratilo 303 sudionika/ca iz cijele regije - učenička i

⁵¹ Poveznica: <https://www.hoo.hr/singlepost/radionica-glas-zena-u-sportu-u-osijeku>

studentska populacija, kadeti/kinje vojnih i policijskih akademija, odgojno-obrazovni djelatnici/ce, mladi znanstvenici/ce, djelatnici/ce organizacija civilnog društva koje se bave mladima, predstavnici/ce medija, kao i svi zainteresirani. U drugom dijelu Konferencije, kroz dva interaktivna panela razgovaralo se o iskustvima nacionalnih tijela za ravnopravnost spolova u području kibernetičkog nasilja, ali i pojavnosti i karakteristikama kibernetičkog nasilja prema mladima i ženama te strategijama njegova suzbijanja.

Ciljevi Konferencije uključili su komuniciranje zajedničkih vrijednosti NATO-a prema mladima, ali i pružanje doprinosa ostvarenju ciljeva kampanje #WeAreNATO u Hrvatskoj, poput povećanja postotka mladih koji NATO povezuju s temeljnim slobodama i jednakosti te s civilnom pripravnosti i građanskim prijetnjama. Pritom je cilj bio promicati i jačati zaštitu ravnopravnosti spolova kao jednog od ustavnih načela RH, te zajedničke vrijednosti koje svi podržavaju - individualne slobode, demokraciju, ljudska prava i vladavinu prava. Konferencija predstavlja jedno od ukupno osam interaktivnih tematskih događanja predviđenih u okviru promidžbe i provedbe „WE ARE NATO“ kampanje u RH, prvenstveno usmjerenih prema mladima i ženama.

Rodno utemeljeno nasilje u virtualnom svijetu, koje, iako je novija pojava u našoj zakonodavnoj praksi, zapravo predstavlja od prije poznat i postojeći kontinuitet nasilja prema ženama koje se iz stvarnog svijeta već godinama 'prelijeva' u tzv. virtualni svijet. Stoga je razmjena iskustava o jednom od aspekata koje je važno odlučno adresirati kako bi se približili stvarnoj ravnopravnosti - prevencije i uklanjanja rodno uvjetovanog nasilja u virtualnom prostoru, pravovremena i nužna.

1.6. Projekt „Oboji svijet! - misli, odluči, djeluj, uključi“

Pravobraniteljica je kao partnerska organizacija provodila projekt „Oboji svijet! - misli, odluči, djeluj, uključi“. Nositelj projekta bio je Forum za slobodu odgoja (FSO), a pored Pravobraniteljice partnerska organizacija bila je i Pravobraniteljica za djecu.

Projekt je dobio podršku Grada Zagreba kroz Javni natječaj za financiranje programa i projekata udruga iz područja promicanja ljudskih prava iz Proračuna Grada Zagreba za 2022., te se provodi već 12. godinu u nizu u okviru obilježavanja Međunarodnog dana tolerancije 16. studenog.

Projekt je usmjeren na promicanje rodne ravnopravnosti i socijalne uključenosti u osnovnim i srednjim školama, kroz obradu tema vezanih za integraciju i prihvaćanje različitosti koje će pridonijeti razvoju demokratskih načela i aktivnoga građanstva, unaprijediti životne vještine djece i mladih te poticati njihovu kreativnost i stvaralaštvo, s naglaskom na teme ravnopravnosti spolova, prava LGBTIQ osoba, važnost i načine integracije stranaca/nacionalnih manjina te suzbijanje svih oblika diskriminacije.

Glavne aktivnosti projekta bile su edukacije za odgojno-obrazovne djelatnike/ce pod nazivom „Kutija promjena“ i radionice za učenike/ce te natječaj „Oboji svijet“ za učenike/ce osnovnih i srednjih škola na području cijele RH. U 2022., prijavljeno je 245 umjetničkih radova – video filmova, stripova, fotografija, likovnih radova, autorskih pjesama, priča i pjesama, školskih projekata, u čiju izradu je bilo uključeno 1.000 učenika/ca, uz mentorstvo 219 učiteljica i učitelja, te je 25 najboljih radova nagrađeno i izabrano od strane Komisije oformljene s ciljem izbora najboljih uradaka, u kojoj je sudjelovala i Pravobraniteljica.

III.

ANALIZA PO PODRUČJIMA

1

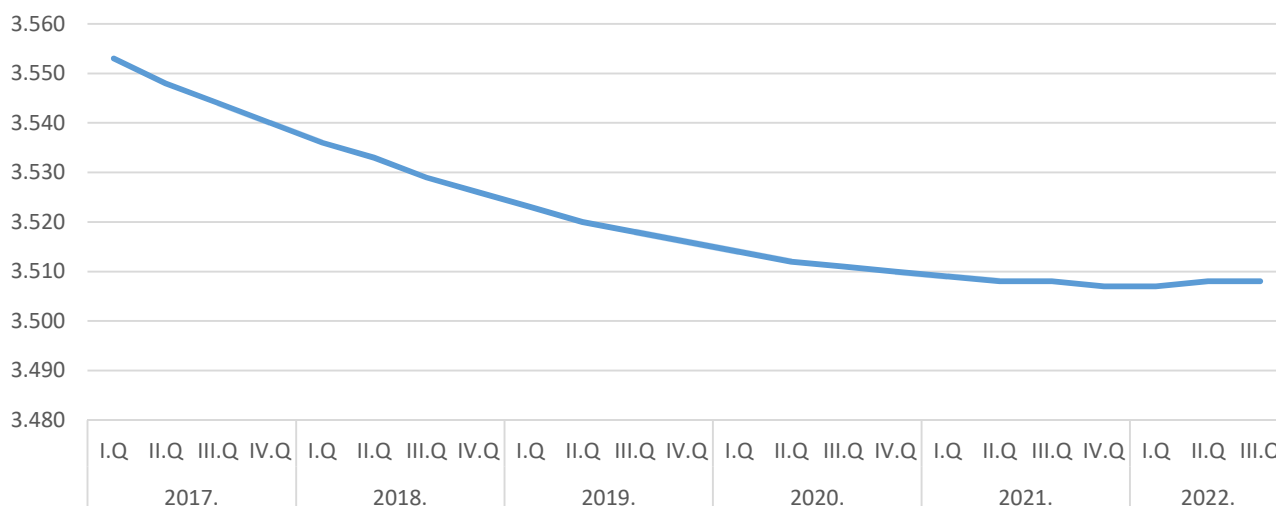
ZAPOŠLJAVANJE I RAD

1.1. ZAPOSLENOST I RADNA AKTIVNOST

Analiza stanja ravnopravnosti spolova u području zapošljavanja i rada u ovom Izvješću temelji se na podacima Državnog zavoda za statistiku (dalje u tekstu: DZS), osim gdje je drukčije naznačeno. Prema napomeni DZS-a, iako se zbog primjene *Uredbe (EU) br. 2019/1700 i pripadajuće Provedbene uredbe Komisije (EU) br. 2019/2240 za područje radne snage*, očekivao prekid u vremenskim serijama uslijed promjene u metodologiji, ipak se nakon provedenih analiza utjecaja ovih uredbi na osnovne pokazatelje pokazalo da nije došlo do prekida u vremenskim serijama podataka te da su podaci od prvog tromjesečja 2021. i nadalje usporedivi s podacima za prethodna razdoblja. Stoga su i podaci u ovom Izvješću o radu Pravobraniteljice usporedivi s podacima iz njenih ranijih izvješća.

Nakon višegodišnjeg izvještavanja Pravobraniteljice o kontinuiranom opadanju broja radno sposobnog stanovništva⁵², u prva tri kvartala 2022., načelno se bilježi stagnacija u vidu kretanja na prošlogodišnjoj razini od 3.508.000 osoba. Kao i u prethodnim razdobljima, udio muškaraca je niži u radno sposobnom stanovništvu te u prva tri kvartala 2022., u prosjeku iznosi 47,9%.

Grafikon: Radno sposobno stanovništvo (2017.-2022.)

⁵² Radno sposobno stanovništvo čine osobe s navršених 15 i više godina.

Prema privremenim podacima DZS, prosječni broj aktivnog stanovništva u prva tri kvartala 2022. iznosio je nešto preko 1.8 milijuna, od čega su 47% činile žene, što je blagi porast u odnosu na 2021. Razlika u udjelu muškog i ženskog spola u broju aktivnog stanovništva je nešto više od 6% u korist muškog spola.

Prema podacima u prva tri kvartala 2022., prosječna stopa aktivnosti muškaraca (udio aktivnog stanovništva u radnoj snazi) je ostala na razini od 58,2%, kakva je zabilježena i u 2021., dok je prosječna stopa aktivnosti žena blago porasla na 46,7%, čime se razlika po spolu u stopi aktivnosti smanjila na 11,5%. Promatrajući po dobnim skupinama, uočava se da se u dobnoj skupini 55-64 godine, koja je bila obilježena najvećim jazom (13%) u 2021., razlika po spolu u prosječnoj stopi smanjila na 10,3%, dok se razlika u dobnoj skupini 25-29 godina povećala za pola postotnog boda te iznosi 12,5% u prva tri kvartala 2022.

Prema podacima DZS-a, razlika u stopi zaposlenosti u dobnoj skupini 15-64 godine u prva tri kvartala 2022., nešto je niža nego u 2021. (10%) te iznosi oko 9,2%, a otprilike isti jaz je prisutan u svim potkategorijama dobnih skupina. Udio muškaraca u prosječnom broju zaposlenih osoba⁵³ iznosi 54% (917 tisuća), dok udio žena iznosi 46% (785 tisuća). U odnosu na prethodno razdoblje bilježi se porast zaposlenih muškaraca od 1,4% te porast zaposlenih žena u visini od 2%.

Udio žena je dominantan u svim dobnim skupinama neaktivnog stanovništva, osobito u dobnim skupinama 25-49 godina, gdje je udio žena u neaktivnom stanovništvu za 47.000 (84%) veći u odnosu na udio muškaraca, te u dobnoj skupini 50-64 godine, gdje je udio žena veći za 50.000 (34%) u odnosu na udio muškaraca. Na ukupnoj razini, broj neaktivnog stanovništva u prosjeku čini 974.000 žena i nešto više od 701.000 muškaraca u prva tri kvartala 2022.

Prema podacima Eurostata, prosječna stopa nezaposlenosti žena u prva tri kvartala 2022. iznosi 8,2%, što je blago povišenje u odnosu na 2021. (8%), dok stopa nezaposlenosti muškaraca iznosi 6% te pokazuje tendenciju prema smanjenju od preko 1% u odnosu na 2021. (7,3%). U usporedbi na razini EU, **RH spada u grupu zemalja s najvišim stopama nezaposlenosti te zemalja s najvećom razlikom po spolu u stopama nezaposlenosti.**

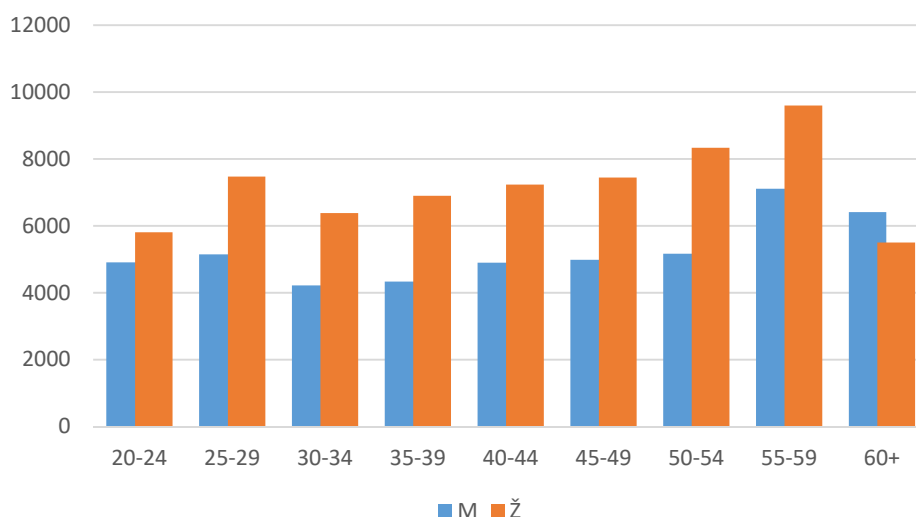
Ukupan broj osoba u evidenciji registrirane nezaposlenosti Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (dalje u tekstu: HZZ) u 2022., iznosio je 116.127. Na razini cijele RH udio žena u evidenciji registrirane nezaposlenosti se kreće na razini od 57,4%, dok u nekim županijama prelazi i 60%⁵⁴. Tezu o težoj zapošljivosti osoba u kasnijoj životnoj dobi potvrđuje i podatak da su najveći udio u evidenciji registrirane nezaposlenosti HZZ činile osobe u dobnoj skupini 55-59 godine (9.602 žene i 7.115 muškaraca). Osim u toj dobnoj skupini, žene su prevladavajući spol gotovo u svim dobnim skupinama u evidenciji registrirane nezaposlenosti. Značajno smanjenje broja žena u evidenciji tek u dobnoj skupini

⁵³ Zaposleni su osobe u dobi od 15 do 89 godina koje su u referentnom tjednu: a) radile barem jedan sat za plaću ili naknadu u novcu ili naturi, uključujući neplaćene pomažuće članove obitelji; b) bile privremeno odsutne s posla zbog godišnjeg odmora, preraspodjele radnog vremena, bolovanja, rodiljnoga ili oćinskog dopusta, osposobljavanja (školovanja) koje je vezano uz posao koji inače obavljaju. Zaposlenima se smatraju i: osobe na roditeljskom dopustu kada imaju pravo na roditeljsku naknadu povezanu s poslom ili ako njihov roditeljski dopust traje tri mjeseca ili kraće; sezonski radnici u izvansezonskom razdoblju u slučaju da redovito nastavljaju obavljati zadatke povezane s poslom, u što nije uključeno ispunjavanje zakonskih, poreznih ili administrativnih obveza; osobe privremeno odsutne s posla zbog nekog drugog razloga, kada je ukupno očekivano trajanje odsustva 3 mjeseca ili kraće; poljoprivrednici koji proizvode poljoprivredna dobra većinom namijenjena prodaji ili razmjeni.

⁵⁴ Karlovačka 61%, Osječko-baranjska 62%, Požeško-slavonska 63%, Brodsko-posavska 65% i Vukovarsko-srijemska 66%.

od 60 i više godina je posljedica priznavanja prava na starosnu mirovinu, koje su (2022.) imale žene koje su navršile 63 godine života uz uvjet da imaju 15 godina mirovinskog staža.

*Grafikon: Evidencija registrirane nezaposlenosti
HZZ-a u 2022., po dobnim skupinama (M/Ž)*

Prisutnost prekarnog rada na našem tržištu rada je i dalje izrazito visoka. Prema posljednje dostupnim podacima Eurostata (2021.), RH sa stopom zaposlenika/ca s ugovorima o radu u trajanju do 3 mjeseca od 4,2% je članica EU s najvećom količinom prekarnog rada⁵⁵. Raščlamba podataka po spolu ukazuje na ranije utvrđeni trend veće prisutnosti žena (4,5%) u prekarnom radu u odnosu na muškarce (3,9%).

U odnosu na 2021., u ovom izvještajnom razdoblju bilježi se porast osoba zaposlenih na određeno vrijeme. Prema prosječnim podacima Eurostata u prva tri kvartala 2022., broj osoba s ugovorom o radu sklopljenim na određeno vrijeme iznosio je oko 215.000, od čega su 56% činile žene, a 44% muškarci.

Podaci HZZ-a pokazuju da je u 2022., do izlaska iz evidencije došlo zbog zapošljavanja na određeno vrijeme u nešto više od 106.000 slučajeva. Po toj osnovi, iz evidencije je izašlo 24.000 žena više (65.279) nego muškaraca (41.180). Ako se trend veće prisutnosti žena u prekarnom radu testira na ulazu u evidenciju HZZ-a, vidljivo je da je, također, 24.000 više žena (54.049) u odnosu na muškarce (30.056) ušlo u HZZ-ovu evidenciju nezaposlenih nakon isteka ugovora o radu na određeno vrijeme. Analiza izlazaka iz evidencije nezaposlenih ukazuje da je visoka razina prisutnosti prekarnog rada potencijalno povezana s privremenim zapošljavanjem pred početak turističke sezone kada se broj izlazaka iz evidencije počinje povećavati. Također, na to upućuje i okolnost veće prisutnosti ugovora na određeno vrijeme u županijama koje su značajnije orijentirane na turizam. Zanimljivo je da u Splitsko-dalmatinskoj županiji godišnja količina izlazaka iz evidencije nezaposlenih zbog sklapanja ugovora na određeno vrijeme iznosi gotovo 19.000, što čini otprilike 18% ukupne godišnje količine na razini

⁵⁵ Postotak zaposlenih s ugovorom o radu kraćim od 3 mjeseca.

Hrvatske. S druge strane, u svim ostalim obalnim županijama⁵⁶ ukupan broj izlazaka iz evidencije zbog sklapanja ugovora na određeno vrijeme iznosi nešto više od 25.000.

Prema podacima HZZ-a u 2022. je zaposleno 122.026 osoba (od toga **zaposlenih žena 73.935 ili 60,6%**). Analiza o zapošljavanju osoba s evidencije HZZ-a na neodređeno i određeno vrijeme, u vremenu od 2012. do 2022., pokazuje kako se **u 2022., zadržao trend daleko većeg broja zaposlenih na određeno vrijeme (87,2%)** u odnosu na broj zaposlenih na neodređeno vrijeme (12,8%), kao i svih prethodnih godina. Udio žena u broju zaposlenih na neodređeno vrijeme bio je 55,6% a muškaraca 44,4%, dok je **udio žena zaposlenih na određeno vrijeme bio 61,3% a muškaraca 38,7%**.

Tabela: Prikaz zapošljavanja na neodređeno i određeno vrijeme, u vremenu od 2012. do 2022. godine

2012. godine na neodređeno vrijeme 13.003 osoba (7,4 %), na određeno 162.532 (92,6%) ;
2013. godine na neodređeno vrijeme 12.348 osoba (6,4 %), na određeno 181.172 (93,6%) ;
2014. godine na neodređeno vrijeme 11.685 osoba (5,7 %), na određeno 192.036 (94,3%) ;
2015. godine na neodređeno vrijeme 15.394 osoba (7,5 %), na određeno 191.196 (92,5%) ;
2016. godine na neodređeno vrijeme 16.403 osoba (8,3 %), na određeno 180.644 (91,7%) ;
2017. godine na neodređeno vrijeme 16.228 osoba (9,1 %), na određeno 180.644 (90,9%) ;
2018. godine na neodređeno vrijeme 16.331 osoba (10,3 %), na određeno 141.520 (89,7%) ;
2019. godine na neodređeno vrijeme 16.492 osoba (11,8 %), na određeno 122.957 (88,2%) ;
2020. godine na neodređeno vrijeme 15.282 osoba (10,8 %), na određeno 125.899 (89,2%) ;
2021. godine na neodređeno vrijeme 16.313 osoba (11,6 %), na određeno 124.877 (88,4%) ;
2022. godine na neodređeno vrijeme 15.567 osoba (12,8 %), na određeno 106.459 (87,2%) ;

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje

Analiza mjera Aktivne politike zapošljavanja u nadležnosti HZZ-a – **žrtve obiteljskog nasilja po županijama, spolu i mjerama** u 2022., ukazuje na blagi porast **broja korisnika/ca**, kao i **broja županija** u kojima su uključene osobe iz ove ranjive skupine nezaposlenih osoba u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje⁵⁷. Naime, mjeru je koristilo ukupno **12 žrtava obiteljskog nasilja, sve su bile žene**, od toga po 1 žrtva sa područja 7 županija⁵⁸, 2 žrtve sa područja 1 županije⁵⁹ i 3 žrtve sa područja 1 županije.⁶⁰ Koristila se samo 1 mjera: „javni rad“.

Provedba Aktivne politike zapošljavanja u nadležnosti HZZ-a, kojom se interveniralo na tržištu rada u odnosu na ranjivu skupinu romske populacije u 2022., sadržavala je 7 mjera⁶¹ u koju su bile uključene

⁵⁶ Istarska 4.147, Primorsko-goranska 6.291, Ličko-senjska 1.448, Zadarska 4.028, Šibensko-kninska 4.128 te Dubrovačko-neretvanska 5.077.

⁵⁷ **2022.** – 12 žrtava obiteljskog nasilja u odnosu na: 2021.- 4 žrtve, 2020. – 6 žrtava, 2019. – 10 žrtava, 2018. – 12 žrtava, 2017. – 16 žrtava, 2016. – 43 žrtve, 2015. – 41 žrtva, 2014. – 27 žrtava, 2013. – 73 žrtve i 2012. – 49. Neovisno o broju navedenih pokazatelja, **evidentno je kako sudionici na tržištu rada nemaju afiniteta za žrtve nasilja u obitelji što zahtjeva pojačanje aktivnosti informiranja svih sudionika na tržištu rada, na što Pravobraniteljica kontinuirano upozorava.**

⁵⁸ Bjelovarsko-bilogorska, Brodsko-posavska, Dubrovačko-neretvanska, Ličko-senjska, Sisačko-moslavačka, Splitsko-dalmatinska i Šibensko-kninska

⁵⁹ Osječko-baranjska.

⁶⁰ Vukovarsko-srijemska.

⁶¹ Evidentno je uključeno osoba romske nacionalne manjine u veći broj mjera tijekom 2022. (7 mjera – javni rad, obrazovanje, očuvanje radnih mjesta, osposobljavanje na radnom mjestu, potpore, potpore pripravnštvo, samozapošljavanje i stalni sezonac) u odnosu na 2021. (2 mjere - potpore za zapošljavanje i javni radovi).

472 osobe, od toga žena 239 ili 50,6%. Aktivnosti su se provodile na području Grada Zagreba i 14 županija, pri čemu analizirano po spolu nije bilo bitnih odstupanja, podjednako su bili uključeni muškarci i žene.

Pravobraniteljica već više godina u svojim izvješćima o radu ukazuje na visoku prisutnost ugovora o radu na određeno vrijeme te daje preporuke u cilju njegovog smanjenja. Osobito se ukazivalo na problematiku isteka ugovora o radu na određeno vrijeme trudnicama i neproduljivanja ugovora o radu navedenoj kategoriji radnica zbog trudnoće i majčinstva. Stoga je Pravobraniteljica u savjetovanju sa zainteresiranom javnošću o izmjenama i dopunama ZOR-a naglasila potrebu za uvođenjem dodatnih zakonskih jamstava koji bi pružili odgovarajuću razinu zaštite navedenoj skupini radnica. Pored navedenog, Pravobraniteljica je predložila da se izmjenama ZOR-a poveća zaštita trudnica i roditelja na način da poslodavci ne smiju dati otkaz trudnici ili osobi na rodiljnom/roditeljskom dopustu za vrijeme njegova trajanja i minimalno godinu dana nakon prestanka ovih uvjeta.

U kontekstu ograničavanja broja ugovora o radu na određeno vrijeme važno je istaknuti da su od početka 2023. na snazi nova ograničenja uvedena posljednjim izmjenama i dopunama ZOR-a. Osnovno ograničenje je da je s istim radnikom dopušteno sklopiti najviše tri uzastopna ugovora o radu na određeno vrijeme čije ukupno trajanje, uključujući i prvi ugovor, nije duže od tri godine⁶². Pritom, pod uzastopno sklopljenim ugovorima smatraju se ugovori o radu koji su sklopljeni uzastopno, bez prekida između jednog i drugog ugovora ili s prekidom koji nije duži od tri mjeseca, neovisno o tome jesu li sklopljeni samo s jednim poslodavcem ili s više poslodavaca, ako se ti poslodavci smatraju povezanim poslodavcima. Poslodavac koji prekrši navedena ograničenja kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom od 4.110 do 7.960 EUR.

Tijekom 2022. transponirana je *Direktiva (EU) 2019/1158 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU*, čime se, između ostalog, proširuje pravni okvir u pogledu omogućavanja fleksibilnih radnih uvjeta za radnike/ce koji su roditelji ili pružatelji skrbi. Prema posljednjoj noveli ZOR-a iz 2022., radnik/ca koji radi u prostoru poslodavca može, radi usklađivanja radnih i obiteljskih obveza te osobnih potreba, zatražiti od poslodavca izmjenu ugovora o radu kojim bi se na određeno vrijeme ugovorio rad na izdvojenom mjestu rada, između ostalog, radi trudnoće ili roditeljskih obveza prema djeci do navršene osme godine života. Na taj način se roditeljima s malom djecom otvara mogućnost rada od kuće radi lakšeg usklađivanja poslovnog i privatnog života. Ista mogućnost predviđena je radi pružanja osobne skrbi koja je, zbog ozbiljnog zdravstvenog razloga, potrebna članu uže obitelji ili je potrebna osobi koja s radnikom/com živi u istom kućanstvu.

Poslodavac je dužan zahtjev radnika/ce za rad na izdvojenom mjestu razmotriti, uzimajući u obzir potrebe radnika/ce i potrebe organizacije rada, te je u slučaju odbijanja ili njegova usvajanja s odgovornim početkom primjene, dužan radniku/ci u razumnom roku, a najkasnije u roku od 15 dana od dana podnesenog zahtjeva, dostaviti obrazloženi pisani odgovor. Iz zakonske formulacije je razvidno da je

⁶² Iznimno, trajanje ugovora o radu na određeno vrijeme smije biti neprekinuto duže od tri godine:

1. ako je to potrebno zbog zamjene privremeno nenazočnog radnika;
2. ako je to potrebno zbog dovršetka rada na projektu koji uključuje financiranje iz fondova EU;
3. ako je to zbog nekih drugih objektivnih razloga dopušteno posebnim zakonom ili kolektivnim ugovorom.

poslodavac autonoman u razmatranju zahtjeva te ga može odbiti uz obrazloženi pisani odgovor radniku/ci. Iako još nema sudske prakse, praktičari s područja radnog prava su već u javnim istupima zauzeli stajalište da se radi o pravu koje nije utuživo, odnosno koje ne može biti predmetom sudske zaštite u slučaju odbijanja zahtjeva za rad na izdvojenom radnom mjestu. Međutim, sam obrazloženi pisani odgovor za radnika/cu nema neki posebni značaj u slučaju neslaganja s istim, ako ga ne bi bilo moguće institucionalno ispitati. S tim u vezi, potrebno je istaknuti da Zakon o ravnopravnosti spolova zabranjuje diskriminaciju na području usklađivanja profesionalnog i privatnog života. Stoga, u slučaju da radnik/ca učini vjerojatnim da odbijanje zahtjeva predstavlja diskriminaciju, takvo postupanje moglo bi biti predmetom antidiskriminacijske zaštite.

Uvođenje rada na daljinu priprema se i na razini državne službe. Jedan od ciljeva *Nacionalnog plana oporavka i otpornosti* je uvođenje modela koji će omogućiti rad državnih službenika/ca na daljinu (hibridni pristup radnom mjestu) s ciljem pružanja kontinuirane i kvalitetne javne usluge dostupne svima i veće motivacije službenika/ca. Odvijanje procesa je zamišljeno u više faza, pri čemu je plan u prvoj fazi stvoriti uvjete za rad na daljinu za 5%, u drugoj fazi za 30%, a u trećoj fazi za 50% službenika/ca.

Opisana fleksibilizacija rada svakako će pridonijeti lakšem usklađivanju poslovnog i privatnog života. Međutim, iako su u tijeku pojedina istraživanja, na razini RH već neko vrijeme nedostaju opsežniji recentni javni pokazatelji o vremenskom angažmanu članova obitelji u brizi za djecu, skrbi za članove obitelji kojima treba pomoć, u obavljanju kućanskih poslova i sl. Podaci Europskog instituta za ravnopravnost spolova upućuju da u RH 35% žena i 21% muškaraca svaki dan izdvaja vrijeme za brigu o djeci, unucima, starijim članovima obitelji te članovima koji su osobe s invaliditetom. U obavljanju svakodnevnih kućanskih poslova (kuhanje, čišćenje i sl.) sudjeluje 62% žena i samo 12% muškaraca. EK ukazuje da zaposlene žene dnevno provode u prosjeku 90 minuta više od zaposlenih muškaraca obavljajući kućanske poslove i aktivnosti neposredne skrbi.

U rujnu 2022., EK je predstavila *Europsku strategiju skrbi* koja je izravno usmjerena na postizanje bolje **ravnoteže između poslovnog i privatnog života za roditelje i pružatelje skrbi**. Slijedom donošenja Strategije, Vijeće EU je u studenom 2022., donijelo *Preporuke o ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju* kojima se revidiraju ciljevi iz Barcelone i preporučuje da države članice pruže visokokvalitetne usluge ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u skladu s nacionalnim nadležnostima, razinama korištenja roditeljskog dopusta i obrascima pružanja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, osiguravajući da do 2030. najmanje 45% djece mlađe od tri godine sudjeluje u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju odnosno da najmanje 96% djece u dobi od tri godine do uključivanja u obvezno osnovnoškolsko obrazovanje sudjeluje u ranom predškolskom odgoju i obrazovanju.

Dostupni podaci Eurostata upućuju da je u RH oko 26% djece mlađe od tri godine sudjelovalo u ranom i predškolskom odgoju (2020.), te da je oko 78% djece u dobi od tri godine do uključivanja u obvezno osnovnoškolsko obrazovanje sudjelovalo u ranom predškolskom odgoju i obrazovanju (2021.).

Pored spomenute preporuke, Vijeće EU predstavilo je i *Preporuke o cjenovno pristupačnoj i visokokvalitetnoj dugotrajnoj skrbi* u kojima je naglašeno da su dobra ravnoteža između poslovnog i privatnog života te bolje usklađivanje poslovnih obveza i obveza skrbi potrebni za sve neformalne pružatelje skrbi.

Veća količina podataka koja će omogućiti dublji uvid u tematiku usklađivanja poslovnog i obiteljskog života očekuje se u 2024. Naime, DZS je u studenom 2022., najavio provođenje ankete o raspolaganju vremenom u razdoblju od 21.11.2022. do 26.11.2023., na uzorku od 4.680 kućanstava u RH. Cilj ankete je, kako se navodi na stranicama DZS, prikupiti statističke podatke o tome kako osobe provode vrijeme tijekom radnog dana i dana odmora, kojim se aktivnostima bave i koliko im vremena posvećuju te o socioekonomskim obilježjima članova kućanstva, a rezultati će pružiti potrebne informacije u području kreiranja socijalnih politika, u različitim znanstvenim analizama i međunarodnim usporedbama te, općenito, za informiranje šire javnosti.

1.2. RODNO UVJETOVANA SEGREGACIJA TRŽIŠTA RADA

S obzirom na nedostatak konačnih podataka, analiza horizontalne segregacije tržišta rada po spolu odnosno strukture zaposlenih u pravnim osobama provedena je na temelju privremenih podataka DZS-a za 2022., koji upućuju da u izvještajnom razdoblju nije došlo do značajnih promjena u spolnoj strukturi zaposlenih u pravnim osobama.

Tako je u usporedbi s 2021., ostao isti prosječni udio prisutan u poljoprivredi, šumarstvu i rudarstvu (71% muškaraca i 29% žena), rudarstvu i vađenju (87% muškaraca i 13% žena), prerađivačkoj industriji (65% muškaraca i 35% žena), opskrbi električnom energijom, plinom, parom i klimatizaciji (78% muškaraca i 22% žena), građevinarstvu (90% muškaraca i 10% žena), trgovini na veliko i malo i popravku motornih vozila (44% muškaraca i 56% žena), pružanju smještaja te pripremi u usluživanju hrane (47% muškaraca i 53% žena), informacijama i komunikaciji (64% muškaraca i 36% žena), financijskoj djelatnosti i djelatnosti osiguranja (31% muškaraca i 69% žena), stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima (51% muškaraca i 49% žena), djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (22% muškaraca i 78% žena) te umjetnosti, zabavi i rekreaciji (44% muškaraca i 56% žena).

Male promjene u vidu ravnomjernije zastupljenosti oba spola u odnosu na ranije izvještajno razdoblje su vidljive u djelatnosti opskrbe vodom, uklanjanja otpadnih voda, gospodarenja otpadom i sanacije okoliša (78% muškaraca i 22% žena), prijevoza i skladištenja (76% muškaraca i 24% žena), poslovanja nekretninama (52% muškaraca i 48% žena), administrativnih i pomoćnih uslužnih djelatnosti (54% muškaraca i 46% žena) te ostalih uslužnih djelatnosti (34% muškaraca i 66% žena).

Nasuprot tome, blago povećanje rodnog jaza u strukturi zaposlenih u pravnim osobama uočeno je u djelatnosti javne uprave i obrane te obveznog socijalnog osiguranja (51% muškaraca i 49% žena) i obrazovanju (80% žena i 20% muškaraca).

U izvještajnoj godini u obrtima je bilo u prosjeku zaposleno nešto više od 181.000 osoba. U odnosu na ranije razdoblje, vidljivo je povećanje prosječnog broja zaposlenih osoba u obrtima za nešto više od 2%, uz zadržavanje spolne strukture kakva je bila zabilježena i u 2021. (57% muškaraca i 43% žena). Pritom, vidljivo je da su žene pretežito zaposlene u područjima uslužnih djelatnosti, kao to je to slučaj u odnosu na zaposlenost u pravnim osobama.

U slobodnim zanimanjima prosječno je bilo zaposleno nešto manje od 18.000 osoba, pri čemu je vidljiva značajna dominacija muškaraca s udjelom od 63%, dok udio žena iznosi 37%. Značajan udio muškaraca u slobodnim zanimanjima vidljiv je na području djelatnosti javne uprave, obrane i obveznog socijalnog

osiguranja (55%). S druge strane, gotovo polovica žena u slobodnim zanimanjima zaposlena je u djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, a značajnija prisutnost uočava se i u području stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (29%).

Pravobraniteljica u cilju analize udjela žena na pozicijama ekonomskog odlučivanja i za potrebe ovog izvješća prikupila podatke Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA). Tako je prema zadnje dostupnim podacima udio žena u upravama dioničkih društava čije su dionice odnosno korporativne obveznice na dan 31.12.2022., bile uvrštene na uređeno tržište Zagrebačke burze, iznosio je 16,67%, dok je udio žena u nadzornim odborima navedenih društava iznosio 25,78%. U usporedbi s podacima iz 2021., radi se o stagnaciji u odnosu na uprave dioničkih društava te povećanju od otprilike 2,8% u odnosu na udio žena u nadzornim odborima navedenih društava.

Svakako najvažniji legislativni moment na razini EU u odnosu na zastupljenost na pozicijama ekonomskog odlučivanja jest konačno usvajanje *Direktive 2022/2381 Europskog parlamenta i Vijeća o poboljšanju rodne ravnoteže među direktorima uvrštenih trgovačkih društava i o povezanim mjerama*⁶³. Nakon punih 10 godina (prijedlog Direktive je objavljen 14.11.2012.) i niza zastoja u legislativnom procesu, konačno je intenziviran proces te je Direktiva usvojena u studenom 2022., a rok za njeno transponiranje je 28.12.2024.

Svrha Direktive je povećati transparentnost zapošljavanja i zastupljenost oba spola u trgovačkim društvima. Slijedom toga, države članice trebaju osigurati da do 30.6.2026., u trgovačkim društvima koja podliježu primjeni Direktive, pripadnici/ce nedovoljno zastupljenog spola zauzimaju najmanje 40% položaja neizvršnih direktora/ica odnosno da pripadnici/ce nedovoljno zastupljenog spola zauzimaju najmanje 33% svih direktorskih položaja, uključujući i izvršne i neizvršne direktore/ice.

Direktiva se primjenjuje na trgovačka društva koja imaju registrirano sjedište u državi članici i čije su dionice uvrštene za trgovanje na uređenom tržištu, osim na trgovačka društva u kategoriji mikropoduzeća te malog i srednjeg poduzeća koje zapošljava manje od 250 osoba i čiji godišnji promet ne premašuje 50 milijuna EUR ili čija godišnja ukupna bilanca ne premašuje 43 milijuna EUR ili jednakovrijedne iznose u valuti pojedine države članice.

Uvrštena trgovačka društva će jednom godišnje nadležnim tijelima dostavljati informacije o rodnoj zastupljenosti u svojim upravama te o mjerama koje su poduzete radi postizanja utvrđenih ciljeva, a pritom trebaju uključiti razloge eventualnog nepostizanja ciljeva i sveobuhvatan opis mjera koje je uvršteno trgovačko društvo već poduzelo ili namjerava poduzeti kako bi ih postiglo.

1.3. JAZ U PLAĆAMA I MIROVINAMA

U okviru Izvješća o radu Pravobraniteljice za 2021., ukazano je da je tijekom pandemijskog razdoblja došlo do znatnog smanjenja razlike u prosječnim plaćama između muškaraca i žena te da je rodni jaz u plaćama iznosio 7% u 2021. Analiza po poslovnim sektorima pokazala je da je smanjenje rodnog jaza u

⁶³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2381>

plaćama pretežito posljedica negativnog stihijskog odraza epidemije bolesti COVID-19 na gospodarstvo.

Prema izračunu na temelju podataka DZS-a o prosječnoj mjesečnoj bruto plaći po zaposlenome u pravnim osobama, na godišnjoj razini prosječna bruto plaća muškaraca iznosila je 1.428 EUR u 2022., dok je prosječna bruto plaća žena iznosila 1.329 EUR. Usporedba navedenih iznosa bruto plaća ukazuje na **rodni jaz u plaćama od 6,9%** te potvrđuje tezu Pravobraniteljice da je 2020. došlo do drastičnog smanjenja rodnog jaza u plaćama.

Rodni jaz u plaćama prisutan je u svim sektorima. Svega dvije djelatnosti obilježava veća prosječna plaća žena. Građevinarstvo se kontinuirano pokazuje kao djelatnost u kojoj je kontinuirano prosječna plaća žena veća, a rodni jaz iznosi 11,6%. Pored toga, djelatnost opskrbe vodom, uklanjanja otpadnih voda, gospodarenja otpadom te djelatnost sanacije okoliša obilježava nizak rodni jaz od 2% u korist žena.

Izraženi rodni jaz u korist muškaraca od 26% prisutan je u području financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja te u području djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, gdje iznosi 24%. Jaz od 18% prisutan je u području trgovine na veliko i na malo te popravka motornih vozila i motocikla. U djelatnosti računalnog programiranja, savjetovanja i s njima povezanim djelatnostima rodni jaz u 2022. prelazi 13% u korist muškaraca.

Zakonodavac je zadnjom novelom ZOR-a (u 2022.) razdvojio te zasebno definirao termine jednakog rada i rada jednake vrijednosti, tako da je prema novog regulaciji poslodavac dužan isplatiti jednaku plaću radnici i radniku za jednak rad *ili* za rad jednake vrijednosti. Pored toga, zakonodavac je nastojao uvesti više transparentnosti na način da je propisao da je poslodavac dužan, radi ostvarivanja prava na jednakost plaća žena i muškaraca, na zahtjev radnika/ce, radniku/ci dostaviti podatke o kriterijima na temelju kojih je radnik/ca koji obavlja poslove iste ili slične naravi ostvario plaću, ako takav radnik/ca kod njega postoji.

S obzirom na iskustvo u radu na predmetnoj tematici, Pravobraniteljica je u savjetovanju sa zainteresiranom javnošću o predmetnoj noveli ZOR-a nadležnom ministarstvu ukazala da je potrebno precizirati koji je to skup podataka koje je poslodavac obavezan dostaviti radniku/ci, a da ti podaci zainteresiranom radniku/ci doista omogućavaju provjeru ostvaruje li pravo na jednakost plaća po spolu, te da je potrebno precizirati na koji način i u kojem roku poslodavac mora radniku/ci dostaviti navedene podatke. Također, ukazala je i na potencijalne poteškoće u praksi prilikom pozivanja radnika/ce na navedenu odredbu kod tzv. menadžerskih ugovora, kao i svih onih ugovora o radu u kojima je određeno da se podaci o plaći smatraju poslovnom tajnom te predložila da se navedenu zakonsku odredbu dopuni na način da se istakne kako poslodavac navedeno pravo ne može uskratiti pozivanjem na poslovnu tajnu. Međutim, prijedlozi Pravobraniteljice nisu prihvaćeni te je na daljnjoj praksi poslodavaca da te sadržaje konkretiziraju u praksi.

Snažna inicijativa u smjeru povećanja transparentnosti plaća priprema se i na razini EU u vidu *Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o jačanju primjene načela jednakih plaća muškaraca i žena za jednak rad ili rad jednake vrijednosti putem transparentnosti plaća i provedbenih mehanizama*, koja se nalazi u legislativnoj proceduri. Prema trenutnom sadržaju Prijedloga Direktive, ista ima za cilj uspostaviti standarde transparentnosti plaća kako bi se radnicima pomoglo da ostvare pravo na jednaku plaću te

tako ispraviti dugotrajnu neodgovarajuću provedbu temeljnog prava na jednaku plaću i osigurati poštovanje tog prava diljem EU-a.

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja intenzivno sudjelovala u konzultacijskim procesima o sadržaju buduće direktive, što kroz davanje mišljenja nadležnom ministarstvu, što kroz svoje članstvo u posebnoj ekspertnoj radnoj skupini Equinet-a osnovanoj radi analize i utjecaja na sadržaj predmetne direktive. Pored toga, predstavnik Pravobraniteljice je u sklopu Equinet-ovog seminara održao radionicu na temu rodnog jaza u plaća te prenio iskustva iz EU projekta „Jednaka prava-jednake plaće-jednake mirovine“ koji je Pravobraniteljica kao nositeljica dovršila 2021., a početkom 2023. Equinet je objavio publikaciju „*Equality Bodies and the Pay Transparency Directive: impacts and opportunities*“ u kojoj je upravo EU projekt „Jednaka prava-jednake plaće-jednake mirovine“ istaknut kao primjer dobre prakse tijela za jednakost.

Što se tiče mirovina, prema zadnje dostupnim podacima DZS-a, na dan 31.12.2021., u RH je bilo 1.232.601 korisnika/ca mirovine, što je 0,7% manje u odnosu na stanje od 31.12.2020. Struktura osoba u mirovini po spolu je ostala ista, te su 54% činile žene (665.302), a 46% muškarci (567.299).

Prosječna mirovina iznosila je 2.872,24 kn (oko 381 EUR), što je porast od oko 85 kn (oko 11 EUR) u odnosu na 2020. Prosječna mirovina muškaraca iznosila je 3.227,76 kn (oko 428 EUR), dok je prosječna mirovina žena iznosila 2.569,09 (oko 380 EUR). Navedeno upućuje da **rodni jaz u mirovinama iznosi 20,4%**. Pritom, prosječni mirovinski staž muškaraca iznosi nešto više od 31 godinu i 11 mjeseci, dok je prosječni mirovinski staž žena nešto viši od 29 godina i 9 mjeseci. Analiza trenda kretanja pokazuje da je u posljednjih 5 godina rodni jaz u mirovinama u kontinuiranom padu, u prosjeku za 0,3% godišnje.

1.4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

U području radne aktivnosti, nakon višegodišnjeg opadanja, bilježi se stagnacija broja radno sposobnog stanovništva. Prosječna stopa aktivnosti muškaraca je otprilike na istoj razini, dok je stopa aktivnosti žena blago porasla. U odnosu na prethodno razdoblje bilježi se porast broja zaposlenih muškaraca od 1,4% te porast broja zaposlenih žena u visini od 2%.

Unatoč manjem napretku na planu ravnopravnosti spolova u području radne aktivnosti, udio žena je i dalje dominantan u svim dobnim skupinama neaktivnog stanovništva. Udio žena u evidenciji registrirane nezaposlenosti na nacionalnoj razini iznosi 57,4% ukupno registrirane nezaposlenosti, dok u nekim županijama prelazi i 60%. Podaci iz evidencije registrirane nezaposlenosti pokazuju da najveći udio čine osobe u dobnoj skupini 55-59 godine, što ukazuje na njihovu težu zapošljivost, osobito ako duže izbivaju s tržišta rada.

Nezaposlene žene starije od 50 godina nerijetko mirovinu dočekuju prijavljene u evidenciji nezaposlenih osoba koju vodi HZZ. Krajem prosinca 2022., bilo ih je u njegovoj evidenciji 22.559, što je u odnosu na 66.523 evidentiranih nezaposlenih žena udio od **33,9%**. Pravobraniteljica kontinuirano

ističe da zapošljavanje starijih žena može imati velikih prednosti⁶⁴ te **predlaže svim dionicima na tržištu rada, uključujući predstavnike/ce lokalne samouprave, da dodatno motiviraju poslodavce s ciljem njihovog zapošljavanja.**

Potpora žrtvama obiteljskog nasilja u okviru Vladinih mjera Aktivne politike zapošljavanja u nadležnosti HZZ-a nije dovoljno vidljiva kod poslodavaca. Pravobraniteljica kontinuirano predlaže tijelima županija, gradova i općina, uključujući i njihova povjerenstva za ravnopravnost spolova, da na razini lokalne samouprave aktivnije promiču mogućnosti zapošljavanje ove ranjive skupine na tržištu rada poput posredovanja između područnih ureda HZZ-a i gospodarstvenika, s ciljem efikasnije provedbe naprijed navedenih mjera za zapošljavanje.⁶⁵

Nadalje, u izvještajnom razdoblju bilježi se porast osoba zaposlenih na određeno vrijeme koji se prema prosječnim podacima Eurostata u prva tri kvartala 2022. kreće na oko 215.000, pri čemu su 56% činile žene, a 44% muškarci. Na visoku prisutnost ugovora o radu na određeno vrijeme ukazuje i činjenica da je RH prema podacima Eurostata članica EU s najvećom količinom prekarnog rada. Stoga je vrlo važna dosljedna primjena ograničenja u sklapanju ugovora o radu na određeno vrijeme te poticanje poslodavaca na sklapanje ugovora o radu na neodređeno vrijeme.

Pravobraniteljica godinama ukazuje na prisutnost značajno većeg broja zaposlenih na određeno vrijeme (87,2% u 2022.). Iako naizgled ovaj trend podjednako pogađa muškarce i žene, on perpetuira nepovoljniji položaj žena na tržištu rada. Naime, 2022., udio žena u broju zaposlenih na neodređeno vrijeme bio je 55,6%, a na određeno vrijeme **61,3%**. Pravobraniteljica **kontinuirano upozorava** kako treba zaustaviti trend zapošljavanja na određeno vrijeme. Naime, ovaj negativan trend zapošljavanja na određeno vrijeme, u odnosu na broj zaposlenih na neodređeno vrijeme, kontinuirano je prisutan.

Zaštitu trudnica s ugovorom o radu na određeno vrijeme potrebno je dodatno pojačati jer je dokazivanje neproduljenja ugovora zbog trudnoće za žrtve diskriminacije vrlo komplicirano te su često u lošijoj procesnoj poziciji i nemaju na dispoziciji dokaze kojima mogu potkrijepiti svoje navode. Također, potrebno je produžiti rok nakon prestanka trudnoće ili prestanka korištenja prava u skladu s propisom o rodiljnim i roditeljskim potporama unutar kojeg poslodavac ne smije otkazati ugovor o radu trudnici i osobi koja se koristi nekim od tih prava.

U kontekstu usklađivanja poslovnog i privatnog života, EK upozorava na neravnopravno podnošenje tereta brige za djecu i kućanstvo, ukazujući da zaposlene žene dnevno provode u prosjeku 90 minuta više od zaposlenih muškaraca obavljajući kućanske poslove i aktivnosti neposredne skrbi. Stoga će biti važno pratiti koliko će zaživjeti institut rada na izdvojenom mjestu rada odnosno od kuće te koliko se na nacionalnoj razini provode ciljevi iz Europske strategije skrbi.

Obilježja horizontalne segregacije rada nisu se bitno promijenila u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje, dok se na razini vertikalne segregacije rada u većim trgovačkim društvima uskoro očekuje

⁶⁴ Imaju radno iskustvo koje ih vrlo brzo čini kompetentnim na novom radnom mjestu, u mnogim su područjima života ostvarene osobe, što znači da poslodavac dobiva stabilnu i zrelu osobu za koju posao može predstavljati istinski izazov.

⁶⁵ Mjere Aktivne politike zapošljavanja u nadležnosti HZZ-a namijenjene žrtvama nasilja u obitelji u 2022., nisu se provodile na području Grada Zagreba i 11 županija, a u županijama u kojima su se provodile broj uključenih osoba bio je minimalan (u prosjeku 1 žena žrtva nasilja u obitelji zaposlila se na području 9 županija).

postepeno povećanje ravnomjerne zastupljenosti spolova, s obzirom na nedavno usvojenu *Direktivu o poboljšanju rodne ravnoteže među direktorima uvrštenih trgovačkih društava i o povezanim mjerama*.

Rodni jaz u plaćama iznosi 6,9%, što potvrđuje raniju tezu Pravobraniteljice da je 2020., došlo do drastičnog smanjenja rodnog jaza u plaćama. Rodni jaz u mirovinama je smanjen na 20,4%, a analiza trenda kretanja pokazuje da je u posljednjih 5 godina rodni jaz u mirovinama u kontinuiranom padu, u prosjeku za 0,3% godišnje.

S time u vezi treba posebno naglasiti da stopa rizika od siromaštva standardno raste s povećanjem životne dobi. U prosjeku do 15% osoba u dobnoj skupini 18-54 godine je izloženo riziku od siromaštva, međutim, rizik za osobe u dobi 55-64 godine rizik raste na gotovo 22%, dok za osobe starije od 65 godina rizik iznosi preko 32,4%. Rizik od siromaštva predstavlja i interseksijski problem jer, osim o dobnoj skupini, on značajno ovisi o spolu te vrsti kućanstva. Tako u ovoj posljednjoj dobnoj skupini rizik od siromaštva za muškarce iznosi nešto manje od 26%, dok za žene iznosi 37%. S obzirom na tip kućanstva, izrazitom riziku od siromaštva od 54,3% izložene su žene koje čine jednočlano kućanstvo bez uzdržavanog člana obitelji, a taj se rizik još dodatno povećava ako se radi o ženi starijoj od 65 godina.

Stoga se jačanje ekonomskog položaja osoba starije životne dobi, a osobito žena koje čine jednočlano kućanstvo, pokazuje kao jedna od najvažnijih zadaća buduće politike. U tom kontekstu, pozitivan korak se čini novelom Zakona o mirovinskom osiguranju, koja stupa na snagu 1. siječnja 2023., a kojom je članu/ici obitelji omogućeno, uz korištenje starosne, prijevremene starosne ili invalidske mirovine, korištenje i dijela obiteljske mirovine, s ciljem povećanja ukupnog mirovinskog primanja korisnika/ca.

Na razini nacionalnih politika, treba istaknuti da je s izvještajnim razdobljem protekla sedma godina kako RH nije imala strateški dokument koji se bavi ravnopravnošću spolova⁶⁶. Istovremeno, rezultati istraživanja Pučke pravobraniteljice o stavovima i razini svijesti o diskriminaciji i pojavnim oblicima diskriminacije za 2022. ukazuju na porast predrasudnih stavova prema ženama u društvu jer se s tvrdnjom da žene i muškarci nisu jednaki po prirodi, pa da ne mogu niti imati jednaku društvenu ulogu, u potpunosti ili uglavnom složilo 23,9% ispitanika/ca.⁶⁷

Zaključno, iako je u određenim segmentima područja rada vidljiv pozitivan pomak, prema indeksu ravnopravnosti spolova Europskog instituta za ravnopravnost spolova, kojim se mjeri napredak zemalja u tom društvenom segmentu, RH s indeksom 69,7 u području rada u 2022., nije ostvarila napredak u odnosu na 2021., kada je indeks iznosio 70,1.

Pravobraniteljica za naredno razdoblje daje sljedeće **preporuke**:

(1) Prilikom donošenja odluka značajnih za područje zapošljavanja i rada voditi računa o procjeni učinka odluka na ravnopravnost spolova.

⁶⁶ Vlada Republike Hrvatske usvojila je Nacionalni plan za ravnopravnost spolova i pripadajući Akcijski plan na svojoj 199. sjednici 9.3.2023.

⁶⁷ Prema istom istraživanju u 2016. s navedenom tvrdnjom se u potpunosti ili uglavnom složilo 4,4% manje ispitanika/ca.

- (2) Sustavno poticati povećanje udjela žena u aktivnom stanovništvu, osobito u županijama s izraženijom stopom neaktivnosti žena.
- (3) Povećati kontrolu zakonitosti sklapanja ugovora na određeno vrijeme.
- (4) Povećati zaštitu trudnica i roditelja na način da poslodavci ne smiju dati otkaz trudnici ili osobi na rodiljnom/roditeljskom dopustu za vrijeme njegova trajanja i minimalno godinu dana nakon prestanka ovih uvjeta.
- (5) Poticati poslodavce na primjenu instituta rada na izdvojenom radnom mjestu radi trudnoće ili roditeljskih obveza prema djeci do navršene osme godine života odnosno pružanja skrbi radi lakšeg usklađivanja poslovnog i obiteljskog života.
- (6) Uvesti posebne mjere u cilju ravnomjernije zastupljenosti spolova u djelatnostima koje obilježava osjetna neuravnoteženost spolova.
- (7) Sustavno pratiti kretanje rodnog jaza u plaćama te poduzimati aktivnosti u cilju njegovog daljnjeg smanjenja.
- (8) Jačati ekonomski položaj osoba starije životne dobi u cilju smanjenja rizika od siromaštva.
- (9) Sukladno čl.21. Kolektivnog ugovora za službenike i namještenike u javnim službama inicirati postupak dopune Kolektivnog ugovora kako bi se diskriminatorno tumačenje Zajedničkog povjerenstva otklonilo iz primjene te partnerima skrbnicima/cama decidirano priznalo pravo na pomoć iz čl.61. Kolektivnog ugovora (v. opis slučaja 01-06/22-18).

1.5. DISKRIMINACIJA PRI ZAPOŠLJAVANJU I RADU S OPISIMA SLUČAJEVA

PRIMJER 1. Pravobraniteljica je tijekom posljednje tri godine u više navrata kroz ispitne postupke, godišnja izvješća o radu te putem svojih priopćenja nadležnim tijelima ukazivala na zaprimanje pritužbi majki - zaposlenica tvrtki nad kojima je proveden postupak stečaja za vrijeme dok su koristile rodiljni i/ili roditeljski dopust. U slučaju (PRS-01-05/22-9), Pravobraniteljici se obratila majka s pritužbom na okolnost da je tijekom njenog korištenja rodiljnog i roditeljskog dopusta došlo do stečaja i brisanja tvrtke poslodavca iz Sudskog registra za koje ona nije znala, te da je potom Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (dalje u tekstu: HZZO) od pritužiteljice zatražio povrat nepripadajućih sredstava u iznosu od 23.993,36 kn. Pravobraniteljica je u provedenom ispitnom postupku na temelju očitovanja Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje (dalje u tekstu: HZMO) i HZZO-a nesporno utvrdila da je situacija u kojoj se pritužiteljica zatekla posljedica propusta stečajnog upravitelja. Smatrajući da se radi o prekršaju, Pravobraniteljica je HZMO-u i HZZO-u dala preporuku da u budućim sličnim slučajevima prekršajne odredbe iz Zakona o mirovinskom osiguranju odnosno Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju promatraju u korelaciji s dužnostima stečajnih upravitelja koje proizlaze iz čl.89. Stečajnog zakona, a obuhvaćaju i obvezu dostaviti HZMO-u i HZZO-u isprave koje se odnose na radnopravni status osiguranika. S obzirom da se u sporno vrijeme obveza stečajnog upravitelja odnosila samo na dostavu odgovarajućih isprava HZMO-u, Pravobraniteljica je posebno ispitala stajalište HZMO-a o prekršajnoj odgovornosti stečajnog

upravitelja, međutim, HZMO je čekao uporište za takvo stajalište u praksi. Ubrzo nakon toga, **stajalište Pravobraniteljice je podržao Državni inspektorat Republike Hrvatske koji je nakon inspekcijskog nadzora protiv stečajnog upravitelja u ovom predmetu podnio optužni prijedlog** zbog osnovane sumnje u počinjenje prekršaja iz čl.112. Zakona o mirovinskom osiguranju.

PRIMJER 2. U predmetu (PRS-01-06/22-18), Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na uskratu prava iz čl.61.st.1.t.3. Kolektivnog ugovora za službenike i namještenike u javnim službama, koji se odnosi na pomoć zaposleniku/ci u slučaju rođenja ili posvojenja svakog djeteta u visini 50 % jedne proračunske osnovice. Pritužiteljica je sudskom odlukom imenovana partnericom skrbnicom, čime je u odnosu na maloljetno dijete stekla roditeljsku skrb te sva prava i obveze koja iz toga proizlaze. Slijedom navedenog, pritužiteljica je svom poslodavcu podnijela zahtjev za isplatu pomoći iz čl.61.st.1.t.3. Kolektivnog ugovora, te uz to priložila odluku suda i elektronički izvadak iz matice rođenih za maloljetno dijete, međutim, poslodavac je odbio isplatiti novčanu naknadu jer nije bio siguran u ispravnost takve odluke s obzirom da Kolektivni ugovor ne navodi partnersku skrb među osnovama za stjecanje prava na pomoć. Stoga se pritužiteljica se zahtjevom za tumačenje čl.61.st.1.t.3. te odredbe čl. 68. Kolektivnog ugovora obratila zajedničkom Povjerenstvu za tumačenje Temelnog kolektivnog ugovora za službenike i namještenike u javnim službama.

Navedeno Povjerenstvo dužno je dati tumačenje u roku 30 dana od dana primitka zahtjeva, a kako je prošlo više od 90 dana od njenog obraćanja zajedničkom Povjerenstvu, a da ono nije dalo tumačenje, pritužiteljica se obratila Pravobraniteljici koja je Povjerenstvu uputila upozorenje na odredbu čl.20. Kolektivnog ugovora, prema kojoj je dužno dati svoje tumačenje podnositelju upita u roku od 30 dana od dana primitka zahtjeva, te dala preporuku da žurno izradi i objavi svoje tumačenje čl.61. i čl.68. Kolektivnog ugovora prema upitu pritužiteljice.

Pritom, Pravobraniteljica je ukazala da partnera skrbnika djeteta imenuje općinski sud nadležan prema mjestu prebivališta djeteta, a temeljem odluke suda o partnerskoj skrbi nad maloljetnim djetetom partner-skrbnik djeteta *stječe roditeljsku skrb te sva prava i obveze koja iz toga proizlaze*, a prema čl.91. Obiteljskog zakona, roditeljsku skrb čine odgovornosti, dužnosti i prava roditelja, u svrhu zaštite i promicanja djetetovih osobnih i imovinskih prava te dobrobiti.

Polazeći iz aspekta svrhe pomoći iz čl.61.st.1.t.3. Kolektivnog ugovora, Pravobraniteljica je zauzela stajalište da bi isključenje partnera skrbnika iz kruga osoba kojima pripada pravo na pomoć predstavljalo neizravnu diskriminaciju po obiteljskom statusu jer partneri skrbnici imaju istu razinu prava i obveza u odnosu na djecu nad kojom imaju partnersku skrb, pa tako i istu potrebu za pomoć poslodavca za skrb za djecu, kao što to imaju i roditelji odnosno posvojitelji.

Pored toga, Pravobraniteljica je naglasila da je partnerska skrb oblik skrbi za maloljetno dijete te da se, s obzirom da je Kolektivnim ugovorom predviđena financijska pomoć nedvosmisleno vezana uz povećanje kvalitete skrbi za dijete, razumnim čini ukazati na moguće diskriminatorne učinke ovakve prakse i u odnosu na djecu nad kojom skrb imaju partnerski skrbnici. Opisano stajalište podržala je i Pravobraniteljica za djecu koja je Povjerenstvo također upozorila na njegove obveze te dala svoje preporuke.

Povjerenstvo se potpuno oglušilo i nije uspostavilo nikakvu komunikaciju s Pravobraniteljicom, te je pregledom stranica MROSP-a uočeno da je Povjerenstvo dalo svoje tumačenje br. 76/22 u studenom 2022., odnosno tek pet mjeseci nakon podnesenog zahtjeva.

U bitnom, Povjerenstvo je zauzelo stajalište da status partnera skrbnika nije izjednačen sa statusom roditelja niti statusom posvojitelja stoga partner skrbnik ne ostvaruje pravo na pomoć u slučaju rođenja ili posvojenja djeteta iz članka 61. TKU-a, s obzirom da je čl. 47. st.2. Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola propisano da se u maticu rođenih djeteta upisuje samo bilješka o partnerskoj skrbi, a temeljem članka 49. predmetnog Zakona moguć je prestanak partnerske skrbi odnosno radi se o raskidivom odnosu između djeteta i partnera skrbnika.

Zbog naprijed navedenih razloga, Pravobraniteljica ovakvo tumačenje smatra posljedicom nerazumijevanja zakonskog izjednačavanja roditeljske skrbi koju imaju partneri skrbnici s roditeljskom skrbi koju imaju roditelji i posvojitelji. Prema čl.48. Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola, zasnivanjem skrbi između partnera skrbnika djeteta s jedne strane te djeteta i njegovih potomaka s druge strane zasnivaju se trajna prava i dužnosti koja po zakonu postoje između roditelja i djece i njihovih potomaka. Radi se o pomoći koja je neposredno vezana uz pružanje kvalitetnije skrbi za dijete pa je formalistička argumentacija Povjerenstva da je partnerska skrb raskidiv odnos potpuno neprihvatljiva i diskriminatorna.

Navedeno tumačenje neprihvatljivo je tim više što je Povjerenstvo istog dana dalo tumačenje 77/22. da, sukladno članku 68. TKU-a, svakom zaposleniku roditelju, posvojitelju ili skrbniku djeteta mlađeg od 15 godina i koje je navršilo 15 godina u tekućoj godini u kojoj se isplaćuje dar, pripada pravo na dar u prigodi Dana sv. Nikole, pa tako pravo na dar za dijete pripada i zaposlenici koja je rješenjem imenovana partnericom skrbnikom djeteta.

Slijedom svega navedenog, Pravobraniteljica u ovom izvješću MROSP-u upućuje preporuku da sukladno čl.21. Kolektivnog ugovora inicira postupak dopune Kolektivnog ugovora kako bi se diskriminatorno tumačenje otklonilo iz primjene te partnerima skrbnicima/ama decidirano priznalo pravo iz čl.61. Kolektivnog ugovora.

1.6. SAMOZAPOŠLJAVANJE I PODUZETNIŠTVO ŽENA

Poduzetništvo, u smislu pokretanja i vođenja poslovnog subjekta u svojstvu vlasnika/ce tog subjekta, bilježi kontinuiranu podzastupljenost žena. Razloge za tu podzastupljenost nalazimo u nekoliko čimbenika – stereotipima vezanim uz ulogu žena u društvu, kao i patrijarhalnim rodnim ulogama koje otežavaju usklađivanje poslovnog i privatnog života, stvarnom ili samopercipiranom nedostatku znanja i vještina, izostanku umreženosti i mentorske podrške koje bi ženama olakšale ulazak u poduzetništvo te u konačnici nedovoljnom pristupu financijskim sredstvima za pokretanje poslovanja.

RH je jedna od rijetkih zemalja koja je u prethodnom razdoblju donijela strateški dokument vezan uz razvoj poduzetništva žena te Pravobraniteljica navedeno smatra primjerom dobre prakse. Na važnost ove strategije i sustavnog pristupa razvoju poduzetništva žena, Pravobraniteljica je višekratno

ukazivala i u ranijim razdobljima te tijekom izvještajne godine prilikom sudjelovanja u aktivnostima vezanim uz žensko poduzetništvo. No, **Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj, za razdoblje od 2014. do 2020. godine, istekla je 2020.**, te tijekom 2022., nije bilo aktivnosti vezano uz donošenje novog strateškog dokumenta za žensko poduzetništvo. Unatoč preporuci Pravobraniteljice⁶⁸, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (dalje u tekstu: MINGOR) navodi da ne planira donositi zasebnu strategiju razvoja ženskog poduzetništva već ističe da će strateške odrednice vezane uz unaprjeđenje i razvoj ženskog poduzetništva biti sadržane u okviru *Nacionalnog plana industrijskog razvoja i poduzetništva za razdoblje 2021.-2027.*, čija izrada je u tijeku, a donošenje planirano do kraja II. kvartala 2023.

Ujedno ističu kako je na margini neformalnog sastanka ministara telekomunikacija, na inicijativu francuskog predsjedništva Vijećem EU, a s ciljem poticanja uključivanja žena u poduzetništvo i inovacije u ICT sektoru (8.3.2022.), predstavljena *Deklaracija o posvećenosti pitanju žena u poduzetništvu i inovacijama*, čija potpisnica je i RH. Deklaracija se nadovezuje na *Ljubljansku deklaraciju o ravnopravnosti spolova u istraživanju i inovacijama* (2021.) i *Deklaraciju o posvećenosti pitanju žena u digitalnom svijetu* (2019.), kao i na *Strategiju za ravnopravnost spolova za razdoblje 2020.-2025. godine Europske komisije*. Navedena Deklaracija ima za cilj podizanje svijesti u investicijskoj zajednici i smanjenje rodnog jaza u financiranju žena poduzetnica, koordinaciju politike ravnopravnosti spolova u Europi i udruživanje snaga s ciljem zatvaranja jaza u rodnoj ravnopravnosti i povećanja sudjelovanja žena u ICT sektoru te broja *start-up* i *scale-up* tvrtki koje vode žene.

U izvještajnoj godini vezano uz poduzetništvo žena, Pravobraniteljica je sudjelovala u više aktivnosti:

3.3.2022. - Pravobraniteljica Višnja Ljubičić održala je *online* sastanak s predstavnicom **MAMFORCE-a** vezano uz položaj žena u poslovnim sektoru. Istaknuto je zadovoljstvo dosadašnjom suradnjom u promoviranju ravnopravnosti spolova u poslovnim svijetu te je izražena potreba za nastavkom rada u području ekonomskog odlučivanja. Kao primjer dobre prakse u Hrvatskoj u navedenom području, istaknuta je izgradnja elektronske *Baze poslovnih žena u Hrvatskoj* koja je nastala kao dio EU-projekta Pravobraniteljice "Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj". Razgovor se odvijao u kontekstu ostvarivanja glavnih ciljeva *Strategije za ravnopravnost spolova za razdoblje 2020.-2025. godine Europske komisije* u području rada i zapošljavanja te usklađivanja rada i obiteljskog života u Hrvatskoj. Pravobraniteljica je pritom pozdravila *Deklaraciju o posvećenosti pitanju žena u poduzetništvu i inovacijama* koju je Vlada RH donijela 3. ožujka 2022., naglasivši da je kontinuirano kroz svoje preporuke isticala važnost poticanja poduzetništva žena kroz zasebnu strategiju poticanja ženskog

⁶⁸ U Godišnjem izvješću o radu za 2019., Pravobraniteljica je uputila sljedeću preporuku nadležnim tijelima: Izraditi novu Strategiju razvoja poduzetništva žena s akcijskim planovima koji će obuhvaćati kraća razdoblja te aktivnostima s jasnom poveznicom na način ostvarenja zadanih ciljeva, str.59.

poduzetništva i/ili posebne mjere usmjerene ženama poduzetnicama, kao i poticanje uključivanja većeg broja žena u STEM područje.

28.4.2022. - Na poziv Povjerenice za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije, pravobraniteljica Višnja Ljubičić održala je, u okviru projekta “Unaprjeđenje položaja žena i djevojčica iz ruralnih područja” u Vrnjačkoj Banji u Republici Srbiji, predavanje na temu programa podrške za ekonomsko osnaživanje žena u RH u kojem je predstavila primjere iz prakse u pogledu zaštite žena od diskriminacije i unaprjeđenja ravnopravnosti. Pravobraniteljica je kroz predavanje upoznala sudionice edukacije, žene iz ruralnih krajeva Srbije, s institucionalnim i zakonodavnim okvirom ravnopravnosti spolova u RH, položajem žena u ruralnom području te podacima vezanima uz poduzetništvo žena, uključujući i poljoprivredni sektor. Također je istaknula preporuke koje kontinuirano upućuje u svrhu unaprjeđenja položaja žena u poduzetništvu i ruralnim područjima, posebice radi činjenice da žene u ruralnim područjima čine posebno osjetljivu društvenu skupinu izloženu rizicima višestruke diskriminacije. Pravobraniteljica je naglasila važnost poticanja poduzetništva žena s obzirom na to da se žene susreću s dodatnim preprekama ulazeći u poduzetništvo u odnosu na muškarce, a tiču se rodnih stereotipa, teže dostupnosti financijskih sredstava za pokretanje poslovanja, kao i nedostatka edukacija, mentorstva i umrežavanja.

3.5.2022. - Prilikom radne posjete pravobraniteljice Višnje Ljubičić Karlovačkoj županiji upriličen je obilazak poduzeća koja predstavljaju primjer dobre prakse u području ravnopravnosti spolova na radu. Tako je posjećena karlovačka poslovnica DM Drogerie Markta koja provodi niz politika usmjerenih na obitelji. Pravobraniteljica je također posjetila tvrtku AB Gradnja d.o.o gdje je suvlasnica i direktorica tvrtke sa suradnicima/cama predstavila izazove s kojima se susreće kao žena poduzetnica, kao i politike tvrtke u području ravnopravnosti spolova.

6.6.2022. – Pravobraniteljica Višnja Ljubičić sudjelovala je na konferenciji „Žene i poduzetništvo u Krapinsko-zagorskoj županiji 2022“ održanoj u Krapini, gdje je održala uvodno izlaganje o ženama u poduzetništvu. U svom je obraćanju pravobraniteljica istaknula relevantne podatke vezane uz poduzetništvo žena u RH kao i prepreke s kojima se žene suočavaju pri ulasku u poduzetništvo. Pravobraniteljica je sudjelovala i na panelu „Specifičnosti položaja žena u 21. stoljeću? Kako se nositi sa stresom i uspješno odraditi posao?“. Tijekom panel rasprave pravobraniteljica je govorila o istraživanjima koje je provela institucija Pravobraniteljice o usklađivanju obiteljskog i profesionalnog života, kao i mjerama koje poslodavci i lokalna samouprava trebaju poduzeti u svrhu veće ravnopravnosti u svijetu rada. Ova konferencija bila je već četvrta održana konferencija o ženama u poduzetništvu u Krapinsko-zagorskoj županiji te predstavlja najveće takvo okupljanje na području županije. U okviru konferencije razgovaralo se i o u ženama u tehnologiji te su predstavljene inspirativne poduzetničke priče žena.

8.6.2022. - Pravobraniteljica Višnja Ljubičić održala je sastanak sa sudionicama projekta „Unaprjeđenje položaja žena i djevojčica iz ruralnih područja” kojega u Republici Srbiji provodi UN WOMEN uz podršku Norveške ambasade u Beogradu, a u sklopu inicijative „Unaprjeđenje sigurnosti

žena u Srbiji“. Sudionice projekta su žene poduzetnice i poljoprivrednice iz ruralnih područja Republike Srbije, a studijsku posjetu organizirala je Povjerenica za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije. Trodnevna studijska posjeta Sloveniji, Austriji i RH bila je prilika da poduzetnice i poljoprivrednice posjete poljoprivredna imanja te se upoznaju s politikama ruralnog razvoja u kontekstu ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica Višnja Ljubičić upoznala je sudionice s radom institucije Pravobraniteljice te preporukama za unaprjeđenje položaja žena u ruralnim područjima u RH.

12.9.2022. - Pravobraniteljica Višnja Ljubičić sudjelovala je na konferenciji „Žene i poduzetništvo u Varaždinskoj županiji“, održanoj u Varaždinu. Pravobraniteljica Višnja Ljubičić održala je predavanje o zastupljenosti žena u poduzetništvu s posebnim osvrtom na stanje u Varaždinskoj županiji, a govorila je i o preprekama koje negativno utječu na žene u pogledu mogućnosti za preuzimanje aktivne uloge u poduzetništvu te mehanizmima za postizanje većeg stupnja ravnopravnosti spolova u tom području.

U svrhu stjecanja uvida u stanje poduzetništva žena u 2022. provedena je analiza podataka, a koja se temelji na podacima pribavljenima od HZZ-a, MINGOR-a, Hrvatske banke za obnovu i razvoj (dalje u tekstu: HBOR) te javno dostupnim podacima Financijske agencije - FINA-e⁶⁹. Analiza podataka koji su prikupljeni od Ministarstva poljoprivrede i Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, a vezano uz poduzetništvo žena u poljoprivrednom sektoru, prikazana je detaljnije u ovom Izvješću, poglavlju 8.1. Žene u ruralnim područjima. Ukupni podaci ukazuju na blagi rast poduzetničke aktivnosti žena.

Analiza udjela žena poduzetnica **u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava** - razdoblje od 2012. do 2021. godine koju je FINA izradila (2022.), pokazuje lagani rast žena vlasnica/osnivačica trgovačkih društava od 2012. do 2021. godine.

Predmetna analiza tako, prema rodnom kriteriju, pokazuje da je udio žena poduzetnica, tj. vlasnica/osnivačica trgovačkih društava u razdoblju od 2012. do 2021. godine lagano rastao, uz iznimku 2015. godine kada je udio bio manji (18,3%) u odnosu na 2014. godinu (20,4%) te 2021. godine kada je udio također bio manji (18,6%) u odnosu na 2020. godinu (22%).

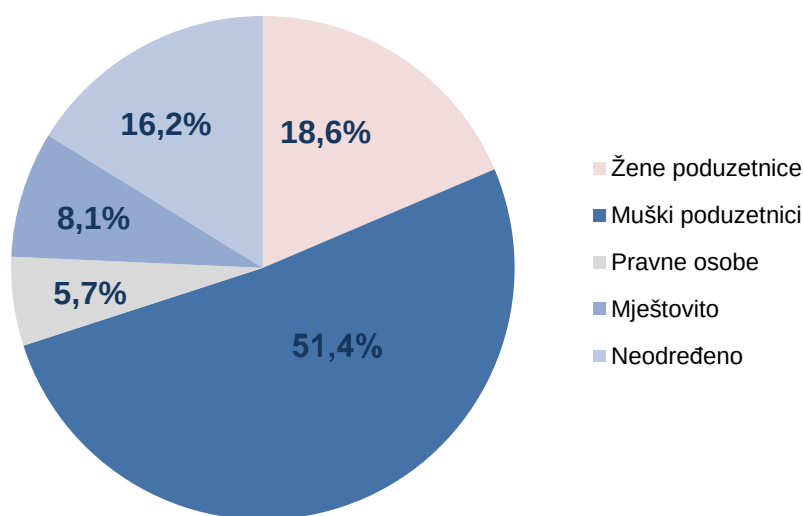
Ako se broju trgovačkih društava u isključivo ženskom vlasništvu pridoda i broj društava u mješovitom vlasništvu, u kojima je uz druge skupine jedan od vlasnika žena ili više njih, udio ženskog poduzetništva je još i veći. U razdoblju od 2012. do 2021. godine, udio se ženskog poduzetništva (žene osnivačice i mješoviti osnivači) u ukupnom broju trgovačkih društava kretao od najmanjeg udjela od 26,7% (2021.) do najvećeg udjela od 33,1% (2016.).

⁶⁹ FINA: Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava – razdoblje od 2012. do 2021. godine (poveznica: <https://www.fina.hr/-/udio-zena-poduzetnica-u-vlasnickoj-strukturi-trgovackih-drustava-od-2012.-do-2021.-godine>)

Prema rezultatima analize trgovačkih društava u 2021. godini, 25.198 društva ili 18,6% bilo je isključivo u vlasništvu žena, s tim da su u još 11.053 društava žene suvlasnice s muškarcima i/ili pravim osobama, što udio ženskog poduzetništva u ukupnom broju društava diže na 26,7%.

Od ukupno 135.869 društava, 51,4% je isključivo u vlasništvu muškaraca, 5,7% je u vlasništvu pravnih osoba, 8,1% je u mješovitom vlasništvu, dok za čak 16,2% ili 21.991 trgovačkih društava, prema dostupnim podacima, nije moguće odrediti kojoj skupini pripadaju.

Grafikon: Struktura osnivača (2021.)

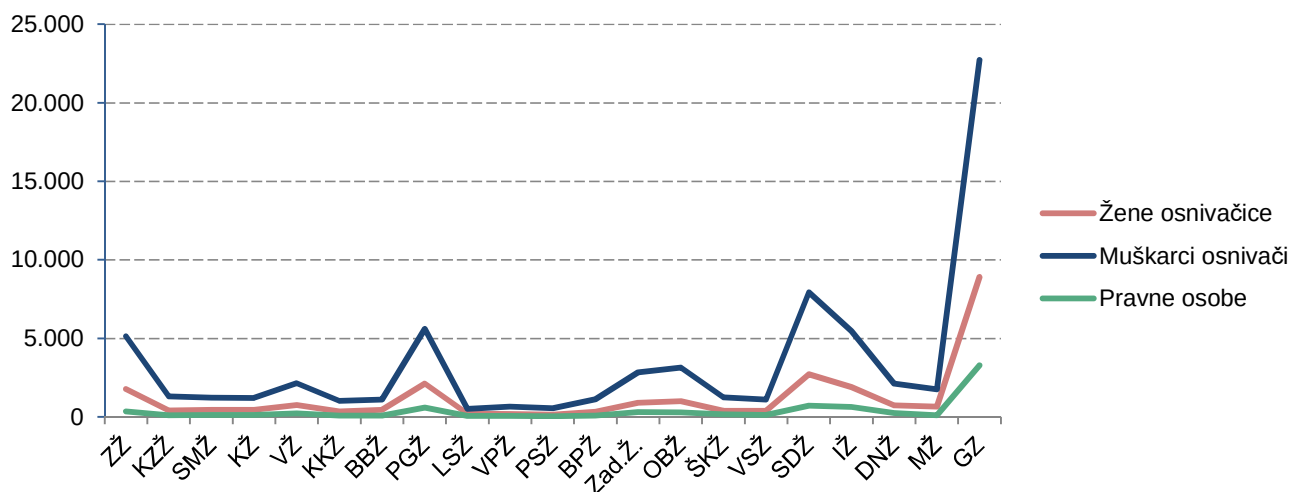
Izvor: Financijska agencija, Registar godišnjih financijskih izvještaja za 2021.

Promatramo li vlasničku strukturu prema rodnom kriteriju po županijama u 2021. godini, udio trgovačkih društava koja su isključivo u vlasništvu žena u ukupnom broju poduzetnika županije najveći je u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (21,2%). Od ukupno 2.150 trgovačkih društava s područja te županije, u 456 društava vlasnice su isključivo žene, dok je 1.093 društava ili 50,8% u vlasništvu muškaraca. Udio žena poduzetnica najniži je u Požeško-slavonskoj županiji (15,4%) u kojoj sjedište ima ukupno 942 trgovačka društva, a od toga su u 145 društava vlasnice žene, dok je 561 društvo ili 59,6% u vlasništvu muškaraca⁷⁰.

Nominalno, najveći broj trgovačkih društava isključivo u vlasništvu žena je u Gradu Zagrebu, 8.904 društva. Udio trgovačkih društava isključivo u vlasništvu žena u ukupnom broju trgovačkih društava sa sjedištem na području županije Grad Zagreb je 19,4%, a udio u ukupnom broju žena poduzetnica na razini RH je 35,3%.

⁷⁰ FINA, Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava – razdoblje od 2012. do 2021. godine.

Grafikon: Vlasnička struktura trgovačkih društava u RH po županijama - prema rodnom kriteriju, u 2021.

Izvor: Financijska agencija, Registar godišnjih financijskih izvještaja za 2021.

Prema vlasničkom udjelu, promatrano po područjima djelatnosti, žene poduzetnice prevladavaju u području ostalih uslužnih djelatnosti, s 49,6% udjela u ukupnom broju poduzetnika područja, dok je udio muškaraca kao vlasnika 28,7%. U tom području djelatnosti kod 4.494 poduzetnika bilo je 11.961 zaposlenih, od čega je kod 2.230 društava koja su u vlasništvu žena bilo 3.943 zaposlenih, dok je kod 1.292 društava koja su u vlasništvu muškaraca bilo 3.036 zaposlenih.⁷¹

Nominalno, najviše je žena poduzetnica u području stručnih, znanstvenih i tehničkih djelatnosti. Od 5.720 društava u toj djelatnosti, u 26,5% vlasnice su žene sa ukupno 9.745 zaposlenih koji su ostvarili ukupne prihode u iznosu od 3,4 milijarde kn, od ukupno 36,5 milijardi kn koliko su u 2021. godini ostvarila sva društva u području stručnih, znanstvenih i tehničkih djelatnosti.

Unatoč poticajima razvoju ženskoga poduzetništva, srednjoročnim strategijama razvoja i nastojanjima da se žene u većoj mjeri uključe u područje biznisa koje još uvijek, u velikome dijelu, pripada muškom dijelu stanovništva, analiza podataka iz godišnjih financijskih izvještaja prema rodnom kriteriju pokazala je da je i u 2021. godini najveći broj društava u vlasništvu žena u uslužnim djelatnostima, dok je u ostalim djelatnostima koje su pretežito proizvodnoga karaktera veći broj muškaraca kao vlasnika.

Prema podacima iz Obrtnog registra od ukupno 101.954 obrta registriranih na dan 31.12.2022. njih 37.129 bilo je u vlasništvu žena što čini 36,42 %⁷². U 2022., registrirano je 6.035 obrta u ženskom

⁷¹ FINA, Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava – razdoblje od 2012. do 2021. godine

⁷² Podaci MINGOR-a, Uprava za industriju, poduzetništvo i obrt.

vlasništvu (41,91% svih novoregistriranih obrta). Prema području djelatnosti najveći udio ženskih obrta je u djelatnostima ostale uslužne djelatnosti (24,52%), a dalje slijede stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (20,14%), trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala (10,99%) te djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (9,79%). **Obrtnice čine većinu** svih obrtnika u djelatnostima stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (54%), obrazovanje (60,14%), ostale uslužne djelatnosti (76,74%), te djelatnostima zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (85%).

Muškarci kao vlasnici obrta u značajno su većem udjelu u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (86,90%); rudarstva i vađenja (96,97%), opskrba električnom energijom, plinom, parom, klimatizacija (78,85%), opskrbe vodom (84,72%), građevinarstva (98,16%), prijevoza i skladištenja (92,33%) te informacija i komunikacija (83,70%).

Gledano prema statističkim regijama, najveći udio obrtnica među svim obrtima je u Gradu Zagrebu - 8.501 od ukupno 20.170 (42,15%), dok se u ostalim statističkim regijama broj obrtnica kreće od 33% do 37% u ukupnom broju obrta u tim regijama.

U programe aktivne politike zapošljavanja tijekom 2022. novouključena je 31.482 osoba od čega su 47,11% muškarci, a 52,89% žene⁷³. Iz aspekta poduzetništva žena, najvažnija mjera aktivne politike zapošljavanja je **potpora za samozapošljavanje** u koju je (2022.) novouključeno 2.511 žena što čini 39,37% svih korisnika/ca potpore. Najviše potpora za samozapošljavanje iskorišteno je u djelatnostima Ostale osobne uslužne djelatnosti – 776, odnosno čak 30,90% svih potpora, a dalje slijede, sa značajno manjim udjelom, Usluge u svezi s upravljanjem i održavanjem zgrada te djelatnosti uređenja i održavanja krajolika (6,81%), Ostale stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (6,61%), te Obrazovanje (6,37%).

HBOR je u 2022. godini nastavio provoditi svoje dugogodišnje aktivnosti s fokusom na omogućavanje lakšeg pristupa financiranju ženama poduzetnicama. Tako je u 2022. godini ženama poduzetnicama odobreno 63⁷⁴ kredita po HBOR-ovim programima kreditiranja u ukupnom iznosu od 16,83 milijuna EUR, pri čemu je 42 kredita odobreno u okviru programa *Poduzetništvo mladih, žena i početnika*⁷⁵, a ove aktivnosti predviđene su i u narednom razdoblju.

Navedenim programom *Poduzetništvo mladih, žena i početnika*, HBOR je u razdoblju (1.5.2019. do 31.12.2022.) ženama poduzetnicama dodijelio ukupno 136 kredita,⁷⁶ pri čemu su najveći broj kredita

⁷³ Žene su u većini koristile mjere – Potpore pripravnosti u javnim službama (80,97%), Obrazovanje (62,70%), Stalni sezonac (59,77%), Osposobljavanje na radnom mjestu (56,21%), Potpore za pripravnost (56,09%), Javni rad (51,64%), Očuvanje radnih mjesta (50,96%).

⁷⁴ Korisnici programa s atributom Žene poduzetnice u okviru namjenskog programa *Poduzetništvo mladih, žena i početnika* i ostalim programima (osim okvirnih kredita s bankama i *leasing* društvima za koje nema evidencije o atributima).

⁷⁵ Prije ovog programa HBOR je provodio program *Žene poduzetnice* te je u razdoblju 2011.-2019., kroz isti plasirao 550 kredita poduzetnicama.

⁷⁶ Od 1.5.2019., u informacijski sustav HBOR je ugradio dodatne prilagodbe na način da je uveden atribut „žene poduzetnice“, kako bi se mogle identificirati žene poduzetnice i u svim ostalim programima kreditiranja (uz namjenski program *Poduzetništvo mladih, žena i početnika*). Prikupljanje podataka po rodnom kriteriju je izazovno i izgledno je da je broj žena poduzetnica veći od zabilježenog. Za dio kredita koji su odobreni neizravno, putem poslovnih banaka, izvan namjenskog programa, podaci nisu dostupni. Definicija koju je HBOR usvojio za žene poduzetnice je: Žene poduzetnice - poslovni subjekti u kojima najmanje jedna ili više žena zajedno posjeduju više od 50% vlasništva i kojima ujedno upravlja žena. U slučaju poduzeća koje nije mikro ili malo, žena ili žene zajedno mogu imati i manje od 50% vlasništva uz uvjet da je najmanje jedna žena na nekoj od ključnih upravljačkih pozicija vezanoj za financije i/ili operativne poslove i/ili strategiju.

ostvarile poduzetnice iz Primorsko-goranske županije (28), Osječko-baranjske županije (24), Istarske županije (23) i Grada Zagreba (20).

1.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Analizirajući razvoj poduzetništva žena kroz duže razdoblje vidljiv je spori rast udjela žena u poduzetništvu. Žene poduzetnice u najvećem se broju bave djelatnostima ostalih uslužnih djelatnosti te djelatnostima stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti. Dio prepreka koje stoje na putu u poduzetništvo su općenite prepreke koje sprječavaju ulaz žena na tržište rada, a to se posebice odnosi na rodne stereotipe, tradicionalne rodne uloge i posljedično otežano usklađivanje privatnog i profesionalnog života. Pojedine JLP(R)S kroz svoje politike rade na uklanjanju prepreka za poduzetništvo žena, posebice u dijelu usklađivanja profesionalnog i privatnog života, što može služiti kao primjer dobre prakse⁷⁷.

Uzevši u obzir činjenicu da su žene sve obrazovanije te njihovu smanjenu zastupljenost u svijetu rada, kao i činjenicu da se žene u poduzetništvu susreću s dodatnim setom prepreka, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Uključiti posebne mjere za razvoj poduzetništva žena u *Nacionalni plan industrijskog razvoja i poduzetništva za razdoblje 2021.-2027.* (sukladno odredbama čl.9. ZRS).
- (2) Promovirati poduzetništvo žena na nacionalnoj i lokalnoj te područnoj (regionalnoj) razini kroz kampanje informiranja i edukacije te podršku projektima koji za cilj imaju jačanje znanja i vještina žena, njihovo umrežavanje i mentorsku podršku.
- (3) Prilikom formuliranja politika poticanja poduzetništva, posebice na lokalnoj i područnoj (regionalnoj) razini, uvažavati prepreke specifične za poduzetništvo žena te razvijati mjere koje će ih ublažavati/ukloniti, s naglaskom na područje usklađivanja poslovnog i obiteljskog života.
- (4) Jačati dostupnost financijskih instrumenata za pokretanje i razvoj poslovanja ženama poduzetnicama, posebno ženskim *start up* inicijativama.
- (5) Osigurati da zakonodavni okvir koji regulira financijske obaveze poduzetnika/ca ne utječe nepovoljno na žene poduzetnice koje su kao članice uprave trgovačkog društva, izvršne direktorice trgovačkog društva i upraviteljice zadruge prijavljene na pola radnog vremena radi usklađivanja poslovnog i obiteljskog života, a sukladno preporukama Pravobraniteljice (2018.) vezano uz Zakon o doprinosima⁷⁸.

⁷⁷ Pojedini gradovi i općine daju posebne potpore za žene poduzetnice, sufinanciraju poduzetnicama boravak djece u vrtićima i slično.

⁷⁸ Pravobraniteljica je prilikom izmjena Zakona o doprinosima (2018.) dala preporuku da se za člana/icu uprave i/ili izvršnog direktora/icu i/ili upravitelja/icu zadruge prijavljenog **na pola radnog vremena, odnosno na nepuno radno vrijeme plaćaju umanjeni doprinosi**, a koji mogu biti definirani u skladu s visinom prihoda poduzeća. Predlagatelj tada nije uvažio Pravobraniteljici prijedloge. (Godišnje izvješće o radu za 2018. godinu, str. 353., https://prs.hr/cms/posts_all/1/36).

1.7. SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova prati sve slučajeve, pokazatelje i glavne trendove vezano uz seksualno nasilje i spolno uznemiravanje s obzirom da se radi o vrsti nasilja koje u najvećem broju slučajeva pogađa upravo žene i djevojčice.

Uspoređujući s 2021. godinom, u izvještajnoj godini evidentiran je određen pad broja pritužbi zbog spolnog uznemiravanja kao oblika diskriminacije iz područja disciplinskog/stegovnog/radnog i prekršajnog prava, posebice u sustavima zapošljavanja, rada i obrazovanja. No, ovdje treba naglasiti da je navedeni silazni trend zapravo posljedica velikog skoka broja pritužbi u 2021. koji je bio izazvan brojnim javnim svjedočenjima žrtava u cijeloj regiji. Uz prve zabilježene slučajeve s Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu, prijave, pritužbe i svjedočenja ubrzo su se prelila na ostale obrazovne institucije, a zatim i druge organizacije, tvrtke, tijela državne uprave i slično. Sve skupa u konačnici je srušilo zid šutnje koji je godinama obavijao ovaj prijestup.

Što se tiče prekršajnih prijava temeljem povreda članka 32. ZRS-a koji propisuje prekršajne novčane kazne za spolno uznemiravanje, radi se iz godine u godinu o izrazito niskim brojkama prijava koje su upućene policiji i državnom odvjetništvu ili koje oni samoinicijativno podnose. Ovakva praksa donekle je i razumljiva s obzirom da se ovaj prijestup uglavnom procesuirá putem povjerenika/ca za zaštitu dostojanstva radnika, a sukladno članku 134. ZOR-a i/ili putem pritužbi koje se podnose Pravobraniteljici.

Građani i građanke Pravobraniteljici se najčešće pritužuju na neučinkovitu zaštitu od strane poslodavaca, odnosno povjerenika/ca za zaštitu dostojanstva radnika/ca. I dalje svjedočimo zamjenama teza kad je u pitanju ovaj prijestup pa su tako povjerenici/ce često skloni štititi poslodavca ili stati na stranu počinitelja, dok žrtve smatraju osobama koje svojim prijavama stvaraju svima probleme. Posljedica je to patrijarhalne prizme kroz koju se i dalje gleda na ovaj prijestup.

Na godišnjoj razini, Pravobraniteljica zaprima okvirno između 500 i 600 pritužbi građana/ki na diskriminaciju, od čega otprilike 1/5 dolazi iz područja zapošljavanja i rada. Dok se od tog broja do 2021. na spolno uznemiravanje odnosilo 25 do 30% pritužbi, u 2021. godini, kako je istaknuto, skok u broju pritužbi bio je veći i od 100%. Situacija se u 2022. godini po pitanju pritužbi donekle „stabilizirala“ u odnosu na zabilježeni skok u 2021., ali trend je i dalje uzlazni ako uspoređujemo s prethodnim godinama.

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja zaprimila 40 pritužbi vezanih uz spolno uznemiravanje, uglavnom iz područja rada i zapošljavanja. U dva slučaja pritužbe su podnijeli muškarci⁷⁹.

⁷⁹ U jednom od dva navedena slučaja muškaraca radilo se o sumnji u povredu članka 2. ZRS-a (viktimizacija osobe koja je svjedočila diskriminaciji) – jer je poslodavac uručio otkaz djelatniku koji je pružao potporu i svjedočio u korist kolegice koja je podnijela prijavu za spolno uznemiravanje, dok u drugom slučaju nije bilo osnove za postupanje Pravobraniteljice jer se radilo o muškarcu koji je pritužbu podnio zbog toga što je smatrao da ga je kolegica neosnovano prijavila za spolno uznemiravanje.

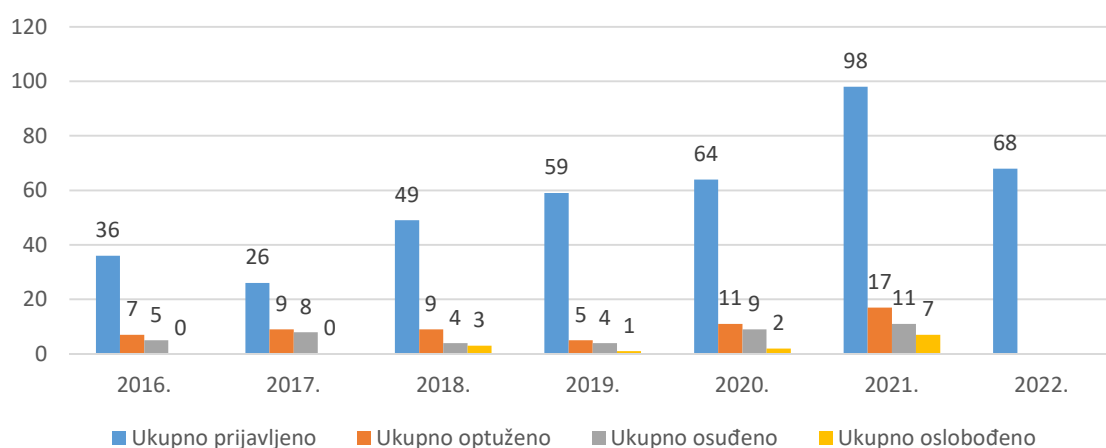
I MUP je zabilježio pad broja prijava za kazneno djelo Spolno uznemiravanje iz čl.156. Kaznenog zakona. Prema službenoj statistici MUP-a, 2022. godine evidentirano je sveukupno 68 prijava za kazneno djelo – Spolno uznemiravanje (98 u 2021.).

Istovremeno, brojke stvarno procesuiranih slučajeva, odnosno osuđenih počinitelja na godišnjoj razini za ovo kazneno djelo ostale su praktički jednoznaменkaste. **Kazneno se procesuirava svega nekoliko slučajeva godišnje, dok je osuđujućih presuda još i manje.**

U 68 evidentiranih kaznenih prijava oštećeno je ukupno 69 osoba (63 žene ili 91% i 6 muškaraca ili 9%) od strane 31-og počinitelja (30 muškaraca i 1 žena). Što se tiče dobne strukture žrtava, čak njih 45 je imalo 18 ili manje godina – 65%. Promatrajući počinjenje djela među bliskim osobama, od ukupnog broja žrtava, njih 11 je bilo među bliskim osobama (9 žrtava žena – sve mlađe od 18 godina i 2 muškarca). Počinitelja među bliskim osobama je bilo 5 muškaraca i 1 žena.

Od ukupnog broja evidentiranih prijava, 6 je počinjeno putem komunikacijskih sredstava (5 putem društvenih mreža i 1 drugim on-line oblicima komunikacije).

Grafikon: Statistički pokazatelji za kazneno djelo - Spolno uznemiravanje, za razdoblje 2016. - 2022.

Izvori: MUP i Državni zavod za statistiku

U izvještajnoj godini zamijećen je nastavak **trenda anonimnog prijavljivanja spolnog uznemiravanja**. Pravobraniteljica je kroz svoj rad na praćenju ove vrste rodno utemeljenog nasilja primijetila kako **i dalje značajan broj žrtava nema povjerenja u sustav zaštite** i učinkovitost progona te u pravednost brze, odnosno stroge osude počinitelja, pa žrtve pritužbe ili uopće ne podnose ili ih podnose anonimno ili ih u pojedinim slučajevima umjesto njih podnose treće osobe, opet anonimno prijavljujući ovu vrstu prijestupa ponekad i bez informacija o svom identitetu i/ili identitetima žrtava. Takve anonimne pritužbe značajno ograničavaju postupanje te su istovremeno znak slabosti sustava da zaštiti žrtve i osudi počinitelje, ali i pokazatelj kako u našem društvu spolno uznemiravanje i dalje predstavlja određeni društveni tabu suzbijanje kojeg i dalje ne možemo smatrati učinkovitim.

Shodno svemu istaknutom, Pravobraniteljica ponovo naglašava kako u kombinaciji s diskriminacijom temeljem trudnoće i materinstva, jaza u plaćama i efekta 'staklenog stropa' te obiteljskog nasilja, spolno

uznemiravanje, osim što pogubno djeluje na žrtve, svakako ugrožava poziciju žena na tržištu rada te umanjuje napore u postizanju pune ravnopravnosti spolova.

Nadalje, u izvještajnoj godini nastavio se trend pojačanog normiranja ove materije kroz interne propise mnogih institucija, tvrtki i organizacija od kojih neke nisu niti imale propisane postupke za zaštitu dostojanstva radnika/ca i disciplinskog kažnjavanja počinitelja/ica u slučaju spolnog uznemiravanja.

Međutim, **sudska praksa i dalje bilježi izrazito niske brojke postupaka** zbog ove vrste diskriminatornog ponašanja, a oni pokrenuti provode se uglavnom bez potrebnog razumijevanja spolne diskriminacije, odnosno senzibiliteta za žrtve.

Slijedi opis nekoliko slučajeva iz prakse rada Pravobraniteljice:

PRIMJER 1. U predmetu (PRS-01-01/22-2), Pravobraniteljica je od jedne ženske osobe zaprimila pritužbu koja se požalila da je spolno uznemiravanje od svog nadređenog doživljavala na radnom mjestu i u svezi s radnim mjestom u jednoj od poslovnica imenovane tvrtke, a da je poslodavac nakon provedenog postupka zaštite dostojanstva po njenoj prijavi stao na stranu prijavljenog djelatnika ne nalazeći temelja za zaštitu dostojanstva prijaviteljice. Iz dokumenata koje je pritužiteljica priložila svojoj pritužbi proizlazilo je da je na temelju provedenog postupka poslodavac zauzeo stajalište da prijavljeno ponašanje doista nije bilo primjereno za radno mjesto, no da nije došlo do spolnog uznemiravanja jer da je pritužiteljica u osnovi pristajala na takav odnos s nadređenim pa samim tim da je izostala neželjenost u prijavljenom odnosu. Pravobraniteljica u konkretnom predmetu nije niti pokretala ispitni postupak niti tražila očitovanje od poslodavca, već je sukladno svojim ovlastima iz članka 23. stavka 4. ZRS-a, a koji propisuje da će pravobraniteljica podnijeti kaznenu prijavu nadležnom državnom odvjetništvu ukoliko u obavljanju poslova sazna za povredu Zakona s obilježjima kaznenog djela, podnijela kaznenu prijavu Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske (dlaje u tekstu: DORH) zbog sumnje da je prijavljeni u svojstvu nadređenog spolno uznemiravao sebi podređenu djelatnicu, odnosno pritužiteljicu, a što su obilježja kaznenog djela iz članka 156. Kaznenog zakona – Spolno uznemiravanje. Poslodavac je o navedenom postupanju Pravobraniteljice obaviješten te je upozoren da je, uz pokrenut interni postupak zaštite dostojanstva radnice, bio dužan podnijeti i kaznenu prijavu protiv počinitelja za navedeno kazneno djelo. Međutim, kako je pritužiteljica istaknula da je nakon podnošenja pritužbe bila izložena pritiscima i nepovoljnom postupanju kod poslodavca, usporedno s navedenim, Pravobraniteljica je poslodavca upozorila i na članak 2. Zakona koji zabranjuje reviktimizaciju žrtava. I konačno, Pravobraniteljica je poslodavcu izdala načelne preporuke da kod slučajeva prijava za spolno uznemiravanje uvijek vodi računa kako kod bilo kojeg oblika seksualnog nasilja domaći i međunarodni zakonodavni okvir traži posebnu obzirnost i senzibilitet za žrtve istog tijekom provođenja postupka. S obzirom da je naknadno stigla pritužba djelatnika istog poslodavca, koji je naveo kako mu je predmetni poslodavac uručio izvanredni otkaz iz razloga što je bio podrška i svjedok pritužiteljici u postupku zaštite dostojanstva radnika zbog spolnog uznemiravanja, Pravobraniteljica je poslodavca dodatno prekršajno prijavila DORH-u i zbog sumnje u kršenje članka 2. Zakona, kažnjivo po članku 33. istog Zakona.

PRIMJER 2. U predmetu (PRS-01-02/21-18), Pravobraniteljica je zatražila očitovanje Doma zdravlja (poslodavac) u odnosu na pritužbe triju medicinskih sestara zbog navodne neučinkovite zaštite od višegodišnjeg, kontinuiranog i grubog spolnog uznemiravanja kojem da su bile izložene od strane vozača sanitetskih vozila. U bitnom, iz očitovanja i priložene dokumentacije poslodavca proizlazilo je da je isti

po zaprimljenim pritužbama odmah proveo postupak zaštite dostojanstva pritužiteljica, izrekao upozorenja pred otkaz prijavljenim vozačima, odnosno počiniteljima spolnog uznemiravanja, te dodatno protiv istih podnio i kaznene prijave. Također, iz očitovanja poslodavca proizlazi i da su povodom ovog postupka usvojili određene izmjene i dopune Pravilnika o radu u odnosu na postupak i mjere za zaštitu dostojanstva radnika i mjere zaštite od diskriminacije te, u konačnici, izvršili određenu reorganizaciju rada s ciljem osiguranja učinkovite zaštite žrtava. Temeljem ovakvog očitovanja, Pravobraniteljica je zauzela stajalište da je opisano postupanje poslodavca doista imalo za cilj osigurati učinkovitu zaštitu pritužiteljica od spolnog uznemiravanja, kao i da poslodavac, unatoč tome što u određenom trenutku zaštita možda i nije bila u potpunosti učinkovita, nije izbjegavao svoje obveze vezane uz unaprjeđenje internog pravnog okvira i postupanja, već da je poduzeo sve razumne mjere te iznašao načine koji su osigurali zaštitu dostojanstva radnica od spolnog uznemiravanja.

PRIMJER 3. U predmetu (PRS-03-05/22-07), Pravobraniteljica je zaprimila na znanje optužni prijedlog protiv jednog muškarca koji je nadležna PP podnijela Općinskom sudu zbog kršenja članka 8. st. 2. ZRS-a, kažnjivog po članku 31. istog Zakona. Ukratko, prema činjeničnom opisu iz optužnog prijedloga proizlazilo je da je počinitelj u autobusu svojim mobitelom fotografirao stražnjicu maloljetne djevojčice te joj prijetio da će staviti fotografiju na Facebook da je svi vide ukoliko ga prijavi policiji. Pravobraniteljica je pohvalila nadležnu PP zbog prepoznavanja prijestupa definiranih Zakonom o ravnopravnosti spolova te primjene prekršajnih odredbi istog zakona u praksi. No, bez dovođenja u pitanje utemeljenost procjene policije u konkretnom slučaju, Pravobraniteljica je policiji preporučila da se ubuduće u slučajevima spolnog uznemiravanja u kojima su žrtve maloljetne osobe svakako razmotri terećenje počinitelja za kazneno djelo iz članka 156. Kaznenog zakona. Na kraju Pravobraniteljica je policiji napomenula kako učinkovito i dosljedno provođenje politike nulte tolerancije na sve oblike rodno utemeljenog nasilja uvijek podrazumijeva najstrože kvalifikacije te izricanje kazni u okvirima zakonskih maksimuma.

PRIMJER 4. U predmetu (PRS-03-05/22-08) jedna majka je podnijela pritužbu u ime svoje maloljetne kćerke koju je spolno uznemiravao svećenik. Pritužbi je bilo priloženo rješenje Općinskog državnog odvjetništva (ODO) kojim je odbačena kaznena prijava protiv svećenika uz obrazloženje da je: „*sporno da li se radi o 'ponavljajućem ponašanju' jer da je u osnovi maloljetna oštećenica prijavila jednokratne radnje koje se ne bi mogle podvesti pod trajni oblik glagola – tko spolno uznemirava – jer se ne radi o radnjama koje bi se događale u određenom vremenu i u više navrata, a također uzimajući u obzir i kratak vremenski interval u kojem se opisano ponašanje dogodilo smatram da se u odnosu na prijavljeni događaj ne bi radilo o ponavljajućem ponašanju dostatnog intenziteta da bi se istim ostvarila obilježja ovog kaznenog djela*“. Na kraju ove odluke ODO ističe kako bi se eventualno moglo raditi o prekršaju iz članka 32. ZRS-a. Kako Pravobraniteljica nema ovlasti nad radom državnog odvjetništva i sudova, obavijestila je pritužiteljicu o njenim pravima i daljnjim mogućnostima djelovanja izražavajući svoje neslaganje s obrazloženjem ODO-a o odbacivanju kaznene prijave protiv svećenika. Obavijest pritužiteljici dostavljena je i DORH-u, a koji je u svom povratnom dopisu izrazio svoje negodovanje načinom na koji je Pravobraniteljica obavijestila pritužiteljicu o njenim pravima i daljnjim mogućnostima djelovanja putem medija.

1.7.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Imajući u vidu sve navedeno, Pravobraniteljica kontinuirano upućuje **preporuke** kako bi se institucionalni, pravosudni i zakonodavni okvir borbe protiv spolnog uznemiravanja unaprijedio:

- (1) Formalizirati i propisati, odnosno uvesti obvezu i ustrojiti jasne formalno-pravne i sadržajne okvire za međuresornu suradnju na svim razinama, posebice između policije, državnog odvjetništva i pravosuđa, zdravstvenih i socijalnih institucija u slučajevima seksualnog nasilja.
- (2) Uvesti sustavnu, redovitu i cjeloživotnu edukaciju sudaca/kinja i državnih odvjetnika/ca pri Pravosudnoj akademiji isključivo o progonu i kažnjavanju slučajeva rodno utemeljenog i seksualnog nasilja, kao i specijaliziranu edukaciju svih povjerenika/ca za zaštitu dostojanstva radnika/ca u državnom i privatnom sektoru te uvesti redovitu edukaciju o rodnoj ravnopravnosti i spolnoj diskriminaciji u sve odgojne i obrazovne institucije.
- (3) Nastaviti s edukacijom policije po pitanju istraživanja i procesuiranja svih oblika seksualnog nasilja.
- (4) Zakonom o radu propisati minimum standarda koji moraju preuzeti poslodavci iz svih sektora (državnih/javnih i privatnih), kao i sve obrazovne i ostale institucije, te propisati obvezu poslodavaca preuzimanja i ugrađivanja navedenih minimalnih standarda u svoje jedinstvene interne pravne akte, bez obzira na broj zaposlenih osoba.
- (5) Osvijestiti problem i njegove posljedice na položaj žena na tržištu rada te slijedom toga i na opću ekonomsku i demografsku situaciju. Provesti javne kampanje s ciljem edukacije i osvještavanja javnosti o ovom problemu, uz pokretanje zakonodavne reforme.
- (6) Uključiti mušku populaciju u aktivno suzbijanje ovih (ali i drugih) oblika diskriminacije odnosno rodno uvjetovanog nasilja.
- (7) Potpisati i ratificirati Konvenciju br. 190. o sprječavanju nasilja i uznemiravanja u svijetu rada, koju je (2019.) donijela Međunarodna organizacija rada, a kojom se državama članicama nalaže poduzimanje niza mjera s ciljem prevencije i sprječavanja rodno utemeljenog nasilja i uznemiravanja u području zapošljavanja i rada, ističući da su žrtve tih oblika nasilja najčešće djevojke i žene.
- (8) Obvezati sve poslodavce kojima je jedini ili većinski osnivač/vlasnik RH i/ili JLP(R)S da redovno objavljuju podatke o broju postupaka provedenih povodom zahtjeva za zaštitu dostojanstva na svojim web-stranicama.
- (9) Osnajžiti sve postojeće nacionalne preventivne mehanizme.

1.8. RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE

1.8.1. Analiza korištenja roditeljskih potpora po spolu

U RH sustav roditeljskih i roditeljskih potpora uređen je Zakonom o roditeljskim potporama⁸⁰ (ZRRP) koji pripada sustavu obiteljske politike i socijalne sigurnosti, a čija je svrha osiguranje

⁸⁰ Narodne novine, br. 152/22.

socijalnog rizika majčinstva i roditeljstva, povećanje nataliteta, ravnopravna podjela roditeljskih uloga te suzbijanje spolne diskriminacije na tržištu rada, a sve kroz usklađivanje s pravnom stečevinom EU.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o roditeljskim potporama, koji je donesen 15. srpnja 2022. (stupio na snagu 1. kolovoza 2022.), RH je transponirala *Direktivu 2019/1158 Europskog parlamenta i Vijeća od 20.6.2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU*. Predmetna Direktiva, kao primarni cilj ima osigurati provođenje načela ravnopravnosti žena i muškaraca s obzirom na njihov položaj na tržištu rada i odnos prema njima na radnome mjestu, zatim, osnažiti minimalne standarde vezane za roditeljski dopust te omogućiti fleksibilne radne uvjete te, dakako, uvesti minimalne standarde za uvođenje očinskog dopusta, **a očinski dopust je upravo i najveća novost u hrvatskom sustavu roditeljskih i roditeljskih potpora u 2022.**

Naime, odredbom čl. 7. st. 1. t. 14. ZRRP-a očinski dopust je definiran kao dopust zaposlenog ili samozaposlenog oca ili njemu izjednačene osobe koja se brine o djetetu, povodom rođenja djeteta, radi pružanja njege i podizanja tog djeteta. Nadalje, čl. 16. ZRRP-a navodi kako zaposleni ili samozaposleni otac ima pravo, nakon rođenja djeteta, na očinski dopust u neprekidnom trajanju, ovisno o broju rođene djece, od 10 radnih dana za jedno dijete i od 15 radnih dana u slučaju rođenja blizanaca, trojki ili istodobnog rođenja više djece, a navedeno pravo se može koristiti do navršenih šest mjeseci života djeteta pod uvjetom da u isto vrijeme ne koristi jedno od prava propisanih ZRRP-om. Očinski dopust se može koristiti neovisno o radno pravnom statusu majke te je neprenosiv.

Iako u potpunosti pozdravlja uvođenje očinskog dopusta (za koji se i zalagala ranijih godina) te rješenje prema kojem će naknada plaće za vrijeme korištenja navedenog prava iznositi 100% od osnovice za naknadu plaće utvrđene prema propisima o obveznom zdravstvenom osiguranju, Pravobraniteljica je tijekom savjetovanja sa zainteresiranom javnošću na Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o roditeljskim potporama, istaknula kako Direktiva predviđa minimalne standarde te ne ograničava države članice da prilikom transponiranja Direktive predvide i povoljnija prava pa je tako primjerice Francuska (2021.) uvela očinski dopust koji ukupno traje 28 dana⁸¹. S tim u vezi, Pravobraniteljica je pozvala nositelja izrade⁸² Nacrta prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama, da razmotri mogućnost i eventualnog povećanja trajanja očinskog dopusta. Do toga zasad nije došlo, međutim, Pravobraniteljica će se i ubuduće nastaviti zalagati za povećanje trajanja navedenog prava.

Međutim, očinski dopust nije jedina novina koju su donijele izmjene i dopune Zakona o roditeljskim potporama u srpnju 2022. Naime, spomenutim izmjenama i dopunama su unesene promjene i u područje **roditeljskog dopusta**, a promjena se ogleda u trajanju roditeljskog dopusta za blizance,

⁸¹ „Kada gledamo komparativno, u ostalim zemljama članicama EU, možemo uočiti značajne razlike i specifičnosti po pitanju uređenja instituta očinskog dopusta pa tako je u nekim članicama EU očinski dopust neplaćen (npr. u Austriji, od 1.9.2019., svi austrijski poslodavci moraju dozvoliti očevima da koriste mjesec dana neplaćenog dopusta nakon rođenja njihovog djeteta – tzv. „Papa Monat“, međutim, postoje naznake da će se to promijeniti), negdje se može koristiti i prije rođenja djeteta (npr. u Estoniji očevi mogu koristiti očinski dopust prije ili nakon rođenja djeteta, a također je nakon 1.6.2020. propisano trajanje dopusta 30 dana), negdje je obavezan (npr. u Italiji je trajanje obveznog očinskog dopusta povećano sa 7 radnih dana na 10 radnih dana s mogućnošću korištenja dodatnog dana ukoliko majka prenese 1 dan svog zakonskog roditeljskog dopusta), a negdje uopće ne postoji (npr. u Portugalu ne postoji niti očinski dopust niti roditeljski dopust, već samo roditeljski dopust). Što se tiče duljine trajanja očinskog dopusta, on varira od zemlje do zemlje, međutim, Španjolska je zemlja članica EU s najduljim trajanjem očinskog dopusta (čak 16 tjedana), a zatim slijedi Finska s 9 tjedana. Proizlazi kako je Hrvatska jedna od zemalja članica EU s najkraćim trajanjem očinskog dopusta. Napominjemo kako se navedeni podaci odnose na razdoblje prije nastupa roka za transponiranje Direktive.“

⁸² Nositelj izrade Zakona o roditeljskim potporama je Središnji državni ured za demografiju i mlade.

treće i svako sljedeće dijete i to u situaciji kada ga koristi samo jedan od zaposlenih ili samozaposlenih roditelja. Naime, zaposleni ili samozaposleni roditelj i dalje ima pravo na roditeljski dopust u trajanju od osam ili 30 mjeseci, ovisno o broju rođene djece i načinu njegova korištenja, pa isti traje osam mjeseci, za prvo i drugo rođeno dijete te 30 mjeseci, za rođene blizance, treće i svako sljedeće dijete, ali ako roditeljski dopust, sukladno dogovoru roditelja odnosno u slučaju da drugi roditelj nije stekao to pravo, koristi samo jedan roditelj, isti se koristi u trajanju od šest mjeseci za prvo i drugo rođeno dijete odnosno 28 mjeseci za rođene blizance, treće i svako sljedeće dijete. Navedeno proizlazi iz okolnosti da pravo na roditeljski dopust u pravilu koriste oba roditelja, svaki u trajanju od četiri ili 15 mjeseci (ovisno o broju rođene djece) s time da svaki roditelj zadržava dva mjeseca roditeljskog dopusta koja ne može prenijeti na drugog roditelja. Iz navedenog razloga, roditeljski dopust, u slučaju da ga koristi samo jedan od roditelja traje šest mjeseci za prvo i drugo rođeno dijete, odnosno 28 mjeseci za blizance, treće i svako sljedeće rođeno dijete.

Što se tiče visine naknade plaće za vrijeme korištenja roditeljskog dopusta, sada je propisano kako naknada plaće za prvih 6 mjeseci (ako to pravo koristi jedan roditelj) ili prvih 8 mjeseci (ako to pravo koriste oba roditelja) iznosi 100% osnovice za naknadu plaće, a koja ne može za puno radno vrijeme iznositi više od 225,5% proračunske osnovice mjesečno (995,45 EUR/7.500,13 kn).

Pravobraniteljica pozdravlja povećanje naknade plaće te ističe kako se i dalje, kao i ranijih godina, zalaže za **potpuno delimitiranje iznosa roditeljskih naknada** te za potrebu **isplate dvostrukih novčanih naknada i potpora iz sustava rodiljnih i roditeljskih potpora u slučajevima poroda blizanaca**.

Inače, Pravobraniteljica smatra važnim ukazati kako je, transponiranjem Direktive u hrvatski sustav rodiljnih i roditeljskih potpora, otvoreno niz pitanja na koje će praksa morati dati odgovore pa tako je primjerice Pravobraniteljica još tijekom savjetovanja sa zainteresiranom javnošću na Nacrt prijedloga izmjena i dopuna Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama, ukazala kako kod transponiranja odredaba Direktive o očinskom dopustu nije pojašnjeno koje sve osobe ulaze u pojam „*ekvivalentni drugi roditelji*“, a koje Direktiva u korištenju ovog prava izjednačava s očevima, pretpostavljajući da opseg mogućih korisnika navedenog prava treba promatrati i iz aspekta članka 3. st. 4. trenutno važećeg ZRRP-a, prema kojem se odredbe ZRRP-a primjenjuju pod jednakim uvjetima na roditelje u bračnoj i izvanbračnoj zajednici, kao i na roditelje ili **njima izjednačene osobe** koje se brinu o djetetu, a koje se ne nalaze u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici. Prilikom savjetovanja o Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama, u lipnju 2022., Pravobraniteljica je istaknula kako bi, u cilju otklanjanja eventualnih nejasnoća u primjeni propisa o tome tko može biti korisnik očinskog dopusta, makar na razini obrazloženja zakonskog prijedloga, bilo potrebno pojasniti na koji način je u hrvatskom zakonodavstvu reflektirana odredba o očinskom dopustu u odnosu na ekvivalentne druge roditelje. Unatoč prijedlogu Pravobraniteljice, takvo obrazloženje je izostalo te zasad nije jasno na koji način je u hrvatskom zakonodavstvu reflektirana odredba o očinskom dopustu na ekvivalentne druge roditelje stoga i dalje postoje određene nejasnoće u definiranju tko se može smatrati ocem te, posljedično, ostvarivati pravo na očinski dopust.

Pored navedenoga, zanimljiv je i pojam radnika/ce u odredbama Direktive, a na navedeno je Pravobraniteljica ukazala sudjelujući na godišnjem pravnom seminaru na temu ravnopravnosti spolova i antidiskriminacijskog prava, kojeg je organizirala EK, u suradnji s Europskom mrežom pravnih stručnjaka/kinja u području ravnopravnosti spolova i antidiskriminacije, a koji se održao u Bruxellesu 2.12.2022., uz mogućnost online sudjelovanja. S obzirom na područje primjene Direktive odnosno

činjenicu da se ista primjenjuje na radnike/ce, Pravobraniteljica je ukazala na važnost tumačenja pojma radnika/ce kako bi najširi krug zaposlenih osoba bio obuhvaćen pravima koja pruža Direktiva.

Kako je već spomenuto, u prosincu 2022., RH je donijela **novi Zakon o rodiljnim i roditeljskim potporama (dalje u tekstu: ZRRP)**.⁸³ Naime, donošenje novog zakona je imalo prvenstveno za cilj povećati materijalna prava pojedinih skupina zaposlenih i samozaposlenih roditelja (npr. zaposlenih i samozaposlenih roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju za vrijeme korištenja prava na dopust za njegu djeteta do navršene 8. godine djetetova života, zaposlenih i samozaposlenih roditelja koji koriste roditeljski dopust u trajanju od 30 mjeseci za blizance, treće i svako sljedeće dijete), zatim, riješiti pitanja vezana uz problematiku trajanja radnog odnosa tj. utjecaja istog na ostvarivanje prava iz sustava rodiljnih i roditeljskih potpora⁸⁴, uvesti novo pravo na dopust drugog posvojitelja itd. Pravobraniteljica je sudjelovala u savjetovanju na Nacrt prijedloga Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama sa zainteresiranom javnošću te je ukazala na primjedbe koje je iznosila i prilikom ranijih izmjena/dopuna ZRRP-a, a koje nisu uvažene niti u ovom novom Konačnom Nacrtu prijedloga Zakona, te smatra da ih treba nadopuniti i mijenjati. Primjedbe se odnose na naknade plaće za vrijeme korištenja rodiljnog i roditeljskog dopusta - da se trebaju isplaćivati u dvostrukom iznosu u slučajevima poroda blizanaca, a ne u iznosu za samo jedno dijete, kao i na potpuno delimitiranje iznosa roditeljskih naknada, zatim, stanku za dojenje djeteta, gdje se predlaže kako bi poslodavac i/ili zakonodavac trebao osigurati određene uvjete koji bi olakšali majkama korištenje prava na stanku za dojenje.

Nadalje, upućena je primjedba da se razmotri mogućnost i eventualnog povećanja trajanja očinskog dopusta na 15 radnih dana te primjedba da se uzme u obzir status roditelja koji ostvaruju drugi dohodak i roditelja poljoprivrednika, te se predlaže da se njihove novčane naknade povećaju.

U vezi s odredbama ZRRP-a, Pravobraniteljica smatra važnim istaknuti kako je primila na znanje upit jednog ukrajinskog državljanina koji je u RH kao osoba pod privremenom zaštitom⁸⁵ te koji se interesirao za mogućnost da kao osoba pod privremenom zaštitom ostvari prava iz sustava rodiljnih i roditeljskih potpora. S obzirom da je upit inicijalno bio postavljen Pučkoj pravobraniteljici, a Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova na znanje, Pučka pravobraniteljica je zatražila mišljenje nadležnog tijela⁸⁶ u vezi s tumačenjem odredaba ZRRP-a te je zaprimila odgovor koji je također dostavljen Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova. U odgovoru je navedeno kako prava iz sustava rodiljnih i roditeljskih potpora mogu ostvarivati zaposlene i samozaposlene osobe, što uključuje azilante/ice, osobe pod supsidijarnom zaštitom, ali i osobe pod privremenom zaštitom. Dakle, navedeno se odnosi na osobe koje su u radnom odnosu ako s te osnove ostvaruju status u obveznom zdravstvenom osiguranju pa ostvaruju pravo na rodiljne i roditeljske potpore, neovisno o svom građansko-pravnom statusu.

⁸³ Stupa na snagu 1.1.2023. (Narodne novine, br. 152/22).

⁸⁴ Npr. čl. 13. ZRRP-a izričito je propisano da zasnivanje radnog odnosa odnosno započinjanje s obavljanjem djelatnosti te zasnivanje radnog odnosa s drugim poslodavcem tijekom korištenja prava iz sustava rodiljnih i roditeljskih potpora koji za svrhu nemaju obavljanje poslova u skladu s ugovorom o radu odnosno obavljanje djelatnosti već isključivo ostvarivanje prava na rodiljne i roditeljske potpore, nije dopušteno. Također, čl. 33. ZRRP-a uređuje situaciju prestanka radnog odnosa tijekom korištenja roditeljskog dopusta. Značajno je spomenuti i kako je promijenjen **uvjet prethodnog osiguranja** (čl. 32. st. 8. ZRRP-a) te sada iznosi šest mjeseci neprekidno odnosno devet mjeseci s prekidima u posljednje dvije godine (po ranijem ZRRP-u, uvjet prethodnog osiguranja je iznosio 9 mj. odnosno 12 mj. u posljednje dvije godine).

⁸⁵ O osobama pod privremenom zaštitom detaljnije u poglavlju 11. Ravnopravnost spolova i tražitelji/ice međunarodne zaštite.

⁸⁶ To je Središnji državni ured za demografiju i mlade.

Pravobraniteljica je također, kao i ranijih godina, bila aktivna na području roditeljskih i roditeljskih potpora te je sudjelovala na brojnim događanjima s ciljem ukazivanja na probleme s kojima se majke, ali i očevi susreću prilikom korištenja prava iz sustava roditeljskih i roditeljskih potpora, te osvještavanja javnosti o istima, a u nastavku prikazujemo neke od takvih događanja.

12.5.2022. – Pravobraniteljica je održala sastanak s predstavnicama UNICEF-ovog ureda u Hrvatskoj, gđom Reginom Castillo, predstojnicom Ureda u Hrvatskoj i Lidijom Gamulin, voditeljicom odjela za partnerstva. U sklopu sastanka predstavljen je rad UNICEF-a u Hrvatskoj, posebice na pitanjima roditeljskih kompetencija te promocije i zagovaranja obiteljskih politika u poduzećima. S tim u vezi razgovaralo se i o korištenju očinskog dopusta te izazovima u poticanju većeg uključivanja očeva u odgoj i skrb o djeci, a što uključuje i korištenje očinskog dopusta. Pravobraniteljica je predstavila aktivnosti ureda u području politika usklađivanja obiteljskog i privatnog života, kao i sudjelovanje u tada još aktualnim zakonskim izmjenama u području uvođenja očinskog dopusta. Zaključno se razgovaralo o mogućnostima suradnje u različitim aktivnostima, a s ciljem unaprjeđenja obiteljskih politika koje doprinose ostvarenju prava djece i mladih te ravnopravnosti spolova.

13.5.2022. - Povodom Međunarodnog dana obitelji, Središnji državni ured za demografiju i mlade organizirao je u Zagrebu okrugli stol „*Roditeljstvo iz muškog kuta*“. Na okruglom stolu razgovaralo se o današnjim izazovima roditeljstva, osobnim iskustvima roditelja i uslugama koje im mogu pomoći u postizanju željene ravnoteže između poslovnih i obiteljskih obaveza. U okviru rasprave Pravobraniteljica je istaknula aktivnosti u području promicanja ravnopravnosti spolova, s naglaskom na ravnopravno uključivanje očeva u brigu i odgoj djece od najranije dobi koje provodi institucija Pravobraniteljice, kao i rezultate istraživanja i analiza provedenih u okviru EU projekata koje je provodila proteklih godina.

23.9.2022. – Pravobraniteljica je sudjelovala na konferenciji „*MenCare – Zašto poticati očinski i roditeljski dopust*“ na kojoj se u kontekstu nedavnih izmjena i dopuna Zakona o roditeljskim i roditeljskim potporama raspravljalo o uvođenju i provedbi očinskog i roditeljskog dopusta. Pravobraniteljica je u svom izlaganju iznijela najznačajnije komentare na Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o roditeljskim i roditeljskim potporama koje je dala tijekom javnog savjetovanja sa zainteresiranom javnošću. Pritom je posebice istaknula kako je godinama u svojim preporukama isticala potrebu za uvođenjem očinskog dopusta, i to u punom iznosu naknade plaće, što je zakonskim izmjenama i učinjeno, no da je trenutno rješenje u smislu trajanja očevog dopusta na razini minimalnih standarda koje predviđa Direktiva 2019/1158 te da bi trebalo razmotriti mogućnost povećanja dopusta od trenutnih 10 dana. Što se tiče statistika o korištenju roditeljskog dopusta od strane očeva, naznačila je trend značajnog smanjenja udjela očeva koji su koristili roditeljski dopust u 2020. i 2021. godini te činjenicu da je RH među državama članicama EU u kojoj muškarci najmanje koriste roditeljski dopust, istaknuvši u tom kontekstu da se kontinuirano zalaže za potpuno delimitiranje iznosa roditeljskih naknada i za povišenje svih ostalih naknada iz sustava roditeljskih i roditeljskih potpora te za isplate dvostrukih novčanih naknada i potpora iz sustava roditeljskih i roditeljskih potpora u slučajevima rođenja blizanaca.

Pored navedenoga, djelovanje i rad Pravobraniteljice je prepoznat od strane tijela državne vlasti i drugih institucija pa je tako primjerice **Županijski sud u Bjelovaru pravomoćnom presudom poništio odluku Općinskog suda u Splitu i potvrdio stajalište Pravobraniteljice** te je dosudio u korist gđe. M.K. Naime, gđa. M.K. je prema nepravomoćnoj prvostupanjskoj presudi bila dužna HZZO-u izvršiti povrat sredstava koje je primala za vrijeme korištenja roditeljskog dopusta (2018.) jer je HZZO naknadno

utvrdio da joj je zbog administrativne pogreške isplaćivana puna plaća. Međutim, Županijski sud u Bjelovaru odlučio je da zahtjev za povrat nepripadno isplaćene naknade koja je isplaćena pogreškom nadležnog tijela predstavlja prekomjeren teret za tuženicu te, sukladno sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava, povredu čl. 1. Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, **čime je potvrdio stajalište Pravobraniteljice.**⁸⁷

Također, Pravobraniteljica je tijekom posljednje tri godine u više navrata kroz ispitne postupke, godišnja izvješća o radu te putem svojih priopćenja nadležnim tijelima ukazivala na zaprimanje pritužbi majki - zaposlenica tvrtki nad kojima je proveden postupak stečaja za vrijeme dok su koristile roditeljni i/ili roditeljski dopust. U navedenim slučajevima majke su isticale poteškoće koje su imale pred HZZO-om koji im je, uslijed brisanja tvrtke poslodavca, o čemu nisu bile obaviještene, retroaktivno s danom brisanja tvrtke iz sudskog registra, ukidao status osigurane osobe u obveznom zdravstvenom osiguranju. Za posljedicu retroaktivnog odjavljivanja statusa osiguranika/ce, pritužiteljice su pozivane na povrat nepripadajuće naknade koja im je isplaćivana za razdoblje za koje im je retroaktivno ukinut status osiguranica zbog gubitka radnog statusa.

U ispitnim postupcima povodom zaprimljenih pritužbi Pravobraniteljica je utvrdila da su navedeni slučajevi izravna posljedica propusta savjesnog i urednog postupanja stečajnih upravitelja/ica u tvrtkama-poslodavcima u pogledu izvršavanja obveza iz čl. 89. st. 1. toč. 8. Stečajnog zakona, a u konačnici, **stajalište Pravobraniteljice zauzeto u ispitnom postupku, podržao je i Državni inspektorat Republike Hrvatske koji je nakon inspekcijskog nadzora protiv konkretnog stečajnog upravitelja podnio optužni prijedlog.**⁸⁸

Kao i ranijih godina, **od HZZO-a pribavljeni su podaci** iskazani po spolu o broju korisnika/ca roditeljskih i roditeljskih potpora (za razdoblje od 1.1. – 31.12.2022.).

Tabela: Statistički pokazatelji o korisnicima/cama roditeljskih i roditeljskih potpora u 2022.

RODILJNI DOPUST DO 6 MJESECI STAROSTI DJETETA		RODITELJSKI DOPUST NAKON 6 MJESECI STAROSTI DJETETA		RAD S POLOVICOM PUNOG RADNOG VREMENA (SVI OBLICI)		DOPUST ZA NJEGU DJETETA S TEŽIM SMETNJAMA U RAZVOJU DO 8. GOD.		SKRAĆENO RADNO VRIJEME ZBOG NJEGE DJETETA (SVI OBLICI)	
UKUPNO - 70.907		UKUPNO - 49.134		UKUPNO - 4.404		UKUPNO - 5.082		UKUPNO - 8.018	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
163 ili 0,23%	70.744 ili 99,77%	1.988 ili 4,05%	47.146 ili 95,95%	493 ili 11,19%	3.911 ili 88,81%	155 ili 3,05%	4.927 ili 96,95%	794 ili 9,90%	7.224 ili 90,10%

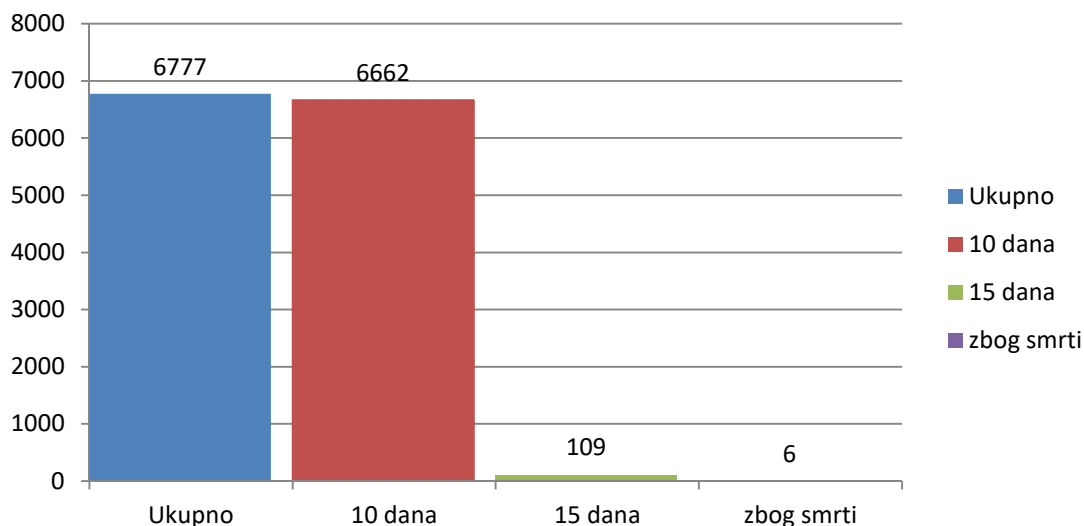
RODILJNA POŠTEDA		RODITELJSKA POŠTEDA (SVI OBLICI)		RODILJNA BRIGA DO 6. MJ.		RODITELJSKA BRIGA (SVI OBLICI)		STANKA ZA DOJENJE	
UKUPNO - 3.604		UKUPNO - 6.264		UKUPNO - 7.135		UKUPNO - 11.856		UKUPNO	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
1 ili 0,03%	3.603 ili 99,97%	14 ili 0,22%	6.250 ili 99,78%	5 ili 0,07%	7.130 ili 99,93%	40 ili 0,34%	11.816 ili 99,66%	/	59 ili 100%

⁸⁷ Slučaj je bio opisan u Izvješću o radu Pravobraniteljice za 2018., u Poglavlju 1.4. Rodiljne i roditeljske potpore, potpoglavlje 1.4.2.

⁸⁸ Detaljnije o problematici vezanoj za stečajne upravitelje/ice u poglavlju 1. Zapošljavanje i rad.

Rodiljni dopust je koristilo samo 0,22% (163) očeva u odnosu na 99,77% majki (70.744) dok je roditeljski dopust koristilo 4,04% (1.988) očeva i 95,95% (47.146) majki. S obzirom na uvođenje očinskog dopusta, u nastavku slijedi grafikon koji prikazuje korištenje očinskog dopusta od 10 dana, 15 dana i zbog smrti.⁸⁹

Grafikon: Korištenje očinskog dopusta u 2022.

Kada uspoređujemo statističke podatke o korisnicima/ama roditeljskih i roditeljskih potpora u 2022. s onima iz 2021., razvidno je da (kao i tijekom ranijih izvještajnih razdoblja) nema velikih odstupanja, odnosno, da su pokazatelji identični. Što se tiče očinskog dopusta, koji je novo pravo u sustavu roditeljskih i roditeljskih potpora, bit će zanimljivo pratiti kroz naredne godine kakav će biti trend korištenja.

U vezi s korištenjem **roditeljskog dopusta** od strane muškaraca (očeva), nalazimo blagi porast korisnika od strane muškaraca (4,92%).⁹⁰ Naime, s obzirom da je (od 1.8.2022.) naknada plaće za korištenje roditeljskog dopusta porasla, može se postaviti pitanje je li navedeno pridonijelo ovom blagom povećanju broja korisnika odnosno hoće li se trend porasta nastaviti i ubuduće. Pravobraniteljica će svakako nastaviti pratiti navedeno.

Kada analiziramo i uspoređujemo neke od preostalih statističkih pokazatelja, npr. pokazatelje o korisnicima/ama koji ostvaruju drugi dohodak, poljoprivrednici/e, nezaposleni korisnici/e, odnosno korisnici/e roditeljske i roditeljske počtede od rada, kao i korisnici/e izvan sustava rada, odnosno korisnici/e roditeljske i roditeljske brige - broj korisnika muškog spola je već godinama neznatan, odnosno niti u jednoj kategoriji ne prelazi 1%.

Činjenica je da muškarci (očevi) i dalje nemaju dovoljnu podršku društva u korištenju svojih prava iz sustava roditeljskih i roditeljskih potpora, stoga Pravobraniteljica nastavlja ukazivati na to kako je i dalje potrebno djelovati u smjeru kulturoloških promjena u društvu u cilju uklanjanja stereotipa koji muškarce odvraćaju od korištenja svojih prava iz sustava roditeljskih i roditeljskih potpora.

⁸⁹ Napominjemo da se očinski dopust koristi tek od 1.8.2022.

⁹⁰ U 2021. je roditeljski dopust nakon 6 mjeseci starosti djeteta koristilo 1.870 ili 3,86% muškaraca.

Također, žene se i dalje nalaze u raskoraku između tržišta rada i zahtjeva patrijarhalnog društva što ih kontinuirano drži u subordiniranom društvenom položaju, a žene su također i dalje slabije plaćene i društveno usmjerene na izbor slabije plaćenih zanimanja.

1.8.2. Zaključno razmatranje i preporuke

Kao i tijekom ranijih godina, statistički pokazatelji i nadalje potvrđuju činjenicu da je RH među onim članicama EU u kojima muškarci (očevi) najmanje koriste dopuste za djecu. Ipak, blagi porast muškaraca (očeva) koji koriste roditeljski dopust (od 4,92% u odnosu na 2021.) ulijeva nadu da bi se trend povećanja mogao nastaviti i ubuduće te da su zakonske izmjene, kojima se povećala naknada plaće za vrijeme korištenja roditeljskog dopusta, pridonijele ovom blagom porastu koji će se, nadamo se, nastaviti i koji će biti puno veći. Također, s obzirom da je tijekom 2022. transponirana *Direktiva 2019/1158 Europskog parlamenta i Vijeća od 20.6.2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU*, koja je uvela institut očinskog dopusta u hrvatski sustav roditeljskih i roditeljskih potpora, nadamo se kako će broj muškaraca (očeva) i dodatno rasti. Ipak, RH je jedna od zemalja u EU koja ima najkraće trajanje očinskog dopusta - samo 10 radnih dana (za jedno dijete), odnosno 15 radnih dana (blizanci, trojke ili istodobno rođenje više djece) stoga se Pravobraniteljica aktivno zalaže za povećanje trajanja očinskog dopusta.

Također, hitno se moraju potražiti nova i bolja rješenja u smjeru još snažnijeg ulaska žena na tržište rada, dodatnih inicijativa upućenih prema očevima za uključivanje u obiteljski život te razvijanja socijalnih usluga, ali i mijenjanja sveukupne svijesti. Tijekom izvještajne godine, Pravobraniteljica je nastojala osvijestiti roditelje i širu javnost o usklađivanju poslovnog i privatnog života te o važnosti očeva u korištenju roditeljskog i očinskog dopusta.

Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje **preporuke**:

- (1) Kreirati politike i strategije koje će doprinijeti ravnopravnom angažiranju očeva u roditeljstvu te osigurati međuresorni pristup u promoviranju teme i bavljenja pitanjem angažiranog očinstva te poduzimati druge mjere za što ranije uključivanje očeva u skrb o djeci.
- (2) Kontinuirano stvarati u društvu pozitivnu klimu prema korištenju roditeljskog, roditeljskog i očinskog dopusta od strane očeva te posebno uključivati poslodavce putem različitih kampanja.
- (3) Povećati broj dana za korištenje očinskog dopusta na minimalno 15 dana uz naknadu plaće koja odgovara visokom postotku pune plaće.
- (4) Uvoditi fleksibilne radne uvjete za roditelje kako bi se povoljno utjecalo na smanjenje dijela neplaćenog rada u obitelji koje obavljaju žene, kojima se tako ostavlja više vremena za plaćene poslove te kontinuirano podizati razinu znanja i svijesti o usklađivanju obiteljskih i poslovnih obveza.
- (5) Potpuno delimitirati iznose roditeljskih naknada, kao i povišiti sve ostale naknade iz sustava roditeljskih i roditeljskih potpora.

(6) Od strane institucija, posebno HZZO-a, roditelje na prikladan način upoznavati s njihovim pravima o korištenju roditeljskih potpora te kontinuirano poboljšavati komunikaciju s trudnicama i roditeljima.

1.8.3. Opisi slučajeva iz područja roditeljskih potpora

I tijekom ovog izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljica je zaprimala pritužbe građana/ki koje su se odnosile na poteškoće i nezadovoljstvo prilikom ostvarivanja prava propisanih Zakonom o roditeljskim potporama (ZRRP), a u nastavku su neki od primjera.

PRIMJER 1. U predmetu (PRS-01-05/22-30), Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica s pritužbom na postupanje HZZO-a, a u vezi s isplatom naknade plaće po osnovi korištenja prava na roditeljski dopust. Naime, prema navodima pritužiteljice, naknada plaće joj nije bila uplaćena na njezin važeći broj računa kojeg je dostavila HZZO-u, već na stari, zatvoreni broj računa. Pravobraniteljica je provela ispitni postupak, utvrdila kako su navodi pritužiteljice točni, kako je doista došlo do propusta na strani HZZO-a te da su svojim postupanjem pritužiteljicu stavili u nepovoljniji položaj. S tim u vezi, Pravobraniteljica je HZZO-u uputila **preporuke** u kojima ističe kako je važno pravovremeno i pravilno rješavati zahtjeve za naknade iz sustava roditeljskih potpora, kako je važno razmotriti mogućnost da se uspostavi organizacija rada na razini HZZO-a u kojoj će se prilikom unosa podataka korisnika/ca u informatički sustav, posebno bankovnih računa, izvršiti prethodne provjere s korisnicima/ama (primjerice slanjem obavijesti putem sustava e-građani/putem e-pošte/poštom na kućnu adresu), a kako bi se izbjegli unosi nevažećih ili pogrešnih brojeva računa te razmotriti mogućnost uspostave informatičkog sustava s ciljem promptnog ispravljanja eventualnih grešaka odnosno otklanjanja nedostataka koji ometaju redovitu isplatu novčanih potpora. HZZO je preporuke Pravobraniteljice prihvatio.⁹¹

PRIMJER 2. Identična situacija se dogodila i u predmetu (PRS-01-05/22-35), samo što se ovdje radilo o neisplati naknade plaće po osnovi korištenja privremene nesposobnosti za rad zbog bolesti i komplikacija u vezi s trudnoćom i porodom, a gdje je također, nakon provedenog ispitnog postupka, Pravobraniteljica utvrdila da je HZZO napravio propust te uputila identične preporuke kao u gore navedenom primjeru.

PRIMJER 3. U predmetu (PRS-01-05/22-18), Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica s pritužbom na postupanje HZZO-a. Pritužiteljica je navela kako ju je njezin poslodavac, tijekom komplikacija u trudnoći, odjavio s obveznog osiguranja, a ona se, u nastojanju da se zaposli i da ne izgubi prava, zaposlila kod drugog poslodavca, a navodi kako nije bila upućena da takvo zapošljavanje eventualno ne bi bilo dopušteno. Također, pritužiteljica je obavijestila HZZO o zasnivanju novog radnog odnosa, međutim, putem sustava e-građani je doznala da je HZZO podnio tužbu protiv nje, a na okolnosti vezane uz komplikacije u trudnoći i korištenje roditeljskog dopusta te su tražili da se pritužiteljici izbriše staž za sporno razdoblje kao i da vrati naknadu koju je dobivala. Nakon što je provela ispitni postupak, Pravobraniteljica je utvrdila kako je HZZO svojim formalističkim postupanjem stavio pritužiteljicu u nepovoljan položaj, da se pravovremenom i odgovarajućom komunikacijom moglo ublažiti posljedice i

⁹¹ HZZO je naveo u povratnom očitovanju da pravovremeno i pravilno rješava zahtjeve, međutim da je zbog velikog broja zahtjeva iznimno moguće odstupanje od zadanih rokova, a što se tiče uspostave informatičkog sustava, naveli su kako će isto eventualno biti moguće u sklopu projekta *eHZZO* koji je u pripremi.

otkloniti eventualnu protupravnu situaciju u ranoj fazi te da HZZO nije uzeo u obzir pravnu neukost stranke. U tom smislu, Pravobraniteljica je HZZO-u uputila **preporuku** koju je isti uvažio.

PRIMJER 4. Pravobraniteljici se, u predmetu (PRS-18-01/22-11) obratila pritužiteljica koja se pritužila na kriterije propisane *Odlukom o novčanoj pomoći za opremu novorođenog djeteta* (Službeni glasnik 29/21), a u odnosu na zajedničko prebivalište s djetetom kao uvjet za ostvarivanje prava na novčanu pomoć za opremu novorođenog djeteta. Naime, pritužiteljica je majka troje djece te je za treće dijete predala dokumentaciju potrebnu za ostvarivanje prava na novčanu pomoć Grada Zagreba pri čemu je ukazala da je trenutno u postupku razvoda braka zbog narušenih odnosa s tadašnjim suprugom, a i dalje i ona i djeca imaju prijavljeno prebivalište na adresi kuće iz koje je, prema njezinim navodima, istjerana od strane bivšeg supruga. Nadalje, pritužiteljica je navela kako je nakon izlaganja opisanih okolnosti pri dolasku u Gradski ured obaviještena da neće dobiti naknadu za treće dijete ako djeca budu dodijeljena ocu na skrbništvo. Analizirajući pritužbene navode, Pravobraniteljica je došla do zaključka da situacija u kojoj se pritužiteljica našla ukazuje na potrebu preispitivanja činjenice zajedničkog prebivališta s djetetom kao nužnog uvjeta za ostvarivanje prava na novčanu pomoć za opremu novorođenog djeteta odnosno postoji li legitiman interes da se osobi koja je uslijed ovakvih okolnosti, kao žrtva nasilja u obitelji, bila prinuđena promijeniti adresu prebivališta uskrati pravo na novčanu pomoć novorođenog djeteta koje stanuje s njom. U tom smislu, Pravobraniteljica je Gradu Zagrebu uputila **preporuku** koju su isti uvažili te naveli kako će u budućnosti uzeti u obzir ovu preporuku prilikom izmjena i/ili dopuna Odluke.

1.9. DEMOGRAFSKA POLITIKA

Prema privremenim podacima DZS-a o procjeni stanovništva za 2022., RH ima oko 3.854.000 stanovnika. Udio muškaraca u ukupnom broju stanovništva iznosi oko 48,3%, dok udio žena iznosi oko 51,7%. Prema privremenim podacima DZS-a o prirodnom kretanju stanovništva, u RH je (2022.) rođeno 33.944 djece, od čega 17.337 dječaka (51%) i 16.657 djevojčica (49%). U odnosu na 2021.⁹², privremeni podaci upućuju na smanjenje broja rođene djece za 6,9%.

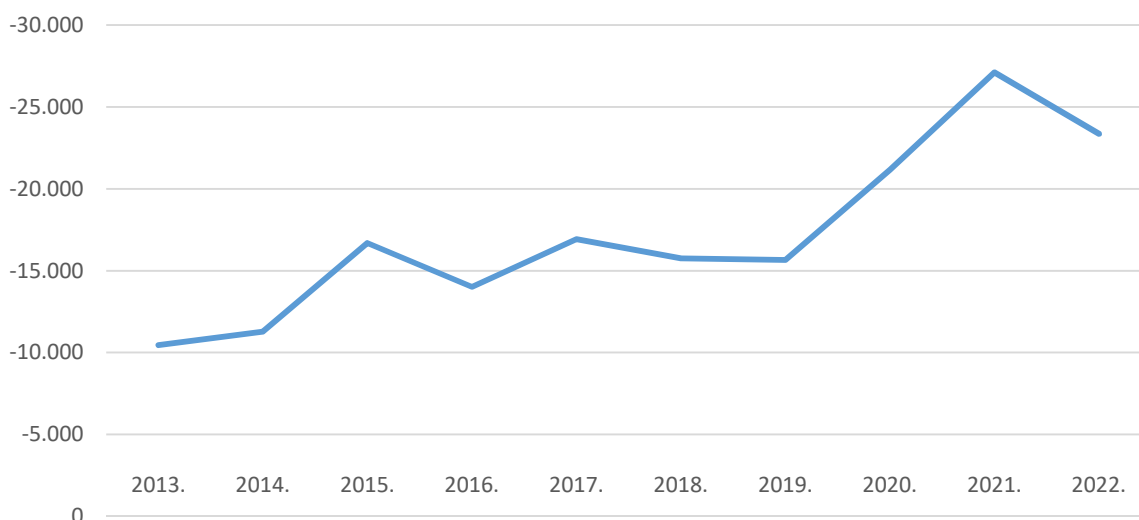
⁹² Ažurirani su podaci za 2021. s obzirom da su u prethodnom izvješću korišteni privremeni podaci DZS.

Tabela: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u razdoblju od 2010.-2022., prema podacima Državnog zavoda za statistiku

ŽIVOROĐENI				UMRLI			PRIRODNI PRIRAST
Godina	Ukupno	Dječaci	Djevojčice	Ukupno	Muškarci	Žene	
2010.	43.361	22.423	20.938	50.096	5.683	26.413	-8.735
2011.	41.197	21.177	20.020	51.019	25.184	25.835	-9.822
2012.	41.771	21.687	20.084	51.710	25.776	25.934	-9.939
2013.	39.939	20.731	19.208	50.386	24.988	25.398	-10.447
2014.	39.566	20.374	19.192	50.839	24.965	25.874	-11.273
2015.	37.503	19.379	18.124	54.205	26.414	27.791	-16.702
2016.	37.537	19.072	18.465	51.542	25.344	26.198	-14.005
2017.	36.556	18.566	17.711	53.477	25.861	27.616	-16.921
2018.	36.945	19.078	17.867	52.706	25.964	26.742	-15.761
2019.	36.135	18.478	17.657	51.794	25.352	26.442	-15.659
2020.	35.845	18.389	17.456	57.023	28.093	28.930	-21.178
2021.	36.508	18.968	17.540	62.712	31.137	31.575	-26.204
2022.	33.994	17.337	16.657	57.364	28.092	29.272	-23.370

Prema istim podacima broj umrlih osoba (2022.) iznosi 57.364, od čega je umrlih 28.092 muškaraca (49%) i 29.272 žene (51%). Prirodni prirast u 2022. iznosi -23.370, što je za 13,7% manje nego u 2021. Promatrajući stopu kretanja prirodnog prirasta u proteklih 10 godina uočava se kontinuirani negativni prirodni prirast koji se od 2013. - povećao za 123%. Pritom, treba naglasiti da je visina prirodnog prirasta protekle 3 godine neminovno vezana uz bolest COVID-19 od koje je u RH od početka epidemije do kraja 2022. - preminulo preko 17.500 ljudi, od čega preko 5.000 osoba tijekom 2022.

Grafikon: Prirodni prirast 2013.-2022.

Prema publikaciji DZS-a „Prirodno kretanje stanovništva u 2021.“, stopa nataliteta (živorodeni na 1.000 stanovnika) iznosila je 9,4 u 2021. Prema podacima Centra za longitudinalne populacijske studije, stopa totalnog fertiliteta⁹³ iznosila je 1,63. Najveća stopa totalnog fertiliteta bilježi se u Međimurskoj županiji (1,94), a najniža u Primorsko-goranskoj županiji (1,46).

Prosječna starost majke pri prvom porodu konstantno raste, što je demografsko obilježje na razini cijele EU. Dok je (1992.) prosječna starost prvorodilja u Hrvatskoj bila 24 godine, danas u prosjeku žene prvi put rađaju u 29 godini, što se odražava na stopu fertiliteta.

Za potrebe analize poduzetih mjera u cilju poboljšanja demografske situacije u RH, Pravobraniteljica je od Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade (dalje u tekstu: SDUDM) zatražila relevantne podatke o aktivnostima u kontekstu demografske politike koje su poduzete u izvještajnom razdoblju. SDUDM je izvijestio o nizu mjera koje su poduzete (2022.) u cilju poticanja demografske obnove i demografskog razvoja RH. ZRRP je usklađen s *Direktivom o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i skrbnika i stavljanju izvan snage Direktive vijeća 2010/18/EU* te je poseban naglasak stavljen na aktivniju ulogu očeva i ravnopravnije roditeljstvo, što u skladu s preporukama koje je Pravobraniteljica davala u prethodnim izvještajnim razdobljima. Uvedeno je pravo na očinski dopust u trajanju od 10 dana odnosno 15 dana u slučaju rođenja blizanaca, trojki ili istodobnog rođenja više djece, uz naknadu plaće u iznosu od 100% osnovice za naknadu plaće na teret državnog proračuna, te su osigurane pretpostavke za fleksibilnije korištenje postojećih prava.

Nadalje, propisana su i dva neprenosiva mjeseca kod korištenja roditeljskog dopusta u trajanju od 30 mjeseci. U cilju fleksibilizacije korištenja prava na roditeljski dopust radi prilagođavanja obiteljskim i osobnim potrebama, roditeljima je dana mogućnost da pravo mogu koristiti istovremeno i naizmjenično, sukladno zajedničkom dogovoru.

⁹³ **Totalna stopa fertiliteta (engl. total fertility rate – TFR) označava** prosječni broj djece koju će žena roditi ako preživi svoje reproduktivne godine (za izračune u statističke svrhe reproduktivna dob najčešće počinje s 15, a završava s 49 godina) i ako se razina rađanja po dobi ne mijenja tijekom vremena.

Pozitivan iskorak je učinjen smanjenjem obveznog razdoblja trajanja prethodnog osiguranja zaposlenog ili samozaposlenog roditelja kao uvjeta za ostvarivanje prava iz sustava roditeljskih potpora, što je isto na tragu preporuke Pravobraniteljice, tako da se umjesto dosadašnjih 9 mjeseci neprekidnog osiguranja ili 12 mjeseci s prekidima, propisuje 6 mjeseci osiguranja neprekidno odnosno 12 mjeseci s prekidima. Tom mjerom očekuje se proširenje kruga korisnika prava iz sustava roditeljskih potpora. U skladu s navedenim, mijenja se i uvjet prethodnog osiguranja za korisnice koje radi zaposlenja prekidaju korištenje roditeljske ili roditeljske potpore od rada odnosno roditeljske potpore.

Najviši iznos naknade plaće za vrijeme korištenja roditeljskog dopusta za zaposlene i samozaposlene osobe povećan je na 225,5% proračunske osnovice, tako da umjesto 750,44 EUR (5.654,20 kn) limit iznosi 995,45 EUR (7.500,13 kn). Također, povećan je iznos naknade za vrijeme korištenja roditeljskog dopusta u trajanju od 30 mjeseci za blizance, treće i svako sljedeće dijete na 125% proračunske osnovice te iznosi 551,80 EUR (4.175,50 kn).

Naknada plaće za vrijeme korištenja prava na roditeljski dopust zaposlenog i samozaposlenog roditelja kao prava na rad s polovicom punog radnog vremena povećana je sa 70% na 110% proračunske osnovice te sada iznosi 485,58 EUR (3.658,60 kn). Naknade korisnika prava na dopust roditelja za njegu djeteta s teškoćama u razvoju koji se može koristiti do osme godine djetetova života i naknade plaće roditelja koji koriste pravo na rad s polovicom radnog vremena radi pojačane brige djeteta povećane su na 551,80 EUR (4.157,50 kn). Navedene mjere izravno su usmjerene na omogućavanje fleksibilnijeg korištenja navedenih prava.

SDUDM nastavlja provedbu Programa potpore gradovima i općinama RH za održavanje i razvoj predškolske djelatnosti te treću godinu zaredom objavljuje Javne pozive za gradove i općine. Poseban naglasak u 2022. je bio na razvoju predškolske djelatnosti i demografskoj obnovi manjih gradova i ruralnih područja. Pored toga, SDUDM provodi Program podrške poboljšanju materijalnih uvjeta u dječjim vrtićima kojim osigurava preduvjete za povećanje dostupnosti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te je u 2022. sufinancirao projekte u iznosu od 1,3 milijuna EUR za uređenje vanjskih terena, igrališta i sportskih dvorana dječjih vrtića.

Pored navedenog, tijekom izvještajnog razdoblja SDUDM je nastavio s aktivnostima osvještavanja o značaju demografske obnove, pa je organizirano pet konferencija na temu demografske revitalizacije Hrvatske s ciljem poticanja na unaprjeđenje postojećih i kreiranje novih mjera usmjerenih na poboljšanje demografskih kretanja, a u cilju poticanja na stvaranje obiteljski orijentiranih politika SDUDM je proveo natječaj za dodjelu priznanja „Poslodavac prijatelj obitelji“ trgovačkim društvima u nekoliko kategorija.⁹⁴

1.9.1. Zaključno razmatranje i preporuke

U RH je prema privremenim podacima DZS-a (2022.) rođeno 33.944 djece, što je najmanji broj rođenih u jednoj godini od osamostaljenja RH. Iako se radi o privremenom podatku, on već sada pobuđuje najviše pažnje u ovom poglavlju te izaziva zabrinutost i ukazuje na nužnost žurnog donošenja sveobuhvatne demografske politike. Pored toga, u izvještajnom razdoblju nastavlja se trend značajnog

⁹⁴ <https://demografijaimladi.gov.hr/vijesti-4693/dodijeljena-priznanja-poslodavac-prijatelj-obiljji-za-2022-godinu/6712>

negativnog prirasta. Ipak, privremeni podaci pokazuju da je prirodni prirast (2022.) za otprilike 3.700 osoba viši nego u 2021. Analiza podataka pokazuje da se to poboljšanje stope prirasta može pripisati, prije svega, manjem broju umrlih osoba u odnosu za 8,5% u odnosu na 2021.

Stopa totalnog fertiliteta koja prema zadnjim podacima (2021.) iznosi 1,63 i potencijalno ukazuje na porast u odnosu na 2020., kad je stopa iznosila 1,48. Podaci Eurostat-a pokazuju da je (2021.) došlo do prekida u seriji podataka o stopi totalnog fertiliteta u RH, što može dovesti u pitanje komparabilnost podataka s prethodnim razdobljima.

Prosječna starost prvorodilja u RH kontinuirano raste te danas u prosjeku žene prvi put rađaju u 29 godini. Takav trend je očito povezan i s odlukom o sklapanju braka koju žene u prosjeku donose u istoj životnoj dobi.

Prosječna starost stanovništva prema zadnje dostupnim podacima DZS-a (2021.) povećala se za pola godine u odnosu na prethodno razdoblje (2020.) te iznosi 44,3 godine.

Novi ZRRP donosi značajan broj naprijed opisanih poboljšanja kojima se jača ekonomski položaj roditelja te stvaraju uvjeti za veći stupanj fleksibilizacije korištenja dopusta iz sustava roditeljskih i roditeljskih potpora i omogućava uspostavljanje bolje ravnoteže između poslovnog i obiteljskog života. S tim u vezi, Pravobraniteljica ponavlja svoje stajalište o potrebi potpunog delimitiranja novčanih naknada, što bi otklonilo bilo kakvo uvjetovanje načina i opsega korištenja dopusta financijskim razlozima.

Pravobraniteljica je ranije isticala stajalište da bi različite vrste novčane pomoći roditeljima trebalo donositi na državnoj razini kako roditelji koji ne žive na području Grada Zagreba ili bilo kojem drugom području RH ne bi bili u nepovoljnijem položaju. U tom smislu, pozitivnim se pokazuje što je SDUDM svoje aktivnosti značajno orijentirao na ruralne sredine.

U poglavlju o zapošljavanju i radu je već ukazano da je Vijeće EU u studenom 2022., donijelo *Preporuke o ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju* kojima se revidiraju ciljevi iz Barcelone i preporučuje da države članice pruže visokokvalitetne usluge ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u skladu s nacionalnim nadležnostima, razinama korištenja roditeljskog dopusta i obrascima pružanja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, osiguravajući da do 2030., najmanje 45% djece mlađe od tri godine sudjeluje u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, odnosno da najmanje 96% djece u dobi od tri godine do uključivanja u obvezno osnovnoškolsko obrazovanje sudjeluje u ranom predškolskom odgoju i obrazovanju. S obzirom na trenutnu poziciju RH u odnosu na preporučene vrijednosti, Pravobraniteljica pozdravlja aktivnosti SDUDM koje naglasak stavljaju na otvaranje novih i proširenje kapaciteta postojećih vrtića.

S obzirom da je demografska revitalizacija pitanje intersekcijskih mjera koje su usko povezane s ravnopravnošću spolova, Pravobraniteljica je u drugim poglavljima ovog izvješća, prije svega onima o zapošljavanju i radu te roditeljskim potporama, već ukazala na niz mjera koje je potrebno poduzeti u cilju ekonomskog osnaživanja žena te stvaranja poticajnih uvjeta za planiranje obitelji.

Preporuke za naredno razdoblje:

(1) Izraditi sveobuhvatnu strategiju demografske revitalizacije Hrvatske.

- (2) Poduzeti normativne mjere u cilju jačanja zaštite položaja trudnica i roditelja na tržištu rada (v. poglavlje 1. Zapošljavanje i rad).
- (3) Poduzimati mjere u cilju ekonomskog jačanja mladih osoba.
- (4) Nastaviti provoditi mjere za održavanje i razvoj predškolske djelatnosti u cilju povećanja vrtićkih kapaciteta i njihove dostupnosti.
- (5) Organizirati školsku nastavu na način koji će roditeljima olakšati usklađivanje poslovnog i obiteljskog života i prilagoditi kapacitete demografskim potrebama i očekivanjima.

RODNO UTEMELJENO NASILJE

Suzbijanje rodno utemeljenog nasilja i nasilja u obitelji tijekom izvještajne godine karakterizirali su u najvećoj mjeri intenzivirani naponi nadležnih tijela, organizacija i institucija koji su smjerali unaprjeđenju prakse postupanja kod suzbijanja nasilja u obitelji. Za razliku od 2021., ovu izvještajnu godinu nisu obilježile veće intervencije u zakonodavni okvir. No, s druge strane, u izvještajnoj godini pokrenula se izrada više strateških nacionalnih dokumenata koji su ključni za jačanje načela ravnopravnosti spolova i učinkovito suzbijanje rodno utemeljenog nasilja. Osim toga, Pravobraniteljica je kroz EU projekt naziva *Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju i zagovaranje sigurnijeg online okruženja za žene i djevojčice* potaknula javne i stručne rasprave o tzv. kibernetičkom ili virtualnom nasilju, kojem su također u najvećem broju izložene upravo žene i djevojčice.

Sukladno istaknutom, tijekom izvještajnog razdoblja krenulo se s izradom, odnosno finaliziranjem Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine i pripadajućeg Akcijskog plana za razdoblje do 2024. godine⁹⁵. Vladin Ured za ravnopravnost spolova oformio je radnu skupinu koja je započela s izradom novog Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Pod vodstvom MROSP-a s radom je započela i multisektorska radna skupina za izradu Nacionalnog programa i Akcijskog plana zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2022. do 2027. godine te je pri MPU osnovana radna skupina za izmjenu i unaprjeđenje kaznenog i prekršajnog zakonodavstva u području rodno utemeljenog nasilja i nasilja u obitelji. U završnoj fazi je također i izrada Nacionalnog plana za zaštitu i promicanje ljudskih prava i suzbijanje diskriminacije za razdoblje od 2022. do 2027. godine i dva pripadajuća kratkoročna provedbena Akcijska plana: Akcijski plan za zaštitu i promicanje ljudskih prava i Akcijski plan za suzbijanje diskriminacije za razdoblje od 2021. do 2023.

Pravobraniteljica sudjeluje u svim navedenim radnim skupinama koje se odnose na ravnopravnost spolova, a u kojima se aktivno zalaže za ustrojavanje mehanizama koji bi dugoročno omogućili učinkovitiju borbu protiv nasilja prema ženama. Predlagane promjene i preporuke Pravobraniteljice u osnovi smjerale su reformi cjelokupnog sustava borbe protiv rodno utemeljenog nasilja i to promjenom društvenog fokusa s otklanjanja isključivo posljedica nasilja kroz kažnjavanje i osude, na paralelno ustrojavanje mehanizama za učinkovito otklanjanje samih uzroka nasilja, primarno kroz ranu prevenciju te kroz obrazovanje i edukaciju koji ciljaju otklanjanju uzroka nasilničkih obrazaca ponašanja u društvu.

U tom smislu Pravobraniteljica je u navedenim radnim skupinama predlagala jačanje svih postojećih nacionalnih preventivnih mehanizama te uvođenje sustavne i sveobuhvatnije prevencije rodno utemeljenog nasilja, posebice ustrojavanje konkretne, kvalitetne i dugotrajnije psihosocijalne podrške obiteljima u problemima, a prije eskalacije nasilničkih obrazaca ponašanja.

⁹⁵ Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. i pripadajući Akcijski plan za razdoblje do 2024. godine donesen je 9.3.2023. godine, na 199. sjednici Vlade RH.

Predložila je i izradila novo poglavlje u **Protokolu o postupanju u slučaju seksualnog nasilja** naziva: „**Poslodavci, druga nadležna tijela i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova**“ u kojima su po prvi put detaljno opisane obveze svih tijela, organizacija, ustanova, tvrtki i poslodavaca, obrazovnih, školskih i drugih ustanova prilikom zaprimanja prijava spolnog uznemiravanja te ovlasti i nadležnosti Pravobraniteljice u odnosu na njihova postupanja po prijavama, kao i obveza uređivanja vlastitih internih pravnih akata, pravilnika i propisa o disciplinskoj/radnoj odgovornosti počinitelja, odnosno obveza ustrojavanja povjerenika/ca za zaštitu dostojanstva radnika/ca.

Zalagala se također za uvođenje redovite, sustavne i cjeloživotne edukacije pravosuđa, posebice o pitanjima vezanim uz međunarodni zakonodavni okvir i praksu postupanja te procesuiranja slučajeva nasilja u obitelji i rodno utemeljenog nasilja. Uvođenje programa učenja o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti na svim razinama društvenog odgoja i obrazovanja, počevši od najmlađe dobi, te ustrojavanje obrazovnih kurikuluma s naglaskom na teme koje uključuju učenja o metodama i načinima nenasilnih rješavanja konflikata u odgojno-obrazovni sustav.

Pravobraniteljica se u navedenim radnim skupinama zalagala i za preusmjeravanje i osiguravanje dodatnih sredstava za resocijalizaciju počinitelja rodno utemeljenog nasilja, osnivanje specijalnih odjela za rodno utemeljeno nasilje pri policiji, državnom odvjetništvu, sudovima te centrima za socijalnu skrb, a sve kako bi se postigla učinkovitija i tješnja suradnja među ovim tijelima te žrtvama osigurala stvarna i učinkovita zaštita, a ne samo deklaratorna i formalna.

Osim u radnim skupinama, Pravobraniteljica je i kroz svoje brojne javne istupe i priopćenja isticala kako je jedino takvim sveobuhvatnim zahvatima i izmjenama sustava moguće stvoriti uvjete za dosljednu primjenu politike nulte tolerancije na rodno utemeljeno nasilje i dugoročno uspješno suzbijati nasilje u obitelji.

Kako je već istaknuto, u izvještajnoj godini fokus Pravobraniteljice bio je usmjeren i prema tzv. kibernetičkom ili virtualnom nasilju rodne prirode, a koje u najvećoj mjeri pogađa upravo žene i djevojčice. U srpnju 2020., World Wide Web Foundation ustanovio je da se uz COVID globalno suočavamo s paralelnom pandemijom nasilja na Internetu. Čak 52% žena i djevojaka prijavile su da su doživjele neki oblik internetskog zlostavljanja, a 87% vjeruje da se problem nasilja na Internetu pogoršava⁹⁶.

Hrvatska po tom pitanju nije izuzetak. Elektroničko/virtualno nasilje prema ženama novija je pojava i u našoj zakonodavnoj praksi pa stoga zakonodavni okvir RH kaska za realnošću u smislu pravodobne regulacije, propisivanja sankcija i učinkovitog progona počinitelja. Tek od prije par godina problem progona i sankcioniranja elektroničkog nasilja i govora mržnje putem Interneta vrši ozbiljniji proboj u javni prostor, te se pokreće javna diskusija.

Na temelju zaprimljenih pritužbi, Pravobraniteljica je kontinuirano upozoravala sve odgovorne dionike na nepostojanje adekvatnog zakonodavnog okvira za sankcioniranje ove vrste protupravnog nasilničkog, po spolu diskriminatornog i rodno uvjetovanog nasilja u virtualnim prostorima te da počinitelji

⁹⁶ Istraživanjem je obuhvaćeno 8,109 osoba iz 180 zemalja (51% žene / 49% muškarci). Obuhvaćene dobne skupine: 0-14: 1% | 15-19: 20% | 20-24: 40% | 25-30: 24% | 31-34: 5% | 35+: 9%

uglavnom prolaze nekažnjeno dok žrtve često pate od trajnih posljedica i to bez ikakve ozbiljnije pravosudne satisfakcije ili podrške.

Kazneno djelo tzv. "osvetničke pornografije", odnosno *Zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja* primjerice tek je na inzistiranje Pravobraniteljice zadnjim izmjenama Kaznenog zakona (2021.) uvršteno kao prijedlog zasebnog kaznenog djela. No, suprotno traženju Pravobraniteljice da djelo bude dio kataloga kaznenih djela u glavi Kaznenog zakona koja definira kaznena djela protiv spolnih sloboda, ono je završilo u glavi zakona koja definira kaznena djela protiv privatnosti te se goni po prijedlogu oštećene/žrtve što svakako nije ohrabrujuće kada govorimo o društvenoj svijesti i poruci koju država šalje glede pogubnosti rodno utemeljenog nasilja u virtualnom svijetu.

Žrtve također nisu dovoljno educirane o ovoj vrsti nasilja. Često nisu ni svjesne da su žrtve dok ne postane kasno. Sklonost prijavljivanju uvelike ovisi i o edukaciji samih žrtava ali i o učinkovitosti njihove zaštite i progona počinitelja te o razvijenosti društvene svijesti o pogubnosti ovih oblika nasilja. Nažalost, sve su to i dalje slabe karike našeg sustava suzbijanja elektroničkog nasilja. Stoga žrtve, kao i kod drugih oblika rodnog i seksualnog nasilja, najčešće nisu sklone prijavljivanju jer i dalje egzistira strah i sram od osude i patrijarhalne društvene stigme kojoj bi mogle biti izložene nakon prijave.

Istraživanja pokazuju kako žene imaju veću šansu biti uznemiravane i na Internetu, a virtualno rodno utemeljeno nasilje događa im se u sve ranijoj dobi. Oblici rodno zasnovanog „cyber-nasilja“, između ostalog, uključuju: on-line govor mržnje, „trolling“, uznemiravanje na Internetu, uhođenje na Internetu, dijeljenje sadržaja bez pristanka, hakiranje, krađa identiteta, „cyberbullying“, spolno uznemiravanje, osvetničku pornografiju i slično.

Prema podacima istraživanja Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabrog telefona, provedenih 2004., 2008. i 2013. (Hrabri telefon, 2014.), 90% djece koristi se Internetom, a 93% djece ima Facebook profil, pri čemu je svako drugo dijete bez nadzora prilikom korištenja. Navedena istraživanja pokazuju da je skoro svako treće dijete bilo izloženo porukama sa seksualnim sadržajem, od čega trećina nikome nije povjerila svoje iskustvo. Djeca često ne progovaraju o doživljenom iskustvu zbog straha da im roditelji i druge odrasle osobe neće vjerovati ili da neće u jednakoj mjeri shvatiti težinu nasilja koje im se događa.

Rezultati istraživanja koje je provela organizacija civilnog društva Ženska soba (2018.) pokazuju kako svaki drugi učenik/ca ima računalo u svojoj sobi, a da za svakog trećeg učenika/cu roditelji nemaju saznanja o tome s kim se dopisuje i koje stranice posjećuje. Svaki treći učenik/ca doživio je neki oblik elektroničkog nasilja (vrijeđanje, prosljeđivanje osobnih fotografija bez dopuštenja, uznemiravanja putem poruka i dr.). Vrlo je zabrinjavajući podatak da se svaki deseti učenik/ca svakodnevno ili barem jednom tjedno dopisuje s nepoznatim osobama putem Interneta i društvenih mreža. Kada su u pitanju stavovi učenika/ca prema elektroničkom nasilju, istim istraživanjem utvrđeno je da svaki treći učenik/ca smatra da uvrede putem Interneta nisu pravo nasilje i da ih ne treba shvaćati ozbiljno. Istraživanje je također pokazalo kako svaki četvrti učenik/ca ne bi potražio pomoć u slučaju da doživi elektroničko nasilje.

Prema podacima MUP-a između 25% i 35% djece bilo je izloženo seksualnim sadržajima putem Interneta. Isti podaci pokazuju da je jedno od petero djece koja se koriste Internetom primilo prijedlog

ili zahtjev seksualne prirode, što potvrđuje da elektroničko seksualno nasilje također predstavlja problem u Hrvatskoj (MUP, 2017.).

Imajući sve navedeno u vidu, Pravobraniteljica ističe kako je kod kibernetičkog nasilja rodno utemeljene prirode također najvažnije ustrojiti učinkovite i sustavne mehanizme obrazovanja na svim društvenim razinama, a posebice onog koje će ciljati promjeni obrazaca ponašanja odraslih na Internetu (jer ponašanje odraslih i posebice roditelja predstavlja glavne smjernice za ponašanje djece), zatim uvesti cjeloživotne edukacije struke, prvenstveno pravosuđa te ustrojiti alate rane prevencije rodno-utemeljenog nasilja uopće, a što će onda svakako utjecati i na smanjenje pojavnosti virtualnih oblika ovog nasilja.

Međutim, ovdje je od izuzetne važnosti naglasiti kako ni jedan program suzbijanja ove vrste nasilja neće polučiti značajnije rezultate bez promjene društvene paradigme u odnosu na sadržaj koji nude društvene mreže i općenito Internet – od zabave, konzumacije i isključivo zarade ka sadržajima koji primarno omogućavaju obrazovanje, osobni razvoj i stjecanje novih znanja. Potreba društvenih mreža da nude isključivo zabavan sadržaj, prepun marketinga vođena je uglavnom željom za profitom i stoga podilazi nižim strastima, otvarajući istovremeno na taj način veliki prostor za zlouporabu i nasilje, upravo kao nusprodukt tog podilaženja.

Kako je već istaknuto, a na temelju prakse i višegodišnjih analiza, Pravobraniteljica je zaključila kako od svih metoda suzbijanja rodno utemeljenih nasilničkih ponašanja, represivne mjere i metode uvijek predstavljaju kratkoročna rješenja s vrlo ograničenim učinkom – a nerijetko i kontra-účinkom – jer se isključivo bave posljedicama nasilja. Za razliku od represije, svi oblici obrazovanja i edukacije, preventivnog rada, uključujući i dugotrajne terapijske te resocijalizacijske procese s počiniteljima, predstavljaju kvalitetnija i dugoročnija rješenja jer se bave uzrocima, a ne posljedicama nasilja te su stoga garant uspješnog suzbijanja, ali i iskorjenjivanja ove vrste nasilja. Naravno, sve navedeno vrijedi jedino pod uvjetom da se paralelno pokreću procesi na izgradnji društva solidarnosti, odgovornosti i znanja, a ne isključivo potrošnje, kompeticije, zabave i profita.

Zaključno, Pravobraniteljica naglašava kako je ključ uspješnog suzbijanja kibernetičkog nasilja u kreiranju preventivnih programa koji će od najmlađe dobi utjecati na osvještavanje i educiranje djece o sigurnom korištenju Interneta i društvenih mreža, i to, kako je istaknuto, prvenstveno kao alata stjecanja znanja, razvijanja kreativnosti i učenja novih vještina kroz povezivanje s drugima.

Trebamo imati na umu kako *online* svijet čini dio naše svakodnevice te kako uz brojne pozitivne stvari donosi i one opasne. No, isto tako trebamo biti potpuno svjesni činjenice da uza sve specifičnosti elektroničko nasilje nije neko drugo ili novo nasilje već isto ono nasilje koje se događa i van virtualne stvarnosti. Virtualna stvarnost nije zasebna ili neka nova stvarnost već samo jedan od mogućih modela komunikacije i stvaranja kontakata i odnosa među ljudima u suvremenom društvu. Stoga će tzv. virtualni odnosi, komunikacija i kontakti biti uvijek minimalno onoliko nasilni koliko su ti odnosi, komunikacija i kontakti među ljudima nasilni i u tzv. 'off-line' stvarnosti.

Kako je uvodno istaknuto, Pravobraniteljica je u izvještajnoj godini krenula s provedbom svog novog trogodišnjeg EU projekta naziva: „**Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju i zagovaranje sigurnijeg online okruženja za žene i djevojčice**“, ukupne vrijednosti 2.194.983,02 EUR. Glavni cilj ovog projekta upravo je rad na prevenciji rodno utemeljenog *cyber* nasilja i to u 3

države članice EU (RH, Španjolska i Portugal). Cilj projekta, između ostalog, jest povećati znanje o ovom fenomenu i društvenu svijest o njegovoj pogubnosti kroz široku kampanju obrazovanja ciljanih skupina, kao i pokretanja procesa unapređenja zakonodavstva i politika utemeljenih na verificiranim stručnim analizama na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini⁹⁷.

2.1. NASILJE U OBITELJI

Pravobraniteljica je kao i prošlih godina u suradnji s drugim resornim tijelima i ministarstvima, tijekom izvještajnog razdoblja pozorno pratila i analizirala sve slučajeve nasilja u obitelji, nasilja prema ženama, a posebno sve slučajeve ubojstva žena koja su počinili njima bliski i/ili intimni muškarci. Kroz pritužbe građana i samostalno Pravobraniteljica je pratila velik broj slučajeva nasilja u obitelji i rodno utemeljenog nasilja dok je putem promatračkog tijela Femicide Watch detaljno i sustavno praćeno te analizirano svako pojedinačno ubojstvo i to iz rodnog aspekta. Analizirali su se svi dostupni podaci radi uočavanja ključnih propusta nadležnih tijela kod ranijih intervencija zbog nasilja u obitelji, a koji su mogli doprinijeti ubojstvima žena od strane njihovih supruža ili bivših i sadašnjih partnera, odnosno bliskih osoba. Na temelju navedenih praćenja i analiza, Pravobraniteljica je nudila prijedloge za unaprjeđenje sustava zaštite žrtava i progona počinitelja.⁹⁸

Pravobraniteljica je i tijekom 2022., kontinuirano javno izražavala ozbiljnu zabrinutost u odnosu na činjenicu da većinu nasilja prema ženama i dalje čine zapravo njihovi najbliži, supruzi, partneri/bivši partneri, sinovi, dok veliki broj žena smrtno strada upravo nakon što se odluči prekinuti nasilnički odnos.

2.1.1. Prekršajna djela nasilja u obitelji

Prema **Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji**, a sukladno dostavljenim službenim podacima MUP-a u razdoblju od 1.1. do 31.12.2022., zbog **prekršaja počinjenog nasiljem u obitelji prijavljeno je 7.946 osoba (za 5% manje nego u 2021., kada je prijavljeno 8.368 osoba).**

Od toga je muškarca kao počinitelja nasilja prijavljeno 6.103 osobe ili 77% (299 osoba manje nego u 2021., kada je prijavljeno 6.402 osobe), dok je žena kao počiniteljica nasilja prijavljeno ukupno 1.843 osobe ili 23% (123 osoba manje nego u 2021., kada je prijavljeno 1.966 osoba ženskog spola).

Kada navedene brojke evidentiranih počinitelja kompariramo s podacima MPU o tome koliko je okrivljenika evidentirano po provedenim sudskim postupcima temeljem članka 10. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, muškaraca okrivljenika je bilo 4.567, a žena 1.162 što predstavlja pad od oko 30% okrivljenika/ca (počinitelja/ica) u sudskim postupcima u odnosu na evidentirani broj okrivljenika/ca (počinitelja/ica) nasilja od strane policije.

Ukoliko promatramo **partnerski odnos** između počinitelja i žrtava **u 2.837 slučajeva počinitelj je bio suprug ili bivši suprug, te izvanbračni suprug ili bivši izvanbračni suprug (što je 46% u ukupnom broju muških počinitelja nasilja), dok je takvih počiniteljica bilo ukupno 789 (što je 42% u**

⁹⁷ Vidi poglavlje 2.1.4.

⁹⁸ Vidi poglavlje 2.1.3. Femicid.

ukupnom broju žena počiniteljica nasilja). Evidentiramo stoga i zabrinjavajuće izjednačavanje udjela nasilničkog ponašanja kod žena i muškaraca.

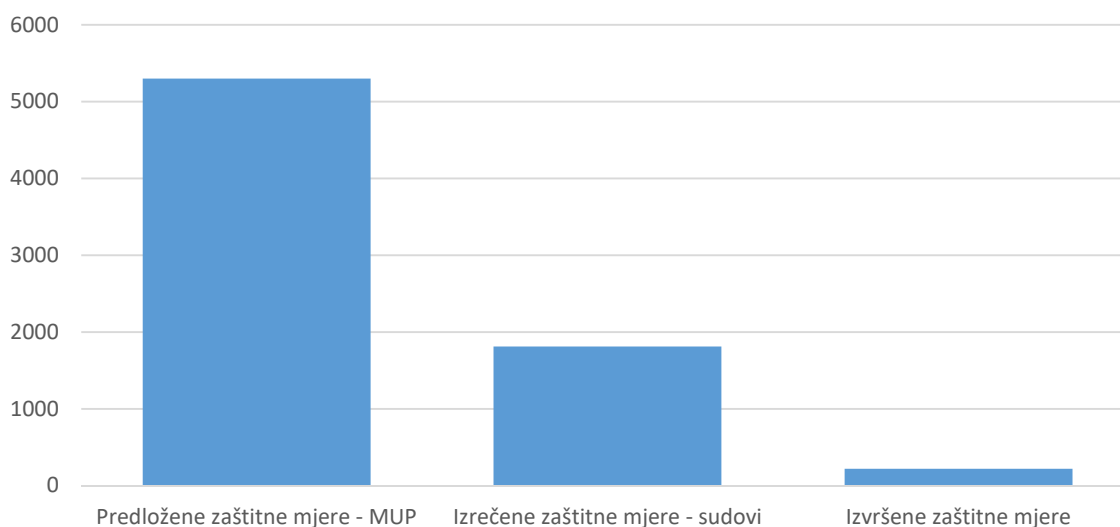
Policija ističe kako je počinjenjem prekršaja nasilja u obitelji, zbog kojeg je počinitelj prekršajno prijavljen, **u 2022. godini ukupno oštećeno 9.008 osoba (žrtava), što je za 5,8% manje u usporedbi sa 2021., kada je evidentirano ukupno 9.564 oštećenih osoba (žrtava). Prema spolu je evidentirano ukupno 5.832 žrtava ženskog spola (64%) i 3.176 žrtava muškog spola (36%).** Komparirajući s 2021., žrtava žena je 288 manje, a muškaraca 265 manje nego u 2021.

Kada navedene brojke žrtava kompariramo s podacima MPU o tome koliko je žrtava evidentirano po provedenim sudskim postupcima temeljem Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, muškaraca žrtava je bilo 2.110, a žena 4.227 što također predstavlja pad od oko 30% žrtava u odnosu na evidentirani broj žrtava od strane policije u 2022.

Evidentirano je ukupno 1.402 recidivista prekršajnih djela nasilja u obitelji, što čini udio od 17,6% od svih počinitelja prekršaja. Recidivista je za 13,5 % manje nego u 2021., kada je bilo evidentirano 1.620 recidivista.

Kada uspoređujemo **podatke o broju i vrsti predloženih zaštitnih mjera** iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji koje je predlagala policija – **5.298** i **podatke o broju stvarno izrečenih zaštitnih mjera od strane sudova – 1.813**, dolazimo do poražavajućeg podatka da se **tek svaka treća predložena zaštitna mjera od strane policije doista na sudu prihvati i izrekne.** Još su porazniji podaci kada u usporedbu uvedemo i broj doista izvršenih zaštitnih mjera – 222. Prema zaprimljenim podacima MUP-a i MPU, **proizlazi da se doista izvrši tek svaka deseta izrečena zaštitna mjera, dok je odnos predloženih i provedenih zaštitnih mjera 1 prema 25!**

Grafikon: Odnos između predloženih, izrečenih i izvršenih zaštitnih mjera sukladno Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji u 2022. godini

Uz navedenu poražavajuću statistiku vezanu uz zaštitne mjere, prikazane brojke evidentiranih slučajeva nasilja u obitelji ponovo upućuju na nastavak trenda kontinuiranog pada broja slučajeva obiteljskog nasilja u sferi prekršajnog prava i to sada već u razdoblju dužem od deset godina.

2.1.2. Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama

Kako je već istaknuto, i u ovoj izvještajnoj godini **nastavljen je trend rasta broja počinjenih kaznenih djela u obitelji i među bliskim osobama.**

Prema službenim podacima MUP-a u 2022. godini počinjeno je ukupno 7.051 kazneno djelo na štetu članova obitelji i bliskih osoba što predstavlja porast od 9,2% u odnosu na 2021. (kada je bilo evidentirano ukupno 6.452 kaznena djela)⁹⁹.

Navedenim kaznenim djelima **ukupno je stradalo 7.257 žrtava (6.656 u 2021.) što je za 9% više žrtava nego u 2021.**

Od ukupnog broja stradalih žrtava u 2022., 5.706 su žene (5.244 u 2021.) ili 78%, dok je muškaraca 1.551 ili 22% (1.412 u 2021.) Sukladno dostavljenoj statistici, **bilježimo ukupno 462 žene i 139 muškaraca žrtava nasilja više nego u 2021.**

Zabilježeni trend rasta broja slučajeva u sferi kaznenog prava bilježimo već osmu godinu za redom. **Brojka evidentiranih kaznenih djela skoro se izjednačila s brojkom evidentiranih prekršajnih djela** (razlika u koristi prekršaja je sada samo 895 evidentiranih prekršaja nasilja u obitelji više nego ukupno počinjenih kaznenih djela). Ukoliko se navedeni trendovi nastave, vrlo je vjerojatno da ćemo već iduće godine imati evidentiran veći broj kaznenih djela od prekršajnih što je zapravo porazna činjenica za politiku suzbijanja nasilja u obitelji i rodno utemeljenog nasilja.

Prema podacima MPU, u 2022. godini **sudovi su iz korpusa kaznenih djela počinjenih na štetu članova obitelji i bliskih osoba zaprimili ukupno 1.160 novih predmeta** (u navedenu brojku nisu uračunati predmeti među bliskim osobama koji su počinjeni zbog kaznenih djela Prijetnja i Spolno uznemiravanje). **U istoj godini nepravomoćno je riješeno 867 predmeta**, dok je **istovremeno pravomoćno postalo 663 predmeta**. Prema istaknutoj statistici MPU u 2022. godini **sudovi su dakle radili na između 3.000 – 4.000 predmeta kaznenih djela koja su činjena na štetu članova obitelji i bliskih osoba** (ako se statistici dodaju kaznena djela Prijetnja i Spolno uznemiravanje). Kada se navedena brojka usporedi s brojem počinjenih kaznenih djela koje je policija evidentirala – **7.051**, **proizlazi da su sudovi radili na otprilike nešto više od polovine kaznenih predmeta koje je policija evidentirala u 2022. godini.**

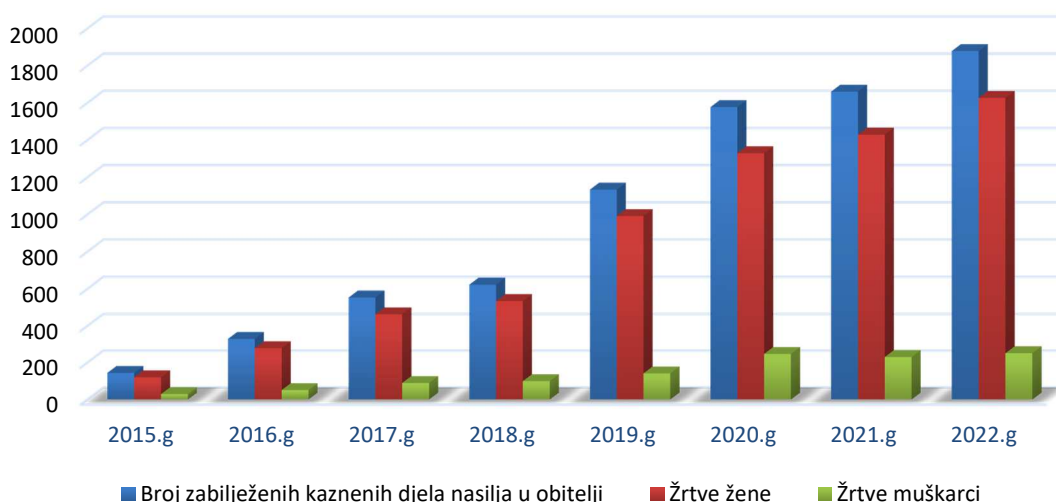
⁹⁹ Prema zbrojenim podacima iz javno dostupnog MUP-ova izvješća za 2022. godinu naziva: *STATISTIČKI PREGLED TEMELJNIH SIGURNOSNIH POKAZATELJA I REZULTATA RADA U 2022. GODINI*, muškaraca počinitelja nasilja je bilo 4.321, a žena počiniteljica nasilja 821 ili skoro šest puta manje nego muškaraca počinitelja nasilja. Međutim, prema objašnjenju iz MUP-a treba voditi računa o tome da podatak o broju počinitelja nije za sada iskoristiv zbog načina vođenja podataka o broju počinitelja na razini MUP-a. Naime, ukoliko je počinitelj u jednoj kalendarskoj godini počinio više kaznenih djela statistički će biti prikazan kao počinitelj samo za najteže kazneno djelo. Dakle, ako je npr. počinitelj počinio pokušaj ubojstva, prijetnje i nasilje u obitelji statistički će biti prikazan samo kao počinitelj pokušaja ubojstva.

Gledajući vrste kaznenih djela, u 2022. godini najviše sudskih postupaka pokrenuto je po članku 179.a Kaznenog zakona – Nasilje u obitelji – 2.165, a najmanje po člancima 110. i 111. – Ubojstva i Teška ubojstva – 5, te po članku 154. – Silovanje – 10.

Ukupno evidentirano navedenih kaznenih djela iz korpusa kaznenih djela koja se mogu počiniti i na štetu članova obitelji i bliskih osoba, dakle, uključujući i ona kaznena djela koja nisu činjena na štetu članova obitelji i bliskih osoba, je 10.970. Dakle, **udio kaznenih djela koja se čine na štetu članova obitelji i bliskih osoba u udjelu ukupno počinjenih kaznenih djela bez tog kvalifikatornog oblika, jest visokih 64%.**

Što se tiče samo kaznenog djela iz čl.179.a Kaznenog zakona – „Nasilje u obitelji“ – policija je evidentirala 1.879 ovih kaznenih djela (1.661 u 2021.) što je za 218 više zabilježenih slučajeva ovih kaznenih djela u komparaciji s 2021. godinom ili porast od 13%.

Grafikon: Brojčani pokazatelji za kazneno djelo iz čl. 179.a - "Nasilje u obitelji" 2015. - 2022.

Uzimajući u obzir **brojčane pokazatelje kaznenih djela koja se najčešće čine** nasilničkim ponašanjem u obitelji/između bliskih osoba, po broju evidentiranih prednjači kazneno djelo **Prijetnja s 3.330 zabilježenih kaznenih djela** (s 2.682 žrtava žena i 850 žrtava muškaraca); na drugom mjestu je kazneno djelo **Nasilje u obitelji s 1.879 zabilježenih kaznenih djela** (s 1.627 žrtava žena i 252 žrtve muškaraca) na trećem mjestu je **Tjelesna ozljeda s 1.276 zabilježenih kaznenih djela** (944 žrtava žena i 336 žrtava muškaraca); na četvrtom mjestu je **Nametljivo ponašanje s 232 zabilježenih slučajeva** (s 216 žrtava žena i 16 žrtava muškaraca); na petom mjestu je **Teška tjelesna ozljeda s 130 zabilježena slučaja** (70 žrtava žena i 60 žrtava muškaraca); na šestom mjestu je **Silovanje s 129 zabilježenim slučajem** (s 128 žrtava žena i 1 žrtvom muškarcem).

Komparativno gledajući s 2021. godinom, u 2022. porast broja slučajeva bilježimo kod kaznenih djela: **Prijetnja**, zatim **Nasilje u obitelji**, **Tjelesna ozljeda** i **Silovanje**. Dok su u padu kaznena djela: **Teška tjelesna ozljeda** i **Nametljivo ponašanje**.

2.1.3. Femicid

Pravobraniteljica je (još 2017.) osnovala Promatračko tijelo za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljanje podataka, analizu slučajeva ubojstava žena i izvještavanje – „**Femicide Watch**“. Radnu skupinu ovog tijela uz Pravobraniteljicu, čine predstavnici/ce Ravnateljstva policije, MPU, Visokog prekršajnog suda, Pravnog fakulteta u Zagrebu te ministarstva nadležnog za obitelj. Pravobraniteljica je posebnu pozornost posvetila ovim slučajevima zbog trenda značajnog porasta prijava kaznenih djela obiteljskog nasilja i među bliskim osobama u desetogodišnjem razdoblju.

Uz brojne javne istupe i priopćenja Pravobraniteljice povodom slučajeva ubojstava žena koja su se događala u 2022. godini, tijekom izvještajnog razdoblja održani su peti i šesti sastanak Femicide Watch tijela.

28.6.2022. i 22.12.2022. - Na sastancima su analizirali svi slučajevi ubojstava žena, kao i slučajevi najtežih oblika nasilničkih ponašanja prema ženama, a za koja je procijenjeno da bi mogla dovesti do femicida. Osim analize pojedinačnih slučajeva, na sastancima su se raspravljali uočeni trendovi, statistički podaci, ali i konkretni načini postupanja policije, pravosuđa i drugih nadležnih tijela kada je u pitanju rodno utemeljeno nasilje i odgovor države na njega. Nadalje, posebno se raspravljala metodologija prikupljanja i obrade podataka, dogovarali su se zajednički stavovi glede procjene rizika i okidača koji izazivaju femicid, dogovarala zajednička istraživanja te preporuke za unaprjeđenje sustava borbe protiv rodno utemeljenog nasilja. Na zadnjem sastanku, dogovoreno je da će tijelo ubuduće imati svoju web-stranicu na kojoj će se objediniti svi podaci, analize i istraživanja ubojstava žena te preporuke za unaprjeđenje sustava borbe protiv rodno utemeljenog nasilja koje može dovesti i/ili najčešće dovodi do ubojstava žena, odnosno femicida.

30.11.2022. - U organizaciji UN Women, uz suradnju s Vijećem Europe, Europskom unijom i ženskim nevladinim organizacijama na području Zapadnog Balkana, u online formatu održan je 4. Regionalni forum za borbu protiv nasilja nad ženama na Zapadnom Balkanu i u Turskoj pod nazivom „Integrated Policies, Inclusive Partnerships“. Ovogodišnji Forum je bio usmjeren na pitanja vezana uz osnivanje tijela za promatranje te analizu slučajeva i pojavnosti femicida, tzv. „Femicide watch“, na nacionalnoj i regionalnoj razini, uključujući razmatranje strategija te izazova modela uspostavljenih u drugim dijelovima Europe i na globalnoj razini. Na temu promatračkih tijela (Femicide Watch), Pravobraniteljica je predstavila promatračko tijelo koje je osnovala u RH u kontekstu kreiranja politika za sprječavanje i borbu protiv femicida. Pored analize modela promatračkih tijela, 4. Regionalni forum je bio usredotočen i na jačanje saveza, mreža i platformi diljem regije i na lokalnoj razini te unaprjeđenje suradnje između ženskih nevladinih organizacija. Sam događaj organiziran je u kontekstu kampanje 16 dana aktivizma protiv rodno utemeljenog nasilja, a prisustvovalo mu je preko stotinu sudionika/ca iz brojnih zemalja.

20.12.2022. - U organizaciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, te u suradnji sa predstavnicama Ženske mreže Hrvatske i Dubravkom Šimonović, stručnjakinjom za rodno utemeljeno nasilje i bivšom Posebnom izvjestiteljicom o nasilju nad ženama i djevojčicama, njegovim uzrocima i posljedicama Ujedinjenih naroda (dalje u tekstu: UN), u prostorijama Ureda Pravobraniteljice održano je predavanje na temu prikaza i analize modela promatračkih tijela za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljanje podataka i analizu slučajeva ubojstava žena i izvještavanje, tzv. „Femicide Watch“ tijela. Pravobraniteljica Višnja Ljubičić uvodno je nazočnim predstavnicama Ženske mreže Hrvatske i

neovisnim stručnjakinjama predstavila rad promatračkog tijela „Femicide Watch“ u RH dok je u nastavku predavanja Dubravka Šimonović detaljnije prikazala oblike djelovanja ovog modela promatračkog tijela u drugim državama članicama UN-a. U interaktivnoj je razmjeni nakon predavanja istaknuta važnost odgovarajućeg adresiranja rastućeg trenda rodno utemeljenog nasilja, uključujući ubojstva žena – femicida, na nacionalnoj, ali i na razini država članica UN-a. Navedeno bi između ostalog uključivalo rad na daljnjem unaprjeđenju nacionalnog zakonodavnog okvira mogućim definiranjem femicida kao zasebnog kaznenog djela, daljnje usklađivanje između zakonskih odredbi i njihove primjene u praksi, ali i dosljednu provedbu odredaba tzv. Istanbulske konvencije. Nužnost kontinuirane edukacije, posebice pravosudnog sustava, zaključeno je kako ostaje jedan od dodatnih važnih prioriteta.

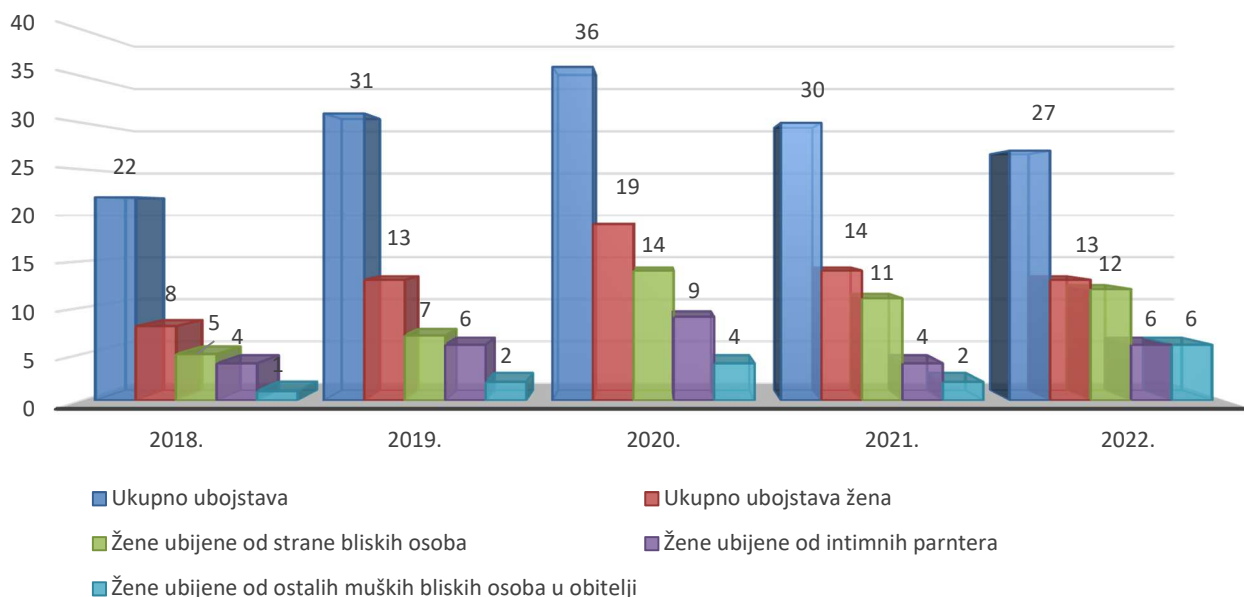
Prema podacima MUP-a, u izvještajnoj godini evidentirano je ukupno **27 ubojstava (3 manje nego 2021.), od čega je 13 ubijenih žena (1 manje nego 2021.).**

Od ukupnog broja ubijenih žena, njih 12 je ubijeno od strane bliskih osoba u obitelji (1 više nego 2021.), a od toga su njih 6 ubijene od strane supruga, izvanbračnih supruga, sadašnjih i bivših intimnih partnera (ukupno 2 više nego 2021.). Dvije žene su ubili njihovi supruzi, jednu je ubio njen izvanbračni suprug, dvije su ubili njihovi partneri, dok je jednu ženu ubio bivši partner. Kada gledamo kvalifikacije kaznenog djela za 6 žena ubijenih od strane sadašnjih i/ili bivših intimnih partnera, bilo je ukupno tri ubojstva i tri teška ubojstva.

Prema navedenim podacima, vidljivo je da je i u 2022. godini nastavljen ukupni pad broja ubojstava u odnosu na 2021. godinu za 11%, kao i ukupni pad broja ubojstava žena za 7,6%.

Međutim, bilježi se rast broja ubijenih žena od strane bliskih osoba, kao i rast broja ubijenih žena od strane intimnih partnera, što svakako ne predstavlja pozitivan trend usprkos manjim brojkama porasta i dvogodišnjem trendu pada ukupnog broja ubojstava i broja ubojstava žena. Naime, ovakav negativan trend uklapa se zapravo u generalni trend brutalizacije nasilja prema ženama koji je već istaknut kao izrazito nepovoljan trend i posljedica je uglavnom neučinkovitog sustava suzbijanja nasilja prema ženama.

Grafikon: Ubojstva žena u razdoblju 2018.-2022.

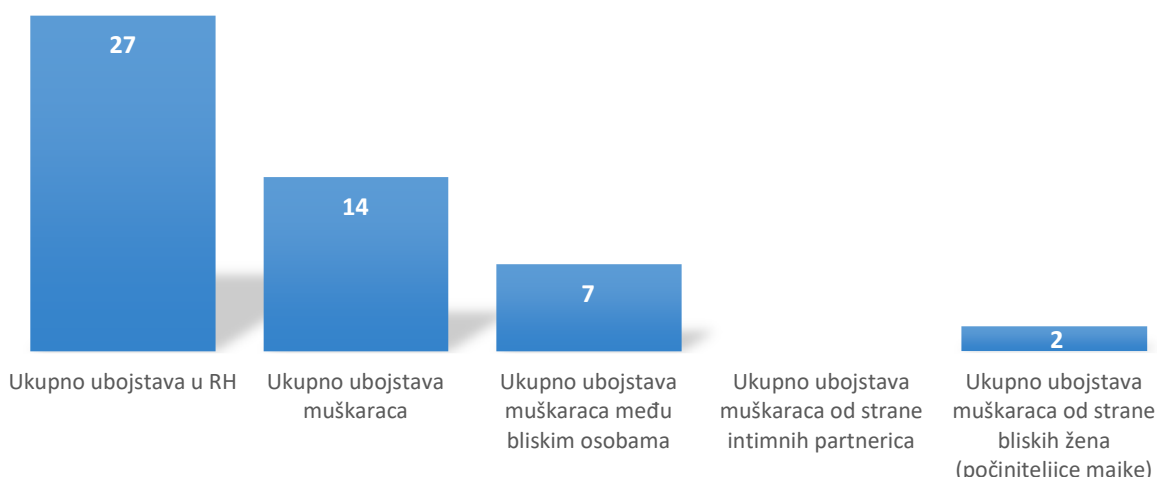
Iako svjedočimo silaznom trendu kada su u pitanju ukupne brojke ubojstava u RH kao i silaznom trendu kada su u pitanju ukupne brojke ubojstava žena, došlo je do porasta triju ključnih parametara koja zapravo definiraju rodno utemeljeno nasilje: 1) Zabilježen je porast broja ubijenih žena među bliskim osobama u odnosu na 2021.; 2) Porast broja žena ubijenih od strane bivših ili sadašnjih intimnih partnera; te 3) Porast broja žena ubijenih od strane ostalih muških bliskih osoba/članova obitelji.

Također, iz priložene statistike proizlazi da je i u 2022. godini **nastavljen trend od udjela od preko 50 % ubojstava žena od strane intimnih partnera u odnosu na ukupan broj ubijenih žena među bliskim osobama**, s izuzetkom 2021. godine kada je zabilježen nešto niži postotni udio: **80% u 2018.; 85% u 2019.; 64% u 2020.; 36% u 2021.; 50% u 2022.**

Kada kompariramo udio ubojstava žena od strane intimnih partnera u odnosu na ukupan broj ubojstava žena postoci se kreću na sljedeći način: **50% u 2018.; 46,2% u 2019.; 47,4% u 2020.; 28,6% u 2021.; 46,2% u 2022.**

S druge strane, kada analiziramo **brojke ubojstva muškaraca u 2022. zamjećuje se činjenica da skoro uopće nema rodno utemeljenih ubojstava osoba muškog spola**. Konkretno, niti jedan muškarac nije ubijen od strane svoje intimne partnerice, dok su evidentirana svega 2 ubojstva muškarca počinjena od strane bliskih osoba suprotnog spola. U oba slučaja radilo se o majkama počiniteljicama koje su ubile svoje sinove.

Tabela: Ubojstva muškaraca u 2022. godini

Što se tiče pokušaja ubojstava (i pokušaja teških ubojstava) u 2022. godini u RH, prema statistici MUP-a evidentirano je ukupno 108 takvih kaznenih djela, dok je od toga broja evidentirano ukupno 40 kaznenih djela pokušaja ubojstava (i pokušaja teških ubojstava) ili udio od 37% među bliskim osobama i članovima obitelji.

Kada gledamo žrtve kaznenih djela pokušaja ubojstva među bliskim osobama i članovima obitelji, muškaraca je 27, a žena 13.

Od 27 žrtava muškaraca, 15 žrtava je bilo kaznenih djela pokušaja ubojstava od strane svojih intimnih partnerica (55%), 1 od strane kćeri i 1 od strane sestre, ostalih 10 muškaraca bili su žrtve pokušaja ubojstava od strane drugih muških bliskih osoba i članova obitelji.

Od 13 žrtava žena, 9 žrtava je bilo kaznenih djela pokušaja ubojstava od strane svojih intimnih partnera (69%), 1 od strane sina, 1 od strane oca, 1 od strane brata i 1 od strane majke.

Glede navedenih statističkih pokazatelja Pravobraniteljica već godinama upozorava kako je kroz analizu slučajeva ubojstava žena nesporno utvrđeno da se kod raskida nasilničkih veza, izloženosti prijetnjama ubojstvom i/ili prijetnja partnera samoubojstvom, prisutnosti alkoholizma, oružja i slično, radi o rizičnim faktorima femicida najvišeg stupnja. Međutim, istovremeno nadležna tijela i pravosuđe, pa čak ponekad i najbliža obiteljska okolina žrtava, vrlo rijetko ove signale shvaćaju kao ključne alarme za učinkovitu zaštitu žrtve, brz progon i strogo kažnjavanje počinitelja, odnosno određivanje drugih raspoloživih mjera za sprečavanje femicida.

Iako je borba protiv femicida u RH još u „povojima“, na što ukazuje prvenstveno nemoć sustava da na vrijeme prepozna i u svoj rad integrira opisane rizične okidače za femicide, Pravobraniteljica naglašava kako je policija u tom smislu napravila značajne iskorake, dok su korak prema tješnjoj suradnji s drugim nadležnim tijelima i stvarnoj procjeni rizika za žrtve pokazale određene područne službe CZSS. Policija je naime razvila tzv. **Obrazac rizičnih faktora za ponavljanje nasilničkog ponašanja** koji sukladno uputi Glavnog ravnatelja policije svi policijski službenici/ce primjenjuju od 1. studenoga 2022., uz obvezu dostavljanja ispunjenog obrasca nadležnom pravosudnom tijelu – prekršajnom

sudu/odjelu ili državnom odvjetništvu kao prilog optužnom prijedlogu, odnosno kaznenoj prijavi. Prema dostavljenim informacijama, obrazac su policijski službenici/ce temeljne i kriminalističke policije dužni popuniti u slučajevima nasilničkih ponašanja na štetu bliskih osoba/članova obitelji te u slučajevima nasilja nad ženama. Policija ističe kako je obrazac rezultat trinaestogodišnjeg praćenja ubojstava bliskih osoba i žena u RH, te da je nastao na temelju proučavanja spisa, znanstvene literature, analize obrazaca procjene rizika koje koriste policije drugih država.

Što se tiče CZSS, Pravobraniteljica je u svom radu podržala rad Podružnice Novi Zagreb koji su sukladno Pravilniku o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve detaljno izvijestili nadležno Općinsko državno odvjetništvo i Policijsku postaju o potrebama žrtava, a u svezi suzbijanja nasilja u obitelji kojem su izložene imenovane žrtve te učinkovitog sprječavanja femicida te od istih zatražili da ih se obavještava o poduzetom. Pravobraniteljica je podržala i pohvalila ovakve napore CZSS, Podružnice Novi Zagreb koji na ovaj način jačaju suradnju s drugim nadležnim tijelima kroz pravovremeno obavještavanje, stvarnu, a ne samo deklaratornu procjenu potreba žrtava, te kroz logične i životne preporuke koje je Podružnica uputila državnom odvjetništvu i policiji, a koje uključuju najbolje prakse kod suzbijanja nasilja i femicida. Pravobraniteljica ističe kako ovaj primjer dobre prakse unaprjeđuje sustav koordinacije i zaštite žrtava nasilja u obitelji i rodno utemeljenog nasilja te direktno doprinosi smanjenju broja femicida u RH.

2.1.4. Trendovi

Glavni zabilježeni trend zadnjih skoro deset godina jest kontinuirani rast broja kaznenih djela nasilničkih ponašanja u obitelji i među bliskim osobama te pad broja prekršajnih djela u istom razdoblju. Navedeni trend dijelom je zasigurno uzrokovan pojačanim naporima koje posljednjih godina policija ulaže u senzibilizaciju i edukaciju policijskih službenika/ca u svrhu prepoznavanja i pravilnog (odnosno težeg) kvalificiranja određenih ponašanja kroz kaznenopravnu umjesto prekršajnopravnu zaštitu.

Nadalje, a kako je istaknuto i za prošlogodišnje izvještajno razdoblje, Pravobraniteljica drži da neupitno postoji i veza između senzibilizacije i edukacije policije te generalne senzibilizacije i edukacije građanki i građana i evidentiranog povećanja broja prijava za kaznena djela obiteljskog nasilja. Ponovo naglašavamo kako komparativno gledajući, u većini država koje su ratificirale tzv. Istanbulsku konvenciju dolazi do porasta prijava za teže oblike rodno utemeljenog nasilja i to upravo zbog navedenih razloga.

Osim navedenog, postoji i kontinuirana inicijativa zakonodavca, posebice u svjetlu ratificirane Istanbulske konvencije, prema izmjenama zakonodavnog okvira i postrožavanju kazni za takve vrste protupravnih ponašanja.

Međutim, postoje i drugi čimbenici koji utječu na ove trendove. Naime, od 2015., kada je u Kazneni zakon vraćeno kazneno djelo *Nasilje u obitelji*, ono je u kontinuiranom i značajnom porastu, zajedno s kaznenim djelima među bliskim osobama, dok prekršajne prijave istovremeno iz godine u godinu kontinuirano padaju.

Broj kaznenih djela se u razdoblju od 7 godina utrostručio (s nešto preko 2.000 evidentiranih djela u 2015., došli smo na preko 7.000 ovih djela u 2022.), dok se broj prekršajnih djela nasilničkih ponašanja u obitelji istovremeno i u istom razdoblju praktički prepolovio (sa skoro 14.000 u 2015., na ispod 8.000

u 2022.). Kako je već istaknuto, broj ubojstava žena od strane bliskih osoba i intimnih muškaraca također je u porastu.

Navedeni višegodišnji trend pada broja prijavljenih počinitelja i broja žrtava nasilja u obitelji u području prekršajnogopravne zaštite, uz višegodišnji i kontinuirani porast slučajeva u području kaznenopravne zaštite, **upućuje na zaključak na koji Pravobraniteljica već godinama upozorava, a to je da naš sustav borbe protiv nasilja prema ženama i u obitelji zapravo nije ustrojen na način da učinkovito adresira i uklanja uzroke nasilja kroz prevenciju, edukaciju i obrazovanje, već se isključivo oslanja na adresiranje posljedica nasilja kroz penalnu politiku i kažnjavanje.**

U prilog navedenim tvrdnjama svakako idu istaknute velike brojke novo-evidentiranih slučajeva kaznene prirode od strane policije u 2022. godini i istovremeno vrlo niske brojke novih sudskih predmeta otvorenih po navedenim evidentiranim slučajevima u istoj godini. Pravosuđe očito nije u stanju 'proгутati' toliki obim slučajeva obiteljskog nasilja što jasno upućuje na činjenicu da veliki broj navedenih slučajeva očito nije ni trebao doći do pravosuđa da je sustav drugačije ustrojen. Jednako je s nerazmjerom između predloženih i izvršenih zaštitnih mjera. Osim niske razine educiranosti i senzibiliteta za rodno utemeljeno nasilje, djelomice i zbog patrijarhalne paradigme kojoj nesumnjivo robuje, pravosuđe objektivno ne smije i ne može biti jedini instrument za rješavanje ovog problema.

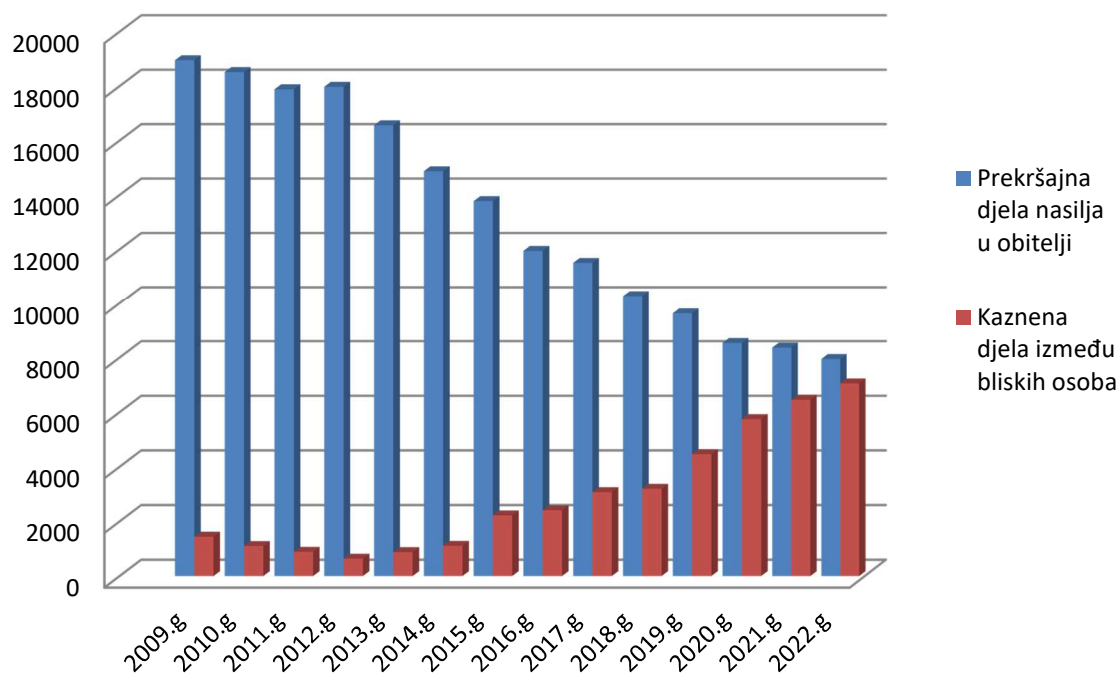
Sustav borbe protiv rodno utemeljenog nasilja koji se bavi samo posljedicama ne može zapravo učinkovito suzbijati nasilje, već dovodi do preopterećenja policijskog i pravosudnog sustava koji onda gubi senzibilitet za rodno utemeljeno nasilje, razvija latentni animozitet prema žrtvama te dugoročno zapravo odvraća žrtve nasilja od prijavljivanja lakših oblika nasilja dok situacija ne eskalira i prijeđe u sferu kaznenog zakonodavstva, a onda je nasilje više nemoguće trpjeti ili kriti jer su posljedice najčešće tragične.

Svodeći borbu protiv rodno utemeljenog nasilja na skoro isključivo pravnu terminologiju i represiju, sustav sam sebi zamagljuje nišan za prepoznavanje (primarno žena žrtava) nasilja ali i za razumijevanje fenomena nasilja kao dubljeg društvenog problema. U takvoj dinamici posebice tupi senzibilitet za muško-ženske, obiteljske i ljudske dinamike suživljenja i suživota te takav sustav postaje zapravo pogodan instrument za manipulacije i osвете koji je vrlo lako zlorabiti od strane oba spola, pogotovo u fazama razvoda brakova s djecom – a čemu nažalost i dalje svjedočimo.

S druge strane, žene, ali i cjelokupne obitelji kojima bi takav sustav trebao služiti, nužno gube povjerenje u njega, trpe nasilje i nisu sklone prijavama dok doista ne nastradaju, a tada je često već i kasno. Nusprodukt tako ustrojenog sustava borbe protiv nasilja prema ženama i u obitelji uvijek su blage kazne i nesenzibiliziran tretman žrtava čemu također svjedočimo već godinama.

Opisanom sustavu borbe protiv rodno utemeljenog nasilja nedostaje jaka preventivna komponenta, kontinuirana i sveobuhvatna edukacija struke o međunarodnim instrumentima i standardima procesuiranja slučajeva rodno utemeljenog nasilja te društvenog obrazovanja o ravnopravnosti spolova na svim razinama, i konačno, nedostaju programi dugotrajne i kvalitetne resocijalizacije počinitelja. Navedene komponente ciljaju uklanjanju uzroka nasilničkih obrazaca ponašanja u društvu. Represija bi ovdje trebala biti zadnja linija „obrane“. Tada bi kazne počiniteljima zasigurno bile izricane u okvirima zakonskim maksimuma, a ne minimuma, kao što je to danas slučaj.

Grafikon: Trend brutalizacije nasilja se nastavlja

Kada pratimo statističke pokazatelje i trendove proizlazi da je do 2012. godine evidentirani trend bio pad i kaznenih i prekršajnih djela nasilja u obitelji. No, od 2015., od kada se zapravo događaju značajnije intervencije u zakonodavni okvir, evidentiramo trend kontinuiranog rasta broja kaznenih djela i pad broja prekršajnih djela nasilničkih ponašanja u obitelji.

Stoga ponovo naglašavamo stajalište Pravobraniteljice kako se protiv rodno utemeljenog nasilja ne može boriti isključivo zakonskim izmjenama i represijom već fokus borbe suzbijanja rodno utemeljenog nasilja mora biti paralelno izmješten u društvenu zbilju koja proizvodi nasilničke obrasce ponašanja te mora adresirati njegove uzroke. To su prvenstveno borba za kvalitetnije društveno obrazovanje o ravnopravnosti spolova, tješnja i za rodno utemeljeno nasilje senzibilizirana međuresorna suradnja svih relevantnih dionika, osiguranje dostupnosti socijalnih servisa i servisa podrške obiteljima i žrtvama, dostupnost zdravstvenih usluga i podrške ženama i obiteljima u potrebi, suzbijanje siromaštva i primarno dugotrajna podrška obiteljima (u problemima) kroz ranu prevenciju putem stručnih servisa socijalnih službi.

Zbog važnosti paralelnog adresiranja uzroka nasilja, ponavljamo prošlogodišnja stajališta Pravobraniteljice koja su vezana uz četiri osnovna temelja učinkovite borbe protiv rodno utemeljenog nasilja i njegovih uzroka: **1. Rani preventivni, stručni i dugotrajni psihoterapijski rad** s obiteljima u konfliktnim situacijama, prije eskalacije rodno utemeljenog ili obiteljskog nasilja, te prije nego što dođe do raspada obitelji i/ili raspada partnerskih odnosa i često posljedičnog nasilja (uz jačanje svih nacionalnih preventivnih mehanizama); **2. Društvena reintegracija počinitelja nasilja u obitelji, ali i žrtava kroz dugotrajni psihosocijalni tretman i podršku**; **3. Sveobuhvatna edukacija pravosuđa i svih drugih stručnih službi o rodno utemeljenom nasilju**, kao i sustavna edukacija o ravnopravnosti spolova, o nenasilnim metodama rješavanja sukoba i prihvaćanja različitosti koja mora biti **integrirana u obrazovni sustav na svim društvenim razinama**; **4. Nulta tolerancija na rodno utemeljeno**

nasilje, odnosno najstroža primjena postojećih propisa uz izricanje kazni u okvirima zakonskih maksimuma.

No, preduvjet za primjenu opisane (najstrože) penalne politike, osim ustrojavanja učinkovitog sustava rane prevencije i resocijalizacije počinitelja te edukacije, traži i zauzimanje zajedničkog stava i shvaćanja pravosuđa o tome što je to nasilje u obitelji i zašto je ono rodno utemeljeno, iz čega bi proizašla pravilna selekcija onih slučajeva koji zaslužuju biti kažnjeni.

Pravobraniteljica ponovo naglašava kako bi pravosudna represija i kažnjavanje trebali biti zadnja opcija u borbi protiv ove vrste nasilja i izuzetak, a ne pravilo. Samim tim, kazne bi bile strože i društvena poruka nulte tolerancije na (obiteljsko) nasilje - jasnija.

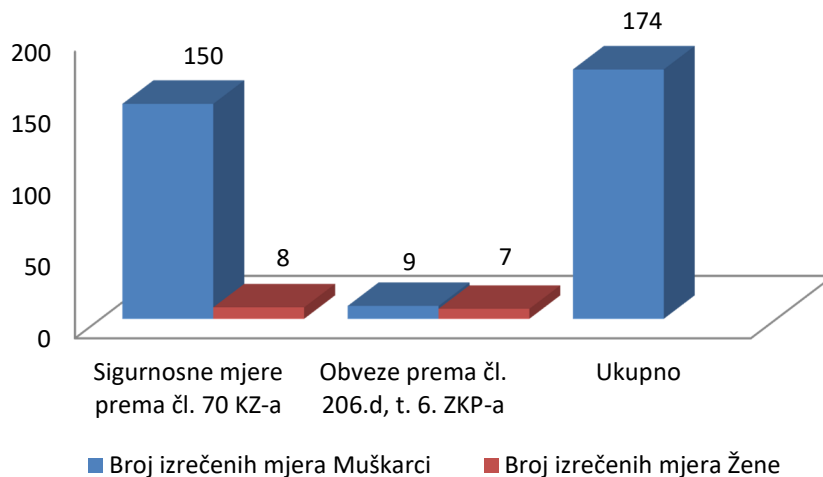
2.1.5. Psihosocijalni tretman počinitelja nasilničkih djela

Psihosocijalni tretman počiniteljima nasilničkih djela (pa tako i počiniteljima rodno utemeljenog i obiteljskog nasilja) izriče se počiniteljima nasilja temeljem čak četiriju zakona i to kao:

1. Sigurnosna mjera psihosocijalnog tretmana temeljem čl.70. Kaznenog zakona;
2. Obveza psihosocijalnog tretmana temeljem čl.206d.toč.6. Zakona o kaznenom postupku;
3. Zaštitna mjera psihosocijalnog tretmana kao prekršajnoppravna sankcija temeljem čl.13. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji;
4. Posebna obveza psihosocijalnog tretmana uz uvjetnu osudu temeljem čl.45. Prekršajnog zakona.

Mjere izrečene temeljem Kaznenog zakona i Zakona o kaznenom postupku: Sigurnosne mjere i obveze izvršavaju se uz nadzor probacijske službe, uglavnom u zatvorskim sustavima, dok se ostale mjere provode u okviru zdravstvenih ustanova ili izvan njih – s posebno ugovorenim izvršiteljima – pravnim i fizičkim osobama.

Grafikon: Mjere izrečene temeljem Kaznenog zakona i Zakona o kaznenom postupku za 2022.

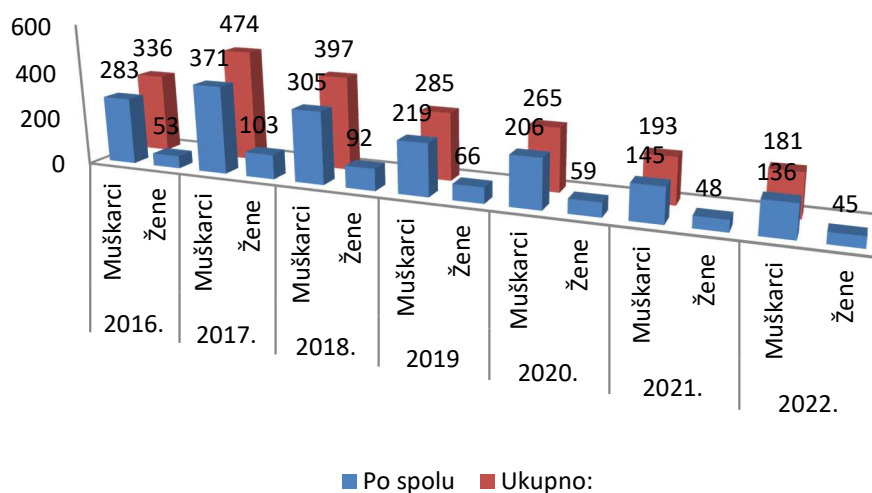
Prema podacima MPU za 2022., **ukupni broj evidentiranih sigurnosnih mjera i obveza čije je provođenje u nadležnosti probacijske službe i/ili unutar zatvorskih sustava i drugih ustanova i institucija, bio je 174 (što predstavlja pad u odnosu na 2021. kada je evidentirani broj bio 199).** Od navedenog broja 42 zatvorenika (od toga 3 žene) služe zatvorsku kaznu uz koju im je izrečena sigurnosna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana od ranije, dok je u 2022. godini novozaprimljenih zatvorenika bilo 56 (od toga 1 žena). U okviru izvršavanja probacijskih poslova tijekom 2022. godine ukupno je 60 počinitelja (56 muškaraca i 4 žene) imalo izrečenu sigurnosnu mjeru psihosocijalnog tretmana, dok je 16 počinitelja (9 muškaraca i 7 žena) imalo izrečenu obvezu psihosocijalnog tretmana prema čl. 206.d, t.6. Zakona o kaznenom postupku.

Gledajući spolnu raščlambu, **mjere i obveze psihosocijalnog tretmana iz sfere kaznenopravne zaštite izrečene su prema 11 žena i 163 muškarca.**

Iznos stvarno utrošenih novčanih sredstava za provedbu navedenih mjera i obveza psihosocijalnog tretmana u kaznenim postupcima iznosio je 59.925,00 kn.

Mjere izrečene temeljem prekršajnih zakona: Prema podacima MPU u 2022. godini ukupan broj osoba koje su bile upućene provoditeljima zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana bio je 237, dok je **181** osoba tretman i završila (što je za 12 osoba manje nego 2021. kada je tretman završilo **193** osobe). Tretman je proveden prema 45 žena (3 manje nego 2021.) i 136 muškaraca (9 manje nego 2021.). **Od 2020., bilježimo kontinuiran pad broja osoba koje su u cijelosti završile ovaj tretman¹⁰⁰.**

Grafikon: Mjere izrečene temeljem prekršajnih zakona 2016.- 2022.

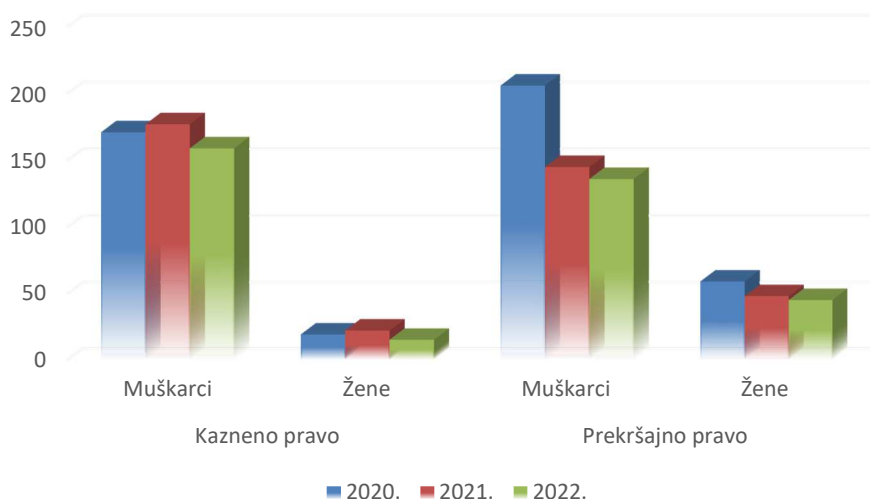
Ugovor o provođenju zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana za 2022. godinu s Ministarstvom pravosuđa i uprave sklopilo je svega 10 pravnih i fizičkih osoba što je značajan pad u

¹⁰⁰ Naime, MPU je za 2020. godinu dostavilo podatak da je ukupno psihosocijalni tretman temeljem čl.13. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji u cijelosti završilo 265 osoba, od čega 59 žena i 206 muškaraca. Kada se ova brojka usporedi s 2022. godinom ukupno je čak 84 osobe manje završilo tretman (70 muškaraca manje i 14 žena manje).

odnosu na 2021. godinu kada su s Ministarstvom pravosuđa i uprave sklopljena 33 ugovora, od kojih 26 fizičkih i 7 pravnih osoba.

S druge strane, ukupna sredstva za provođenje psihosocijalnih tretmana u kaznenim i prekršajnim postupcima za 2022. godinu iznosila su 950.000,00 kn što je povećanje od 200.000,00 kn u odnosu na 2021. godinu.

Grafikon: Broj osoba upućenih na psihosocijalni tretman u razdoblju 2020.-2022.

Kao što se vidi iz priložene tablice i psihosocijalni tretman donekle prati već utvrđene trendove tzv. 'brutalizacije nasilja'. Naime, i ovdje je zabilježen trend pada broja osoba koje su upućene na psihosocijalni tretman temeljem odredbi prekršajnog prava, no, za razliku od broja kaznenih djela rodno utemeljenog nasilja koja su u konstantnom rastu, ovdje bilježimo nešto manji broj osoba upućenih u psihosocijalni tretman temeljem odredbi kaznenog prava u odnosu na 2021.

U svjetlu višegodišnjih preporuka Pravobraniteljice o važnosti kvalitetnog i dugotrajnog psihosocijalnog tretmana kao jednog od najznačajnijeg alata za sprječavanje recidiva, pohvaljujemo podizanje budžeta za psihosocijalni tretman u području prekršajnog prava za čitavih 200.000,00 kn. Međutim, istovremeno iz priloženog izvješća MPU proizlazi da je u godini povećanja sredstava za plaćanje pružatelja usluga došlo do značajnog pada broja pružatelja ove usluge sa 33 fizičke i pravne osobe u 2021. godini na svega 10 fizičkih i pravnih osoba u 2022. godini. S obzirom da je MPU navelo da su sredstva povećanog budžeta zapravo namijenjena za naknade provoditeljima zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana, nije jasno iz kojih je razloga došlo do tako značajnog pada broja pružatelja ove usluge, osim ako se ne radi o većem povećanju naknada za pružatelje usluga.

Također, Pravobraniteljica naglašava kako bi bilo potrebno značajnije financijski, a i u svakom drugom smislu, pojačati učinkovitost psiho-socijalnog tretmana u području kaznenog prava na što upućuju male brojke polaznika i predviđenih sredstava za ovu aktivnost.

Kao poseban problem ističemo da i dalje velik broj počinitelja nasilja kojima je određen psihosocijalni tretman u konačnici uopće ne završi tretman jer, kako navodi i samo MPU u dostavljenim izvješćima,

mnoge osobe kojima je određen psihosocijalni tretman: „nisu zadovoljavale uvjete za uključivanje u isti (nema kapaciteta, nema potrebe, bolest i sl.) što provoditelji tretmana procjenjuju tijekom inicijalnih susreta. Kod osobe može biti prisutno više kontraindikacija za neuključivanje u tretman kao što je narušeno kognitivno funkcioniranje, emocionalno sniženi kapaciteti, impulzivni i nezreli obrasci ponašanja, emocionalna nestabilnost, nedostatna emocionalno racionalna integracija i neadekvatan kontakt s realnošću. Kognitivno-emocionalni kapacitet za usvajanje novih sadržaja je preduvjet za uključivanje u tretman. Nadalje, razlog zbog kojeg zaštitna mjera nije provedena je da je osoba tijekom inicijalnih susreta s provoditeljima upućena u daljnji tretman, ali tijekom provođenja tretmana je samoinicijativno odustala...“

Ponovo ističemo kako je u članku 11. stavku 1. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji propisano da zaštitne mjere predstavljaju prekršajnopravne sankcije, dok članak 13. točka 1. koji propisuje vrste zaštitnih mjera navodi da je psihosocijalni tretman koji sud izriče počiniteljima nasilja obvezatnog karaktera, a ne proizvoljnog. Stoga činjenica da osoba može samostalno odustati od tretmana ovu prekršajnopravnu sankciju čini zapravo besmislenom. Pravobraniteljica već duže vremena upozorava na ovu nelogičnost i potrebu iznalaženja adekvatnog rješenja u praksi. **Ako je nešto propisano kao sankcija ono ne može biti podložno zadovoljavanju dodatnih uvjeta koje zakon ne predviđa, od kojih jedan čak uključuje mogućnost da osoba od sankcije samoinicijativno jednostavno odustane.**

2.1.6. Postupanje policije i pravosuđa prema žrtvama nasilja u obitelji

Pravobraniteljica ističe kako najveći napredak u području procesuiranja i suzbijanja nasilja u obitelji i nasilja među bliskim osobama iz godine u godinu ostvaruje upravo policija. Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja evidentirala i kako u pokrenutim antidiskriminacijskim postupcima protiv policije, Ravnateljstvo policije (Ministarstvo unutarnjih poslova, unutarnja kontrola, ali i pojedine policijske uprave) u sve većem broju slučajeva u ranoj fazi postupanja Pravobraniteljice prepoznaje spolnu diskriminaciju u svojim redovima te poduzima brze i učinkovite mjere suzbijanja iste i kažnjavanja odgovornih. Shodno navedenom, može se zaključiti kako je policija i u 2022. godini nastavila s intenzivnom edukacijom svojih službenika/ca, također, nastavila unaprjeđivati sustav ranog prepoznavanja rodno utemeljenog nasilja te uvoditi nove preventivne programe u procesuiranju i suzbijanju ovog oblika nasilničkog ponašanja.

Međutim, da bi se doista postigla promjena te preokrenuli negativni trendovi, svi bi dionici, a posebice sva stručna tijela koja se bave prevencijom nasilja i resocijalizacijom počinitelja, državno odvjetništvo, pravosuđe, ali i mediji, političari/političarke te posebice obrazovni sustav, svoja postupanja i djelovanja trebali prilagoditi najboljim međunarodnim praksama suzbijanja nasilja prema ženama i nasilja u obitelji.

Kako je već navedeno, to prvenstveno znači osiguranje učinkovitih ranih preventivnih mehanizama, paralelno i izvan pravosudnog sustava, nultu toleranciju na nasilje, posebice kroz penalnu politiku i pravosuđe, osiguranje kontinuirane i sustavne izobrazbe na svim društvenim razinama, kao i uvođenje redovitih treninga i edukacija, posebice za profesionalce/ke u ovom području te uvođenje dugotrajne i obvezatne resocijalizacije što većeg broja počinitelja.

PRIMJER 1. U predmetu (PRS-03-02/22-48), Pravobraniteljica je temeljem navoda iz medija o pokušaju ubojstva supruge od strane supruga na način da ju je ovaj namjerno pregazio vozilom, zatražila

izvješće i dokumentaciju od policije i nadležnog CZSS kako bi utvrdila da li je bilo ranijih postupanja nadležnih tijela koja bi se mogla dovesti u vezu s ovim pokušajem ubojstva u smislu možebitnih propusta u prevenciji nasilja i/ili propusta u poduzimanju određenih koraka nadležnih tijela, a koji bi, da su poduzeti, osigurali bolju zaštitu žrtve i učinkovitiji progon počinitelja. Izvršen je uvid u pribavljena izvješća i dokumentaciju te je utvrđeno da je policija prije pokušaja ubojstva u više navrata postupala zbog prijava nasilja u ovoj obitelji od strane supruge. No, protiv supruga podnesena je svega jedna prekršajna prijava zbog nasilja iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i to na temelju izvješća nadležnog CZSS, a koja je po prigovoru supruga na sudu „pala“ primjenom instituta „*in dubio pro reo*“ ('u sumnji, u korist optuženika'). Osim suda koji je direktno odgovoran za neprepoznavanje nasilja i oslobađanje počinitelja, policija je također u potpunosti propustila sudjelovati u prekršajnom postupku te 'braniti' na sudu pravo žrtve na sigurnost i zaštitu kao i utvrđene činjenice iz svog prekršajnog naloga. Nadalje, iz priloženog izvješća i dokumentacije proizlazi je i to kako policija nije ozbiljnije shvaćala ni jedan signal žrtve o nasilju koje doživljava od strane supruga, odnosno strah i pozive žrtve da ju se učinkovito zaštiti od nasilnika. Policija je svaki poziv žrtve zapravo tretirala vrlo formalistički, bez senzibiliteta za žrtvu nasilja i potpuno izolirano od konteksta višegodišnjeg nasilničkog ponašanja. Stoga je ovaj nasilnički odnos u fazi prije pokušaja ubojstva ostao praktički potpuno neistražen. Pa tako nisu zabilježene prijetnje smrću, zatočenje, teško tjelesno nasilje, vrijeđanje, nametljivo ponašanje, praćenje i uhođenje te slični nasilnički ispadi supruga prema supruzi. Takvim postupanjem, policija je također propustila prepoznati i glavne okidače za femicide koji su skoro svi bili prisutni u ovom nasilničkom odnosu. Opisani pristup policije onemogućio je zapravo bilo kakvo preventivno djelovanje nadležnih tijela. Drugim riječima, deficit istrage i senzibiliteta policije i ranije suda u procesuiranju ovog slučaja, direktno su doprinijeli ugrozi života ove žene. Jedino tijelo koje je postupalo senzibilizirano za rodno utemeljeno nasilje bio je nadležni CZSS koji je na vrijeme prepoznao žrtvu ozbiljnog obiteljskog nasilja te pravodobno podnio prijavu policiji. Stoga je Pravobraniteljica policiji izdala upozorenja i preporuke u kojima ih je uputila na koji način treba postupati kada su u pitanju prijave za nasilje u obitelji te preporučila provođenje edukacije o postupanju vezanom uz nasilje u obitelji i rodno utemeljeno nasilje među svim službenicima/cama nadležne PU i PP, a sukladno izdanim upozorenjima Pravobraniteljice i međunarodnim standardima zaštite i procesuiranja žrtava rodno utemeljenog nasilja te progona počinitelja. Policija je u povratnom dopisu Pravobraniteljici navela kako prihvaća sva upozorenja i preporuke to dostavila informacije o provedenim edukacijama.

PRIMJER 2. U predmetu (PRS-03-02/22-36), Pravobraniteljica je temeljem navoda iz medija o ubojstvu starije žene zatražila izvješće i dokumentaciju od policije i nadležnog CZSS. Izvršen je uvid u pribavljena izvješća i dokumentaciju te je u bitnom utvrđeno da je sin ubio svoju stariju majku te da je isti osoba koji pati od teških duševnih smetnji s više dijagnoza – psihoza, PTSP i poremećaj osobnosti. Utvrđeno je i da je djelomično lišen poslovne sposobnosti te da mu je za skrbnika bila imenovana upravo majka, da bi mu tek naknadno, na traženje majke, za skrbnika bio imenovan brat. Što se tiče ranijih intervencija policije i drugih nadležnih tijela u ovoj obitelji, iz dostavljenog izvješća i priložene dokumentacije utvrđeno je da je policija više puta postupala protiv počinitelja ubojstva i to počevši s 2007., kada je isti prvi put pokušao ubiti svoju majku da bi tada bio terećen za kazneno djelo pokušaj ubojstva. No, nasilničko ponašanje se nastavilo pa je tako majka nastavila prijavljivati prijetnje ubojstvom što prema priloženoj dokumentaciji nije rezultiralo nikakvim kaznenim postupkom već samo zadržavanjem prijavljenog na liječenju na Odjelu psihijatrije. I konačno, iz priložene dokumentacije proizlazi da je policija nedugo prije ubojstva podnijela protiv počinitelja optužni prijedlog zbog počinjenog prekršaja iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji na štetu svoje majke. Osim navedenog, iz

priloženih izvješća proizlazi da je počinitelj bio nasilan i prema policijskim službenicima koji su nerijetko trebali uporabiti i sredstva savladavanja i prisile prilikom intervencija. Iz detaljne analize pristiglih izvješća i dokumentacije proizlazi da od 2007., kada je evidentiran prvi pokušaj ubojstva, nikakva ozbiljnija zaštita nije pružena žrtvi nasilja niti je sačinjen bilo kakav plan i/ili strategija postupanja u smislu zaštite žrtve već su se svi prijavljeni nasilnički događaji prema majci (pretpostavka je da je nasilja bilo puno više, no majka isto nije prijavljivala) procesuirali izolirano jedan od drugog i van konteksta (rodno uvjetovanog nasilja osobe s teškim duševnim smetnjama prema starijoj ženi), pa tako niti postupanje niti kažnjavanje nije sukladno tome gradirano već je čak bilo i blaže, dok je zaštita žrtve u potpunosti izostala. Shodno navedenom, Pravobraniteljica je zaključila kako su u konkretnom slučaju izvršene površne, pogrešne, nemarne, neozbiljne, rodno neosjetljive i nekoordinirane procjene o nasilničkom odnosu u ovoj obitelji te je nadležnim tijelima u odnosu na opisana utvrđenja izrekla upozorenja i preporuke koje su u potpunosti prihvaćene.

PRIMJER 3. U predmetu (PRS-03-02/22-39), Pravobraniteljica je temeljem navoda iz medija o ubojstvu bivše partnerice zatražila izvješće i dokumentaciju od policije. Izvršen je uvid u pribavljena izvješća i dokumentaciju te je utvrđeno da je muškarac počinio ubojstvo svoje bivše djevojke na način da joj je nožem zadao više ubodnih rana da bi nakon toga pokušao počiniti samoubojstvo. Što se tiče prethodnih intervencija policije i nadležnog CZSS zbog ranijeg nasilničkog ponašanja u ovoj vezi, odnosno nakon prekida iste, prema dostavljenim informacijama nisu bila evidentirana nikakva postupanja nadležnih tijela, niti su ista raspolagala bilo kakvim informacijama o nasilju. Međutim, iz priložene dokumentacije, odnosno službenih policijskih zabilješki o obavijesnim razgovorima koje je policija obavila nakon ubojstva, proizlazi da je nedugo prije ubojstva djevojka odlučila prekinuti vezu i napustiti svoga dečka s čim se on nikako nije mirio. Proizlazi dalje i to da su i majka i otac ubijene djevojke, kao i njezine bliske prijateljice znale da se ostavljeni dečko ne miri s činjenicom da je ostavljen te da joj je u nekoliko navrata prijetio ubojstvom. Iz istih zabilješki proizlazi također i to da su svi navedeni znali da se dečko nakon prekida cijelo vrijeme nasilnički, odnosno nametljivo ponašao prema svojoj bivšoj djevojci, dolazeći ponekad i kod nje kući u ranim jutarnjim satima u alkoholiziranom stanju tražeći da nastave vezu i progoneći je. Nažalost, iako je bio sklon alkoholu i pijan im dolazio na vrata noću, ni majka, ni otac prema vlastitim izjavama nisu prijetnje shvaćali ozbiljno te ih nisu prijavljivali policiji. Također, iz priložene dokumentacije proizlazi čak i da su neki od bližih prijatelja dečka čuli od njega da planira ubiti svoju bivšu djevojku no niti oni nisu te prijetnje doživljavali ozbiljno pa iste nisu nikada prijavljene policiji. Shodno svemu navedenom, Pravobraniteljica zaključuje kako su u konkretnom slučaju nažalost ubojstvu doprinijeli žrtvini najbliži, posebice njezini roditelji jer isti nisu imali senzibiliteta za rodno utemeljeno nasilje pa iako su znali za prijetnje i maltretiranja, nisu ništa poduzimali. U tom smislu, nadležna tijela nisu niti mogla poduzimati mjere iz svoje nadležnosti protiv bivšeg dečka jer za njegovo nasilje nisu niti znala. Kako je rodno senzibilna procjena prirode odnosa ovo dvoje mladih ljudi u potpunosti izostala, kao i prijava nasilja i nasilničkog ponašanja, počinitelj je bez puno razmišljanja sproveo svoj naum, odnosno prijetnje u djelo, što je u konačnici rezultiralo tragičnom posljedicom – ubojstvom mlade djevojke tj. femicidom. Bez obzira što ne postoji odgovornost nadležnih tijela u konkretnom slučaju, Pravobraniteljica policiji i CZSS-u uputila preporuke važne za razumijevanje, prevenciju, suzbijanje, zaštitu žrtava i kažnjavanje počinitelja rodno utemeljenog nasilja.

PRIMJER 4. U predmetu (PRS-03-02/22-32), Pravobraniteljica je putem jedne udruge zaprimila pritužbu ženske osobe u kojoj se isticalo kako su policijski službenici prilikom intervencija zbog obiteljskog nasilja teretili i žrtvu nasilja, odnosno pritužiteljicu te da se na taj način nisu pravilno

primijenili relevantni propisi, odnosno da policija nije identificirala primarnog nasilnika, da bi posljedično, žrtvu identificirali kao su-okrivljenicu, iako se ista navodno samo branila od svog izvanbračnog supružnika. Osim toga, u pritužbi se navodilo kako pritužiteljica nije ozbiljno shvaćana prilikom pokušaja da policijskim službenicima objasni što se u stvari događalo. Pravobraniteljica je na temelju pritužbe zatražila očitovanje i dokumentaciju policije. Iz pristiglog očitovanja proizlazilo je da su policijski službenici koji su intervenirali u ovoj obitelji doista teretili oboje izvanbračnih supružnika zbog verbalnog nasilja. Također, iz očitovanja je proizlazilo i da je tek po podnesenoj pritužbi pritužiteljice koja je upućena policiji ovaj nasilnički odnos detaljnije ispitan, odnosno da je pritužiteljica 'pravilno' saslušana da bi tada od iste bila zaprimljena na zapisnik kaznena prijava zbog više kaznenih djela počinjenih u obitelji od strane izvanbračnog supruga (Nasilje u obitelji, Prijetnja, Povreda djetetovih prava). Shodno svemu navedenom, Pravobraniteljica je utvrdila da je prilikom prve intervencije policije u ovom slučaju u potpunosti izostala pravilna evaluacija i procjena kako konteksta tako i kronologije ovog nasilničkog odnosa već se nasilnički događaj promatrao i procjenjivao izolirano što je dovelo do spolne diskriminacije žrtve nasilja – pritužiteljice i to kroz neprimjeren i nepotreban jednak tretman žrtve i počinitelja nasilja. Pravobraniteljica je utvrdila kako zaštita žrtve i terećenje počinitelja u ovom slučaju nisu bili rodno-osjetljivi niti učinkoviti pa su pod takvim okolnostima pravilne kvalifikacije izostale. Pravobraniteljica je stoga policiji izdala preporuke za postupanje uz skretanje pozornosti istima na slabe točke našeg sustava borbe protiv obiteljskog i rodno utemeljenog nasilja, kao što su rodno neosjetljiv pristup, neučinkovita zaštita žrtve, neučinkovit progon počinitelja, terećenja žrtve i nasilnika, te blago i uvjetno kažnjavanje počinitelja nasilja zatraživši promjenu prakse i edukaciju policije. U povratnom očitovanju policija je istaknula kako u potpunosti prihvaćaju sve preporuke Pravobraniteljice.

PRIMJER 5. U predmetu (PRS-03-02/22-27), Pravobraniteljica je temeljem navoda iz medija o ubojstvu policijske službenice i samoubojstvu policijskog službenika zatražila izvješće i dokumentaciju od policije i nadležnog CZSS. Izvršen je uvid u pribavljena izvješća i dokumentaciju te je utvrđeno da je nakon verbalnog i fizičkog sukoba, policijski službenik vatrenim oružjem – pištoljem ubio svoju djevojku također policijsku službenicu. Nakon počinjenja ubojstva policijski službenik je istim vatrenim oružjem počinio samoubojstvo u kupaonici navedenog stana. Što se tiče ranijih intervencija policije, prema dostavljenim informacijama iz izvješća policija navodi kako prije počinjenja opisanog kaznenog djela u intimnoj vezi policijskih službenika nisu evidentirani događaji, prekršaji ili kaznena djela s elementima nasilja. Iz priložene dokumentacije, međutim, proizlazilo je da je veza između ovo dvoje policijskih službenika bila vrlo 'turbulentna', da se policijski službenik znao povremeno žaliti bližim prijateljima i rodbini na probleme koje je doživljavao u partnerskom odnosu, a koji bi se u usporedivoj situaciji čak mogli kvalificirati i kao nasilje njegove djevojke prema njemu. S druge strane, iz priloženih izlista poruka koje su partneri razmjenjivali proizlazi da je nasilje zapravo bilo obostrano, da je bilo uglavnom verbalnog karaktera, ali da je uključivalo i prijetnje ubojstvom i suicidom. Naime, jedna od pretpostavki u analizi ovog slučaja svakako može poći od stajališta da, iako je trpio određeno nasilje od svoje partnerice, a koje bi se najblaže govoreći moglo kvalificirati kao psihičko nasilje, policijski službenik nije izabrao nasilje prijaviti vrlo vjerojatno zbog rodnog stereotipa da muškarci „moraju“ i mogu trpjeti, moraju biti jaki i izdržljivi, ne smiju posustajati i pokazivati emocije jer će u protivnom biti obilježeni kao slabići, kao oni koji su „izdali“ muški rod i prekršili nepisano pravilo podjele rodnih uloga. U takvom kontekstu, a vjerojatno kao „žrtva“ opisanog rodnog stereotipa, policijski službenik uzima stvar u svoje ruke i nažalost odlučuje počiniti femicid, a onda i suicid. Shodno navedenom, Pravobraniteljica je policiji uputila preporuke te skrenula pozornost kako opisani slučaj, analiziran iz

rodne perspektive, u potpunosti potpada pod međunarodnu, odnosno UN-ovu definiciju femicida i ukazuje na to kolika je važnost edukacije policijskih službenika o rodno utemeljenom nasilju i to ne samo kako bi ga znali prepoznati i kvalificirati kod drugih, nego očito i u vlastitim životima. Također, Pravobraniteljica je policiji uputila preporuke vezane uz međunarodne standarde sprječavanja femicida i vođenja statistike vezane uz ubojstva žena, odnosno femicida. Policija je u povratnom očitovanju navela kako prihvaća preporuke Pravobraniteljice ističući kako se već vodi detaljna statistika o svim ubojstvima žena.

PRIMJER 6. U predmetu (PRS-03-02/22-23), Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova temeljem navoda iz medija o ubojstvu žene od strane supruga zatražila je izvješće i dokumentaciju od policije. Izvršen je uvid u pribavljena izvješća i dokumentaciju te je utvrđeno da je u stanu u Zagrebu suprug usmrtio svoju suprugu zadavši joj više udaraca čekićem u glavu. Što se tiče ranijih intervencija policije, policija u izvješću ističe kako prije počinjenja opisanog kaznenog djela u obitelji nisu evidentirani događaji, prekršaji ili kaznena djela s elementima nasilja. Također, iz priložene dokumentacije je proizlazilo da u ovoj obitelji nije bilo značajnije izraženih karakteristika koji bi upućivali na opasnost od femicida. Prema dostavljenim zabilješkama, nitko od bliže rodbine, prijatelja i poznanika nije supruga opisivao kao nasilnog. Jedini signal o tome da nešto nije u redu nastupio je nekoliko tjedana prije samog ubojstva kada je supruga primijetila da se suprug počeo čudno ponašati, da se loše osjećao psihički, da slabije spava, da se trese, da pati od povećanog stresa i iracionalnih strahova oko gubitka posla. No, iako je supruga uspjela nagovoriti svog supruga da posjeti psihijatra, kako stvar ne bi dalje eskalirala, posjet istom nikada se nije dogodio već je došlo do ubojstva. Shodno navedenom, Pravobraniteljica nije mogla u predmetnom slučaju utvrditi nikakve propuste u postupanju nadležnih tijela, a koji bi da su bili ranije poduzeti mogli utjecati na ishod ovog slučaja, budući da do nadležnih tijela nije niti doprla nikakva informacija o problemima u ovoj obitelji koji bi mogli ukazivati na opasnost od femicida. Međutim, uzimajući u obzir povećan broj ubojstava žena, zatim činjenicu da je u predmetnom slučaju upravo žena ta koja je nastradala od svog partnera koji je navodno patio od određenih psihičkih problema, Pravobraniteljica je skrenula pozornost svim nadležnim tijelima, a posebice policiji, da su zbog svog spola žene izložene najvećem riziku od femicida od strane bliskih muškaraca, kao što su u najvećem broju slučajeva upravo one žrtve obiteljskog nasilja. Također, u ranoj prevenciji femicida posebnu pažnju uvijek treba pridavati činjenicama kao što su posjedovanje oružja, psihički problemi, alkoholizam i stres – jer to su sve signali koji, u kombinaciji s ranije evidentiranim obiteljskim nasiljem, ukazuju na visok stupanj rizika od femicida. Posebice alarmantan signal jest kada žena odluči napustiti (nasilnog) muškarca u takvom stanju, a on se ne miri s njenom odlukom. U predmetnom slučaju vidljivo je kako ti signali mogu biti pogubni za ženu i kada nisu kombinirani s ranijim nasiljem u obitelji, već kada se pojavljuju i kao izolirane pojave.

PRIMJER 7. U predmetu broj (PRS-03-02/22-17), Pravobraniteljica je temeljem medijskih napisa o ubojstvu majke od strane njenog sina zatražila izvješće i dokumentaciju od Ravnateljstva policije, Uprave kriminalističke policije (policija) i nadležnog CZSS. Izvršen je uvid u pribavljena izvješća i dokumentaciju policije te je utvrđeno da je bilo ranijih postupanja i intervencija u ovoj obitelji zbog nasilja koje je činio sin na štetu svoje majke, ali i zbog drugih rodno utemeljenih kaznenih djela počinitelja ubojstva, kao što su Povreda djetetovih prava i Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina, a koje je isti činio na štetu svoje maloljetne nećakinje. Nadalje, iz dostavljenih očitovanja i priložene dokumentacije proizlazi da su postupanja u ovoj obitelji uglavnom bila formalne prirode te da, iako temeljena na zakonima, nisu uključivala nikakav dodatni senzibilitet za žrtve rodno utemeljenog

nasilja koje je počinitelj ubojstva ranije činio prema ženskim članovima obitelji. Osim toga, uvidom u dostavljenu dokumentaciju Pravobraniteljica je utvrdila da je isti bio izrazito blago kažnjen (svega 1,6 god. zatvora) zbog seksualnog nasilja koje je vršio nad maloljetnom nećakinjom i obiteljskog nasilja koje je vršio nad majkom, da bi isti bio i uvjetno otpušten prije no što je odslužio kaznu te vraćen na adresu prebivališta žrtava nasilja. Posebice je za istaknuti da u izvješćima i dostavljenoj dokumentaciji nije bilo informacija o tome da li su se vršile pojedinačne procjene potreba žrtava, uključujući utvrđivanja postoji li potreba za primjenom posebnih mjera zaštite u odnosu na žrtve te ako postoji, koje posebne mjere zaštite bi se trebale primijeniti. Proizlazi da je navedenim propustima uvelike doprinijela i činjenica da je počinitelj bio osoba s težim duševnim smetnjama, a što kod nadležnih tijela nije izazvalo nikakav učinak u smislu pojačanih mjera zaštite žena – žrtava nasilja te nisu iskorištene sve zakonske mogućnosti, uključujući i tješnju suradnju, kako bi se postiglo trajnije izdvajanje počinitelja iz obitelji. Shodno navedenom, Pravobraniteljica je zaključila kako su u konkretnom slučaju izvršene rodno neosjetljive procjene o nasilničkom odnosu u ovoj obitelji od strane svih tijela uključenih u progon i suzbijanje rodno utemeljenog nasilja te zaštitu žrtava, posebice od suda, i to u ključnom razdoblju kada su žrtve tražile od sustava da ih se učinkovito zaštiti od nasilnika. No, kako je učinkovita i rodno senzibilna zaštita izostala, isti se praktički neometano nastavio nasilnički obračunavati sa svojom majkom, da bi sve skupa završilo tragičnom posljedicom odnosno - femicidom. Stoga je Pravobraniteljica svim nadležnim tijelima izrekla preporuke vezane uz procesuiranje rodno utemeljenog nasilja i edukaciju o istom. Preporuke su u cijelosti prihvaćene i sprovedene u praksi.

PRIMJER 8. U predmetu (PRS-03-02/22-3), Pravobraniteljica je putem ureda Pučke pravobraniteljice zaprimila informacije o potencijalnoj ugrozi od obiteljskog nasilja jedne ženske osobe i njene troje malodobne djece, a koji su zajedno s počiniteljem nasilja – suprugom nakon potresa privremeno smješteni u jednom zagrebačkom hotelu. Pravobraniteljica je od MUP-a i nadležnog CZSS zatražila izvješće i dokumentaciju iz koje je proizlazilo a da nadležna tijela intenzivno poduzimaju mjere u ovoj obitelji s prvenstvenim ciljem zaštite dobrobiti, prava i interesa troje malodobne djece te sprječavanja obiteljskog nasilja. Iz dostavljenog izvješća i priložene dokumentacije proizlazilo je i da su oboje roditelja krajem 2020. godine terećeni zbog sumnje u počinjenje kaznenog djela iz čl. 177. st. 1. Kaznenog zakona zbog povreda prava djece, dok je svo troje zajedničke djece izdvojeno iz obitelji i privremeno smješteno u dom za nezbrinutu djecu. Suprug je dodatno početkom 2021., terećen zbog sumnje u počinjenje kaznenog djela iz čl. 179.a KZ-a na štetu svoje supruge te mu je određena zabrana kontaktiranja s djecom. Shodno svemu istaknutom, Pravobraniteljica je zauzela stajalište da u predmetnom slučaju u postupanju nadležnih tijela nije bilo elemenata spolne diskriminacije, odnosno nikakvih propusta koji su ili bi mogli dovesti do dodatnih ugroza žrtve rodno utemeljenog nasilja. Zbog osjetljive situacije, Pravobraniteljica je svejedno izrekla nadležnim tijelima preporuke vezane uz razmatranje izricanja i dodatnih mjera zaštite žrtve nasilja u obitelji. Nije zatraženo povratno očitovanje od nadležnih tijela iz razloga što su stručno, pravodobno i profesionalno, sa senzibilitetom za rodno utemeljeno nasilje postupali u ovom slučaju.

PRIMJER 9. U predmetu (PRS-03-02/22-5), Pravobraniteljica je saznala putem medija za ubojstvo žene koje je u centru jednog grada u kafiću počinio muškarac. Obzirom da je egzistirala osnovana sumnja da se u predmetnom slučaju radi o ubojstvu žene od strane bliskog muškarca, Pravobraniteljica je od policiji i nadležnog CZSS zatražila izvješće. Prema dostavljenom izvješću i priloženoj dokumentaciji muškarac je stariju ženu usmrtio na način da ju je u kafiću bacio na pod te joj na okrutan način zadao najmanje petnaest udaraca nogom u predjelu glave uslijed kojih ozljeda je preminula na mjestu događaja.

Iz priložene dokumentacije proizlazi da je počinitelj patio i od određenih psihičkih poremećaja od kojih se liječio kao i da u vrijeme počinjenja teškog ubojstva navodno nije bio na propisanoj terapiji lijekovima. Na opetovano traženje Pravobraniteljice, policija je dostavila informacije kako se nije mogla utvrditi priroda odnosa između počinitelja i žrtve pa je **Pravobraniteljica napomenula policiji kako femicid u širem smislu može predstavljati svako ubojstvo žene od strane muškarca ukoliko je ono na bilo koji način povezano sa spolom žrtve**. U konkretnom slučaju to bi značilo da i psihički poremećena osoba može počiniti femicid nad (ne)poznatom osobom ukoliko je prilikom odabira žrtve iskoristila činjenicu da žena, posebice starija, neće pružati takav fizički otpor koji bi njega kao napadača mogao značajnije ugroziti, u usporedivoj situaciji sa primjerice odabirom žrtve muškog spola. Osim toga Pravobraniteljica je policiji izrekla preporuke vezane uz UN-ovu definiciju femicida te preporuke vezane uz vođenje statistike ubojstava žena. Policija je u povratnom očitovanju navela kako prihvaća preporuke te da već vodi detaljnu statistiku o svim ubojstvima žena.

PRIMJER 10. U predmetu broj (PRS-03-02/22-41), Pravobraniteljica je temeljem navoda iz medija o ubojstvu žene od strane njenog sina zatražila izvješće i dokumentaciju od policije i nadležnog CZSS o ranijim intervencijama u ovoj obitelji. Iz dostavljenog izvješća i priložene dokumentacije proizlazi da je policija dva put intervenirala u ovoj obitelji zbog nasilja u obitelji, ali da prilikom navedenih intervencija nisu utvrđeni elementi kaznenih djela. Policija je istaknula kako su prilikom zadnje intervencije asistirali medicinskom osoblju prilikom hospitalizacije sina na Klinici za psihijatriju gdje je isti nakon tri mjeseca pušten uz postavljenju dijagnozu paranoidne shizofrenije. S druge strane, iz dostavljenog izvješća nadležnog CZSS-a proizlazi da ovu obitelj nisu imali u svojim evidencijama niti su zaprimali bilo kakvu dojavu o obiteljskom nasilju. Uzimajući u obzir da je upravo žena ta koja je nastradala od strane svog psihički oboljelog sina, a duševne smetnje, uz prethodne prijave žena žrtava za nasilje, predstavljaju jedan od glavnih rizika za mogući femicid, i to sukladno utvrđenjima na sastancima tijela Femicide Watch u kojima sudjeluje i policija, Pravobraniteljica je u svom dopisu skrenula pozornost svim nadležnim tijelima, a posebice policiji, da su upravo zbog svog spola žene najčešće izložene najvećem riziku od femicida od strane bliskih muškaraca, kao što su u najvećem broju slučajeva upravo one žrtve nasilja u obitelji, posebice od muškaraca sklonih alkoholu i/ili onih koji pate od određenih duševnih smetnji. U tom smislu, policiji, ali i svim drugim nadležnim tijelima skrenuta je pozornost kako su dužni primjenjivati posebne kriterije kod procjena rizika za žene u obiteljima u kojima je uz prethodno nasilje evidentirani makar i jedan utvrđen rizik od femicida – duševne smetnje, ovisnosti, prijetnje (samoubojstvom/ubojstvom), posjedovanje oružja, odluka žene da prekine vezu s nasilnim muškarcem te ranija osuđivanost za nasilnička kaznena djela.

PRIMJER 11. U predmetu broj (PRS-03-01/22-19) Pravobraniteljici se obratila jedna muška osoba s pritužbom na pristranost u postupanju jedne podružnice CZSS prilikom pružanja obiteljsko pravne zaštite u postupku odlučivanja o roditeljskoj skrbi nad zajedničkim maloljetnim djetetom. Pritužitelj je smatrao da CZSS postupa na njegovu štetu, a u korist bivše supruge, sugerirajući da se radi o diskriminaciji na temelju njegovog spola. Pravobraniteljica je provela ispitni postupak povodom podnesene pritužbe zatraživši očitovanje CZSS-a o navodima iz pritužbe te dostavu dokumentacije relevantne za razmatranje slučaja. Iz zaprimljenog očitovanja i priložene dokumentacije proizlazi da, između ostalog, da su pritužitelju u odnosu na bivšu suprugu izrečene mjere opreza zabrane uspostavljanja ili održavanja veze te udaljenja iz doma koje su naknadno ukinute. Osim toga, pokrenut je i okončan postupak obveznog savjetovanja prije razvoda braka bez postizanja sporazuma oko roditeljske skrbi te je sud riješio da će maloljetno zajedničko dijete stanovati s majkom, a s ocem

održavati susrete pod nadzorom stručne osobe iz nadležnog CZSS-a. Nakon analize očitovanja CZSS te relevantne prateće dokumentacije vezane uz postupanje u obitelji pritužitelja, Pravobraniteljica je utvrdila da pritužbeni navodi o pristranom postupanju CZSS nisu osnovani. Naime, na temelju uvida u cjelokupni spis nije proizlazilo da je CZSS nepovoljnije tretirao pritužitelja temeljem njegovog spola, već su se razlike u tretmanu temeljile na prisutnosti nasilja u obitelji što je okolnost koju je CZSS bio dužan uzeti u obzir i vrednovati, osobito s obzirom na činjenicu da su pritužitelju bile izrečene i mjere opreza. Iz predmeta spisa, odnosno iz priloženih nalaza, dijagnoza i mišljenja stručnih osoba, proizlazilo je i to da je zajedničko dijete u velikoj mjeri bilo i traumatizirano nasiljem te da je odbijalo bilo kakve susrete i kontakte s ocem, a na čemu je CZSS intenzivno i stručno radio pokušavajući te odnose facilitirati, štiteći pri tom najbolje interese djeteta, ali i pravo oca na susrete i viđanja s zajedničkim djetetom. Promatrajući utvrđeno činjenično stanje iz aspekta definicije diskriminacije uvjetovane spolom, Pravobraniteljica je zauzela stajalište da postupanjem CZSS nisu ostvarena obilježja spolne diskriminacije. Čak štoviše, nakon razmatranja ukupne dokumentacije, Pravobraniteljica je smatrala neophodnim CZSS-u ukazati na uočen niz faktora na strani pritužitelja koji se u stručnim krugovima promatraju kao indikatori povećanog rizika od femicida. Rukovodeći se spoznajama koje proizlaze iz analitičkog rada u okviru Femicide Watch-a, Pravobraniteljica je ukazala CZSS-u da je u ispitnom postupku na strani pritužitelja uočila više faktora koji su, kumulativno gledajući, vrlo često karakteristični za situacije koje prethode ubojstvima žena od strane bliskih osoba: -nasilje u obitelji; -kršenje izrečenih mjera opreza; -pokušaj pribavljanja oružja; -navodi o ljubomori; -višestruki stvarni ili fingirani pokušaji samoubojstva; -dijagnostificirani psihički poremećaji u vidu poremećaja prilagodbe i anksioznog poremećaja. Slijedom svega navedenog, Pravobraniteljica je CZSS-u uputila preporuku da, u okviru svojih ovlasti i mogućnosti, dodatno razmotri i utvrdi eventualnu prisutnost faktora rizika od femicida te poduzme preventivne korake. CZSS je postupio sukladno preporuci Pravobraniteljice te intenzivirao suradnju s policijom i drugim nadležnim tijelima, poduzimajući niz koraka te dodatnih procjena rizika, kako sa žrtvom, tako i s drugim tijelima u postupku, a sve u svrhu prevencije femicida. O poduzetom je u povratnom očitovanju CZSS detaljno obavijestio i Pravobraniteljicu. Ističemo dodatno kako su stručne osobe konkretne podružnice CZSS-a nastavile postupati sukladno preporuci Pravobraniteljice te u još nekoliko slučajeva obiteljsko pravne zaštite, u kojima je bilo indikatora povećanog rizika od femicida, intenzivirali suradnju s policijom, sudom i DORH-om te poduzeli niz preventivnih mjera od femicida, uključujući i detaljne procjene rizika potreba žrtve za zaštitom te preporuke za postupanje drugim nadležnim tijelima, što je praksa koju je Pravobraniteljica podržala i pohvalila.

2.1.7. Postupanje centara za socijalnu skrb prema žrtvama nasilja u obitelji

Pravobraniteljica je i u ovom izvještajnom razdoblju ukazivala kako nasilje u obitelji, za razliku od ostalih oblika nasilja, obilježava niz specifičnosti i karakteristika koje ga čine posebno štetnim i opasnim. S obzirom na navedeno, od posebnog je značaja da se žrtvama žurno pruže svi oblici pomoći i zaštite, u čemu ključnu ulogu imaju CZSS.

Obveze CZSS glede postupanja u slučajevima nasilja u obitelji propisane su *Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*¹⁰¹. Jedna od obveza CZSS uključuje i žurno prijavljivanje policiji svih sumnji i saznanja o nasilju u obitelji (što je obveza centra i prema članku 7. stavku 1. Zakona o zaštiti od nasilja

¹⁰¹ Protokol je donijela Vlada Republike Hrvatske 19.6.2019.

u obitelji), ali i uspostavljanje žurnog kontakta sa žrtvom (pozivom u centar ili izvidom na teren). Sukladno Protokolu, cilj postupanja CZSS je poduzimanje mjera i radnji kao i pružanje potpore radi sveobuhvatne zaštite žrtve i članova obitelji kroz integrirani pristup u radu s počiniteljem nasilja i žrtvom, a izričito su propisane obveze CZSS u slučaju sumnje ili saznanja o nasilju u obitelji.¹⁰²

6-7.10.2022. Osijek i 27-28.10.2022. Zagreb - Imajući u vidu važnost kontinuirane edukacije djelatnika/ica iz sustava socijalne skrbi, Pravobraniteljica je sudjelovala na **edukaciji o prevenciji i procesuiranju rodno utemeljenog nasilja** održanoj u organizaciji MROSP-a te DŠJU. Tijekom edukacije su održana izlaganja i vježbe na temu ravnopravnosti spolova, stavovima o nasilju prema ženama, razumijevanju rodno utemeljenog nasilja, traumatskim iskustvima, položaju i potrebama žrtava nasilja te su izloženi primjeri upozorenja i preporuka koje je Pravobraniteljica u svojim ispitnim postupcima upućivala u odnosu na postupanje nadležnih tijela sukladno Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji.

Postupajući po zaprimljenim pritužbama iz ovog područja Pravobraniteljica je uočila kako se, kao i tijekom ranijih izvještajnih razdoblja, nastavila načelno dobra praksa vezana uz dosljednu primjenu odredaba Protokola od strane CZSS. Samo u pojedinačnim i izdvojenim slučajevima Pravobraniteljica je ukazivala na potrebu senzibilnog i proaktivnog pristupa te žurno prijavljivanje svih sumnji i saznanja o nasilju.

S tim u vezi, Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja podržala izuzetno **dobru i poželjnu praksu** dosljedne primjene odredaba Protokola od strane CZSS Zagreb, Podružnice Novi Zagreb koji je, nakon što je žrtva obiteljskog nasilja izrazila bojazan zbog skorašnjeg izlaska bivšeg izvanbračnog partnera iz zatvora gdje je služio kaznu zbog obiteljskog nasilja, sukladno Pravilniku o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve detaljno izvijestio nadležno općinsko državno odvjetništvo i policijsku postaju o potrebama žrtve te dao konkretne upute za daljnje postupanje s ciljem sprečavanja novog nasilja. Konkretno, CZSS je uputio nadležna tijela da žrtvu bez odgode, najmanje mjesec dana unaprijed, obavijeste o izlasku bivšeg partnera iz zatvora, kao i da, po izlasku okrivljenika iz zatvora, posebno paze krši li isti mjere zabrane približavanja i kontaktiranja žrtve i to na način da se provjera pridržavanja mjera provjerava primarno s okrivljenikom, a tek potom sa žrtvom. Opisano postupanje CZSS primjer je najbolje prakse kod suzbijanja nasilja u obitelji i femicida s obzirom da je u predmetnom slučaju došlo do konkretne suradnje centra s drugim nadležnim tijelima te je provedena stvarna, a ne samo deklaratorna procjena potreba žrtve, nakon čega su nadležnim tijelima (policiji i državnom odvjetništvu) date logične i životne upute na koji način je potrebno postupiti. Opisano postupanje ujedno je u skladu s kontinuiranim preporukama Pravobraniteljice kako kod provjera o kršenju izrečenih mjera opreza naglasak treba biti na počinitelju i na njegovom socijalnom okruženju, bližoj i daljoj rodbini i prijateljima, a samo izuzetno na žrtvi.

U izvještajnom razdoblju, međutim, nije uočena praksa CZSS glede primjene odredaba *Zakona o socijalnoj skrbi* kojima su propisane **usluge koje smjeraju podršci i savjetovanju obiteljima u ranijim fazama konfliktnih situacija, prije nego situacija eskalira u nasilje**, a sve kako bi se na

¹⁰² Protokol sadrži i *opća načela* u radu nadležnih tijela u kojima propisuje, između ostaloga, obvezu žurnog postupanja, individualni pristup žrtvi na posebno obziran, nepristran i stručan način pri čemu je od izuzetne važnosti prepoznavanje rizičnih čimbenika, primjena proaktivnog pristupa te međuresorna suradnja i razmjena informacija kao i obvezno savjetovanje žrtve na način na koji to može razumjeti o njenim zakonskim pravima.

vrijeme reagiralo i preventivno djelovalo na uzroke koji dovode do nasilja u obitelji¹⁰³. Pravobraniteljica kontinuirano ističe da su temelji učinkovite borbe protiv rodno utemeljenog nasilja upravo rani preventivni psihoterapijski rad s obiteljima u konfliktnim situacijama prije eskalacije nasilja. Zbog navedenog bi pružanje socijalnih usluga namijenjenih prevenciji nasilja i podršci prije nego do nasilja dođe trebala postati **regularna praksa CZSS**.

Iako je nasilje nad ženama, uključujući i obiteljsko nasilje nad ženama, izrazito rodni fenomen, nužno je uzeti u obzir da su žrtve nasilja u obitelji i muškarci, iako to u pravilu rijetko prijavljuju uslijed nerazumijevanja na koje nailaze od strane okoline, a često i od strane institucija. U vezi s navedenim, Pravobraniteljica ukazuje na važnost prepoznavanja svih oblika nasilja od strane CZSS, **bez obzira na spol žrtve nasilja**. Navedeno je prepoznato i u Istanbulskoj konvenciji koja u Preambuli navodi da i muškarci mogu biti žrtve nasilja u obitelji (u točki 1. uvida Konvencije navodi se kako „nasilje u obitelji – nad ostalim žrtvama poput djece, muškaraca i starijih osoba – također je prikriven fenomen koji pogađa previše obitelji da bi se mogao ignorirati“, dok se u točki 27. komentara Preambule navodi kako „i muškarci i dječaci također mogu biti žrtve nasilja u obitelji te da se treba baviti i takvim nasiljem“).

Uz navedeno, tijekom izvještajnog razdoblja je u pojedinim slučajevima zabilježena tendencija zauzimanja gotovo neutralnog stava od strane CZSS u odnosu na počinjeno nasilje u obitelji, a kako bi se osigurao jednaki tretman u odnosu na oba roditelja. Pravobraniteljica ovdje upućuje na Istanbulsku konvenciju koja propisuje da se pojave nasilja nad nenasilnim skrbnikom, kao i nad samim djetetom **moraju uzeti u obzir** kada se donose odluke o skrbništvu i opsegu prava posjeta ili kontakta (Pojašnjavajuće izvješće, Poglavlje V. 'Materijalno pravo', članak 31. točka 175. i 176. Istanbulske konvencije)¹⁰⁴, kao i da se pri određivanju skrbi o djeci i prava na viđanje djece trebaju uzeti u obzir pojave nasilja obuhvaćene Konvencijom (članak 31. Konvencije).

S obzirom na sve prethodno navedeno, svakako je u cilju održanja i unapređenja postojeće načelno dobre prakse potrebno nastaviti s daljnjim kontinuiranim edukacijama djelatnika/ica iz sustava socijalne skrbi vezanim uz ovu problematiku.

PRIMJER 1. Pravobraniteljici se u predmetu (PRS-03-02/22-80) pritužila žrtva obiteljskog nasilja navodeći kako je od strane stručne djelatnice CZSS, **unatoč mjeri opreza** zabrane uspostavljanja i održavanja veze izrečenoj bivšem suprugu pritužiteljice, putem mobilne aplikacije oformljena grupa u kojoj su istovremeno bili uključeni pritužiteljica i njezin bivši suprug, a radi njihove međusobne

¹⁰³ Članak 89. Zakona o socijalnoj skrbi (Narodne novine br. 18/22, 46/22, 119/22) propisuje **psihosocijalni tretman radi prevencije nasilničkog ponašanja** kao savjetodavno-terapijsku i psihoedukativnu uslugu usmjerenu na zaustavljanje i sprječavanje nasilničkog ponašanja u obitelji, uključivanjem korisnika u strukturirani tretman kojemu je cilj zaustaviti nasilje među partnerima i/ili u obitelji, a odobrava se pojedincu kojem nije izrečena sudska mjera upućivanja u obvezni psihosocijalni tretman, a kod kojeg je procijenjeno postojanje rizika od nasilničkog ponašanja i kojeg je zbog sigurnosti članova obitelji i/ili rizika za dobrobit i razvoj djeteta potrebno uključiti u tretman (čl. 89. st. 2. Zakona o socijalnoj skrbi), odnosno partnerima i/ili roditeljima kada niti jednom nije izrečena sudska mjera upućivanja u obvezni psihosocijalni tretman, a postoji rizik od uzajamnog nasilničkog ponašanja i rizik za dobrobit i razvoj djeteta, bez uspostavljenog odnosa žrtva – zlostavljač (čl. 89. st. 3. Zakona o socijalnoj skrbi). Psihosocijalni tretman radi prevencije nasilničkog ponašanja iz članka 89. stavka 2. Zakona traje šest mjeseci, a obuhvaća dva individualna i 12 do 16 grupnih susreta, ovisno o specifičnim potrebama grupe, a iznimno se tretman može provoditi individualno, dok se psihosocijalni tretman radi prevencije nasilničkog ponašanja u obitelji iz članka 89. stavka 3. ovoga Zakona provodi kroz 10 do 16 susreta s partnerima među kojima nije bilo nasilja, dijelom zajedno, a dijelom odvojeno (čl. 90. Zakona o socijalnoj skrbi).

¹⁰⁴ Konvencija nadalje ističe: „Naročito u slučajevima obiteljskog nasilja, pitanja vezana uz zajedničku djecu često su jedine poveznice koje ostaju između žrtve i počinitelja. Za mnoge žrtve i njihovu djecu, poštivanje naloga za kontakt može biti znatan sigurnosni rizik budući da to često znači neposredan susret s počiniteljem. Stoga, ovaj stavak navodi obvezu osiguravanja da se žrtve i njihova djeca osiguraju od bilo koje daljnje štete“ (Poglavlje V. 'Materijalno pravo', članak 31. točka 175. i 176. Istanbulske konvencije).

komunikacije vezane uz susrete i viđanja bivšeg supruga s djecom. Pravobraniteljica je provela ispitni postupak te utvrdila da je u predmetnom slučaju od strane CZSS izostao proaktivan i senzibilni pristup prema problemu nasilja u obitelji zbog čega je pritužiteljica postupanjem CZSS bila *de facto* dovedena u situaciju u kojoj su njen život i zdravlje potencijalno bili ugroženi.

Pravobraniteljica je stoga **upozorila** CZSS da su stručni djelatnici/ce propustili prema pritužiteljici postupati s osobitim senzibilitetom za problem nasilja u obitelji odnosno da u svom postupanju nisu postupali s dužnom pažnjom koja se u ovakvim situacijama od djelatnika/ca CZSS opravdano zahtijeva. Pravobraniteljica je ukazala kako je upravo zadatak djelatnika/ca centra da, kao stručne osobe, na adekvatan način omoguće ostvarivanje osobnih odnosa roditelja i djece istovremeno imajući u vidu potrebu senzibilnog pristupa pritužiteljici kao žrtvi nasilja u obitelji (primjerice komunikacija sa svakim od roditelja ponaosob i prenošenjem njihovih međusobnih poruka vezanih za susrete s djecom posredstvom stručne djelatnice centra), a što je u predmetnom slučaju izostalo uključivanjem pritužiteljice u zajedničku komunikacijsku grupu s počiniteljem nasilja. Uz navedeno, Pravobraniteljica je CZSS uputila **preporuke** da u svom budućem postupanju u cijelosti primjenjuje Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji te da stručnim djelatnicima/cama ukaže na važnost proaktivnog i senzibilnog pristupa u svezi problematike obiteljskog nasilja.

PRIMJER 2. U predmetu PRS-03-01/22-7, Pravobraniteljici se obratio pritužitelj radi pritužbe na CZSS kojem se u više navrata bezuspješno obraćao za pomoć zbog verbalnog nasilja koje je trpio od strane bivše supruge. U ispitnom postupku Pravobraniteljica je ustanovila da CZSS u svom postupanju prema pritužitelju nije prepoznao niti u dovoljnoj mjeri cijenio problematiku **verbalnog oblika nasilja u obitelji počinjenog nad muškarcem**. Pravobraniteljica je stoga **upozorila** CZSS da su stručne osobe u predmetnom slučaju u potpunosti zanemarile pojavnost nasilja u obitelji te da nisu poduzele mjere propisane Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Slijedom izdanog upozorenja, CZSS upućene su **preporuke** da stručnim osobama ukaže na važnost prepoznavanja svih oblika nasilja u obitelji te potrebu proaktivnog i senzibilnog pristupa u svezi problematike nasilja u obitelji, bez obzira na oblik nasilja i spol žrtve.

PRIMJER 3. U predmetu (PRS-03-02/22-62), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi žrtve nasilja u obitelji na CZSS koji je u potpunosti zanemario činjenicu da se protiv supruga pritužiteljice vodi kazneni postupak za nasilje u obitelji, kao i da mu je od strane suda izrečena mjera opreza. Pravobraniteljica je provela ispitni postupak i utvrdila da je CZSS u predmetnom slučaju, **u pretjeranoj želji da osigura jednak pristup prema oba roditelja**, zauzeo neutralnu poziciju u odnosu na počinjeno nasilje u obitelji, uslijed čega nije postupljeno sukladno propisima koji reguliraju nasilje u obitelji. Konkretno, CZSS nije uspostavio međuresornu suradnju s policijom kako bi došao do konkretnih podataka o prijavljenom nasilju u obitelji, a ujedno nisu niti poduzete radnje usmjerene prema pomoći pritužiteljici kao žrtvi nasilja u obitelji. Pravobraniteljica je stoga **upozorila** CZSS da u konkretnom slučaju nije postupljeno sukladno Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji i Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji te uputila **preporuke** da se u slučajevima nasilja u obitelji osobita pozornost posveti ostvarivanju međuresorne suradnje s drugim nadležnim tijelima te da se stručne osobe dodatno educiraju o aktivnostima koje su dužni poduzeti u slučaju saznanja o počinjenom nasilju u obitelji.

PRIMJER 4. U predmetu (PRS-03-02/22-43), Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu jedne ženske osobe u kojoj se ova požalila da su je CZSS i policija kao žrtvu nasilja u obitelji prisilno odveli na kliniku za psihijatriju, i to samo iz razloga što se u dogovoreno vrijeme sa svoje troje maloljetne djece nije

pojaviła pred CZSS radi realizacije zbrinjavanja u skloništu za ųrtve nasilja. CZSS u svom očitovanju objašnjava kako su se zbog nepojavljivanja prituųiteljice zabrinuli i za nju i za djecu, kao i da je iz ostvarenih telefonskih kontakata prituųiteljica odavala dojam osobe koja je uznemirena i rastrojena te bi mogla ugroziti svoju i sigurnost svoje djece. Iz svih navedenih razloga da su obavijestili policiju koji su prituųiteljicu najprije priveli u prostorije CZSS, a potom na kliniku za psihijatriju s obzirom da je prituųiteljica imala agresivne ispade zbog naćina na koji je tretirana.

Zbog opisanog izrazito nesenzibiliziranog postupanja CZSS za rodno utemeljeno nasilje i za ųrtvu tog nasilja, Pravobraniteljica je odlučila policiji i CZSS izdati **upozorenja i preporuke** jer su svojim postupcima ųrtvu nasilja u usporedivoj situaciji s njenim suprugom doveli u nepovoljan poloųaj. Isti su upozoreni kako mogućnost smještaja u sklonište za ųrtve nasilja **nije obveza već pravo ųrtava nasilja**, od kojeg ųrtve mogu u bilo kojem trenutku te iz bilo kojeg razloga odustati bez posebnog objašnjenja i bez da zbog toga snose bilo kakve posljedice.

Pravobraniteljica je zaključila kako je naćin na koji su policija i CZSS tretirali prituųiteljicu bio **neprikladan, neopravdan i potpuno neprihvatljiv**, a svakako je doprinijeo i pogoršanju psihićkog stanja prituųiteljice kao dugogodišnje ųrtve nasilja. Pravobraniteljica je upozorila i policiju i CZSS kako nisu prepoznali svoju odgovornost u naćinu postupanja sa ųrtvom nasilja u obitelji, te da su u potpunosti propustili primijeniti senzibilni pristup, dati podršku ųrtvi nasilja te učiniti individualnu procjenu rizika i potreba ųrtve, a što je protivno domaćim i međunarodnim propisima i standardima postupanja sa ųrtvama rodno utemeljenog nasilja, te je direktno ugrozilo prituųiteljicu. Iz svega navedenog jasno proizlazi da tretman ųrtve nije bio prikladan ni senzibilan te da su stručni djelatnici/ce CZSS i policijski službenici/ce postupali na naćin da su svoje ovlasti i nadležnosti u odnosu na ųrtvu nasilja primjenjivali bez razumijevanja za situaciju u kojoj se nalazila ųrtva, kao i bez senzibiliteta za njeno psihićko stanje zbog višegodišnje izloųenosti nasilju, pa su u tom smislu umjesto pomoći i podrške ųrtvi nasilja, **njezino stanje dodatno pogoršali**, dovodeći je tako u nepovoljan poloųaj temeljem spola.

2.1.8. Zaključno razmatranje i preporuke

Istićući posebno važnost sveobuhvatne edukacije, rane prevencije nasilja i resocijalizacije poćinitelja koji su po stajalištu Pravobraniteljice među najvažnijim, a u znaćajnoj mjeri ujedno i među najzanemarenijim aspektima u borbi protiv nasilja prema ųenama u RH, te s obzirom da preporuke koje su upućene 2021. nisu u većoj mjeri sprovedene u praksi, Pravobraniteljica ponavlja svoje **preporuke**, a sve s ciljem da se pravosudni i zakonodavni okvir borbe protiv rodno utemeljenog nasilja i posebice protiv femicida unaprijedi i postane učinkovitiji:

(1) Osnaziti resornu suradnju između policije i drųavnog odvjetništva u slućajevima obiteljskog nasilja i nasilja prema ųenama (u Protokolu o suradnji drųavnog odvjetništva i policije tijekom pretkaznenog (predistraųnog) i kaznenog postupka), trebalo bi uključiti odredbe koje bi suradnju između drųavnog odvjetništva i policije kod slućajeva obiteljskog nasilja s obiljeųjima prekršaja iz ZZNO-a i kod svih ostalih slućajeva rodno utemeljenog nasilja također učinile obveznom.

(2) Uvesti sustavnu i redovnu edukaciju sudaca/kinja i drųavnih odvjetnika/ca pri Pravosudnoj akademiji isključivo o progonu i kaųnjavanju slućajeva rodno utemeljenog nasilja te, također, na svim ostalim društvenim razinama odgoja i obrazovanja i to za sve dobne skupine, poćevši od vrtićke dobi.

(3) Ustrojiti posebne odjele na svim sudovima i svim državnim odvjetništvima sa specijaliziranim sucima/tkinjama i državnim odvjetnicima/cama samo za obiteljsko i rodno utemeljeno nasilje, te posebne odjele pri policiji sa specijaliziranim policijskim kadrom za rodno utemeljeno i nasilje u obitelji.

(4) Ustrojiti državno tijelo te zaposliti dodatan stručni i savjetodavni kadar, prvenstveno psihološke i socijalne struke, a koje će se baviti ranom prevencijom nasilja, a sukladno odredbama članka 89. i 90. Zakona o socijalnoj skrbi. Ovo tijelo bi prvenstveno trebalo pružati podršku obiteljima u svim slučajevima tzv. „ravnopravnih konflikata“ u kojima nije uspostavljen odnos žrtva počinitelj, i to u fazi prije eskalacije nasilja kao i bez uključivanja policije i suda – odnosno bez obveze da se svaki slučaj bilo kakvog konflikta u obitelji mora nužno prijavljivati policiji (obiteljski centri za podršku obiteljima u problemima).

(5) Investirati značajnija sredstva i razviti dugotrajnije i sveobuhvatnije programe obvezne resocijalizacije počinitelja nasilja (psihosocijalnog tretmana) kako bi se recidiv sveo na najmanju moguću mjeru.

(6) Osnajiti postojeće nacionalne preventivne mehanizme.

(7) Kažnjavati počinitelje propisanim zakonskim maksimumima, kako bi se poslala jasnija društvena poruka nulte tolerancije na ovu vrst nasilja.

2.1.9. Provedba Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji

Pravobraniteljica je nastavila svoju višegodišnju praksu praćenja i analiziranja provedbe *Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022.*,¹⁰⁵ temeljnog strateškog dokumenta u tom području koji svim nadležnim tijelima uvodi obvezu prevencije i procesuiranja svake vrste nasilja u obitelji.¹⁰⁶ Pravobraniteljica je pri tome osobiti fokus stavila na pitanje **financiranja skloništa** za žrtve nasilja u obitelji te na **stambeno zbrinjavanje djece i odraslih osoba žrtava nasilja u obitelji**.¹⁰⁷

U tu svrhu, Pravobraniteljica je od MROSP-a, Središnjeg državnog ureda za obnovu i stambeno zbrinjavanje te Grada Zagreba zatražila relevantne podatke koji se odnose na provedbu navedenih mjera.

¹⁰⁵ Odluka Vlade RH objavljena u Narodnim novinama, br. 96/17.

¹⁰⁶ Nacionalna strategija sadrži 7 područja djelovanja s ukupno 33 mjere. Svaka mjera Nacionalne strategije utemeljena je na jednom ili više članaka Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija). Pravobraniteljica je bila aktivna članica Radne skupine za izradu Nacionalne strategije u koju je uvršteno više njenih prijedloga (npr. mjere koje se odnose na zbrinjavanje i potporu žrtvama nasilja, kao što je osiguravanje stambenog zbrinjavanja žrtvama nasilja u obitelji, osiguravanje financijske potpore radu skloništa i savjetovališta za žrtve obiteljskog nasilja te poticanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave na uvođenje rodno osjetljivog proračuna u okviru kojeg će se osiguravati kontinuirana financijska potpora namijenjena radu skloništa za žrtve obiteljskog nasilja, da se prostori u kojima djeluju skloništa za žrtve nasilja u obitelji prilagode i za boravak osoba s invaliditetom te da se kontinuirano osiguravaju financijska sredstva za provođenje psihosocijalnog tretmana).

¹⁰⁷ Obje navedene mjere su sadržane u tematskom području djelovanja pod točkom III. *Zbrinjavanje i potpora žrtvama nasilja u obitelji* u sklopu kojeg se nalaze mjere broj 1. i mjere broj 2. koje glase: Mjera broj 1. „Osigurati stambeno zbrinjavanje djece i odraslih osoba žrtava nasilja u obitelji.“ Mjera broj 2. „Osigurati financijsku potporu radu skloništa i savjetovališta za žrtve nasilja u obitelji koje vode organizacije civilnog društva te ustanovama koje pružaju smještaj žrtvama nasilja u obitelji na području cijele Republike Hrvatske.“

2.1.9.1. Financiranje skloništa za žrtve nasilja u obitelji

A) Financiranje skloništa za žrtve nasilja u obitelji od strane MROSP-a

U dostavljenom očitovanju MRMSOSP navodi kako redovito izdvaja sredstva iz Državnog proračuna u cilju održivog financiranja i skrbi za žene i djecu žrtve nasilja u obitelji. U RH trenutno djeluje **ukupno 25 skloništa za žrtve nasilja**, od kojih MRMSOSP pruža financijsku potporu za njih 23 iz sredstava državnog proračuna ili putem EU fondova. Navedena skloništa djeluju na području svih županija, čime je osigurano pružanje usluga smještaja za žrtve nasilja u obitelji **na cijelom području RH**.

Do 2020. godine je u RH djelovalo ukupno 19 skloništa i savjetovališta namijenjenih žrtvama nasilja u obitelji, od kojih je MRMSOSP financijski podupirao rad njih 17. Do kraja 2020., osnovano je novih 6 skloništa na području Krapinsko-zagorske, Koprivničko-križevačke, Ličko-senjske, Virovitičko-podravske, Požeško-slavonske i Dubrovačko-neretvanske županije, čime su se stekli preduvjeti za osiguranje dostupnosti uslugesmjesta na području svih županija u RH.

Ukupni kapacitet skloništa uključuje **357 raspoloživih mjesta** u skloništima. MRMSOSP navodi kako prati popunjenost smještajnih kapaciteta svih 25 skloništa na dvotjednoj razini te da podaci pokazuju popunjenost smještajnih kapaciteta do najviše 64%. Prema posljednjim podacima (od 14.1.2022.), **popunjenost kapaciteta skloništa iznosi 53%.**¹⁰⁸

Od ukupnog broja skloništa koje financira MRMSOSP, 9 skloništa vode pružatelji usluga temeljem ugovornog odnosa s MRMSOSP uz prethodnu ispunjenost uvjeta propisanih provedbenim propisom kojim se utvrđuju uvjeti za pružanje socijalnih usluga.¹⁰⁹ Korisnici se smještaju temeljem rješenja CZSS, a MRMSOSP je za navedenu namjenu (tijekom 2022.) utrošio ukupno 643.560,65 EUR (4.848.907,70 kn)¹¹⁰, što uključuje 57.070,81 EUR (430.000,00 kn) pomoći uslijed porasta cijena energenata.

Preostalih 8 skloništa za žene i djecu žrtve nasilja u obitelji, koje vodi 7 organizacija civilnog društva, financira se putem javnog natječaja, odnosno temeljem prijave na javni *Poziv za prijavu trogodišnjih programa udruga koje pružaju usluge savjetovališta i skloništa za žene i djecu žrtve nasilja u obitelji u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2022. do 2024. godine*. Navedenim su se Pozivom osigurala financijska sredstva za razdoblje od tri godine, a za tu je svrhu u 2022. izdvojeno 341.098,00 EUR (2.570.002,88 kn)¹¹¹, što uključuje 53.089,12 EUR (400.000,00 kn) pomoći uslijed porasta cijena energenata.

¹⁰⁸ Popunjenost skloništa prema podacima od 14.1.2021. također je iznosila 53%.

¹⁰⁹ Ugovoreni pružatelji djeluju na području sljedećih županija: Bjelovarsko-bilogorske, Primorsko-goranske, Zadarske, Splitsko-dalmatinske, Međimurske, Vukovarsko-srijemske, Šibensko-kninske, Varaždinske te Zagrebačke županije.

¹¹⁰ Za navedenu namjenu je tijekom 2021. godine utrošeno 3.775.707,17 kn.

¹¹¹ U 2021., 2020., 2019., 2018., 2017., 2016. i 2015. godini osiguran je iznos novčanih sredstava od 2.100.000,00 kn.

Nadalje, financijska potpora uređenju i radu novih 6 skloništa¹¹² **osigurana je iz Europskog socijalnog fonda** u okviru ograničenog Poziva pod nazivom „Osiguravanje sustava podrške zažene žrtve nasilja i žrtve nasilja u obitelji“.¹¹³

Pored navedenih aktivnosti usmjerenih na financiranje skloništa za žrtve obiteljskog nasilja, MRMSOSP je proveo i određene aktivnosti usmjerene na provedbu ostalih mjera iz Nacionalne strategije u 2022.¹¹⁴

Zaključno, MRMSOSP navodi kako je za provedbu projekta Ženske grupe Karlovac-Korak¹¹⁵ koji pridonosi procesu deinstitutionalizacije i socijalnoj uključenosti razvojem izvaninstitucijske podrške za žrtve nasilja u obitelji,¹¹⁶ isplaćeno 177.485,90 EUR (1.337.267,53 kn). Riječ je o projektu ugovorenom u okviru natječaja „Razvoj, širenje i unaprjeđenje kvalitete izvaninstitucijskih socijalnih usluga kao podrška procesu deinstitutionalizacije“, a sufinanciranom iz Europskog socijalnog fonda.

2.1.9.2. Stambeno zbrinjavanje djece i odraslih žrtava nasilja u obitelji

Središnji državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje (dalje u tekstu: SDUOSZ) navodi kako je *tijekom 2022. zaprimljeno 17 pozitivnih rješenja*¹¹⁷ kojima je utvrđeno pravo na stambeno zbrinjavanje žrtvama nasilja u obitelji, od čega je **za 15 korisnica osigurana adekvatna stambena jedinica** sukladno utvrđenom pravu (11 ih je smješteno u državne stambene jedinice 4 u privatne stambene jedinice),¹¹⁸ dok je za 2 korisnice u tijeku postupak osiguravanja adekvatne stambene jedinice.

SDUOSZ podmiruje režijske troškove i troškove mjesečnog najma u privatnim stambenim jedinicama, dok se u državnim stanovima korisnicama podmiruju režijski troškovi (korisnice su oslobođene

¹¹² Osnivači novih 6 skloništa su županije u suradnji s partnerima (organizacijama civilnog društva, Caritasom ili Crvenim križem).

¹¹³ Opći cilj navedenog projekta je unaprjeđenje sustava podrške, prevencije i zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji na područjima šest županija u kojima nedostaju takve usluge; jačanje kapaciteta stručnjaka/osoba koje rade sa ženama žrtvama nasilja i žrtvama nasilja u obitelji, te podizanje svijesti javnosti o pravima žena žrtava nasilja i žrtava nasilja u obitelji te negativnim posljedicama nasilja u obitelji. Pozivom su predviđene aktivnosti uspostave skloništa i skrbi izvan vlastite obitelji, pružanja usluga savjetovanja i pomaganja, osnaživanja i motiviranja te pružanja podrške ženama žrtvama nasilja i žrtvama nasilja u obitelji koje mogu biti žene s invaliditetom. Ugovori su potpisani u razdoblju od studenog 2020. do lipnja 2021. ukupne vrijednosti 7.258.590,04 EUR (54.689.846,66 kn). Trajanje projekta je 30 mjeseci, a najkasnije do prosinca 2023. **Tijekom 2022., za provedbu aktivnosti navedenih 6 projekata isplaćeno je 2.254.448,00 EUR (16.986.18,48 kn).**

¹¹⁴ Od navedenih aktivnosti treba istaknuti da je tijekom 2022., zbog okolnosti uzrokovanih pandemijom virusa SARS-CoV – 2 i bolesti COVID-19, produljeno razdoblje provedbe projekta „*Zaustavimo nasilje nad ženama i nasilje u obitelji – Za nasilje nema opravdanja*“ kojeg je nositelj Ministarstvo, do 30. rujna 2023. Aktivnosti projekta obuhvaćaju podizanje javne svijesti u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, jačanje kapaciteta stručnjaka i unaprjeđenje međuresorne suradnje te unaprjeđenje rada Nacionalnog pozivnog centra za žrtve kaznenih djela i prekršaja odnosno produljenje njegova rada na 24 sata svih 7 dana u tjednu (uključujući vikende, praznike i blagdane). Tijekom 2022. je za provedbu aktivnosti iz navedenog projekta isplaćeno 211.104,16 EUR (1.590.564,29 kn). Također, u okviru programa izobrazbe članova županijskih timova koji se provode u okviru projekta, tijekom lipnja, rujna i listopada 2022. održane su edukacije na temu „Prevencija i sprečavanje rodno uvjetovanog nasilja“ namijenjene za stručne radnike/ce CZSS koji postupaju po predmetima nasilja u obitelji. Također, tijekom 2022. proveden je postupak nabave za oglašavanje na društvenim mrežama, kao i postavljanje oglasnih kampanja. Nadalje, povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama (25.11.) održana je Nacionalna konferencija u organizaciji Ministarstva **na kojoj je sudjelovala i Pravobraniteljica.**

¹¹⁵ Ukupna vrijednost projekta je 492.773,24 EUR (3.712.800,00 kn).

¹¹⁶ Projekt razvija izvaninstitucijsku uslugu organiziranog stanovanja, unaprjeđuje uslugu psihosocijalne podrške, jača kapacitete stručnjaka/kinja za pružanje usluga te podiže svijest javnosti o procesu deinstitutionalizacije i pravima žrtava nasilja na život u zajednici.

¹¹⁷ Navedeno predstavlja pad u broju zaprimljenih pozitivnih rješenja u odnosu na 2021. godinu za 23%. (tijekom 2021. zaprimljena su 22 pozitivna rješenja, od čega je 17 korisnica stambeno zbrinuto, dok je za 4 korisnice bio u tijeku postupak osiguravanja adekvatne stambene jedinice).

¹¹⁸ Najveći broj pozitivnih rješenja donesen je u Vukovarsko-srijemskoj županiji (4 rješenja), nakon čega slijede Osječko-baranjska županija i Grad Zagreb (3 rješenja), potom Karlovačka županija i Šibensko-kninska županija (2 rješenja) te Primorsko-goranska, Sisačko-moslavačka i Međimurska županija (1 rješenje).

plaćanja mjesečne najamnine). Samo nekoliko korisnica koristi stambenu jedinicu kao samkinja, dok većina korisnica ima najmanje dvoje ili više djece.

Grad Zagreb, Gradski ured za upravljanje imovinom i stanovanje, u svom očitovanju navodi kako tijekom 2022. godine nije pozitivno riješen niti jedan zahtjev za stambeno zbrinjavanje, slijedom čega broj ukupno zbrinutih osoba/obitelji u razdoblju od 2017.-2022. i dalje iznosi 30 te je u svim slučajevima riječ o žrtvama ženskog spola.¹¹⁹

2.1.9.3. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica je tijekom 2022. nastavila svoju višegodišnju praksu praćenja i analiziranja provedbe četvrte po redu Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022. Tijekom praćenja provedbe Nacionalne strategije uočeno je da i dalje postoji izvjesni kontinuitet u njejoj provedbi - još uvijek se dobro i kontinuirano provode mjere iz područja izobrazbe stručnih osoba koje rade na području zaštite od nasilja u obitelji, unaprjeđenja međuresorne suradnje i senzibilizacije javnosti za problematiku nasilja u obitelji.

S obzirom da se u ovom izvještajnom razdoblju bilježi pad broja osoba kojima je osigurano stambeno zbrinjavanje, potrebno je nastaviti s proaktivnom provedbom navedene mjere te pojačati stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji.

U odnosu na broj skloništa, Pravobraniteljica izražava zadovoljstvo što od 2020. godine postoji barem jedno sklonište na području svake županije te ih sada ukupno ima 25, od kojih MRMSOSP pruža financijsku potporu za njih 23.

Slijedom svega navedenog, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Osigurati dostatna sredstva iz Državnog proračuna za financiranje skloništa kako bi se njihov rad odvijao neometano.
- (2) Podupirati provođenje mjera stambenog zbrinjavanja i potpore žrtvama nasilja u obitelji nakon izlaska iz skloništa.
- (3) Poduzimati daljnje mjere u cilju uvođenja rodno osjetljivog proračuna na lokalnoj i područnoj (regionalnoj) razini, a kako bi se sukladno analizi potreba financirale usluge za pružanje savjetodavne podrške i smještaja za žrtve rodno utemeljenog nasilja, kao i stambeno zbrinjavanje po izlasku iz skloništa.

¹¹⁹ Grad Zagreb je provodeći Nacionalnu strategiju i Zagrebačku strategiju razdoblju u razdoblju od 2012.-2016. dao u najam ukupno 69 stanova (navedeno je Pravobraniteljica konstatirala u svom Izvješću o radu za 2016.). S obzirom da je u razdoblju od 2017.-2022. Grad Zagreb stambeno zbrinuo 30 osoba/obitelji, vidljivo je kako je došlo do **značajnijeg pada broja osoba** kojima je osigurano stambeno zbrinjavanje od strane Grada Zagreba.

2.2. SILOVANJE

Nakon femicida jedan od najtežih oblika rodno utemeljenog nasilja kojeg su u skoro 100% slučajeva žrtve žene i djevojčice jest silovanje¹²⁰.

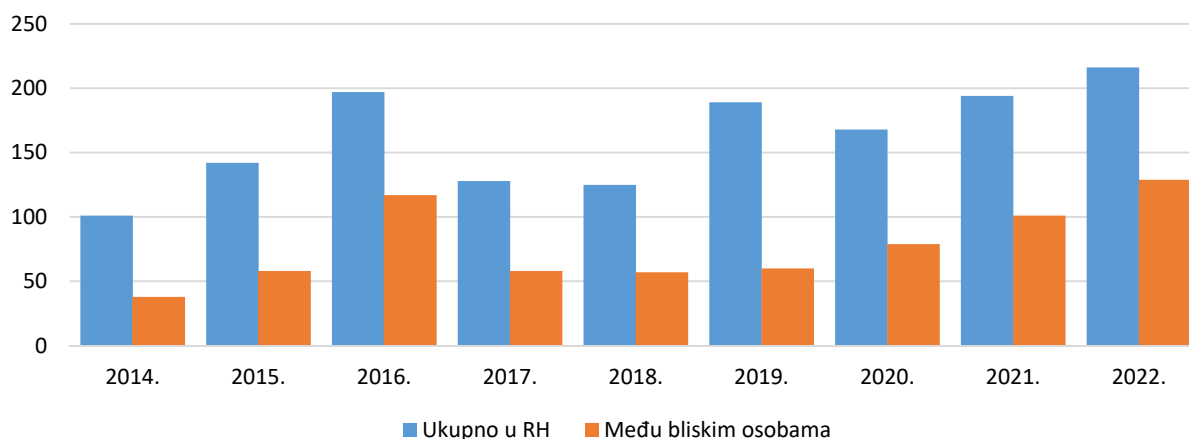
Prema statističkim podacima MUP-a, u 2022. godini evidentirana su **ukupno 216 kaznena djela silovanja što je za 22 kaznena djela ili 11% više nego 2021., kada je evidentirano 194 kaznena djela silovanja** (čl.153. KZ-a).

Od ukupno navedenih kaznenih djela, njih 129 (udio od 60%) počinjeno je na štetu članova obitelji i bliskih osoba, pri čemu su 128 žrtava bile ženskog spola i 1 osoba muškog spola. U odnosu na 2021., **bilježimo skok u broju žrtava od 28 osoba ili 27% više žrtava ovog kaznenog djela u 2022.** No, dok su sve žrtve u 2021. godini bile ženskog spola, u 2022. godini bilježimo i jednu žrtvu muškog spola.

Silovanje u pokušaju je bilo evidentirano u ukupno 14 slučajeva (5 manje nego 2021.), od čega se u 5 slučajeva (35%) radilo o bliskim osobama ili članovima obitelji dok su sve žrtve pokušaja silovanja bile ženskog spola.

Imajući u vidu kako je 2020. ukupno bilo evidentirano 168 kaznenih djela silovanja, pri čemu je na bliske osobe, odnosno žrtve žene otpadao udio od ukupno 47% (ili 79 osoba – sve žene), komparativno gledano ukupno je 48 žena više žrtava silovanja među bliskim osobama u 2022. godini.

Grafikon: Broj evidentiranih kaznenih djela iz čl.152. i čl.153. KZ-a (2014.-2019.) te iz čl.153.KZ-a (2020.- 2022.) i udio tih djela počinjen među bliskim osobama

Uspoređujući srodničke odnose između žrtve i počinitelja u 2022., vidljivo je kako je kazneno djelo silovanja koje je bilo počinjeno među bliskim osobama i članovima obitelji, u najvećem broju slučajeva

¹²⁰ Još tijekom 2019., došlo je do izmjena kaznenog zakonodavstva (stupile na snagu 1.1.2020.) na način da je *brisano kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka iz čl.152. KZ-a*, čiji kontinuitet je očuvan u kaznenom djelu silovanja iz čl.153.st.1. KZ-a. *Protokolom o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (2018.)*, kao jedan od ciljeva predviđeno je uvođenje standardiziranog postupka prema žrtvama seksualnog nasilja bez obzira na njihovu dob, mjesto u kojem im se nasilje dogodilo, spol i/ili druge osobne karakteristike te je predviđeno i podržavanje, odnosno osnivanje kriznih centara za žrtve silovanja ili drugih oblika seksualnog nasilja.

bilo počinjeno od strane bračnih partnera/bivših bračnih partnera, izvanbračnih partnera/bivših izvanbračnih partnera - 115 slučajeva ili 53%.

2.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Kao što je već istaknuto, silovanje predstavlja jedan od najtežih oblika rodno utemeljenog nasilja, a što potvrđuju i podaci MUP-a prema kojima su u 2022., žene bile žrtve u svim osim u jednom slučaju. Ako ovo kazneno djelo promatramo kroz prizmu intimnih odnosa, žene su bile žrtve u gotovo 100% slučajeva silovanja od strane svojih sadašnjih i/ili bivših bračnih ili izvanbračnih partnera. Uz to, najviše kaznenih djela silovanja počinjeno je u takvim odnosima.

U odnosu na ukupan broj predmetnih kaznenih djela počinjenih tijekom izvještajnog razdoblja, vidljiv je nastavak trenda porasta broja slučajeva silovanja. Pa tako u odnosu na 2021., porast iznosi 11%, dok u odnosu na 2020. godinu, porast iznosi čak 39%. Također, i u odnosu na kazneno djelo silovanja počinjenog između bliskih osoba i članova obitelji, zabilježen je trend porasta broja slučajeva silovanja.

Pritom treba imati u vidu kako kod ovog kaznenog djela postoji i značajna tzv. tamna brojka, odnosno veliki broj žrtava koje nisu i nikada neće prijaviti silovanje, a čemu je svakako dodatno pridonijela i epidemija bolesti COVID-19. Dodatno, prilikom postupanja u predmetima u kojima žene prijavljuju svoje intimne partnere ili bivše intimne partnere za silovanje, određen broj prijava se i dalje ili odbija ili odbacuje od strane državnog odvjetništva ili na sudu završava u korist okrivljenog. Ovo je direktna posljedica i dalje nesenzibiliziranog pristupa žrtvama ovog kaznenog djela, nedostatka povjerenja u tvrdnje žrtava, loše i/ili neodgovarajuće provedenih istraga, te mitova i stereotipa o silovanju kojima i dalje 'robuju' određeni dijelovi našeg pravosuđa¹²¹.

Stoga Pravobraniteljica i dalje upućuje **preporuke**:

- (1) Sustavna i kontinuirana edukacija svih nadležnih tijela koja postupaju sa žrtvama seksualnog nasilja, a koja bi obuhvaćala i primjenu rodno senzibilnog tretmana prema žrtvama seksualnog nasilja kao i primjenu međunarodnih standarda.
- (2) Uvođenje cjelovitog i sustavnog seksualnog odgoja i obrazovanja, uključujući teme o ravnopravnosti spolova kao obvezatnog nastavnog sadržaja na svim obrazovnim razinama, a ne isključivo kroz međupredmetne teme.
- (3) Daljnje jačanje međuresorne suradnje svih nadležnih tijela, a u cilju prevencije i pružanja pomoći žrtvama seksualnog nasilja.
- (4) Dosljednu primjenu *Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja*.

¹²¹ Pravobraniteljica je u više navrata tijekom prethodnih godina zapimala pritužbe isključivo žena na nesenzibilizirane policijske istrage koje su završavale u korist osumnjičenih za silovanje, nekad i zbog razloga što su se istrage svodile i na ispitivanja seksualnih navada i ponašanja žrtava u ranijim odnosima. Pravobraniteljica je pritužbe zapimala i zbog odbacivanja kaznenih prijava za silovanje od strane DORH-a, i/ili zbog blagih kazni počiniteljima, oslobađajućih presuda i konačno ublažavanja kazni počiniteljima od strane viših sudova.

RODITELJSKA SKRB

Kao i tijekom ranijih izvještajnih razdoblja, Pravobraniteljica je nastavila pratiti provedbu načela ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi, prvenstveno kroz zaprimljene pritužbe roditelja (očeva i majki). Pritom su roditelji iznosili sumnju na nejednak tretman pred nadležnim CZSS¹²² i sudovima smatrajući da su po pitanju roditeljske skrbi stavljeni u nepovoljniji položaj (u odnosu na drugog roditelja) i to, prema njihovom mišljenju, upravo temeljem svojeg spola. U navedenim pritužbama roditelji su ukazivali na spolne stereotipe vezane uz roditeljsku skrb¹²³, brigu o djeci i nasilje u obitelji. Po zaprimljenim pritužbama Pravobraniteljica je, sukladno svojim ovlastima, provodila ispitne postupke te zauzimala svoj stav o povredi načela ravnopravnosti spolova, posebice imajući u vidu kako je Obiteljskim zakonom¹²⁴ kao jedno od temeljnih načela propisano upravo načelo ravnopravnosti žene i muškarca.¹²⁵

Pravobraniteljica je (tijekom 2022.) zaprimila 81 pritužbu iz područja roditeljske skrbi što je smanjenje (od 25%) u odnosu na 2021., kada je u tom području zaprimila 109 pritužbi. Iz analize spolne strukture osoba koje su podnosile pritužbe **u 2022., proizlazi da je među osobama koje su se prituživale bilo 45 muškarca + 1 grupa (skupina) muškaraca (56%) i 35 žena (43%).**¹²⁶

U čl.19.st.1. ZRS-a, propisano je da Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova obavlja poslove neovisnog tijela nadležnog za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova, dok se u čl. 6. propisuju diskriminacijske osnove koje su u nadležnosti postupanja Pravobraniteljice, a obuhvaćaju povrede učinjene temeljem **spola, bračnog i obiteljskog statusa, trudnoće, materinstva i spolne orijentacije.**

Nadalje, u odredbi čl. 20. st.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije¹²⁷ propisano je da je stranka koja u sudskom ili drugom postupku tvrdi da je povrijeđeno njezino pravo na jednako postupanje dužna učiniti vjerojatnim da je došlo do diskriminacije. U tom slučaju teret dokazivanja da nije bilo diskriminacije leži na protivnoj stranci. Analogna odredba sadržana je i u čl. 30. st. 4. ZRS-a.

Slijedom navedenih odredaba, Pravobraniteljica mora temeljito ispitati svaku zaprimljenu pritužbu kako bi utvrdila radi li se o diskriminaciji u području ravnopravnosti spolova te proizlazi li iz pritužbenih navoda i dokaza vjerojatnost da je došlo do diskriminacije. U slučaju da okolnosti iz pritužbe ne upućuju na kršenje načela ravnopravnosti spolova, već ukazuju na diskriminaciju po drugim osnovama,

¹²² Sukladno članku 317. Zakona o socijalnoj skrbi (Narodne novine, br. 18/22, 46/22, 119/22) Hrvatski zavod za socijalni rad preuzima poslove CZSS od 1.1.2023.

¹²³ U presudi ESLJP, *H.P. i drugi protiv Hrvatske*, koja je objavljena 19.5.2022., ESLJP je utvrdio da je podnositeljima zahtjeva povrijeđeno pravo na obiteljski život (čl. 8. Konvencije) u sudskom postupku odlučivanja o roditeljskoj skrbi, a ESLJP se posebno osvrnuo na navod hrvatskog suda da su mala djeca obično privrženija majkama, smatrajući takvu izjavu stereotipnom i diskriminirajućom prema muškarcima.

¹²⁴ Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20.

¹²⁵ Sukladno čl. 3. st. 1. Obiteljskog zakona, žena i muškarac imaju međusobno jednaka prava i dužnosti u svim obiteljsko-pravnim odnosima, a posebno u odnosu na roditeljsku skrb.

¹²⁶ U 2021. među osobama koje su podnosile pritužbe u području roditeljske skrbi bilo je 54% muškaraca i 46% žena.

¹²⁷ Narodne novine, br. 85/08, 112/12.

Pravobraniteljica će stranku upoznati sa svojom nadležnošću te proslijediti pritužbu na postupanje drugom/im pravobraniteljskim uredima.¹²⁸ Navedeno je posljedica okolnosti da se znatan dio pritužbi iz područja roditeljske skrbi odnosio na pitanja koja se pretežito tiču interesa i dobrobiti djece, u kojem slučaju su se pritužbe ustupale Pravobraniteljici za djecu na nadležno postupanje, a sukladno Sporazumu u međuinstitucionalnoj suradnji.

Nadalje, u slučajevima kada iz pritužbe ne proizlazi vjerojatnost da je došlo do diskriminacije, a nema uvjeta za ustupanje drugom nadležnom tijelu, Pravobraniteljica će stranku upoznati sa svojom nadležnošću te joj dati pravne savjete i druge smjernice vezane uz zaštitu njenih prava i interesa.

U predmetnim pritužbama stranke su pretežito izražavale nezadovoljstvo – komunikacijom s CZSS, mišljenjem CZSS o tome s kojim roditeljem dijete treba stanovati te o načinu i vremenu ostvarivanja osobnih kontakata djeteta s roditeljem s kojim ne živi, nepoštivanjem odluka o roditeljskoj skrbi, neplaćanjem ili iznosom uzdržavanja, neriješenim imovinsko-pravnim odnosima, tretmanom u sudskom postupku i sl.

U odnosu na pritužbe u kojima su stranke isticale nezadovoljstvo mišljenjem CZSS o tome s kojim roditeljem dijete treba stanovati te načinu i vremenu ostvarivanja osobnih kontakata djeteta s roditeljem s kojim ne živi, **potrebno je istaknuti da Pravobraniteljica nema ovlasti propitivati stručna mišljenja CZSS niti ima ovlasti za eventualna vještačenja vezana uz roditeljske kompetencije.** Navedeno je u isključivoj nadležnosti sudova koji neovisno i samostalno vrednuju mišljenja CZSS, a Pravobraniteljica samo ispituje je li eventualno došlo do nepovoljnijeg postupanja od strane CZSS koje je uvjetovano spolom, obiteljskim statusom ili nekim drugim osobinama koje se odnose na stranku.

Pored navedenog, potrebno je naglasiti da je prema odredbi čl.19.st.2.t.3. ZRS-a, Pravobraniteljica ovlaštena poduzimati radnje ispitivanja pojedinačnih prijava **do pokretanja sudskog spora.** Temeljem navedene odredbe, te u skladu s načelom samostalnosti i neovisnosti sudbene vlasti, zajamčenog u čl. 115. Ustava Republike Hrvatske i čl. 2. Zakona o sudovima, Pravobraniteljica nije ovlaštena ispitivati pojedinačne prijave vezane uz okolnosti koje su već predmet razmatranja u sudskom postupku te je u takvim slučajevima obvezna obustaviti eventualno započeto postupanje.

Jedan dio pritužbi, pretežito od majki, odnosio se na njihov nepovoljniji položaj uvjetovan nasiljem kojem su bile izložene, a za koje nasilje, prema njihovom mišljenju, djelatnici/ce CZSS nisu bili u dovoljnoj mjeri senzibilizirani, odnosno nisu mu pridavali potrebnu pažnju i razumijevanje. Navedeno se posljedično odražavalo i na područje roditeljske skrbi. Kao važan dokument u ovom području treba spomenuti **Rezoluciju Europskog parlamenta od 6. listopada 2021. o posljedicama nasilja koje vrše partneri u intimnim vezama i prava skrbništva po žene i djecu (2019/2166(INI))**, koja navodi sljedeće: „budući da bi u slučajevima nasilja koje vrše partneri u intimnim vezama pravo žena i djece na zaštitu i život bez fizičkog i psihološkog nasilja trebalo imati prednost pred preferiranim zajedničkim skrbništvom; budući da se zlostavljanje djece koje vrše partneri u intimnim vezama može koristiti za stjecanje moći nad majkom i vršenje nasilja nad njom, što je oblik rodno uvjetovanog nasilja koji je u nekim državama članicama poznat kao neizravno nasilje;...“. U točki 28. navedene Rezolucije se „**naglašava da se nasilje nad djecom također može povezati s rodno uvjetovanim nasiljem, bilo da su**

¹²⁸ U RH, Pučka pravobraniteljica predstavlja središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije, a posebni pravobranitelji/ice su Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Pravobraniteljica za djecu i Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.

djeca svjedoci nasilja počinjenog nad njihovim majkama ili su i sama žrtve zlostavljanja, kad se ono na neizravan način koristi za stjecanje moći i psihološko nasilje nad njihovim majkama“.

Stoga je Pravobraniteljica u svojem radu, posebice prilikom postupanja po pritužbama roditelja iz ovog područja, imala u vidu i gore navedenu Rezoluciju, kao i čl.31. *Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, koji nalaže poduzimanje potrebnih zakonodavnih ili drugih mjera kako bi se osiguralo da se, pri određivanju skrbi o djeci i prava na viđanje djece, uzmu u obzir pojave nasilja obuhvaćene područjem primjene Konvencije.

Pored postupanja po zaprimljenim pritužbama roditelja, izvještajno razdoblje u ovom području karakteriziraju i određene aktivnosti vezane uz koncept/sindrom **otuđenja od roditelja**. Naime, organizirane su aktivnosti u vidu sastanaka i rasprava, a u pojedinim takvim događajima sudjelovala je i Pravobraniteljica.

17.3.2022. – Održan je, u organizaciji UN-a, međunarodni stručni online panel pod nazivom „*Towards gender-sensitive and child-centered judicial proceedings in custody cases - The use of the pseudo and regressive theory of parental alienation*“.¹²⁹

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova intenzivno prati rasprave stručne javnosti o problematici sindroma roditeljskog otuđenja te je već davala svoj doprinos javnoj diskusiji na tematskoj 15. sjednici Odbora za ravnopravnost spolova koja je bila održana u prošloj izvještajnoj godini (2021.) i nizu drugih javnih događanja, ističući da se radi o konceptu o čijoj se znanstvenoj utemeljenosti treba očitovati struka te da se primarno odnosi na pitanje zaštite interesa djeteta.

3.1. OPISI SLUČAJEVA U PODRUČJU RODITELJSKE SKRBI

Kao i tijekom ranijih izvještajnih razdoblja, pritužbe iz ovog područja koje su bile osnovane svakako predstavljaju iznimke u načelno dobroj praksi CZSS. Obzirom kako se pritužbe iz ovog područja i dalje sadržajno bitno ne razlikuju od pritužbi iz ranijih izvještajnih razdoblja, navedeno ukazuje na potrebu daljnjeg proaktivnog pristupa ovoj problematici, a koji Pravobraniteljica primjenjuje u svom radu.

PRIMJER 1. U predmetu PRS-03-01/22-06, Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica s pritužbom na rad CZSS prema njoj kao žrtvi obiteljskog nasilja. Ističe kako je CZSS ignorirao njezin zahtjev da se razgovor između nje i njezinog bivšeg supruga obavi odvojeno iako im je istaknula da se osjeća

¹²⁹ Panel je pratilo oko 150 sudionika/ca, a svoja izlaganja održale su dr. sc. Joan Meier, profesorica kliničkog prava i direktorica Nacionalnog pravnog centra za obiteljsko nasilje na Sveučilištu George Washington (Washington, SAD), dr. sc. Ruth Halperin Kaddari, profesorica prava na Sveučilištu Bar-Ilan (Izrael) i dugogodišnja članica UN Odbora za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Genoveva Tisheva, članica UN Odbora za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) te Iris Luarasi, predsjednica Skupine stručnih osoba za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO). Na panelu su izloženi osnovni oblici kršenja ljudskih prava koja pogađaju žene i djecu u slučajevima odlučivanja o skrbništvu nad djecom, osobito u slučajevima kada postoje optužbe za nasilje nad ženama i/ili djecom te kada do izražaja dolazi primjena koncepta roditeljskog otuđenja. Također, ukazano je na važnije postupke pred CEDAW Odborom u kojima je razmatran sindrom roditeljskog otuđenja (*J.I. vs. Finland, X and Y vs. Georgia, S.L. vs. Bulgaria, M.W. vs. Denmark*). Nadalje, ukazano je na složenost situacije kada postoji otpor i odbijanje na strani djeteta te odnos s roditeljskim otuđenjem koje se često u takvim slučajevima ističe. Istaknut je i problem otpora pravosuđa prema edukacijama vezanim uz nasilje u obitelji, a posebno je ukazano na netom izglasani tzv. *Kayden Law* u američkom Kongresu.

nelagodno u njegovoj blizini, te da je i CZSS od ranije upoznat s nasilničkim ponašanjem njezinog bivšeg supruga kao i da je zatražila zaštitu od nadležnog državnog odvjetništva. U provedenom ispitnom postupku Pravobraniteljica je istaknula kako bi u svakom pojedinom slučaju u kojem postoji sumnja na nasilje u obitelji trebalo poduzimati sve mjere u cilju sprečavanja potencijalne viktimizacije žrtava odnosno postupati sa senzibilitetom, a posebice ako žrtva sama ukazuje na navedeno i iznosi strah te je Pravobraniteljica, u tome smislu, izdala **preporuku** CZSS.

PRIMJER 2. U predmetu PRS-03-02/21-64, Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica zbog niza anonimnih prijava upućenih CZSS i policiji koje sadrže teške optužbe protiv nje kao majke. Pritužiteljica je istaknula da je samohrana majka maloljetnog djeteta, bez ikakve materijalne i stambene sigurnosti ili skrbi, bez očinske skrbi za dijete, te da je svima poznato da je bila žrtva nasilja od strane izvanbračnog partnera. Nakon što je provela ispitni postupak, Pravobraniteljica je utvrdila kako jednako tretiranje i poduzimanje sveobuhvatnih provjera svake prijave protiv pritužiteljice, pri čemu se svaka prethodna pokazala lažna po sadržaju te povezana s istim izvorom pošiljatelja, nije primjer dobre prakse stoga je Pravobraniteljica zauzela stav da je pritužiteljica u pravu kada prigovara zbog neugodnosti kroz koje prolazi zbog postupanja CZSS povodom neutemeljenih prijava. Nastavno na navedeno, Pravobraniteljica je CZSS uputila **preporuke**.

PRIMJER 3. U predmetu PRS-03-01/22-36, Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica s pritužbom na rad CZSS i dječjeg vrtića. Prema njezinim navodima, problem je nastao između nje i bivšeg supruga po pitanju ostvarivanja roditeljske skrbi nad njihovom maloljetnom djecom koja stanuju s njezinim bivšim suprugom, a s njom ostvaruju osobne odnose u obliku druženja i telefonskih kontakata. Konkretno, pritužiteljica se požalila na rad CZSS navodeći kako oni odbijaju surađivati s njom po pitanju djece te da odbijaju komunikaciju s njom. Pored CZSS, pritužiteljica se požalila i na postupanje dječjeg vrtića navodeći kako su proveli upis djece bez da su tražili njezinu suglasnost iako nije bilo pravne osnove za to. U provedenom ispitnom postupku Pravobraniteljica je utvrdila kako su i CZSS i dječji vrtić stavili pritužiteljicu u nepovoljniji položaj stoga su im upućena **upozorenja i preporuke koje su u cijelosti uvažene**.

PRIMJER 4. U predmetu PRS-03-01/22-13, Pravobraniteljica je postupala po pritužbi pritužiteljice zbog postupanja CZSS prema njoj u postupcima koji se odnose na roditeljsku skrb. Posebno se pritužuje na stručni tim CZSS-a jer smatra da favoriziraju oca, da su njemu na usluzi i da prilagođavaju održavanje sastanka *kada to njemu odgovara*, a nju kažnjavaju za propuste u odgoju istom mjerom kao i oca koji manipulira i iznosi neistine CZSS-u koji ih ne provjerava. Pravobraniteljica je provela ispitni postupak i utvrdila da CZSS nije postupao sukladno zakonskim propisima te im je uputila **upozorenje i preporuke**, koje je CZSS prihvatio.

PRIMJER 5. U predmetu PRS-03-01/22-65, Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica s pritužbom na rad CZSS, a u vezi s ostvarivanjem prava na roditeljsku skrb. Ističe kako u CZSS-u nisu pokazali razumijevanje prema njoj te da nisu ništa poduzeli na okolnost da nije 6 mjeseci vidjela svoje dijete koje živi s njezinim bivšim suprugom. U provedenom ispitnom postupku Pravobraniteljica je utvrdila kako je CZSS bio pasivan te da je trebao djelovati aktivnije i senzibilnije te pomagati roditeljima u ravnopravnom ostvarivanju njihova prava na roditeljsku skrb te im pružiti svu podršku i pomoć u ostvarivanju nesmetanih i kontinuiranih susreta i druženja s djetetom, a Pravobraniteljica je, u tome smislu, i izdala **preporuke** CZSS koje su u cijelosti uvažene.

Ipak, kao što je već spomenuto, **u najvećem broju slučajeva Pravobraniteljica je utvrdila da se ne radi o povredi načela ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi**, već o nekim drugim pitanjima izvan nadležnosti Pravobraniteljice. Stoga je u najvećem broju slučajeva Pravobraniteljica konstatala da su postupanja CZSS bila utemeljena na objektivnim faktorima (npr. poduzimanje odgovarajućih, zakonom propisanih, postupaka u cilju zaštite od nasilja u obitelji) koji nisu u vezi s diskriminacijom temeljem spola. Iz tih razloga Pravobraniteljica je u takvim slučajevima zaključila da su nadležni CZSS poduzimali sve radnje i aktivnosti iz svoje nadležnosti te da su omogućili roditeljima ravnopravan položaj u ostvarivanju roditeljske skrbi nevezano za spol ili neki drugi temelj diskriminacije iz čl.6. ZRS-a, a u nastavku su neki od takvih slučajeva.

PRIMJER 6. U predmetu PRS-03-01/22-41, Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica s pritužbom na rad CZSS. Prema njezinim navodima, problem je nastao između nje i bivšeg supruga po pitanju ostvarivanja osobnih odnosa s njihovim malodobnim djetetom. Pritužiteljica se požalila na to da CZSS sprječava njezine susrete s malodobnim djetetom unatoč tome što su isti određeni rješenjem suda o privremenoj mjeri te da, posljedično, CZSS ne poštuje sudske odluke. Također, negoduje zbog toga što je CZSS odredio mjeru intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu jer smatra da bi se susreti trebali odvijati po već postojećem rješenju suda o privremenoj mjeri. U provedenom ispitnom postupku Pravobraniteljica je ustanovila da CZSS svojim postupanjem nije stavio pritužiteljicu u nepovoljniji položaj od njezinog bivšeg supruga. Naime, pritužiteljica se žalila na rješenje o privremenoj mjeri te ista zbog toga nije mogla postati pravomoćna, a ukoliko nije pravomoćna, nije bilo moguće imenovati voditelja/icu mjere pod čijim nadzorom će se susreti odvijati, stoga susreti između pritužiteljice i malodobnog djeteta, temeljem rješenja o privremenoj mjeri, nisu bili mogući zbog procesnih razloga propisanih zakonom odnosno zbog žalbe koju je podnijela pritužiteljica, međutim, CZSS je odlučio donijeti mjeru intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu stoga su se susreti između pritužiteljice i malodobnog djeteta mogli ostvarivati po toj osnovi. Također, kroz cjelokupnu komunikaciju CZSS i pritužiteljice utvrđeno je da je ista bila pravovremeno informirana o svim odlukama CZSS te da su jednako postupali i prema njoj i prema njezinom bivšem suprugu.

PRIMJER 7. U predmetu PRS-03-01/22-61, Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica s pritužbom na postupanje CZSS i policije navodeći kako CZSS i policija nisu reagirali na odgovarajući način kako bi zaštitili malodobno dijete i nju od nasilnog supruga. Nakon što je provela ispitni postupak, Pravobraniteljica je utvrdila kako je CZSS postupao stručno i profesionalno te kako su poduzeli sve radnje iz svoje nadležnosti, da je postojala međuresorna suradnja s ostalim tijelima i ustanovama (npr. policijom, vrtićem) te da su jednako pružali savjete i informacije i pritužiteljici i njezinom suprugu. Što se tiče policije, Pravobraniteljica je utvrdila kako pritužiteljica nije prijavljivala policiji verbalno nasilje kojem je bila izložena, a nakon što je policija dobila informaciju da je pritužiteljica bila izložena nasilju koje ima elemente prekršaja, utvrdili su da je nastupila zastara prekršajnog progona. Nastavno na sve navedeno, Pravobraniteljica nije mogla utvrditi da bi postupanjem CZSS-a i policije pritužiteljica bila diskriminirana temeljem spola.

PRIMJER 8. U predmetu PRS-03-01/22-39, Pravobraniteljici se obratio pritužitelj s pritužbom na rad CZSS i suda smatrajući da su ga isti „*lišili svih roditeljskih prava zbog toga što je muškog spola*“, a spominje i nasilje u obitelji. Nakon što je provela ispitni postupak, Pravobraniteljica je utvrdila kako je CZSS postupao stručno, promptno i profesionalno te da su jednako uvažavali i pritužitelja i njegovu bivšu izvanbračnu suprugu. Također, i pritužitelj i njegova bivša izvanbračna supruga su jedan drugoga

prijavili CZSS-u za nasilje, prilikom čega je CZSS obje prijave, i pritužitelja i njegove bivše izvanbračne supruge, prosljedio policiji, a policija je utvrdila da nema elemenata niti prekršaja niti kaznenog djela. Što se tiče pritužbe na postupanje suda, utvrđeno je kako je upravo pritužitelj bio taj koji je pokrenuo parnični postupak odnosno podnio tužbu (radi donošenja odluke o roditeljskoj skrbi i o uzdržavanju) i kako je bio predlagatelj u izvanparničnom postupku (radi donošenja privremene mjere) te da je u konačnici postigao sa bivšom izvanbračnom suprugom Plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi te predložio obustavu postupka, a u parnici je također povukao tužbu. U skladu sa svime navedenim, Pravobraniteljica nije našla elemente iz kojih bi proizlazilo da je pritužitelj bio stavljen u nepovoljniji položaj temeljem svog spola.

PRIMJER 9. U predmetu PRS-03-01/22-40, Pravobraniteljici se obratio pritužitelj s pritužbom da ga je CZSS diskriminirao na temelju spola. Naime, privremenom mjerom suda je bilo određeno da pritužitelj ima pravo na osobne odnose s malodobnim djecom koja će živjeti s majkom, međutim, pritužitelj je naveo kako smatra da njegova bivša supruga opstruira susrete s djecom. Nakon što je provela ispitni postupak, Pravobraniteljica je utvrdila kako CZSS navodi da se radi o konfliktnim odnosima bivših supružnika te da se isti gotovo svakodnevno obraćaju CZSS s međusobnim optužbama. Također, proizlazi da je CZSS jednako uvažavao oba roditelja te da im je oboje izrekao mjere iz područja obiteljsko pravne zaštite kao i da je poduzimao druge radnje s ciljem usmjeravanja roditelja ka razvijanju njihovih roditeljskih kompetencija.

3.2. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Analizom zaprimljenih pritužbi vidljivo je kako se i tijekom 2022. nastavila načelno dobra praksa CZSS vezano uz ravnopravnost spolova na području roditeljske skrbi. Osnovane pritužbe svakako predstavljaju iznimku, a u takvim slučajevima upozorenja i preporuke Pravobraniteljice su u pravilu bili uvažavani. Pravobraniteljica u svom radu kontinuirano ukazuje na važnost provedbe načela ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi, a posebice na uklanjanje svih oblika spolnih stereotipa. Određeni broj pritužbi iz ovog područja odnosio se na pitanja koja nisu u nadležnosti Pravobraniteljice, a posebice na pitanja koja se odnose na dobrobit djeteta, navodnu štetnost jednog roditelja u odnosu na dijete, kao i na nezadovoljstvo sudskim postupcima i odlukama. Pored navedenog, izvještajno razdoblje u ovom području karakteriziraju i određene aktivnosti vezane uz koncept/sindrom otuđenja od roditelja, a u tu tematiku je bila uključena i Pravobraniteljica koja je isticala kako se u konkretnom slučaju prvenstveno radi o pitanju struke koja se o navedenom treba odrediti, odnosno zauzeti stajalište.

U cilju nastavka pozitivnih trendova, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Provoditi daljnje edukacije djelatnika/ca iz sustava socijalne skrbi, a vezano uz provedbu načela ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi.
- (2) Kontinuirano promicati načela ravnopravnog roditeljstva te uklanjanje svih oblika nejednakosti unutar obitelji.
- (3) Daljnji proaktivni pristup u provedbi načela ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi.

4.1. DISKRIMINACIJA TEMELJEM SPOLNE ORIJENTACIJE

4.1.1. Praćenje provedbe Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola

Tijekom 2022., Pravobraniteljica je zaprimila ukupno 34 pritužbe vezane uz zaštitu prava LGBTIQ osoba¹³⁰. Gledajući po društvenim područjima, najveći dio pritužbi se odnosio na neprimjereno prikazivanje LGBTIQ osoba i zajednice u medijima, dok se nešto manji broj pritužbi odnosio na dobivanje i nabavu roba, pružanje i pristup uslugama, statusna pitanja vezana uz životno partnerstvo osoba istog spola, pravni status i zaštitu transrodnih osoba te nasilje i zločine iz mržnje. Osim kroz svoj rad izravno na pritužbama, Pravobraniteljica je pratila primjenu Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola,¹³¹ kroz praćenje usklađenosti prijedloga propisa i administrativnog postupanja s navedenim Zakonom, te sudjelovala u brojnim događajima vezanim uz promicanje prava LGBTIQ osoba. Tako je tijekom 2022. Pravobraniteljica bila uključena u sljedeće aktivnosti:

1.2.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na stručnom panelu na temu zdravstvene skrbi za trans osobe u organizaciji udruge Trans Aid, čiji fokus je bio na neujednačenoj praksi zdravstvenog sustava u pogledu snošenja troškova operativnih zahvata i terapije u okviru postupka tranzicije.

17.5.2022. - Pravobraniteljica je prigodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije dala priopćenje u kojem je istaknula da je, unatoč napretku koji je u posljednjih 20 godina učinjen u unaprjeđenju zakonodavnog okvira za zaštitu ljudskih prava spolnih i rodničkih manjina te su vidljivi i pomaci u stavovima građana i građanki, i nadalje potrebno ulagati značajne napore kako bi LGBTIQ osobe u hrvatskom društvu živjele ostvarujući puninu prava i sloboda koje im pripadaju, a za što je ključan život zajamčene tjelesne autonomije i izostanak bilo kojeg oblika nasilja.

18.5.2022. - Pravobraniteljica je povodom Međunarodnog dana muzeja i Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije u Tiflološkom muzeju otvorila izložbu *Uđite u naša četiri zida – povodom 20 godina povorke ponosa u Hrvatskoj*.

23.6.2022. - Pravobraniteljica je dala izjavu za Jutarnji list u kojoj je komentirala odluku Međunarodnog plivačkog saveza (FINA) kojom je uspostavljena posebna natjecateljska „otvorena“ kategorija za transrodne plivačice, istaknuvši da je nužno izbjeći postupanje s obilježjima diskriminacije kojim se transrodnim osobama ograničava ili pak potpuno uskraćuje mogućnost sudjelovanja u tom području javnog života, dok se s druge strane istovremeno nastoji osigurati optimalna razina pravednosti u natjecanjima.

¹³⁰ LGBTIQ – pojam označava osobe iz lezbijske, gej, biseksualne, trans i queer/questioning zajednice.

¹³¹ Narodne novine, br. 92/14. i 98/19.

20.7.2022. - Pravobraniteljica je dala izjavu za Nova TV na temu diskriminacije temeljem spolne orijentacije te iznijela statističke podatke o slučajevima diskriminacije temeljem spolne orijentacije i rodnog identiteta.

10.11.2022. – U okviru 29. konferencije hrvatskih psihologa, Pravobraniteljica je sudjelovala u raspravi na okruglom stolu na temu prava djece i mladih na dostojanstveno odrastanje u kojem postoji pravo na različitost, s posebnim naglaskom na prava transrodne djece i mladih.

7.12.2022. - Pravobraniteljica je održala sastanak s organizacijom civilnog društva kolekTIRV na temu ostvarivanja i zaštite prava transrodnih osoba, pružanja medicinske skrbi i suradnje s Ministarstvom zdravlja.

8.12.2022. - Temeljem više pritužbi građana/ki protiv nekolicine tekstova objavljenih u određenim medijima, Pravobraniteljica je priopćenjem upozorila na neprihvatljivu stigmatizaciju transrodne populacije i zdravstvenih stručnjaka/inja s liste stručnjaka Ministarstva zdravlja koji se bave medicinskom skrbi transrodnih osoba.

10.12.2022. – Pravobraniteljica je sudjelovala na okruglom stolu pod nazivom „Razumijemo li se bolje“, u organizaciji Tiflološkog muzeja. Cilj okruglog stola je bio razmijeniti iskustva o položaju i promicanju prava LGBTIQ osoba te osoba s invaliditetom iz perspektive institucija, organizacija civilnog društva te kulturnih ustanova.

Prema podacima MPU, tijekom 2022., u RH sklopljeno je 81 životno partnerstvo. Od toga, 44 životna partnerstva sklopljena su među životnim partnericama, a 37 među životnim partnerima. Promatrajući sklapanje životnih partnerstava po jedinicama regionalne (područne) samouprave, prema podacima iz Statističkog prikaza MPU iz veljače 2023., najviše životnih partnerstava sklopljeno je u Gradu Zagrebu.

Pravobraniteljica je u svojim prethodnim izvješćima o radu ukazivala da je kod uvođenja novih usluga u sustavu e-Građani potrebno voditi računa o tome da ono ne dovodi do nejednakog pristupa uslugama, kao što je to bilo u slučaju uvođenja usluge e-prijava vjenčanja, s obzirom da je analogna usluga e-prijava životnog partnerstva uvedena tek gotovo godinu dana kasnije. Međutim, i u ovom razdoblju Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na okolnosti da se u sustavu e-Građani ne može pristupiti podacima vezanim uz dijete nad kojim se ostvaruje partnerska skrb.

S tim u vezi, Pravobraniteljica ističe da je Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola u čl.47. propisano je da temeljem odluke suda o partnerskoj skrbi nad maloljetnim djetetom partner-skrbnik djeteta stječe roditeljsku skrb te sva prava i obveze koja iz toga proizlaze, dok je u čl.48. propisano da se zasnivanjem skrbi između partnera skrbnika djeteta s jedne strane te djeteta i njegovih potomaka s druge strane zasnivaju trajna prava i dužnosti koja po zakonu postoje između roditelja i djece i njihovih potomaka. Promatrajući navedenu situaciju iz te perspektive, Pravobraniteljica smatra da postupanje MPU, kojim se pristup pojedinoj javnoj usluzi u sustavu e-Građani selektivno omogućava samo određenim korisnicima, tj. roditeljima, dok sve ostale osobe koje su u pravima i obvezama zakonski izjednačene s roditeljima u tome onemogućava, dovodi potonje u diskriminatornu poziciju po osnovi njihovog obiteljskog statusa, odnosno po osnovi okolnosti da nemaju status roditelja djeteta. Stoga je Pravobraniteljica uputila MPU preporuku da žurno proširi dostupnost javne usluge u sustavu e-Građani u odnosu na maloljetnu djecu na sve osobe koje su u pravima i dužnostima izjednačene s roditeljima,

međutim, Ministarstvo je izvijestilo da je svjesno da dio roditelja ne može koristiti usluge za dijete neovisno o vrsti zajednice u kojoj živi te da je razlog tome struktura aplikacije matice rođenih, s obzirom da se podaci uneseni u temeljnim rubrikama matice rođenih mogu automatski obrađivati, a naknadne promjene podataka, kao što je i partnerska skrb, upisuju se kao opisne tekstualne bilješke te ih e-usluga ne može „čitati“, pa bi u tom smislu trebalo doraditi sustav. Pored navedenog, Ministarstvo ističe interes i zaštitu djece te sprječavanje zlorab kao dodatni razlog ograničenja pribavljanja isprava elektroničkim putem.

Ovo nije bio prvi slučaj da Pravobraniteljica ukazuje MPU da je nedopustivo da razlozi koji su tehničke prirode, poput okolnosti da programski sustav trenutno ne može pročitati tko su ovlaštene osobe za zastupanje djeteta i od kad imaju ovlaštenje, isključuju primjenu antidiskriminacijskih jamstava koja su propisana organskim zakonima. Upravo u cilju da se u budućnosti prevenira pojava sličnih situacija, Pravobraniteljica je u okviru savjetovanja sa zainteresiranom javnošću o Nacrtu prijedloga Nacionalnog plana razvoja javne uprave od 2021. do 2027. godine ukazala da jednakost postupanja, kao načelo koje sam Nacionalni plan posebno naglašava, podrazumijeva da se s uvođenjem pojedinih javnih e-usluga u okviru sustava e-Građani istovremeno uvedu istovrsne javne e-usluge i za druge kategorije korisnika koje propisi izjednačavaju u statusu i pravima s kategorijama na koju se nova javna e-usluga odnosi. U suprotnom, radi se o narušavanju načela jednakosti postupanja.

Nadalje, postupajući po pritužbi, Pravobraniteljica je iz aspekta primjene Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola razmotrila i ocijenila problematičnim tumačenje br. 76/22 zajedničkog *Povjerenstva za tumačenje Temelnog kolektivnog ugovora za službenike i namještenike u javnim službama (TKU)*, koje je zauzelo stajalište da status partnera skrbnika nije izjednačen sa statusom roditelja niti statusom posvojitelja te da partner skrbnik ne ostvaruje pravo na pomoć u slučaju rođenja ili posvojenja djeteta iz članka 61. TKU-a. S obzirom da se radi o diskriminaciji u okviru radnog odnosa, stajalište i postupanje Pravobraniteljice povodom ovog tumačenja detaljno su elaborirani u poglavlju *Zapošljavanje i rad* (Primjer 2, predmet: PRS-01-06/22-18).

U kontekstu primjene Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola potrebno je spomenuti i *presudu Visokog upravnog suda Republike Hrvatske od 20.4.2022.* (Poslovni broj: Usž-2402/21-4) u kojoj je izraženo stajalište da ne postoji opravdani razlog da se životnim partnerima onemogućí pristup postupku ocjene podobnosti i prikladnosti za posvojenje, kao stadiju koji prethodi upisu u registar potencijalnih posvojitelja. Prema shvaćanju suda, razlika u tretmanu osoba koje se nalaze u relativno sličnim situacijama, a koja se temelji isključivo na razmatranju seksualne orijentacije, predstavlja postupanje protivno čl. 14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (zabrana diskriminacije).

Međutim, kao što je uvodno napomenuto, izvještajno razdoblje je obilježeno negativnim prikazivanjem tema LGBTIQ populacije u medijima koje seže od osporavanja prava i uopće potrebe za promicanjem ljudskih prava LGBTIQ osoba do širenja netrpeljivosti i stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja.

Izvještajno razdoblje je na globalnoj razini obilježeno diskriminatornim prikazivanjem LGBTIQ osoba u medijima i na društvenim mrežama vezano uz pojavu virusne bolesti majmunskih boginja. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) je reagirala na pojavnost diskriminirajućih komentara na Internetu i upozorila da je neprihvatljivo stigmatizirati pojedine skupine zbog zdravstvenog stanja te da se svatko

može zaraziti ili prenijeti virus majmunskih boginja, bez obzira na spolnu orijentaciju. Pravobraniteljica je, također, postupala po pritužbama na stigmatizirajuće javne izjave od strane medicinske struke kojima se kod javnosti mogla stvoriti percepcija o tzv. MSM populaciji (muškarcima koji su imali spolne odnose s muškarcima) kao osobama koje su sklone brojnim seksualnim kontaktima s nepoznatim osobama pa je Ministarstvu zdravstva ukazala na važnost da LGBTIQ osobe ne budu izložene stigmatizaciji i diskriminaciji te dala preporuku da, sukladno smjernicama Europskog centra za prevenciju i kontrolu zaraznih bolesti o procjeni rizika (ECDC) vezanim uz širenje bolesti majmunskih boginja, razvije strategiju komunikacije o rizicima i suradnji s organizacijama civilnog društva koje se bave promicanjem i zaštitom prava LGBTIQ osoba.¹³²

Kad su u pitanju slučajevi diskriminacije po osnovi spolne orijentacije u odnosu na mogućnosti dobivanja i nabave roba kao i diskriminacija u pružanju i pristupu uslugama, u medijima je znatno odjeknuo slučaj u kojem je vlasnik ugostiteljskog objekta na Facebook profilu objekta napisao tekst „Strogo zabranjen ulaz pederima“, za što su on osobno kao odgovorna osoba i pravna osoba na koju glasi ugostiteljski objekt nepravomoćno osuđeni na visoke novčane kazne.

Pravobraniteljica je u ranijim izvješćima o radu već upozoravala na nizak stupanj društvene uključenosti u odnosu na LGBTIQ osobe, a ovakvi primjeri dodatno ih odvrćaju od slobodnog izražavanja u odnosu na svoju spolnu orijentaciju, transrodnost i druge karakteristike. Publikacija udruge Lori pod nazivom „Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj“ (2022.) prikazuje rezultate istraživanja prema kojima do trenutka kada mlade LGBTIQ osobe informaciju o svom identitetu podijele s drugima u prosjeku prođe 2 godine i 8 mjeseci. Na uzorku od 341 osobe, u 28% slučajeva roditelji nisu znali za LGBTIQ identitet svog djeteta u vrijeme provođenja istraživanja, a u kontaktu s novim osobama više od polovice ispitanika/ca djelomično skriva svoj LGBTIQ identitet.

U nastavku slijede opisi nekoliko slučajeva koje Pravobraniteljica smatra važnim posebno istaknuti:

PRIMJER 1: U predmetu (PRS-05-02/22-4), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na novinski članak objavljen u Glasu Istre, pod naslovom „Draga, ne budi peder!“, u kojem se, između ostalog, referirajući se na Split Pride (povorku ponosa) koji održan 2012., javno okupljanje LGBTIQ osoba označava traženjem pažnje i nepotrebnim scenama, ističe se da je okupljanje 2012. dovelo u pitanje kršenje „zakona o pravu na rad“ splitskih ugostitelja, aktivizam udruga koje se bave pravima LGBTIQ osoba se podvodi pod izvlačenje financijskih sredstava iz Državnog proračuna, kritizira se količinu zastupljenosti teme u medijima, nastoji se prikazati da se s time ni dio pripadnika/ca LGBTIQ zajednice ne slaže pa je normalno da se i građani/ke koji nisu dio LGBTIQ zajednice s time ne slažu, upušta se u osporavanje opravdanosti policijske stručne procjene i utroška proračunskih sredstava na osiguranje, pritom potpuno zanemarujući iznimnu količinu nasilja i mržnje koja se godinu dana ranije (2011.) dogodila tijekom odražavanja Split Pride-a, kada je policija zbog nasilja nad sudionicima/ama povorke privela 136 osoba. Pravobraniteljica je nakladnika upozorila da predmetni članak pogoduje formiranju i širenju negativnih stereotipa o LGBTIQ populaciji i njihovoj dodatnoj viktimizaciji te dala preporuku da prilikom izvještavanja ili komentiranja tema vezanih uz spolne i rodne manjine, kao manjinske društvene skupine, obradi teme pristupi s većim stupnjem opreza, osobito u smislu prikupljanja i

¹³² Pored Pravobraniteljice, preporuke za izvještavanje o medijskim boginjama objavila je i udruga Iskorak ističući da je dio izjava u medijima o majmunskim boginjama napisan na neprihvatljiv način zbog čega se gubi povjerenje u medije i zdravstvene organizacije.

vrednovanja svih informacija relevantnih za razumijevanje konteksta, što je nakladnik u povratnoj obavijesti prihvatio.

PRIMJER 2: Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske pravomoćnom presudom je potvrdio odluku Pravobraniteljice u predmetu u kojem je postupala tijekom 2019. ¹³³ (PRS-15-07/18-07) i u kojem je utvrdila diskriminaciju temeljem spolne orijentacije. Tada je pritužitelju i njegovom istospolnom partneru onemogućeno sudjelovanje na probama pjevačke skupine jednog kulturno-umjetničkog društva. Kulturno-umjetničko društvo nije postupilo u skladu s mjerama koje mu je naložila Pravobraniteljica, nakon čega je pritužitelj pokrenuo sudski postupak. Na ovu temu Pravobraniteljica je u izvještajnoj godini dala izjavu za medije¹³⁴ te je izdala javno priopćenje¹³⁵.

PRIMJER 3: Kao i proteklih godina¹³⁶, Pravobraniteljica je ponovo zaprimala pritužbe (PRS-15-03/22-05 i PRS-15-03/22-06) na zabranu darivanja krvi MSM populaciji. MSM populacija je u Hrvatskoj označena kao jedna od posebno rizičnih skupina koja se u potpunosti isključuje iz mogućnosti za darivanje krvi. Potaknuta zaprimljenim pritužbama, Pravobraniteljica je analizirala presudu Europskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) u predmetu Drelon protiv Francuske (br. 3153/16 i 27758/18), donesenu 8. rujna 2022., te je svoje tumačenje dostavila Hrvatskom zavodu za transfuzijsku medicinu (HZTM), Ministarstvu zdravstva i pritužiteljima.

ESLJP je u navedenoj presudi utvrdio da Francuska u konkretnom slučaju podatke o darivatelju krvi (tužitelju) nije prikupljala i pohranjivala u skladu s čl. 8. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te je time prekršila njegovo pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. S druge strane, ESLJP nije utvrdio kršenje članka 8. u vezi s člankom 14. Konvencije (*Zabrana diskriminacije*), budući da je u vrijeme odbijanja tužitelja kao darivatelja krvi (2016.) u Francuskoj još uvijek na snazi bilo pravilo trajne (potpune) zabrane darivanja krvi za muškarce koji pripadaju MSM populaciji. Time je ESLJP potvrdio da zaštita zdravlja predstavlja legitiman cilj koji opravdava praksu ograničenja pristupa darivanju krvi za MSM populaciju, ukoliko takva praksa predstavlja primjereno i nužno sredstvo u službi ostvarivanja tog cilja. Pravobraniteljica je HZTM-u uputila preporuku da u svom postupanju primjenjuje kriterije za prikupljanje i pohranu podataka koje je ESLJP u presudi označio obveznicima u kontekstu članka 8. Konvencije. Na ovu temu Pravobraniteljica je dala izjavu za medije¹³⁷ i objavila javno priopćenje¹³⁸.

Osim Pravobraniteljice, po sličnoj pritužbi postupalo je i Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu. Prijavu je odbacilo, utvrdivši da nisu utvrđeni elementi prekršaja niti osnovna obilježja diskriminacije iz odredbi Zakona o suzbijanju diskriminacije, uvaživši obrazloženje HZTM-a potkrijepljeno podacima o visokoj incidenciji HIV infekcije u Hrvatskoj za MSM populaciju.

¹³³ Vidjeti opis slučaja u Izvješću o radu za 2019. godinu (str. 162.).

¹³⁴ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/771>

¹³⁵ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/894>

¹³⁶ Vidjeti opise slučajeva u Izvješću o radu za 2017. godinu (str. 165.) i Izvješću o radu za 2021. godinu (str. 121.).

¹³⁷ Poveznica: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/homoseksualci-davanje-krvi-foto-2020923>

¹³⁸ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/891>

4.1.2. Fizički integritet i kaznena djela motivirana mržnjom

Prema dostavljenim podacima od strane MUP-a i njegovom godišnjem Statističkom pregledu, tijekom 2022. zabilježeno je 5 kaznenih djela označenih kao zločin iz mržnje na osnovi spolnog opredjeljenja te 3 kaznena djela počinjena zbog rodnog identiteta. Svih 8 događaja su kvalificirani kao različita kaznena djela, tako da u ovom razdoblju nema dominantne pojavnosti pojedinog kaznenog djela kao što je to bilo u prethodnim godinama s javnim poticanjem na nasilje i mržnju. Međutim, zabilježena su neka kaznena djela, poput teške krađe ili povrede djetetovih prava, koja nisu tipična općenito kod zločina iz mržnje.

U odnosu na 2021. (14) broj zločina iz mržnje po ovim osnovama se smanjio.¹³⁹ Udio zločina iz mržnje po ovim osnovama u ukupnom broju zločina iz mržnje u 2022. (51) iznosi oko 15%.

Pored toga, MUP je izvijestio o 5 prekršaja motiviranih predrasudom ili mržnjom po osnovi spolne orijentacije.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske ni ove godine nije bilo u mogućnosti dostaviti podatke o zločinima iz mržnje s obrazloženjem da je u tijeku prikupljanje i obrada podataka o predmetima u kojima su državna odvjetništva postupala i poduzimala radnje tijekom 2022. za potrebe izrade Izvješća Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske koje se podnosi Hrvatskom saboru do 30. travnja 2023.

Podaci MPU o sudskim predmetima vezanim uz zločine iz mržnje dostupni su samo za prvu polovicu godine, a u odnosu na spolno opredjeljenje evidentirana je jedna pravomoćna osuđujuća presuda (kazneni nalog) za kazneno djelo prijetnje.

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH do završetka ovog Izvješća o radu nije dostavio podatke o zločinima iz mržnje za 2022., niti su podaci vidljivi na mrežnim stranicama Ureda, iako su prema čl.13. i čl.18. Protokola o postupanju u slučaju zločina iz mržnje podaci trebali biti dostupni za oba polugodišta 2022. S tim u vezi, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina je Pravobraniteljicu izvijestio da je pokrenuo proces izrade e-baze podataka koja bi sadržavala statističke podatke o zločinu iz mržnje. Planirano je da se izrada same baze podataka financira iz Europskog socijalnog fonda plus tijekom programskog razdoblja od 2021. do 2027. Osim toga, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina je izvijestio o svega dva sastanka Radne skupine za praćenje zločina iz mržnje te o jednom seminaru na temu zločina iz mržnje koji je održan u Vukovaru za 30-ak sudionika/ca.

Od bitnih aktivnosti koje su provodile u cilju učinkovitijeg sprječavanja i suzbijanja zločina iz mržnje potrebno je izvojiti nacionalni preventivni projekt „Zajedno protiv govora mržnje“ kojeg Ravnateljstvo policije provodi s državnim institucijama, JLP(R)S, sveučilišnom i znanstvenom zajednicom, obrazovnim ustanovama, medijima, organizacijama civilnog društva, sportskim zajednicama i drugim relevantnim dionicima, s ciljem promicanja pozitivnih stilova života, nenasilja, međusobne tolerancije i kulture dijaloga te sprječavanja nasilja u obitelji i nasilja nad ženama. U sklopu projekta održano je 150 javnih manifestacija kojom prilikom je educirano preko 31.000 osoba.

¹³⁹ Ukupan broj zločina iz mržnje po svim osnovama se smanjio sa 101 evidentiranog slučaja u 2021. na 51 u 2022.

4.1.3. Zaključno razmatranje i preporuke

Izvršajno razdoblje obilježava neprimjereno i negativno prikazivanje LGBTIQ osoba i tema vezanih uz LGBTIQ zajednicu u medijima i na društvenim mrežama. Pritom, vidljivo je da se, osim kroz izravno negativno prikazivanje LGBTIQ osoba, LGBTIQ zajednica izlaže negativnom okruženju kroz osporavanje načina i kanala promicanja ljudskih prava LGBTIQ osoba. Sudeći prema pritužbama koje je Pravobraniteljica zaprimila u prvim mjesecima 2023. takav trend će se vjerojatno nastaviti i u narednom izvršajnom razdoblju. Takav diskurs u javnom prostoru prema LGBTIQ osobama nameće i širi dojam o njihovom neprihvatanju u vlastitom društvu te ih izolira i sputava u ostvarivanju njihovih temeljnih prava.

Rezultati istraživanja objavljeni u publikaciji udruge Lori pod nazivom „Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj“ (2022.) pokazuju nisku razinu sklonosti mladih LGBTIQ osoba otvorenom izjašnjavanju o vlastitom LGBTIQ identitetu zbog straha od odbacivanja, diskriminacije i nasilja, što potvrđuje spoznaje na koje je upozoravala EU Agencija za temeljna prava (FRA) u svojoj publikaciji „A long way to go for LGBTI equality“ (2020), a o čemu je Pravobraniteljica izvještavala u svoja prethodna dva izvješća o radu.

Unatoč svim opisanim negativnim trendovima, treba istaknuti da najnovije „Istraživanje o stavovima i razini svijesti o diskriminaciji i pojavnim oblicima diskriminacije“, koje je Pučka pravobraniteljica predstavila 2023., ipak pokazuje minimalni napredak u odnosu na prihvaćenost LGBTIQ osoba od strane društvene sredine u kojoj žive i/ili rade, a navedeno Pravobraniteljica tumači većom otvorenosću mlađe populacije za prihvaćanje različitosti.

Pozitivno je da su teži oblici nasilja prema LGBTIQ osobama u padu, s obzirom da je tijekom 2022. zabilježeno ukupno 8 kaznenih djela označenih kao zločin iz mržnje na osnovi spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta. Također, ukupan broj zločina iz mržnje po svim osnovama iz čl.87.st.21. KZ-a se prepolovio te je policija evidentirala ukupno 51 kazneno djelo označeno kao zločin iz mržnje. Unatoč smanjenom broju zločina iz mržnje, i dalje su vidljive ozbiljne poteškoće u međuresornoj suradnji na prikupljanju i sistematizaciji podataka o zločinima iz mržnje te podaci Ravnateljstva policije već više godina uzastopno predstavljaju jedinu pouzdanu i konzistentnu podlogu za analizu pojavnosti zločina iz mržnje.

Međutim, za cjelovitu analizu fenomenologije zločina iz mržnje potrebno je imati uvid u državnoodvjetnički tretman prijave i sudski epilog. Premda je hodogram međuresorne suradnje na prikupljanju, obradi i javnoj objavi statističkih podataka o zločinu iz mržnje jasno postavljen Protokolom o postupanju u slučaju zločina iz mržnje, podaci nisu usustavljeni niti se pravovremeno objavljuju. Iako je digitalizacija sustava i izrada e-baze podataka u današnje doba poželjan pristup, ipak ostaje dojam da statistička obrada 50-100 slučajeva godišnje ne predstavlja tako složen problem da ga je nužno rješavati kroz ESF projekte, već je to pitanje bolje koordinacije i intenzivnijeg angažmana Radne skupine za praćenje zločina iz mržnje, na čiji premali broj sastanaka je Pravobraniteljica u prethodnom izvješću upozoravala Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.

Zaključno, Pravobraniteljica smatra neophodnim ponovno se osvrnuti na višegodišnji izostanak strateških dokumenata za zaštitu i promicanje ljudskih prava, borbu protiv diskriminacije te promicanje ravnopravnosti spolova, misleći pritom prije svega na Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava

i suzbijanja diskriminacije¹⁴⁰ te Nacionalni plan za ravnopravnost spolova¹⁴¹. Porast homofobije koji je vidljiv posljednjih godina u javnom prostoru vremenski jasno koincidira s izostankom strateškog djelovanja Republike Hrvatske. Osim što je izrada navedenih akata obilježena neprihvatljivim višekratnim zastojsima u procesima izrade, zbog kojih su mijenjani i njihovi nazivi u odnosu na razdoblje primjene, dojam je da je u sadržajima navedenih strateških akata i provedbenih akcijskih planova problematika zaštite i promicanja prava LGBTIQ osoba zastupljena ispod potrebne razine, te da predmetni akti ne odražavaju ciljeve i nastojanja EU Strategije za ravnopravnost LGBTIQ osoba 2020.–2025.

S obzirom da nije vidljiv bitan napredak u postupanju dijela nadležnih tijela u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje, Pravobraniteljica smatra potrebnim pretežito ponoviti **preporuke** iz prethodnog razdoblja:

- (1) Uvrstiti u nacionalne politike ciljeve i konkretne mjere koje se specifično odnose na promicanje prava i zaštitu LGBTIQ osoba od diskriminacije.
- (2) Osigurati jednaku dostupnost usluga u sustavu e-Građani i pristup podacima koji se odnose na maloljetnu djecu svim osobama koje ostvaruju roditeljsku skrb, bez obzira na obiteljski status (osim u iznimnim i individualiziranim slučajevima kada to nije u interesu djeteta).
- (3) Intenzivirati djelovanje Radne skupine za praćenje zločina iz mržnje i uspostaviti funkcionalan i pravovremen sustav prikupljanja i analize podataka o zločinima iz mržnje.
- (4) Povećati broj edukacija o zločinima iz mržnje za predstavnike/ce tijela kaznenog progona.

4.2. DISKRIMINACIJA TEMELJEM RODNOG IDENTITETA

Postupajući po pritužbama građana/ki, Pravobraniteljica se tijekom izvještajnog razdoblja nastavila obraćati Ministarstvu zdravstva, HZZO-u i Nacionalnom zdravstvenom vijeću s upitima i prijedlozima vezanim uz rješavanje svih otvorenih pitanja koja se tiču statusa i prava transrodnih osoba. Posebice su isticali uočeni problemi različitog postupanja i tretmana vezano uz pružanje zdravstvenih usluga transrodnim osobama na teret obveznog zdravstvenog osiguranja, a kako bi se izbjeglo daljnje diskriminatorno tretiranje transrodnih osoba u području pružanja zdravstvenih usluga. Međutim, **Ministarstvo zdravstva (dalje u tekstu: MiZ) nije odgovaralo na Pravobraniteljčine pozive na suradnju** i to unatoč opetovanom traženju da se žurno organizira sastanak s ciljem iznalaženja optimalnih rješenja za uočene probleme¹⁴².

¹⁴⁰ Vlada Republike Hrvatske usvojila je Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije i pripadajuće akcijske planove na svojoj 205. sjednici 30.3.2023.

¹⁴¹ Vlada Republike Hrvatske usvojila je Nacionalni plan za ravnopravnost spolova i pripadajući Akcijski plan na svojoj 199. sjednici 9.3.2023.

¹⁴² Kako već drugu godinu za redom izostaje suradnja Ministarstva zdravstva kao ključnog nadležnog tijela u području zaštite zdravstvenih prava transrodnih osoba, a zaprimljene pritužbe i dalje upućuju na nepovoljan tretman transrodnih osoba u odnosu na jednaki tretman u pogledu pružanja zdravstvenih usluga, Pravobraniteljica je 2021. godine u 8 slučajeva utvrdila diskriminaciju te potakla sve transrodne osobe koje su se susrele s ovim problemom na podnošenje sudskih tužbi na zaštitu od diskriminacije, a protiv bolnica koje odbijaju osigurati zdravstvene usluge transrodnim osobama na teret obveznog zdravstvenog osiguranja, ali i na tužbe protiv Ministarstva zdravstva i HZZO-

Kako je tijekom izvještajne godine zamijećeno i pojačano medijsko praćenje i izvještavanje o transrodnim osobama, a što je rezultiralo i većim brojem pritužbi na neprimjereno, pristrano, a ponekad i huškačko medijsko izvještavanje pojedinih medija o transrodnim osobama, Pravobraniteljica je u više navrata reagirala s preporukama, javnim istupima i priopćenjima, kako bi zaštitila transrodne osobe i stručne zdravstvene djelatnike/ce od neprimjerenih medijskih napisa, dok je u jednom slučaju podnesena i kaznena prijava¹⁴³.

Glede neprimjerenih medijskih napisa, Pravobraniteljica je u svojim javnim priopćenjima istaknula da kada se pod krinkom prava na slobodu govora i izražavanja misli u javnom prostoru i/ili putem određenih medija, elementima senzacionalizma i sustavnosti dovode u pitanje ili krše prava i slobode drugih, posebice prava na opstojnost, zaštitu privatnosti, medicinsku skrb i dobrobit rodnih manjina i transrodnih osoba, kada se sloboda govora i izražavanja misli koristi kako bi se navedena populacija, koja se ionako nalazi u nepovoljnom položaju zbog stigme i tabua koje ih prate, javno dodatno izložila društvenoj stigmi, kada se instrumentaliziraju tekstovi drugih tiskovina na način da se društvo neosnovano dodatno zaplaši te pojača animozitet prema određenoj populaciji samo zato što se ne uklapaju u svjetonazorske norme i ideologiju određene politike, onda sloboda govora i različito mišljenje opasno graniči kako s najgrubljim oblicima diskriminacije tako i s kaznenim djelima počinjenim iz mržnje.

16.05.2022. Vijeće za rodnu ravnopravnost Sveučilišta u Rijeci u suradnji s Udrugom LORI organiziralo je u Rijeci javnu tribinu u povodu Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije (IDAHOBIT) pod nazivom „Spol i rodni identitet u suvremenom društvu“. Na tribini se govorilo o medicinskim i psihološkim aspektima transrodnosti, pravnim aspektima zaštite prava transrodnih osoba te je predstavljeno istraživanje o nasilju nad transrodnim osobama. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Višnja Ljubičić u okviru svog izlaganja govorila je o pravnim aspektima i radu na zaštiti prava transrodnih osoba. Pravobraniteljica je istaknula i potrebu za organiziranjem sustavne izobrazbe u svim odgojno-obrazovnim ustanovama o transrodnosti, kao i izobrazbu stručnih osoba (policija, CZSS, zatvorski sustav), kao i važnost poticanja i organiziranja kampanji senzibiliziranja javnosti za ravnopravno prihvaćanje i detabuizaciju transrodnih osoba na svim društvenim razinama. Tribina se održala u sklopu aktivnosti projekta "Podrška i provedba planova za rodnu ravnopravnost u akademskoj zajednici i istraživanjima".

20.06.2022. Pravobraniteljica je i javnim priopćenjem komentirala odluku Međunarodnog plivačkog saveza (FINA) od 20. lipnja 2022. kojom je uspostavljena posebna natjecateljska „otvorena“ kategorija za transrodne plivačice. U svom priopćenju, Pravobraniteljica je prije svega istaknula da položaj transrodnih osoba u sportu predstavlja iznimno složenu problematiku oko koje još uvijek ne postoji konsenzus u međunarodnim okvirima. Središnji problem predstavljaju dva suprotstavljena prava: s jedne strane, nužno je izbjeći postupanje s obilježjima diskriminacije kojim se transrodnim osobama ograničava ili pak potpuno uskraćuje mogućnost sudjelovanja u tom području javnog života, dok se s

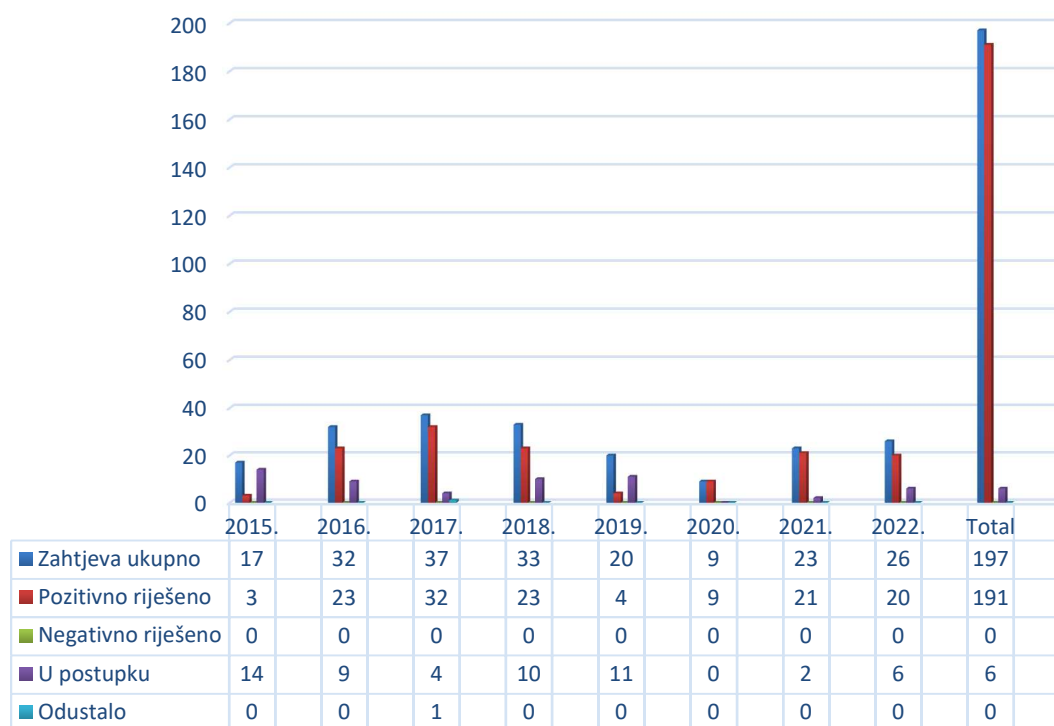
a koji su, kao ovlaštena tijela, propustili osigurati jednak tretman svih transrodnih osoba. Navedeno diskriminacijsko postupanje bolnica i odgovornih tijela države, rezultiralo je i prvom pravomoćnom presudom u korist transrodne osobe 2021. godine. Pravobraniteljica se nije umiješala u ovaj sudski postupak, ali je putem odvjetnice tužitelja sudu dostavljeno stajalište Pravobraniteljice kojim se sud rukovodio prilikom donošenja presude. Presudom je utvrđeno da su KBC Dubrava i HZZO diskriminirali tužitelja jer mu nisu omogućili kirurški zahvat na teret sredstava obveznog zdravstvenog osiguranja i time ga, u usporedivoj situaciji, doveli u nepovoljan položaj. Sud je naložio da tuženici moraju tužitelju vratiti sva sredstva koja je tužitelj bio primoran platiti za operativni zahvat s pripadajućim kamatama.

¹⁴³ Kaznena prijava podnesena je protiv bivšeg saborskog zastupnika Ivana Pernara zbog sumnje u počinjenje kaznenih djela javnog poticanja na mržnju i nedozvoljene upotrebe osobnih podataka u predmetnom slučaju uhićenja hrvatskih državljan/ki u Africi.

druge strane istovremeno nastoji osigurati optimalna razina pravednosti u natjecanjima, uzimajući u obzir biološke specifičnosti koje transrodnim ženama mogu osigurati povlaštenu startnu poziciju u odnosu na konkurenciju. Pravobraniteljica je naglasila da je ovu problematiku nužno sagledati temeljito i multidisciplinarno te iz perspektive područja ljudskih prava, kojima je zajamčena ravnopravnost svih osoba neovisno o rodnom identitetu. Istaknula je kako je transrodnim osobama potrebno omogućiti participaciju u svim područjima javnog života skrenuvši pozornost stručnoj javnosti da je kada je sportu u pitanju, iznimno važno da se u narednom razdoblju na međunarodnoj razini postigne stručno i znanstveno utemeljeni konsenzus o ovim pitanjima, umjesto da različite sportske organizacije donose različite odluke koje su podložne promjenama od natjecanja do natjecanja.

Prema statistici koju je Pravobraniteljici dostavilo MiZ za 2022. godinu, te komparirajući ranije dostavljene podatke i podatke koje prikuplja Pravobraniteljica putem pritužbi građana/ki, Nacionalno zdravstveno vijeće (dalje u tekstu: NZV) je u razdoblju od 7 godina ukupno zaprimilo 197 zahtjeva za izdavanjem mišljenja o promjeni spola ili odabira života u drugom rodnom identitetu, od čega je ukupno pozitivno riješeno 191 (97 %) zahtjeva, 1 osoba je odustala od svog zahtjeva (0,5 %), dok je 6 zahtjeva još u postupku rješavanja (3 %). Kao što se vidi iz priložene tablice, svi do sada riješeni zahtjevi dobili su pozitivno mišljenje NZV-a.

*Tabela/Grafikon dinamike rješavanja zahtjeva za promjenom spola
Nacionalnog zdravstvenog vijeća, za razdoblje 2015. – 2022.*

4.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Unatoč navedenim neriješenim problemima, položaj i prava transrodnih osoba u našem društvu u proteklom desetljeću ipak su značajno unaprijeđeni te se iz godine u godinu nastavlja jačanje pravnog okvira i jamstava zaštite prava osoba drugačijih rodni identiteta. Primjerice, prema informacijama koje je Pravobraniteljica dobila od organizacije civilnog društva kolekTIRV, MiZ je tijekom 2022. godine angažiralo određen broj djelatnika/ca koje u ime NZV-a održavaju intenzivniju komunikaciju s transrodnim osobama vezano uz podnesene zahtjeve za izdavanje mišljenja o promjeni spola i druge probleme, i to na puno prihvatljiviji način nego što je to bilo do sada, poštujući dostojanstvo transrodnih osoba, dok je njihova učinkovitost u smislu podrške transrodnim osobama značajno veća i bolja nego prošlih godina.

Međutim, situacija vezana uz borbu protiv pandemije bolesti COVID-19 tijekom dvije prethodne godine te društveno-ekonomska kriza kojoj trenutno svjedočimo prijetje dodatnom narušavanju prava i statusa transrodne populacije u našem društvu. Može se reći da su se u određenoj mjeri i unazadila postignuća u području zaštite prava i statusa transrodnih osoba u RH, posebice kada je u pitanju pružanje zdravstvenih usluga i javna detabuizacija i destigmatizacija ovih osoba.

S druge strane, Pravobraniteljica već godinama naglašava kako sam postupak tranzicije iz jednog spola u drugi nije zadovoljavajuće riješen odgovarajućim učinkovitim postupcima nadležnih tijela s čime se ove osobe izlaže diskriminaciji.

Kako je već istaknuto, ključni, a još neriješen problem u području pružanja zdravstvenih usluga je to što HZZO, MiZ, pojedini klinički bolnički centri (dalje u tekstu: KBC) i liječnici specijalisti i dalje nemaju zajedničko stajalište vezano uz obvezno zdravstveno osiguranje i dostupnost pojedinih medicinskih usluga, tretmana/zahvata (uključujući terapijski tretman i eventualne kirurške zahvate) transrodnih osoba. Također, postoji nedostatak sustavne izobrazbe kao i kampanja senzibiliziranja javnosti za ravnopravno prihvaćanje transrodnih osoba u društvu, dok se u obrazovnom sustavu premalo pažnje posvećuje učenju o ljudskoj različitosti i diskriminaciji.

Što se tiče unaprjeđenja statusa i prava transrodnih osoba u članicama EU, Pravobraniteljica ponovo ističe kako Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) preporučuje sljedeće¹⁴⁴: „Uključiti spolnu orijentaciju i rodni identitet u sve članke Kaznenog zakona koji se bave govorom mržnje i zločinom iz mržnje; Izmijeniti anti-diskriminacijsko zakonodavstvo kako bi rodni identitet bio uvršten u diskriminacijske osnove; Prikupljati podatke o govoru mržnje i zločinu iz mržnje prema LGBTIQ osobama, uključujući i broj prijavljenih te broj slučajeva pod istragom; Provoditi istraživanja te prikupljati podatke o diskriminaciji i netrpeljivosti prema LGBTIQ osobama; Razviti zakonodavstvo koje omogućava odabir drugog rodnog identiteta i promjenu spola, uz istodobno usklađivanje s međunarodnim standardima; Izraditi i usvojiti akcijske planove za borbu protiv homofobije i transfobije u svim područjima života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje i zdravstvenu zaštitu, a sukladno Preporuci CM / Rec (2010) 5 Odbora ministara Vijeće Europe o mjerama za borbu protiv diskriminacije na temelju seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.“

¹⁴⁴ <https://tgeu.org/recommendations-from-ecri/>

Kako nije ostvaren značajniji napredak u zaštiti prava u odnosu na prošlogodišnje izvještajno razdoblje, dok se za pojedina područja može reći i da je situacija donekle pogoršana, Pravobraniteljica ponavlja svoje **preporuke** iz prošlogodišnjeg Izvješća:

(1) Ustrojiti učinkoviti zdravstveni sustav skrbi i tretmana transrodnih osoba sukladno *Preporuci CM/Rec(2010)5 Odbora ministara/ministrica državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta*¹⁴⁵, odlukama Europskog suda za ljudska prava i ostalim međunarodnim obvezama i standardima zaštite¹⁴⁶, na način da je isti usmjeren brzom i učinkovitom rješavanju problema pojedinaca/ki koji podnose zahtjeve za promjenom spola, odnosno rodnog identiteta, kako bi se zaštitilo njihovo dostojanstvo i ljudska prava sukladno međunarodnim obvezama i standardu zaštite.

(2) U slučaju administrativnih, pravnih, medicinskih, odnosno bilo kakvih nejasnoća i prepreka u postupanju kod promjene spola, tumačenju zakona, ili snošenju troškova, teret i rizik trebaju uvijek podnositi nadležna tijela, a ne osobe pogođene ovim problemom, kako bi se izbjegla diskriminacija.

(3) Organizirati sustavnu izobrazbu u svim odgojno-obrazovnim ustanovama o transrodnosti, poticati i organizirati kampanje senzibiliziranja javnosti za ravnopravno prihvaćanje i detabuizaciju transrodnih osoba na svim društvenim razinama.

(4) Kako je najnovija verzija Međunarodne klasifikacije bolesti ili MKB-11 usvojena još na 72. zasjedanju Svjetske zdravstvene skupštine prije četiri godine, odnosno 2019., te s obzirom da je prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije 35 zemalja svijeta do sada već prešlo na korištenje MKB-11 verzije, Pravobraniteljica potiče nadležna tijela RH da se hitno organiziraju na način da se poduzmu svi potrebni koraci kako bi i RH također u što kraćem roku prešla sa zastarjele MKB-10 na MKB-11 klasifikaciju bolesti¹⁴⁷.

¹⁴⁵ U točki 35. Preporuke navodi se: “Države članice dužne su poduzeti sve potrebne mjere kako bi transrodnim osobama osigurale učinkovit pristup prikladnim uslugama za promjenu spola, uključujući psihološke, endokrinološke i operacijske usluge na području transrodne zdravstvene zaštite, bez da ih se izlaže nepotrebnim zahtjevima”.

¹⁴⁶ U **predmetu Van Kück protiv Njemačke** (2003), ESLJP je utvrdio da je transrodnoj osobi prekršeno pravo na pravično suđenje i pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života jer je zahtjev za dokazivanjem medicinske nužnosti liječenja u vezi s promjenom rodnog identiteta osobe bio nerazmjeran i nerazuman s obzirom da je rodni identitet jedno od najintimnijih područja privatnog života osobe. U slučaju, Schlumpf protiv Švicarske (2009), ESLJP je utvrdio povredu prava na poštivanje privatnog i obiteljskog života zaključivši da su švicarske vlasti neopravdano za dvije godine odgodile pružiti zdravstvenu uslugu transrodnoj osobi starije dobi.

¹⁴⁷ Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) objavila je još sredinom 2018. godine novu verziju Međunarodne klasifikacije bolesti (MKB-11), a koja je, kako je istaknuto, usvojena 2019. godine. U **MKB-11 klasifikaciji bolesti sve su kategorije vezane za trans osobe premještene iz poglavlja o mentalnim poremećajima u ono o seksualnom zdravlju**. To predstavlja veliki korak prema destigmatizaciji trans osoba i njihovoj društvenoj uključenosti. Svjetska strukovna organizacija za zdravlje transrodnih osoba (engl. *The World Professional Association for Transgender Health* – dalje u tekstu: WPATH) još je u svibnju 2010. godine izdala priopćenje u kojem se zalaže za depatologizaciju rodne nenormativnosti na svjetskoj razini (Upravni odbor WPATH-a, 2010). U priopćenju se navodi da je “izražavanje rodni karakteristika, uključujući i rodni identitet, koje nisu stereotipno povezane sa spolom pripisanom osobi pri rođenju, uobičajen i kulturno raznolik ljudski fenomen kojeg ne bi trebalo smatrati inherentno patološkim ili negativnim”. **Biti transpolna, transrodna ili rodno nenormativna osoba stvar je različitosti, a ne patologije**. Nažalost, rodnu nenormativnost stigmatizira se u mnogim društvima diljem svijeta. Takva stigma može poticati predrasude i diskriminaciju koje pak uzrokuju “manjinski stres” (I. H. Meyer, 2003). Manjinski stres je jedinstven (pridonosi općim stresorima koji pogađaju sve ljude), društveno uvjetovan i kroničan, a transpolne, transrodne i rodno nenormativne pojedince i pojedinci zbog njega mogu postati podložniji psihičkim tegobama kao što su anksioznost i depresija (Institute of Medicine, 2011). Uz to što uzrokuje predrasude i diskriminaciju u društvu općenito, stigma pridonosi i zlostavljanju i zanemarivanju u osobnim odnosima s vršnjacima/kinjama i članovima/icama obitelji, a zlostavljanje i zanemarivanje mogu opet uzrokovati psihološki stres. Međutim, takvi su simptomi društveno inducirani. Oni nisu inherentni samoj transpolnosti, transrodnosti ili rodnoj nenormativnosti.

5.1. OPISI SLUČAJEVA POSTUPANJA PRAVOBRANITELJICE PO PRITUŽBAMA GRAĐANA/KI

PRIMJER 1. Rodni stereotipi u osnovnoj školi - Pravobraniteljica je postupala po pritužbi (PRS-05-01/22-05) na rodno stereotipnu podjelu školskog prostora na 'muški i ženski kutak' u Osnovnoj školi Draganići (Škola), o čemu je izdala priopćenje¹⁴⁸. Pritužba se odnosila na novo-uređeni školski prostor namijenjen za izvannastavnu aktivnost „domaćinstvo“, gdje je na zidu muškog kutka slovima plave boje napisano: „*Muški kutak – razvrstaj / posloži / rastavi / sastavi / oboji / popravi / zašaraži / izumi*“, dok je na zidu ženskog kutka slovima ružičaste boje napisano: „*Ženski kutak – posloži / čisti / kuhaj / stvaraj / zamuti / peci / šivaj / peglaj*“. Škola je na zahtjev Pravobraniteljice dostavila očitovanje, u kojem je izrazila svjesnost o učinjenom propustu i spremnost na poduzimanje aktivnosti s ciljem prevencije i suzbijanja rodni stereotipa. Pravobraniteljica je Školi ukazala da je jedan od osnovnih zadataka odgojno-obrazovnog sustava djeci osigurati prilike za razvoj svojih talenata i afiniteta oslobođene sputavajućih pritisaka tradicionalnih očekivanja o „prikladnim“ interesima za određeni spol. Stoga je Školu upozorila da takvo uređenje školskog prostora nije u skladu s čl.14.st.2.-3. ZRS-a, budući da predstavlja promicanje rodni stereotipa te pridonosi formiranju i učvršćivanju patrijarhalnih rodni uloga, čime se proizvodi negativan odgojno-obrazovni učinak na učenice i učenike koji nije u skladu s načelom ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica je Školi izdala preporuke: 1) preurediti prostor za domaćinstvo i uskladiti ga s načelom ravnopravnosti spolova, 2) provesti odgovarajuće edukacije za učitelje i radionice za učenike, 3) revidirati Plan djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova i dosljedno ga provoditi, 4) provoditi međupredmetnu temu građanskog odgoja i obrazovanja, s naglaskom na pitanja ravnopravnosti spolova. Škola je uvažila preporuke.

PRIMJER 2. Etički kodeks osnovne škole - Pravobraniteljica je postupala po pritužbi (PRS-02-02/22-04) na Etički kodeks Osnovne škole Dobri – Split (Škola), odnosno na odredbu kojom je propisano da „odjeća kod žena ne smije biti uska i kratka kako ne bi negativno djelovala na pažnju učenika.“ Pravobraniteljica je ukazala na rodnu pristranost i stereotipizaciju navedene odredbe s nepotrebnim negativnim naglaskom na utjecaj ženske seksualnosti na učenike, upozorivši da se propisivanjem pravila odijevanja koja se odnose samo na osobe jednog spola krši načelo ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica je Školi preporučila da Etički kodeks izmijeni i uskladi s načelom ravnopravnosti spolova. Škola je uvažila upozorenje te je Pravobraniteljicu povratno izvijestila da je Etički kodeks izmijenila na način da je iz odredbe izbačen jezični sklop „kod žena“, te se sada odredba odnosi jednako na osobe oba spola, čime je formalno uklonjen sporni dio koji se na neravno pravan način doticao pravila

¹⁴⁸ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/689>

odijevanja za zaposlenice. Pravobraniteljica je zaključno ukazala da je od same formulacije odredbe važniji način njegove provedbe, koji bi se na jednak način trebao primjenjivati na žene i na muškarce.

PRIMJER 3. Prijetnje nasiljem na društvenim mrežama u dvjema srednjim školama - Pravobraniteljica je postupala po pritužbama (PRS-15-04/22-02) na privremeno spajanje dvije zagrebačke srednje strukovne škole: Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju (Grafička škola) i Škole za montažu instalacija i metalnih konstrukcija (Škola za montažu), zbog straha od vršnjačkog nasilja (škole bi trebale koristiti zajednički školski prostor za vrijeme obnove zgrade Škole za montažu zbog potresa). Roditelji i učenici Grafičke škole u pritužbama izražavaju protivljenje najavljenom spajanju i zabrinutost zbog rizika za vršnjačko nasilje, među ostalim zbog pripadnosti dijela učenika te škole LGBTIQ populaciji. Zabilježene prijetnje nasiljem putem društvenih mreža roditelji učenika prijavili su Policijskoj upravi zagrebačkoj, a ravnatelj Škole za montažu žurno je reagirao i poslao okružnicu svojim učenicima. Pravobraniteljica je objema školama i nadležnim službama resornog ministarstva i Grada Zagreba uputila dopis u kojem je istaknula da pri razmatranju pitanja spajanja dviju škola prioritet moraju imati čimbenici koji su u vezi s odgojno-obrazovnim implikacijama na učenice i učenike. Pritom je važno uzeti u obzir da segregacija u smislu uklanjanja situacije u kojoj bi moglo doći do diskriminacije dugoročno nije učinkovito rješenje kojim se pridonosi ostvarivanju željenih standarda ljudskih prava u široj zajednici. Rješenje koje jest u duhu ljudskih prava je osiguravanje sredine čije funkcioniranje je zasnovano na vladavini prava s naglaskom na toleranciji i poštivanju različitosti te oslobođenosti svakog oblika međuljudske netrpeljivosti i nasilja, uključujući učinkovite mehanizme prevencije i sankcioniranja takvog ponašanja. Korijen homofobije, bifobije i transfobije leži u strahu od nepoznatog, stranog i nejasnog, a prvi i najvažniji korak ka razbijanju predrasuda i suzbijanju takvih stavova je upravo upoznavanje s nepoznatim, stranim i nejasnim. Pravobraniteljica je također ukazala na potrebu sprječavanja razvijanja predrasuda u suprotnom smjeru, prema učenicima Škole za montažu, kako bi se izbjeglo potencijalno etiketiranje učenika te škole kao netolerantnih pojedinaca sklonih vršnjačkom nasilju, budući da etiketiranje ne pridonosi suzbijanju diskriminacije i neprihvatljivih oblika ponašanja, već ih, upravo suprotno, potiče. Pravobraniteljica je školama uputila preporuke: 1) jačanje stručnog tima zapošljavanjem stručnog suradnika/ce – psihologa/inje 2) provođenje preventivnih aktivnosti s ciljem promocije načela nulte tolerancije na nasilje, uključujući obilježavanje Nacionalnog dana borbe protiv vršnjačkog nasilja, 3) primjena važećih protokola za postupanje u kriznim situacijama u području odgoja i obrazovanja, 4) cjelovito provođenje tema iz područja građanskog odgoja i obrazovanja. Do kraja izvještajnog razdoblja nisu zaprimljene informacije o ishodu slučaja. Po istim pritužbama postupala je i Pravobraniteljica za djecu u okviru svojih nadležnosti¹⁴⁹.

PRIMJER 4. Nepoštivanje rodno osjetljivih jezičnih standarda - Pravobraniteljica je postupala po pritužbi (PRS-02-06/22-01) na nepoštivanje rodno osjetljivih jezičnih standarda u službenim dokumentima Sigurnosno-obavještajne agencije, u kojima se nazivi radnih mjesta, zvanja i zanimanja navode isključivo u muškom rodu, neovisno o spolu osobe na koju se kvalifikacija odnosi. Pravobraniteljica je Agenciji uputila preporuku da svoje postupanje uskladi s čl.14.st.5. ZRS-a, prema kojem sve ustanove u službenim dokumentima moraju koristiti jezične standarde navodeći strukovne kvalifikacije, zvanja i zanimanja u ženskom, odnosno muškom rodu, ovisno o spolu primatelja/primateljice dokumenta. Agencija je uvažila preporuku Pravobraniteljice na način da je

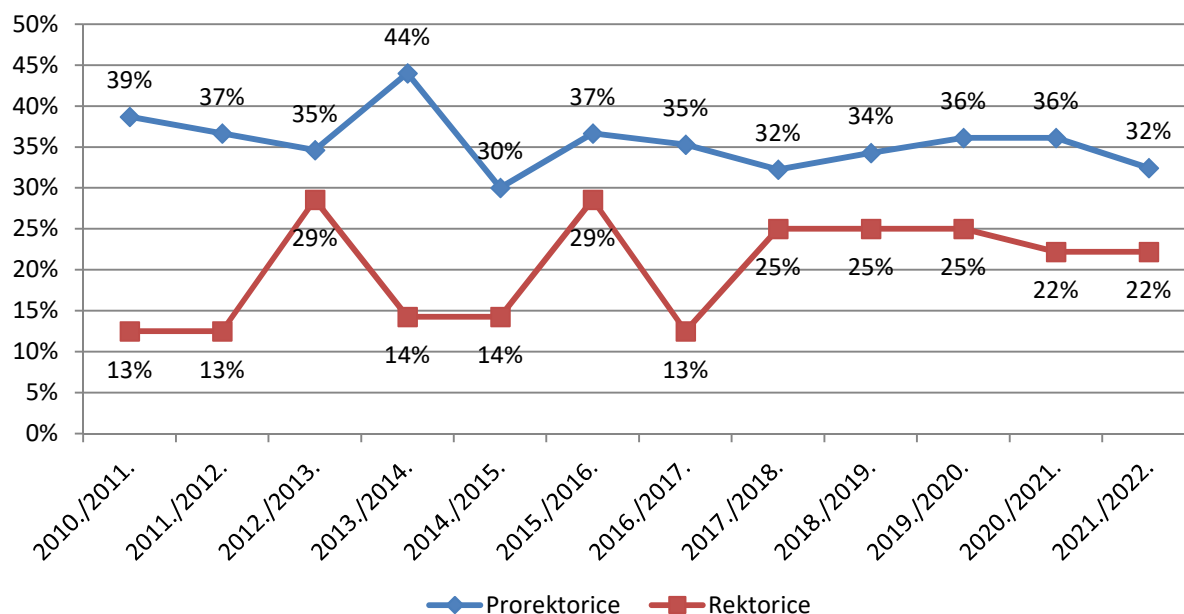
¹⁴⁹ Poveznica: <https://www.srednja.hr/novosti/roditelji-ucenika-koji-su-dobili-prijetnje-nasiljem-javili-se-pravobraniteljici-evo-sto-ona-kaze/>

pristupila promjeni jezičnih standarda u računalnoj aplikaciji koja se koristi u svrhu izdavanja dokumenata, uz napomenu da se radi o nadogradnji informatičkog sustava, za što će biti potrebno određeno vrijeme.

5.2. SPOLNA ZASTUPLJENOST U PODRUČJU VISOKOG OBRAZOVANJA

Pravobraniteljica je postupala po pritužbi (PRS-02-06/22-05) na Sveučilište u Zagrebu i Sveučilište u Splitu zbog osjetne podzastupljenosti žena među novo-izabranim prorektorima. Pravobraniteljica je sveučilištima skrenula pažnju na čl.14.st.4. ZRS-a, prema kojem *odgojno-obrazovne ustanove imaju dužnost posvećivati pozornost ujednačenoj zastupljenosti obaju spolova u upravljačkim strukturama*. Uzimajući u obzir da se radi o strukturalnom problemu u području visokog obrazovanja, Pravobraniteljica je sveučilištima dostavila rezultate ažurirane analize spolne zastupljenosti u području visokog obrazovanja¹⁵⁰, posebno ukazavši na podzastupljenost na najvišim hijerarhijskim položajima (grafikoni niže). Sveučilištima je dala preporuku da ubuduće vode računa o navedenoj odredbi Zakona i da provode sveučilišne planove rodne ravnopravnosti s ciljem poticanja ravnopravne spolne zastupljenosti. Sveučilišta su izrazila spremnost za poticanjem ravnopravne spolne zastupljenosti u sveučilišnim strukturama.

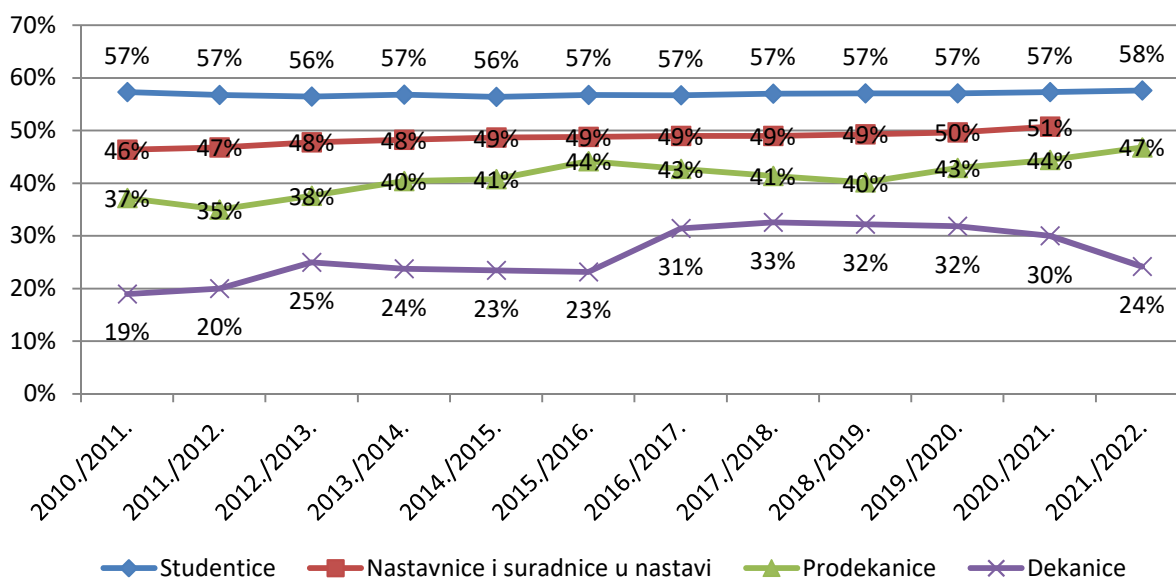
Grafikon: Zastupljenost žena na upravljačkim pozicijama na sveučilištima u RH

Autorica: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova / Izvor: publikacije DZS-a

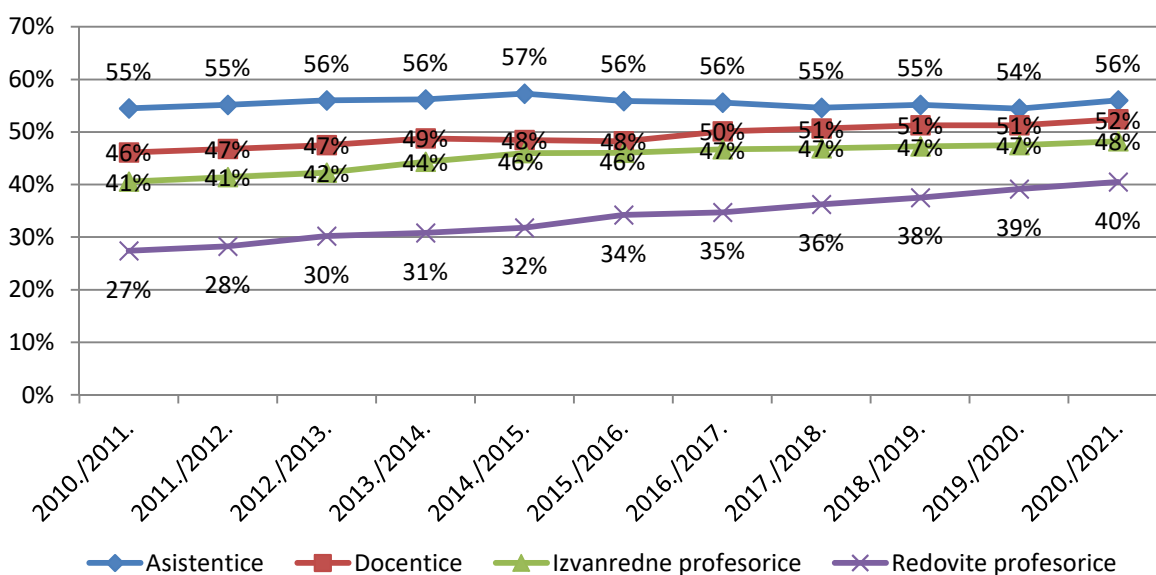
¹⁵⁰ Inicijalno objavljene u Izvješću o radu Pravobraniteljice za 2019. godinu (str. 176.).

Grafikon: Zastupljenost žena na visokim učilištima u RH

Autorica: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova / Izvor: publikacije DZS-a

Grafikon: Zastupljenost žena na visokim učilištima u RH - znanstveno-nastavni kadar

Autorica: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova / Izvor: publikacije DZS-a

5.3. ANALIZA INTERNIH AKATA JAVNIH SVEUČILIŠTA

Nastavno na pritužbe na spolno uznemiravanje u području visokog obrazovanja i pokretanje inicijative *#nisamtražila*¹⁵¹, Pravobraniteljica je inicirala analizu internih akata javnih sveučilišta kojima se uređuje rad etičkih povjerenstava nadležnih za rješavanje pritužbi i nadzor provedbe odredbi etičkih kodeksa. Kvalitetna pravna uređenost mehanizama za rješavanje pritužbi na razini sveučilišta važna je zbog toga što sastavnice tih sveučilišta svoje interne akte usklađuju sa sveučilišnim aktima, pa ukoliko na sveučilištima postoje zadovoljavajuća pravna rješenja, vjerojatno je da visoka učilišta na isti način imaju usklađene svoje interne akte.

Pravobraniteljica je prikupila **pravne akte 9 javnih sveučilišta** u Hrvatskoj¹⁵², izravno se obrativši sveučilištima i zatraživši dostavu svih relevantnih akata koji nisu objavljeni na njihovim mrežnim stranicama. Iz prikupljenih podataka proizlazi sljedeće.

Etičke kodekse ima doneseno svih 9 sveučilišta, te oni sadrže odredbe o sveučilišnom etičkom povjerenstvu. Četiri od devet sveučilišta rad etičkog povjerenstva dodatno su uredila Poslovníkom o radu¹⁵³. Etički kodeksi svih sveučilišta sadrže odredbe o neprihvatljivosti diskriminacije, uznemiravanja i spolnog uznemiravanja, izuzev Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zadru u kojem se uznemiravanje i spolno uznemiravanje izrijekom ne spominju, ali se navodi neprihvatljivost svih oblika *neuljudnog i neciviliziranog ponašanja*, te *ponašanja suprotnog poštivanju ljudskog dostojanstva*. Sveučilišno etičko povjerenstvo u pravilu ima 5 ili 7 članova¹⁵⁴ koje imenuje Senat¹⁵⁵, a mandat im traje 4 godine¹⁵⁶. U posljednjih nekoliko godina većina sveučilišta donijela je planove rodne ravnopravnosti (radi sudjelovanja u programu EK „Obzor Europa“), izuzev Sveučilišta u Dubrovniku i Sveučilišta u Zagrebu. U nedostatku sveučilišnog plana, primjetno je da su brojne sastavnice Sveučilišta u Zagrebu donijele vlastite planove rodne ravnopravnosti.

Iz navedenoga proizlazi zaključak da sveučilišni interni akti osiguravaju dobre osnove za provedbu i nadzor odredbi vezano uz diskriminaciju, uznemiravanje i spolno uznemiravanje od strane etičkih povjerenstava. Premda postoje razlike među sveučilištima, generalno se može ustvrditi da postojeći interni akti predstavljaju dobar uzor za kvalitetnu regulaciju te problematike na razini visokih učilišta.

Primjeri dobre prakse

-Sveučilište u Osijeku – objavilo je „Letak o rodno zasnovanom nasilju“¹⁵⁷ te na svojim mrežnim stranicama objavljuje godišnja izvješća o provedbi Plana rodne ravnopravnosti (do sada je objavljeno izvješće za 2021.).

¹⁵¹ Više o toj temi: Izvješće o radu za Pravobraniteljice iz 2021. godine, str. 53.

¹⁵² Sveučilišta u Dubrovniku, Osijeku, Puli, Rijeci, Slavonskom Brodu, Splitu, Zadru i Zagrebu te Sveučilište Sjever.

¹⁵³ Na sveučilištima u Osijeku i Slavonskom Brodu rad etičkog povjerenstva uređen je Poslovníkom o radu Senata tih sveučilišta, čiji odredbe se odnose i na etičko povjerenstvo, dok na Sveučilištu u Rijeci funkciju sveučilišnog etičkog povjerenstva obnaša Vijeće časti Sveučilišta u Rijeci, koje ima donesen Poslovník o radu Vijeća časti Sveučilišta u Rijeci.

¹⁵⁴ Iznimke: Etičko povjerenstvo Sveučilišta u Puli – nedefinirano; Etički savjet Sveučilišta u Zagrebu – 9 članova/ica.

¹⁵⁵ Na Sveučilištu u Zagrebu članove Etičkog savjeta imenuje rektor za prijedlog Senata.

¹⁵⁶ Iznimke: Sveučilište u Rijeci – 5 godina, Sveučilište Sjever – 3 godine.

¹⁵⁷ Poveznica: <http://www.unios.hr/gep/>

-**Sveučilište u Rijeci** – donijelo je „Smjernice za prevenciju i djelovanje u slučajevima spolnog uznemiravanja na Sveučilištu u Rijeci“¹⁵⁸.

-**Sveučilište u Slavonskom Brodu** – na svojim mrežnim stranicama objavljuje godišnja izvješća o provedbi Plana rodne ravnopravnosti (do sada su objavljena izvješća za 2021. i 2022.).

-**Sveučilište u Splitu** – donijelo je „Aksijski plan za sprječavanje i suzbijanje svih oblika diskriminacije, uznemiravanja i nasilja“, „Protokol o postupanju i mjerama zaštite od diskriminacije, uznemiravanja i spolnog uznemiravanja“ i „Politiku protiv diskriminacije i uznemiravanja na Sveučilištu u Splitu“¹⁵⁹.

Tabela: Analiza internih akata javnih sveučilišta

	Etički kodeks	Etičko povjerenstvo	Odredbe o zabrani diskriminacije	Odredbe o zabrani uznemiravanja	Odredbe o zabrani spolnog uznemiravanja	Plan rodne ravnopravnosti	Poslovnik o radu Etičkog povjerenstva
Sveučilište u Dubrovniku	+	+	+	+	+	-	-
Sveučilište u Osijeku	+	+	+	+	+	+	+
Sveučilište u Puli	+	+	+	+	+	+	-
Sveučilište u Rijeci	+	+	+	+	+	+	+
Sveučilište Sjever	+	+	+	+	+	+	-
Sveučilište u Slav. Brodu	+	+	+	+	+	+	+
Sveučilište u Splitu	+	+	+	+	+	+	-
Sveučilište u Zadru	+	+	+	-	-	+	+
Sveučilište u Zagrebu	+	+	+	+	+	-	-

¹⁵⁸ Poveznica: <https://uniri.hr/vijesti/sveuciliste-u-rijeci-sigurno-mjesto-bez-spolnog-uznemiravanja/>

¹⁵⁹ Poveznica: <https://www.unist.hr/sveuciliste/dokumenti/propisi?EntryId=64#file-list>

5.4. RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U STEM PODRUČJU

Pravobraniteljica je povodom **Međunarodnog dana žena i djevojaka u znanosti** objavila javno priopćenje¹⁶⁰ u kojem je podsjetila da je potrebno raditi na poticanju većeg uključivanja žena u područja obrazovanja koja se odnose na STEM područje znanosti i općenito na ublažavanju podjela na „muška“ i „ženska“ područja obrazovanja i rada. Ravnopravna participacija žena i djevojaka u svim područjima života, a posebno onima u kojima je još uvijek prisutna osjetna podzastupljenost poput znanosti i tehnologije, doprinosi razvoju društva u cjelini.

Europski parlament (dalje u tekstu: EP) je u *Rezoluciji od 3. svibnja 2022. o umjetnoj inteligenciji i digitalnom dobu (2020/2266(INI))*¹⁶¹ izrazio zabrinutost zbog velikog jaza među spolovima u IKT/STEM području, s obzirom da je tek svaki šesti stručnjak za IKT i svaki treći diplomant u području znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM) žena, te je naglasio važnost osnaživanja i motiviranja djevojaka prema STEM-u i iskorjenjivanja jaza među spolovima u tom području (čl. 84.). U *Rezoluciji 'Prema strategiji EU-a za promicanje obrazovanja djece u svijetu' (2021/2209(INI))*¹⁶² navodi se da bi povećanje stope obrazovanja djevojčica i podupiranje sudjelovanja žena u obrazovanju i odabiru karijere u znanosti, tehnologiji, inženjerstvu i matematici (STEM) trebali biti glavni politički cilj EU-a i međunarodne razvojne zajednice (čl.21.).

Premda su žene još uvijek osjetno podzastupljen spol u STEM području na svim razinama, treba istaknuti da se prema podacima iz publikacije EK **„Pregled obrazovanja i osposobljavanja za 2022.“**¹⁶³, Hrvatska nalazi iznad prosjeka EU po pitanju udjela žena s diplomom u području STEM-a u ukupnom broju osoba sa završenim tercijskim obrazovanjem – 11% u 2020. godini (rast od 2,6% u odnosu na 2015., kada je postotak iznosio 8,4%). Pored osjetne spolne neuravnoteženosti, u ovom području je također prisutan veliki jaz u plaćama – prema recentnim istraživanjima, žene u IT sektoru imaju i do 23% manju plaću od muškaraca¹⁶⁴, dok više od 50% žena u IT sektoru svoj spol ističe kao ograničavajući faktor u poslovnoj karijeri¹⁶⁵.

Zbog još uvijek izrazito nepovoljnog položaja žena u ovom području, RH je potpisala *Deklaraciju o posvećenosti pitanju žena u digitalnom svijetu* (2019.)¹⁶⁶, u okviru koje se provodi kampanja ‘Postani i TI, djevojka IT’. To su svakako pozitivni koraci u svrhu poticanja promjene i promicanja ravnopravnosti spolova u STEM-u.

¹⁶⁰ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/629>

¹⁶¹ Poveznica: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0140_HR.html

¹⁶² Poveznica: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0138_HR.html

¹⁶³ Poveznica: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5c7dc443-66f5-11ed-b14f-01aa75ed71a1/language-hr>

¹⁶⁴ Poveznica: <https://www.srednja.hr/novosti/novi-podaci-pokazuju-da-muskarci-u-it-sektoru-imaju-i-do-23-posto-vecu-placu-od-zena/>

¹⁶⁵ Poveznica: <https://www.ictbusiness.info/vijesti/vise-od-polovice-zena-zaposlenih-u-it-sektoru-istice-svoj-spol-kao-ogranicavajuci-faktor-u-karijeri>

¹⁶⁶ Poveznica: <https://rdd.gov.hr/zene-u-digitalnom-svijetu-women-in-digital/1430>

5.5. ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

U izvještajnoj godini nastavio se proces jačanja integracije građanskog odgoja i obrazovanja u obrazovnom sustavu kroz inicijative jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Nakon brojnih županija i gradova, novosti o uvođenju građanskog odgoja i obrazovanja kao izvannastavne aktivnosti recentno su objavili: Istarska županija¹⁶⁷, Grad Vrbovec¹⁶⁸, Grad Križevci¹⁶⁹, Grad Pula¹⁷⁰ i Grad Zadar¹⁷¹. Primorsko-goranska županija¹⁷², Krapinsko-zagorska županija¹⁷³ i Grad Zagreb¹⁷⁴ uveli su fakultativni predmet „Škola i zajednica (ŠiZ)“. Grad Zagreb je također uveo izvannastavnu aktivnost „Zajednica aktivnih građana (ZAG)“¹⁷⁵, a Grad Rijeka najavio je uvođenje zdravstvenog odgoja kao izvannastavne aktivnosti¹⁷⁶.

Forum za slobodu odgoja izdao je pomoćno sredstvo za korištenje u nastavi građanskog odgoja i obrazovanja: „**Učenik građanin - zbirka prijedloga nastavnih priprema uz priručnik za građanski odgoj i obrazovanje**“¹⁷⁷. Prijedlozi nastavnih jedinica tematski su povezani s priručnikom za građanski odgoj i obrazovanje „Učenik građanin“ (Grad Rijeka), čije izdavanje je Pravobraniteljica svojevremeno podržala. Prijedlozi mogu predstavljati koristan izvor ideja i informacija za pripremu nastave i na taj način olakšati posao nastavnicima.

Udruga Gong izradila je „Komparativnu analizu institucionalizacije građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj, Austriji, Francuskoj i Njemačkoj“¹⁷⁸. Među ostalim istaknut je primjer Austrije u kojoj se odustalo od građanskog odgoja i obrazovanja u obliku međupredmetne teme i okrenulo uvođenju kao zasebnog nastavnog predmeta. Zaključci analize upućuju da su u Austriji, Francuskoj i Njemačkoj putem visokog obrazovanja i kasnije stručnog usavršavanja učitelji i nastavnici/ce sustavnije pripremljeni za izvođenje nastave građanskog odgoja i obrazovanja nego što je to slučaj u Hrvatskoj. Na taj problem ukazivala je Pravobraniteljica, među ostalim i slijedom rezultata istraživanja koje je samostalno provela. U izvještajnoj godini zabilježene su informacije o poteškoćama u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja¹⁷⁹, a na njih ukazuju i novija istraživanja poput preliminarnih rezultata istraživanja o

¹⁶⁷ Poveznica: <https://www.glasistre.hr/istra/istarska-zupanija-prva-zupanija-u-hrvatskoj-koja-krece-s-programom-gradanskog-odgoja-i-obrazovanja-816361>

¹⁶⁸ Poveznica: <https://www.rijeka.hr/potpisan-sporazum-o-suradnji-između-grada-rijeke-grada-vrbovca-na-provedbi-izvannastavne-aktivnosti-gradanski-odgoj-obrazovanje/>

¹⁶⁹ Poveznica: <https://krizevci.hr/krizevci-uvode-izvannastavnu-aktivnost-gradanski-odgoj-i-obrazovanje-u-osnovne-skole/>

¹⁷⁰ Poveznica: <https://www.pula.hr/hr/novosti/detail/23006/konacno-gradjanski-odgoj-i-obrazovanje-u-pulskim-osnovnim-skolama/>

¹⁷¹ Poveznica: <https://ezadar.net.hr/dogadaji/4308931/preko-15-tisuca-eura-u-gradskom-proracunu-za-vrtice-i-skole-krece-i-gradjanski-odgoj/>

¹⁷² Poveznica: <https://www.pgz.hr/objave/srednje-skole-u-pgz-u-prve-u-hrvatskoj-uvode-gradanski-odgoj-ravnatelj-boris-jokic-niti-jedna-zemlja-u-europi-nema-ovakav-kurikulum/>

¹⁷³ Poveznica: <https://www.kzz.hr/skola-i-zajednica-pocetak-programa>

¹⁷⁴ Poveznica: <https://www.zagreb.hr/fakultativni-predmet-skola-i-zajednica-u-novoj-sko/180990>

¹⁷⁵ Poveznica: <https://www.zagreb.hr/gra%C4%91anski-odgoj-i-obrazovanje-zag/177910>

¹⁷⁶ Poveznica: <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/aktualni-projekti-2/zdravo-sretno-odrastanje-podrska-mladima/uvodenje-zdravstvenog-odgoja-u-rijecke-osnovne-skole/>

¹⁷⁷ Poveznica: <https://fso.hr/fso-publikacije/ucenik-gradanin-zbirka-prijedloga-nastavnih-priprema-uz-prirucnik-za-gradanski-odgoj-i-obrazovanje/>

¹⁷⁸ Poveznica: <https://gong.hr/2022/11/15/stopama-europskih-zemalja-kako-izgleda-gradanski-odgoj-u-njemackoj-francuskoj-i-austriji/>

¹⁷⁹ „Učenice i učenici nisu bili upoznati s terminom građanskog odgoja i obrazovanja, iako se u Lepoglavi on provodi međupredmetno, a značenje i sadržaj bili su im potpuno nepoznati.“ - <https://gong.hr/2022/12/08/zasto-je-gradanski-odgoj-i-obrazovanje-u-varazdinskoj-zupaniji-i-dalje-na-cekaju/>

građanskom odgoju u školama kao međupredmetnoj temi Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ)¹⁸⁰.

Mreža 'Cjeloživotno učenje za sve'¹⁸¹ objavila je istraživanje „Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava obrazovanja“¹⁸², u kojem je među ostalim istaknut problem provedbe međupredmetnih tema, od kojih neke „nisu zaživjele u sustavu“. Istovremeno, osiguravanje kvalitetnog poučavanja međupredmetnih tema prepoznaje se kao mogući izvor podrške smanjivanju nejednakosti u obrazovanju. Također je naglašena potreba zaštite posebno osjetljivih skupina u području odgoja i obrazovanja, poput LGBTIQ učenika/ca i studenata/ica.

Važnost kvalitetne integracije građanskog odgoja i obrazovanja u obrazovne sustave naglasio je EP *Rezolucijom o provedbi mjera u području građanskog odgoja (2021/2008(INI))*¹⁸³. Među ostalim istaknuto je da samo u nekim državama članicama postoji strukturirano ocjenjivanje, ciljevi, pedagoške orijentacije ili posebno osposobljavanje za nastavnike/ce, a čak i kada su ti elementi prisutni, postoji jaz između nacionalnih programa i njihove efektivne provedbe u školama. Građanski odgoj i obrazovanje trebalo bi uvesti na sve razine obrazovanja, uključujući početno strukovno obrazovanje i osposobljavanje te obrazovanje odraslih te on među ostalim mora biti posvećen prevenciji i suzbijanju diskriminacije žena i LGBTIQ skupina. Prioritet mora biti osnovno i kontinuirano osposobljavanje za sve nastavnike/ce i odgajatelje/ice, neovisno o predmetu za koji su specijalizirani. EP *potiče države članice da podržavaju, revidiraju i ažuriraju svoje obrazovne sustave i sve oblike nastavnih programa*.

EP je objavio **analizu implementacije cjelovitog spolnog odgoja i obrazovanja u Europskoj uniji**¹⁸⁴. U kontekstu prepreka i izazova prema cjelovitom spolnom odgoju navodi se problem politiziranosti te teme zbog otpora prema onome što suvremeni spolni odgoj obuhvaća. Politiziranost ima destruktivan učinak na njegovu implementaciju u obrazovne sustave i kasniju provedbu. Hrvatska je jedna od zemalja za koju je istaknuta prisutnost upravo takvih poteškoća. U analizi je za RH istaknuto da nedostaju podaci o nadzoru provedbe i evaluacije spolnog odgoja te pokazatelji stručnog ustavršavanja za odgojno-obrazovne djelatnike/ce, a općenito je razvidno da se u kontekstu EU postojeći način implementacije u nacionalni obrazovni sustav ne može smatrati uvođenjem cjelovitog obveznog spolnog odgoja i obrazovanja¹⁸⁵. U *Rezoluciji 'Prema strategiji EU-a za promicanje obrazovanja djece u svijetu' (2021/2209(INI))*¹⁸⁶ EP je naglasio potrebu za sveobuhvatnim programima spolnog odgoja koji su prilagođeni dobi i utemeljeni na dokazima kako bi se smanjila izloženost djevojčica i mladih žena ranom porodu i nenamjernoj trudnoći, dječjim brakovima, prostituciji, prijenosu HIV-a i rodno uvjetovanom nasilju.

¹⁸⁰ Poveznica: <https://www.srednja.hr/zbornica/pitali-su-nastavnike-kako-im-je-provoditi-gradanski-odgoj-pogledajte-sto-su-rekli/>

¹⁸¹ Mrežu čini velik broj partnerskih organizacija: Institut za razvoj obrazovanja (IRO), Institut za društvena istraživanja (IDIZ), Pučko otvoreno učilište Zagreb, APR, FSO i dr.

¹⁸² Poveznica: <https://www.obrazovanjezasve.hr/istrazivanja-i-preporuke/>

¹⁸³ Poveznica: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0114_HR.html

¹⁸⁴ „Comprehensive sexuality education - why is it important?“ (2022.) -

[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2022\)719998](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2022)719998)

¹⁸⁵ Među zemlje u kojima je uveden obavezan cjeloviti spolni odgoj i obrazovanje, Hrvatsku do sada nije ubrajala ni EK u recentnim izvješćima.

¹⁸⁶ Poveznica: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0138_HR.html

EK je objavila **izvješće o jednakosti i uključenosti u visoko obrazovanje u Europi**¹⁸⁷. Prema kriterijima jednakosti i uključenosti utvrđenih metodologijom istraživanja, Hrvatska je zauzela 17. mjesto od 37 zemalja Europe obuhvaćenih analizom (15. mjesto u konkurenciji zemalja EU27).

5.6. OSTALE AKTIVNOSTI

26.1.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na **stručnom skupu „Prevenција ranog napuštanja školovanja – primjeri iz prakse“**¹⁸⁸ u organizaciji Udruge za ljudska prava i građansku participaciju „PaRiter“. Savjetnik pravobraniteljice naglasio je da je za dobnu skupinu 20-34 godina starosti djevojaka i žena karakterističan veći rizik od isključenosti iz područja obrazovanja, stručnog osposobljavanja te zapošljavanja i rada.

9.11.2022. - Pravobraniteljica je održala online **predavanje o ravnopravnosti spolova učenicima/ama Osnovne škole Sveti Petar Orehovec**¹⁸⁹, u kojem se dotaknula tema poput rodno utemeljenog nasilja, ravnopravnosti žena i muškaraca u područjima obrazovanja, zapošljavanja i rada te u privatnoj i obiteljskoj sferi.

5.7. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Kao što je slučaj u brojnim područjima javnog života, u obrazovanju su još uvijek prisutni rodni stereotipi i pojavnosti neravnopravnog tretmana učenica i učenika. Pritom je potrebno uzeti u obzir da u razvojnom smislu stereotipi nisu ništa manje štetni za učenike, koliko su štetni za učenice. Područje odgoja i obrazovanja je, za razliku od drugih područja, posebno osjetljivo jer mladi ljudi u formativnim godinama života pod utjecajem stereotipa izgrađuju svoju osobnost i ponašanje, što se neizbježno odražava na njihovo kasnije djelovanje u privatnoj i javnoj sferi života, na negativan način utječe na razvijanje svijesti o ravnopravnosti spolova i otežava im funkcioniranje u suvremenom društvu u kojem više ne vrijede principi patrijarhalnog društvenog ustrojstva. Upravo zbog toga je u području odgoja i obrazovanja izuzetno važno posebnu pozornost pridati nastojanjima za iskorjenjivanjem rodni stereotipa koji ograničavaju razvojne mogućnosti mladih ljudi te je važno inzistirati na kvalitetnoj implementaciji odgoja i obrazovanja za rodnu ravnopravnost u nacionalni obrazovni sustav i pažnju pridavati provedbi nastavnih sadržaja vezano uz pitanja ravnopravnosti spolova. Također je potrebno raditi na unaprjeđenju položaja posebno osjetljivih skupina poput LGBTIQ učenika/ca i studenata/ica i osigurati im odgojno-obrazovno okruženje u kojem neće biti izloženi bilo kojem obliku negativnih socijalnih sankcija zbog pripadnosti spolnoj ili rodnoj manjini. Poseban izazov u području odgoja i obrazovanja i dalje je rodno stereotipna podjela pojedinih područja obrazovanja (te kasnije zapošljavanja i rada) u kojima je prisutna osjetna spolna neuravnoteženost, kao što je npr. STEM područje u kojemu je prisutna osjetna podzastupljenost žena.

¹⁸⁷ „Towards equity and inclusion in higher education in Europe“ (2022.) - <https://education.ec.europa.eu/news/towards-equity-and-inclusion-in-higher-education-in-europe>

¹⁸⁸ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/624>

¹⁸⁹ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/840>

Pravobraniteljica **preporučuje**:

- (1) Provoditi odgojno-obrazovne sadržaje vezane za pitanja rodne ravnopravnosti.
- (2) Inzistirati na prevenciji i suzbijanju rodnih stereotipa na svim razinama odgoja i obrazovanja.
- (3) Stručno usavršavati odgojno-obrazovne djelatnike/ce u području ljudskih prava, uključujući ravnopravnost spolova.
- (4) Poticati postupnu promjenu podjele na dominantno „muška“ i dominantno „ženska“ područja obrazovanja.

U nadležnosti Pravobraniteljice je praćenje područja medija iz aspekta poštivanja načela ravnopravnosti žena i muškaraca. Pravobraniteljica medije prati putem svakodnevnog pregleda (*press clipping*) tema vezanih uz njezinu nadležnost, provedbom neovisnih tematskih analiza i istraživanja, postupanjem po pritužbama koje često rezultira upozorenjima i preporukama oglašivačima ili medijskim nakladnicima, reagiranjem javnim priopćenjima, izjavama za medije te sudjelovanjima u javnim događanjima vezanim uz pitanja ravnopravnosti spolova u medijskim sadržajima. Kao neovisna institucija, Pravobraniteljica samostalno odlučuje o načinu postupanja u svakom pojedinačnom slučaju, sukladno ZRS-u. U slučajevima u kojima nije nadležna postupati (npr. kada se ne radi o diskriminaciji po osnovama iz nadležnosti, kada se pritužbe odnose na umjetničke sadržaje ili autorska djela ili kada se radi o objavama ili komentarima na društvenim mrežama osim ako isti ne pozivaju na nasilje ili mržnju), Pravobraniteljica o svojoj nenadležnosti obavještava stranku koja se pritužuje i/ili joj daje savjet kome se u tom slučaju može obratiti.

6.1. TRENDVI U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA S OPISIMA SLUČAJEVA

Veliki broj primjera iz medija u kojima se krše načela ravnopravnosti spolova može se prema svojim karakteristikama podijeliti na osnovne medijske trendove te ih za potrebe ovog izvješća ilustriramo s nekoliko konkretnih primjera, kako bi se naglasili negativni učinci takve medijske prakse na načelo ravnopravnosti spolova. Opisi slučajeva koji su ovdje navedeni nisu jedini slučajevi po kojima je Pravobraniteljica postupala niti jedini koji su sporni u medijskim sadržajima. Vezano uz izdana upozorenja i preporuke u opisu pojedinih slučajeva navodimo postupanja medija po zaprimljenim upozorenjima i preporukama. U značajnom broju slučajeva mediji prihvaćaju odgovornost za svoje postupke te iako iskazuju da im nije bila namjera reproducirati rodne stereotipe, seksizam ili narušavati privatnost i dostojanstvo žrtve te vršiti daljnju viktimizaciju, priznaju pogrešku te sa stajalištem Pravobraniteljice upoznaju uredništvo i redakciju i iskazuju otvorenost za edukaciju posebice vezano uz senzibilizirano izvještavanje o slučajevima rodno utemeljenog nasilja.

6.1.1. Izvještavanje o rodno utemeljenom nasilju

Općenito govoreći u posljednje je četiri godine došlo do **pozitivnih pomaka u načinu izvještavanja medija o nasilju prema ženama i femicidu** u odnosu na razdoblje prije donošenja *Smjernica za senzibilizirano izvještavanje o nasilju prema ženama i femicidu* (Smjernice) u okviru Medijskog kodeksa koje je Pravobraniteljica objavila 2019. **Napredak je vidljiv u činjenici da medijski sadržaji ne relativiziraju nasilje i manje potenciraju predrasudu da je žrtva izazvala nasilje**, iako često propituju koji su uzroci konkretnog čina nasilja o kojem izvještavaju, dok bi naglasak prilikom izvještavanja trebao biti na činjenici da je sam događaj koji radi svoje težine doprije u medije, u najvećem broju slučajeva eskalacija nasilja koje traje neko duže vrijeme te da ne postoji jedan sveobjašnjavajući i u svakom pojedinačnom slučaju primjenjujući uzrok konkretnog čina. Jedno od

područja napretka je i da mediji češće traže komentare i izjave relevantnih institucija i organizacija civilnoga društva vezano uz događaj, što doprinosi boljem javnom razumijevanju problematike rodno utemeljenog nasilja.

Međutim, **određena negativna medijska praksa i dalje postoji**, čak i kod medija koji su potpisali Sporazum o prihvaćanju Smjernica, a koji je posebice primjetan kod pojedinih lokalnih medija odnosno medija s manjim dosegom. Tako se pri izvještavanju, osobito kada se objavljuju inicijalne vijesti o nekom slučaju nasilja ili femicidu i dalje koriste senzacionalistički izrazi za počinitelja i čin nasilja - monstruoan, horor, brutalan, čudovište i sl., dok se žrtve primjerice naziva „nesretnim ženama“, a događaj „obiteljskom svađom“ ili „tučnjavom“. Drugo što i dalje uočavamo je pitanje zaštite privatnosti i dostojanstva žrtve. Pojedini mediji vrlo detaljno iznose pojedinosti slučaja nasilja, čak i za slučajeve koji su se dogodili prije više godina, objavljuju fotografije žrtve bez da za to postoji opravdani interes javnosti te na druge načine krše privatnost i dostojanstvo žrtve. Također, u pojedinim rijetkim medijskim objavama još uvijek se bilježi banaliziranje kaznenih djela rodno utemeljenog nasilja, te se ujedno potiče stigmatizacija, objektivizacija i seksualizacija pojedinih osjetljivih društvenih skupina žena izloženih višestrukoj diskriminaciji. Tijekom 2022., Pravobraniteljica je u nekoliko navrata reagirala prema medijima radi ovakvih praksi.

PRIMJER 1. U predmetu (PRS-05-06/22-10), Pravobraniteljica je, nastavno na niz zaprimljenih upita vezanih uz medijsko izvještavanje o slučaju ubojstva ženske osobe koje se dogodilo u Rijeci dana 6. veljače 2022., o predmetnom slučaju izdala javno priopćenje. Pravobraniteljica se, između ostalog, referirala na činjenicu da se brojni mediji ni ovoga puta u „prvom valu“ izvještavanja nisu suzdržali od detaljnih opisa samog djela što uključuje opis mjesta zločina i stanja žrtve, a u ovom slučaju i detaljnog izvještavanja o psihičkom stanju svjedoka i svjedokinja pri čemu je s nizom objavljenih podataka potencijalno otkriven njihov identitet. Istovremeno je došlo do hiperprodukcije sadržaja koji ponavljaju već napisano, uz poneki novi detalj koji u pravilu svojim senzacionalizmom ne doprinosi kvalitetnijem sagledavanju teme rodno utemeljenog nasilja već isključivo doprinosi daljnjem izlaženju iz etičkih okvira izvještavanja. Ono što je bilo dodatno značajno zabrinjavajuće, jest činjenica da su pojedini mediji inicijalno emitirali video snimku počinjenog zločina.

Pravobraniteljica je u svom priopćenju dodatno podsjetila medije da se usprkos želji za što većim brojem *klikova* i boljom prodajom, moraju prije svega voditi temeljnim etičkim načelima novinarstva, te im pritom preporučila da se vode i smjernicama Medijskog kodeksa za senzibilizirano izvještavanje o nasilju prema ženama i femicidu, kojeg je izradila Pravobraniteljica. Ujedno ih je upozorila da imaju društvenu odgovornost da o rodno utemeljenom nasilju izvještavaju razumijevajući kontekst i posljedice rodno utemeljenog nasilja, kako za žrtve, tako i za društvo u cjelini i da pritom poštuju etičke norme i smjernice.

U kasnije objavljenim tekstovima o navedenom slučaju, razvidno je bolje razumijevanje događaja pojedinih medija, kao i ispravljanje inicijalne, pogrešne, karakterizacije događanja u kojem je kao posljedica napada ubijena ženska osoba kao *tuče* i *tučnjave*, iako je moguće da se inicijalno radilo o prenošenju službene informacije nadležne Policijske uprave Primorsko-goranske (poveznica: <https://primorsko-goranska-policija.gov.hr/vijesti/rijeka-zateцена-mrtva-zenska-osoba/28808>).

Također, u kasnijem izvještavanju pohvalno je što su mediji prestali s praksom emitiranja video snimke počinjenog zločina, na što ih je dodatno prethodno pozvalo i Hrvatsko novinarsko društvo. Ujedno, za izjavu su tražili stručnjakinju u području rodno utemeljenog nasilja te je kroz niz medijskih priloga

upozoreno na problematiku nasilja prema ženama, a riječki je slučaj povezan i s prethodnim slučajevima ubojstva žena koja predstavljaju značajan društveni problem.

PRIMJER 2. Pravobraniteljica je u predmetu (PRS-05-01/22-13) temeljem zaprimljene pritužbe izdala upozorenje i preporuke elektroničkoj publikaciji Podravski.hr, nastavno na naslov članka „Htio se ‘posladiti’ mladom podravskom Romkinjom, na kraju jedva izvukao živu glavu“, objavljen 29. lipnja 2022., na poveznici <https://podravski.hr/htio-se-posladiti-mladom-podravskom-romkinjom-na-kraju-jedva-izvukao-zivu-glavu/>. U samom tekstu članka detaljno se iznosi optužba i obrana okrivljenika u djelu razbojništva pri čemu okrivljenici navode i kako se radilo o pokušaju silovanja jedne od okrivljenih. Uvidom u predmetni članak Pravobraniteljica je utvrdila kršenje načela ravnopravnosti spolova budući da se, neovisno o istinitosti predmetnih navoda, u naslovu članka u kojemu se nesumnjivo iznosi optužba za silovanje, seksualno nasilje pretvara se u sintagmu „*htio se 'posladiti'*“, čime se banalizira kazneno djelo silovanja pretvarajući ženu u objekt koji ima služiti muškarcu za „*slaćenje*“ neovisno o iskazu vlastite volje. Pored banaliziranja kaznenog djela silovanja, u naslovu se uvodi i dob te etnicitet čime se potiče stigmatizacija, objektivizacija i seksualizacija jedne posebno osjetljive društvene skupine izložene višestrukoj diskriminaciji - Romkinja, a razumijevanje konteksta i društvenog statusa Romkinja nužan je preduvjet za stvaranje tekstova koji u sebi neće sadržavati diskriminatorne elemente njihove objektivizacije. Pravobraniteljica je upozorila pružatelja elektroničke publikacije da mediji imaju društvenu odgovornost koja je prepoznata u nacionalnim i međunarodnim zakonima i propisima koji reguliraju njihovu obvezu promicanja ravnopravnosti spolova. Medijsko banaliziranje kaznenih djela te degradacija žrtava seksualnog i drugih oblika rodno utemeljenog nasilja perpetuira postojeće rodne predrasude i pridonosi daljnjem učvršćivanju spolne neravnopravnosti. Također, uputila je i preporuku da se uredništvo i redakcija elektroničke publikacije detaljno upoznaju sa Smjernicama medijskog kodeksa za senzibilizirano izvještavanje o nasilju prema ženama i femicidu, kako izvještavanje vezano uz navedene teme ne bi dovodilo do kršenja ravnopravnosti spolova i daljnje viktimizacije žrtava, kao i preporuku da se prilikom uređivanja elektroničke publikacije vode preporukama i savjetima iz Radne bilježnice za novinare i urednike elektroničkih medija „Mediji i nacionalne manjine“, a koje uključuju upoznavanje s antidiskriminacijskim zakonodavstvom, pružanje pozadinskih informacija, stavljanja činjenica u kontekst i izbjegavanje negativnih oznaka.

U svome odgovoru autor članka - tadašnji pomoćnik glavnog urednika iskazao je eklatantno nerazumijevanje ustavnog načela ravnopravnosti spolova i antidiskriminacijskih odredbi ZRS-a i Zakona o medijima, te je temeljem opetovanog traženja očitovanja na navode Pravobraniteljice, od glavnog urednika elektroničke publikacije zaprimljen odgovor iz kojeg je razvidno da je glavni urednik u potpunosti prihvatio upozorenje i preporuke Pravobraniteljice, okarakterizirajući očitovanje autora članka subjektivnim, te opravdavajući naslov i sadržaj teksta isključivo namjerom da njegov autor upozna regionalnu javnost sa činjenicom počinjenja kaznenog djela i povezanom problematikom, a ne poticanjem ili podržavanjem nekog oblika diskriminacije. Ujedno je izvijestio da je na održanom redakcijskom kolegiju, između ostalog i povodom predmetnog slučaja, usuglašeno da će u daljnjem radu još veću i osobitu pažnju posvećivati brizi o sprječavanju iznošenja ikakvih informacija u člancima koje bi ukazivale na bilo kakav oblik diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

PRIMJER 3. Pravobraniteljica je u predmetu (PRS-05-01/21-23), prikazanom u Izvješću o radu Pravobraniteljice u 2021. godini te dostupnom na poveznici: https://www.prs.hr/application/images/uploads/Godi%C5%A1nje_izvje%C5%A1%C4%87e_2021_FI

[NAL.pdf](#), izdala upozorenje i preporuku elektroničkoj publikaciji Zadarski.hr, sve povodom objave članka „Sin poznatog zadarskog liječnika i njegov prijatelj osuđeni za silovanje 24-godišnjakinje: dobili su ukupno 6 godina i sedam mjeseci zatvora!“. Članak u bitnome navodi da su počinitelji kaznenog djela silovanja (iz 2018.) osuđeni na zatvorske kazne presudom Županijskog suda u Zadru, a nakon čega se u članku navodi relativno detaljan opis slučaja za koji su počinitelji osuđeni, a koji uključuje i ponašanje žrtve prije i tijekom počinjenog kaznenog djela, kao i scene nasilja koje je nad njom počinjeno. O ovom slučaju izvještavali su i Slobodna Dalmacija i 24 sata te je Pravobraniteljica i njima uputila upozorenje i preporuku. Budući da je temeljem opetovano upućenih preporuka Pravobraniteljice uklonjen samo članak svjedočanstva žrtve objavljen na elektroničkoj publikaciji Slobodne Dalmacije, ali ne i drugi članci, te da je sukladno članku 23. stavku 2. ZRS-a u zakonskom roku od 30 dana od dana zaprimanja upozorenja i preporuka Slobodna Dalmacija i portal Zadarski.hr, odnosno njihova glavna urednica bila dužna obavijestiti Pravobraniteljicu o mjerama i radnjama poduzetim u skladu s upozorenjem i preporukama, a što nije učinila, Pravobraniteljica je u skladu sa zakonskim ovlastima prijavila glavnu urednicu Slobodne Dalmacije i portala Zadarski.hr Novinarskom vijeću časti radi kršenja Etičkog kodeksa hrvatskih novinara.

Novinarsko vijeće časti na svojoj 25. sjednici održanoj 12. svibnja 2022. godine donijelo je zaključke kojima su utvrdili da su glavna urednica Slobodne Dalmacije i novinar autor članka prekršili univerzalna novinarska etička načela objavom prijavljenih članaka u tiskanom izdanju Slobodne Dalmacije i na online portalu Zadarski.hr. U svome obrazloženju istaknuli su da je „*bez obzira na eventualnu privolu žrtve za objavu spornog članka, na uredništvu i novinarima krajnja odgovornost u selekciji onoga što će se objaviti, a što izostaviti u svom izvještavanju, sukladno etičkim postulatima struke*“. Također, Novinarsko vijeće časti ustvrdilo je da je Pravobraniteljica u pravu vezano uz navode iz prijave u kojima ističe da: „*...ne postoji javni interes koji bi opravdao iznošenje detalja nasilja prema žrtvi tri godine nakon počinjenog kaznenog djela, posebice uzimajući u obzir činjenicu da seksualno nasilje može ostaviti brojne, kako tjelesne, tako i psihičke posljedice te da žrtve prolaze kroz dugotrajan proces oporavka kojem zasigurno ne pridonosi ponovno javno iznošenje detalja slučaja odnosno podsjećanje na ranije objavljene članke o kaznenom djelu. Ponovni opis događaja, kao i navođenje medicinskih dijagnoza te ponašanja žrtve u trenutku počinjenog kaznenog djela, direktno dovodi do sekundarne viktimizacije žrtve*“.

Navedene je zaključke Novinarskog vijeća časti stoga svakako potrebno istaknuti u dijelu medijskih izvještavanja o rodno utemeljenom nasilju, s obzirom na to da isti doprinose uspostavi praksi rodno senzibilnog izvještavanja o predmetnoj temi.

6.1.2. Seksizam i rodni stereotipi u medijskom sadržaju i oglašavanju

I ove godine zabilježeni su **medijski sadržaji koji koriste seksizam i rodne stereotipe te objektiviziraju žene u najrazličitijim područjima života**. Rodni stereotipi i seksizam te **prateći senzacionalizam** tako oblikuju i izvještavanja o temama iz područja ravnopravnosti spolova.

PRIMJER 4. U predmetu (PRS-05-01/22-9), a slijedom zakonskih ovlasti temeljem kojih Pravobraniteljica prati provođenje ZRS-a u području medija, te kontinuirano analizira medijske sadržaje, uočen je članak „Jedna od najzgodnijih sportskih novinarki stiže u Hrvatsku: Fatalna talijanska plavuša boravit će u Zadru“, objavljen 13. svibnja 2022. godine na elektroničkoj publikaciji Jutarnjeg lista, dostupan na poveznici: <https://www.jutarnji.hr/scena/strane-zvijezde/jedna-od-najzgodnijih-sportskih->

[novinarki-stize-u-hrvatsku-fatalna-talijanska-plavusa-boravit-ce-u-zadru-15196967](#). Kao podnaslov članka navedeno je: „*Lijepa talijanska sportska reporterka u lipnju će boraviti u Zadru, a povod je Sunset Sports Media Festival*, dok se u samom članku navodi sljedeće: *Jedna od najzgodnijih sportskih novinarki na svijetu, fatalna talijanska plavuša Diletta Leotta stiže uskoro u Zadar. Povod je Sunset Sports Media Festival koji će se održati od 9. do 16. lipnja, a Leotta će sudjelovati na panelu "Women in Sports" zajedno s drugim uspješnim ženama iz područja sporta i medija poput Ideja je, ističu organizatori, da gošće još jednom pokažu kako svojim znanjem mogu ravnopravno stajati "rame uz rame" svojim muškim kolegama, sportskim stručnjacima.*“

Iz samog članka, kao i članaka kako su ih prenijeli drugi mediji, razvidno je da gđa Leotta, sportska novinarka, zajedno s kolegicama koje su navedene kao uspjezne žene iz područja sporta i medija dolazi u Hrvatsku kako bi održala predavanje na temu žena u sportu i medijima te promicala ravnopravnost spolova u tom području. Članak kako je prvobitno objavljen i urednički obrađen u Jutarnjem listu predstavljao je potpunu suprotnost namjeri događanja na kojem će sudjelovati gđa Leotta te je predstavljao ogledni primjerak objektivizirajućeg i seksističkog prikaza žena u sportu i medijima koji je ujedno i omalovažavajući, te zorno pokazuje zašto su sportske novinarka i žene u sportu i medijima i dalje podzastupljene. Članak ne samo da je objektivizirao gđu Leottu već je slao i zabrinjavajuću poruku svim drugim sportskim novinarkama kako njihova temeljna vrijednost nije njihov kvalitetni profesionalni rad već fizički izgled, a čime ih se dugoročno omalovažava kao novinarka. Pravobraniteljica je povodom navedenog objavljenog članka glavnom uredniku Jutarnjeg lista uputila upozorenje te preporuke. U odgovoru glavnog urednika te uvidom u članak, Pravobraniteljica je utvrdila da je predmetni članak izmijenjen sukladno preporuci te se i očitovanje glavnog urednika na odgovarajući način referira na upućeno upozorenje i preporuke, što svakako predstavlja primjer dobre prakse u uvažavanju i provedbi preporuka Pravobraniteljice.

Rodni stereotipi često se koriste i u satiričkim prilogima ili umjetničko-kulturnim sadržajima, te je i u izvještajnoj godini Pravobraniteljica zaprimila nekolicinu takvih pritužbi. Pravobraniteljica u slučajevima satire/humora/umjetničkih djela može reagirati samo onda kada se jasno radi o pozivu na mržnju i nasilju prema određenim društvenim skupinama ili kada se relativizira nasilje prema skupinama iz nadležnosti Pravobraniteljice, što u ispitnim postupcima provedenim od strane Pravobraniteljice, u svezi sa zaprimljenim pritužbama u izvještajnom razdoblju, nije utvrđeno. Člancima 38. i 69. Ustava Republike Hrvatske¹⁹⁰, jamči se sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda kulturnog i umjetničkog stvaralaštva te je Pravobraniteljica u svom djelovanju dužna štititi te ustavne odredbe. Kvaliteta, odnosno vrijednost kulturno-umjetničkog stvaralaštva sasvim su druga pitanja u koja Pravobraniteljica nema ovlasti ulaziti, a u odnosu na koje pravo na kritiku i izbor hoće li podržati takav vid kulturno-umjetničkog izražavanja u prvom redu imaju publika te stručna zajednica iz područja kulture. Istovremeno, aktualno zakonodavstvo omogućava pojedincima/kama koji su oštećeni napisima da zaštitu traže sudskim putem, a važnu ulogu imaju i strukovna udruženja te instituti kao što je Novinarsko vijeće časti, tijelo samoregulacije medijskog prostora u Hrvatskoj koje djeluje u okviru Hrvatskog novinarskog društva (HND), a koje je nadležno za zaštitu i primjenu Kodeksa časti hrvatskih novinara.

¹⁹⁰ Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 8/98 - proć. tekst, 113/00, 124/00 - proć. tekst, 28/01, 41/01 - proć. tekst, 55/01 - ispr., 76/10, 85/10 - proć. tekst i 5/14 - Odluka USRH.

Vezano uz **reklame i reklamne kampanje**, one postaju sve sofisticiranije te većinom suptilno koriste rodne stereotipe i objektivizaciju žena u vjeri da će na taj način biti primijećene u javnosti i ostvariti tržišni uspjeh. U pojedinim slučajevima kao što je onaj niže opisani, marketinška kampanja s ciljem reklamiranja usluga i proizvoda na društvenim mrežama inicijalno se koristila sa svrhom sramoćenja, degradacije, ponižavanja i vrijeđanja, odnosno objektivizacije žena. Također, u izvještajnoj godini nekoliko se pritužbi odnosilo na **rodne stereotipe prema muškarcima** o čemu se detaljnije informacije u okviru opisa pojedinačnog slučaja donose u nastavku.

PRIMJER 5. U predmetu (PRS-05-06/22-69), Pravobraniteljica je provela ispitni postupak nastavno na niz zaprimljenih pritužbi i upita vezano uz objavu jednog kozmetičkog salona na društvenoj mreži Instagram, a koja je u međuvremenu obrisana. U navedenoj objavi pozivaju se pratitelji/ce Instagram stranice da fotografiraju žene u javnom prostoru plaža koje nisu bile u dotičnom kozmetičkom salonu, a prema mišljenju salona „trebale su“ ga posjetiti radi svojeg izgleda. U postupku je Pravobraniteljica utvrdila da je predmetna objava degradirajuća, ponižavajuća i uvredljiva za žene te predstavlja najgrublji oblik objektivizacije žena. Reklamiranje usluga i proizvoda putem sramoćenja drugih osoba predstavlja zabrinjavajuću praksu te se ne može podvesti pod slobodu izražavanja ili poduzetničke slobode. Objava je nedvosmisleno pozivala na narušavanje privatnosti žena te predstavljala poticanje uznemiravanja u javnom prostoru.

Nastavno na navedeno, Pravobraniteljica je, s obzirom na veliki interes javnosti, o navedenom slučaju izdala javno priopćenje, te je ujedno salonu uputila upozorenje i preporuke. U odgovoru na iste, direktorica poduzeća/odgovorna osoba navedenu objavu argumentirala je izjavom da se radilo o internoj nespretnoj šali i da nije bila namjera ikoga vrijeđati, uz niz izjava kako se zalaže za jednakost i ravnopravnost. Dodatno se ispričala svima koji su se našli povrijeđeni objavom.

Pravobraniteljica napominje da se ovakav tip obrazloženja, kako se radi o šali i/ili duhovitosti te da nije bilo zle namjere, uz izjavljivanje vlastite predanosti ravnopravnosti i jednakosti, a vezano uz reklame i oglase, kontinuirano ponavlja, što vjerno ilustrira navedeni primjer. Važno je istaknuti da su šale uvijek pitanje odnosa društvene moći i stoga u trenutku kada su usmjerene prema manje moćnoj skupini društva te pritom utemeljene na predrasudama i stereotipima, nisu duhovite, jer doprinose daljnjem učvršćivanju društvene neravnopravnosti i nejednakosti. Nadalje, vezano uz namjeru, bitan je učinak, a koji može biti negativan neovisno o tome što odašiljatelj poruka možda nema svjesno lošu namjeru. I treće što je ovaj slučaj pokazao, jest problematika objektivizacije i spolnog uznemiravanja u javnom prostoru te stava da svatko ima pravo polagati pravo na žensko tijelo i intimu. Na kraju je važna i edukacija s obzirom na to da odgovorne osobe koje odgovaraju na pritužbe redovito izjavljuju svoju predanost načelu ravnopravnosti spolova, a iz njihovih obrazloženja i postupaka je jasno da tome nije tako. U konačnici, Pravobraniteljica smatra vrlo važnom činjenicu da su na objavu reagirali brojni građani/ke i mediji, te vjeruje da je ovaj izrazito negativni primjer korištenja društvenih mreža sa svrhom sramoćenja žena poslužio kao putokaz ostalim gospodarskim subjektima da mizoginiji i uznemiravanju nema mjesta u poslovanju i oglašavanju.

PRIMJER 6. Predmet (PRS-05-03/22-7), u kojem je Pravobraniteljica izdala upozorenje i preporuku, odnosi se na oglasni materijal objavljen 9. srpnja 2022. godine na Instagram stranici jedne tvrtke. Pravobraniteljica je izvršila uvid u prituženi materijal te utvrdila da se radilo o kratkom videu, s popratnim tekstom koji glasi: *„Na godišnjem si i želiš se malo maknuti od žene i djece, nabavi si kajak bilbao jednosjed i imaš jednostavan izgovor da budeš solo - j...ga kajak je za jednu osobu! Šalu na*

stranu, kajak ima stvarno odlične performanse i plovnost, nosivost mu je 120 kg tako da ako nisi baš teška kategorija možeš sa sobom povesti klinca. Kajak pogledaj na linku u opisu profila!.“ U samom videu prvotno se pojavljuje fotografija koju, sudeći prema opisu u pratećem tekstu, čini peteročlana obitelj - otac, majka i troje djece, a koji se nalaze s kolicima za putničku prtljagu i prtljagom u prostoru koji nalikuje na hotel. Video sadrži tekst: „*Kako šmugnuti na godišnjem od žene i djece?? Nabavi si kajak Bilbao. Naravno jednosjed! A to znači da u kajak ne stane više od jedne osobe.*“

Iako se u pratećem pojašnjenju tekst pokušavao neutralizirati sintagmom „*šalu na stranu*“ jasno je da se prituženi oglas poigravao rodnim stereotipima o muškarcima i ženama u partnerskom odnosu pri čemu su muškarci ti koji žele pobjeći od žene i djece, implicirajući da su ta žena i djeca naporna i dosadna. Ovakvi rodni stereotipi, uz to što su uvredljivi spram žena koje se karakterizira kao one od kojih treba bježati i koje očigledno primarno skrbe za djecu, omalovažavaju i muškarce, prikazuju ih kao neodgovorne spram obitelji, sklone neiskrenosti te kao one koji će radi vlastitih potreba brigu za djecu prepustiti partnerici. Naravno, neosporno je da partneri i svi članovi obitelji imaju pravo na samostalne aktivnosti, no taj dio partnerskih veza treba se temeljiti na dogovoru i razumijevanju potreba svih članova obitelji i ravnopravnoj raspodjeli skrbi za djecu, a ne na bježanju i neiskrenosti, što je poruka koju je odašiljao predmetni oglas. U odgovoru na upozorenje i preporuke Pravobraniteljice, prituženik argumentira predmetni oglasni materijal izjavom da se radilo o šali te da navedena marketinška aktivnost ne predstavlja ugrozu za ravnopravnost spolova. Zaprimljeno je obrazloženje tipičan primjerak stajališta koji ne razumijeva da benevolentni seksizam te šaljiva i „dobronamjerna“ stereotipizacija spolnih i rodnih uloga u svojim posljedicama, neovisno što će istovremeno zagovarati i zdrav način života, dugoročno učvršćuju spolnu i rodnu neravnopravnost. U konačnici, prituženik je u skladu s preporukom Pravobraniteljice prekinuo emitiranje prituženog oglasnog materijala.

6.1.3. Seksizam u javnom prostoru i izjavama javnih osoba s osvrtom na izvještavanje o ženama u politici

Svake godine nailazimo na nove primjere **izjava javnih osoba** koje sadrže seksističke konotacije, izravni seksizam, rodne stereotipe i direktno ili indirektno omalovažavanje žena temeljem spola te je Pravobraniteljica tijekom izvještajne godine na iste i reagirala. Detaljnije informacije o jednom od istaknutih događaja, koji je izazvao snažne reakcije javnosti, donose se u okviru opisa pojedinačnog slučaja u nastavku.

PRIMJER 7. Predmeti (PRS-05-02/22-5, PRS-05-02/22-6, PRS-04-01/22-1, te PRS-04-01/22-2), odnose se na postupanje Pravobraniteljice u izvještajnom razdoblju temeljem niza zaprimljenih upita građana/ki te snažne reakcije javnosti vezano uz sporne seksističke izjave pojedinih zastupnika u Hrvatskom saboru u srpnju izvještajne godine. U navedenim je situacijama došlo do opetovanog vrijeđanja zastupnica u Hrvatskom saboru temeljem osobne procjene pojedinih zastupnika prije svega njihova fizičkog izgleda, a u svrhu političke difamacije. Pravobraniteljica je stoga reagirala opetovanim javnim priopćenjima te preporukom upućenom predsjedniku Hrvatskoga sabora.

Pravobraniteljica je pritom oštro osudila seksističku retoriku te između ostalog naglasila da je takvo procjenjivanje i objektivizacija u javnom govoru izrazito rodno utemeljena, u pravilu je usmjerena prema ženama te predstavlja izraz šireg patrijarhalnog narativa koji od žena, uz smjernost i pokornost, očekuje i društveno normiran fizički izgled. Stoga se ovdje ne radi o pukom vrijeđanju, kojem nažalost pojedini političari pa tako i zastupnici redovito pribjegavaju, već se radi o eklatantnom ponavljajućem seksizmu

na pojavnost kojega na svim političkim razinama, od lokalne do nacionalne, Pravobraniteljica kontinuirano upozorava. Nažalost, sporne događaje je popratila neadekvatna reakcija predsjedatelja sjednicom Hrvatskog sabora.

Pravobraniteljica je također pozvala na jasne osude predmetnog seksističkog govora od strane najviših državnih dužnosnika te ujedno pozvala predsjednika Hrvatskoga sabora da poduzme odgovarajuće aktivnosti kako bi se u Hrvatskom saboru osiguralo odsustvo seksističkog govora te u slučaju njegove pojave adekvatno sukladno Ustavu Republike Hrvatske i Poslovniku Hrvatskoga sabora na isti reagiralo. Pravobraniteljica je preporučila i da se izradi uputa za predsjedavajuće sjednicama vezano uz odgovarajuće reagiranje na seksistički i diskriminatorski govor te govor mržnje, u smislu jasne osude te ostalih poslovnih mogućnosti. Predsjednik Hrvatskoga sabora je javno osudio predmetne događaje u Hrvatskom saboru vezano uz razinu komunikacije, no potrebno je jasno reći da se ovdje ne radi samo o pukom vrijeđanju i niskoj razini javne komunikacije, nego o seksizmu i vrijeđanju temeljem roda i spola.

Stoga će Pravobraniteljica nastaviti upozoravati da su osobe koje obnašaju javne funkcije prve koje svojim ponašanjem i komunikacijom moraju biti odraz društvene odgovornosti jer postavljaju standarde javne komunikacije i dužni su i svojim ponašanjem i svojim izjavama biti primjer drugima. Stoga imaju dužnost posebnu pozornost obraćati na to da svojim stilom komunikacije ne promiču rodne stereotipe, seksizam ili bilo koju drugu vrstu diskriminirajućih poruka temeljem spola, bračnog i obiteljskog statusa, spolne orijentacije, te drugih diskriminacijskih osnova. Uvažavanje i promicanje ustavnog načela ravnopravnosti spolova, u ovom slučaju u Hrvatskom saboru, od ključnog je značaja za oživotvorenje toga načela u cijelome hrvatskome društvu.

Nastavno na dodatno reguliranje etičkog djelovanja saborskih zastupnika/ca, Hrvatski je sabor na svojoj sjednici održanoj 29. studenoga 2022., donio *Kodeks o etičkom djelovanju zastupnika u Hrvatskom saboru*, a koji je objavljen u Narodnim novinama br. 140/2022.

U doba društvenih mreža te aktivne komunikacije javnih osoba i građana i građanki putem tih platformi dolazi i do **pojave seksističkog govora putem osobnih profila na društvenim mrežama**. Iako Pravobraniteljica nije nadležna za postupanja po pitanju izjava putem profila na društvenim mrežama, kontinuirano upozorava da posebice javne osobe imaju višu razinu društvene odgovornosti i kao takve moraju voditi računa o govoru o javnom prostoru uključivo i društvenim mrežama. Pravobraniteljica potencijalno može reagirati samo ako se direktno poziva na nasilje, diskriminaciju ili oduzimanje prava s obilježjima kaznenog djela u kojem slučaju može podnijeti kaznenu prijavu prema Državnom odvjetništvu. Isto tako, Pravobraniteljica kontinuirano naglašava da su takve izjave ili izneseni stavovi podložni reakciji medija, organizacija civilnog društva i građana/ki te Pravobraniteljica podržava sve napore i inicijative usmjerene na postizanje konstruktivne i ravnopravne komunikacije¹⁹¹.

I u ovoj izvještajnoj godini, mediji su izvještavali o **ženama u politici** s naglaskom na način oblačenja pojedinih političarki i time poticali javnu raspravu o fizičkom izgledu i modnim odabirima žena u

¹⁹¹ U tom smislu Pravobraniteljica smatra važnim inicijative i platforme kao što je Facebook stranica *Seksizam naš svagdašnji* i drugi.

politici, preslikavajući tako rodni stereotip prema kojem je za sve žene fizički izgled primaran, neovisno o tome čime se u životu bave¹⁹².

Nastavno na **komentare koje na elektroničkim publikacijama generiraju korisnici/ce**, dolazili oni od građana/ki ili javnih osoba, Pravobraniteljica nije nadležna za postupanje po istima. No, na snagu je stupio Zakon o elektroničkim medijima¹⁹³ (2021.) u kojemu članak 94. definira da je pružatelj elektroničke publikacije odgovoran za: cjelokupni sadržaj objavljen na elektroničkoj publikaciji, uključujući i sadržaj koji generiraju korisnici ako propusti registrirati korisnika i ako nije na jasan i lako uočljivi način upozorio korisnika na pravila komentiranja i na kršenje odredaba koje se odnose na zaštitu maloljetnika, onemogućavanje objavljivanja sadržaja koji potiče na nasilje ili mržnju te poduzimanje svih mjera kako bi onemogućili objavljivanje sadržaja koji potiče na kaznena djela terorizma, kaznena djela u vezi s dječjom pornografijom i kaznena djela koja se odnose na rasizam i ksenofobiju. U slučaju da je nakladnik propustio učiniti nešto od navedenog, Pravobraniteljica ima ovlasti za postupanje prema pružatelju elektroničke publikacije, a temeljem diskriminacijskih osnova iz nadležnosti.

Nastavno na sve češće primjere iz prakse Pravobraniteljice, a iz kojih su razvidne učestale nedosljednosti pojedinih pružatelja elektroničkih publikacija te nepravovremenosti u poštivanju predmetnih odredbi Zakona o elektroničkim medijima, Pravobraniteljica je zauzela stajalište da bi isti trebali uložiti dodatne napore u pravovremeno i dosljedno moderiranje sadržaja kojeg na stranicama elektroničke publikacije generiraju korisnici/ce, kako bi registrirali korisnika/cu, na jasan i lako uočljivi način upozorili korisnika/cu na pravila komentiranja i na kršenje odredaba koje se odnose na zaštitu maloljetnika, te onemogućili objavljivanja neprimjerenog sadržaja protivnog odredbama Zakon o elektroničkim medijima.

6.2. RODNA ANALIZA JAVNIH POZIVA ZA DODJELU SREDSTAVA REGIONALNIM I LOKALNIM ELEKTRONIČKIM MEDIJIMA

Zakonom o elektroničkim medijima koji je stupio na snagu 14.10.2021. godine, propisano je da se sredstva iz proračuna JLP(R)S elektroničkim medijima dodjeljuju putem javnog poziva, a na temelju javno objavljenih kriterija. Ovakva odredba potencijalni je korak prema većoj neovisnosti lokalnih medija koji ponekad, kako je pokazalo istraživanje koje je proveo Sindikat novinara Hrvatske¹⁹⁴, znaju

¹⁹² Neke od poveznica koje ilustriraju ovakve napise: <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/svijet/mislite-da-je-nancy-pelosi-za-posjet-tajvanu-slucajno-odabrala-ruzicasto-odijelo-njime-je-poslala-znakovitu-poruku-a-moguće-da-je-uputila-i-jednu-provokaciju-1213649>, <https://diva.vecernji.hr/moda/zimska-izdanja-saborskih-zastupnica-glasovac-i-brnjac-izabrale-efektne-uzorke-a-vukovac-upecatljive-lakirane-cizme-18477>, <https://diva.vecernji.hr/moda/savjetnica-se-osvrnula-na-ljetni-stil-u-saboru-neka-odijevanje-bude-ogledalo-elegancije-i-respekta-17584>, <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/moskar/moda/veleposlanica-srbije-u-hrvatskoj-iznenadila-outfitom-na-sastanku-s-milanovicem-srpski-mediji-pisu-da-je-prekrasila-pravila-diplomatskog-odijevanja-pljuste-komentari-na-twitteru-1239112>, <https://istarski.hr/fashion-look/122>, <https://story.hr/Fashion/a213313/Marina-Opacak-Bilic-u-zutom-odijelu.html>, <https://www.rtl.hr/show/domace-zvijezde/poslovna-elegancija-saborskih-zastupnica-pogledajte-sto-nose-ovih-dana-nase-politicarke-fff34f3a-3982-11ed-8ff4-0e9c1b4d370e>

¹⁹³ Narodne novine, br. 111/21.

¹⁹⁴ Istraživanje je provedeno u okviru projekta "Lokalni mediji za bolje društvo" koji zajednički provode Sindikat novinara Hrvatske, Društvo novinara Slovenije, Udruženje BH novinara i Nezavisno udruženje novinara Srbije uz podršku Britanskog veleposlanstva u Hrvatskoj s ciljem jačanja neovisnosti i slobode lokalnih medija kao osnovnog izvora informacija za građane/ke u lokalnim sredinama. Tim istraživača medijskih sadržaja četiri zemlje koji su kroz mjesec dana radili analizu sadržaja pet lokalnih medija u svakoj od zemalja partnera. Uz analizu sadržaja provedeni su i dubinski intervjui s pet predstavnika/ca lokalnih medija iz svake od navedenih zemalja. Analiza je dostupna na poveznici: <https://www.facebook.com/groups/www.snh.hr/permalink/5201275463267442/>.

biti izloženi pritiscima lokalnih političkih moćnika s obzirom na to da značajno ovise o financijskim sredstvima JLP(R)S-a. Istovremeno potencijalno usmjerava JLP(R)S da promišljaju dodjelu sredstava medijima kao dio lokalnih politika poticanja demokratskog pluralizma i jačanja medijskih sloboda kao temeljnog javnog interesa. Zakon također definira koje su to teme i sadržaji od javnog interesa te između ostalog navodi i ostvarivanje ravnopravnosti muškaraca i žena. Temeljem nadležnosti propisane ZRS-om, Pravobraniteljica kao neovisno tijelo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova kontinuirano prati različita područja života kako bi utvrdila implementaciju ustavnog načela ravnopravnosti spolova, uključujući i medije koji su posebno istaknuti navedenim Zakonom u članku 16., u kojem se navodi da će mediji kroz programske sadržaje, programske osnove, programska usmjerenja i samoregulacijske akte promicati razvoj svijesti o ravnopravnosti žena i muškaraca te da je zabranjeno javno prikazivanje i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol i spolnu orijentaciju. Jednako tako ZRS u članku 3. navodi kako su JLP(R)S dužni u svim fazama planiranja, donošenja i provedbe pravnih akata, odluka ili akcija, ocjenjivati i vrednovati učinke tih akata, odluka ili akcija na položaj žena, odnosno muškaraca, radi postizanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca. Nastavno na navedeno Pravobraniteljica je u izvještajnom razdoblju izradila rodnu analizu javnih poziva za dodjelu sredstava regionalnim i lokalnim elektroničkim medijima. U nastavku slijedi prikaz zakonske podloge, cilja, metodologije i rezultata analize.

Zakonska podloga

Zakon o ravnopravnosti spolova (Narodne novine, br. 82/08, 69/17), **članak 16.** (1) Mediji će kroz programske sadržaje, programske osnove, programska usmjerenja i samoregulacijske akte promicati razvoj svijesti o ravnopravnosti žena i muškaraca. (2) Zabranjeno je javno prikazivanje i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol i spolnu orijentaciju.

Zakon o elektroničkim medijima (Narodne novine, br. 111/2021), **članak 11.** Djelatnost objavljivanja audiovizualnog i radijskog programa te sadržaja elektroničkih publikacija od javnog su interesa kada se programi odnose na: – ostvarivanje prava na javno informiranje i na obaviještenost svih građana RH i Hrvata izvan Republike Hrvatske – ostvarivanje prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj – ostvarivanje ljudskih prava i političkih prava građana te unapređivanje pravne i socijalne države te civilnog društva – djecu i mlade ili su namijenjeni djeci i mladima – djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom – ostvarivanje ravnopravnosti muškaraca i žena – očuvanje hrvatskog nacionalnog i kulturnog identiteta – poticanje kulturnog i umjetničkog stvaralaštva – kulturu javnog dijaloga – razvoj obrazovanja, znanosti, umjetnosti i sporta – zaštitu prirode, okoliša i ljudskog zdravlja – poticanje medijske pismenosti.

Članak 14. (1) Zabranjene su audio i/ili audiovizualne medijske usluge koje ugrožavaju ustavni poredak i nacionalnu sigurnost te javno potiču na počinjenje kaznenog djela terorizma iz članka 99. Kaznenog zakona (»Narodne novine«, br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18. i 126/19.). (2) U audio i/ili audiovizualnim medijskim uslugama zabranjeno je poticati, pogodovati poticanju i širenju mržnje ili diskriminacije na osnovi rasne ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta,

genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije te antisemitizma i ksenofobije, ideja fašističkih, nacističkih, komunističkih i drugih totalitarnih režima.

Članak 15. U audiovizualnim i radijskim programima te sadržajima elektroničkih publikacija treba: – objavljivati točne informacije, poštovati ljudska prava i temeljne slobode – pridonositi slobodnom oblikovanju mišljenja, svestranom i objektivnom informiranju slušatelja i gledatelja, kao i njihovoj izobrazbi i zabavi – promicati hrvatske kulturne stečevine i poticati slušatelje i gledatelje na sudjelovanje u kulturnom životu – promicati međunarodno razumijevanje i osjećaj javnosti za pravdu, braniti demokratske slobode, služiti zaštiti okoliša, poticati ravnopravnost žena i muškaraca – promicati ravnopravnost pripadnika nacionalnih manjina – promicati ravnopravnost osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Članak 39. Ako su sredstva za proizvodnju i objavljivanje programa regionalnih i lokalnih nakladnika televizije i/ili radija te elektroničkih publikacija osigurana u proračunima tijela državne uprave i javnim ustanovama kojima je osnivač RH, kao i pravnih osoba u vlasništvu ili pretežitom vlasništvu RH, proračunima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, ta se sredstva dodjeljuju putem javnog poziva, a na temelju javno objavljenih kriterija.

Cilj analize

Utvrđiti promiču li javni pozivi za dodjelu sredstava za proizvodnju i objavljivanje programa regionalnih i lokalnih nakladnika televizije i/ili radija te elektroničkih publikacija iz proračuna JLP(R)S načelo ravnopravnosti spolova.

Metodologija

Ciljano su prikupljeni javni pozivi raspisani od strane županija pri čemu je prikupljeno ukupno 16 javnih poziva¹⁹⁵. Nadalje su nasumično prikupljeni javni pozivi gradova i općina pri čemu se nastojalo prikupiti najmanje jedan iz svake županije, a što je i postignuto za 13 županija¹⁹⁶. Ukupno su prikupljena 42 javna poziva za dodjelu sredstava za proizvodnju i objavljivanje programa regionalnih i lokalnih nakladnika televizije i/ili radija te elektroničkih publikacija iz proračuna JLP(R)S. Ujedno je prikupljeno i 18 odluka o dodjeli sredstava na navedenim javnim pozivima.

Analiza javnih poziva rađena je temeljem šest analitičkih pitanja:

1. U javnom je pozivu ravnopravnost spolova navedena kao javni interes odnosno jedan od ciljeva javnog poziva.
2. U javnom se pozivu daju dodatni bodovi programskim sadržajima koji promiču ravnopravnost spolova.
3. Javni poziv navodi važnost pridržavanja etičkih standarda u novinarskom radu.
4. Javni poziv navodi antidiskriminacijske zabrane vezano uz čl. 14. ZEM-a odnosno čl. 16. ZRS.

¹⁹⁵ Na dan 9. lipnja 2022. pretraživanjem službenih internetskih stranica županija i Grada Zagreba nisu pronađeni javni pozivi na internetskoj stranici Vukovarsko-srijemske županije, Osječko-baranjske županije, Virovitičko podravske županije, Zadarske županije i Grada Zagreba.

¹⁹⁶ Na dan 9. lipnja 2022. godine internetskim pretraživanjem nisu pronađeni javni pozivi s područja Vukovarsko-srijemske županije, Osječko-baranjske županije, Virovitičko podravske županije, Zadarske županije, Brodsko-posavske, Ličko-senjske županije, Sisačko-moslavačke županije.

5. U odluci o dodjeli sredstava navedeni su bodovi koje je ostvario svaki elektronički medij.
6. Iz odluke o dodjeli sredstava vidljivo je da je elektronički medij ostvario bodove na osnovi promicanja ravnopravnosti spolova u programskim sadržajima.

Nalazi

Vezano uz prva dva analitička pitanja, provedena analiza nam ukazuje na postojanje tri modela javnih poziva:

1. Javni pozivi koji kao posebni interes JLP(R)S navode između ostalog i objavu sadržaja koji promiču/potiču ravnopravnost spolova odnosno rodnu ravnopravnost.
2. Javni pozivi u okviru kojih se za programske sadržaje koji će promicati ravnopravnost spolova dodjeljuju dodatni bodovi (pri čemu je ravnopravnost spolova jedan od kriterija po kojima je moguće dobiti dodatne bodove).
3. Javni pozivi koji ne prepoznaju ravnopravnost spolova po niti jednom od dva prethodno navedena kriterija.

U našem uzorku najveća grupa javnih poziva pripada modelu 3 (36%), sljedeći je model 2 (33%) dok najmanje javnih poziva pripada modelu 1 (26%). Izuzetak su Međimurska županija i Karlovačka županija koje pripadaju i modelu 1 i modelu 2, odnosno navode sadržaje koji promiču/potiču ravnopravnost spolova kao poseban javni interes te dodjeljuju dodatne bodove programskim sadržajima koji promiču ravnopravnost spolova. Ukupno gledajući više od polovice javnih poziva, njih 64%, navodi proizvodnju sadržaja koji promiču/potiču ravnopravnost spolova ili kao javni interes ili je dodatno vrednuju s dodjelom bodova.

Kao primjeri prakse iz aspekta ravnopravnosti spolova koju je potrebno značajno dodatno unaprijediti mogu se istaknuti javni pozivi iz trećeg modela koji javni interes prikazuju isključivo kao informiranje stanovništva o projektima i programima pojedine JLP(R)S, te o odlukama, uslugama, radu uprave i njezinih tijela koji su od interesa lokalnog stanovništva. U ovom modelu su se našli i javni pozivi koji nabrajaju određene teme od javnog interesa, no među njima nije i ravnopravnost spolova. Primjerice takve javne pozive imaju Istarska županija¹⁹⁷ jednako kao i Zagrebačka županija¹⁹⁸ i Grad Velika Gorica, dok Varaždinska županija ima uključenu promociju ljudskih prava, ali ne navodi ravnopravnost spolova.

¹⁹⁷ Kako se navodi u Javnom pozivu za financiranje programskih sadržaja elektroničkih medija od interesa za Istarsku županiju u 2022. godini (Klasa: 008-01/22-01/16, Urbroj: 2163-02/6-22-3, 18. veljače 2022): *Cilj dodjele financijskih sredstava je proizvodnja i objava kvalitetnih programskih sadržaja od interesa za Istarsku županiju, koji uključuju slijedeće teme: - informiranje građana o projektima i programima koje provodi Istarska županija i s njom povezani subjekti, - poticanje gospodarskih aktivnosti na području Istarske županije - praćenje demografskih mjera i projekata, - poticanje poljoprivrednog i ruralnog razvoja na području Istarske županije, - poticanje turizma, kulturne raznolikosti i umjetnosti, - razvoj znanosti, odgoja, obrazovanja i sporta, - praćenje tema vezanih uz mlade i civilno društvo, - promocija zdravlja i socijalne uključenosti, posebice populacije starijih osoba, osoba s invaliditetom i osoba s posebnim potrebama, - zaštita prostora, okoliša i ljudskog zdravlja, - poticanje stvaralaštva na lokalnim narječjima hrvatskog i talijanskog jezika.*

¹⁹⁸ U javnom pozivu za financiranje programskih sadržaja pružatelja elektroničkih publikacija od interesa za Zagrebačku županiju u 2022. godini Zagrebačke županije se navodi: *Dodatno će se vrednovati, s maksimalno do 10 bodova, sadržaji usmjereni na teme: ● ostvarivanja prava građana na javno informiranje (1 - 3 boda) ● poticanja gospodarskih aktivnosti na području Zagrebačke županije (1 bod) ● poticanja poljoprivrednog i ruralnog razvoja te zaštite okoliša na području Zagrebačke županije (1 bod) ● poticanja kulturne raznolikosti, umjetnosti i njegovanje baštine Zagrebačke županije (1 bod) ● razvoja znanosti, odgoja, obrazovanja i sporta (1 bod) ● promocije zdravlja*

Ono što je zajedničko analiziranim javnim pozivima jest da je **nije u potpunosti razvidno na koji način će se evaluirati i pratiti izvršavanje javnog interesa odnosno produkcija sadržaja vezana uz isti**, a uključujući i ravnopravnost spolova. U samim javnim pozivima nije naveden model praćenja izvršenja obaveza od strane medija, kao ni način izvještavanja samih medija o utrošenim sredstvima već se navodi kako će se obaveze korisnika regulirati ugovorom.

Vezano uz javno objavljene kriterije, kao što je navedeno 33% javnih poziva kao jedan od kriterija navode promicanje/poticanje ravnopravnosti spolova i to u pravilu kao dodatni kriterij zajedno s drugim elementima koji u pravilu proizlaze iz članka 11. ZEM-a. Od osnovnih kriterija za dodjelu sredstava u javnim pozivima se najčešće navode: Kvaliteta, kreativnost, inovativnost, autorski pristup u osmišljavanju i količini objavljivanja programskog sadržaja; Lokalni karakter programskog sadržaja; Kvantiteta objavljivanja programskog sadržaja; Doseg i brzina objava pojedinog pružatelja medijskih usluga, gledanost, slušanost, pregledi sadržaja na internetu te Potencijal dodatnih mogućnosti korištenja programskog sadržaja i dosega predloženih objava putem društvenih mreža prijavitelja.

Što se tiče trećeg i četvrtog analitičkog pitanja u svega dva javna poziva, Grada Pazina i Grada Pule, navodi se važnost pridržavanja etičkih standarda u novinarskom radu i to kao uvjet prihvatljivosti¹⁹⁹, dok antidiskriminacijske zabrane vezano uz čl. 14. ZEM-a odnosno čl. 16 ZRS izričito ne navodi niti jedan javni poziv.

U analitičkom razdoblju, a nastavno na peto i šesto analitičko pitanje, prikupljeno je nešto manje od polovice odluka o dodjeli sredstava za analizirane javne pozive te su u 40% njih navedeni ukupni bodovi koje je ostvario pojedini elektronički medij. No iz niti jedne odluke, onih JLP(R)S koji su dodjeljivali bodove za promicanje ravnopravnosti spolova, nije vidljivo koji su mediji te bodove i ostvarili i za točno kakav programski sadržaj, što znatno otežava praćenje ostvarivanja javnog interesa u financiranim medijima.

Preporuke jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave vezano uz javne pozive za dodjelu sredstava za proizvodnju i objavljivanje programa regionalnih i lokalnih nakladnika televizije i/ili radija te elektroničkih publikacija

1. Kroz dodjelu sredstava putem javnih poziva poticati elektroničke publikacije na praćenje tema od javnog interesa sukladno čl. 11. ZEM-a s uključenim ostvarivanjem ravnopravnosti spolova.
2. Kroz javne pozive poticati medije koji dobivaju sredstva na poštivanje etičkih kodeksa kao što su Etički kodeks hrvatskih novinara i/ili Medijski kodeks za senzibilizirano izvještavanje medija o nasilju prema ženama i nasilju u obitelji te femicidu kojega je izradila Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.

i socijalne uključenosti, posebice populacije starijih osoba, hrvatskih branitelja, osoba s invaliditetom i osoba s posebnim potrebama (1 bod) • poticanja turizma i turističkih manifestacija (1 bod) • nacionalnih manjina u Zagrebačkoj županiji (1 bod).

¹⁹⁹ U javnom pozivu koji je objavio Grad Pazin navedeno je: „Na Javni poziv se mogu prijaviti nakladnici sukladno čl.39 Zakona o elektroničkim medijima koji obavljaju djelatnost pružanja audio i/ili audiovizualnih medijskih usluga te usluga elektroničkih publikacija, koji su upisani u sudski ili drugi odgovarajući registar u Republici Hrvatskoj. U daljnji postupak procjene ulaze prijavitelji koji su priložili sljedeće dokaze (link ili primjerak dokumenta, odnosno potpisane izjave) - Priložen dokaz (izjava) o poštivanju Kodeksa časti hrvatskih novinara“. U javnom pozivu Grada Pule navodi se: „Na Javni poziv se mogu prijaviti nakladnici sukladno članku 39. Zakona o elektroničkim medijima koji obavljaju djelatnost pružanja audio i/ili audiovizualnih medijskih usluga te usluga elektroničkih publikacija, koji su upisani u sudski ili drugi odgovarajući registar u Republici Hrvatskoj. U daljnji postupak procjene ulaze prijavitelji koji su priložili sljedeće dokaze (primjerak dokumenta, odnosno potpisane izjave):- Priložena izjava (obrazac 3) o poštivanju Kodeksa časti hrvatskih novinara“.

3. Kroz javne pozive posebno istaknuti značaj poštivanja antidiskriminacijskih odredbi iz čl. 14. ZEM-a odnosno čl. 16. ZRS korisnika sredstava.
4. U odluci o dodjeli sredstava opisati programske sadržaje za koje su mediji ostvarili sredstva, a posebice vezano uz promicanje javnog interesa.
5. Izraditi metodologiju praćenja i izvještavanja korisnika sredstava radi procjene realizacije objave tema od javnog interesa sukladno dodijeljenim sredstvima te po pribavljenim izvješćima informirati javnost o učincima javnog poziva sukladno njegovim ciljevima.

6.3. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Pravobraniteljica zaključuje da se, usprkos određenim pozitivnim pomacima, pojedini trendovi u medijskim sadržajima uporno ponavljaju i/ili iako mijenjaju svoj fokus i dalje ostaju problematični iz aspekta ravnopravnosti spolova, pogotovo oni vezani uz izvještavanje o rodno utemeljenom nasilju, rodne stereotipe i seksizme u medijskim sadržajima i oglašavanju, a tu je i sve češća komunikacija putem društvenih mreža bilo kroz osobne profile ili putem komentara na medijske objave, koja promiče rodne stereotipe i seksizme, te u određenim slučajevima i rodnu diskriminaciju. Mediji koji dobivaju upozorenja i preporuke, u najvećem broju slučajeva prihvaćaju ocjenu iznesenu od strane Pravobraniteljice, te upoznaju urednike/ce i novinare/ke s upozorenjem i preporukama Pravobraniteljice. Nadalje, javni prostor i dalje karakterizira učestalost seksističkog i rodno stereotipnog govora, često kao dio svakodnevne komunikacije ili tzv. šala, što predstavlja značajan problem posebice u slučajevima kada se kroz „šalu“ i satiru koristi seksistički i mizogini diskurs prema pojedincima/kama ili ženama u cjelini. Pojedine javne osobe, iako bi prema stajalištu Pravobraniteljice trebale predstavljati primjer građanima i građankama, često u svom djelovanju koriste upravo navedeni diskurs. Ono što ohrabruje, jest sve veći broj građana/ki koji reagiraju na rodne stereotipe u javnom prostoru i u pojedinačnim slučajevima u svakodnevnom životu, kako pritužujući se Pravobraniteljici, tako i pritužujući se medijima i oglašivačima, čime se dugoročno postojeće prakse mijenjaju na bolje.

Preporuke Pravobraniteljice u području medija, a temeljem praćenja trendova te provedenih analiza i istraživanja, glase kako slijedi:

- (1) Poticati sustavnu edukaciju medijskih djelatnika/ca sukladno nacionalnom zakonodavstvu i standardima europskih dokumenata vezano uz suzbijanje seksizama i rodnih stereotipa u medijskim sadržajima te jačati etičke principe i poštivanje načela ravnopravnosti spolova u izvještavanju i oblikovanju medijskih sadržaja.
- (2) Povećati zastupljenost tema iz područja ravnopravnosti spolova u medijskim sadržajima te posebice povećati broj sadržaja koji, umjesto stereotipiziranih rodnih uloga, promoviraju raznovrsne rezultate i uspjehe žena i rodni i spolni manjina u različitim područjima života, od gospodarstva, znanosti, kulture i umjetnosti, obrazovanja, istraživanja, politike, poduzetništva do sporta.
- (3) O temama iz područja ravnopravnosti spolova u medijskim sadržajima izvještavati razumijevajući društveni kontekst te izbjegavati senzacionalizam u njihovom prikazu, posebice kada su u pitanju rodno utemeljeno nasilje te sadržaji koji se tiču osobito ranjivih društvenih skupina.

(4) Reklame i reklamne kampanje ne smiju se temeljiti na objektivizaciji ženskog tijela, rodnim stereotipima i seksizmu već je poželjno da koriste svoj doseg kako bi promicale načelo ravnopravnosti spolova.

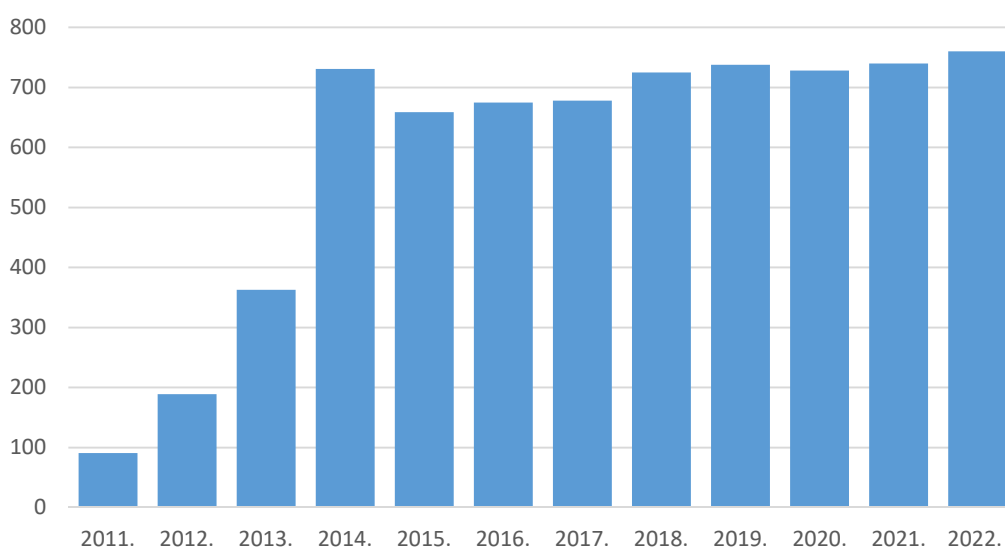
(5) Uložiti dodatne napore u pravovremeno i dosljedno moderiranje sadržaja kojeg na stranicama elektroničkih publikacija generiraju korisnici/ce, u skladu s odgovarajućim odredbama Zakona o elektroničkim medijima.

(6) Kroz javne pozive za dodjelu sredstava za proizvodnju i objavljivanje programa regionalnih i lokalnih nakladnika televizije i/ili radija te elektroničkih publikacija iz proračuna JLP(R)S dosljedno promicati načelo ravnopravnosti spolova, u skladu s odgovarajućim odredbama zakona.

6.4. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ ISTUPE U MEDIJIMA

Pravobraniteljica se tijekom godine obraća javnosti i putem javnih priopćenja, izjava za medije, gostovanja u radio i televizijskim emisijama te odgovora na upite medija koji traže intervjue ili komentare aktualnih tema. Veliki broj medijskih članaka referira se ili citira podatke iz izvješća ili rezultate istraživanja koje Pravobraniteljica provodi. **Pravobraniteljica je u izvještajnoj godini objavila 28 javnih priopćenja i izjava** putem svoje web stranice, samoinicijativno ili temeljem zaprimljenih upita medija i pritužbi građana. Priopćenjima je ujedno obilježila datume relevantne za pitanje ravnopravnosti spolova kao što su Međunarodni dan žena i djevojaka u znanosti, Međunarodni dan žena, Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije, Dan očeva, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama, Međunarodni dan ruralnih žena i Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama. Sva javna priopćenja dostupna su na službenim Internet stranicama Pravobraniteljice.

Grafikon: Promicanje ravnopravnosti spolova kroz medije u razdoblju od 2011.-2022., broj objava u medijima

Pravobraniteljica je o raznim temama iz svoje nadležnosti govorila za nacionalne radio i televizijske kuće, tiskovine i portale kao i za lokalne medije, što smatra izuzetno korisnim za promociju načela ravnopravnosti spolova u lokalnim sredinama. **Pravobraniteljica je u izvještajnoj godini dala izjave ili intervjuje na upite medija 105 puta, što u odnosu na prošlu, 2021. godinu predstavlja povećanje za 41,89%.**

U izvještajnoj godini, ukupno gledano, izjave, intervjui, aktivnosti i dijelovi izvješća Pravobraniteljice preneseni su **760 puta u raznim pisanim i elektroničkim medijima, što u odnosu na prošlu 2021. godinu predstavlja povećanje za 2,70%.** Većina poveznica na originalne medijske tekstove nalazi se na interent stranicama Pravobraniteljice (www.prs.hr) ispod objavljene vijesti o aktivnostima, priopćenjima, rezultatima istraživanja ili navodima iz izvješća o radu. Uz službenu web stranicu na poveznici www.prs.hr, koja je u izvještajnoj godini posjećena ukupno **116.824** puta, Pravobraniteljica održava i web stranice završenih EU-projekata (<https://gppg.prs.hr>; <http://vawa.prs.hr>; <http://rec.prs.hr>; <http://staklenilabirint.prs.hr>) koje služe kao izvor publiciranih analiza i drugih informacija.

POLITIČKA PARTICIPACIJA

7.1. POŠTIVANJE SPOLNE KVOTE I PROVEDBA PREKRŠAJNIH SANKCIJA

Kao što je isticano u izvješćima o radu za prethodne godine, Pravobraniteljica ne raspolaže statističkim podacima o provedbi prekršajnih sankcija iz čl. 35. ZRS-a protiv predlagatelja kandidacijskih lista koji pri podnošenju lista na političkim izborima ne poštuju kvotu od najmanje 40% kandidata svakog spola, zbog načina statističke obrade tih podataka od strane Državnog odvjetništva Republike Hrvatske iz kojega nije vidljivo na koju odredbu ZRS-a i na koje političke izbore se prekršajni postupci odnose. Stoga po tom pitanju Pravobraniteljica može izvijestiti samo o pojedinačnim slučajevima u okviru kojih je postupala.

U Izvješću o radu za 2021. (str.158.), Pravobraniteljica je izvijestila o slučaju (PRS-04-02/21-149) u okviru kojega je Općinskom sudu u Osijeku dostavila tumačenje odredbi ZRS-a u odnosu na primjenu prekršajnih sankcija protiv predlagatelja kandidacijskih lista koji na političkim izborima ne poštuju načelo ravnopravnosti spolova na način da je **na listi prisutna osjetna podzastupljenost muškaraca, odnosno nadzastupljenost žena**. Tijekom 2022., Sud je donio oslobađajuću presudu za političku stranku koja je terećena za kršenje odredbi ZRS-a. Sud je na taj način uvažio stajalište Pravobraniteljice, koja je ukazala da prekršajne sankcije, u postojećim okolnostima u kojima su žene osjetno podzastupljen spol na svim razinama političkog odlučivanja u Hrvatskoj, ne bi trebalo na jednak način primjenjivati za kandidacijske liste s osjetnom podzastupljenošću muškaraca kao što se primjenjuju za kandidacijske liste s osjetnom podzastupljenošću žena, s obzirom da je cilj ove posebne mjere **povećanje udjela žena** u tijelima političkog odlučivanja.

Isti zahtjev za tumačenjem Pravobraniteljica je zaprimila od političke stranke Dubrovački demokratski sabor (DDS), protiv koje je Općinsko državno odvjetništvo u Dubrovniku podnijelo Optužni prijedlog iz istog razloga kao u prethodno navedenom slučaju, zbog podzastupljenosti muškaraca na kandidacijskoj listi na lokalnim izborima (2021.). Pravobraniteljica je DDS-u dostavila svoje tumačenje (PRS-04-01/22-07), te je prema posljednjim informacijama postupak protiv te političke stranke u tijeku. O ovakvim primjerima pisali su i mediji²⁰⁰.

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja također zaprimala obavijesti političkih stranaka i lokalnih izbornih povjerenstava o kršenju odredbi ZRS-a na izborima za članove vijeća mjesnih odbora. U tim slučajevima Pravobraniteljica je stranke obavještavala da se prekršajne odredbe propisane člankom 35. ZRS-a na razini lokalne i područne (regionalne) samouprave odnose na izbore za članove županijskih skupština, gradskih vijeća i općinskih vijeća, međutim ne i na izbore za članove vijeća

²⁰⁰ Poveznica: <https://www.dnevno.hr/vijesti/drage-moje-drzava-me-tuzi-dalmatinski-politicar-dobio-paprenu-kaznu-jer-se-okruzio-zenama-zivot-je-lip-danas-je-sutra-je-preksutra-1934753/>

mjesnih odbora te na izbore za članove vijeća gradskih kotareva i gradskih četvrti. Prema tome, u tim slučajevima nema temelja za pokretanje prekršajnih postupaka.

7.2. SEKSIZAM U POLITICI

Žustra i oštra retorika sastavni je dio političkog folklora među oponentima u svakom demokratskom sustavu, pa tako i u hrvatskome. Premda je potrebno jamčiti slobodu govora u tijelima političkog odlučivanja na svim razinama, to ne podrazumijeva apsolutnu slobodu izražavanja lišenu svake odgovornosti za izgovorenu riječ, već je potrebno na odgovarajući i dosljedan način prevenirati i po potrebi sankcionirati izražavanje bilo kojeg oblika nesnošljivosti, uključujući izražavanje seksističkih opaski i komentara kojima se prelaze granice socijalno prihvatljivog ponašanja i koji predstavljaju kršenje pozitivnih propisa RH.

Pravobraniteljica u okviru praćenja područja političke participacije tijekom godina kontinuirano bilježi primjere seksizma, a po tome se nažalost ne razlikuje ni ova izvještajna godina. Pored postupanja na vlastitu inicijativu prateći sredstva javnog informiranja, Pravobraniteljica je također zaprimila pritužbu jedne saborske zastupnice. Pravobraniteljica je u dva navrata izdavala javna priopćenja povodom takvih slučajeva²⁰¹, a također je uputila dopis predsjedniku Hrvatskog sabora (PRS-04-01/22-01) kojim je ukazala na potrebu pravovremenih reakcija predsjedavajućih osoba na sjednicama Hrvatskog sabora i jasne osude svakog seksističkog i diskriminatornog govora te govora mržnje²⁰².

Nakon toga, Hrvatski sabor je donio **Kodeks o etičkom djelovanju zastupnika u Hrvatskom saboru**²⁰³, u kojem je među ostalim jasno navedeno da „*zastupnik ne smije pozivati na nesnošljivost na temelju spola, roda i seksualnog opredjeljenja niti na koji drugi način poticati ili kršiti ljudska prava*” te da „*u javnim nastupima zastupnicima osobito nije dopušteno poticati na nasilje, netoleranciju i diskriminaciju*”. Na taj način dodatno su razrađene i proširene postojeće odredbe Poslovnika Hrvatskog sabora. Premda donošenje navedenog propisa predstavlja dodatan poticaj za poštivanje ljudskih prava na legislativnoj razini, u praksi i dalje ostaje pitanje provedbe anti-diskriminacijskih normativa koji se do sada nisu redovito primjenjivali zbog neprimjerene retorike pojedinih zastupnika i nepravovremenog ili neodgovarajućeg reagiranja (ili nereagiranja) od strane osoba koje predsjedavaju sjednicama Hrvatskog sabora.

Seksizam u politici bio je tema **tribine „Maja u Saboru - O čemu govorimo kad govorimo o seksizmu“**, koju je u Zagrebu organiziralo Hrvatsko društvo pisaca²⁰⁴. Jedna od govornica na tribini bila je pravobraniteljica Višnja Ljubičić koja je iznijela iskustva iz rada svoje institucije, ukazavši da je seksizam prema političarkama sustavan problem na čijoj prevenciji i suzbijanju treba ustrajno raditi. Među ostalim se osvrnula na odgovornost medija koji bi u izvještavanju trebali izbjegavati seksističke konotacije i ustrajati na kritičkim osvrtima na svaki slučaj seksizma. U tom smislu treba pohvaliti primjere rodno osjetljivog novinarstva u kojima se kritički obrađuju seksistički komentari prema

²⁰¹ Poveznica (1): <https://prs.hr/cms/post/761>; poveznica (2): <https://prs.hr/cms/post/767>

²⁰² Više o navedenim slučajevima dostupno je u poglavlju 6. Mediji ovog Izvješća.

²⁰³ Narodne novine, br. 140/22 - https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2022_12_140_2113.html

²⁰⁴ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/839>

političarkama u javnom prostoru („Skinite se pa upravljajte Đardinom“, „Kuvaj tripice, pravi paradizot“ i dr.)²⁰⁵.

7.3. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

U izvještajnoj godini nisu provedeni redovni politički izbori pa stoga u ovom području nije bilo značajnijih promjena. Trenutno stanje po pitanju participacije žena u tijelima političkog odlučivanja u RH još uvijek je daleko od željenog cilja relativne spolne uravnoteženosti: na kraju 2022. godine u Hrvatskom saboru je 32% žena²⁰⁶, u Vladi RH je 24% žena²⁰⁷, a među zastupnicima iz RH u EP je 33% žena²⁰⁸. Prema rezultatima lokalnih izbora 2021., na razini lokalne i područne (regionalne) samouprave u svim političkim tijelima JLP(R)S je 27% žena²⁰⁹ (predstavnička tijela – 29% žena²¹⁰, izvršna tijela – 11% žena²¹¹).

Usporedbe radi, prema podacima Europskog instituta za rodnu ravnopravnost za 2021. godinu²¹², u nacionalnim parlamentima zemalja članica EU bilo je 33% žena, u vladama zemalja članica EU 32% žena, u EP 39% žena, a u Europskoj komisiji 48% žena. Na razini lokalne i područne (regionalne) samouprave u zemljama članicama EU, u predstavničkim tijelima na regionalnoj razini bilo je 35% žena, a u predstavničkim tijelima na lokalnoj razini 34% žena. Ističe se da je u nacionalnim parlamentima u 9 zemalja članica EU postignut omjer od najmanje 40% zastupnika svakog spola²¹³.

Premda ravnopravnost spolova u ovom području nije postignuta ni na razini EU, vidljivo je da se RH nalazi ispod prosjeka EU na svim razinama, a posebno zabrinjavajući pokazatelji su rezultati posljednjih parlamentarnih izbora (2020.) kada je izabrano svega 23% žena i rezultati posljednjih lokalnih izbora (2021.) kada je izabrano svega 27% žena. Pojedine zemlje koje su uspjele postići minimalno 40% zastupljenosti žena u nacionalnim parlamentima predstavljaju primjere dobre prakse koji pokazuju da je to realno ostvariv cilj za svaku zemlju koja ustraje u promicanju načela ravnopravnosti spolova, uključujući dosljednu primjenu izbornih kvota. Također treba naglasiti da je napredak u ovom području uvjetovan općim statusom žena u pojedinom društvu, pa je zato nužno poticati unaprjeđenje položaja žena na svim razinama kako bi se stvorili uvjeti za njihovu veću i aktivniju participaciju na najprestižnijim društvenim položajima poput pozicija političkog odlučivanja.

²⁰⁵ Poveznica: <https://www.vecernji.hr/vijesti/kuvaj-tripice-splicanke-na-izbornim-listama-mete-za-seksisticke-napade-1596594>

²⁰⁶ Od 151 zastupnika, 48 Ž i 103 M. Radi se o trenutnom stanju koje ne djeluje toliko nepovoljno zbog kadrovskih rotacija do kojih je došlo nakon prošlih parlamentarnih izbora 2020. Podatak od 23% žena koliko je izabrano na tim izborima svakako je referentniji u smislu postignutog stupnja ravnopravnosti spolova na parlamentarnoj razini.

²⁰⁷ Od 17 članova, 4 Ž i 13 M - jednako koliko je iznosio spolni omjer u konstituirajućem sastavu Vlade RH na početku mandata.

²⁰⁸ Od 12 članova, 4 Ž i 8 M – stanje od 2021. godine, kada je zastupnicu Ružu Tomašić zbog odlaska u mirovinu zamijenio zastupnik Ladislav Ilčić (do tada omjer je bio 5 Ž i 7 M).

²⁰⁹ Od 8.143 izabranih kandidata/kinja, u sva predstavnička i izvršna tijela JLP(R)S izabrano je 2.223 Ž i 5.920 M.

²¹⁰ Županijske skupštine – 30% žena, gradska vijeća – 31% žena, općinska vijeća – 27% žena.

²¹¹ Županice – 10%, gradonačelnice – 13%, načelnice općina – 10%.

²¹² „Statistical brief: gender balance in politics 2021“ (EIGE 2022.) - <https://eige.europa.eu/publications/statistical-brief-gender-balance-politics-2021>

²¹³ Švedska, Finska, Španjolska, Belgija, Francuska, Danska, Portugal, Nizozemska i Austrija.

Pravobraniteljica **preporučuje**:

- (1) *Političkim strankama* – poticati ravnopravnu participaciju žena u unutarstranačkim strukturama na svim hijerarhijskim razinama, uključujući vrh stranačke hijerarhije i pri imenovanju na političke funkcije, te u tu svrhu po potrebi primjenjivati posebne mjere predviđene člankom 9. ZRS-a.
- (2) *Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske* – u skladu s člankom 35. ZRS-a pravovremeno i dosljedno pokretati prekršajne postupke protiv predlagatelja kandidacijskih lista koji na izborima ne poštuju načelo ravnopravnosti spolova.
- (3) *Svim relevantnim dionicima* – poticati ravnopravnu participaciju žena na upravljačkim pozicijama.

RIZICI VIŠESTRUKKE DISKRIMINACIJE

8.1. ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA

Pravobraniteljica je i tijekom 2022. godine posvećivala osobitu pažnju položaju žena u ruralnim područjima imajući pritom u vidu da se radi o posebno osjetljivoj društvenoj skupini izloženoj riziku višestruke diskriminacije²¹⁴. S obzirom da još od razdoblja 2009.-2012. u RH nisu provedene značajnije aktivnosti i istraživanja vezana uz problematiku položaja žena u ruralnim područjima te da žene u ruralnim područjima još uvijek nisu dovoljno zastupljene u javnim politikama, Pravobraniteljica je u izvještajnoj godini nastavila ukazivati na važnost proaktivnog pristupa i poduzimanja daljnjih kontinuiranih mjera u cilju izrade nacionalne strategije koja bi se odnosila na položaj žena u ruralnim područjima.

U odnosu na strateške dokumente vezane uz poljoprivredu i ruralni razvoj, tijekom izvještajne godine stupila je na snagu **Strategija poljoprivrede do 2030. godine**, u čijem je postupku javnog savjetovanja sudjelovala Pravobraniteljica. Primjedbe Pravobraniteljice istaknute u postupku javnog savjetovanja prihvaćene su te je u sklopu provedbenih mehanizama Strategije istaknuta uloga žena u ruralnim područjima i rodna ravnopravnost.²¹⁵ Ovaj strateški dokument temelj je za izradu svih daljnjih strateških dokumenata za poljoprivredu i ruralni razvoj te predstavlja osnovu za donošenje **Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023.-2027.** (dalje u tekstu: Strateški plan) u čiji se postupak javnog savjetovanja Pravobraniteljica uključila tijekom izvještajne godine. Pravobraniteljica je predložila da se u Strateški plan uvrsti pokazatelj povećanja broja vlasnica poljoprivrednih gospodarstava te je predloženo da se kao kriterij odabira prema kojem će

²¹⁴ UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena predviđa uzimanje u obzir i posebnih problema s kojima se suočavaju žene na selu (čl.14.); Odbor za uklanjanje diskriminacije žena UN-a donio je Opću preporuku br. 34 (2016.) o pravima žena u ruralnim područjima sukladno kojoj bi države članice trebale uspostaviti poticajni institucionalni, zakonski i politički okvir kako bi osigurale da ruralni razvoj, poljoprivredne i vodne politike, uključujući i one koje se odnose na šumarstvo, stočarstvo, ribarstvo i akvakulturu, budu rodno osjetljive te da imaju primjeren proračun, omogućavajući ženama u ruralnim područjima da djeluju i budu vidljive kao dionice, donositeljice odluka i korisnice; *Rezolucija Europskog parlamenta od 4.4.2017. o ženama i njihovoj ulozi u ruralnim područjima (2016/2204(INI))*: *Žene i njihova uloga u ruralnim područjima* navodi kako žene u prosjeku upravljaju sa samo 30% poljoprivrednih gospodarstava u EU te je stoga potrebno postići veću vidljivost žena u ruralnim područjima te ukazuje i na pitanje zakonodavnog reguliranja položaja žena u ruralnim područjima, odnosno priznavanja njihovog profesionalnog statusa i „nevidljivog rada“. Značajan broj žena na selu nema regulirano zdravstveno i/ili mirovinsko osiguranje, nema plaćeni rodiljni i roditeljski dopust, nema mirovinu, a ako je i ima onda je ona bitno niža od mirovine muškarca.

²¹⁵ U provedbenom mehanizmu D.1. Smanjenje administrativnog i regulatornog opterećenja (*Nadalje, potrebno je razmotriti važeće zakonodavstvo kako bi se smanjila rodna neravnopravnost u području radne, socijalne i mirovinske politike.*), zatim E.1. Poboljšanje povezanosti ruralnih područja s tržištem (*Prioritetna poboljšanja ruralne infrastrukture i usluga uključivati će ona koja podupiru opskrbu vodom (za navodnjavanje), logistiku hladnog lanca, digitalnu tehnologiju, gospodarenje otpadom, obnovljive izvore energije, postrojenja za proizvodnju obnovljivih izvora energije (biodigestori i fotonaponske ploče na objektima koji su smješteni na poljoprivrednim gospodarstvima) te usluge razvoja vještina, uključujući za žene na ruralnim prostorima.*) te E.4. „Uvest će se novi mehanizmi za obrazovanje i osposobljavanje radnika u ruralnim područjima, koji će pomoći u rješavanju problema neusklađenosti vještina u suvremenim poljoprivredno prehrambenim lancima, uključujući one u biogospodarstvu. Nastojat će se ostvariti jača suradnja s industrijom kada je riječ o osmišljavanju i provedbi inicijativa za razvoj vještina. Te će inicijative uključivati ulaganja i aktivno sudjelovanje, uključujući žene u ruralnim područjima u: (i) regionalnim centrima kompetencija; (ii) analizama nedostataka u pogledu vještina za programe strukovnog obrazovanja i osposobljavanja; (iii) programe učenja kroz rad; (iv) produktivna partnerstva u poljoprivredno-prehrambenom lancu i (v) razvoj lokalnih lanaca vrijednosti u biogospodarstvu“.

poljoprivrednice dobiti dodatne bodove uvrsti kod odabira korisnika/ca intervencije 75.01. „Uspostava mladih poljoprivrednika“. Pravobraniteljica je tijekom javnog savjetovanja predložila i dodatnu edukaciju LAG-ova (lokalnih akcijskih grupa) o ženskom poduzetništvu i ravnopravnosti spolova u ruralnom području te istaknula kako se pitanje sudjelovanja žena u poljoprivrednom sektoru ne može prepustiti isključivo LAG-ovima, već isto treba biti uključeno u sve aspekte provedbe Strateškog plana. Prijedlozi Pravobraniteljice primljeni su na znanje. U kontekstu provedbe Strateškog plana Ministarstvo poljoprivrede je u svom očitovanju na upit Pravobraniteljice navelo da će se voditi računa o unapređenju ekonomskog i socijalnog položaja ugroženih skupina i poslovnih subjekata, među kojima su i gospodarski subjekti čije su vlasnice ili kojima upravljaju žene, kao i da će se kroz Nacionalnu mrežu Zajedničke poljoprivredne politike nastaviti poticati aktivnosti koje vode računa o rodnoj perspektivi s naglaskom na položaj žena u poljoprivredi.

Tijekom izvještajne godine Pravobraniteljica je sudjelovala u javnom savjetovanju na *Nacrt natječaja za provedbu Podmjere 19.1. »Pripremna pomoć« – tip operacije 19.1.1. »Pripremna pomoć« iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. namijenjenog lokalnim akcijskim grupama (LAG-ovima)* te je podržala odredbe kojima je predviđeno da u upravnom (izvršnom) tijelu korisnika moraju sudjelovati žene s najmanje 30% zastupljenosti (poglavlje 2.1. Uvjeti prihvatljivosti korisnika). Spomenute lokalne akcijske grupe izrazito su važan dionik lokalnog ruralnog razvoja te je sudjelovanje žena u njihovom radu od izuzetne važnosti, s obzirom da kreiraju lokalne razvojne strategije putem kojih raspoređuju sredstva za razvoj ruralnog područja.

Vezano uz promicanje načela ravnopravnosti spolova u strateškim i programskim dokumentima u nadležnosti Ministarstva poljoprivrede, Ministarstvo je u svom očitovanju istaknulo da je Programom za ribarstvo i akvakulturu Republike Hrvatske za programsko razdoblje 2021.-2027. godine (dalje u tekstu: PRA) predviđeno da će se **poticati načelo ravnopravnosti spolova, a posebno jačati ulogu žena**, a s obzirom na prepoznat nedostatak prepoznavanja uloge žena u ribarstvu i akvakulturi.²¹⁶

Ministarstvo poljoprivrede u svom očitovanju navodi da nije provodilo opsežnija istraživanja o položaju i potrebama žena u ruralnim područjima, no ističe da su u provedbi Akcijskog plana Nacionalne ruralne mreže 2021-2022., koji se financira sredstvima Mjere 20 „Tehnička pomoć“ iz Programa ruralnog razvoja, sve aktivnosti članova Nacionalne ruralne mreže koje su uključivale tematiku vezanu uz položaj žena u ruralnim područjima kod kriterija odabira prijave imale dodatne bodove.

Prema podacima Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju o broju poljoprivrednika upisanih u Upisnik poljoprivrednika (do 31.12.2022.) u RH djelovalo je 48.402 poljoprivrednice u svim organizacijskim oblicima što čini **29%** ukupnog broja poljoprivrednika²¹⁷. Najveći broj poljoprivrednika u RH djeluje kroz organizacijski oblik obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva (više od 70% svih poljoprivrednika) te sukladno tome i najveći broj žena, njih 37.080,

²¹⁶ U tom smislu je u sklopu Prioriteta 1., Specifičnog cilja 1.1. PRA predviđeno *promicanje ravnopravnosti spolova posebno kroz mjere za ribarske luke, diversifikaciju i nove oblike prihoda, partnerstava, savjetodavne i obrazovne usluge*, zatim je u sklopu Specifičnog cilja 1.4. predviđeno *doprinijeti poboljšanju prepoznavanju uloge žena u ribarstvu, osobito prikupljanjem i obradom podataka o njihovoj ulozi u ribarstvu*, te je u sklopu Specifičnog cilja 3.1. predviđeno da *lokalne razvojne strategije izrađene od strane lokalnih akcijskih skupina u ribarstvu (FLAG) uzimaju u obzir politiku ravnopravnosti spolova, nediskriminaciju i pristupačnost*, kao i da će se kroz ovaj specifični cilj *poticati sudjelovanje žena u smislu zapošljavanja i poduzetništva u akvakulturi, marketingu u području ribarstva, diversifikaciji i povezanim gospodarskim aktivnostima vezano uz preradu proizvoda ribarstva*.

²¹⁷ U 2021. je u Republici Hrvatskoj djelovalo 50.235 poljoprivrednica u svim organizacijskim oblicima što je činilo udio od 30% ukupnog broja poljoprivrednika.

upravlja obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvom. Gledajući udjele žena kao nositeljica ili odgovornih osoba poljoprivrednog gospodarstva (poljoprivrednica), najveći udio ih je u organizacijskom obliku samoopskrbnog poljoprivrednog gospodarstva²¹⁸ – 31%, nakon čega slijedi organizacijski oblik obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva s 29% žena nositeljica te trgovačka društva s 27% žena u svojstvu odgovornih osoba. Najmanje žena kao odgovornih osoba nalazi se u zadrugama – svega 18% te u obrtima 20%.²¹⁹

Razvrstano prema županijama, podaci Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju pokazuju da iznadprosječni broj poljoprivrednica u svim organizacijskim oblicima poljoprivrednih gospodarstava, kao i u prethodnom izvještajnom razdoblju, imaju županije sjeverne²²⁰ i središnje²²¹ Hrvatske te riječko Primorje²²², a u ovom izvještajnom razdoblju po broju poljoprivrednica se ističu i Šibensko-kninska županija te Zadarska županija.

Promatrano prema dobi nositeljica obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva (OPG) i samoopskrbnog obiteljskog gospodarstva (dalje u tekstu: SOPG), gotovo identično kao u prethodnom izvještajnom razdoblju, **gotovo polovica (48%) žena nositeljica starija je od 65 godina**²²³, dok ih je svega 8% mlađe od 39 godina, a za razliku od 14% muškaraca u dobnoj skupini do 39 godina među svim muškarcima. Kako raste životna dob tako se povećava udio žena nositeljica OPG-ova i SOPG-ova, a istovremeno **kako raste dob tako se smanjuje razina obrazovanja** tih nositeljica²²⁴. Ovo ukazuje na nužnost cjeloživotnog obrazovanja u ruralnim područjima i važnost savjetodavnih usluga za poljoprivrednike/ce. Istovremeno, starenje stanovništva u ruralnom području te veći udio žena među starijom populacijom ukazuje na nužnost socijalnih usluga za starije žene²²⁵ koje eventualno samostalno i bez zainteresiranih nasljednika/ca vode poljoprivredna gospodarstva.

*Grafikon: Nositelji/ce OPG-ova i SOPG-ova prema spolu
i dobi u Republici Hrvatskoj (2022.)*

²¹⁸ Samoopskrbno poljoprivredno gospodarstvo je fizička osoba poljoprivrednik koja se za osobne potrebe bavi poljoprivredom u okviru korištenja prirodnih bogatstava zemlje i prodajom, odnosno zamjenom od tih djelatnosti dobivenih proizvoda u neprerađenom stanju i kojoj obavljanje gospodarske djelatnosti poljoprivrede nije glavna djelatnost, odnosno zanimanje poljoprivrednik nije glavno ili jedino zanimanje, a temelji se na korištenju vlastitih i/ili unajmljenih proizvodnih resursa te na radu, znanju i vještinama članova kućanstva i ekonomska veličina gospodarstva je manja ili jednaka od kunske protuvrijednosti izražene u stranoj valuti od 3000 eura (Zakon o poljoprivredi, Narodne novine, br. 118/18, 42/20 i 52/21).

²¹⁹ Navedeni pokazatelji gotovo su identični kao prethodne (2021.) godine kada je udio žena u organizacijskom obliku samoopskrbnog poljoprivrednog gospodarstva iznosio 31%, obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva 30%, u trgovačkim društvima 27%, u obrtima 20% te u zadrugama 18%.

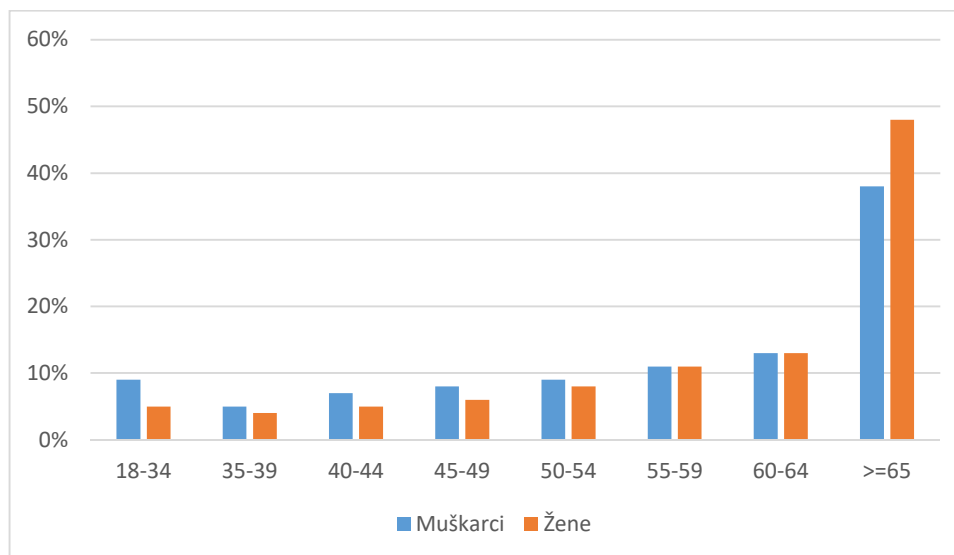
²²⁰ Varaždinska županija, Krapinsko-zagorska županija, Koprivničko-križevačka županija i Bjelovarsko-bilogorska županija.

²²¹ Karlovačka županija, Zagrebačka županija, Sisačko-moslavačka županija i Grad Zagreb.

²²² Ličko-senjska županija i Primorsko-goranska županija.

²²³ 38% svih muškaraca poljoprivrednika je starije od 65 godina što znači da su muškarci poljoprivrednici prosječno mlađi od žena poljoprivrednica.

²²⁴ U najstarijoj dobnoj skupini podaci o obrazovanju nisu dostupni za 40% nositeljica poljoprivrednih gospodarstava, a njih 31% ima završeno najviše osnovnu školu.

Gledajući samo dobnu skupinu od 18 do 39 godina, koja obuhvaća mlade poljoprivrednike²²⁶, uočavamo podzastupljenost žena kao nositeljica poljoprivrednih gospodarstava – mlađe žene čine **19,4%** mladih nositeljica OPG-ova i SOPG-ova pri čemu njih 27% ima visokoškolsko obrazovanje, nasuprot 13% muškaraca²²⁷. Istovremeno 28% ugovorenih potpora za tip operacije 6.1.1. *Potpora mladim poljoprivrednicima* dodijeljeno je poljoprivrednim gospodarstvima čije su nositeljice ili odgovorne osobe žene. Ovi podaci ukazuju na značajan potencijal koji imaju mlade žene za pokretanje poljoprivrednih aktivnosti te jačanje poljoprivrednih gospodarstava te je stoga važno prilikom dizajniranja potpora za mlade poljoprivrednike/ce i početnike/ce voditi računa o rodnoj dimenziji potpora, a kako bi se povećale mogućnosti mladih žena za bavljenje poljoprivredom te iskoristio njihov puni potencijal.

Prema podacima Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, poljoprivredna gospodarstva čije su nositeljice ili odgovorne osobe žene (poljoprivrednice) su u sklopu mjere 4 „Ulaganja u fizičku imovinu“ i mjere 6 „Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja“²²⁸ Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.–2020. ukupno ugovorile 621 projekt u iznosu od 19.027.961,26 kn, a što čini 25% svih ugovorenih iznosa projekata u okviru te dvije mjere zaključno s 2022.²²⁹

Kao i u prethodnom izvještajnom razdoblju, najmanji udio projekata ugovorenih od strane poljoprivrednica ugovoren je u okviru tipova operacija 4.1.1. *Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava* – 17%, 4.1.2. *Zbrinjavanje, rukovanje i*

²²⁶ Sukladno UREDBI (EU) br. 1307/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17.12.2013., mladi poljoprivrednici su definirani kao fizičke osobe koje prvi put osnivaju poljoprivredno gospodarstvo kao upravitelji poljoprivrednog gospodarstva ili koje su već bile osnovele takvo poljoprivredno gospodarstvo u razdoblju od pet godina prije podnošenja prvog zahtjeva u okviru programa osnovnih plaćanja ili programa jedinstvenih plaćanja po površini te koje nisu starije od 40 godina u godini podnošenja zahtjeva.

²²⁷ Ovaj podatak sukladan je nalazima iz članka „Rodna perspektiva u procjeni socioekonomskih nejednakosti ruralnih područja: položaj žena kao indikator društvenih promjena“ doc. dr. sc. Nataše Bokan koja je analizirajući podatke o obrazovanju žena i muškaraca u urbanim i ruralnim područjima ustanovila da iako žene u ruralnim područjima (a tu se prije svega misli na općine) imaju značajno manje izgleda za stjecanje diploma nego žene u urbanim područjima (gradovima), ta razlika je još značajnija za muškarce. Diplomiranih muškaraca sa sela ima bitno manje i u odnosu na žene sa sela i u odnosu na muškarce iz grada.

²²⁸ Više na poveznici www.ruralnirazvoj.hr.

²²⁹ Navedeno predstavlja pad u ukupnom broju projekata ugovorenih od strane žena poljoprivrednica u okviru mjere 4 i mjere 6 u odnosu na 2021. godinu kada je ugovoreno 2.568 projekata, no udio projekata ugovorenih od strane žena poljoprivrednica ostao je nepromijenjen (25%).

korištenje stajskog gnojiva u cilju smanjenja štetnog utjecaja na okoliš – 17% te 4.2.2. Korištenje obnovljivih izvora energije – 13%. Navedeni tip operacije zahtijevao je 50% vlastitog sufinanciranja projekata (osim za mlade poljoprivrednike) te manji broj ugovorenih projekata od strane poljoprivrednica za taj tip operacija potencijalno može ukazivati i na slabije financijske mogućnosti za razvoj i modernizaciju poljoprivrednih gospodarstava koje vode poljoprivrednice, a što je učestala prepreka ženskom poduzetništvu, kao i na nepovoljnu strukturu poljoprivrednih gospodarstava kojim upravljaju žene u smislu uvjeta prihvatljivosti (primjerice nedovoljna ekonomska veličina gospodarstva). U okviru tipova operacija u mjeri 6 „Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja“ poljoprivrednice su ugovorile nešto više od četvrtinu svih projekata. Navedena mjera obuhvaća mlade poljoprivrednike, mala poljoprivredna gospodarstva te pokretanje i razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima te, za razliku od mjere 4, nije zahtijevala sufinanciranje (s izuzetkom tipa operacije 6.4.1. *Ulaganja u razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima*).

Grafikon: Ugovoreni projekti iz mjere 4 „Ulaganja u fizičku imovinu“ i mjere 6 „Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja“ Programa ruralnog razvoja RH za razdoblje 2014 –2020., prema spolu

Uz navedeno, tijekom 2022. godine je u okviru mjere 7 „*Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima*“, tipa operacije 7.4.1. „*Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu*“ ugovoreno ukupno 88 projekata²³⁰ što poticajno djeluje na zapošljavanje žena u ruralnim područjima te na bolje mogućnosti usklađivanja poslovnog i obiteljskog života.²³¹

²³⁰ Tijekom 2021. godine ugovoreno je 198 projekata u okviru mjere 7.

²³¹ Riječ je o aktivnostima vezanim uz financiranje aktivnosti izgradnje, rekonstrukcije i opremanja građevine za ostvarivanje organizirane njege, odgoja, obrazovanja i zaštite djece do polaska u osnovnu školu (dječji vrtić, rekonstrukcija i opremanje prostora za izvođenje programa predškole u osnovnoj školi te rekonstrukcija i opremanje prostora za igraonicu pri knjižnici, zdravstvenoj, socijalnoj, kulturnoj i sportskoj ustanovi, udruzi te drugoj pravnoj osobi u kojima se provode kraći programi odgojno-obrazovnog rada s djecom rane i predškolske dobi).

8.1.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Iako su aktivno uključene u rad gospodarstava, očuvanje obitelji te kulturnih tradicija u ruralnim područjima, svega 29% žena u RH su nositeljice poljoprivrednih gospodarstava, pri čemu su izložene višoj stopi rizika od siromaštva i nezaposlenosti, a društvena i socijalna infrastruktura nužna za dostojanstven život i usklađivanje poslovnog i obiteljskog života još uvijek im nije u potpunosti dostupna.

I u ovom izvještajnom razdoblju najviše visokoobrazovanih žena nositeljica PG-a (obiteljskih gospodarstava i samoopskrbnih poljoprivrednih gospodarstava) nalazi se u mlađim dobnim skupinama, a mlade poljoprivrednice su bile uspješne u prijavi na mjere ruralnog razvoja za mlade. Međutim, podaci o dobnoj strukturi žena nositeljica PG-a pokazuju kako je gotovo polovica žena nositeljica PG-a starija od 65 godina te nižeg stupnja obrazovanja što upućuje na nužnost socijalnih usluga za starije žene ali i nužnost cjeloživotnog obrazovanja i važnost savjetodavnih usluga za poljoprivrednike/ce.

Pravobraniteljica smatra pozitivnim aktivnosti Ministarstva poljoprivrede koje su usmjerene na financiranje istraživanja o ženama i rodnoj ravnopravnosti u ruralnim područjima, kao i aktivnosti edukacije žena vezano uz poduzetništvo u poljoprivrednom sektoru, a što je sukladno ranijim višekratno upućivanim preporukama Pravobraniteljice.

S obzirom da je od provedbe studije koja se bavila položajem žena na ruralnim područjima u RH prošlo više od deset godina, Pravobraniteljica ukazuje kako je potrebno provesti **nove studije i istraživanja** kako bi se utvrdile trenutne okolnosti te donijele **adekvatne mjere i strateški dokumenti** za ovu posebno osjetljivu društvenu skupinu.

Imajući u vidu navedeno, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Provesti cjelovito istraživanje o položaju i potrebama žena u ruralnim područjima te o utjecaju žena na razvoj ruralnih područja s uključenom analizom poljoprivrednog sektora iz rodne perspektive.
- (2) Prioritetno donositi posebne mjere koje bi se na sveobuhvatan način odnosile na položaj žena u ruralnim područjima te osigurati dosljednu provedbu načela poticanja ravnopravnosti spolova u okviru Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023.-2027. te Strategije poljoprivrede do 2030.
- (3) Izraditi rodnu analizu provedbe mjera poticanja poljoprivrede te donositi posebne mjere za poticanje poduzetništva žena u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu na razini županija.
- (4) Daljnje sustavno osnaživati žene u ruralnim područjima, a posebice mlade žene, budući da one predstavljaju značajan društveni i gospodarski potencijal razvoja ruralnih područja i to primarno kroz povećanje mogućnosti za cjeloživotno obrazovanje, dostupnost financijskih sredstava za pokretanje poslovanja u poljoprivrednom i nepoljoprivrednom sektoru i nastavak jačanja usluga za usklađivanje profesionalnog i privatnog života u ruralnim područjima.
- (5) Nastaviti s provedbom edukacija o osnivanju i razvoju poljoprivrednih gospodarstava te razvoju nepoljoprivrednih djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima te uključiti informiranje poljoprivrednica o zadružnom poslovanju i mogućnostima udruživanja u proizvođačke organizacije.

(6) Osigurati sustavnu podršku ženama u pripremi projekata za financiranje iz europskih fondova namijenjenih ribarstvu i poljoprivredi od strane potpornih poduzetničkih institucija te o istome voditi rodno segregiranu statistiku.

(7) Osigurati kontinuiranu skrb za žene starije životne dobi koje žive u samačkim domaćinstvima i pritom imaju poljoprivredna gospodarstva, uz pružanje podrške njihovom uključivanju u društvene i kulturne aktivnosti u zajednici.

8.2. ŽENE S INVALIDITETOM

Imajući u vidu da su žene i djevojke s invaliditetom, sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom Ujedinjenih naroda²³² posebno osjetljiva skupina izložena riziku višestruke diskriminacije, a što prepoznaje i Strategija Vijeća Europe za osobe s invaliditetom 2017. – 2023.²³³, Pravobraniteljica je nastavila pratiti njihov položaj u RH, a posebno vezano uz tržište rada, ostvarivanje prava iz sustava socijalne skrbi, rodno utemeljenog nasilja, položaja u zatvorskom sustavu, reproduktivnog zdravlja i socijalnog uključivanja. Što se tiče problema s kojima se žene i djevojke s invaliditetom najčešće susreću u životu i na koje se najčešće pritužuju, prednjače pritužbe i traženje informacija iz područja socijalne zaštite, zatim, radnih odnosa (npr. ne osiguravanje razumne prilagodbe vezano uz invaliditet i dr.), zapošljavanja, zatim, općenito u vezi s pravima iz više područja, iz područja pristupačnosti i mobilnosti, iz područja mirovinskog osiguranja te zdravstva.²³⁴

Važno je naglasiti kako je trenutno na snazi *Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine (Nacionalni plan)* i *Akcijski plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2024. godine (Akcijski plan)*. U Akcijskom planu detaljnije su razrađene mjere iz Nacionalnog plana, te se na žene s invaliditetom direktno odnose **2 mjere**: (1) mjera „Edukacija i promicanje aktivne implementacije UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom s ciljem zaštite i promicanja prava osoba s invaliditetom“, u okviru posebnog cilja „Poboljšanje pristupačnosti sadržaja javnog života te jačanje sigurnosti u kriznim situacijama“, u svrhu informiranja i senzibiliziranja javnosti o mogućnostima uključivanja osoba s invaliditetom, s posebnim naglaskom na djevojčice i žene s invaliditetom. (2) u okviru posebnog cilja „Deinstitucionalizacija i prevencija institucionalizacije osoba s invaliditetom“ planirana je mjera „Osnaživanje pružatelja podrške osobama s invaliditetom u zajednici“ u kojoj se navodi da je osobama s invaliditetom potrebno osigurati pristupačne informacije o spolnim i reproduktivnim pravima. Pravobraniteljica će u narednom razdoblju nastaviti pratiti provedbu ovih mjera.²³⁵

Analiza relevantnih podataka za 2022., pokazuje da u RH živi ukupno **636.965 osoba s invaliditetom** od čega **277.274 žena (43,54%)** i **359.691 muškaraca (56,46%)** iz čega proizlazi da su razlike minorne

²³² Članak 6. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 6/07).

²³³ Strategija govori o perspektivi ravnopravnosti spolova navodeći kako se žene i djevojke s invaliditetom često suočavaju s dodatnim preprekama i većim razinama diskriminacije u svojem pristupu ljudskim pravima i aktivnostima u usporedbi s muškarcima. Također, Strategija govori i o višestrukoj diskriminaciji koja prijeti brojnim osobama s invaliditetom zbog njihovih specifičnih situacija ili na određenim temeljima (između ostalog, i temeljem spola).

²³⁴ Podaci Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

²³⁵ U tijeku je prikupljanje podataka od strane nositelja mjera navedenog strateškog dokumenta za izradu izvješća o provedbi Nacionalnog plana i njemu pripadajućeg Akcijskog plana.

naspram 2021.²³⁶ Najveći broj žena s invaliditetom, živi u Gradu Zagrebu, zatim Splitsko-dalmatinskoj županiji, Zagrebačkoj županiji, Osječko-baranjskoj, Primorsko-goranskoj i Varaždinskoj.²³⁷

U evidenciji HZZ-a, registrirano je **ukupno 117.816 nezaposlenih osoba**²³⁸ od čega su **7.196 osoba s invaliditetom** što iznosi 6,1% od ukupne populacije nezaposlenih osoba prijavljenih u evidenciji HZZ-a.²³⁹ Gledajući spolnu strukturu **nezaposlenih osoba s invaliditetom**, u evidenciji HZZ-a prevladavaju muškarci (3.882 ili 53%), dok **kod ukupne populacije** svih prijavljenih nezaposlenih osoba u evidenciji HZZ-a prevladavaju žene (56%).

Prema podacima HZZ-a, a temeljem Očevidnika zaposlenih osoba s invaliditetom, zabilježeni su podaci za 16.722 osoba s invaliditetom koje zadovoljavaju kriterije Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja očevidnika zaposlenih osoba s invaliditetom²⁴⁰ te je među njima 46% žena.

U mjere aktivne politike zapošljavanja u 2022., uključeno je ukupno 1.708 osoba s invaliditetom što je za 9,5% više nego u 2021., kada je bilo uključeno 1.560 osoba. Od tog broja, 1.052 (62%) su muškarci, a 656 (38%) su žene. Također, značajno je navesti i kako su u mjere novouključene 943 osobe s invaliditetom odnosno 565 muškaraca (60%) i 378 žena (40%). U odnosu na prošlu godinu, broj novouključenih osoba s invaliditetom u mjere aktivne politike zapošljavanja povećao se za 23,2%.²⁴¹ Osobe s invaliditetom uključene u mjere čine 3% ukupno uključenih u mjere aktivne politike zapošljavanja.

²³⁶ U 2021. evidentirano je da u Republici Hrvatskoj živi ukupno 608.538 osoba s invaliditetom od čega 261.728 žena (43%) i 346.810 muškaraca (57%).

²³⁷ U **Gradu Zagrebu** je ukupno 113.475 osoba s invaliditetom od čega **56.231 žena (49%)**, zatim, u **Splitsko-dalmatinskoj županiji** je ukupno 73.354 osoba s invaliditetom od čega **31.799 žena (43%)**, u **Zagrebačkoj županiji** je ukupno 42.865 osoba s invaliditetom od čega **19.068 žena (44%)**, u **Osječko – baranjskoj županiji** je ukupno 43.438 osoba s invaliditetom od čega **18.211 žena (42%)**, u **Primorsko-goranskoj županiji** je ukupno 33.693 osoba s invaliditetom od čega **16.407 žena (48%)** i u **Varaždinskoj županiji** je ukupno 26.287 osoba s invaliditetom od čega **12.653 žena (48%)**.

²³⁸ Navedeni podaci odnose se na dan 31.12.2022.

²³⁹ U 2021., na HZZ je bilo prijavljeno 6.179 osoba s invaliditetom.

²⁴⁰ Narodne novine, br. 75/18.

²⁴¹ U 2021., novouključeno 765 osoba s invaliditetom.

Tabela: Osobe s invaliditetom uključene u mjere aktivne politike zapošljavanja u 2022., prema vrsti intervencije i spolu

Intervencija	Aktivni		Novouključeni		Ukupni	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Javni radovi	249	123	237	165	486	288
Obrazovanje	24	39	73	66	97	105
Očuvanje radnih mjesta	18	7	1	1	19	8
Osposobljavanje na radnom mjestu	16	6	23	21	39	27
Potpore	121	73	155	85	276	158
Potpore pripravnništvo	10	7	2	2	12	9
Potpore pripravnništvo u javnim službama	4	4	25	9	29	13
Samozapošljavanje	14	10	6	6	20	16
Stalni sezonac	20	9	23	14	43	23
Usavršavanje	11	0	20	9	31	9
Ukupno	487	278	565	378	1052	656

Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom isplaćivao je (2022.) poticaje za zapošljavanje osoba s invaliditetom za niz različitih namjena, a njih je koristilo **788 poslodavaca** za zapošljavanje **2.603 osoba s invaliditetom** (1.414 muškaraca ili 54% i 1.189 žena ili 46%)²⁴², a isplaćeno je ukupno 135.824.946,54 kn/18.027.068,36 EUR za zapošljavanje osoba s invaliditetom i u vezi sa zapošljavanjem osoba s invaliditetom (stručno osoblje). Također, Centri za profesionalnu rehabilitaciju proveli su **ukupno 1.117 usluga profesionalne rehabilitacije**, a od tog broja se 528 usluga odnosilo na žene s invaliditetom (47%), a 589 usluga na muškarce s invaliditetom (53%).²⁴³

Značajno je spomenuti kako se, prema dostavljenim podacima, tijekom 2022., unutar HZZ-a kontinuirano radilo na pripremi za zapošljavanje osoba s invaliditetom kako bi se što uspješnije integrirale na tržište rada. Pored uobičajenih konzultacija i savjetovanja od strane savjetnika za zapošljavanje, dodatno je 361 osoba s invaliditetom uključena u usluge profesionalnog savjetovanja (individualno profesionalno informiranje i savjetovanje i grupno profesionalno informiranje) od strane savjetnika specijaliziranih za profesionalnu rehabilitaciju i razvoj karijere.²⁴⁴

²⁴² Razvidno je kako je u 2022. došlo do povećanja broja poslodavaca koji koriste poticaje naspram 2021. (u 2021. je poticaje koristilo 630 poslodavaca). Također, u 2022. se povećao i broj osoba s invaliditetom za koje su isplaćeni poticaji naspram 2021. (u 2021. je bilo 2.155 osoba s invaliditetom).

²⁴³ Centri za profesionalnu rehabilitaciju su u 2021. proveli ukupno 906 usluga profesionalne rehabilitacije od čega 405 (45%) za žene s invaliditetom, a 501 (55%) za muškarce s invaliditetom.

²⁴⁴ Nezaposlene osobe s invaliditetom naručuju se na usluge profesionalne rehabilitacije koje provode centri za profesionalnu rehabilitaciju (Zagreb, Rijeka, Osijek i Split). Od strane HZZ-a u centre su upućene 143 osobe s invaliditetom, a utrošena financijska sredstva za troškove puta, smještaja i prehrane osoba iznosila su ukupno 25.275,66 kn/3.354,66 EUR.

Također, a vezano uz pitanje o broju žena s invaliditetom koje su tijekom 2022. koristile **prava u sustavu socijalne skrbi** sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi, u studenom 2022. bilo je 21.784 žena s invaliditetom koje su ostvarivale pravo na osobnu invalidninu od ukupno 44.860 korisnika osobne invalidnine što predstavlja udio od 48 % žena s invaliditetom u ukupnom broju korisnika/ca navedenog prava. Pravo na doplatu za pomoć i njegu ostvarivalo je 49.450 žena s invaliditetom od ukupno 89.652 korisnika doplatu za pomoć i njegu što predstavlja udio od 55% žena s invaliditetom u ukupnom broju korisnika/ca navedenog prava.²⁴⁵

Prema podacima MUP-a, a vezano uz prekršajna djela nasilja u obitelji, za žrtve nasilja koje uživaju posebnu zaštitu, u 2022. **evidentirano je 135 žrtava s invaliditetom** (74 žene – 55% i 61 muškarac – 45%) što iznosi 1,4% od sveukupnog broja oštećenih osoba.²⁴⁶ Iako je ukupno gledano evidentiran veći broj žrtava s invaliditetom naspram 2021., i dalje se radi o niskoj stopi prijavljenog nasilja u obitelji od strane osoba s invaliditetom. Gledano po dobnoj strukturi žrtava s invaliditetom, razvidno je da je (u 2022.) njih 12 mlađe od 18 godina, 16 ih je u dobi od 18 – 30 godina, 31 je u dobi od 31 – 50 godina, 33 u dobi od 51 – 65 godina te njih 43 starije od 65 godina. I u ovom izvještajnom razdoblju je najveći broj žrtava iznad 65 godina što upućuje na probleme s kojima se općenito susreću starije osobe, a posebno ukoliko su k tome i osobe s invaliditetom.

Također, s obzirom na dostavljene podatke MUP-a, za pretpostaviti je kako su općenito gledano sve osobe s invaliditetom, a posebice žene s invaliditetom, u povećanom riziku od obiteljskog nasilja, a posebno se postavlja **pitanje tamnih brojki** kada je u pitanju obiteljsko nasilje nad ženama s invaliditetom s obzirom na činjenicu njihove značajnije ekonomske i druge ovisnosti o obitelji. S tim u vezi, od izuzetne je važnosti osiguravanje pravovremene i adekvatne zaštite i pomoći ženama s invaliditetom koje su izložene obiteljskom nasilju.

8.3.2022. - Na problematiku rodno utemeljenog nasilja je posebno ukazala i Pravobraniteljica sudjelujući na okruglom stolu „*Ravnopravnost spolova danas za održivo sutra*“ kojeg je organizirala Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske u partnerstvu s Pravobraniteljicom za osobe s invaliditetom, povodom Međunarodnog dana žena, u okviru kampanje „Aktivne i uključene“. Također, Pravobraniteljica je navela ključne mjere i aktivnosti koje je potrebno poduzeti u narednom periodu, a u okviru oporavka od posljedica koje je po društvo i ekonomiju ostavila pandemija bolesti COVID-19.

Prema navodima MROSP-a, a temeljem podataka koje im je dostavilo 24 pružatelja usluga smještaja za žrtve nasilja u obitelji, 4 pružatelja usluge su potpuno pristupačna, 9 pružatelja usluga su djelomično pristupačna jer im nedostaje jedan ili više elemenata pristupačnosti od čega je njih 4 istaknulo kako ima planove za osiguravanje pristupačnosti kroz izgradnju, dogradnju i sl. Kao potpuno nepristupačne za osobe s invaliditetom navedeno je 11 pružatelja usluge od kojih 5 ima plan osiguravanja pristupačnosti, a neki su već i u procesu prilagodbe. Iz dostavljenih podataka proizlazi kako su, u odnosu na prethodnu godinu, strože ocjenjivali pristupačnost uzimajući u obzir sve elemente pristupačnosti (npr. postojanje dizala, rampe, pokretne platforme, ulaza, sanitarnog čvora, taktilnih traka i dr.).

²⁴⁵ Od navedenog broja 39.334 žena s invaliditetom od ukupno 70.991 korisnika/ca ostvarivalo je pravo na doplatu za pomoć i njegu u punom iznosu (120% osnovice odnosno 600 kn mjesečno), a 10.116 žena s invaliditetom od ukupno 18.661 korisnika/ca ostvarivalo je pravo na doplatu za pomoć i njegu u smanjenom iznosu (84% osnovice odnosno 420 kn mjesečno).

²⁴⁶ Prema podacima MUP-a, u 2021., za prekršajna djela nasilja u obitelji, evidentirano je 111 žrtava nasilja osoba s invaliditetom od čega 62 žene (56%) i 49 muškaraca (44%).

25.10.2022. - U vezi sa skloništima i ženama žrtvama nasilja u obitelji, Pravobraniteljica je sudjelovala na **27. hrvatskom simpoziju osoba s invaliditetom s međunarodnim sudjelovanjem** na temu „*Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom – o nama uvijek s nama – od slogana do realnosti*“. Tijekom simpozija održana su predavanja u vezi sa zapošljavanjem osoba s invaliditetom, osnovama za korištenje poticaja (potpora) pri zapošljavanju, vještačenja osoba s invaliditetom, novih tehnologija koje poboljšavaju kvalitetu života osoba s invaliditetom, izazova, pozitivnih iskustava i preporuka u pružanju podrške žrtvama i svjedocima/svjedokinjama kaznenih djela te ulozi skloništa u procesu zaštite žrtve obiteljskog nasilja. Pravobraniteljica je posebno sudjelovala u temama vezanim za nasilje u obitelji te je posebno istaknula da postoje skloništa koja nemaju odgovarajuću infrastrukturu za osobe s invaliditetom.

Slijedom navedenog, potrebno je istaknuti da je u 2022., bio **ukupno 31 zahtjev za smještaj osoba s invaliditetom**, od toga 13 zahtjeva za smještaj djece s teškoćama u razvoju, a uslugu smještaja koristilo je 7 odraslih osoba s invaliditetom i 29 djece s teškoćama u razvoju. Kao neke od razloga zbog kojih nije došlo do realizacije smještaja žena s invaliditetom navodi se da nije bilo zahtjeva, nedostatak kapaciteta skloništa, nepristupačnost skloništa i potreba za tretmanima koje dijete s teškoćama u razvoju pohađa u drugom gradu.

Što se tiče položaja osoba s invaliditetom, posebno **žena s invaliditetom, u zatvorskom sustavu**, prema dostavljenim podacima MPU, proizlazi kako je udio osoba s invaliditetom iznosio 4,17% u populaciji svih zatvorenika/ca koji su izdržavali kaznu zatvora tijekom 2022. Ukupan broj osoba s određenom vrstom invaliditeta unutar zatvorskog sustava iznosio je 216 zatvorenika/ca, a od toga 206 muškaraca i 10 žena.²⁴⁷ Nema zabilježenih slučajeva poroda žena s invaliditetom za vrijeme izdržavanja kazne tijekom 2022.

U odnosu na **spolna i reproduktivna prava žena s invaliditetom** od izuzetne važnosti je pitanje pristupačnosti i dostupnosti zdravstvenih usluga te ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu. S tim u vezi, pažnju treba posvetiti opremljenosti zdravstvenih ustanova ginekološkim stolovima prilagođenim ženama s invaliditetom uzevši u obzir njihovu teritorijalnu rasprostranjenost i pristupačnost, posebice u manjim i ruralnim sredinama, kao i općenito arhitektonskoj (ne)pristupačnosti zdravstvenih ustanova.

Istraživanje Pravobraniteljice o dostupnosti ginekološke zaštite u 2022. - Pravobraniteljica ističe kako je provela istraživanje pod nazivom „*Analiza dostupnosti primarne i sekundarne ginekološke zaštite, s naglaskom na pristupačnost zdravstvenih usluga u području reproduktivnih prava za žene s invaliditetom*“. Pravobraniteljica je istraživanje provodila u odnosu na domove zdravlja i opće bolnice, a istraživanje se provodilo do 31.8.2022. Što se tiče domova zdravlja, do 31.8.2022., bili su zaprimljeni odgovori 20 od ukupno 48 kontaktiranih domova zdravlja za ukupno 49 ambulant. Kao ključni problemi u domovima zdravlja navodi se: fizička nedostupnost zdravstvene usluge,²⁴⁸ neprilagođenost

²⁴⁷ MPU napominje kako se radi o podacima za koje se ne vode službene evidencije, već se podaci prikupljaju temeljem neposrednih saznanja. Također, kod velikog broja spomenutih zatvorenika/ca nije provedeno vještačenje kako bi se utvrdio stupanj invaliditeta ili zatvorski sustav ne raspolaže tim podacima. U navedene podatke uključene su osobe koje imaju uglavnom oštećenja lokomotornog sustava, oštećenja sluha, više vrsta oštećenja te je manji dio sa intelektualnim i mentalnim oštećenjima. Određeni dio koristi ortopedska pomagala – štake i invalidska kolica.

²⁴⁸ Malo više od polovice ambulant nalazi se na 1. ili 2. katu u zgradi od čega ih je u zgradi bez dizala 27%. Zatim, ukupno 7 od 26 ambulant je nedostupno, dok se 21 ambulanta nalazi u prizemlju zgrade ili suterenu te imaju ulaz u ravni ili rampu; među svim prikupljenim upitnicima 14% ambulanata je nedostupno. Dizalo se nalazi u 22 doma zdravlja, rampu ima njih 16, a taktilne površine 4. Jedan dom zdravlja navodi da se problem nedostupnosti rješava slanjem pacijentica u županijske opće bolnice.

ginekoloških stolova ženama s invaliditetom te neadekvatni prostorni i infrastrukturni uvjeti²⁴⁹ te nedovoljna edukacija zdravstvenih radnika/ca. Interesantno je da čak 19 ambulanti (39%) nije odgovorilo na pitanje „*Koja su tri najvažnija problema vezana uz zdravstvenu zaštitu žena u području u kojem djeluje Vaša ambulanta/ordinacija iz perspektive rada s pacijenticama?*“²⁵⁰ Što se tiče općih bolnica, do 31.8.2022., bili su zaprimljeni odgovori 13 od 20 općih bolnica. U općim bolnicama je, prema dobivenim rezultatima, bolja situacija nego u domovima zdravlja pa tako se primjerice navodi da sve bolnice imaju dostupno dizalo, a jedna bolnica navodi da ima multimedijски interaktivni sustav za usmjeravanje osoba s invaliditetom. Nadalje, svih 13 općih bolnica navodi da natpisi unutar bolnice jasno vode pacijentice do ambulate. Također, 9 općih bolnica navodi da sve ambulate imaju ginekološki stol za osobe s invaliditetom, 1 bolnica ima kabinu za presvlačenje prilagođenu osobama s invaliditetom, a u 2 bolnice se toalet za osobe s invaliditetom nalazi na katu na kojem je odjel za ginekologiju. Vezano uz poteškoće u pružanju zdravstvene skrbi pacijenticama s invaliditetom 3 su bolnice navele određene poteškoće i to nastavno na pitanje pokretljivosti pacijenata/ica i postizanje odgovarajućeg položaja da bi pregled bio izvediv, zatim, izostanak sanitarnog čvora i stola za pregled te poteškoće vezano uz ginekološki pregled i operativni zahvat (nije precizirano). Isto tako, 9 općih bolnica smatra da su prostorni/infrastrukturni uvjeti i opremljenost ambulate/ordinacije odgovarajući za pružanje zdravstvene skrbi pacijenticama s invaliditetom. Kao ključne probleme navode: nedostatak osoblja, odnosno, zdravstvenih radnika/ca te educiranost istih, prilagođavanje prostornih uvjeta, veće kabine za presvlačenje te nedovoljna upućenost žena u primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Što se tiče reproduktivnih prava, žene s invaliditetom još uvijek u dovoljnoj mjeri ne ostvaruju svoja reproduktivna prava što se odražava i na ostvarivanje roditeljstva. Ipak, prema podacima HZJZ-a, došlo je do blagog porasta žena s invaliditetom koje su rodile u 2022. Naime, prema dostavljenim podacima, u 2022. je evidentirano **1.696 žena s invaliditetom koje su rodile**, a njihov udio u ukupnoj populaciji broja žena koje su rodile u RH čini 4,9%.²⁵¹ Najveći udio žena s invaliditetom, u ukupnom broju žena koje su rodile u 2022. - iznosi 33,1% (u dobi od 20-24 godine), dok najmanji udio iznosi 0,1% (u dobi od 14 godina i manje te 45 godina i više). Prema županiji prebivališta, najveći udio žena s invaliditetom u ukupnoj populaciji roditelja ima Međimurska županija (16,2%), a najmanji Dubrovačko-neretvanska (1,5%).

Vezano uz **socijalno uključivanje žena s invaliditetom**, spomenimo da MROSP navodi da je u nadležnosti Ministarstva, u provedbi (2022.) bilo ukupno 278 projekata sufinanciranih iz Europskog socijalnog fonda, ukupne vrijednosti 529.332.967,89 kn/70.254.558,08 EUR koji su kao pripadnike/ce

²⁴⁹ Prema dostavljenim podacima, 13 ambulanti ne odgovara na pitanje ili nema ginekološki stol prilagođen za žene s invaliditetom (26,5% od ukupnog broja). U pravilu ne postoje posebne kabine za presvlačenje žene s invaliditetom (svega njih 4 navodi da ima takve kabine), kao niti neka dodatna pomagala (3 navodi dodatna pomagala, mimo onoga što je navedeno u drugim pitanjima, i to se u pravilu odnosi na dostupnost kolica u prostoru doma zdravlja). Istovremeno 24 ih smatra da su opremljenost ambulate/ordinacije odgovarajući za pružanje zdravstvene skrbi pacijenticama s invaliditetom, 3 smatra da nisu, dok preostalih 22 ne zna, ne može procijeniti, ili ne odgovara na navedeno pitanje.

²⁵⁰ Od onih koji su odgovorili na ovo pitanje, značajan broj njih ističe nedostatak liječnika/ca, a od ostalih problema navode: preopterećenost brojem pacijenata i kazuistikom i dijagnozama koje zahtijevaju dodatni tretman i praćenje; prijevoz do ambulate, pratnja, ponekad izostanak suradnje zbog mentalnih poteškoća; nepovezanost primarne i sekundarne djelatnosti; neobavljanje tražene dijagnostičke obrade, nedolazak na zadani termin kontrole; neusklađenost programa za upis i obradu pacijenata između primarne i sekundarne zdravstvene zaštite; potreba novog UZV bolje rezolucije, organiziran transport cervikalnih briseva u Zagreb ili izrada istih u području KBZ, call centar na razini doma zdravlja koji bi rasteretio ambulantu od stalne obveze javljanja na telefon; duljina čekanja nalaza (papa test, brisevi); veličina ambulate (nedovoljno prostora za kretanje invalidskim kolicima, veličina prostora za presvlačenje, zajednički ultrazvuk izvan ordinacije; duljina čekanja na nalaz papa testa; neredovito javljanje na preglede; problem nedostatka ortopedskih pomagala, omogućiti rad ginekološke ambulate 1x tjedno (u trenutku istraživanja radile su 2x mjesečno), urediti i opskrbiti sanitarni čvor i čekaonicu; nedovoljna informiranost pacijentica o pružanju usluga u domu zdravlja; otežana komunikacija sa osobama sa smetnjama u razvoju.

²⁵¹ Prema podacima iz 2021. broj žena s invaliditetom koje su rodile iznosio je 1.531 žene, odnosno, 4% od ukupnog broja žena koje su rodile u RH.

ciljnih skupina uključivali osobe s invaliditetom. Navedeni projekti obuhvatili su 5.529 osoba s invaliditetom pri čemu je broj žena s invaliditetom iznosio 2.648. Projekti su se provodili u okviru poziva vezanih za razvoj usluge osobne asistencije za osobe s invaliditetom, širenje mreže socijalnih usluga u zajednici, aktivno uključivanje i poboljšanje zapošljivosti te razvoj inovativnih socijalnih usluga i dr. Najveći broj projekata provodio se na području Šibensko-kninske županije (78 projekata), zatim slijedi, Grad Zagreb (40 projekata), Splitsko-dalmatinska županija (28 projekata), Sisačko-moslavačka (18 projekata), Osječko-baranjska (16 projekata). Tijekom 2022., je bilo u provedbi ukupno 240 projekata financiranih iz nacionalnih sredstava ukupne vrijednosti 104.260.057,00 kn/13.837.687,57 EUR koji su kao pripadnike/ce ciljanih skupina uključivali osobe s invaliditetom. Navedeni projekti obuhvatili su 14.883 osoba s invaliditetom pri čemu je broj žena s invaliditetom iznosio 8.167. Projekti su se provodili u okviru „Poziva za prijavu dvogodišnjih programa udruga koje pružaju usluge asistencije osobama s invaliditetom u RH od 2022. – 2023.“ te „Razvoja i širenja mreže socijalnih usluga koje pružaju udruge za razdoblje od 2020. – 2023.“. Najveći broj projekata financiranih iz nacionalnih sredstava provodio se na području Grada Zagreba (51 projekt), zatim, na području Splitsko-dalmatinske županije (24 projekta) i na području Primorsko-goranske županije (15 projekata).

21.1.2022. - Pravobraniteljica je kroz svoje djelovanje, prepoznala važnost socijalnog uključivanja žena s invaliditetom u društvene procese te važnost edukacije stoga je, u suradnji s Ministarstvom regionalnog razvoja i fondova EU, na sastanku održanom na navedeni datum dogovorila nastavak suradnje na provođenju edukacija na temu ravnopravnosti spolova u okviru predmetnih programa. Edukacijama koje se provode od 2015. godine do sada, obuhvaćeno je više od 1.800 osoba iz sustava upravljanja i kontrole Europskih strukturnih i investicijskih fondova (ESI fondova) koje su stekle osnovna znanja o horizontalnim načelima antidiskriminacije, ravnopravnosti spolova i **pravima osoba s invaliditetom**, kao i o dijelovima projektnog ciklusa u kojima je ova načela potrebno uzeti u obzir.²⁵²

8.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Žene s invaliditetom u riziku su višestruke diskriminacije, a što utječe na sve aspekte njihova života. Rodni stereotipi i predrasude isprepleteni s predrasudama spram osoba s invaliditetom, posebice u pogledu njihovih znanja i vještina, mogu dugoročno utjecati na smanjene mogućnosti ekonomske neovisnosti žena s invaliditetom, kao i nemogućnost ostvarivanja samostalnog života. Politike zapošljavanja osoba s invaliditetom stoga moraju biti rodno osjetljive, odnosno voditi računa o ravnomjernom uključivanju muškaraca i žena kako bi oni imali jednake šanse na tržištu rada, a uz nužnost daljnjeg povećanja uključivanja osoba s invaliditetom u svijet rada radi stjecanja ekonomske neovisnosti.

Značajan problem za žene s invaliditetom predstavlja nasilje u obitelji s obzirom na to da su iste posebno ovisne o partneru i drugim članovima obitelji te ukoliko nisu ekonomski neovisne otežano im je

²⁵² Naime, slijedom ispunjavanja prethodnih (*ex-ante*) uvjeta operativnih programa „Učinkoviti ljudski potencijali“ (OPULJP), „Konkurentnost i kohezija“ (OPKK) te Programa ruralnog razvoja (PRR), upravljačka su tijela dužna organizirati edukacije o suzbijanju diskriminacije, ravnopravnosti spolova i primjeni Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom za sve zaposlene u sustavima upravljanja i kontrole navedenih EU programa. U tom smislu, Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova EU te MROSP u svojstvu upravljačkih tijela OPKK-a i OPULJP-a u suradnji sa DŠJU, nastavljaju s provedbom edukacije za novozaposlene osobe i osobe u sustavima upravljanja i kontrole ESI fondova koje još nisu prošle edukaciju, zaključno s 2023. godinom. Planirano je održavanje ukupno deset jednodnevnih treninga tijekom 2022. godine koji će se održavati mrežnim putem. U provedbu treninga u ulozi trenera uključeno je ukupno 10 trenera koji dolaze iz upravljačkih tijela OPKK-a i OPULJP-a, te iz ULJPPNM, Ureda za ravnopravnost spolova, Ureda pučke pravobraniteljice, Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom te Ureda pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

prijavljivanje nasilja i napuštanje nasilne okoline. U tom smislu je važan rad SOIH - SOS telefona za žene s invaliditetom žrtve nasilja koji pruža usluge savjetovanja, informiranja i psihosocijalne podrške ženama s invaliditetom, a potreban je i dodatni angažman na prilagodbi postojećih domova i skloništa za žrtve nasilja u obitelji pri čemu je posebno potrebno nove kapacitete planirati na način da su u mogućnosti pružiti usluge ženama s invaliditetom.

Iako se i tijekom 2022., nastavio pozitivan trend povećanja broja žena s invaliditetom koje su rodile, ipak se i dalje radi o relativno malom udjelu u ukupnom broju roditelja te je pozitivno uvrštavanje mjere kroz koju su planirane edukacije stručnih radnika, skrbnika, roditelja i osoba s invaliditetom o spolnim, reproduktivnim i roditeljskim pravima osoba s invaliditetom u Akcijski plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2024. Svakako je potrebno nastaviti s provedbom svih mjera usmjerenih na poboljšanje položaja žena s invaliditetom i njihovu zaštitu.

Nastavno na navedeno, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Osigurati veću prisutnost žena s invaliditetom u javnom i medijskom prostoru te u procesima odlučivanja radi povećanja vidljivosti njihovih potreba.
- (2) Provoditi sveobuhvatne edukacije institucija, organizacija civilnoga društva i zdravstvenih djelatnik/ca o svim pitanjima značajnima za položaj žena s invaliditetom, a posebice vezano uz zaštitu od nasilja u obitelji, ostvarivanje reproduktivnih i zdravstvenih prava te obrazovanje i zapošljavanje.
- (3) Osigurati rodno osjetljiv i uključiv pristup prilikom kreiranja javnih politika za osobe s invaliditetom te prilikom pružanja svih oblika pomoći, podrške i provedbe aktivnosti za žene s invaliditetom, a posebno prilikom izgradnje infrastrukture i pružanja usluga vezano uz zaštitu od nasilja u obitelji.
- (4) Razraditi mehanizme edukacije i zaštite osoba s invaliditetom iznad 65 godina, a posebno žena s invaliditetom iznad 65 godina, kao posebno vulnerabilne skupine osoba.
- (5) Prikupljati rodno segregirane podatke pri izvještavanju o pokazateljima u Nacionalnom planu izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. – 2027. i Akcijskom planu izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. – 2024., a sukladno članku 17. ZRS-a.

8.3. PRIPADNICE NACIONALNIH MANJINA

8.3.1. Novi strateški okvir u Republici Hrvatskoj

U posljednjem kvartalu 2022., ULJPPNM formirao je radnu skupinu za izradu *Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027., za razdoblje 2023.-2025.* U radnu skupinu imenovan je savjetnik pravobraniteljice. Do kraja izvještajnog razdoblja održan je jedan sastanak radne skupine. Pravobraniteljica će se u okviru izrade Akcijskog plana zalagati da se njime na odgovarajući način osigura provedba ciljeva iz Nacionalnog plana za uključivanje Roma koji se odnose na pitanja ravnopravnosti spolova.

8.3.2. Aktivnosti u izvještajnoj godini

7.3.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na okruglom stolu „Položaj Romkinja u suvremenom hrvatskom društvu“²⁵³ u organizaciji Saveza Roma u Republici Hrvatskoj „KALI SARA“ u suradnji s Vijećem romske nacionalne manjine Grada Zagreba. Pravobraniteljica je u svom izlaganju istaknula preporuke vezano uz poboljšanje položaja Romkinja, a koje se prije svega tiču potrebe unaprjeđenja reproduktivnog zdravlja Romkinja, rješavanja problema ranih brakova i maloljetničkih trudnoća te veće uključivanje Romkinja u sustave srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja i u područje zapošljavanja i rada. Pritom je nužno paralelno raditi na suzbijanju predrasuda prema pripadnicama romske nacionalne manjine. Nakon okruglog stola Pravobraniteljica je posjetila novootvoreni Romski edukacijsko-kulturni centar gdje se sastala s predsjednicom SRRH „KALI SARA“ Suzanom Krčmar²⁵⁴.

8.4.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na predstavljanju knjige „Hamo i Đezida“²⁵⁵ spisateljice Mane Selim Demaj, u organizaciji Udruge žena Romkinja Hrvatske „Bolja Budućnost“. Pravobraniteljica je podržala izdavanje ovog romana, budući da ima edukativnu dimenziju i snažnu anti-diskriminacijsku poruku, te je prikladan za upotrebu u odgojno-obrazovnom sustavu.

13.4.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na međunarodnoj konferenciji „Romi kao indijska dijaspora - neraskidive veze“²⁵⁶ u organizaciji SRRH „KALI SARA“, kojom je obilježen Svjetski dan Roma. Pravobraniteljica je istaknula da je nužno ustrajno raditi na unaprjeđenju položaja Romkinja u romskoj zajednici i hrvatskom društvu.

14.4.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na radionici o doprinosu tijela za jednakost nacionalnim anti-diskriminacijskim strategijama²⁵⁷, u organizaciji Equinet-a. Na radionici je podijelila svoja iskustva iz procesa izrade nacionalnog strateškog okvira za uključivanje romske nacionalne manjine, budući da je bila uključena kao članica radne skupine.

24.5.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na tribini „Romi - jedinstveni i inspirativni“ u organizaciji Saveza Roma u RH „KALI SARA“, a povodom Svjetskog dana kulturne raznolikosti za dijalog i razvoj (21.5.). Naglasak je bio na doprinosu Roma i Romkinja u području književnosti, slikarstva i drugih umjetničkih smjeroa.

15.7.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na završnoj konferenciji projekta „Uključivanje Roma - ispunjavanje preduvjeta za učinkovitu provedbu politika usmjerenih na nacionalne manjine - FAZA I“²⁵⁸. Nositelj projekta i organizator konferencije je ULJPPNM. Pravobraniteljica je izrazila podršku provedbi projekta kojim se doprinosi unaprjeđenju položaja Romkinja.

12.9.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na sastanku na temu provedbe projekta „Obrazovane Romkinje, osnažene romske zajednice!“²⁵⁹. Nositelj projekta je Savez Roma u RH „Kali Sara“. Pravobraniteljica projekt podupire od njegovih samih začetaka te je već sudjelovala u provedbi pojedinih

²⁵³ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/652>

²⁵⁴ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/654>

²⁵⁵ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/688>

²⁵⁶ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/690>

²⁵⁷ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/691>

²⁵⁸ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/770>

²⁵⁹ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/788>

aktivnosti. Ove godine je u okviru projekta izdan priručnik „Za moje zdravo odrastanje“²⁶⁰ namijenjen mladim Romkinjama, koji sadrži korisne informacije o rodnoj ravnopravnosti, uključujući teme poput obrazovanja, reproduktivnog zdravlja i rodno utemeljenog nasilja.

17.10.2022. - 13.12.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na nizu okruglih stolova „Kako iz začaranog kruga siromaštva?“, organiziranih u okviru projekta „Obrazovane Romkinje, osnažene romske zajednice!“. Okrugli stolovi održani su u Osijeku, Čakovcu i Zagrebu²⁶¹. Pravobraniteljica je isticala nužnost provedbe ustavne vrednote ravnopravnosti spolova kada je riječ o obrazovanju romskih djevojčica i djevojaka u razvoju čitave romske zajednice, naglasivši kako je u obrazovanju ključ ekonomske emancipacije Romkinja.

14.12.2022. - Pravobraniteljica Višnja Ljubičić dala je intervju o višestrukoj diskriminaciji pripadnica nacionalnih manjina²⁶², a u okviru teme „Srpkinje i društveno ženski odnosi“. Pravobraniteljica je naglasila problematiku rodno utemeljenog nasilja, posebice višestruke diskriminacije pripadnica nacionalnih manjina, političke participacije žena, te se ujedno osvrnula i na aktualno stanje i trendove u području ravnopravnosti spolova i rodno utemeljene diskriminacije.

30.12.2022. - ULJPPNM je nastavno na zahtjev Pravobraniteljice dostavio **podatke o financiranim projektima u 2022. godini vezano uz žene pripadnice nacionalnih manjina**. ULJPPNM je odobrio 26 zahtjeva za jednokratnu financijsku pomoć fizičkih osoba temeljem Kriterija za utvrđivanje financijske pomoći za poboljšanje uvjeta i kvalitete života pripadnika romske nacionalne manjine u RH u iznosu od 354.846,18 kn, od čega je Romkinjama odobreno 11 zahtjeva u iznosu od 166.818,05 kn. Također je odobreno 14 zahtjeva za školarine u iznosu od 266.424,48 kn, od čega je polovica korisnika školarina ženskog spola, te je dodijeljeno 1.248.723,10 kn jedinicama lokalne i regionalne samouprave za poboljšanje stambenih uvjeta u romskim naseljima. U okviru Godišnjeg programa za stambeno zbrinjavanje i poboljšanje uvjeta življenja pripadnika romske nacionalne manjine za 2022. godinu, dodijeljeno je ukupno 409 potpora pripadnicama romske nacionalne manjine. ULJPPNM također financira krovne udruge nacionalnih manjina.

8.3.3. Nova istraživanja i dokumenti

Agencija EU-a za temeljna prava (FRA) objavila je rezultate **istraživanja o romskoj manjini u 10 europskih zemalja**, među kojima je i Republika Hrvatska²⁶³. Rezultati istraživanja potvrđuju da je integracija romske nacionalne manjine, uključujući izrazito nepovoljan položaj Romkinja, pitanje kojem je potrebno posvećivati sustavnu pažnju kako bi se životni standard te društvene skupine kroz dogledno vrijeme donekle približio standardima opće populacije, kako u zemljama EU, tako i u Hrvatskoj. Od rezultata istraživanja posebno se ističe rodni jaz u stopi plaćenog rada između muškaraca i žena u dobi 20-64 godine života, koji iznosi 40% (21% Romkinja izjavilo je da je u posljednja 4 tjedna obavljalo neki oblik plaćenog rada, naspram 61% Roma).

²⁶⁰ Poveznica: https://acfcroatia.hr/wp-content/uploads/2021/11/prirucnik_final_web.pdf

²⁶¹ Poveznice: <https://prs.hr/cms/post/825> (Osijek); <https://prs.hr/cms/post/861> (Čakovec); <https://prs.hr/cms/post/883> (Zagreb)

²⁶² Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/886>

²⁶³ „Roma in 10 European Countries“ (FRA 2022.) - <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/roma-survey-findings>

Na konferenciji „Inkluzija i obrazovanje za romsku djecu: Naših prvih 10 godina“²⁶⁴ u organizaciji *Mreže podrške romskoj djeci REYN Hrvatska*, predstavljeni su rezultati **istraživanja o ranom djetinjstvu u romskim obiteljima u Hrvatskoj**. Rezultati istraživanja pokazali su da su u romskim obiteljima u Hrvatskoj žene glavne pružateljice skrbi u 90% slučajeva, dok je 9% ispitanica izjavilo da ne osjećaju da oko roditeljske skrbi imaju podršku od drugih članova obitelji. Od ostalih podataka posebno zabrinjavajuće djeluju sljedeći: samo 39% obitelji s malom djecom imaju pristup zdravstvenoj skrbi; 66% obitelji s malom djecom ovise o financijskoj podršci iz javnih izvora; 85% djece nema pristup uslugama iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja; 49% obitelji smatra da žive u sredini koja nije sigurna za njihovu djecu; 50% djece živi u sredini u kojoj su prisutni kriminal, nasilje i vandalizam.

Ured potpredsjednice Vlade Republike Hrvatske Pravobraniteljici je dostavio **Analizu predstavljanja nacionalnih manjina u udžbenicima i kurikularnim dokumentima Republike Hrvatske**²⁶⁵. Analiza je izrađena u okviru provedbe aktivnosti 2.2.13. *Operativnih programa nacionalnih manjina za razdoblje 2021.-2024.* Jedan od nalaza istraživanja ukazuje da je rod vrlo malo zastupljen u predstavljanju manjina. Kod srpske manjine od preko stotinu opservacija vezanih za imenovane ličnosti, samo se njih deset odnosi na žene. Romkinje se u kontekstu posebno ugrožene društvene skupine ne spominju. Jedan od zaključaka analize glasi da bi *rodna, regionalna, lokalna, te pripadnost društvenim slojevima trebale biti zastupljenije*.

Pravobraniteljica je pratila donošenje *Rezolucije Europskog parlamenta o položaju Roma koji žive u naseljima u EU-u (2022/2662(RSP))*²⁶⁶. EP je države članice pozvao da *podrže obrazovanje žena i djevojčica Romkinja, s posebnim naglaskom na važnost STEM-a, i da riješe problem njihove stope napuštanja školovanja (čl.7.) te da zapošljavanje mladih, posebno mladih Romkinja, učine prioritetom u provedbi svojih nacionalnih strategija integracije Roma (čl.14.)*.

EP je u publikaciji „**Understanding EU action on Roma inclusion**“²⁶⁷ objavio pregled trenutnog stanja po pitanju integracije romske nacionalne manjine u Europskoj uniji, među ostalim naglasivši da na razini donošenja odluka u obzir obvezno treba uzimati rodnu dimenziju, s obzirom na posebno nepovoljan položaj u kojem se nalaze žene pripadnice romske manjine.

8.3.4. Zaključno razmatranje i preporuke

U izvještajnoj godini nastavljen je rad na izradi nacionalnih dokumenata usmjerenih na unaprjeđenje položaja pripadnika romske nacionalne manjine, uključujući Romkinje kao posebno ugroženu društvenu skupinu izloženu riziku višestruke diskriminacije. Pravobraniteljica je uključena u radnu skupinu za izradu *Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027., za razdoblje 2023.-2025.*, jednako kao što je bila uključena u prethodnom ciklusu donošenja *Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine i Akcijskog plana za razdoblje 2021.-2022.* Novim akcijskim planom bit će potrebno na odgovarajući način osigurati

²⁶⁴ Poveznica: <https://reyn-hrvatska.net/index.php/2022/12/28/zakljucci-konferencije-clanstva-reyn-mreze-hrvatske-odrzane-16-prosinca-2022-g/>

²⁶⁵ Stjepanović, D. (2022): *Analiza predstavljanja nacionalnih manjina u udžbenicima i kurikularnim dokumentima Republike Hrvatske*, Vlada Republike Hrvatske - <https://discovery.dundee.ac.uk/en/publications/analiza-predstavljanja-nacionalnih-manjina-u-ud%C5%BEbenicima-i-kuriku>

²⁶⁶ Poveznica: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0343_HR.html

²⁶⁷ „Understanding EU action on Roma inclusion“ (2022.) poveznica: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2021\)690629](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2021)690629)

provedbu ciljeva određenih Nacionalnim planom za uključivanje Roma 2021.-2027. Pored navedenoga, značajan je nastavak istraživačkih aktivnosti i prikupljanja podataka koji predstavljaju korisne pokazatelje u smislu strateškog planiranja i donošenja nacionalnih politika.

Pravobraniteljica **preporučuje**:

(1) Raditi na unaprjeđenju reproduktivnog zdravlja i pristupa zdravstvenoj zaštiti Romkinja, uz naglasak na prevenciji i suzbijanju maloljetničkih trudnoća i ranih brakova.

(2) Poticati veće uključivanje Romkinja u odgojno-obrazovni sustav na svim razinama, a posebice u sustav srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja.

8.4. PROSTITUCIJA

Prostitucija je kompleksan društveni problem koji se kroz povijest prvenstveno razmatrao kao pitanje javnog reda i mira, dok se posljednjih desetljeća sve više prepoznaje kao rodni fenomen. Na međunarodnoj razini postoji suglasnost da se osobe koje prodaju seksualne usluge ni na koji način ne bi trebale kažnjavati.²⁶⁸ Unatoč takvim međunarodnim standardima, u RH se osobe koje se bave prostitucijom i dalje prekršajno sankcioniraju, dok se kupci tih usluga ne sankcioniraju, već mogu jedino kazneno odgovarati u pojedinim zakonom predviđenim slučajevima.

U RH prostitucija je zakonski regulirana Zakonom o prekršajima protiv javnog reda i mira (dalje u tekstu: ZPJRM)²⁶⁹ te Kaznenim zakonom (dalje u tekstu: KZ)²⁷⁰. Sukladno ZPJRM, prekršajno se kažnjavaju osobe koje se „odaju prostituciji“ (čl. 12.)²⁷¹ te osobe koje dopuste da se u njihovim prostorijama vrši bludničenje ili koje omogućavaju ili pomažu vršenju prostitucije (čl. 7.)²⁷². Pored toga, osobi koja počinji prekršaj iz čl. 12. ZPJRM-a mogu se izreći dvije zaštitne mjere – obavezno liječenje od AIDS-a i spolnih bolesti te udaljenje iz općine u kojoj je prekršaj počinjen (čl. 34. i čl. 36. ZPJRM). Kupci usluga se, dakle, prekršajno ne kažnjavaju, već jedino mogu kazneno odgovarati, i to u slučajevima iz čl. 157. st. 2. Kaznenog zakona.

²⁶⁸ Radna skupina UN-a o diskriminaciji žena i djevojčica u svojem godišnjem izvješću Vijeću za ljudska prava iz 2016. preporučila je državama da dekriminaliziraju prostituciju (A/HRC/32/44), a u izvješću iz 2019. da zabrane zakone i prakse kojima se nadziru, kažnjavaju ili zatvaraju žene vezano uz prostituciju (A/HRC/41/33 t. 80 c)). Specijalni izvjestitelj UN-a o pravu na zdravlje u svojem izvješću Vijeću za ljudska prava iz 2010. pozvao je države da ukinu sve zakone koji kriminaliziraju seksualni rad i sve prakse povezane s njima te postave regulatorne okvire koji omogućuju da seksualni radnici imaju sigurne uvjete rada (A/HRC/14/20 t. 76 (b)). Odbor UN-a za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena prepoznao je negativne učinke koje kriminalizacija prostitucije ima na žene (General Recommendation no. 19 on violence against women) te je pozvao države da ukinu odredbe koje kriminaliziraju žene u prostituciji smatrajući da su takve odredbe „diskriminatorne i ustoličuju, facilitiraju, podupiru, opravdavaju ili toleriraju rodno-uvjetovano nasilje (General recommendation no. 35 on gender-based violence, CEDAW/C/GC/36 t. 29 (c) i 31 (a)).

²⁶⁹ Narodne novine br. 5/90, 30/90, 47/90, 29/94 i 114/22.

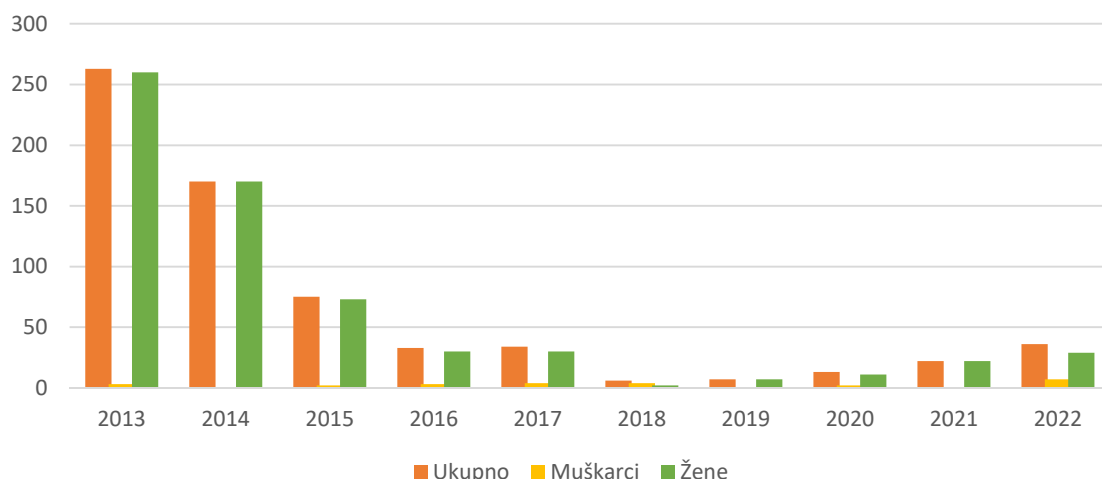
²⁷⁰ Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

²⁷¹ Članak 12. Zakona propisuje: „Tko se odaje prostituciji, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u protuvrijednosti domaće valute od 20 do 100 EUR ili kaznom zatvora do 30 dana“.

²⁷² Članak 7. Zakona propisuje: „Tko dopušta da se u njegovim prostorijama vrši bludničenje ili tko omogućuje ili na drugi način pomaže vršenju prostitucije, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u protuvrijednosti domaće valute od 20 do 170 EUR ili kaznom zatvora do 30 dana.“

Prema podacima MUP-a, u 2022. godini ukupno su zabilježena/e 36 počinitelja/ice prekršaja „odavanja prostituciji“, od čega su 29 žene (81%), a 7 muškarci (19%)²⁷³. Iz navedenog proizlazi da, kao i prethodnih godina, **žene natpolovičnom većinom dominiraju među počiniteljima/cama prekršaja „odavanje prostituciji“** te je razvidan nastavak trenda porasta²⁷⁴ evidentiranih počinitelja/ica prekršaja na godišnjoj razini uočen u posljednje 4 godine. Gledajući iste podatke u desetogodišnjem razdoblju, vidljivo je da je ukupan broj evidentiranih počinitelja/ica ipak značajno pao.

Grafikon: Broj evidentiranih prekršaja iz članka 12. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira te spolna struktura počinitelja/ica

Što se tiče obilježja samoga prekršaja, MUP ističe da je tijekom 2022. uočeno da se spolne usluge nude putem internetskih oglasa (na internetskim stranicama ili putem aplikacija), dok tzv. „ulična prostitucija“ (nuđenje spolnih usluga na javnim prostorima) nije zabilježena. Navedeni podaci potvrđuju već uočen trend postupnog iščezavanja „ulične prostitucije“ te organiziranja prostitucije na drugim mjestima i putem drugih kanala.²⁷⁵

Pored prekršajnopravne regulacije, prostitucija je kriminalizirana člankom 157. Kaznenog zakona koji pod osnovnim oblikom kaznenog djela „prostitucija“ podrazumijeva namamljivanje, vrbovanje ili poticanje druge osobe na pružanje spolnih usluga radi zarade ili druge koristi ili organiziranje ili omogućavanje drugoj osobi pružanje spolnih usluga, dok pod kvalificiranim oblikom podrazumijeva određeni oblik prisile (sila, prijetnja, prijevara, obmana, zloupotreba ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti). Uz navedeno, kažnjivo je i korištenje usluga prisiljenih osoba (ako je osoba znala i morala znati), kao i oglašavanje prostitucije. Kupci usluga kazneno odgovaraju u slučaju korištenja usluga osobe koja je prisiljena, žrtva trgovine ljudima ili maloljetna, ako su znali i morali znati za te okolnosti²⁷⁶.

²⁷³ Navedeni podaci proizlaze iz očitovanja MUP-a dostavljenog na zahtjev Pravobraniteljice te javno dostupnog Statističkog pregleda temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2022. godini (<https://mup.gov.hr/>)

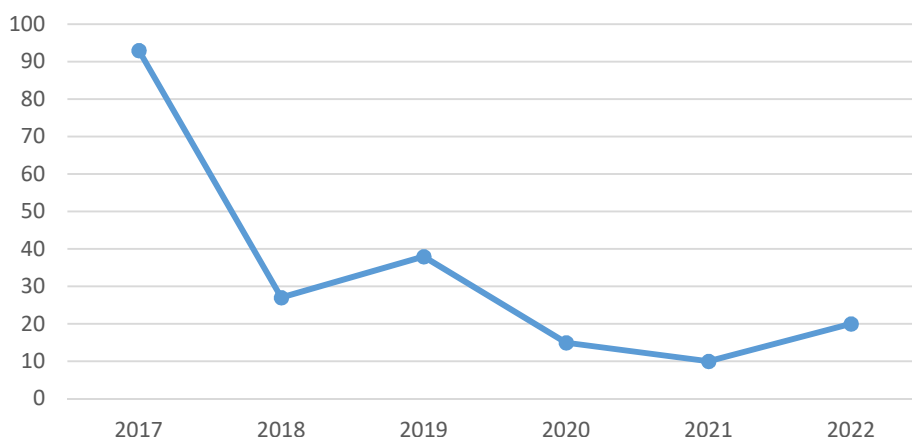
²⁷⁴ U 2021. godini evidentirano je ukupno 22 počinitelja/ica prekršaja „odavanja prostituciji“, od čega 21 žena i 1 muškarac, dok je u 2020. godini evidentirano ukupno 13 počinitelja/ica tog prekršaja, od čega 11 žena i 2 muškarca.

²⁷⁵ Vidjeti izvješća Pravobraniteljice iz prethodnih godina na poveznici https://prs.hr/cms/posts_all/1/36.

²⁷⁶ Članak 157. Kaznenog glasi:

Prema podacima MUP-a, u 2022. godini prijavljeno je ukupno **20 kaznenih djela prostitucije**. S obzirom na to da je 2021. bilo prijavljeno 10 kaznenih djela prostitucije, vidljiv je porast broja prijavljenih kaznenih djela za čak 100%, što pokazuje prestanak trenda pada prijavljivanja navedenog kaznenog djela prisutnog u razdoblju od 2019. do 2021. godine.²⁷⁷

*Grafikon: Ukupan broj prijavljenih djela
iz članka 157. Kaznenog zakona*

Shodno porastu broja prijavljenih kaznenih djela prostitucije, raste i broj oštećenih osoba te broj počinitelja/ica djela vezanih uz prostituciju. Tako je oštećenih osoba u 2022. bilo ukupno 18, dok je počinitelja/ica bilo ukupno 8²⁷⁸. Gledajući prema spolu, u 2022. su, kao i svih prethodnih godina, **sve oštećene osobe kaznenim djelom prostitucije bile isključivo žene**, najčešće mlađe životne dobi²⁷⁹, dok su u počinjenje kaznenog djela uključeni i muškarci i žene, s udjelom koji na godišnjoj razini često varira²⁸⁰.

*Grafikon: Ukupan broj žrtava (žena) oštećenih
kaznenim djelom iz članka 157. Kaznenog zakona*

(1) Tko radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogući drugoj osobi pružanje spolnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge takve osobe uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(3) Tko putem sredstava javnog informiranja i drugih sličnih sredstava oglašava prostituciju druge osobe, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

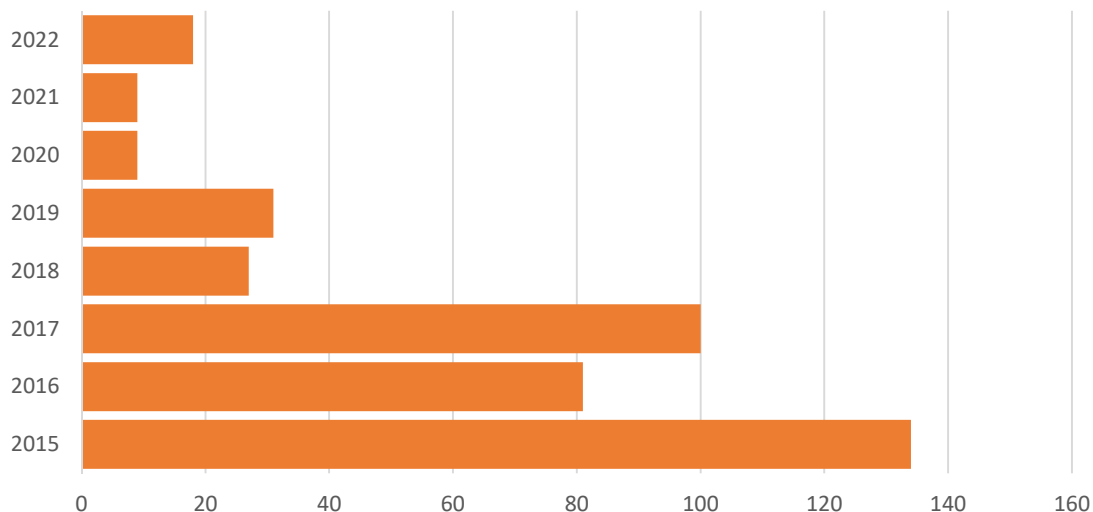
(4) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz ovoga članka okolnost je li osoba koju se namamljuje, vrbuje, potiče ili iskorištava za prostituciju na to pristala i je li se već time bavila.

²⁷⁷ Tijekom 2019. je bilo evidentirano ukupno 38 kaznenih djela prostitucije, dok je u 2020. i 2021. došlo do pada broja navedenih kaznenih djela (u 2020. godini evidentirano je ukupno 15 kaznenih djela, a u 2021. ukupno 10 kaznenih djela).

²⁷⁸ U 2021. bilo je 9 oštećenih osoba te 4 počinitelja/ica.

²⁷⁹ Kao i u prethodnom izvještajnom razdoblju, više od tri četvrtine oštećenih žena u 2022. bilo je u dobi između 18 i 40 godina. Slični omjeri zabilježeni su i u prethodnim godinama, što je evidentirano u prethodnim izvješćima Pravobraniteljice, dostupnima na poveznici https://prs.hr/cms/posts_all/1/36.

²⁸⁰ U 2021., 4 žene i 4 muškarca evidentirani su kao počinitelji kaznenog djela prostitucije. Identičan omjer zabilježen je 2017. (6 žena i 6 muškaraca), a sličan omjer bio je 2016. (9 žena i 8 muškaraca), dok je značajno više muškaraca u odnosu na žene prijavljeno u 2014. (6 žena i 12 muškaraca) i 2018. (1 žena i 3 muškarca). Prema MUP-ovoj metodologiji statističkog prikazivanja počinitelja, isti počinitelj/ica prikazan je samo jedanput u tekućoj godini, i to za najteže djelo koje je počinio.

Iz dosad iznesenih podataka proizlazi da su žene te koje u pravilu pružaju seksualne usluge i koje su žrtve kaznenog djela prostitucije, iz čega je razvidna **rodna dimenzija** prostitucije koju treba imati u vidu prilikom svih aktivnosti i mjera iz ovog područja.

Unatoč tome, prostitucija u RH **nije predmet posebnih javnih politika ni strateških dokumenata**, iako se tema najčešće indirektno razmatra u kontekstu kriminalnih aktivnosti vezanih uz trgovanje ljudima. Iz toga proizlazi da je pristup ovom složenom društvenom fenomenu u Republici Hrvatskoj daleko od prepoznavanja njegove rodne dimenzije.

Da se prostituciji u Hrvatskoj pristupa dominantno iz perspektive javnog reda i morala, dok je rodna dimenzija u potpunosti zanemarena, proizašlo je iz izvješća izrađenog u sklopu znanstvenog projekta „Regulacija prostitucije u Hrvatskoj“²⁸¹. Naime, zakonodavni okvir prostitucije u RH temelji se na shvaćanju prostitucije kao prijetnje javnom redu i sigurnosti te se kažnjavaju prvenstveno osobe koje nude seksualne usluge, dok se klijente praktički ne kažnjava (klijenti prekršajno ne odgovaraju, dok kazneno odgovaraju u samo pojedinim slučajevima). Kada se uzme u obzir da su među pružateljima seksualnih usluga većinom žene lošijeg socio-ekonomskog položaja²⁸², kao i činjenicu da kriminalizacija žena koje nude seksualne usluge negativno utječe na njihovo zdravlje i sigurnost te omogućuje sustavno nasilje nad njima od strane različitih aktera, jasno je da trenutno zakonodavno rješenje i praksa²⁸³ predstavljaju oblik *rodne diskriminacije*.²⁸⁴

²⁸¹ Riječ je o istraživačkom projektu Hrvatske zaklade za znanost kojeg provodi Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“ pod vodstvom dr. sc. Ivane Radačić. Više o projektu može se naći na poveznici <https://www.pilar.hr/2019/08/projekt-proreg-regulacija-prostitucije-u-hrvatskoj/>. Rezultati istraživanja predstavljeni su u ožujku 2023. godine.

²⁸² U sklopu projekta je u periodu od 2014. do 2019. provedena analiza sudske prakse u tri grada (Zagreb, Split i Rijeka) iz koje je proizašlo da su u 96% slučajeva okrivljene žene, lošijeg socio-ekonomskog položaja, većinom srednje ili niže stručne spremne, dobi oko 40 godina, koje se prostitucijom bave prvenstveno zbog loše financijske situacije.

²⁸³ Analiza sudske prakse pokazala je i da je broj kaznenopravnih predmeta neusporedivo manji od predmeta na prekršajnim sudovima u (4 nasuprot 141) pa se zaključuje da je „postupanje pravosudnih organa usmjereno na osobe koje se bave prostitucijom više nego na organizatore“.

²⁸⁴ Iz intervjua provedenih u sklopu projekta sa službenicima/ama policijskog i pravosudnog sustava proizašlo je da su policijski službenici/ce i suci/sutkinje prekršajnih sudova iznimno kritični prema Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira pri čemu posebno ističu zastarjelost zakona i nedorečenost odredbe o odavanju prostituciji. Suci/sutkinje kaznenih sudova i državni odvjetnici/ce stava su da dobrovoljnu prostituciju treba legalizirati, što u odnosu na Kazneni zakon znači ukidanje osnovnog oblika djela. Svi stručnjaci/kinje s kojima su provedeni intervjui u sklopu projekta (**uključujući Pravobraniteljicu za ravnopravnost spolova**) ukazali su na potrebu za promjenom zakonodavnog okvira ukidanjem kažnjavanja osoba koje prodaju seksualne usluge, kao i na važnost donošenja politika koje bi

Nadalje, hrvatski kontekst dodatno karakterizira nepostojanje organizacija koje bi okupljale osobe koje se bave prostitucijom, neznatan znanstveni interes za temu i sukladno tome malo dostupnih informacija, mali broj organizacija civilnog društva koje su kroz svoje programe u doticaju s osobama koje se bave prostitucijom te orijentiranost države i zajednice isključivo na uličnu prostituciju.²⁸⁵

Smatrajući da je prostitucija jedan od najgrubljih i najtežih oblika eksploatacije i to uglavnom žena, **Pravobraniteljica se godinama zalaže za promjenu trenutnog zakonodavnog okvira** (Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira iz 1977. godine)²⁸⁶ te upozorava kako postojeći način prekršajno-pravnog zakonskog tretmana prostitucije ne smjera zaštititi žrtava, već dovodi do svrstavanja istih u red s prekršiteljima zakona, i to prvenstveno s onima koji na ovaj način iskorištavaju žene. Zbog svega navedenog, fenomen prostitucije potrebno je razmatrati iz rodne perspektive te je u politike prostitucije nužno uključiti *rodnu dimenziju*.

Iz navedenih razloga Pravobraniteljica kontinuirano u svojim preporukama zagovara **švedski model kriminalizacije kupaca usluga i dekriminalizaciju osoba koje se odaju prostituciji**.

8.4.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Unatoč tome što je riječ o kompleksnom društvenom problemu s naglašenom rodnom dimenzijom, u RH se prostitucija i dalje razmatra kao pitanje javnog reda i mira, dok se prava i sigurnost žena, koje dominiraju među osobama oštećenima kaznenim djelom prostitucije, zanemaruju. Žene su često izložene i drugim oblicima nasilja, što upućuje na dimenzije seksualne eksploatacije žena i nasilja prema ženama u prostituciji. Usprkos tome, ovo pitanje nije predmet posebnih javnih politika ni strateških dokumenata te ne postoje nikakvi sustavi podrške niti programi izlaska iz prostitucije.

Postojeći zakonodavni okvir u RH usmjeren je prvenstveno na sankcioniranje žena koje se bave prostitucijom, dok kupci usluga odgovaraju u samo izuzetnim slučajevima. S obzirom da su relevantne analize i znanstvena istraživanja pokazali da je bavljenje prostitucijom prvenstveno rezultat loših životnih uvjeta – siromaštva, nepovoljnih obiteljskih okolnosti, ovisnosti, a ne racionalan način zarađivanja, opisano postojeće zakonodavno uređenje usmjereno je na kažnjavanje žena, i to posebno onih koje se prostitucijom bave zbog loše financijske situacije. S obzirom da su žene te koje u pravilu pružaju seksualne usluge i koje su žrtve kaznenog djela prostitucije, nužno je prilikom svih aktivnosti i mjera iz ovog područja uključiti *rodnu dimenziju* ovog fenomena.

Konačno, značajan porast u broju prijavljenih kaznenih djela vezanih uz prostituciju zabilježen tijekom 2022. godine, kao i nastavak trenda porasta broja evidentiranih počinitelja/ica prekršaja, jasno upućuju da je riječ o sveprisutnom društvenom fenomenu koji je potrebno dodatno adresirati, kako potrebnim izmjenama zakonodavnog okvira, tako i javnim politikama i strategijama koje će uključivati *rodnu dimenziju* ovog fenomena.

bile usmjerene prema lakšem izlasku iz prostitucije, pri čemu institucije i organizacije koje se bave ravnopravnosti spolova, uključujući Pravobraniteljicu, vide prostituciju kao oblik nasilja nad ženama te posljedično zagovaraju kriminalizaciju klijenata, dok organizacije civilnog društva koje se bave smanjenjem štete vide prostituciju kao rad i zagovaraju njenu dekriminalizaciju.

²⁸⁵ Poveznica: <https://www.pilar.hr/2021/11/drugo-izvjesce-projekta-regulacija-prostitucije-u-hrvatskoj-1-11-2021/>

²⁸⁶ ZPJRM se do danas nije značajnije mijenjao, iako je u dva navrata, 2012. i 2016., MUP izradio Nacrte prijedloga ZPJRM, koji nisu prošli zakonodavnu proceduru.

Imajući u vidu glavne karakteristike prostitucije te dominantan pristup prostituciji u RH, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Potpuna dekriminalizacija osoba koje se bave prostitucijom i dosljedno sankcioniranje kupaca tih usluga, bez obzira na okolnosti u kojima je djelo počinjeno.
- (2) Što skorije donošenje novog Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.
- (3) Osvježavati rodnu dimenziju prostitucije donositeljima javnih politika, službenicima/ama policijskog i pravosudnog sustava, medijskim djelatnicima/ama te široj javnosti.
- (4) Donositi informirane i na dokazima utemeljene javne politike o prostituciji te razvijati politike i programe pomoći i podrške usmjerene izlasku iz prostitucije.
- (5) Suzbijati stigmatizaciju i marginalizaciju osoba koje se bave ili su se bavile prostitucijom te im osigurati ravnopravno sudjelovanje u svim područjima javnog i privatnog života.
- (6) Poticati sveobuhvatna znanstvena i stručna istraživanja o prostituciji iz rodne perspektive.

8.5. ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA

Trgovanje ljudima jedan je od najtežih oblika kršenja ljudskih prava²⁸⁷. Često se odvija preko granica, što čini suradnju između zemalja unutar i izvan EU i međunarodnih organizacija neophodnom. Invazija na Ukrajinu u veljači 2022. godine rezultirala je bijegom više od sedam milijuna ljudi, većinom žena i djece, koji su podložni iskorištavanju od strane kriminalnih skupina, koje ovu krizu koriste za seksualnu, radnu ili drugu vrstu eksploatacije.

Pravobraniteljica kontinuirano i aktivno prati problematiku trgovanja ljudima²⁸⁸ kako bi utvrdila dominantne trendove i karakteristike vezano uz rodnu dimenziju trgovanja ljudima. Prema podacima MUP-a, na području RH u 2022., identificirano je **ukupno 29 žrtava** trgovanja ljudima²⁸⁹, što predstavlja porast od 52% u odnosu na 2021. godinu kada je broj identificiranih žrtva bio 19.

Gledajući podatke segregirane po spolu, od 29 žrtava trgovanja ljudima zabilježениh u 2022., 4 ih je bilo muškog spola (14%), a 25 ženskog spola (**86%**). Pravobraniteljica uočava kako se trend prisutan u 2020. i 2021. godini – kada su većinu žrtava trgovanja ljudima činili muškarci - nije nastavio i tijekom 2022.,

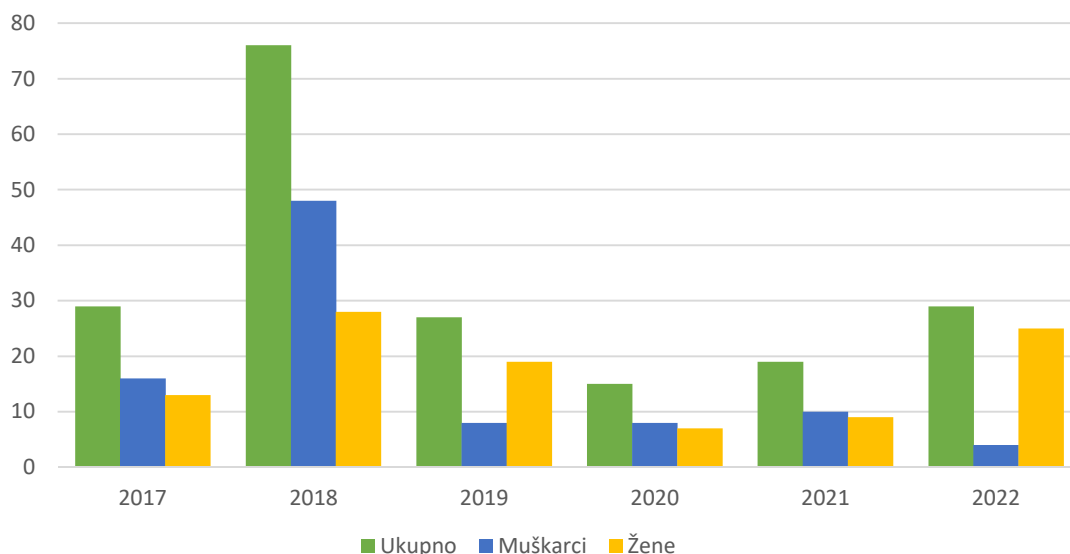
²⁸⁷ RH je ratificirala (2007.) *Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima* čime je izrazila pristanak na ispunjavanje standarda suzbijanja trgovanja ljudima definiranih navedenom Konvencijom. Na razini EU važan dokument predstavlja i *Direktiva 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava (5.4.2011.)* koja priznaje **posebnost trgovanja ljudima vezano uz spol** te činjenicu da se ženama i muškarcima često trguje iz različitih razloga. Zbog toga, a sukladno Direktivi, mjere potpore i pomoći trebaju također uzimati u obzir spol, ako je to moguće.

²⁸⁸ Trgovanje ljudima je kao kazneno djelo propisano u čl.106. Kaznenog zakona (Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19). Također, i Povelja o temeljnim pravima EU u čl.5.toč.3. propisuje: „*Zabranjeno je trgovanje ljudima.*“

²⁸⁹ Kako ističe MUP, žrtve trgovanja ljudima identificirane su i kroz srodna kaznena djela kao što su: “Upoznavanje djece s pornografijom” (čl.165 KZ-a), “Iskorištavanje djece za pornografiju” (čl.163 KZ-a), “Silovanje” (čl.153 KZ-a), „Nasilje u obitelji“ (čl. 179a. KZ-a), „Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba“ (čl. 161. KZ-a), „Protupravno oduzimanje slobode“ (čl. 136. KZ-a), „Prijetnja“ (čl. 139. KZ-a), “Spolna zloporaba djeteta mlađeg od 15 godina” (čl.158 KZ-a), te “Podvođenje djeteta” (čl.162 KZ-a).

kada su žene ponovno činile natpolovičnu većinu žrtava trgovanja ljudima.²⁹⁰ U odnosu na državljanstvo identificiranih žrtava trgovanja ljudima, 90% žrtava (ukupno 26 osoba) hrvatskog je državljanstva, dok su ukupno 3 osobe strani državljani.²⁹¹

Grafikon: Broj identificiranih žrtava trgovanja ljudima u razdoblju 2017. – 2022.

Gledano po dobi i spolu, **većinu žrtava čine maloljetne osobe**, njih 19, od čega svih 19 osoba (100%) čine osobe ženskog spola.²⁹² U dobi od 19 do 30 godina identificirano je 7 žrtava, od čega 5 žena i 2 muškarca, a u dobi od 31 do 40 godina evidentirana je 1 osoba muškog spola. Dakle, od ukupnog broja žrtava trgovanja ljudima, **90% žrtava čine djeca i mladi do 30 godina**, što predstavlja značajan porast u odnosu na 2021. godinu²⁹³, **i to većinom ženskoga spola (83%)**. Od ukupno 25 žrtava trgovanja ljudima ženskoga spola, njih 24 se nalazi u skupini do 30 godina starosti, što je slično trendovima zabilježenim prethodnih godina.

Analizirajući podatke po vrsti eksploatacije, **najčešći oblik čine spolna eksploatacija (66%) i eksploatacija radi činjenja protupravnih radnji (24%)**, dok je radna eksploatacija bila zastupljena s 10%.²⁹⁴ Pritom je **75% svih žrtava muškoga spola bilo radno eksploatirano**, njih 25% bilo je eksploatirano radi činjenja protupravnih radnji, dok nijedan muškarac nije bio spolno eksploatiran. S druge strane, **više od polovice svih žrtava ženskoga spola bilo je spolno eksploatirano (76%)**, njih 24% eksploatirano je radi počinjenja protupravnih radnji, dok nijedna žena nije bila radno eksploatirana. Navedeni podaci pokazuju da su, kao i prethodne godine, muške žrtve trgovanja ljudima najčešće bile

²⁹⁰ Tijekom 2017. (44%), 2018. (36%), 2020. (47%) i 2021. (47%), žene nisu činile većinu identificiranih žrtava trgovanja ljudima, dok su tijekom 2014. (78%), 2015. (100%), 2016. (70%) i 2019. (70%) činile većinu identificiranih žrtava trgovanja ljudima (kao i tijekom 2022. godine).

²⁹¹ Osobe su državljani SR Njemačke (1 osoba), Burkine Faso (1 osoba) i Ugande (1 osoba).

²⁹² U usporedbi s 2021., primjetan je porast udjela maloljetnih osoba u ukupnom broju žrtava trgovanja ljudima s 53% na 65% u 2022., a ujedno se ističe značajno povećanje udjela maloljetnih osoba ženskog spola među žrtavama trgovanja ljudima (s 50% u 2021. na 100% u 2022.).

²⁹³ U 2021. godini udio osoba do 30. godine života u ukupnom broju žrtava trgovanja ljudima iznosio je 69%.

²⁹⁴ U 2021. godini, također je najzastupljenija bila spolna eksploatacija (33,3%) i eksploatacija radi činjenja protupravnih radnji (33,3%), dok je radna eksploatacija bila zastupljena s 29%.

eksploatirane radno i u svrhu počinjenja protupravnih radnji, a žene spolno.²⁹⁵ Za razliku od ranijih izvještajnih razdoblja (2017.-2021.) u 2022. nije zabilježen nijedan nedozvoljen/prisilni brak na štetu osobe ženskog spola.

S obzirom na iznesene statističke podatke (više od polovice identificiranih žrtava trgovanja su žene te je više od polovice žrtava ženskoga spola bilo spolno eksploatirano), i u 2022. godini bila je izražena *rodna dimenzija* ovoga problema koju treba imati u vidu prilikom svih aktivnosti i mjera iz ovog područja.²⁹⁶

ULJPPNM je poduzimao tijekom 2022. brojne aktivnosti vezane uz problematiku trgovanja ljudima.²⁹⁷ ULJPPNM je, između ostalog (2022.), koordinirao proces izrade **Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2022. do 2027. i pratećeg Akcijskog plana za razdoblje od 2022. do 2024. (Nacionalni plan i Akcijski plan)**, te je u tu svrhu osnovana radna skupina, a usvajanje ovog strateškog dokumenta očekuje se u drugom kvartalu 2023. Navedenim Nacionalnim planom definirat će se i postaviti posebni ciljevi u vezi sa suzbijanjem trgovanja ljudima u RH radi nadogradnje već uspostavljenog referalnog sustava suzbijanja trgovanja ljudima te prilagodbe novim trendovima pojave trgovanja ljudima.²⁹⁸

Vlada Republike Hrvatske je prihvatila (2022.) *Izvjeshće o provedbi mjera iz Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2018. do 2021., za 2021.*, u kojem se kao najvažnije trendove ističe da RH sve više postaje država porijekla i odredišta za žrtve koje su državljani/državljanke Republike Hrvatske. Vezano uz strane žrtve trgovanja ljudima, gotovo sve strane žrtve su ranijih godinama bili državljani/državljanke susjednih država, no posljednjih godina sve više žrtava su i državljani azijskih država. Činjenica da je RH postala punopravna članica EU nije značajnije izmijenila trendove vezano uz identificirane žrtve trgovanja ljudima.²⁹⁹ Neke od preporuka za sve sudionike u suzbijanju trgovanja ljudima u RH u narednom razdoblju su jačanje proaktivnih postupaka identifikacije žrtava trgovanja ljudima, učvršćivanje suradnje između policije, sudaca te državnih odvjetnika i sudaca, dodatno raditi na programima reintegracije žrtava trgovanja ljudima u društvo, osiguravanje djelotvorne provedbe Protokola o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima, nastavak provođenja javnih kampanja i edukacije ciljanih skupina o fenomenu trgovanja ljudima radi podizanja javne svijesti,

²⁹⁵ U 2021. godini 55% svih žrtava ženskog spola bilo je spolno eksploatirano, dok je njih 27% bilo eksploatirano radi činjenja protupravnih radnji, a jedna žena bila je radno eksploatirana. Muškarci su najčešće (u 50% slučajeva) bili radno eksploatirani, a u 40% slučajeva su bili eksploatirani radi činjenja protupravnih radnji, dok je jedan muškarac bio radno eksploatiran.

²⁹⁶ Rodna dimenzija trgovanja ljudima u 2021. godini se očitovala u činjenici da su većinom žene, za razliku od muškaraca, bile spolno eksploatirane, iako je u toj godini zabilježen manji udio žena žrtava trgovanja ljudima u odnosu na muškarce

²⁹⁷ U sklopu aktivnosti ULJPPNM-a organizirani su stručni seminari i edukacije na temu suzbijanja trgovanja ljudima; održana je godišnja konferencija Alijanse protiv trgovanja ljudima u organizaciji OEES-a (travanj 2022.); održana je Međunarodna konferencija na najvišoj razini na temu „Poboljšanje reakcije na trgovanje ljudima radi seksualnog iskorištavanja, posebno žena i djevojčica, borbo protiv potražnje u jugoistočnoj Europi“ (svibanj 2022.); ULJPPNM je sudjelovao na godišnjem sastanku neformalne mreže nacionalnih koordinatora za suzbijanje trgovanja ljudima Jugoistočne Europe (lipanj 2022.), održan je okrugli stol na kojem se raspravljalo o napretku Republike Hrvatske u provedbi trećeg izvještaja Stručne skupine za suzbijanje trgovanja ljudima (GRETA) Vijeća Europe za Konvenciju o suzbijanju trgovanja ljudima; održana je treća sjednica Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima (23. studenoga 2022.).

²⁹⁸ Nacionalni plan bit će u cijelosti usklađen s [EU strategijom suzbijanja trgovanja ljudima za razdoblje od 2021. do 2025.](#) Te ostalim relevantnim preporukama međunarodnih organizacija upućenih Republici Hrvatskoj na ovom području (OEES, Vijeće Europe- GRETA, Državno tajništvo SAD-a – TIP Report), kao i preporukama iz Evaluacije nacionalnog referalnog sustava suzbijanja trgovanja ljudima iz listopada 2021. (Poveznica: <https://ljudskaprava.gov.hr/ljudska-prava/izrada-nacionalnog-plana-za-suzbijanje-trgovanja-ljudima-za-razdoblje-od-2022-do-2027/1072>)

²⁹⁹ U Izvjeshću se navodi kako je provedenim kriminalističkim analizama utvrđeno da su počinitelji kaznenog djela trgovanja ljudima uglavnom državljani Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske.

nastavak praćenja novih trendova u ovom području i nastavak uspješne suradnja sa susjednim državama te državama članicama EU.

Prema navodima ULJPPNM, u RH je u sklopu sustava suzbijanja trgovanja ljudima uspostavljen sustav koji primarno brine o interesima žrtava trgovanja ljudima, a koji uključuje **2 nacionalna skloništa** (sklonište za djecu žrtve trgovanja ljudima i odrasle osobe) i SOS telefonsku liniju³⁰⁰ te kontinuirano provođenje osiguravanja zdravstvene, psihološke, socijalne i pravne pomoći i zaštite kao i osiguravanje sigurnog i dobrovoljnog povratka u zemlju porijekla.

Nadalje, ULJPPNM je provodio aktivnosti koje se tiču problematike **kibernetičkog kriminala** koji stvara veliki prostor za iskorištavanje žrtava trgovine ljudima, a osobito djece. S tim u vezi policijski službenici/ce u RH prilikom provođenja kriminalističkih istraživanja, a u cilju otkrivanja vrbovanja žrtava putem društvenih mreža, provode provjere putem otvorenih izvora na Internetu u cilju identifikacije počinitelja i žrtava kaznenih djela povezanih s trgovanjem ljudima.

U godišnjem izvještaju Vlade Sjedinjenih Američkih Država (State Department), TIP Office, RH je i dalje pozicionirana u rangu TIER 2, koji označava države čije vlade ne ispunjavaju u potpunosti minimalne standarde o suzbijanju trgovanja ljudima (*TVPA minimum standards for the elimination of trafficking in persons*), ali poduzimaju značajne napore kako bi se uskladile s tim standardima³⁰¹.

8.5.1. Zaključno razmatranje i preporuke

U 2022. godini zabilježen je porast udjela žena među žrtvama trgovanja ljudima u odnosu na muškarce, što predstavlja novi trend u odnosu na prethodne dvije godine kada su veći udio među žrtvama činili muškarci. Uz navedeno, žene su više spolno eksploatirane, dok su muškarci najčešće žrtve radne eksploatacije i eksploatacije u svrhu počinjenja protupravnih radnji. Sve navedeno jasno upućuje na izraženu rodnu dimenziju trgovanja ljudima zbog čega je prilikom kreiranja javnih politika i strateških dokumenata nužno uzeti u obzir spol žrtava ovog problema.

³⁰⁰ Broj SOS telefonske linije je 0800 7799. Linija je financirana od strane ULJPPNM.

³⁰¹ Navedeni izvještaj predstavlja najopsežniji izvor aktivnosti država u borbi protiv trgovanja ljudima.

Uzevši u obzir sve navedeno, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Uzeti u obzir rodnu dimenziju trgovanja ljudima prilikom donošenja nacionalnih strateških dokumenata (Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2022. do 2027. i pratećih akcijskih planova).
- (2) Kontinuirano primjenjivati rodno osjetljiv pristup prilikom postupanja sa žrtvama trgovanja ljudima.
- (3) Kontinuirano osvještavati rodnu dimenziju trgovanja ljudima.

8.6. ŽENE OVISNICE

Žene ovisnice specifična su skupina izložena riziku višestruke diskriminacije zbog brojnih problema s kojima se susreću – nezaposlenost, oskudne socijalne mreže, nemogućnost rješavanja stambenog pitanja, izostanak podrške primarne obitelji, kao i njihova izloženost obiteljskom i seksualnom nasilju. Zbog navedenog, važno je ovu problematiku sustavno pratiti i s rodnog aspekta te raditi na senzibilizaciji i osvještavanju društva.

Pravobraniteljica je i tijekom ovog izvještajnog razdoblja nastavila pratiti položaj žena ovisnica te se zalagala da se žene s problemom ovisnosti o drogama, s naglaskom na trudnice i dojilje, prepoznaju kao jedna od korisničkih skupina za koju je potrebno njegovati posebno senzibiliziran pristup u zdravstvenom, socijalnom i kazneno-represivnom sustavu pri tretmanu i skrbi.

Tijekom ovog izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica se uključila u e-savjetovanje na *Nacrt Nacionalne strategije djelovanja na području ovisnosti za razdoblje od 2022. do 2030. godine*. Pravobraniteljica je tijekom e-savjetovanja dala podršku predloženom tekstu ovog strateškog dokumenta te predložila da se u daljnjem strateškom planiranju i provedbi predviđenih ciljeva i mjera na odgovarajući način uključi rodni aspekt. Pravobraniteljica je posebno pozdravila **uvažavanje aspekta ravnopravnosti spolova** u ovom strateškom dokumentu, s obzirom da se na samom početku teksta o opisu prioriteta navodi da će se „*uvažavati specifičnosti rodne dimenzije u kreiranju i provedbi programa koji proizlaze iz područja Nacionalne strategije*“ te se u skladu s time pojedini posebni ciljevi i mjere izravno tiču žena s problemom ovisnosti, uključujući trudnice i majke. U kontekstu rodnog aspekta u pristupu ovoj temi osobito je značajna mjera broj 5 u okviru posebnog cilja broj 3 kojom se predviđa „*unaprjeđenje i osiguravanje boljeg liječenja i skrbi za posebne skupine osoba liječenih zbog problema ovisnosti, uključujući žene s problemom ovisnosti te majke s djecom*“³⁰².

U sklopu aktivnosti vezanih uz predmetnu problematiku, Pravobraniteljica je (5.4.2022.) sudjelovala na prvom sastanku radne skupine za izradu Protokola suradnje i postupanja između zdravstvenog, socijalnog i kazneno-represivnog sustava pri tretmanu i skrbi osoba s problemom ovisnosti o drogama. Cilj izrade spomenutog Protokola je jačanje suradnje pri tretmanu i skrbi osoba s problemom ovisnosti o

³⁰² U sklopu posebnog cilja 3. „Unaprjeđenje postojećih i razvoj novih programa liječenja, psihosocijalnog tretmana te resocijalizacije osoba s problemom ovisnosti u sustavu zdravstva, socijalne skrbi te zatvorskom sustavu i probaciji“, točke 3.1. „Sustav zdravstva“, navodi se „u kontekstu specifičnih potreba vezanih uz liječenje pojedinih skupina osoba s problemom ovisnosti posebnu pažnju valja pridati maloljetnim osobama, **trudnicama i majkama**, te novorođenčadi s neonatalnim apstinencijskim sindromom, kao i drugim osjetljivim skupinama.“.

drogama, a Protokol će biti donesen tijekom 2023. Pravobraniteljica će se i nadalje, kao članica radne skupine, zalagati za implementaciju rodno osjetljivog pristupa u razradi ove problematike te prepoznavanju žena ovisnica kao posebno osjetljive skupine.

Uz navedeno, Pravobraniteljica je (2.12.2022.) sudjelovala na okruglom stolu „Žene s problemom ovisnosti o drogama“ organiziranom od strane Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (dalje u tekstu: HZJZ) na kojem se raspravljalo o potrebama i izazovima u provedbi specifičnih programa tretmana i rehabilitacije usmjerenih prema ženama s problemom ovisnosti o drogama, a posebice trudnicama i ženama s malom djecom. Pravobraniteljica je u sklopu sudjelovanja na okruglom stolu istaknula značaj prezentiranih podataka za planiranje daljnjih aktivnosti s ciljem razvijanja rodno osjetljivog pristupa za žene s problemom ovisnosti o drogama kao posebno osjetljive društvene skupine.

U svojim aktivnostima tijekom ovog izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljica je kontinuirano ukazivala na izloženost ove specifične skupine žena obiteljskom i seksualnom nasilju (kao oblicima rodno utemeljenog nasilja kod kojeg su u većini slučajeva počinitelji muškarci, a žrtve žene), pri čemu jedan od izazova predstavlja i pitanje smještaja takvih žrtava u postojeće sigurne kuće³⁰³ (s obzirom na njihovu specifičnu i dodatno nepovoljniju situaciju uvjetovanu i ovisnošću), kao i općenito odgovarajuće pružanje svih oblika potrebne pomoći. S tim u vezi, iz dostavljenih podataka MROSP-a³⁰⁴ proizlazi kako su skloništa za žrtve obiteljskog nasilja u 2022., zaprimila **ukupno 19 zahtjeva za smještaj žena ovisnica, a uslugu smještaja koristilo je 9 žena ovisnica**³⁰⁵. Navedeno predstavlja povećanje u broju zaprimljenih zahtjeva u odnosu na 2021., dok je udio žena ovisnica koji je uslugu smještaja realizirao nešto manji nego u posljednjem izvještajnom razdoblju³⁰⁶. Dodatno, Ministarstvo je u svom očitovanju navelo da ima sklopljen ugovor o pružanju i financiranju usluga smještaja i/ili organiziranog stanovanja³⁰⁷ s ukupno 8 pružatelja usluga za osobe s problemom ovisnosti.³⁰⁸

Pravobraniteljica ukazuje kako su žene ovisnice izložene društvenim stereotipima i stigmatizaciji u većoj mjeri nego muškarci³⁰⁹, kao i riziku prostitucije pomoću koje lakše (u odnosu na muškarce) dolaze do

³⁰³ S tim u vezi, Pravobraniteljica ukazuje kako od 2010., u Sloveniji postoji i djeluje *prva i jedina sigurna kuća u Europi koja je specijalizirana za žrtve obiteljskog i partnerskog nasilja koje su ujedno korisnice droga* i koju vodi udruga pod nazivom Društvo Stigma. Smještajni kapacitet sigurne kuće je 8 korisnica koje mogu boraviti najdulje godinu i pol dana. Navedeno svakako predstavlja primjer dobre prakse koji bi trebalo slijediti i dalje razvijati.

³⁰⁴ Ministarstvo navodi kako je skloništim za žrtve obiteljskog nasilja uputilo zahtjev za dostavom podataka vezanih uz osiguravanje smještaja žrtvama te da iz dobivenih podataka proizlazi da je na smještaju bilo ukupno 917 osoba žrtava nasilja u obitelji, od čega 394 žena, 2 muškarca i 521 dijete.

³⁰⁵ Razlozi zbog kojih nije došlo do realizacije pojedinih smještaja su: odustajanje od smještaja, nedostatak smještajnog kapaciteta, nepostojanje 24 satnog dežurstva, nepostojanje educiranog osoblja za rad s osobama s problemom ovisnosti zbog čega nisu u mogućnosti pružiti adekvatnu skrb korisniku, nemogućnost provjere u trenutku zahtjeva za smještaj je li osoba i dalje ovisna o konzumiranju opojnih sredstava, nepostojanje odgovarajućeg stručnog kadra za rad sa ženama ovisnicama te postupanje sukladno Pravilniku o prijemu i otpustu korisnica prema kojem se usluga ne pruža ovisnicama s obzirom da osobe koriste supstitucijsku terapiju, a ne postoje uvjeti za čuvanje iste, niti educirano osoblje koje bi terapiju izdavalo i kontroliralo uzimanje terapije.

³⁰⁶ U 2021., zaprimljeno je ukupno 11 zahtjeva za smještaj žena ovisnica, a uslugu smještaja koristilo je ukupno 6 žena.

³⁰⁷ Tijekom 2022., ugovoreni su smještajni kapaciteti za 226 korisnika te je za navedeno utrošeno 10.614.975,20 kn.

³⁰⁸ Ministarstvo je od strane pružatelja usluga zatražilo da se osvrnu na poteškoće vezane uz smještaj ili realizaciju smještaja žena s problemom ovisnosti te su među problemima koji se navode bili: nepoštivanje kućnog reda, problem s ostalim korisnicima, apstinencijske krize i promjene raspoloženja, agresivnost, nemogućnost osiguravanja 24-satne skrbi potrebne ovoj ranjivoj skupini, nepostojanje stručnog kadra za rad s osobama s problemima ovisnosti, nedostatak financijska sredstva skloništa za zapošljavanje takvog kadra, nemogućnost pružanja medicinske skrbi osobama s problemom ovisnosti te strah da osobe s problemima ovisnosti koje se ne pridržavaju apstinencije svojim ponašanjem pod utjecajem opojnih sredstava ne ugroze sigurnost drugih.

³⁰⁹ Npr. alkoholizam se percipira kao „muška“ bolest, svojevrsan „stil života“, obiteljska bolest i sl.

novca kojim nabavljaju drogu i/ili alkohol, a što može biti jedan od čimbenika zbog kojeg se one teže odlučuju za liječenje.³¹⁰

Nadalje, žene ovisnice se teže odlučuju na liječenje od muškaraca zbog obiteljskih i roditeljskih obaveza, a vrlo često i njihovi partneri imaju problema s ovisnošću te im u tom smislu nisu potpora.³¹¹ Posebnu pažnju zahtijevaju trudnice i majke ovisnice te se kao jedan od problema javlja i pitanje evidencije roditelja ovisnika.³¹² Mnogi programi za liječenje ovisnosti ne uspijevaju pružiti usluge u kontekstu koji podržava i potiče žene te ne zadovoljavaju njihove specifične potrebe.

S tim u vezi, treba istaknuti kako još uvijek nema dovoljno relevantnih istraživanja koja se odnose na žene ovisnice i njihove specifičnosti – provedeno je vrlo malo istraživanja³¹³ iako se velik broj stručnjaka/inja slaže da je priroda ovisnosti među ženama drugačija i to ne samo u pogledu bioloških razlika koje čine muškarce i žene različito osjetljivima na uporabu droga, već i u pogledu psiholoških, socijalnih i raznih karakteristika okruženja, posebice onog obiteljskog. Stoga i **liječenje ovisnosti kod žena zahtjeva bitno drugačije oblike tretmana.**

Prema preliminarnim podacima HZJZ-a o liječenima zbog zlorabe droga u 2022., vidljivo je da je zbog zlorabe psihoaktivnih droga u tretmanu završilo 5.387 osoba, od čega 922 žene (udio od 17%) i 4.465 muškarca (omjer M i Ž je 4,8:1).³¹⁴ Navedene osobe liječene su u službama za mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti županijskih zavoda za javno zdravstvo, bolnicama, terapijskim zajednicama i u zatvorskom sustavu. Najviše liječenih muškaraca (udio od 46%) i žena (udio od 40%) pripada dobnoj skupini 40-49 godina.³¹⁵

Tabela: Broj osoba liječenih zbog zlorabe psihoaktivnih droga u 2022., prema spolu i dobi

Dobna skupina	12-14	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	Ukupno
Muškarci	4	147	396	1080	2071	650	109	8	4465
Žene	5	48	116	259	369	103	21	1	922
Ukupno	9	195	512	1339	2440	753	130	9	5387

³¹⁰ Međutim, istodobno pojedine žene koje se bave prostitucijom postaju ovisnice upravo kako bi se lakše nosile sa time i tako upadaju u „začarani krug“ ovisnosti i prostitucije iz kojega je vrlo teško izaći.

³¹¹ Stoga važnu ulogu u liječenju ovisnosti kod žena ima upravo obitelj jer se pokazalo kako je potpora obitelji jedan od odlučujućih uvjeta prilikom donošenja njihove odluke o liječenju.

³¹² Prema podacima Klinike za ženske bolesti i porode KBC Zagreb iz kraja 2020., u Hrvatskoj je oko 4.500 žena ovisnica koje su u fertilnoj dobi, a oko 250 njih godišnje rodi, pri čemu su iste mlađe životne dobi te su česte neželjene trudnoće, kao i rizično spolno ponašanje. Trudnice i majke ovisnice često *negiraju problem ovisnosti iz straha od oduzimanja djeteta* nakon poroda kao i iz straha od kaznenog progona, a trudnice ovisnice iz toga razloga izbjegavaju i redovite ginekološke preglede tijekom trudnoće te dolaze na kontrolu tek pred kraj trudnoće.

³¹³ Tako su istraživanja pokazala da žene ovisnice imaju značajno višu stopu komorbiditeta nego kod muških ovisnika, stopa depresije i anksioznosti je znatno viša te rizik od razvijanja ovisnosti postoji sve do srednje životne dobi. Istraživanja također navode kako je u etiologiji nastanka ovisnosti kod žena, vrlo važna psihička trauma koja može biti uzrokovana **seksualnim, fizičkim i nasiljem u obitelji** ili na stigmatizaciji zasnovanoj na siromaštvu, rasi, seksualnoj orijentaciji i slično. Studije opetovano pokazuju da je *partnerstvo žene ovisnice često puno nasilja i zlostavljanja*.

³¹⁴ Usporedbe radi, tijekom 2021. je zbog zlorabe psihoaktivnih droga u tretmanu je završilo 4.987 osoba, od čega je bilo 803 žena (udio od 16%) i 4.184 muškaraca (omjer M i Ž je bio 6,2:1).

³¹⁵ I u 2021., najviše liječenih muškaraca (udio od 47%) i žena (udio od 38%) pripadao je dobnoj skupini 40-49 godina, za razliku od 2020. godine kada je dobnoj skupini 40-49 godina pripadalo najviše liječenih muškaraca, dok je najviše liječenih žena pripadalo dobnoj skupini 30-39 godina (udio od 39,2% svih liječenih žena).

Analiza podataka prema županijama prebivališta liječenih osoba na temelju stopa liječenih osoba na 100.000 stanovnika pokazuje da je u sedam županija stopa liječenja viša od prosjeka Hrvatske. Riječ je o Istarskoj (stopa 348,8), Zadarskoj (302,9), Šibensko-kninskoj (263,5), Primorsko-goranskoj (220,8), Splitsko-dalmatinskoj (192,3), Dubrovačko-neretvanskoj županiji (182,6) te Gradu Zagrebu (156,8).

Od 5.387 osoba liječenih zbog zlorabe psihoaktivnih droga tijekom 2022. godine, njih 2.177 (udio od 40,4%)³¹⁶ ima djecu, **od čega znatno više liječenih žena ima djecu (55,2% žena)**, u odnosu na broj muškaraca (37,4%). Dodatno, kod 60 liječenih osoba oduzeta je roditeljska skrb, dok je 14 osoba pod nadzorom nad roditeljskom skrbi.

Tabela: Broj osoba liječenih zbog zlorabe psihoaktivnih droga u 2022., prema roditeljskom statusu i spolu

Ima li djece	Muškarci	% (muškarci)	Žene	% (žene)	Ukupno
1. da	1668	37,4%	509	55,2%	2177
2. ne	2714	60,8%	366	39,7%	3080
3. da, oduzeta roditeljska skrb	28	0,6%	32	3,5%	60
4. nadzor nad roditeljskom skrbi	4	0,1%	10	1,1%	14
5. nepoznato	51	1,1%	5	0,5%	56
Ukupno	4465	100%	922	100%	5387

Kada je riječ o stupnju obrazovanja osoba liječenih zbog zlorabe psihoaktivnih droga, najveći broj osoba kao najviši stupanj obrazovanja ima završenu srednju školu, od čega je udio liječenih muškaraca za 1,6% veći od udjela liječenih žena³¹⁷. Kao i u prethodnom izvještajnom razdoblju, udio muškaraca sa završenom osnovnom školom kao najvišim stupnjem obrazovanja veći je od udjela žena, i to za čak 5,4%³¹⁸, no kad je riječ o udjelu liječenih žena sa završenim fakultetom, njih je za 3,6% više od udjela liječenih muškaraca³¹⁹. Iako je udio visokoobrazovanih liječenih žena veći, veći je i udio nezaposlenih žena te žena s povremenim poslom³²⁰.

U odnosu na bračni status, najveći broj liječenih osoba su samci (neudani/neoženjeni, rastavljeni/e, udovci/udovice)³²¹. Udio muškaraca koji nisu u braku (56,6%) veći je od udjela žena (41%), dok je veći udio žena koje žive u izvanbračnoj zajednici (16,2% žena i 10,8% muškaraca).

³¹⁶ Tijekom 2021., taj udio je iznosio 39%.

³¹⁷ Ukupno 67,1% osoba ima završenu srednju školu, od čega 65,8% žena i 67,4% muškaraca.

³¹⁸ 4,1% žena i 9,5% liječenih muškaraca ima završenu osnovnu školu kao najviši stupanj obrazovanja.

³¹⁹ 5,6% liječenih žena i 2,0% liječenih muškaraca ima završen fakultet.

³²⁰ Ukupno 1.866 liječenih osoba je nezaposleno, od čega 38,5% žena te 33,8% muškaraca, dok je 19,4% liječenih žena s privremenim poslom (te 19,2% muškaraca).

³²¹ Ukupno 70% liječenih osoba su samci (neudane/neoženjeni, rastavljeni/e, udovci/udovice), od čega je veći udio rastavljenih žena i udovica, u odnosu na udio rastavljenih muškaraca i udovaca.

Specifičnu kategoriju predstavljaju **žene ovisnice u zatvorskom sustavu**³²² kojima je potreban poseban tretman u liječenju te cjeloviti multidisciplinarni pristup prilikom izvršavanja kazne zatvora. MPU do dana okončanja izrade ovog izvješća nije raspolagalo podacima o broju muškaraca i žena koji su se tijekom 2022., nalazili/e na izdržavanju kazne zatvora, kao niti njihov udio u ukupnoj zatvoreničkoj populaciji te podatak je li bilo zabilježenih slučajeva poroda žena ovisnica za vrijeme izdržavanja kazne.³²³

U odnosu na aktivnosti vezane za ovu problematiku, MROSP u svom očitovanju Pravobraniteljici navodi da je (2022.) provedeno 7 projekata sufinanciranih iz Europskog socijalnog fonda koji su među ciljnim skupinama imali osobe s problemom ovisnosti te da je kroz projekte bilo uključeno ukupno 722 osoba s problemom ovisnosti, od čega 131 žena.³²⁴ Također, tijekom 2022. godine provedeno je 5 projekata financiranih iz nacionalnih sredstava u koje je bilo uključeno ukupno 231 osoba s problemom ovisnosti, od čega 52 žene.³²⁵

HZJZ je (2022.) proveo niz aktivnosti usmjerenih na populaciju žena ovisnica³²⁶ te je, između ostalog, proveo **kvalitativno istraživanje** u kojem su sudjelovale žene ovisnice koje imaju malu djecu ili su trudnice, a koje se nalaze u tretmanu u izvanbolničkom sustavu, terapijskoj zajednici te u zatvorskom sustavu.³²⁷ Cilj istraživanja bio je stvaranje podloge za kreiranje znanstveno utemeljenih intervenciju za ovu skupinu te definiranje potreba i izazova koji će biti temelj za kreiranje nacionalnih politika usmjerenih na ovu skupinu.³²⁸ Provedeno istraživanje predstavlja pozitivan iskorak u pristupu ovoj problematici te je u skladu s ranijim višekratno upućivanim preporukama Pravobraniteljice **da je potrebno provoditi istraživanja o ovisnosti žena te sukladno dobivenim rezultatima, kreirati programe liječenja i nacionalne politike** koje će uvažavati i zadovoljavati njihove specifične potrebe.

S obzirom da posebnu skupinu u okviru ove problematike predstavljaju **žene izbjeglice, migranti i interno raseljene osobe kod kojih postoji problem ovisnosti o drogama**, HZJZ je sudjelovao u projektu Pompidou Grupe Vijeća Europe na temu *Odgovora vezanih za problematiku droga kod izbjeglica, migranata i interno raseljenih osoba u području problematike korištenja droga i ovisnosti o*

³²² Prema podacima MPU, tijekom 2021. na izdržavanju kazne zatvora nalazilo se 4.390 muškaraca i 271 žena (5,8%). Tijekom 2020. na izdržavanju kazne zatvora nalazilo se 4.068 zatvorenika i 223 zatvorenice (5,19%). Dakle žene kontinuirano čine vrlo malen udio u zatvoreničkoj populaciji te svakako zahtijevaju rodno-senzibilni tretman kako prilikom liječenja tako i prilikom izvršavanja kazne zatvora.

³²³ Tijekom 2020. i 2021. godine nije bilo zabilježenih slučajeva poroda žena ovisnica za vrijeme izdržavanja kazne, dok su tijekom 2019. za vrijeme izdržavanja kazne zatvora rodile ukupno 3 zatvorenice, među kojima je jedna bila i ovisnica o drogama.

³²⁴ Riječ je o projektima ukupne vrijednosti 931.214,69 EUR koji su se provodili na području Grada Zagreba, Virovitičko-podravske županije, Splitsko-dalmatinske županije te Sisačko-moslavačke županije s ciljem širenja socijalnih usluga za osobe s problemom ovisnosti te razvoja, širenja i unapređenja kvalitete izvaninstitucijskih socijalnih usluga.

³²⁵ Riječ je o projektima ukupne vrijednosti 85.606,21 EUR koji su se provodili na području Primorsko-goranske županije, Grada Zagreba, Zagrebačke županije te Splitsko-dalmatinske županije u području prevencije ovisnosti i suzbijanja zlouporabe droga i smanjenja šteta.

³²⁶ Neke od aktivnosti provedene tijekom 2022. godine: održane su edukacije o psihosocijalnom tretmanu i resocijalizaciji žena s problemom ovisnosti, provedene su aktivnosti usmjerene na razvijanje usluga za žene ovisnice te jačanje suradnje u pružanju navedenih usluga, provodili su se programi oporavka i rehabilitacije žena s problemom ovisnosti o drogama te su u cilju poticanja zapošljavanja žena ovisnica provedene mjere za poticanje njihovog obrazovanja i zapošljavanja.

³²⁷ U sklopu istraživanja provedene su tri fokus grupe kojima je bio cilj utvrditi perspektivu, kvalitetu i dostupnost usluga tretmana te drugih usluga u zajednici za žene s problemom ovisnosti o drogama koje imaju malu djecu ili su trudne.

³²⁸ HZJZ do dana okončanja izrade ovog izvješća nije raspolagao podacima za 2022. godinu o broju žena liječenih zbog zlouporabe psihoaktivnih droga koje su rodile (tijekom 2021. rodilo je 17 žena koje su se liječile zbog zlouporabe psihoaktivnih droga (3 u dobnoj skupini 20-29 godina, a 14 u dobnoj skupini od 30-39 godina), dok je tijekom 2020. rodilo 22 žena te je najveći broj roditelja (njih 15) također bio u dobnoj skupini 30-39 godina).

drogama, u okviru kojeg je jedan od ciljeva zaštita i pružanje odgovarajuće skrbi ženama izbjeglicama i migranticama kod kojih postoji ovisnost o drogama.³²⁹

8.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Pojava ovisnosti među ženama slabo je istraživana, no značajan broj stručnjaka/kinja smatra da je priroda pojave ovisnosti kod žena drugačija od one među muškarcima te da u skladu s time zahtijeva i bitno drukčiji pristup prevenciji te tretmanima liječenja od ovisnosti.

U kontekstu specifičnosti ovisnosti kod žena, svakako treba spomenuti njihovu izloženost nasilju u obitelji i seksualnom nasilju te činjenicu da se žene ovisnice teže odlučuju na liječenje od muškaraca zbog obiteljskih i roditeljskih obaveza, a vrlo često i njihovi partneri imaju problema s ovisnošću te im iz tog razloga nisu potpora.

Posebnu skupinu žena ovisnica čine trudnice i majke s malom djecom koje su, kao i njihova djeca, izložene nizu socijalnih i zdravstvenih rizika, uključujući povećan rizik od apstinencijskog sindroma, rodno utemeljenog nasilja i višestruke diskriminacije. Budući da skrb o maloj djeci uglavnom pada na žene, odlazak na rehabilitaciju često bi značio odvajanje majke od djeteta, što žene nekad ne žele učiniti jer nemaju kome ostaviti dijete na tako dugo razdoblje ili strahuju da bi dijete moglo završiti u sustavu alternativne skrbi. Zbog svega navedenog, trudnice i majke s malom djecom je potrebno prepoznati kao specifičnu skupinu žena s problemom ovisnosti o drogama.

Konačno, žene s problemom ovisnosti o drogama nužno je prepoznati kao jednu od korisničkih skupina za koju je potrebno njegovati posebno senzibiliziran pristup u zdravstvenom, socijalnom i kazneno-represivnom sustavu pri tretmanu i skrbi.

Imajući u vidu sve navedeno, a u cilju poboljšanja položaja žena ovisnica i uklanjanja rizika višestruke diskriminacije, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Senzibilizirati i osvještavati društvo o problematici ovisnosti kod žena te potrebu uklanjanja stereotipa.
- (2) Individualizirani rodno-senzibilni medicinski pristup u liječenju žena ovisnica.
- (3) Sustavno pratiti ovu problematiku iz rodnog aspekta (iskazivanje svih relevantnih statističkih podataka po spolu, prilikom analize podataka imati u vidu rizik višestruke diskriminacije žena).
- (4) Poduzeti mjere u cilju osnivanja i vođenja evidencije roditelja ovisnica.
- (5) Provoditi istraživanja o ovisnosti žena i njihovim specifičnostima te sukladno dobivenim rezultatima, kreirati programe liječenja koji će uvažavati i zadovoljavati njihove specifične potrebe.
- (6) Razmotriti osnivanje sigurne kuće koja bi bila specijalizirana za žrtve obiteljskog i partnerskog nasilja koje su ujedno ovisnice ili prilagoditi postojeće sigurne kuće njihovim specifičnim potrebama.

³²⁹ U sklopu projekta Popmidou Grupe Vijeća Europe izdan je *Priručnik za razumijevanje potreba migranata, izbjeglica i raseljenih osoba u kontekstu poremećaja ovisnosti o drogama*, u čijem je stvaranju od 2019. sudjelovala i Hrvatska.

REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

9.1. ZDRAVSTVENA SKRB ZA TRUDNICE, RODILJE I BABINJAČE

9.1.1. Opisi slučajeva i postupanje Pravobraniteljice

PRIMJER 1. Opstetričko nasilje pri porodu - U predmetu (PRS-17-01/21-15), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na KBC Osijek na opstetričko nasilje pri porodu, koje se prvenstveno tiče postupanja primalje. Nakon dopisa Pravobraniteljice, Hrvatska liječnička komora i Hrvatska komora primalja pokrenuli su nadzor nad radom odgovornih zdravstvenih radnika. Postupak je u tijeku.

PRIMJER 2. Također, u predmetu (PRS-17-01/21-24), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na opstetričko nasilje pri porodu u KBC Osijek. Nastavno na dopis Pravobraniteljice, Povjerenstvo za unutarnji nadzor KBC-a Osijek provelo je unutarnji nadzor kojim je utvrdilo da u liječenju pritužiteljice nije bilo propusta. Međutim, Hrvatska liječnička komora je stručnim nadzorom utvrdila da je došlo do povrede čl.2. st.8. Kodeksa medicinske etike i deontologije, odnosno da „*zahvat instrumentalne revizije maternične šupljine nije bio obavljen u općoj anesteziji niti je pacijentici bilo objašnjeno da je isti moguće na navedeni način obaviti kako bi se umanjilo traumatično iskustvo tog zahvata*“. Pravobraniteljica je KBC Osijek upozorila da propuštanje davanja sredstava za ublažavanje boli (uz neinformiranje o istome) pri vršenju kirurških zahvata predstavlja oblik opstetričkog (porodničarskog) nasilja prema rodiljama, te je preporučila da se nadalje osigura dosljedna primjena profesionalnih etičkih standarda u tom aspektu liječničkog postupanja. KBC Osijek je Pravobraniteljicu povratno izvijestio da je poduzeto niz sastanaka i drugih aktivnosti s ciljem upoznavanja djelatnika/ca s preporukama Pravobraniteljice i unaprjeđivanja postupanja KBC-a. Također je pokrenuta izrada novih obrazaca suglasnosti i informiranog pristanka za pacijentice.

PRIMJER 3. Propusti u postupanju pri porodu - U predmetu (PRS-17-01/21-20), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na KB Sveti Duh na propuste u postupanju pri porodu (nedavanje sredstava za ublažavanje bolova, grubost u postupanju, primjena neodgovarajućih postupaka bez suglasnosti pacijentice i niz drugih primjedbi). Pritužiteljica navodi da se osjećala „potpuno ignoriranom, poniženom i zlostavljanom“. Pravobraniteljica je od nadležnih tijela zatražila provođenje nadzora. Hrvatska liječnička komora nakon provedenog nadzora nije utvrdila propuste u liječničkom postupanju. Pritužiteljica se potom pritužila da je odgovorni liječnik dao lažan iskaz, na što ju je Pravobraniteljica uputila na podnošenje kaznene prijave DORH-u, međutim pritužiteljica je odustala od postupanja.

PRIMJER 4. Također, u predmetu (PRS-17-01/22-12), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na propuste u postupanju pri porodu u KBC Osijek (grubo postupanje, nedavanje sredstava za ublažavanje bolova, nepoštivanje izbora pacijentice za položaj tijela pri porodu, nebriga o tijeku poroda). Nakon dopisa Pravobraniteljice, KBC Osijek i Hrvatska komora primalja pokrenuli su nadzor nad radom odgovornih zdravstvenih radnika. Postupak je u tijeku.

PRIMJER 5. U predmetu (PRS-17-01/22-16), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na propuste u postupanju zdravstvenog osoblja za vrijeme boravka pritužiteljice u KBC Split radi poroda i oporavka nakon poroda. Pritužiteljica navodi da nije poštivana njezina želja da ne primi „drip“, da nije imala podršku pri uspostavljanju dojenja, te da medicinske sestre nisu pružale potrebnu pomoć. Budući da se radi o pritužbi na rad medicinskih sestara, Pravobraniteljica je zatražila stručni nadzor Hrvatske komore medicinskih sestara. Postupak je u tijeku.

PRIMJER 6. Neprimjerena komunikacija liječnika i neodgovarajućih medicinskih postupaka - U predmetu (PRS-17-01/21-29), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na Opću bolnicu Karlovac zbog neprimjerenog načina komunikacije od strane liječnika i primjenu neodgovarajućih medicinskih postupaka. Nakon dopisa Pravobraniteljice, OB Karlovac provela je unutarnji nadzor kojim u bitnome nije utvrdila propuste u postupanju, međutim djelatnicima je skrenula pažnju na preporuke Pravobraniteljice. Pritužiteljica je izrazila nezadovoljstvo ishodom nadzora, istaknuvši da bolnica „ignorira činjenicu da je došlo do verbalnog zlostavljanja“ i „banalizira prijetnje i zastrašivanja tijekom samog poroda“. Pravobraniteljica je pritužiteljicu uputila u daljnje mogućnosti ispitivanja slučaja od strane nadležnih tijela, međutim pritužiteljica je odustala od daljnjeg postupanja.

PRIMJER 7. Također, u predmetu (PRS-17-01/21-31), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na Opću bolnicu Šibensko-kninske županije zbog postavljanja pogrešne dijagnoze i propuštanja propisivanja odgovarajućeg načina liječenja. Nastavno na dopis Pravobraniteljice, Hrvatska liječnička komora provela je stručni nadzor kojim nije utvrdila propuste u postupanju. Pravobraniteljica je pritužiteljicu uputila u daljnje mogućnosti zaštite svojih prava, međutim pritužiteljica je odustala od daljnjeg postupanja.

PRIMJER 8. U predmetu (PRS-17-01/22-21), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na KBC Zagreb, koja se u bitnome odnosi na neodgovarajuće liječničko postupanje prema pacijentici u visokorizičnoj trudnoći i nedavanje prednosti za pregled u Klinici za ženske bolesti i porode. Pravobraniteljica je od KBC-a zatražila provođenje unutarnjeg nadzora. Postupak je u tijeku.

9.1.2. Pregled novih istraživanja

„Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost - preporuke za jačanje otpornosti na buduće krize“³³⁰ – je posebno izvješće Pučke pravobraniteljice u kojem je sudjelovala i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. U navedenom izvješću je među ostalim ukazano na smanjenje dostupnosti zdravstvenih usluga vezanih uz trudnoću i medicinski pomognutu oplodnju te povećan broj pritužbi na neodgovarajuće postupanje prema roditeljima u zdravstvenim ustanovama.

„IMAGiNE EURO - Improving MAternal Newborn carE In the EURO Region“ – je jedno od dva međunarodna istraživanja u kojima je Pravobraniteljica sudjelovala tijekom izvještajne godine u procesu prikupljanja podataka. Istraživanje Europskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE)³³¹ je u tijeku, dok su rezultati istraživanja skupine stručnjakinja koje koordinira Svjetska zdravstvena organizacija

³³⁰ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/730>

³³¹ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/668>

(WHO)³³² objavljeni u međunarodnom časopisu za ginekologiju i opstetriciju³³³, a rezultati za Hrvatsku i još tri zemlje regije objavljeni su u zasebnom radu. Rezultati su u osnovi potvrdili kontinuiranu prisutnost sličnih poteškoća u pružanju zdravstvene skrbi u području reproduktivnog zdravlja na koje su ukazali rezultati istraživanja koje je Pravobraniteljica provela u suradnji s udrugom Roda u prvoj godini pandemije³³⁴. Od četiri zemlje, rezultati istraživanja najpozitivniji su za Sloveniju, nešto lošiji za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, dok su najlošiji za Srbiju. Istraživanje je pokazalo da je za vrijeme pandemije došlo do značajnog pada kvalitete skrbi za roditelje i novorođenčad. Značajan broj ispitanica naveo je: da su se susrele s poteškoćama u pristupu rutinskoj antenatalnoj skrbi (između 40%-70% ispitanica); da je pratnja na porodu bila zabranjena (60%-98%); da nije bilo dovoljno raspoloživih zdravstvenih radnika (21%-54%); da zdravstveni radnici/ce ne koriste redovito zaštitnu opremu (17%-39%); da nisu primile odgovarajuću podršku dojenju (23%-56%); da se prema njima odnosilo bez poštovanja (22%-63%); da se postupak epiziotomije primjenjivao prilikom spontanog vaginalnog poroda (31%-63%); da su bile žrtve nasilja (11%-31%); da su izvršile neformalna plaćanja (0.7%-27%).

„Pregled sudske prakse i drugih mehanizama zaštite reproduktivnih prava žena u Republici Hrvatskoj 2016.-2020.“³³⁵ - je publikacija udruge Roda, koja sadrži sistematičan i detaljan pregled niza korisnih informacija iz područja reproduktivnog zdravlja i prava, uključujući i slučajeve iz rada Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

U stručnom časopisu „Lancet“ objavljeni su rezultati **istraživanja o iskustvima roditelja za vrijeme pandemije u zemljama EU**³³⁶, uključujući Hrvatsku. Uzorak istraživanja je 21.027 roditelja iz 12 zemalja Europske regije SZO, a podaci su standardizirani prema Indeksu kvalitete skrbi za majke i novorođenčad Svjetske zdravstvene organizacije (QMNC Index). Rezultati istraživanja pokazali su da su u zemljama obuhvaćenim istraživanjem prisutne značajne razlike, dok rezultati za Hrvatsku nisu zadovoljavajući. Većina rezultata značajno je lošija među ženama s predporodnim carskim rezom, mlađim ženama i ženama s operativnim porodom. Prema QMNC indeksu, Hrvatska se našla na pretposljednem 11. mjestu (od ukupno 12 zemalja) s 270 prikupljenih bodova od mogućih 400 prema QMNC indeksu. Na vrhu ljestvice su Luksemburg (355), Španjolska (345) i Njemačka (335) a na dnu Rumunjska (275), Hrvatska (270) i Srbija (205). Hrvatska je najbolje ocijenjena u područjima pružanja skrbi (80/100 bodova) i u području ocjene promjena vezanih uz COVID (70/100 bodova), dok su lošije ocijenjeni iskustvo skrbi (65/100 bodova) i dostupnost fizičkih i ljudskih resursa (55/100 bodova). Zaključno se navodi da su iskustva žena pokazala da su u zemljama uključenima u istraživanje prisutne neravnopravnosti širokih razmjera. Zbog toga je žurno potrebno provoditi mjere unaprjeđenja kvalitete zdravstvene skrbi te promicati skrb temeljenu na dokazima i usmjerenu na dobrobit svih majki i novorođenčadi tijekom pandemije COVID-19 i nakon nje.

³³² Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/637>

³³³ Poveznica: <https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/toc/18793479/2022/159/S1>

³³⁴ „Istraživanje o dostupnosti skrbi za reproduktivno zdravlje žena u vrijeme pandemije bolesti COVID-19“, Izvješće o radu za 2020. godinu (str. 190.)

³³⁵ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/863>

³³⁶ „Quality of facility-based maternal and newborn care around the time of childbirth during the COVID-19 pandemic: online survey investigating maternal perspectives in 12 countries of the WHO European Region“ - [https://www.thelancet.com/journals/lanpe/article/PIIS2666-7762\(21\)00254-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpe/article/PIIS2666-7762(21)00254-4/fulltext)

Istraživanje o iskustvima opstetričkog i ginekološkog nasilja nad trudnicama i roditeljima u hrvatskim bolnicama³³⁷ iznjedrilo je zabrinjavajuće rezultate. Bez obzira što se ne radi o nacionalno reprezentativnom, već o prigodnom uzorku, s ozbiljnošću je potrebno razmotriti podatke da je na uzorku od 1.401 ispitanice, njih 88% izjavilo kako smatra da su doživjele neki oblik fizičkog ili emocionalnog nasilja u rodilištu. Od žena koje su doživjele neki oblik nasilja, samo 0,6% njih slučaj je prijavilo tijelu ovlaštenom za vršenje stručnog nadzora (Hrvatskoj liječničkoj komori). 47% ispitanica istaknulo je da se negativno iskustvo pri porodu odrazilo na njihovo zdravlje ili zdravlje djeteta, a 38% ispitanica navodi da je zbog negativnog iskustva kasnije imalo strah od iduće trudnoće i poroda.

Udruga Roda - Roditelji u akciji objavila je **istraživanje na temu smjernica za skrb o roditeljima tijekom fiziološkog porođaja**³³⁸. Analizom je ukazano da postojeće međunarodne smjernice³³⁹ u području ginekologije, opstetricije i perinatalogije nisu u potpunosti implementirane na nacionalnoj razini. Zaključuje se da nacionalni zdravstveni sustav u ovom području u nekim aspektima primjenjuje zastarjele prakse, odnosno djeluje po principima koji nisu usklađeni sa suvremenim zdravstvenim standardima.

9.2. ZDRAVSTVENA USLUGA PREKIDA TRUDNOĆE

9.2.1. Opisi slučajeva

PRIMJER 9. Slučaj M.Č. u KBC Zagreb (PRS-17-01/22-09) - Izvještajnu godinu obilježio je slučaj trudnice M.Č. koja je, nakon što su joj liječnici priopćili da prekid trudnoće neće moći obaviti u Hrvatskoj, bila prisiljena pomoć potražiti u susjednoj Sloveniji. Svoje nezadovoljstvo liječničkim tretmanom u Hrvatskoj izrazila je u intervjuu³⁴⁰, nakon čega je slučaj postao vrlo temeljito zastupljena tema u medijima. KBC Zagreb je naposljetku pozitivno odgovorio na njezin zahtjev za prekidom trudnoće, međutim pacijentica je odlučila ostati pri ranije dogovorenom terminu u UKC Ljubljana, dok je HZZO odobrio pokrivanje troškova prekogranične zdravstvene zaštite na teret zdravstvenog osiguranja.

Pravobraniteljica je zatražila očitovanje od Ministarstva zdravstva i Kliničke bolnice „Sveti Duh“ o navodima pacijentice te je objavila priopćenje³⁴¹. KB Sveti Duh je svojim očitovanjem u osnovi potvrdila ključne informacije objavljene u medijima, nakon čega je Pravobraniteljica Bolnici preporučila da: 1) unaprijedi informiranje pacijentica o zdravstvenoj usluzi prekida trudnoće te da u tu svrhu izradi informativni materijal, 2) unaprijedi i standardizira postupanje ustanove u slučajevima rizičnih trudnoća te da u tu svrhu izradi interni protokol, 3) osigura dostupnost psihološke pomoći pacijenticama s rizičnim trudnoćama. Povratna obavijest o postupanju u skladu s preporukama nije zaprimljena. Nakon toga,

³³⁷ Cvitkušić, R. (2021). *Iskustva opstetričkog i ginekološkog nasilja nad trudnicama i roditeljima u hrvatskim bolnicama*. (Diplomski rad) - <https://um.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:511078>

³³⁸ „Smjernice za skrb o roditeljima tijekom fiziološkog porođaja“ (2022.) - <https://www.roda.hr/udruga/projekti/radar/kvalitativno-istrazivanje-smjernica-za-skrb-o-roditeljima-tijekom-fizioloskog-porodaja.html>

³³⁹ „Smjernice o intrapartalnoj skrbi za pozitivno iskustvo rađanja“ (WHO 2018.) - <https://www.who.int/publications/i/item/9789241550215>

³⁴⁰ Poveznica: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/beba-mi-ima-golemi-tumor-umrijet-ce-ili-zivjeti-kao-biljka-ne-daju-mi-da-pobacim/2361526.aspx>

³⁴¹ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/711>

Pravobraniteljica je obustavila svoje postupanje, budući da je Pučka pravobraniteljica pokrenula ispitni postupak prema nadležnim tijelima. Ispitni postupak Pučke pravobraniteljice prolongiran je zbog brojnih opetovanih zahtjeva za dostavom podataka te nije okončan do kraja izvještajnog razdoblja. Nakon što postupak bude okončan, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova donijet će odluku o slučaju iz perspektive načela ravnopravnosti spolova u području reproduktivnog zdravlja i prava. U tijeku je također postupak posebnih procedura UN-a, nastavno na pritužbu neformalne „Inicijative DOSTA!“³⁴², koja okuplja organizacije civilnog društva.

Do sada su okončani postupci zdravstveno-inspekcijskih nadzora Ministarstva zdravstva, kojima su **utvrđeni propusti u postupanju dvije zdravstvene ustanove**: u KB Sveti Duh utvrđeni su propusti vezano uz pohranu dokumentacije, nepravilno donošenje inicijalne prvostupajnske odluke po zahtjevu pacijentice za prekidom trudnoće i neinformiranje, dok je u KBC Sestre milosrdnice također utvrđen propust u vidu neinformiranja.

Ovaj slučaj potaknuo je i druge žene da javno podijele svoja traumatična iskustva s porodom³⁴³ i prekidom trudnoće³⁴⁴ u zdravstvenim ustanovama. Među ostalim ukazuje se na slučajeve u kojima izostaje humanost u postupanju zdravstvenog osoblja, uključujući pogrdno etiketiranje žena koje dolaze na prekid trudnoće nazivom ‘abičke’³⁴⁵.

PRIMJER 10. Slučaj pacijentice M.J. u KBC Osijek (PRS-17-01/22-09) – u kojem je Pravobraniteljica postupala na temelju vlastite inicijative temeljem medijskih objava.³⁴⁶ Prema navodima pacijentice, nakon obavljenog zahvata prekida trudnoće u KBC Osijek, na naknadnom liječničkom pregledu ustanovljeno je da je i dalje trudna, nakon čega joj je odbijen zahtjev za ponovnim prekidom trudnoće u toj zdravstvenoj ustanovi. Također je ukazano na pogrešne informacije o postupku prekida trudnoće na mrežnim stranicama KBC-a Osijek. Nastavno na zahtjev Pravobraniteljice, MiZ izvijestilo je o ishodu nadzora zdravstvene inspekcije, kojim je utvrđen stručni propust u vidu nepostupanja u skladu s čl. 15. Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece³⁴⁷, zbog čega je predmet ustupljen Hrvatskoj liječničkoj komori (HLK). Pravobraniteljica je od HLK zatražila obavijest o ishodu njezinog postupanja, koji do kraja izvještajne godine nije zaprimljen. Postupak je u tijeku.

PRIMJER 11. Nedostupnost prekida trudnoće u KB Sveti Duh (PRS-17-01/21-27) - U Izvješću o radu za 2021., Pravobraniteljica je izvijestila o svom postupanju prema KB Sveti Duh zbog dugogodišnje nedostupnosti prekida trudnoće u toj zdravstvenoj ustanovi zbog priziva savjesti svih djelatnika. Novo ravnateljstvo KB Sveti Duh tada se na preporuku Pravobraniteljice pozitivno očitovalo i navelo da je u procesu iznalaženja rješenja s ciljem osiguravanja dostupnosti navedene zdravstvene usluge. KB Sveti

³⁴² Poveznica: <https://www.roda.hr/udruga/dokumentacijski-centar/rodina-izvjesca-i-analize/nedostatak-pristupa-pobacaju-omogucenog-zakonom-slucuj-mirele-cavajda-u-hrvatskoj.html>

³⁴³ Poveznica: <https://slobodnadalmacija.hr/split/splitska-spisateljica-o-strahoti-iz-rodilista-babica-je-rekla-da-me-treba-biti-sram-stojaucem-peti-dan-nakon-poroda-sam-se-onesvijestila-bila-sam-u-sepsi-jer-je-ostala-posteljica-1191645>

³⁴⁴ Poveznica: <https://www.24sata.hr/news/sokantna-prica-zagrepcanke-radili-su-mi-pobacaj-u-bolnici-dok-su-druge-zene-gledale-833653>

³⁴⁵ „Liječnik me počeo napadati i držati mi bukvicu o neispravnosti moje odluke i tome da se nemam pojma ni propisno zaštititi tijekom seksualnog odnosa“ - <https://www.24sata.hr/news/pobacile-su-iz-brojnih-razloga-a-ovo-su-njihove-bolne-ispovijesti-stisni-zube-a-ja-cu-to-izvuci-833910>

³⁴⁶ Poveznica: <https://www.24sata.hr/news/trudnici-nisu-napravili-pobacaj-bolnica-uklonila-dokument-s-izmisljenim-clancima-ustava-839760>

³⁴⁷ Narodne novine, br. 18/78, 31/86, 47/89 i 88/09.

Duh je u izvještajnoj godini postupila u skladu s preporukom i objavila da se prekid trudnoće počinje vršiti u toj zdravstvenoj ustanovi³⁴⁸.

PRIMJER 12. Pritužbe na Opću bolnicu „Dr. Josip Benčević“ Slavonski Brod (PRS-05-03/22-08) - zbog postavljenog promotivnog plakata inicijative „40 dana za život“³⁴⁹ kojim se trudnice upućuje u Centar za život, savjetovalište za trudnice u potrebi, mlade obitelji i žene s postabortivnim sindromom u prostorije Obiteljskog savjetovališta Đakovačko-osječke nadbiskupije. Nakon dopisa Pravobraniteljice, OB Slavonski Brod očitovala se da nije raspolagala informacijom o postavljenom plakatu (uključujući rukovoditelja Odjela za ginekologiju i opstetriciju), da „nitko od osoblja odjela ne stoji iza predmetnog plakata kao i njezinog sadržaja“ te da je plakat žurno uklonjen. Pravobraniteljica je Bolnicu upozorila da bi se nedopustivim trebalo smatrati da zdravstvene ustanove pacijentice upućuju na zdravstveno savjetovanje drugim neovlaštenim organizacijama izvan zdravstvene ustanove, te je preporučila Bolnici da u svom budućem djelovanju osigura da prostor zdravstvene ustanove nije poprište odvijanja aktivističkih kampanja čije djelovanje može djelovati uznemirujuće na pacijentice.

PRIMJER 13. Pritužbe na aktivističku kampanju protiv prekida trudnoće ispred KBC Rijeka (PRS-17-01/22-18) - Pacijentica se pritužila da je na nju uznemirujuće djelovalo nekoliko transparenata postavljenih kraj ulaza u zdravstvenu ustanovu³⁵⁰. Pravobraniteljica je KBC-u Rijeka ukazala na pravni okvir i ljudsko-pravne standarde u području reproduktivnog zdravlja i prava, među ostalim skrenuvši pažnju na recentne smjernice Svjetske zdravstvene organizacije u kojima je naglašena potreba za osiguravanjem povjerljivosti i privatnosti pacijentica i suzbijanjem stigme o prekidu trudnoće, kako bi se pacijentice lišilo izloženosti psihološkim pritiscima i uznemiravanju. Pravobraniteljica je KBC-u Rijeka preporučila da pacijenticama koje u dolaze primiti zdravstvenu skrb vezano uz prekid trudnoće osigura najviši mogući stupanj poštivanja njihove privatnosti i povjerljivosti te oslobođenosti psiholoških pritisaka od strane aktivističkih kampanja.

9.2.2. Zakonodavne inicijative, novi propisi i ostale aktivnosti

Ustavni sud RH je Rješenjem U-I-60/1991 (2017.) Hrvatskom saboru naložio da u roku od dvije godine donese novi zakon kojim se regulira pravo žene na slobodno odlučivanje o rađanju djece i prekidu trudnoće. Do danas zakon nije donesen. Predsjednik Ustavnog suda podsjetio je da Hrvatski sabor nije izvršio obvezu prema rješenju Ustavnog suda, te je pozvao na donošenje novog zakona³⁵¹. Predsjednik saborskog Kluba zastupnika HDZ-a objasnio je razloge iz kojih nije ispoštovana odluka Ustavnog suda: „*Novi Zakon o pobačaju nismo donijeli jer se na razini vladajuće koalicije nismo dogovorili kako bi taj zakon trebao izgledati (...) vladajuća većina će predložiti novi zakon kad naprave sve pripreme i budu mogli ispuniti sve naloge i preporuke Ustavnog suda.*“³⁵² U izvještajnoj godini Hrvatski sabor raspravljao je o Konačnom prijedlogu Zakona o medicinskom postupku prekida trudnoće, predlagatelja

³⁴⁸ Poveznica: <https://www.vecernji.hr/vijesti/u-kb-sveti-duh-dostupan-pobacaj-na-zahtjev-prvi-put-od-2015-godine-1630600>

³⁴⁹ Slučaj je popraćen na Facebook stranici „Seksizam naš svagdašnji“, gdje je objavljena fotografija plakata: <https://www.facebook.com/seksizamnassvagdasnji/posts/pfbid0258YxqHV87gkvSrFQJM22AwC3yRhdcrr8LKBEmtQMZqg9xjKEwVCmxwy3rcDCyX6l>

³⁵⁰ Sadržaj transparenata: „*TRUDNA SI? Trebaš pomoć? Nisi sama! 091 724 1044 – 40 dana za život*“ / „*TRUDNICAMA JE POTREBNA POMOĆ, NE POBAČAJ*“.

³⁵¹ Poveznica: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/predsjednik-ustavnog-suda-pozvao-sabor-da-donesi-novi-zakon-o-pobacaju-sadasnji-je-zastario-15195332>

³⁵² „Branko Bačić: Nismo donijeli zakon o pobačaju jer nemamo dogovor s koalicijskim partnerima“, Jutarnji list 14.5.2022.

Kluba zastupnika SDP-a³⁵³. Zakon nije usvojen. Pravobraniteljica je prethodno sudjelovala na sjednici Odbora za ravnopravnost spolova na kojem je raspravljen Konačni prijedlog Zakona³⁵⁴.

Pored navedenoga, 40 zastupnika/ca Hrvatskog sabora u proceduru je uputilo *Prijedlog odluke o pristupanju promjeni Ustava RH*³⁵⁵, s ciljem uvrštavanja odredbe o slobodnom odlučivanju žene o rađanju³⁵⁶. Do kraja izvještajnog razdoblja Hrvatski sabor nije raspravio tu točku dnevnog reda. Navedena inicijativa nije neuobičajena s obzirom na okolnosti u kojima žene nailaze na velike poteškoće u pristupu prekidu trudnoće, ne samo na području RH, već i u drugim zemljama EU i svijeta. EP je *Rezolucijom o prijetnjama pravu na pobačaj u svijetu*³⁵⁷ pozvao Europsku uniju da pravo na prekid trudnoće uključi u Povelju EU o temeljnim pravima (čl. 24.).

UN-ov Odbor za prava djeteta je u *Zaključnim primjedbama na objedinjeno 5. i 6. periodično izvješće za Hrvatsku o provedbi Konvencije o pravima djeteta (2022.)*³⁵⁸ RH vezano za reproduktivno zdravlje i prava preporučio:

35.(a) *Osigurati da svi adolescenti imaju pristup sveobuhvatnom, dobi primjerenom, znanstveno utemeljenom obrazovanju bez rodni stereotipa o spolnom i reproduktivnom zdravlju i pravima, uključujući informacije o sprječavanju adolescentne trudnoće i visokorizičnog seksualnog ponašanja te o pitanjima seksualne orijentacije i rodnog identiteta, planiranje obitelji i kontracepcijska sredstva, kao i o prevenciji i liječenju spolno prenosivih infekcija.*

35.(b) *Osigurati puni pristup uslugama seksualne i reproduktivne zdravstvene zaštite, uključujući pobačaj, prilagođene potrebama adolescentica, uključujući one s invaliditetom.*

Pučka pravobraniteljica objavila je **analizu o pravnim izvorima i standardima vezano uz priziv savjesti u zdravstvu**³⁵⁹, kojom je ukazala na manjkavosti nacionalnog zakonskog okvira i negativne implikacije načina na koji se pozivanje na priziv savjesti u praksi odražava na pristup zdravstvenoj skrbi, prije svega vezano uz prekid trudnoće.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) izdala je **smjernice za zdravstvenu skrb pri prekidu trudnoće**³⁶⁰ u kojima su na najtemeljiti način do sada sumirani suvremeni zdravstveni standardi temeljeni na recentnim znanstvenim spoznajama vezano uz tu zdravstvenu uslugu, a koji među ostalim obuhvaćaju ljudsko-pravni aspekt u pristupu pacijenticama.

³⁵³ Poveznica: <https://www.sabor.hr/prijedlog-zakona-o-medicinskom-postupku-prekida-trudnoce-s-konacnim-prijedlogom-zakona-hitni-0?t=130671&tid=210323>

³⁵⁴ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/719>

³⁵⁵ Poveznica: <https://www.sabor.hr/prijedlog-odluke-o-pristupanju-promjeni-ustava-republike-hrvatske-s-prijedlogom-nacrta-promjene-7?t=136749&tid=211345>

³⁵⁶ Formulacija predložene odredbe: „Žena ima pravo slobodno i samostalno odlučivati o rađanju. Država osigurava pretpostavke za ostvarivanje tog prava.“

³⁵⁷ Rezolucija Europskog parlamenta od 9. lipnja 2022. o prijetnjama pravu na pobačaj u svijetu: moguće ukidanje prava na pobačaj u SAD-u od strane Vrhovnog suda (2022/2665(RSP)) - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022IP0243&from=HR>

³⁵⁸ Poveznica: <https://dijete.hr/hr/sto-un-ov-odbor-za-prava-djeteta-preporucuje-hrvatskoj/>

³⁵⁹ Poveznica: <https://www.ombudsman.hr/hr/analiza-priziv-savjesti-pravni-izvori-i-standardi/>

³⁶⁰ „Abortion Care Guideline“ (WHO 2022.) - <https://www.who.int/news/item/09-03-2022-access-to-safe-abortion-critical-for-health-of-women-and-girls>

Tijekom izvještajne godine Pravobraniteljica je dala nekoliko izjava za medije na temu dostupnosti prekida trudnoće³⁶¹.

9.2.3. Prepreke u pristupu prekidu trudnoće

Pored toga što RH ima problem s velikim brojem zdravstvenih djelatnika/ca koji koriste institut **priziva savjesti** zbog čega pojedine zdravstvene ustanove nemaju raspoloživih djelatnika/ca koji bi tu zdravstvenu uslugu pružali³⁶², te pored toga što su **cijene legalno induciranih prekida trudnoće** iznimno visoke te se ta zdravstvena usluga ne pokriva iz sredstava zdravstvenog osiguranja (čime se pristup gotovo u potpunosti uskraćuje ženama slabijeg imovnog statusa), također je razvidno da se pacijentice koje se odluče na prekid trudnoće nalaze u **visokom riziku od stigmatizacije** i posljedično diskriminacije zbog svoje odluke da prekinu trudnoću. Pacijentice se susreću s optužbama da „ubijaju dijete“ i da čine „smrtni grijeh“.

Stigmatizaciji doprinose društveni pokreti koji u svojim aktivnostima koje se odvijaju ispred samih zdravstvenih ustanova (a ponekad i u njima) primjenjuju aktivističke obrasce djelovanja koji mogu negativno djelovati na psihološko zdravlje pacijentica, s obzirom na promociju vrijednosnog suda da prekid trudnoće predstavlja čedomorstvo. Zbog mogućih negativnih implikacija prakse odvijanja prosvjednih skupova u okruženju zdravstvenih ustanova, u posljednje vrijeme se sve češće razmatraju zakonska rješenja u cilju zaštite pacijentica i zdravstvenog osoblja od izloženosti riziku od uznemiravanja od strane takvih aktivističkih kampanja. Španjolska je uvela zakonsko sankcioniranje pojavnosti uznemiravanja pacijentica i zdravstvenog osoblja u okruženju zdravstvenih ustanova³⁶³, a slične inicijative kojima se predviđa uvođenje tampon-zona oko zdravstvenih ustanova pokrenute su u Njemačkoj³⁶⁴ i Ujedinjenom kraljevstvu³⁶⁵, po uzoru na države u kojima takva zakonska rješenja već postoje (S.A.D., Australija, Kanada). U izvještajnoj godini u Hrvatskoj je zabilježen incident ispred KBC Sestre milosrdnice u kojem je intervenirala policija te je prema posljednjim informacijama počinitelj nepravomoćno osuđen zbog narušavanja javnog reda i mira³⁶⁶.

U dugogodišnjoj praksi praćenja ove problematike Pravobraniteljica se susretala s informacijama o pacijenticama koje zbog snažne stigmatizacije prekid trudnoće odlaze obaviti u zdravstvenu ustanovu izvan mjesta prebivališta (iako je ista usluga dostupna u mjestu prebivališta), radi potrebe za diskreциjom motiviranom strahom od reakcija okoline. Pored toga što pacijentice znaju odlaziti u druge gradove u Hrvatskoj udaljene od mjesta prebivališta, također odlaze u susjedne zemlje iz različitih razloga (bolja pristupačnost, kvalitetnija usluga, diskrecija ili manja cijena) - u Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu, a u posljednje vrijeme spominje se i Srbija zbog cjenovne pristupačnosti³⁶⁷.

³⁶¹ Francuski mediji: <https://prs.hr/cms/post/678>; Večernji list: <https://prs.hr/cms/post/754>

³⁶² U okviru istraživanja o dostupnosti zdravstvene usluge prekida trudnoće (Izvešće o radu za 2018. godinu) priziv savjesti izjavilo je 59% zdravstvenih djelatnika/ca.

³⁶³ Poveznica: <https://www.vecernji.hr/vijesti/dokad-ce-dusobriznici-ispred-bolnica-stigmatizirati-i-emocionalno-ucjenjivati-zene-1660634>

³⁶⁴ Poveznica: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/njemacka-planira-zabraniti-moliteljima-maltretiranje-zena-pred-bolnicama/2440849.aspx>

³⁶⁵ Poveznica: <https://humanists.uk/2023/01/31/house-of-lords-backs-buffer-zones-around-abortion-clinics>

³⁶⁶ Poveznica: <https://danica.hr/mladen-osuden-jer-je-u-3-ujutro-ispred-bolnice-glasno-molio-protiv-pobacaja/>

³⁶⁷ Poveznica: <https://www.24sata.hr/news/hrvatice-idu-u-srbiju-na-pobacaj-za-650-kuna-netko-i-to-mora-raditi-jer-to-je-pravo-zene-835386>

Kada se svemu navedenome pridodaju recentni slučajevi u kojima su opisana negativna iskustva pacijentica i poteškoće pri pokušaju na ostvarivanje prava na prekid trudnoće u okviru nacionalnog zdravstvenog sustava, razina ostvarene dostupnosti zdravstvene usluge prekida trudnoće u Hrvatskoj može se ocijeniti nezadovoljavajućom. RH na taj način ne ispunjava međunarodno preuzete obveze u vidu promicanja i poštivanja ljudskih prava žena u području reproduktivnog zdravlja.

9.3. MENSTRUALNO SIROMAŠTVO

U izvještajnoj godini došlo je do značajnih pomaka u rješavanju problema menstrualnog siromaštva, i to na državnoj i lokalnoj razini. Prihvaćanjem amandmana saborske zastupnice Sabine Glasovac, Državnim proračunom Republike Hrvatske za 2023.,³⁶⁸ predviđeno je 1.000.000,00 kn u svrhu „opskrbljivanja školskih ustanova i skloništa za žene žrtve nasilja besplatnim zalihama menstrualnih higijenskih potrepština“. Na razini lokalne samouprave besplatne menstrualne potrepštine za osnovne škole osigurane su u gradovima Varaždin, Rijeka, Karlovac, Ozalj, Vrbovec, Šibenik, Jastrebarsko, Samobor, Zaprešić, Cres, Sisak, Pula, Lepoglava³⁶⁹, te Općina Preko³⁷⁰. Također su pokrenute inicijative pojedinih tvrtki³⁷¹ i odgojno-obrazovnih ustanova (Istarska županija, Pakrac, Vinkovci, Osijek, Split³⁷²).

Pravobraniteljica pozdravlja navedene inicijative koje su u skladu s njezinim preporukama³⁷³ i kojima se pridonosi reproduktivnom zdravlju žena i suzbijanju problema menstrualnog siromaštva u RH.

Pravobraniteljica je podržala **projekt „Uloškomat za sve“** Srpske pravoslavne opće gimnazije „Kantakuzina Katarina Branković“ u Zagrebu (PRS-11-03/22-03), nakon što su joj se učenici/e te škole samoinicijativno obratili upoznavši je s detaljima projekta. Pravobraniteljica je predložila da projekt ne bude samo jednokratna inicijativa, već kontinuirana školska praksa.

Studentski zbor Ekonomskog fakulteta u Osijeku proveo je istraživanje o menstrualnom siromaštvu na tom fakultetu³⁷⁴, kojim je na uzorku od 222 studentice ispitane pojedinosti u vezi s korištenjem menstrualnih potrepština, uključujući mjesečne novčane izdatke za menstrualne potrepštine i lijekove za ublažavanje menstrualnih tegoba. Znakovit podatak u smislu dostupnosti menstrualnih potrepština je taj da 41% ispitanica ne bi koristilo menstrualne proizvode koje trenutno koriste (već bi izabralo druge) da imaju bolje financijske mogućnosti.

³⁶⁸ Narodne novine, br. 145/22

³⁶⁹ Poveznica: <https://gradonacelnik.hr/dobre-prakse/drzava-tek-krece-u-borbu-s-menstrualnim-siromastvom-ovo-je-13-gradova-koji-su-bili-puno-brzi-i-jos-lani-osigurali-besplatne-uloske-za-svoje-ucenice/>

³⁷⁰ Projekt „Otočka žena – faza II“ - <https://ezadar.net.hr/dogadaji/4317803/stigli-besplatni-higijenski-paketi-za-korisnike-u-projektu-otocka-zena-faza-ii/>

³⁷¹ Kampanja „V za vaginu“ (Libresse), 34 učenička doma diljem RH - <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/libresse-diljem-cijele-hrvatske-donirao-menstrualne-uloske-za-ucenice-u-ucenickim-domovima-20221201>

³⁷² Projekt „Zdravo sveučilište“, program „Menstrualno zdravlje“ - <https://www.vecernji.hr/vijesti/borba-protiv-gladi-i-menstrualnog-siromastva-u-skolama-od-drugog-polugodista-krecu-vazne-promjene-1645017>

³⁷³ Vidjeti Izvješće o radu za 2019. godinu, poglavlje 9.4. Porez na ženske higijenske potrepštine.

³⁷⁴ Poveznica: <https://bit.ly/istrazivanje-ms-efos>

9.4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

U izvještajnoj godini ponovila se situacija iz prethodne godine u kojoj je zabilježen značajan broj pritužbi roditelja na njihova negativna iskustva u rodilištima. Podaci iz istraživanja također sadrže pokazatelje o nezadovoljstvu žena pruženom zdravstvenom skrbi pri porodu. Pored toga, aktualan problem u području reproduktivnog zdravlja je otežana dostupnost zdravstvene usluge prekida trudnoće, na što su tijekom godine ukazala i dva medijski popraćena slučaja za koje se konačni ishodi ispitnih postupaka nadležnih tijela tek očekuju.

Pravobraniteljica **preporučuje**:

- (1) Unaprijediti zdravstvenu skrb za roditelje i trudnice u zdravstvenim ustanovama s ciljem maksimalnog olakšavanja poroda koje za mnoge žene može biti traumatično iskustvo.
- (2) Unaprijediti dostupnost zdravstvene usluge prekida trudnoće.
- (3) Nastaviti dobru praksu pokretanja i provođenja projekata usmjerenih na suzbijanje menstrualnog siromaštva, odnosno rješavanje problema otežane pristupačnosti menstrualnih higijenskih potrepština, pogotovo dobnim skupinama uključenima u odgojno-obrazovni sustav.

10.1. AKTIVNOSTI U IZVJEŠTAJNOJ GODINI

Sukladno najavama, u izvještajnoj godini započet je proces **izrade novog Popisa značajnih događaja** (Popis), propisa čiji cilj je osigurati slobodnu medijsku dostupnost događaja od posebnog značaja za širu javnost, a koji se uglavnom tiču međunarodnih sportskih natjecanja. U trenutno važećem Popisu³⁷⁵, ženski sport je u neravnopravnom položaj s obzirom da su pojedina sportska natjecanja označena značajnima za javnost samo u muškoj konkurenciji. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova sudjelovala je na sastanku³⁷⁶ u organizaciji Agencije za elektroničke medije na temu izrade novog Popisa, podsjetivši na preporuke EK te pozdravivši najavu izmjene diskriminirajućih odredbi iz Popisa (koji je na snazi od 2008.). Novi Popis trebao bi biti donesen početkom 2023. godine.

Nastavno na novinarski upit, Pravobraniteljica je dala **izjavu na temu položaja transrodnih osoba u sportu**, a povodom odluke Međunarodnog plivačkog saveza (FINA) kojom je uspostavljena posebna natjecateljska „otvorena“ kategorija za transrodne plivačice. U ovom slučaju posrijedi su iste dvojbe kojima se sportske organizacije već godinama bave u odnosu na pitanje kategorizacije transrodnih sportašica, a vezano za koje još uvijek ne postoji konsenzus u međunarodnim okvirima. Dok je iz perspektive ljudskih prava transrodnim osobama u skladu s načelima ravnopravnosti neophodno osigurati nesmetanu participaciju u svim sferama javnog života lišenu bilo kojeg oblika nepovoljnog postupanja, isključivanja i diskriminacije temeljem rodnog identiteta, s druge strane iz perspektive sportskih natjecanja stručna sportska zajednica posvećuje pažnju pitanju pravednosti natjecanja, uzimajući u obzir biološke specifičnosti koje bi transrodnim sportašicama mogle pružiti povlaštenu startnu poziciju u natjecanjima u ženskoj konkurenciji. Pravobraniteljica je naglasila da je na međunarodnoj razini u što kraćem roku potrebno postići stručno utemeljeni konsenzus o ovim pitanjima, kako bi se izbjegla trenutna situacija da različite sportske organizacije donose različita pravila koja su podložna promjenama od natjecanja do natjecanja. Pri donošenju takvih odluka kao polazište nužno je koristiti jamstvo zabrane diskriminacije temeljem rodnog identiteta. Cjelovita izjava objavljena je na mrežnoj stranici Pravobraniteljice.³⁷⁷

U stručnom časopisu „Društvena istraživanja“ objavljen je izvorni znanstveni članak „**Seksualno uznemiravanje mladih sportaša od strane trenera**“³⁷⁸ (jedna od autorica je pravobraniteljica Višnja Ljubičić), u okviru kojega je provedeno istraživanje o seksualnom uznemiravanju od strane trenera u sportskim aktivnostima u kojima sudjeluju djeca i adolescenti (do 18. god.). Prema dobivenim rezultatima, 25% ispitanika/ca je doživjelo neki oblik seksualnog uznemiravanja od strane trenera, pri

³⁷⁵ Narodne novine, br. 48/08

³⁷⁶ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/620>

³⁷⁷ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/743>

³⁷⁸ Greblo Jurakić, Zrinka, et al. "Seksualno uznemiravanje mladih sportaša od strane trenera i izraženost depresivnosti, anksioznosti i stresa u kasnijoj životnoj dobi." Društvena istraživanja, vol. 31, br. 1, 2022, str. 135-154. <https://doi.org/10.5559/di.31.1.07>

čemu su uznemiravanju podjednako izloženi sportaši i sportašice. U odnosu na mladiće, djevojke su statistički značajno češće bile izložene seksualnom uznemiravanju koje uključuje tjelesni kontakt, što upućuje na važnost utvrđivanja učestalosti specifičnih oblika seksualnog uznemiravanja. Sudionici koji posjeduju ovakva iskustva postigli su više rezultate na ljestvicama depresivnosti, anksioznosti i stresa. Rezultati upućuju na potrebu za poduzimanjem mjera prevencije i suzbijanja seksualnog uznemiravanja u sportu mladih.

Pravobraniteljica Višnja Ljubičić gostovala je u emisiji „Provjereno“ Nova TV na temu ravnopravnosti spolova u sportu³⁷⁹, u kojoj je govorila o rezultatima istraživanja kojeg je objavila 2021. - „**Ženski sport nije pravi sport**“. Istaknula je da su predrasude i stereotipi o ženama u sportu još uvijek široko rasprostranjeni te da žene vidno teže napreduju u tradicionalno „muškim“ područjima rada i javnog života.

Slijedom kvalitetne suradnje s Veleposlanstvom Australije u Zagrebu i Savezom australskog nogometa Hrvatske, **Pravobraniteljica je podržala održavanje Europskog prvenstva u australskom nogometu** koje se u listopadu 2022. održalo u Zagrebu³⁸⁰, s obzirom na dugogodišnju praksu podržavanja ravnopravnog statusa muških i ženskih kategorija u ovom sportu od strane Saveza australskog nogometa Hrvatske. Na prvenstvu su nastupile hrvatska muška i hrvatska ženska reprezentacija. Obje su zauzele četvrto mjesto na natjecanju.

10.2. AKTUALNI TRENDVI I IZAZOVI

EK je objavila posebno **izvješće o sportu i fizičkoj aktivnosti**³⁸¹ u kojem su predstavljeni rezultati opširnog istraživanja na razini EU, uključujući RH. Istraživanje je provedeno na uzorku od 26.580 ispitanika/ca, od čega 1.008 iz Hrvatske. Podaci u bitnome potvrđuju poznatu činjenicu da su žene značajno manje uključene u sportske i fizičke aktivnosti.

Ono što je iz **nacionalne perspektive** zabrinjavajuće je da se Hrvatska po gotovo svim parametrima nalazi ispod prosjeka EU po učestalosti vježbanja ili bavljenja sportom, pri čemu su žene značajno manje uključene u fizičke i sportske aktivnosti. Na tvrdnju da „nikad ili malokad“ vježbaju ili se bave sportom potvrdno je odgovorilo 65% muškaraca i 76% žena. Premda su rezultati za Hrvatsku u pravilu ispodprosječni za oba spola, razvidno je da su žene manje aktivne od muškaraca u svim dobnim skupinama, a posebno se ističe razlika u dobnoj skupini 15-24 god., u kojoj „nikad ili malokad“ vježba ili se bavi sportom 19% muškaraca i 54% žena. To ukazuje na očigledno sustavan problem nedovoljnog poticanja mladih žena na fizičke i sportske aktivnosti, za što odgovornost snose obiteljski odgoj i navike, odgojno-obrazovni sustav i način funkcioniranja hrvatskog društva u cjelini, u kojem se žene ne percipiraju kao ravnopravne akterice u području sporta. U kontekstu društveno-profesionalnih kategorija, najugroženija skupina su „umirovljenici“, a odmah zatim „domaćice“, od kojih je 81% izjavilo da „nikad ili malokad“ vježba ili se bave sportom.

³⁷⁹ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/844>

³⁸⁰ Poveznica: <https://prs.hr/cms/post/811>

³⁸¹ „Special Eurobarometer 525 - Sport and physical activity“ (2022.) <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668>

Ovi podaci nadovezuju su na rezultate brojnih istraživanja prema kojima Hrvatska postiže iznimno loše rezultate po pitanju učestalosti fizičkih aktivnosti i prekomjerne tjelesne mase njezinih stanovnika/ca, koji pokazuju da gotovo dvije trećine odraslih u Hrvatskoj ima prekomjernu tjelesnu težinu, što se neizbježno negativno odražava na njihovo zdravlje i kvalitetu života. Prema podacima o fizičkoj aktivnosti iz analize Europskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE)³⁸², Hrvatska bilježi najlošije rezultate u Europskoj uniji, pri čemu su žene manje aktivne od muškaraca. Prema rezultatima svih istraživanja može se zaključiti da su žene po pitanju zdravih životnih navika u vidu fizičkih i sportskih aktivnosti skupina koja se nalazi u dodatno nepovoljnom položaju.

Upravo zbog navedenih podataka Pravobraniteljica pozdravlja najavu ministricе turizma i sporta Nikoline Brnjac o donošenju **Akcijskog plana za povećanje broja žena u sportu**³⁸³. Donošenje takvog dokumenta bilo bi iznimno uputno i korisno s obzirom na pokazatelje o osjetnoj podzastupljenosti žena u sportu i znatno manjoj sklonosti bavljenju fizičkim i sportskim aktivnostima.

U međunarodnim okvirima bilježe se sitni, ali povijesni **pomaci prema afirmaciji žena u sportu**. Tako je primjerice na Svjetskom prvenstvu u nogometu za muškarce po prvi puta jednu utakmicu vodio ženski sudački tim (susret Njemačka - Kostarika), dok je Nogometni savez SAD-a, slijedom sudske nagodbe s američkim igračicama, novim kolektivnim ugovorom uvažio njihove zahtjeve za ravnopravnim primanjima i uvjetima za rad kakve imaju njihovi muški kolege.³⁸⁴

S druge strane, i dalje se bilježe primjeri zalaganja za **očuvanje rodno-stereotipne podjele na „muške“ i „ženske“ sportove**, pri čemu se argumentacija takvih zalaganja temelji na stereotipnoj percepciji rodni uloga koja se oslanja na tradicionalno uvriježene i poznate obrasce djelovanja, i koja u pravilu proizlazi iz nemogućnosti ili nevoljkosti da se pripadnicima/ama manjinskih društvenih skupina prizna istovjetan status lišen predrasuda o njegovoj manjoj „vrijednosti“ ili legitimnosti, zanemarujući pritom da pozivanja na zabrane, ograničavanje i isključivanje u pravilu predstavljaju anti-demokratske anti-inkluzivne vrijednosti suprotne suvremenim ljudsko-pravnim standardima. U konkretnom slučaju percepcije umjetničkog plivanja kao „ženskog“ sporta, u kojem je „ljepše vidjeti kako iz vode izlaze ženske noge“³⁸⁵, zbog čega bi se pristup tom sportu potencijalno trebao ograničiti muškarcima, radi se o nedovoljnoj razini osviještenosti o tome da je iz razmatranja takvih pitanja nužno izostaviti faktor subjektivne i jednostrane percepcije estetike temeljene na osobnom ukusu.

10.3. OPISI SLUČAJEVA

PRIMJER 1. (triatlon) U Izvješću o radu za 2021., Pravobraniteljica je izvijestila o svom postupanju po pritužbi na Hrvatski triatlon savez (PRS-20-01/21-08) zbog sumnje na nepovoljno postupanje temeljem spola u vidu manjeg broja natjecateljica koje mogu ostvariti pravo sudjelovanja na završnom natjecanju (finalu) Hrvatske triatlonske lige (dalje u tekstu: HTL). Pravobraniteljica je Hrvatskom

³⁸² „Gender Equality Index 2021 - Health“ (str.98.) - <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2021-health>

³⁸³ Poveznica: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ministrica-brnjac-na-17-konferenciji-vijeca-europe-ministara-nadleznih-za-sport-15267751>

³⁸⁴ Poveznica: <https://www.zeneimediji.hr/americke-nogometasice-se-izborile-za-jednake-place-i-radne-uvjete-kakve-ima-muska-momcad/>

³⁸⁵ Poveznica: <https://sportske.jutarnji.hr/sn/nogomet/hnl/zene-negoduju-to-je-zenski-sport-i-tocka-nije-li-ljepse-vidjeti-kako-iz-vode-izlaze-zenske-noge-15289834>

triatlon savezu (HTS) preporučila da poveća broj natjecateljica koje mogu nastupiti u finalu HTL-a na način da kvotu za žene i muškarce izjednači, te da u dugoročnom smislu radi na poticanju većeg uključivanja žena u ovaj sport. U izvještajnoj godini zaprimljeno je očitovanje prituženog tijela iz kojega je razvidno da je preporuka usvojena, ali samo djelomično na način da je kvota povećana i za žene i za muškarce (s 30 na 40 natjecateljica i s 50 na 60 natjecatelja). Iz očitovanja je razvidan određeni stupanj nerazumijevanja problematike ravnopravnosti spolova u sportu, pozivajući se na činjenicu da se triatlonom bavi više muškaraca nego žena te ističući biološke razlike među spolovima kao argument koji bi trebao opravdati različito postupanje, zanemarujući pritom realan status u kojem se nalazi ženski sport i sve čimbenike koji su utjecali i koji još uvijek utječu na održavanje postojećeg podređenog položaja. Pritom je u kontekstu mogućeg povećanja broja natjecateljica koje ostvaruju pravo plasmana u finale HTL-a Pravobraniteljica kao olakotnu okolnost u postupanju HTS-a uzela u obzir objektivni rizik od narušavanja kompetitivnosti natjecanja ukoliko bi se predviđen broj natjecateljica u finalu previše približio ukupnom broju prijavljenih natjecateljica koje konkuriraju za plasman u finale, uzimajući u obzir podatke o broju natjecateljica iz prethodnih godina. Pravobraniteljica je zaključno pozitivnim ocijenila napomenu HTS-a da u budućem djelovanju ima *jasan cilj postići ravnotežu u spolnoj zastupljenosti na sportskim događanjima i natjecanjima*.

PRIMJER 2. (košarka) U predmetu (PRS-18-01/21-24), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi Ženskog košarkaškog kluba Zagreb (ŽKK Zagreb) na Košarkaški savez Zagreba (KSZ) zbog sumnje na nepovoljno postupanje prema ženskim momčadima u vidu nedostatne satnice za korištenje sportske dvorane. Na temelju očitovanja KSZ-a Pravobraniteljica je utvrdila da uzrok nedostatka termina za korištenje sportske dvorane leži u raskoraku između potreba i mogućnosti (predviđena satnica nije dovoljna za željenu frekventnost i kvantitetu treninga), zbog čega dolazi do situacije da ŽKK Zagreb znatno prije kraja kalendarske godine iskoristi odobreni broj sati za korištenje dvorane, čak unatoč tome što je KSZ ŽKK-u Zagreb tijekom godine naknadno odobrio dodatan broj sati za korištenje dvorane. Pravobraniteljica je zaključila da, premda okolnosti slučaja ne ukazuju na diskriminaciju temeljem spola u smislu odredbi ZRS-a, ŽKK Zagreb očigledno ne raspolaže uvjetima dostatnima za provedbu svih željenih aktivnosti i pružanje optimalnih mogućnosti za bavljenje košarkom svojim igračicama. U tijeku provođenja ispitnog postupka donesen je novi *Raspored plana sredstava za sufinanciranje programa javnih potreba u sportu Grada Zagreba*, u kojem je tom klubu znatno povećana satnica za korištenje sportske dvorane, čime se doskočilo problemu nedostatnih termina za treninge. Iz perspektive potrebe poticanja razvoja ženskog sporta kroz primjenu posebnih mjera, Pravobraniteljica je pozdravila takvu odluku i preporučila da KSZ u svom budućem djelovanju nadalje postupa s izraženim senzibilitetom za potrebe djevojčica, djevojaka i žena u košarci.

PRIMJER 3. (hokej na ledu) U predmetu (PRS-18-01/22-03), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na Zagrebački savez hokeja na ledu zbog izražene sumnje na neravno pravljenje tretman ženske hokejaške momčadi u vidu ukidanja termina za treninge. Iz zaprimljenog očitovanja prituženog tijela proizlazi da se nije radilo o arbitrarnom ukidanju prava na trening ženskoj momčadi, već da klub KHL Munje nije ispunio sve potrebne uvjete za izdavanje suglasnosti koju izdaje matični savez za prijavu na javni poziv za sufinanciranje programa javnih potreba u sportu Grada Zagreba za 2022., odnosno nije ispunio uvjet sudjelovanja u sustavu natjecanja sa svim uzrasnim kategorijama minimalno 3 godine. Time je prituženo tijelo odbacilo sumnju na diskriminirajuće postupanje. Međutim, Pravobraniteljica je Savezu i Sportskom savezu Grada Zagreba preporučila da u okviru svojih nadležnosti u budućem radu uzimaju u obzir potrebu poticanja razvoja ženskog sporta i u tu svrhu u prikladnim situacijama

primjenjuju odredbe ZRS-a o posebnim mjerama, kako bi se na učinkovit način stavila protuteža još uvijek dominantno nepovoljnoj društvenoj klimi koja na nepotican način utječe na razvoj ženskog sporta, poglavito po pitanju hokeja na ledu koji se percipira kao isključivo „muški“ sport.

PRIMJER 4. (nogomet) U predmetu (PRS-18-01/22-15), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi roditelja mladih nogometašica na Nogometni klub Istra 1961 zbog sumnje na neravnopravan tretman ženske momčadi³⁸⁶. Pritužba se u bitnome odnosila na neispunjavanje obećanja od strane predsjedništva kluba da žensku momčad prijavi u 1. ligu HNL-a, unatoč ispunjavanju svih prethodno postavljenih uvjeta za to. Tema je vrlo podrobno popraćena u medijima³⁸⁷. Pravobraniteljica je klubu uputila dopis u kojem je pozdravila njegove aktivnosti u promicanju ljudskih prava u mlađim kategorijama kroz sportsko-zabavno-pedagoški program „Nogometna početnica NK Istra 1961“³⁸⁸ te je dala preporuku da klub nogometašicama omogući ravnopravan status, uzimajući u obzir ostvarene rezultate te dugogodišnji naglašeni interes djevojčica, djevojaka i žena za bavljenje nogometom u NK Istra 1961 i Gradu Pula. Klub je u svom očitovanju naveo da su sve uzrasne kategorije (seniorke, kadetkinje, pionirke i kategorija U-11) tog kluba ravnopravno prijavljene za natjecateljsku sezonu 2022./23. pri Hrvatskom nogometnom savezu (HNS), jednako kao i muške momčadi. Pritužitelji su Pravobraniteljicu izvijestili da je na sastanku s predsjedništvom kluba pronađen zajednički jezik i da je situacija riješena na obostranu korist te da stoga nema daljnje potrebe za postupanjem Pravobraniteljice.

PRIMJER 5. (šah) U predmetu (PRS-20-01/22-10), Pravobraniteljica je postupala po pritužbi na Hrvatski šahovski savez (HŠS) zbog različitih honorara za žene i muškarce za nastup na 44. Šahovskoj olimpijadi u Indiji. Za šahiste (muške članove hrvatske reprezentacije) na račun troškova pripreme za Šahovsku olimpijadu bila je predviđena novčana naknada od 2.000,00 EUR, dok je za šahistice (ženske članice hrvatske reprezentacije) za iste troškove predviđena novčana naknada od 750,00 EUR. U pritužbi se naglašava da je Svjetska šahovska organizacija (FIDE) 2022. godinu proglasila „godinom ženskog šaha“. U svom očitovanju HŠS je naveo da je po završetku Šahovske olimpijade novčanu naknadu za ženske članice hrvatske reprezentacije nakon njihovog izraženog nezadovoljstva uvećao sa 750,00 na 1.000,00 EUR. Također je istaknuo da navedene razlike u odnosu prema muškom i ženskom šahu nisu jedine te da ima i onih koje idu u korist žena: 1) novčane kazne zbog gubitka meča/partije kontumacijom (povrede pravila igre, uključujući nedolazak ili istupanje s natjecanja) ne primjenjuju se na ekipnim natjecanjima za žene i djecu (dok se primjenjuju se na ekipnim natjecanjima za muškarce), 2) kotizacija za nastup na natjecanjima iznosi 1.200,00 kn za prvu ligu muškaraca i 1.000,00 kn za drugu ligu muškaraca, dok za žene iznosi 500,00 kn za prvu i drugu ligu žena. Takav različit pristup uvjetovan je različitim statusom koji spolovi trenutno imaju u ovom sportu, a kojeg karakteriziraju razlike u konkurentnosti (brojnosti natjecatelja) i koncentraciji natjecateljske kvalitete, uključujući ozbiljnost pristupa trenažnom procesu i pripremi za natjecanja. Sve navedene značajke bitno su naglašenije u muškoj nego u ženskoj konkurenciji, na temelju čega se stječe dojam da je muški šah u Hrvatskoj bliži profesionalizmu nego amaterizmu, dok je situacija sa ženskim šahom obrnuta. Pravobraniteljica je uzela u obzir navedeno te je pozdravila najavu da će HŠS u narednom razdoblju *uz pomoć sponzora poboljšati i povećati honorare za žene, te donijeti stimulativne novčane mjere koje trebaju pridonijeti što većem*

³⁸⁶ Pravobraniteljica je ranije postupala u slučaju najave ukidanja ženskih sekcija NK Istra 1961 - vidjeti Izvješće o radu Pravobraniteljice za 2018. godinu, opis slučaja 05-06/18-103 (str. 308.).

³⁸⁷ Poveznica: <https://www.istra24.hr/sport-i-rekreacija/borba-za-zenski-nogomet-ogorcen-roditelji-ako-nk-istra-1961-danas-ne-prijavi-nogometasice-za-prvu-ligu-prijavit-cemo-ih-uefa-i-za-diskriminaciju>

³⁸⁸ Poveznica: <https://nkistra.com/nogometna-pocetnica/>

sudjelovanju žena i djece u šahovskim natjecanjima. Također je preporučila da HŠS radi na poticanju razvoja ženskog šaha i poduzima mjere s dugoročnim ciljem postizanja ravnopravnog statusa muškog i ženskog šaha, uključujući ujednačavanje prihoda i nagrada za šahiste i šahistice.

Pravobraniteljica je također zaprimila pritužbe na Hrvatski mačevalački savez (PRS-20-01/22-04) i Hrvatski kajakaški savez (PRS-09-01/22-22), međutim u prvom slučaju nakon provedenog ispitnog postupka nije utvrdila pojavnosti diskriminacije temeljem spola, dok je u drugom slučaju pritužiteljica odustala od pokretanja ispitnog postupka.

10.4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Pritužbe koje je Pravobraniteljica zaprimala u izvještajnoj godini potvrđuju već otprije poznate trendove koji ukazuju na nepovoljan položaj žena u području sporta, a kojega u bitnome karakteriziraju: osjetna podzastupljenost žena u sportu na svim razinama (sportašice, djelatnice u sportu, sportske novinarke itd.), osjetna podzastupljenost u medijskim sportskim rubrikama, općenito manja uključenost u sportske i fizičke aktivnosti, lošiji uvjeti za bavljenje sportom (uključujući pristup sportskoj infrastrukturi), niža primanja i manja vrijednost naknada i nagrada, te rizik za izloženost seksizmu ili rodno utemeljenom nasilju (uključujući spolno uznemiravanje). Sve navedeno su negativne karakteristike postojeće društvene strukture koju je potrebno postupno mijenjati ukoliko se želimo približiti postizanju ravnopravnosti spolova u sportu. U praksi se ponavljaju slučajevi u kojima muškarci na upravljačkim pozicijama u sportskim organizacijama ne iskazuju razumijevanje za potrebu poticanja razvoja ženskog sporta, već se pozivaju na tradicionalno veći interes muškaraca za sport, zanemarujući pritom povijesno uvjetovane odrednice koje su uzrokovale takvo stanje i utjecale na nepovoljan položaj u kojem se žene danas nalaze u ovom području. Rodni stereotipi u sportu vrlo snažno su ukorijenjeni te će biti potrebno postupno, strpljivo i kontinuirano raditi na promjeni percepcije o ulozi žena u sportu.

Pravobraniteljica **preporučuje:**

- (1) Provoditi posebne mjere iz čl. 9. ZRS-a s ciljem nadoknađivanja nepovoljnog položaja žena u sportu.
- (2) Poticati veću participaciju žena u sportu na svim razinama, uključujući najviše upravljačke pozicije.
- (3) Osigurati ravnopravne uvjete za bavljenje sportom za žene i muškarce, uključujući pristup sportskoj infrastrukturi.
- (4) Ujednačiti naknade, primanja i nagrade za sportaše i sportašice u usporedivim situacijama, pogotovo u slučajevima nastupa za nacionalne reprezentacije na međunarodnim natjecanjima.
- (5) Odlučno i dosljedno reagirati na izraženu sumnju na neki oblik rodno utemeljenog nasilja u sportu.

RAVNOPRAVNOST SPOLOVA I TRAŽITELJI/CE MEĐUNARODNE I PRIVREMENE ZAŠTITE

Kada govorimo o tražiteljima/icama međunarodne i privremene zaštite u okviru nacionalnog zakonodavstva, primarno mjesto zauzima *Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti*.³⁸⁹ Njime je uspostavljen sustav koji je na normativno-pravnoj razini u potpunosti usklađen s relevantnim zakonodavstvom EU.

U situaciji u kojoj se broj tražitelja/ica međunarodne zaštite kontinuirano povećava, zbog ratnih i vojnih sukoba u zemljama Bliskoga i Srednjeg istoka te u područjima sjeverne i srednje Afrike, sustav azila u RH se nalazi pred velikim izazovom kako odgovoriti na povećanje broja zahtjeva te na koji način, što učinkovitije, provoditi integraciju.

Također, u veljači 2022., došlo je do ruske agresije na Ukrajinu prilikom čega je, na razini EU, prvi put, **aktiviran institut privremene zaštite**.³⁹⁰ U skladu s navedenim, RH je odgovarajuće reagirala te se solidarizirala s Ukrajinom i ukrajinskim narodom.³⁹¹

U svjetlu svega gore navedenoga, važno je istaknuti kako su Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, u pravni poredak RH, transponirane sve važne direktive EU te kako je istim također uređena primjena uredbi EU prilikom čega su **žene prepoznate kao ranjiva skupina**, i to posebno: trudnice, samohrani roditelji s maloljetnom djecom (u najvećem broju radi se o ženama), žrtve trgovanja ljudima, žrtve mučenja, silovanja ili drugog psihičkog, fizičkog i spolnog nasilja, kao što su žrtve sakaćenja ženskih spolnih organa, te kao takve uživaju posebna postupovna i prihvatna jamstva.

Nadalje, članom/icom obitelji tražitelja/ice međunarodne zaštite, azilanta/ice, stranca pod supsidijarnom zaštitom i stranca pod privremenom zaštitom smatra se: bračni/a ili izvanbračni/a partner/ica prema propisima RH, kao i osobe koje su u zajednici koja se prema propisima RH može smatrati formalnim ili neformalnim životnim partnerstvom.

Budući da su žene izvrgnute posebnim oblicima progona na temelju roda i u većini slučajeva nisu prepoznate u postupku odobravanja međunarodne i privremene zaštite usvojena je *Rezolucija Europskog parlamenta (8.3.2016.) o situaciji u kojoj se nalaze žene izbjeglice i tražiteljice azila u EU*

³⁸⁹ Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (Narodne novine, br. 70/15, 127/17).

³⁹⁰ Na razini EU, institut privremene zaštite aktiviran je Provedbenom odlukom Vijeća (EU) 2022/382 od 4. ožujka 2022. o utvrđivanju postojanja masovnog priljeva raseljenih osoba iz Ukrajine u smislu članka 5. Direktive 2001/55/EZ koja ima učinak uvođenja privremene zaštite, a predmetnom Odlukom se određuje kako se ista primjenjuje na ukrajinske državljane koji su boravili u Ukrajini prije 24.2.2022., zatim, osobe bez državljanstva i državljane trećih zemalja, osim Ukrajine, koji su uživali međunarodnu zaštitu ili jednaku nacionalnu zaštitu u Ukrajini prije 24.2.2022. i članove obitelji navedenih osoba. Pored navedenoga, Odluka daje mogućnost državama članicama da prošire privremenu zaštitu i na dodatne kategorije raseljenih osoba.

³⁹¹ Hrvatski sabor je (25.2.2022.) donio Deklaraciju o Ukrajini (Narodne novine, br. 25/22) kojom je najoštrije osudio ničim izazvanu agresiju na Ukrajinu te pozvao Vladu RH da pruži humanitarnu i tehničku pomoć te prihvati ukrajinske izbjeglice, a (7.3.2022.) Vlada RH je donijela Odluku o uvođenju privremene zaštite u Republici Hrvatskoj za raseljene osobe iz Ukrajine.

(2015/2325(INI))³⁹². Navedena Rezolucija sadržava: Rodnu dimenziju postupka utvrđivanja statusa izbjeglice; Potrebe žena u postupcima azila; Prihvat i zadržavanje i Socijalnu uključenost i integraciju.³⁹³ Također (u svibnju 2022.) Odbor ministara Vijeća Europe prihvatio je *Preporuke CM/Rec (2022)17 o zaštiti prava žena i djevojčica migrantica, izbjeglica i tražiteljica azila*.³⁹⁴

Nadalje, valja spomenuti i Konvenciju Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (stupila na snagu 1.10.2018.), koja sadržava Poglavlje VII. pod nazivom „Migracija i azil“, a razrađuje u čl.59. Boravišni status, u čl.60. Zahtjeve za azil utemeljene na rodu i čl.61. Zabranu protjerivanja ili vraćanja osoba, odnosno, daje dodatna jamstva ženama za zaštitu od proganjanja zasnovano na rodu.

Pravobraniteljica kontinuirano prati pitanje ravnopravnosti spolova u području migracija i međunarodne zaštite te naglašava važnost dosljednog poštivanja načela ravnopravnosti spolova u sustavu azila, kontinuiranog provođenja aktivnosti na podizanju svijesti o pojavama i neprihvatljivosti diskriminacije te vođenja svih statističkih podataka po spolu vezano za migracijsku politiku. Pravobraniteljica kontinuirano prati ukupnu politiku odobravanja međunarodnih zaštita³⁹⁵ te pitanja integracije stranaca, a posebno u kojoj se situaciji nalaze žene izbjeglice i tražiteljice međunarodne zaštite na području RH.

Također, s obzirom na već spomenuti rat u Ukrajini, Pravobraniteljica je pratila i ukupnu politiku odobravanja privremenih zaštita³⁹⁶, a isto tako, Pravobraniteljica je članica proširene **Međuresorne radne skupine za provedbu aktivnosti prihvata i zbrinjavanja izbjeglog stanovništva iz Ukrajine** koju je osnovala Vlada RH radi koordinacije svih aktivnosti vezano uz organizaciju prihvata te pružanja pomoći raseljenom stanovništvu Ukrajine. S tim u vezi, Pravobraniteljica aktivno sudjeluje u aktivnostima Međuresorne radne skupine, a posebice vezano uz prijedloge izmjena zakona glede pružanja zdravstvenih usluga, usluga socijalne skrbi i psihološke podrške izbjeglicama iz Ukrajine.

Nastavno na sve navedeno, Pravobraniteljica od MUP-a prikuplja podatke po spolu. Dostavljeni podaci MUP-a pokazuju da je evidentirano (2022.) **ukupno 12.872 osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu** što je značajan porast **od 76%** u odnosu na 2021. kada je bilo ukupno 3.039 osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu, ali i u odnosu na prethodnih 5 godina. Razvrstano po spolu, **tražitelja međunarodne zaštite bilo je 7.660 (59,50%), dok je tražiteljica bilo 5.212 (40,50%),** što potvrđuje već ustanovljeni trend kontinuiranog postupnog povećanja i broja i udjela žena u odnosu na muškarce.³⁹⁷

³⁹² Službeni list EU, 9.2.2018., C 50/25.

³⁹³ Rezolucija poziva sve države članice na objektivniji i rodno osjetljiv pristup prilikom ocjenjivanja vjerodostojnosti te na poboljšanje osposobljavanja u tom području za donositelje odluka kako bi ono uključivalo i rodnu dimenziju; naglašava da ocjena vjerodostojnosti nikad ne može biti potpuno točna te se ne bi smjela upotrebljavati kao jedina osnova za negativnu odluku o azilu; preporučuje da se u ocjeni zahtjeva za azil koje su podnijele žene uzimaju u obzir kulturni, socijalni i psihološki profili, uključujući kulturnu pozadinu, obrazovanje, traumu, strah, sram i/ili kulturne nejednakosti između muškaraca i žena.

³⁹⁴ Cilj joj je zaštititi i osnažiti prava žena i djevojčica migrantica, izbjeglica i tražiteljica azila. Također, navodi kako bi migrantska, integracijska i politika vezana za azil trebale biti rodno senzibilne te uključivati specifičnu zaštitu te mehanizme za potporu.

³⁹⁵ Međunarodna zaštita obuhvaća azil i supsidijarnu zaštitu.

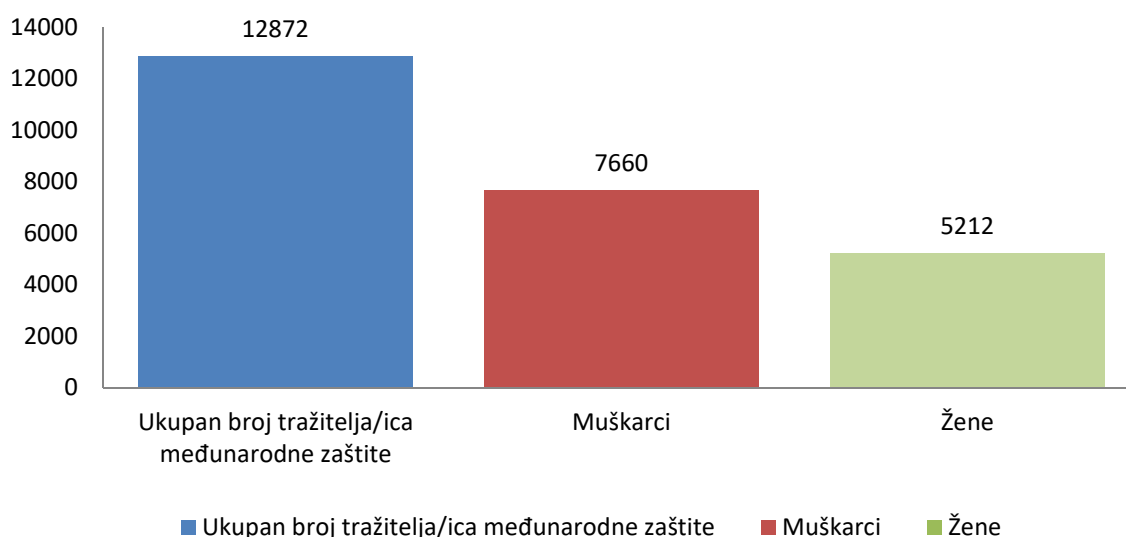
³⁹⁶ Privremena zaštita je, sukladno Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (Narodne novine, br. 70/15, 127/17), zaštita hitnog i privremenog karaktera koja se uvodi na temelju odluke Vijeća EU o postojanju masovnog priljeva raseljenih osoba sukladno čl. 78. Zakona.

³⁹⁷ U 2021. žene su u ukupnom broju osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu činile 40% (1.206), a muškarci 60% (1.833). U 2020. žene su u ukupnom broju osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu činile 38% (739), a muškarci 62% (1.193), a u 2019. međunarodnu je zaštitu zatražilo 1.460 osoba, od čega 957 ili 66% muškaraca i 503 ili 34% žena, u 2018. - 1.068 osoba, od čega je 763 ili 71% osoba bilo muškog spola, a 305 ili 29% osoba ženskog spola. Zaključno, u 2017. – 1.887. osoba od čega su 1.583 ili 84% osoba bilo muškog spola, a 304 ili 16% su bile osobe ženskog spola.

Azil je odobren za 21 osobu (11 osoba muškog spola ili 52% i 10 osoba ženskog spola ili 48%), dok nije zabilježen niti jedan slučaj odobrenja supsidijarne zaštite. Navedeni podaci pokazuju da je nastavljen trend postupnog povećanja udjela žena kojima je odobren azil.³⁹⁸

Međutim, pravo razumijevanje rezultata odobravanja međunarodne zaštite treba tražiti u broju obustavljenih postupaka³⁹⁹, a što je ključno za bilo kakvo zaključivanje. **Tako su u 2022., obustavljeni postupci za 3.406 ili 27% tražitelja/ica međunarodne zaštite odnosno 2.065 osoba muškog spola (61%) i 1.341 osoba ženskog spola (39%).** Iako je ove godine značajno smanjen udio osoba kojima su obustavljeni postupci u odnosu na 2021., i dalje je riječ o velikom broju obustavljenih postupaka kao i prethodnih godina.⁴⁰⁰

Grafikon: Osobe koje su zatražile međunarodnu zaštitu te kojima je obustavljen postupak i odobren azil

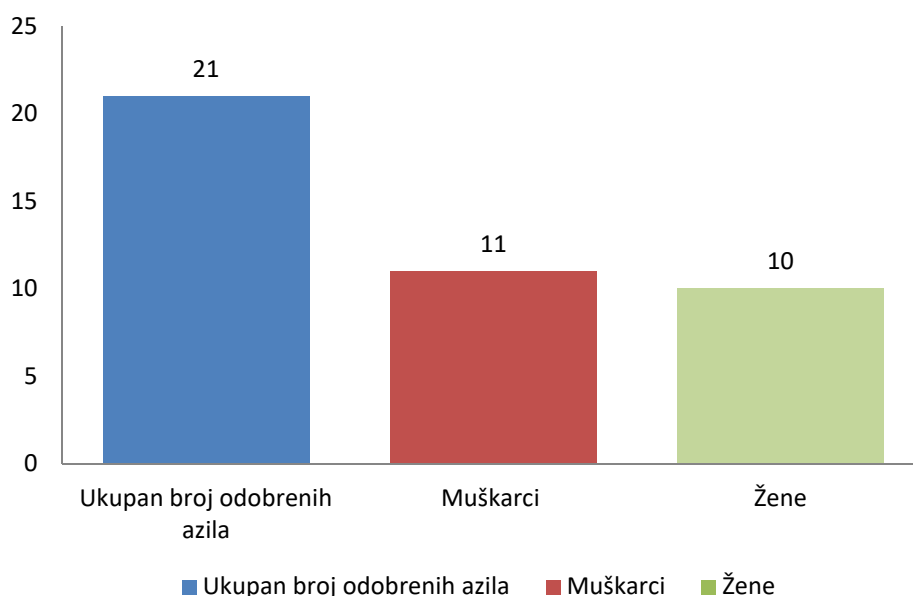
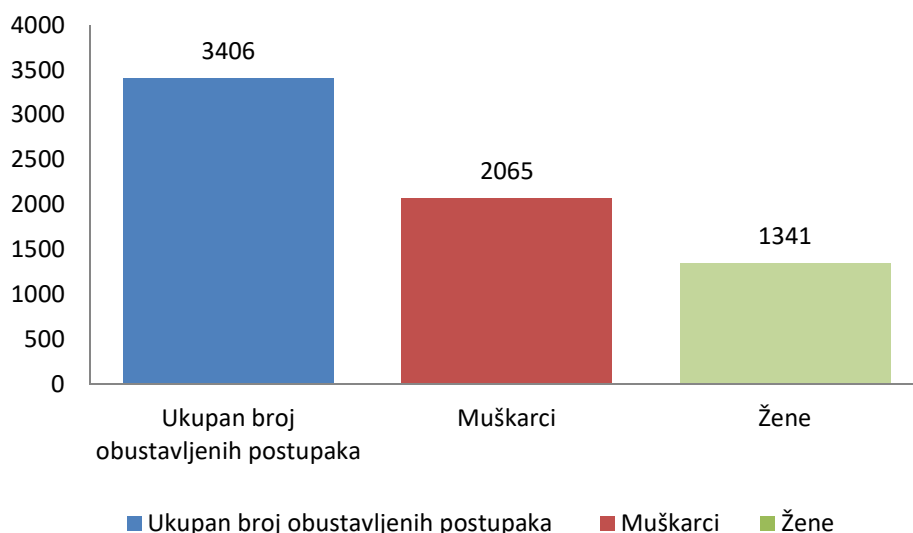
³⁹⁸ U 2021. odobren je azil za 68 tražitelja/ica međunarodne zaštite od kojih 39 ili 57% muškog spola i 29 ili 43% ženskog spola, a u 2020. odobren je azil za 36 tražitelja/ica međunarodne zaštite – 22 ili 61% osobama muškog spola i 14 ili 39% osobama ženskog spola, u 2019. - odobren je azil za 157 osoba – 90 (57%) osobama muškog spola i 67 (43%) osobama ženskog spola, u 2018. odobren je azil za ukupno 240 tražitelja/ica međunarodne zaštite, od tog broja 152 ili 63% osobama muškog spola i 88 ili 37% osobama ženskog spola.

³⁹⁹ Čl. 39. st. 1. – 2. Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti propisano je:

(1) Postupak odobrenja međunarodne zaštite obustavit će se ako tražitelj odustane od zahtjeva.

(2) Smatra se da je tražitelj odustao od zahtjeva ako: -ako se ne pojavi u Prihvatištu ili izbjegava podnošenje zahtjeva, a to ne opravda u roku od dva dana od roka koji mu je određen za dolazak u Prihvatište, odnosno za podnošenje zahtjeva; se ne odazove pozivu na saslušanje, a svoj izostanak ne opravda u roku od dva dana od zakazanog saslušanja; napusti boravište duže od dva dana bez suglasnosti Prihvatišta ili; odustane od zahtjeva.

⁴⁰⁰ U 2021. obustavljeni su postupci za čak 2.301 ili 76% osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu odnosno 1.374 osoba muškog spola i 927 osoba ženskog spola.

Što se tiče broja odobrenih međunarodnih zaštita u 2022., vidljivo je da se nastavlja trend **razmjernog odobravanja međunarodnih zaštita osobama ženskog spola**. Naime, od ukupnog broja osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu, 40,50% su bile žene, a u ukupnom broju osoba kojima je odobren azil žene su sudjelovale s 47,61%. To se ponovno uklapa u već ustaljen trend, jer udio žena kojima je u RH odobrena međunarodna zaštita je zadovoljavajući s obzirom na broj podnijetih zahtjeva od strane osoba ženskog spola.

MUP napominje kako se niti u 2022., nije provodio *Europski program preseljenja državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva koje ispunjavaju uvjete za odobrenje međunarodne zaštite*.⁴⁰¹

⁴⁰¹ Nakon iskustva masovnog prolaska oko 650.000 izbjeglica kroz Hrvatsku (rujan 2015. do travanj 2016.), Republika Hrvatska se obvezala sudjelovati u **Europskom programu premještanja i preseljenja državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva koje ispunjavaju uvjete za odobrenje međunarodne zaštite**. Preseljenje (*resettlement*) je instrument međunarodne zaštite kojim se

Prema podacima MUP-a, tijekom 2022. **evidentirano je 50.624 postupanja vezanih uz nezakoniti prelazak državne granice što je za 190,9% više nego u istom periodu prošle godine.** Što se tiče spolne distribucije, od ukupnog broja zabilježenih nezakonitih migranata/ica⁴⁰², muškaraca je bilo 41.512 (82%), a žena 9.112 (18%).⁴⁰³

Kada govorimo o institutu privremene zaštite, Pravobraniteljica je zatražila podatke od MUP-a prema kojima je **evidentirana privremena zaštita za ukupno 19.299 raseljenih osoba iz Ukrajine, od čega je 6.362 (33%) muškaraca i 12.937 (67%) žena.** Također, MUP je dostavio podatke iz kojih se vidi i dobna struktura osoba kojima je odobrena privremena zaštita pa tako od ovog ukupnog broja od 19.299 raseljenih osoba, 6.003 osoba je mlađe od 16 godina (2.944 djevojčica – 49%, 3.059 dječaka – 51%), zatim, 12.865 osoba je između 16 i 70 godina (9.676 žena – 75%, 3.189 muškaraca – 25%) i 431 osoba je starijih od 70 godina (317 žena – 73%, 114 muškaraca – 27%).

Što se tiče **podataka vezanih za rodno utemeljeno nasilje** prema tražiteljima/icama međunarodne zaštite, Pravobraniteljica je i po tom pitanju zatražila podatke od MUP-a. Naime, MUP vodi evidenciju ranjivih skupina tražitelja/ica međunarodne zaštite prema kojoj je tijekom 2022. u Prihvatilištu za tražitelje/ice međunarodne zaštite u Zagrebu identificirano **66 osoba** koje su preživjele neki oblik rodno utemeljenog nasilja. Od tih 66 osoba, **52 osobe su ženskog spola ili 79%** (od čega je 6 maloljetnica, a 2 su bile izložene tjelesnom nasilju od strane supruga za vrijeme boravka na području RH), **a 14 osoba je muškog spola ili 21%** (5 maloljetnika). U Prihvatilištu za tražitelje međunarodne zaštite u Kutini identificiran je 1 muškarac, tražitelj međunarodne zaštite, koji je preživio rodno utemeljeno nasilje. Kada govorimo o rodno utemeljenom nasilju, a u svjetlu ratnih zbivanja u Ukrajini, Pravobraniteljica također skreće pažnju na sve učestalije izvještavanje međunarodnih institucija i medija o rasprostranjenosti seksualnog nasilja nad ukrajinskim ženama.⁴⁰⁴ S obzirom na realnu mogućnost da se u okviru prihvata raseljenih osoba iz Ukrajine među njima mogu naći žene i djevojke žrtve seksualnog nasilja, Pravobraniteljica je ukazala na važnost pripreme ukupnog sustava prihvata na takve situacije te je predložila poduzimanje dodatnih aktivnosti u tom smjeru.⁴⁰⁵ U tom smislu, Pravobraniteljica je istaknula da ne treba isključiti mogućnost da se, uslijed migracijskih okolnosti ili zbog specifičnosti proživljene traume, dogode slučajevi da upravo nadležna tijela u RH zaprime prva saznanja ili općenito iskaze i

omogućava odabir i transfer određenog broja osoba pod međunarodnom zaštitom iz zemlje u kojoj su inicijalno zatražili međunarodnu zaštitu u neku treću zemlju, koja će ih u istom statusu primiti te im sukladno tome odobriti boravak. To znači preseljenje osoba pod međunarodnom zaštitom iz države koja nije država članica (Turska) u neku od država članica. Radi se o dobrovoljnom procesu, u kojeg su uključene posebno ranjive skupine, te su one odabrale upravo Hrvatsku kao zemlju konačnog odredišta u kojoj žele živjeti. RH se obvezala primiti ukupno 1.583 osobe. Što se tiče programa premještanja, vremenski okvir za premještanje je završen (26.9.2017.).

⁴⁰² Pojam „migrant/migrantica“ nije definiran na međunarodnoj razini.

⁴⁰³ Prema podacima MUP-a za 2021. evidentirano je 17.404 nezakonitih migranata pri čemu je zabilježeno 15.763 (91%) muškaraca i 1.641 (9%) žena.

⁴⁰⁴ Ukrajinska Povjerenica za ljudska prava Ljudmila Denisova je u više navrata upozoravala na širenje zločina protiv spolnih sloboda te izvještavala o slučajevima silovanja žena (među kojima je bilo čak i trudnica) te djevojčica od strane ruskih vojnika. Posebno je zabrinjavajuće njeno izvještavanje o 25 žena i djevojaka u dobi od 14 do 24 godine koje su sustavno silovane u podrumu jedne kuće u Buči, od kojih je, prema napisima u medijima, 9 ostalo trudno. Također, ukrajinska vlada je na svojim službenim stranicama upozorila stanovništvo na slučajeve korištenja silovanja kao ratne taktike te objavila letak sa savjetima u slučaju seksualnog nasilja.

⁴⁰⁵ U tom smislu, Pravobraniteljica ističe da Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, žrtve silovanja ili drugog spolnog nasilja prepoznaje kao ranjive skupine (čl.14) kojima je potrebno pružiti odgovarajuću i pravovremenu stručnu podršku u okviru posebnih postupovnih i prihvatnih jamstava. Također, u kontekstu primjene čl. 57., i pružanja odgovarajuće zdravstvene skrbi u okviru posebnih prihvatnih i postupovnih jamstava, osim na psihološku podršku i pomoć, Pravobraniteljica posebno ukazuje na važnost pružanja zdravstvene zaštite u odnosu na spolno i reproduktivno zdravlje. Pri tome je osobito važno voditi računa o senzibiliziranom pristupu svih osoba koje dolaze u kontakt sa žrtvama pri čemu je Pravobraniteljica ukazala i na dostupnost podrške u okviru Ženske mreže Hrvatske. U tom smislu, od koristi može biti i uspostavljanje suradnje s ukrajinskim organizacijama civilnog društva koje se bave pružanjem podrške žrtvama seksualnog nasilja poput organizacije La Strada na koju upućuje ukrajinska vlada.

druge relevantne informacije o počinjenju takvih djela⁴⁰⁶, što ima procesnopravni značaj, s obzirom da silovanje u ovom kontekstu predstavlja ratni zločin i stoga implicira primjenu kaznenog zakonodavstva RH prema svakome tko izvan njezina područja počinio takvo kazneno djelo.

Što se tiče zapošljavanja tražitelja/ica međunarodne i privremene zaštite, Pravobraniteljica je zatražila podatke od HZZ-a⁴⁰⁷. Naime, prema dostavljenim podacima, **u evidenciji nezaposlenih osoba HZZ-a u 2022., nalazilo se ukupno 700 osoba iz kategorije tražitelja/ica međunarodne i privremene zaštite, od čega 555 žena (79%) i 145 muškaraca (21%), 55 azilanata/kinja od čega 31 žena ili 56% i 24 muškarca ili 44%, 5 osoba pod supsidijarnom zaštitom (3 žene, 2 muškarca), 5 članova obitelji osobe pod međunarodnom zaštitom (4 žene, 1 muškarac), 2 tražiteljice međunarodne zaštite s pravom na rad i 633 osobe u statusu privremene zaštite od čega 515 žena ili 81% i 118 muškaraca ili 19%.**

Tijekom 2022., novouključeno je ukupno 185 osoba, odnosno, 30 muškaraca i 155 žena. Novouključene osobe obuhvaćene su sljedećim mjerama: Osposobljavanje na radnom mjestu – 90 osoba, Javni rad – 48 osoba, Potpore za zapošljavanje – 41 osoba, Obrazovanje – 4 osobe te Stalni sezonac – 2 osobe.

Što se tiče aktivnosti koje je HZZ poduzimao u vezi s raseljenim osobama iz Ukrajine⁴⁰⁸, iste su se odvijale kroz dvije faze: terenski rad i institucionalnu podršku. Terenski rad se odnosi na razdoblje neposrednog ulaska u RH, prije odobravanja privremene zaštite. Mobilni timovi bili su kontinuirano u komunikaciji s tri prihvatna centra (Varaždin, Osijek i Gospić) i 37 kolektivnih, pri čemu su savjetnici u izravnom razgovoru davali informacije o mogućnostima rada, zapošljavanja te ostalim uslugama Zavoda. Institucionalna podrška kreće od trenutka kada je riješen status osobe pod privremenom zaštitom te im je omogućena prijava u evidenciju Zavoda. U konačnici, HZZ se uključio u pilot projekt „EU Talent Pool“ iniciran od strane EK, koji služi kao dodatan alat nacionalnim službama za zapošljavanje prilikom posredovanja na tržištu rada te pomaže u prepoznavanju i mapiranju vještina osoba pod privremenom zaštitom kako bi se olakšalo njihovo usklađivanje s poslodavcima u EU.

U sklopu svojih aktivnosti u području međunarodne i privremene zaštite tijekom 2022., Pravobraniteljica je sudjelovala na raznim sastancima, konferencijama te na inicijativama za izmjenu propisa, a u nastavku prikazujemo neke od njih.

7.3.2022., 11.3.2022., 15.3.2022., 29.3.2022., 25.4.2022., 2.5.2022. i 16.5.2022. - Pravobraniteljica je, kao članica Međuresorne radne skupine za provedbu aktivnosti prihvata i zbrinjavanja izbjeglog stanovništva iz Ukrajine, sudjelovala na nizu sastanaka koji su organizirani od strane Ravnateljstva civilne zaštite i MUP-a, a na temu zbrinjavanja ukrajinskih izbjeglica te stavljanja naglasaka na

⁴⁰⁶ Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH izradio je letak prvenstveno namijenjen migrantima, izbjeglicama i tražiteljicama azila u svrhu informiranja o rodno utemeljenom nasilju te mogućnostima zaštite i dostupnim uslugama. Letak je tiskan na 8 jezika (hrvatski, engleski, francuski, arapski, farski, urdu, kurdski i turski), a dostupan je u prihvatilištima, tranzitnim centrima, policijskim postajama i na drugim relevantnim mjestima.

⁴⁰⁷ Sukladno članku 14. Zakona o tržištu rada (Narodne novine, br. 118/18, 32/20, 18/22), Zavodu se može prijaviti azilant i stranac pod supsidijarnom odnosno privremenom zaštitom u Republici Hrvatskoj kao i članovi njihove obitelji, koji su u pravima i dužnostima utvrđenim ovim Zakonom izjednačeni s hrvatskim državljanima. Iznimno se Zavodu može prijaviti i tražitelj međunarodne zaštite i članovi njegove obitelji ako ministarstvo nadležno za unutarnje poslove nije donijelo odluku o zahtjevu za međunarodnu zaštitu u zakonom propisanom roku, a tražitelj svojim postupanjem nije utjecao na razloge nedonošenja odluke.

⁴⁰⁸ Prema podacima HZZ-a, najviše državljana/ki Ukrajine, zaposleno je u djelatnostima pripreme i posluživanja hrane i pića (ugostiteljstvo i turizam), održavanja poslovnih (turističkih) objekata, prodaji, proizvodnim djelatnostima te administraciji, međutim, ne raspoložemo podacima koliko je u kojoj djelatnosti muškaraca, a koliko žena. Također, HZZ je zaključno s 31.12.2022., zabilježio upite 496 poslodavaca koji su iskazali interes za zapošljavanje ukrajinskih državljana/ki.

integraciju rodne perspektive u zbrinjavanje izbjeglica kao i opasnosti kojima su izložene žene i djevojčice.

29.3.2022. – Pravobraniteljica je sudjelovala na sastanku predstavnika/ca članica Equinet-a na temu učinaka rata u Ukrajini, koji je održan putem on-line platforme. Tijekom rasprave ukazano je na pojavnost diskriminacije i nejednakosti u vidu ograničenja u pristupu uslugama, osobito smještaju, s obzirom na to da je ukrajinskim obiteljima u pojedinim slučajevima odbijano iznajmljivanje stanova zbog njihovog državljanstva, a nevladine organizacije su isticale poteškoće oko smještaja romskih izbjegličkih obitelji, osobito u situacijama kada se radi o većim obiteljima koje zbog ograničenih kapaciteta nije moguće zbrinuti u istom smještaju.

28.4.2022. - Pravobraniteljica je sudjelovala na *on-line* konferenciji u organizaciji predstavništva UNHCR-a u RH i Vijeća Europe na temu: *Prevenција, sprječavanje i odgovor na rodno utemeljeno nasilje u kontekstu azila i migracija*. Na konferenciji se raspravljalo o rodno utemeljenom nasilju i odgovoru na njega u kontekstu velike izbjegličke krize koja nas je zadesila uslijed recentnih ratnih zbivanja u Ukrajini, ali i u ostalim dijelovima svijeta obuhvaćenim ratnim sukobima. Pravobraniteljica je iznijela iskustva u radu s izbjegličkom populacijom s naglaskom na preporuke vezane uz suzbijanje rodno-utemeljenog nasilja kada su u pitanju azilanti/kinje i općenito prisilne migracije stanovništva. Zaključno, Pravobraniteljica je predstavila kratko slučaj jedne žene, izbjeglice iz Iraka koja je izbjegla iz Bagdada da bi zatražila azil u RH ne iznoseći odmah informacije o obiteljskom nasilju kojem je bila izložena da bi joj zbog toga bio odbijen zahtjev za međunarodnom zaštitom u RH. Pravobraniteljica se na poziv pravne zastupnice ove žene umiješala u spor koji je protiv rješenja MUP-a pokrenut pred upravnim sudom. ***U konačnici, a po ustavnoj tužbi, Ustavni sud je poništio odluke Upravnog suda i Visokog upravnog suda prihvaćajući, između ostalog, stajališta Pravobraniteljice kako rodno utemeljeno nasilje pod određenim uvjetima predstavlja valjani razlog za ostvarenje međunarodne zaštite.***

28.4.2022. - održana je i tematska sjednica **Odbora za ravnopravnost spolova** Hrvatskog sabora na temu „*Prihvat, potrebe i tretman ukrajinskih izbjeglica u Hrvatskoj*“ na kojoj je Pravobraniteljica u sklopu rasprave ukazala na svoj angažman u sklopu proširene Međuresorne radne skupine za provedbu aktivnosti prihvata i zbrinjavanja izbjeglog stanovništva iz Ukrajine i Operativnog tima unutar kojeg je uspostavljena suradnja s organizacijama civilnog društva kao i na prijedloge koje je uputila u cilju uspostave sustava prihvata i smještaja koji će biti pripremljen na pomoć i podršku žrtvama seksualnog nasilja, s obzirom da izvještavanja ukrajinske Povjerenice za ljudska prava i ukrajinske Vlade ukazuju na prisutnost seksualnog nasilja nad ukrajinskim ženama i djevojkama od strane ruskih vojnika. Navedeno osobito podrazumijeva osiguravanje dostupnosti relevantnih informacija vezanih uz podršku, stručnu pomoć, kao i pristup zdravstvenoj zaštiti, posebice u području spolnog i reproduktivnog zdravlja. Pravobraniteljica je također ukazala na *Rezoluciju Ujedinjenih naroda 2106*, koja ističe da su silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja ratni zločini koji iziskuju učinkovito istraživanje i dokumentiranje seksualnog nasilja.

2.6.2022. - U organizaciji Hrvatskog pravnog centra (HPC) bio je održan sastanak Koordinacije za azil koji je HPC organizirao u okviru projekta „Pristup teritoriju i sustavu azila u Hrvatskoj – pravna podrška i podizanje kapaciteta“. Tema sastanka bila je: *'Zaštita osoba raseljenih iz Ukrajine u Republici Hrvatskoj'*. Na sastanku su raspravljani glavni problemi s kojima se suočava kako ova specifična izbjeglička populacija tako i naša država koja im pruža privremenu zaštitu. Pravobraniteljica je izložila

na sastanku ukratko ključne zabrinutosti koje su u odnosu na ovu populaciju vezane uglavnom uz nedostatke konkretne edukacije o rodno utemeljenom nasilju, zatim, nedostatne provjere osoba koje primaju naknadu države temeljem privatnog smještaja osoba iz Ukrajine u smislu deficita organizirane zaštite od trgovanja ljudima i prostitucije, probleme vezane uz zdravstvenu zaštitu s obzirom da se radi o pretežno ženskoj populaciji i slično. Pravobraniteljica je upoznala sudionike s dopisom koji je na tu temu već upućen MUP-u te je skrenula pozornost na važnost žurne organizacije sustavne edukacije o rodno utemeljenom nasilju i to ne samo osobama koje pružaju potporu ovoj populaciji već i samim izbjeglicama iz Ukrajine.

8.12.2022. - Održana je *G100 Nacionalna konferencija za promicanje prava migranta/kinja i izbjeglica* u organizaciji Centra za mirovne studije na inicijativu Diaspora Network Alliance, koja organizira serije G100 konferencija vođenih od strane izbjeglica u različitim zemljama Europe. Sudionici/e su sudjelovali/e u *world caffè* sesijama s četiri tematska stola posvećena temama iz područja obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene skrbi te statusnih i viznih pitanja migranata/kinja i izbjeglica. Cilj konferencije bio je da sudionici/e sudjelovanjem u svim temama daju svoj doprinos mapiranju problema s kojima se susreću osobe s izbjegličkim i migrantskim iskustvom koje žive u Hrvatskoj te davanju preporuka za pronalazak prijedloga rješenja. Pravobraniteljica je naglasila važnost osiguranja dostupne zdravstvene zaštite tražiteljicama azila i osobama kojima je odobrena međunarodna zaštita, posebice za trudnice i roditelje. Uz navedeno, ukazala je i na potrebu osiguranja prevoditeljica, osoba ženskog spola, ženama i djevojkama migrantske populacije prilikom ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, osobito u pitanjima reproduktivnog zdravlja, te prilikom uzimanja rodno osjetljivih iskaza, budući da se žene zbog srama nerijetko ustručavaju iznijeti pravo stanje stvari. U odnosu na temu pristupa tržištu rada, Pravobraniteljica je ukazala na potrebu poticanja žena kojima je odobrena međunarodna zaštita na osposobljavanje i zapošljavanje te pružanja potpore u procesu zapošljavanja, na što kontinuirano ukazuje u godišnjim izvješćima Hrvatskom saboru.

24.12.2022. – Pravobraniteljica je sudjelovala u savjetovanju o *Nacrtu prijedloga Zagrebačke strategije zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2023. do 2025.*,⁴⁰⁹ kojom prilikom je ukazala i na pitanje žena tražiteljica međunarodne zaštite ističući kako je većina migrirala iz svojih zemalja upravo zbog raznih oblika nasilja kojima su bile izložene. S tim u vezi, Pravobraniteljica je predložila da se u zdravstvenim ustanovama i drugim ustanovama u vlasništvu Grada Zagreba osiguraju edukacije stručnjaka/kinja o specifičnim potrebama žena tražiteljica međunarodne zaštite i dakako, onih kojima je odobrena međunarodna zaštita, kao i da budu pravovremeno i razumljivo, na svojim jezicima i pismima, informirane o svojim pravima i obvezama kao žrtve nasilja te da je važno da im se omogući pravo na dostupnost prevoditeljica ženskog spola.

Integracija je višedimenzionalni proces⁴¹⁰ prihvatanja i uključivanja osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita koji u pravilu uključuje nekoliko dimenzija: pravno-političku⁴¹¹, društveno-

⁴⁰⁹ Detaljnije o toj temi u poglavlju „14 – Zakoni i propisi – inicijative Pravobraniteljice“.

⁴¹⁰ U trenutku kada se osobi odobri međunarodna zaštita (azil ili supsidijarna zaštita), u Republici Hrvatskoj započinje proces integracije u kojem sudjeluju nadležna državna tijela (MROSP, MUP, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, ULJPPNM te druga državna tijela), JLP(R)S te organizacije civilnog društva (Hrvatski Crveni križ (HCK), Centar za mirovne studije (CMS), Hrvatski pravni centar (HPC), Isusovačka služba za izbjeglice (JRS), Are You Syrious (AYS), Društvo za psihološku pomoć (DPP) i mnogi drugi. Veliki broj aktivnosti je usmjeren prema ženama kao ranjivoj skupini kojoj je potrebna dodatna podrška i osnaživanje.

⁴¹¹ Uključuje politička i statusna prava, pravo boravka, spajanje obitelji, stjecanja državljanstva i političke participacije i dr.

ekonomsku⁴¹² i kulturno-religijsku.⁴¹³ Integracija je proces koji je dinamičan i dvosmjernan. U stvarnosti, integracija osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita događa se na lokalnoj razini. Međutim, o većem angažmanu i uključenju predstavnika JLP(R)S⁴¹⁴ možemo govoriti tek odnedavno, s otvaranjem procesa premještanja i preseljenja tražitelja/ica međunarodne zaštite sukladno preuzetim kvotama.

Također, Vlada RH je usvojila *Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje 2017. do 2019. godine*, u kojem su definirane obveze tijela državne uprave u ostvarivanju prava iz sustava socijalne skrbi, zdravstvene zaštite, stanovanja, učenja hrvatskog jezika i obrazovanja, zapošljavanja. U cilju praćenja provedbe integracije osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita formirano je *Stalno povjerenstvo za provedbu integracije stranaca u hrvatsko društvo*.⁴¹⁵ Trenutno je u izradi novi Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2021. do 2023., međutim, značajno je istaknuti kako je Gradska skupština Grada Zagreba (27.1.2022.) donijela *Akcijski plan Grada Zagreba za integraciju tražitelja međunarodne zaštite i osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za 2022.*, čime je Grad Zagreb postao prva jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u RH koja je donijela ovakav dokument.

24.1.2022. - Pravobraniteljica ističe kako je, na poziv Gradonačelnika Grada Zagreba, sudjelovala na 4. sjednici Gradske koordinacije za ljudska prava na kojoj je predstavljen Prijedlog gore navedenog Akcijskog plana⁴¹⁶ a u sklopu toga, Pravobraniteljica je upozorila kako mehanizmi procesuiranja zahtjeva tražitelja i posebice tražiteljica azila nisu nadgledani te da postoje problemi vezani uz razumijevanje i senzibilitet svih oblika obiteljskog i rodno utemeljenog nasilja od strane tijela koja odlučuju o odobravanju međunarodne zaštite što u konačnici rezultira velikim brojem odbijenih zahtjeva.

11.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Hrvatsko pravo međunarodne i privremene zaštite je na institucionalnoj razini u potpunosti usklađeno s relevantnim zakonodavstvom EU. Premda Hrvatska i nadalje ostaje većinom tranzicijska, a manje destinacijska zemlja, u situaciji povećavanja broja tražitelja/ica međunarodne zaštite, Hrvatska se nalazi pred izazovom kako odgovoriti na povećanje broja zahtjeva za odobrenjem međunarodne zaštite te na sve veće potrebe za integracijom. Naime, politika integracije bi se trebala početi razvijati i na razini lokalne (područne) regionalne samouprave, a ne samo na nacionalnoj razini. Na taj način bi se lakše dolazilo u neposredni kontakt s tražiteljima/icama međunarodne zaštite te bi se istima omogućio lakši i

⁴¹² Uključuje rad, stanovanje, socijalna i zdravstvena prava, obrazovanje i dr.

⁴¹³ Tiče se kulturnih i religijskih prava uključivanja osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita te posebno njihove percepcije i prakticiranja različitosti u kulturnom, etničkom i vjerskom pogledu u društvu države primitka.

⁴¹⁴ Valja spomenuti da je (2017.) izrađen Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini u sklopu projekta IPA 2012 FFRAC „Potpora provedbi politike za integraciju migranata“, financiranog od strane EU, a sufinanciranog od strane ULJPPNM koji je korisnik projekta. Navedeni dokument je dostupan na web stranici: <https://www.irh.hr/hijerarhijski-prikaz/izvjestaji/50-okvir-za-integraciju-osoba-kojima-je-odobrena-medunarodna-zastita/file>

⁴¹⁵ Vlada Republike Hrvatske je na sjednici (14.11.2019.) donijela Odluku o osnivanju Stalnog povjerenstva za provedbu integracije stranaca u hrvatsko društvo, a Odluka je objavljena u službenom glasilu Narodne novine, br. 110/19. Nadalje, Vlada Republike Hrvatske je na sjednici (29.10.2020.) donijela Odluku o izmjenama Odluke o osnivanju Stalnog povjerenstva za provedbu integracije stranaca u hrvatsko društvo, a Odluka je objavljena u službenom glasilu Narodne novine, br. 119/20.

⁴¹⁶ Kao glavna tematska područja integracije tražitelja/ica međunarodne zaštite u okviru Akcijskog plana predstavljene su socijalna, zdravstvena, obrazovna i komponenta zapošljavanja ovih osoba kao preduvjet njihove uspješne integracije u naše društvo.

brži pristup uslugama. Velika izbjeglička kriza tijekom 2015.-2016. (kao dio Balkanskog koridora) i sudjelovanje Hrvatske u programima premještanja i preseljenja utjecali su na porast zahtjeva za odobravanjem međunarodne zaštite (od 2016.). Taj je porast, i to značajan (76% u odnosu na 2021.), zabilježen u 2022., kada je evidentirano ukupno 12.872 osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu. Osim toga, u izvještajnoj je godini zabilježen nastavak trenda rasta udjela žena u ukupnom broju osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu, kao i nastavak trenda rasta udjela žena u ukupnom broju osoba kojima je odobren azil. Naime, od ukupnog broja osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu, 40,50% bile su žene (u usporedbi s 40% u 2021.), dok su u ukupnom broju osoba kojima je odobren azil žene sudjelovale s 48% (u usporedbi s 43% u 2021.). To pokazuje da je nastavljena praksa razmjernog odobravanja međunarodnih zaštita osobama ženskoga spola.

Također, kao tražiteljice azila u sve većem broju pojavljuju se žene s malom djecom i žene bez pratnje muškaraca. Ipak, u 2022., imamo manji broj obustavljenih postupaka zahtjeva za odobravanjem međunarodne zaštite (postupci su obustavljeni za 3.406 ili 27% osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu, od čega je 1.341 ili 39% osoba ženskoga spola dok je u 2021., bilo obustavljeno čak 76% postupaka za osobe koje su zatražile međunarodnu zaštitu), što pokazuje promjenu u trendovima odnosno da Hrvatska nije više samo tranzicijska zemlja za tražitelje/ice međunarodne zaštite.

Statistički podaci MUP-a također pokazuju i visok broj neregularnih (nezakonitih) migracija. Pri tendenciji jačanja nadzora državnih granica i učinkovitog suzbijanja neregularnih migracija, a što je i obveza RH kao članice EU, potrebno je voditi brigu o nesmetanom i sigurnom pristupu sustavu azila, posebno najranjivijim skupinama žena. Pravobraniteljica smatra da je ženama, djevojkama i djevojčicama koje traže međunarodnu zaštitu potrebna posebna zaštita i da one imaju drukčije probleme od muškaraca, zbog čega je nužno osigurati da se u provedbi svih politika i postupaka azila, među ostalim i u ocjeni zahtjeva za međunarodnom zaštitom, u obzir uzme rodno pitanje i da se o njima odlučuje na pojedinačnoj osnovi, budući da podnositeljice zahtjeva koje su povezane s nasiljem treba zaštititi od sekundarne viktimizacije tijekom postupka. Pravobraniteljica je mišljenja da je potrebno migraciju promatrati iz rodne perspektive i pravo je pitanje kako na najbolji način ugraditi rod u razumijevanje migracije. Također, činjenica je da žene sve više migriraju samostalno, a ne samo kao članice obitelji, što može biti i dodatni rizik.

Nadalje, Pravobraniteljica smatra kako je važno voditi računa i o drugim aspektima pa tako primjerice pravu na zdravstvene usluge i dostupnost istih kao i dostupnost poslovima i mogućnosti zapošljavanja. Što se toga tiče, a sukladno podacima HZZ-a, proizlazi kako su najveće prepreke boljoj integraciji na tržište rada, a i društvo u cjelini, nepoznavanje hrvatskog i/ili engleskog jezika, niska motivacija kod dijela korisnika/ca kako za učenje hrvatskog jezika, tako i za uključivanje u druge programe koji mogu podići razinu zapošljivosti. Premda je, općenito gledano, pravna integracija osoba pod međunarodnom zaštitom u RH relativno dobro posložena, u praksi se još uvijek izgrađuje sustav integracije.

Nadalje, a s obzirom na zbivanja u Ukrajini te aktiviranje instituta privremene zaštite, razvidno je iz dostavljenih podataka MUP-a i HZZ-a kako je RH reagirala pravovremeno te kako je pokazala solidarnost s Ukrajinom te aktivirala sve raspoložive mehanizme kako bi se izbjeglicama iz Ukrajine pomoglo. Evidentno je iz svih podataka kako žene predstavljaju većinu (67%) u ukupnom broju raseljenih osoba iz Ukrajine, dok također, prema podacima HZZ-a, od 633 osobe u statusu privremene zaštite, čak je 515 žena (81%). S obzirom da je institut privremene zaštite vrlo specifičan, te s obzirom na trenutna zbivanja odnosno da se ne nazire završetak rata u Ukrajini, biti će svakako zanimljivo pratiti

kako će se razvijati institut privremene zaštite u budućnosti i koliko će osoba koje su trenutno u statusu privremene zaštite odlučiti trajno ostati u RH.

Uzevši u obzir sve navedeno, Pravobraniteljica u području međunarodne i privremene zaštite daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Razvijati potrebne procedure za uzimanje rodno osjetljivih iskaza žena i ustrajno upozoravati tražiteljice međunarodne zaštite da imaju pravo na prevoditeljicu ženskog spola.
- (2) Osnaživati i jačati podršku ženama i djevojkama migrantske populacije za borbu protiv seksualnog i rodno utemeljenog nasilja.
- (3) Voditi brigu da se žene izbjeglice popisuju individualno i da dobivaju odgovarajuću dokumentaciju koja će im osigurati osobnu sigurnost, slobodu kretanja i pristup zdravstvenoj i socijalnoj skrbi.
- (4) Razvijati potrebne procedure za uzimanje iskaza od pripadnika/ca LGBTIQ osoba, uvažavajući činjenicu da su te osobe posebno ranjiva skupina među tražiteljima međunarodne zaštite.
- (5) Prilikom podnošenja zahtjeva za međunarodnom zaštitom voditi računa o identifikaciji osoba s posebnim potrebama ili obiteljskim vezama u EU te dati prednost spajanju obitelji tražitelja/ica međunarodne zaštite na početku postupka.
- (6) Osigurati dosljedno poštivanje načela ravnopravnosti spolova u sustavu azila, odnosno međunarodne i privremene zaštite te kontinuirano provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o pojavama i neprihvatljivosti diskriminacije.
- (7) Nastaviti provoditi kampanje s ciljem osvještavanja javnosti o problemima s kojima se tražitelji/ice azila, azilanti/ice i osobe pod supsidijarnom zaštitom susreću te razbijanja stereotipa i predrasuda.
- (8) Osigurati cjelovitu zdravstvenu zaštitu tražiteljica azila i osoba kojima je odobrena međunarodna i privremena zaštita, posebno za trudnice i rodilje te dodatnu edukaciju medicinskog osoblja u smjeru senzibiliziranja prema potrebama navedenih skupina, posebno pojačati zastupljenost pitanja reproduktivnog zdravlja žena te osigurati specijalističku zaštitu.
- (9) Poticati žene kojima je odobrena međunarodna i privremena zaštita na osposobljavanje i zapošljavanje te im pružiti potporu u procesu zapošljavanja i osposobljavanja.
- (10) Razvijati sustav integracije i na lokalnim razinama, a ne samo na nacionalnoj razini.
- (11) Nastaviti voditi po spolu sve statističke podatke vezano za migracijsku politiku.

PROVEDBA NACIONALNOG AKCIJSKOG PLANA PROVEDBE REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-A 1325(2000) – O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je (31.10.2000.) usvojilo *Rezoluciju 1325(2000) – o ženama, miru i sigurnosti* (Rezolucija 1325) kao odgovor na izmijenjenu prirodu rata i sve veću izloženost civila, osobito žena i djevojčica, nasilju i ratnim stradanjima.⁴¹⁷ Navedenom Rezolucijom se pozivaju države članice UN-a na poduzimanje mjera na svim razinama – od sudjelovanja žena u donošenju odluka i mirovnim procesima, preko sveobuhvatne zaštite žena, do provedbe obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti u izgradnji i očuvanju mira. Rezolucija 1325 traži jačanje nacionalnih mjera i ispunjavanje uvjeta za rodnu ravnopravnost i provedbu rodne politike u cilju očuvanja mira u svijetu. Postupno pogoršanje stanja u ratom zahvaćenim područjima svijeta potaknulo je donošenje drugih srodnih rezolucija na ovom području.⁴¹⁸

Vlada Republike Hrvatske je donijela Nacionalni akcijski plan provedbe Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325(2000) o ženama, miru i sigurnosti te srodnih rezolucija za razdoblje od 2019. do 2023. godine (NAP II). To je drugi po redu nacionalni akcijski plan; prvi je obuhvaćao razdoblje od 2011. do 2014. godine, nakon čijeg isteka je provedba mjera nastavljena daljnje četiri godine. **Pravobraniteljica je bila članica Radne skupine za izradu Nacionalnog akcijskog plana provedbe Rezolucije.**

Radna skupina za praćenje NAP-a II trajno i kontinuirano prati provedbu mjera, analizira i evaluira ostvarene rezultate te po isteku svakog provedbenog ciklusa predlaže novi NAP s novim ciljevima i mjerama. Čine je predstavnici/ce tijela uključenih u provedbu NAP-a II - Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (dalje u tekstu: MORH), MUP, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova te ULJPPNM i Ured

⁴¹⁷ Rezolucija 1325 postavlja dva primarna cilja: 1. ravnopravno sudjelovanje žena na svim razinama odlučivanja u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim tijelima i mehanizmima za sprječavanje, vođenje i rješavanje sukoba te u različitim mirovnim procesima i 2. sprječavanje nasilja nad ženama i djevojčicama tijekom i nakon sukoba te njihova sveobuhvatna zaštita ne samo od nasilja već i u smislu ostvarenja njihovih ljudskih prava u okviru ustava, izbornog sustava, policije i pravosuđa. Proširujući svoj mandat na pitanje složenih međudnosa žena, mira i sigurnosti, Vijeće sigurnosti je ovom, te kasnijim srodnim rezolucijama, postavilo politički i normativni okvir za praktično djelovanje na globalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini usmjereno na osnaživanje žena i djevojčica te ostvarenje rodne jednakosti kao ključnih elemenata za očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti.

⁴¹⁸ Srodne rezolucije su: RVSUN-a 1820(2008.) o uklanjanju spolno utemeljenog nasilja u oružanim sukobima; RVSUN-a 1888(2009.) o borbi protiv seksualnog nasilja nad ženama i djecom u oružanim sukobima; RVSUN-a 1889(2009.) o ulozi žena i njihovim potrebama u izgradnji mira nakon oružanih sukoba; RVSUN-a 1960(2010); RVSUN-a 2106(2013.); RVSUN-a 2122(2013.) i RVSUN-a 2242(2015.), koja je donijeta povodom 15. godišnjice preispitivanja RVSUN-a 1325 na visokoj razini, a u njemu je program za pitanje žena, mira i sigurnosti istaknut kao ključna sastavnica u hvatanju u koštac s izazovima koji proizlaze iz novog globalnog konteksta mira i sigurnosti, među kojima su nasilni ekstremizam, povećani broj izbjeglica i interno raseljenih osoba te globalni utjecaji klimatskih promjena i pandemija. To je jedina rezolucija Vijeća sigurnosti koja se bavi tim dramatičnim promjenama.

za ravnopravnost spolova Vlade RH, a koji su u izvještajnom razdoblju provodili niz aktivnosti sukladno tematskim područjima.

Vezano uz provedbu NAP-a, Pravobraniteljica bilježi aktivnosti:

3.10.2022. - Pravobraniteljica je aktivno sudjelovala na predstavljanju nacionalnog spota WE ARE NATO kojom prilikom je istaknula ulogu institucije u aktivnostima usmjerenima na promicanje ravnopravnosti spolova u vojnim snagama, mirovnim misijama i u nacionalnom obrambeno-sigurnosnom sustavu.

15.11.2022. – Pravobraniteljica je organizirala **Regionalnu konferenciju o kibernetičkom nasilju i kibernetičkoj sigurnosti s naglaskom na mlade i žene**, a koja uključuje komuniciranje zajedničkih vrijednosti NATO-a prema mladima, ali i pružanje doprinosa ostvarenju ciljeva kampanje „WE ARE NATO“ u Hrvatskoj. Video porukom se obratila Irene Fellin, Posebna predstavnica za žene, mir i sigurnost Glavnog tajnika NATO-a, a koja je iskazala punu potporu provedbi kampanje u Hrvatskoj, kao i podršku radu institucije Pravobraniteljice i drugih ključnih dionika u zaštiti i promicanju ravnopravnosti spolova te postizanju zajedničkih ciljeva - osiguranja punog, ravnopravnog i smislenog sudjelovanja žena u svim aspektima mira i stabilnosti. U svom je izlaganju pravobraniteljica govorila o ciljevima Konferencije, koji uključuju podizanje svijesti o problemu kibernetičkog nasilja, razmjenu iskustava i primjera dobre prakse, jačanje mreže ključnih stručnjaka/kinja, promicanje boljeg razumijevanja digitalnih tehnologija, informiranje, ali i osnaživanje žena i integriranje rodne perspektive u područje (kibernetičke) sigurnosti.

12.10.2022. – Pravobraniteljica je izlagala na regionalnoj konferenciji u Sarajevu koju je organizirao Ured UN Women u Bosni i Hercegovini i Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u okviru projekta „Gender Equality Facility“.

Pravobraniteljica u svome radu posebnu pažnju obraća na **vertikalnu i horizontalnu segregaciju u obrambeno sigurnosnom sektoru**. Temeljem podataka MORH-a, može se utvrditi da udio žena u različitim dijelovima obrambenih snaga blago raste s periodičnim oscilacijama. Tako je **udio žena koje su bile angažirane u međunarodnim (UN, NATO i EU) misijama i operacijama potpore miru** iznosio **8,57%** u 2022., što označava povećanje u odnosu na ukupnu zastupljenost u postotcima iz prethodnih izvještajnih godina (6,93% - 2021.)⁴¹⁹ i pokazuje povećanje udjela žena u međunarodnim misijama i operacijama potpore miru u proteklih 10 godina.

Programe Slijedno rastuće izobrazbe časničkog i dočasničkog kadra u RH na Hrvatskom vojnom učilištu (HVU) „Dr. Franjo Tuđman“ je (2022.) završilo ukupno 713 polaznika/ca iz MORH-a i OSRH, dok je udio žena iznosio 9,81%, što znači da je u odnosu na prethodne godine zabilježen blagi pad zastupljenosti žena na SRI.⁴²⁰

Udio žena u kadetskoj populaciji, odnosno u okviru sveučilišnih vojnih studijskih programa: „Vojno inženjerstvo“, „Vojno vođenje i upravljanje“, „Vojno pomorstvo“ na HVU „Dr. Franjo Tuđman“ te

⁴¹⁹ 6,93% u 2021. godini; 5,83% u 2020. godini; 6,09% u 2019.; 5,03% u 2018.; 4,88% u 2017.; 7,32% u 2016.; 6,01% u 2015.; 4,37% u 2014. te 5,98% u 2013.

⁴²⁰ 2021. udio žena bio je 10,78% od 852 polaznika/ca; 2020. - udio žena je bio 12,20% od ukupno 688 polaznika/ca; 2019. - udio žena bio je 13,71% od ukupno 904 polaznika/ca; 2018. - udio žena bio je 13,71% od ukupno 858 polaznika/ca MORH-a i OSRH na SRI.

civilno-vojnog školovanja na Studiju aeronautike za vojne pilote, i dalje je zastupljenost kadetkinja na respektabilnoj razini od 22,24% (93 žene), slično kao i prethodnih godina. To je i dalje visoka zastupljenost ukoliko se uzme u obzir podatak o zastupljenosti časnica u MORH-u i OSRH od 20,35%.

Udio žena u djelatnom vojnom sastavu (DVO) raspoređenih u MORH-u i OSRH iznosio je sveukupno **14,06%** (20,35% časnica; 11,24% dočasnica; 13,04% vojnkinja/mornarki), što je jedna od većih zastupljenosti žena DVO-a usporedno s ostalim članicama NATO-a i EU-a. Time je nastavljen višegodišnji trend daljnjeg rasta udjela žena u djelatnom vojnom sastavu. Nadalje, udio žena među državnim službenicima i namještenicima iznosio je 50,99%, što je također nešto više nego u 2021.⁴²¹

U OSRH je u kategoriji generala/ica, broj žena ostao isti kao i prethodnih godina (2017.-2021.) s 1 brigadnom generalicom među ukupno 30 generala, a što je udio od 3,33%.

Među **visokim časnicama razine brigadira/ki žena je 8,5%**⁴²², na **zapovjednim i voditeljskim dužnostima** sveukupno u MORH-u/OSRH udio žena iznosio je 12,08%⁴²³. U upravnom dijelu MORH-a na voditeljskim dužnostima bilo je 36,92% žena, dok je u OSRH na zapovjednim dužnostima bilo 10,44%. Tijekom 2022. u MORH-u su na dužnosti **načelnice sektora** bile postavljene 4 žene, dok je muškaraca bilo 9, udio žena među **voditeljicama službi** je bio 40,48%, jednako kao i godinu ranije, a na dužnosti **ravnatelj/ice** Uprave bile su 2 žene i 2 muškarca⁴²⁴. U 2022. ukupno je promaknuto 12,59% žena, od toga je među časnicama 22,59% žena, među dočasnicama 7% žena te među vojnkinjama 8% žena. Nastavljeno je s poticanjem aktivnog prijavljivanja žena na svim natječajima za međunarodne pozicije te se na dužnosti u inozemstvu upućene 2 žene (od 22 oglasa)⁴²⁵, a dok su po standardnim uvjetima tijekom 2022. **u UN mirovne misije upućene 4 žene** (od ukupno 15 pripadnika OSRH)⁴²⁶.

Kroz NATO/NCGM program tečaja za **instruktore rodne perspektive** u vojnim operacijama ukupno je osposobljeno, odnosno certificirano 61 djelatnica/ka/pripadnica/ka MORH/OSRH, uključujući 1 državnu službenicu (od čega 36 žena i 25 muškarca).

Podaci nadalje pokazuju sljedeće:

Prema podacima MUP-a, od ukupno 25.734 zaposlenih osoba, žena je 8.046, što čini udio od 31,27%. Od toga je na rukovodećim mjestima u MUP-u 15,85% (696) žene – njih 577 nalazi se na rukovodećim mjestima policijskih službenica, dok je 119 na rukovodećim mjestima državnih službenica⁴²⁷.

⁴²¹ U 2022. je tako zabilježen blagi rast u odnosu na prethodnu 2021. godinu, kada je udio žena u djelatnom vojnom sastavu (DVO) raspoređenih u MORH-u i OSRH iznosio sveukupno 13,45% (19,69% časnica; 11,04% dočasnica; 12,03% vojnkinja/mornarki). Usporedbe radi, u 2019. je udio žena DVO-a iznosio sveukupno 12,97% (18,65% časnica; 10,9% dočasnica; 11,05% vojnkinja/mornarki), a udio žena među državnim službenicima i namještenicima iznosio je 49,02%.

⁴²² 2021. je taj udio bio 7,34%, 2020. 6,73%, 2019. 5,56% . Ovaj podatak ukazuje na nastavak uzlaznog trenda iz 2017. u usporedbi s ranijim godinama kada je taj udio iznosio 5,41%.

⁴²³ 2021. je taj udio bio 12,04%, 2020. 11,59% , 2019. 10,95% .

⁴²⁴ 2021. je broj isti, dok je tijekom 2019.-2020., 1 žena bila ovlaštena za obavljanje dužnosti ravnateljice Uprave.

⁴²⁵ Jedna žena manje u odnosu na 2021.

⁴²⁶ Udio žena je 26,66% , a što je i iznad ciljanog iznosa udjela zastupljenosti žena od 19% u 2022. prema UN-ovoj Gender Parity Strategy za države davateljice snaga. Usporedbe radi, zastupljenost žena tijekom 2021. je također bilo visokih 21,43%.

⁴²⁷ Ove brojke označavaju porast u odnosu na 2021., kada je od ukupno 25.860 zaposlenih, na rukovodećim radnim mjestima bile 723 osobe ženskog spola - 560 na rukovodećim radnim mjestima policijskih službenica, a 163 na rukovodećim radnim mjestima državnih službenica.

Policijska akademija navodi da u preduputnim obukama policijskih službenika/ca za sudjelovanje u mirovnim misijama i operacijama, potpore miru provode dodatne oblike osposobljavanja koji u svojim programima sadrže teme Rezolucije 1325. U sklopu edukacija održana je radionica „Trgovanje ljudima“, 3 tečaja granične policije „Temeljna ljudska prava“, te naglašavaju kako se u svim obrazovnim aktivnostima uključeni sadržaji poštivanja temeljnih ljudskih prava i rodne perspektive.

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova navodi da se udio žena u obnašanju dužnosničkih položaja povećao te predstavlja nastavak blagog trenda povećane zastupljenosti žena u službi vanjskih poslova na svim razinama. Navode da žene i dalje prevladavaju na svim rukovodećim položajima (osim ravnateljskog) te i dalje vode ustrojstvene jedinice u čijoj su nadležnosti pitanja međunarodnog mira i sigurnosti. Međutim zabilježena je stagnacija broja žena veleposlanica u inozemstvu, prema kojem RH trenutno ima 18 veleposlanica u inozemstvu (u odnosu na 42 veleposlanika), kao i da je pao broj generalnih konzulica na 5 (u odnosu na 18 konzula) ⁴²⁸, pa je vidljivo da su **žene i dalje podzastupljene** u obnašanju dužnosti šefica diplomatskih i konzularnih predstavništava.

Ističu važnim imenovanje 1 žene na dužnost pomoćnice glavnog tajnika UN-a, pomoćnice administratora UNDP-a i direktorice Regionalnog ureda za Europu i Zajednicu nezavisnih država UNDP-a, 1 žene kao recentne predstavnice RH pri Uredu UN-a i voditeljice Delegacije EU pri Vijeću Europe, 1 žene na položaj voditeljice Područnog ureda UN-a u Ukrajini i 1 žene na položaju voditeljice Odjela za strateška pitanja i odnose u Savezničkom zapovjedništvu za transformacije u NATO-u.

Tijekom 2022., MVEP je na međunarodnoj i regionalnoj razini sudjelovalo u nizu inicijativa, aktivnosti i skupova na temu žene, mir i sigurnost pa su ostvarene značajne aktivnosti na tom planu⁴²⁹ pri čemu su podupirali jačanje suradnje na tu temu, kao i jačanje relevantnih poveznica između multilateralnih instrumenata i izvješćivanja s navedenom tematikom⁴³⁰. S tim u vezi, MVEP je aktivno sudjelovao i poticao na jaču suradnju na području Žene, mir i sigurnost polazeći od iskustva RH kao zemlje u kojoj su žene u nedavnoj prošlosti dale značajan doprinos i žrtvu u stvaranju i obrani države, dok aktualno sve više doprinose međunarodnom miru te sigurnosti. MVEP se zalaže za veće sudjelovanje žena u međunarodnim misijama i operacijama, posebno kada se radi o civilnim stručnjakinjama te je predstavio nacionalni spot WE ARE NATO kampanje⁴³¹ kojim se potiče uključivanje žena u rad NATO-a s naglaskom na civilnoj komponenti i obraćanju prvenstveno ženama i mladima.

12.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Pravobraniteljica, kao i prethodnih godina, primjećuje da se naponi ulažu u povećanje broja žena u oružanim snagama, policiji, kao i mirovnim misijama te da su vidljivi rezultati, ali i određene oscilacije. Osim što je ženama iznimno teško uspjeti u poslovima u kojima tradicionalno dominiraju muškarci, žene nailaze i na poteškoće u usklađivanju posla s obiteljskim obvezama pa nedostaju pokazatelji o

⁴²⁸ Ove brojke označavaju pad u odnosu na 2021., kada je bilo 7 generalnih konzulica i 19 generalnih konzula.

⁴²⁹ U vijeću sigurnosti i UN-u, EU, NATO-a, OEES, subregionalnih organizacija i inicijativa (RACVIAC).

⁴³⁰ Republika hrvatska je jedna od država koja uključuje tematiku žene, mir i sigurnost u izvješća za DEDAW/The Committee on the Elimination of Discrimination against Women i Univerzalno periodično izvješće Vijeća za ljudska prava, HRC-UPR.

⁴³¹ Kampanja realizirana u koordinaciji s Hrvatskom vatrogasnom zajednicom, Srednjom medicinskom školom Zagreb, Laboratorijem za robotiku Fakulteta za strojarstvo i brodogradnju te Oružanim snagama RH te je provedba pohvaljena od strane NATO-a.

programima i politikama koje daju podršku usklađivanju poslovnog i obiteljskog života, odnosno programi i mjere za podršku onim ženama koje su zaposlenice oružanih snaga, kao i roditeljima koji su, oboje, zaposlenici/e oružanih snaga.

Pravobraniteljica smatra da je nužno integrirati sveobuhvatni i rodno osjetljiv pristup miru i sigurnosti, ali koji uključuje uvođenje rodne ravnoteže i jačanje uloga žena u mirovnoj politici i obrambenom-sigurnosnom sektoru te da je potrebno odgovoriti i na nove izazove kao što su sukobi, pandemije, klimatske promjene, katastrofe, masovne migracije, a koje dominiraju globalnom scenom posljednjih godina i nemoguće ih je adekvatno sagledavati i rješavati ako se ne uzme u obzir njihova rodna dimenzija. Pored toga, nužno je sve više uključivati organizacije civilnoga društva u oblikovanje, provedbu i ocjenjivanje politika za žene, mir i sigurnost polazeći sa stajališta da ravnopravno sudjelovanje žena u svim društvenim i političkim procesima doprinosi sprječavanju sukoba, bržem post-konfliktnom oporavku i ukupnom održivom razvoju.

Uzevši u obzir sve navedeno, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- (1) Razviti, usvojiti i primijeniti dugoročni strateški pristup s ciljem privlačenja većeg broja kandidatkinja u oružane snage.
- (2) Imenovati i obučiti savjetnike/ce za rodnu ravnopravnost unutar oružanih snaga (tzv. *gender advisors*) te precizno definirati njihovu ulogu i djelokrug rada na različitim razinama u oružanim snagama.
- (3) U cilju povećavanja zastupljenosti žena, posebno na poziciji odlučivanja, unaprijediti sustav vođenja rodno osjetljive statistike i osigurati kvalitativno i kvantitativno rodno osjetljivo praćenje razvoja karijere i fluktuacije kadra kao i adekvatno uređivanje sustava prikupljanja i analize tih podataka.
- (4) Unaprijediti mjere za usklađivanje privatnog i profesionalnog života, čime će se omogućavati veći udio žena za sudjelovanje u međunarodnim i mirovnim operacijama.
- (5) Ohrabriti žrtve da prijave spolnu diskriminaciju i seksualno uznemiravanje, osnažiti mehanizme zaštite te poduzeti napore za izgradnju povjerenja u sustav prijavljivanja diskriminacije, uznemiravanja i nasilja
- (6) Sustavno uvoditi sadržaje o ravnopravnosti spolova kroz cjelokupan ciklus obuke i vojne izobrazbe i obrazovanja.

12.2. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU

Praćenje provedbe Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na RH u Domovinskom ratu (Zakon) te rada Povjerenstva za seksualno nasilje (Povjerenstvo)⁴³², osim temeljem ZRS-a, Pravobraniteljica temelji i na preporukama Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325(2000), kao i na ostalim međunarodnim dokumentima koji se bave problemom eksploatacije, zaštite i unaprjeđenja prava žena.⁴³³ Prema podacima koje je dostavilo Ministarstvo hrvatskih branitelja (Ministarstvo), od dana stupanja na snagu Zakona od 18.6.2015.-31.12.2022., **Povjerenstvo je zaprimilo ukupno 298 (224 žene i 74 muškarci) zahtjeva za stjecanje statusa žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu** i ostvarivanje prava sukladno Zakonu. Od toga je riješeno ukupno 290 zahtjeva, dok je još 8 zahtjeva u postupku rješavanja. Ukupno je 224 zahtjeva podneseno od strane žena (75,17%) i 74 zahtjeva od strane muškaraca (24,83%).

Ministarstvo je navelo kako su Odlukom potpredsjednika Vlade RH i ministra hrvatskih branitelja u Sastav Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja, sukladno članku 11. i 12. Zakona, imenovani članovi/ice (6 žena i 1 muškarac) i zamjenice/i (6 žena i 1 muškarac) navedenog Povjerenstva.⁴³⁴

Tijekom izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljica nije zaprimila pritužbe na rad navedenog Povjerenstva niti na njegove odluke.

Ministarstvo je također obavijestilo Pravobraniteljicu kako se zahtjevi nasljednika žrtava seksualnog nasilja koji su podneseni sukladno članku 27. Zakona, vode odvojeno, te da je do 31.12.2022., zaprimljeno ukupno 7 takvih zahtjeva, od čega su 2 odbijena, a 3 pozitivno riješena, dok su 2 odbačena.

⁴³² Pravobraniteljica prati rad Povjerenstva za seksualno nasilje koje je temeljem Pravilnika o ustrojstvu i načinu rada povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja (Pravilnik), oformljenog pri Ministarstvu hrvatskih branitelja, a kako bi odlučivalo o ostvarenjima prava žrtava iz Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu (Narodne novine, br. 64/25, 98/19). Svrha praćenja rada Povjerenstva jest osiguranje poštivanja načela ravnopravnosti spolova, odsustvo spolne diskriminacije, unaprjeđenje procesa ostvarenja prava žrtava, predlaganje zakonskih ili drugih promjena u postupanju nadležnih tijela.

⁴³³ Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je (31.10.2000.) jednoglasno usvojilo *Rezoluciju 1325(2000) - žene, mir i sigurnost*, kojom ono po prvi puta prepoznaje nerazmjernost i jedinstveni utjecaj oružanog sukoba na žene. U svojoj srži, Rezolucija VS 1325 afirmira pristup ljudskoj sigurnosti, ukazujući na nedovoljno cijenjen doprinos žena u sprečavanju i rješavanju oružanog sukoba te u izgradnji i očuvanju mira kao i na nužnost jednakog i punog sudjelovanja žena u ulozi zastupnica mira i sigurnosti. Time je ukazano na postojeći raskorak između stvarnog položaja i moguće uloge žena u domeni mira i sigurnosti, dok je daljnje pogoršanje stanja potaknulo donošenje drugih srodnih rezolucija na ovom području: *Rezoluciju VS 1820(2008) o uklanjanju spolno utemeljenog nasilja u oružanim sukobima*, *Rezoluciju VS 1888(2009) o borbi protiv seksualnog nasilja nad ženama i djecom u oružanim sukobima* i *Rezoluciju VS 1889(2009) o ulozi žena i njihovim potrebama u izgradnji mira nakon oružanih sukoba*. Rezolucija VS 1325(2000) poziva države članice UN-a na poduzimanje mjera na svim razinama – od sudjelovanja žena u donošenju odluka i mirovnim procesima, preko sveobuhvatne zaštite žena do provedbe obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti u izgradnji i očuvanju mira. Rezolucija je pridonijela afirmaciji cjelokupne domene - žene, mira i sigurnosti u rad Vijeća sigurnosti kao i zaštiti ljudskih prava žena u cjelini. Rezolucija traži jačanje nacionalnih mjera i ispunjavanje uvjeta za rodnu ravnopravnost i provedbu rodne politike u cilju očuvanja mira u svijetu.

⁴³⁴ Mirela Buterin, dipl.iur., doc.dr.sc. Anela Nikčević-Milković, prof. psihologije, doc.dr.sc. Goran Arbanas, dr.med. specijalist psihijatrije, prof.dr.sc. Davorka Lukas, dr.med. specijalist infektologije, prim. Hilda Golem, dr.med. specijalist internističke onkologije, prof.dr.sc. Dinka Pavičić Baldani, dr.med. specijalist ginekologije, Ivana Čulav Košćak, dr.med. specijalist dermatologije i venerologije, Ivana Jurinjak, dipl.iur. Andreja Bogdan, klinički psiholog, doc.prim.dr.sc. Sanda Anton, dr. med. specijalist psihijatrije, mr.sc. Ninoslava Vicković, dr.med. specijalist infektologije, Tatjana Ladenhauser, dr.med. specijalist internističke onkologije, doc.dr.sc. Zdenko Kraljević, dr.med. specijalist ginekologije i Marija Šola, dr.med. specijalist dermatologije i venerologije.

Tabela: Broj podnesenih zahtjeva i ostvarenih prava po spolu 2015. – 2022.

	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
	110		75		26		37		16		8		12		14	
	2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022	
Ukupno zahtjeva po spolu	90	20	48	27	16	10	28	9	13	3	4	4	12		13	1
Od toga pozitivno riješeno	71	13	24	18	11	6	24	4	10	3	4	2	9		4	1
Od toga negativno riješeno	19	6	22	8	5	3	3	5	2			1	2			
Obustavljeno/Odbačeno		1	2	1		1	1						1		1	
Neriješeno									1			1			8	

MEHANIZMI ZA PROVEDBU ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

13.1. POVJERENSTVA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

U skladu s čl.28.st.2. ZRS-a, povjerenstva za ravnopravnost spolova (Povjerenstva) su radno-savjetodavna tijela županijskih skupština i skupštine Grada Zagreba u čijem sastavu su zastupljeni članovi/ce županijskih skupština, odnosno skupštine Grada Zagreba, predstavnici/ce nevladinih udruga i nezavisni stručnjaci/kinje.

Imenovanje povjerenstava za ravnopravnost spolova u županijama, odnosno Gradu Zagrebu, u najvećem broju županija⁴³⁵ prati dinamiku održavanja lokalnih izbora te su stoga prevladavajuća većina županija i Grad Zagreb, nakon provedenih lokalnih izbora u svibnju 2021. pristupili imenovanju novih saziva povjerenstava. Ovdje valja napomenuti da su odredbama čl.67. Zakona o sustavu državne uprave⁴³⁶ uredi državne uprave u županijama prestali s radom (1.1.2020.) te je, sukladno tumačenju čl.27. i čl.28. ZRS-a od strane MPU, a obzirom da poslovi koje su obavljali koordinatori/ce za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave nisu poslovi državne uprave, niti da su isti mogli biti povjereni na obavljanje županijama, te da su preuzeti državni službenici ureda državne uprave postali službenici jedinica područne (regionalne) samouprave, **više ne postoje koordinatori/ice za ravnopravnost spolova u županijama, a što se odrazilo i na novoimenovane sazive povjerenstava.**

Pravobraniteljica je prikupila podatke te provela analizu rada i statusa povjerenstava tijekom 2022. Analizom je utvrđeno da je zaključno s 31.12.2022., imenovano⁴³⁷ 20 povjerenstava koja su u svojem sastavu imala 196 članova/ca (od čega 66,33% žena i 33,67% muškaraca). Predstavnici/e županijskih skupština čine oko četvrtinu svih članova povjerenstava, dok preostale članove/ice čine predstavnici udruga, nezavisni stručnjaci/kinje, predstavnici/ce županijskih izvršnih i upravnih tijela i drugi. Na dan 31.12.2022., u postupku imenovanja bilo je povjerenstvo u 1 županiji.⁴³⁸

Analizom njihova rada utvrđeno je da su u izvještajnoj godini povjerenstva ukupno organizirala oko 100 aktivnosti pri čemu se polovica aktivnosti odnosila na održavanje redovitih ili tematskih sjednica povjerenstava. Gledano po temama, najveći broj aktivnosti povjerenstava odnosio se na problematiku rodno utemeljenog nasilja pri čemu su povjerenstva organizirala obilježavanje relevantnih dana, održavala tematske sjednice ili javne aktivnosti. **U 2022., aktivnošću su se istaknula povjerenstva**

⁴³⁵ Izuzetak od ovog principa su povjerenstva Primorsko-goranske županije, Istarske županije i Sisačko-moslavačke županije u kojima se članice i članovi povjerenstva imenuju neovisno o održavanju lokalnih izbora.

⁴³⁶ Narodne novine, br. 66/19.

⁴³⁷ Povjerenstva se formalno imenuju na prijedlog odbora za izbor i imenovanje pri čemu su pojedine županije provodile javni poziv za dio članova/ica povjerenstava koji nisu članovi/ce županijske skupštine, a pojedine su županije izvijestile da su članovi/ce imenovani isključivo na prijedlog odbora za izbor i imenovanje.

⁴³⁸ Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Splitsko-dalmatinske županije.

Koprivničko-križevačke, Primorsko-goranske i Virovitičko-podravске županije te Grada Zagreba, koja su organizirala niz aktivnosti te sudjelovala u edukacijama, konferencijama i događanjima u organizaciji drugih tijela i organizacija⁴³⁹.

13.2. URED ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA VLADE REPUBLIKE HRVATSKE

Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske (Ured), kao stručna služba za obavljanje stručnih i administrativnih poslova u vezi s ostvarivanjem ravnopravnosti spolova, koordinira aktivnosti kojima je cilj uspostavljanje ravnopravnosti spolova u društvu, stvaranje uvjeta za promicanje ravnopravnosti spolova te praćenje provedbe i učinkovitosti ZRS-a, odobrava tijelima državne uprave i pravnim osobama u pretežitom vlasništvu države planove djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova te izrađuje nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova i nadzire njezinu provedbu.⁴⁴⁰

U dostavljenom izvješću Ured navodi da su odobrena dva *Plana djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova*⁴⁴¹, dok je uspostavljena suradnja i pružena pomoć pri izradi planova drugim tijelima državne uprave i pravnim osobama u pretežitom vlasništvu države⁴⁴².

Pored navedenog, Ured navodi kako je potrebno nakon donošenja *Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027.* (Nacionalni plan) te pripadajućeg *Akcijskog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2024.* (Akcijski plan),⁴⁴³ a sukladno mjeri za koju je zadužen Ured,⁴⁴⁴ ažurirati *Smjernice za izradu Planova djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova* te uputiti podsjetnik svim poduzećima u pretežitom vlasništvu države, kao i tijelima državne uprave o obvezi izrade Plana djelovanja.

Tijekom trajanja javnog savjetovanja (22.9.2022.-22.10.2022) ravnateljica Ureda je na 3. sjednici Savjeta za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske⁴⁴⁵ upoznala članove Savjeta sa sadržajem prijedloga Nacionalnog plana i pripadajućeg Akcijskog plana, a na sjednici je sudjelovala i Pravobraniteljica koja je pozdravila izradu ovih strateških dokumenata, uz iznošenje određenih prijedloga za unaprjeđenje teksta dokumenta. Izrađeno je Izvješće o provedenom javnom savjetovanju koje je dostupno na aplikaciji i web-stranici e-savjetovanje⁴⁴⁶.

⁴³⁹ Kao neki od primjera dobre prakse mogu se istaknuti *Festival žena iz ruralnih područja Koprivničko-križevačke županije* održan 2. srpnja 2022., radionica „Metodologija rodno odgovornog proračuna“ održana 15. prosinca 2022 u organizaciji Povjerenstva za ravnopravnost spolova Grada Zagreba, 21. sjednica Povjerenstva za ravnopravnost spolova Primorsko-goranske županije „Muškarci gdje ste? Odabrani naglasci o problemu feminizacije odgajateljske profesije“ održana 4. svibnja 2022. i dr.

⁴⁴⁰ Sukladno čl.18.st.2.toč.2.i 4. ZRS-a (Narodne novine, broj 82/08, 69/17).

⁴⁴¹ Ministarstvu regionalnog razvoja i fondova EU i Ministarstvu vanjskih i europskih poslova.

⁴⁴² Pružena je pomoć pri izradi Planova MROSP-u, MPU, Državnoj geodetskoj upravi, Hrvatskoj pošti, Hrvatskoj banci za obnovu i razvitak, čiji su planovi bili na snazi do 2021. Važeći Planovi djelovanja su Ministarstva mora, prometa infrastrukture (2019.-2023), Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo (2019.-2023), kao i slijedeće pravne osobe: APIS IT d.o.o., Hrvatske ceste, Državne nekretnine i HEP.

⁴⁴³ **Vlada Republike Hrvatske je donijela Nacionalni plan i pripadajući Akcijski plan, na svojoj 199. sjednici održanoj 9.03.2023.**

⁴⁴⁴ Temeljem čl.18.st.2. ZRS-a (Narodne novine, br. 82/08, 69/17).

⁴⁴⁵ Održana 30.09.2022.

⁴⁴⁶ Sadržaj se nalazi na poveznici <https://ravnopravnost.gov.hr/otvoreno-javno-savjetovanje-za-prijedlog-nacionalnog-plana-za-ravnopravnost-spolova-2022-2027-i-pripadajućeg-akcijskog-plana-2022-2024/3517> <https://ravnopravnost.gov.hr/izvjesce-o-provedenom-savjetovanju-savjetovanje-o-prijedlogu-nacionalnog-plana-za-ravnopravnost-spolova-do-2027-i-akcijskog-plana-do-2024/3551>.

Dalje se navodi da je Ured (lipanj 2022.) uputio županijskim skupštinama⁴⁴⁷ *požurnicu vezano uz dostavu rješenja o imenovanju predsjednika/ce i članova/ca povjerenstava* te su putem požurnice još jednom informirani o mogućnostima dostave vijesti o svojim aktivnostima koje Ured po zaprimanju objavljuje na svojoj web stranici. Do kraja 2022., dostavljeno je 17 novih Rješenja o imenovanju predsjednika/ce i članova/ca povjerenstava, 2 stara Rješenja koja su donesena prije lokalnih izbora 2021.⁴⁴⁸ te su 2 Rješenja u procesu donošenja⁴⁴⁹. Slijedom navedenog, držimo da je potrebno poticati županijske skupštine da uspostave tijela za ravnopravnost spolova kako bi se nastavio kontinuitet u njihovom djelovanju i unaprijedio dosadašnji rad.

Na svojoj web stranici Ured objavljuje kontakte predsjednika/ca povjerenstava županijskih skupština i općina⁴⁵⁰ kao i vijesti o njihovim aktivnostima, ukupno 16.

Zaključno, držimo da je donošenje strateškog okvira za provedbu politike ravnopravnosti spolova nužno kao podloga za djelovanje tijela državne uprave i pravnih osoba u pretežitom vlasništvu države te koordinatora/ica u istima, obzirom da njihovi Planovi nužno moraju sadržavati plan provedbe aktivnosti vezanih uz mjere Nacionalnog plana i pripadajućeg Akcijskog plana. Također, donošenje nacionalnih strateških dokumenata u području ravnopravnosti spolova su orijentir za godišnje planove djelovanja županijskih/općinskih povjerenstava za ravnopravnost spolova.

13.3. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Strateški okvir za provedbu politike ravnopravnosti spolova nužan je kao podloga za djelovanje županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova koja sukladno ZRS-u provode nacionalnu politiku na lokalnoj razini i koordinatora/ica u tijelima državne uprave za ravnopravnost spolova koji provedbu iste koordiniraju, kao i za tijela državne uprave i pravne osobe u pretežitom vlasništvu države obzirom da njihovi Planovi nužno moraju sadržavati plan provedbe aktivnosti vezanih uz mjere nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova.

Nastavno na navedeno, kao i na otežavajuće okolnosti za rad mehanizama za provedbu ZRS-a, posebice povjerenstava za ravnopravnost spolova, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

(1) Potrebno je osigurati dosljednu primjenu Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine i pripadajućeg Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za razdoblje do 2024. godine.

⁴⁴⁷ Dubrovačko-neretvanskoj, Istarskoj, Međimurskoj, Požeško-slavonskoj, Primorsko-goranskoj, Sisačko-moslavačkoj i Splitskoj-dalmatinskoj županiji.

⁴⁴⁸ Istarska i Sisačko-moslavačka županija

⁴⁴⁹ Međimurska i Splitsko-dalmatinska županija

⁴⁵⁰ <https://ravnopravnost.gov.hr/institucionalni-mehanizmi-1639/zupanijska-lokalna-povjerenstva-za-ravnopravnost-spolova/2028>

- (2) Ažurirati smjernice za izradu Planova djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova.
- (3) Ojačati rad na koordinaciji županijskih/općinskih povjerenstava za ravnopravnost spolova kroz redovite godišnje konferencije/sastanke.
- (4) Nužno je osigurati sve potrebne uvjete za rad povjerenstava za ravnopravnost spolova, a posebice dostatna financijska sredstva za organiziranje aktivnosti.
- (5) Nastaviti s daljnjim proaktivnim radom povjerenstava za ravnopravnost spolova te diversificirati teme iz područja ravnopravnosti spolova kojima se ista bave kroz svoje aktivnosti.
- (6) U svrhu šireg uključivanja predstavnika/ca različitih sektora u povjerenstva za ravnopravnost spolova, posebice predstavnika/ca organizacija i institucija koje se bave gospodarstvom i tržištem rada, obrazovanjem te zdravljem žena, provoditi javni poziv za članove/ice povjerenstava koji nisu iz redova izabраниh članova/ica županijskih skupština, odnosno gradske skupštine Grada Zagreba.

ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE

U okviru svog djelokruga praćenja zakona i propisa iz čl.22.st.1. i čl.24.st.2. ZRS –a na temelju pristiglih pritužbi stranaka te poziva na javno savjetovanje o izradi/izmjeni i dopuni zakona i propisa, kao i sukladno ustaljenoj praksi utemeljenoj na čl.187. Poslovnika Hrvatskoga sabora, Pravobraniteljica je analizirala zakone i propise, odnosno predlagala izmjene i dopune već postojećih zakona, a sve kako bi se isti uskladili sa Zakonom o ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica je uputila svoje primjedbe, prijedloge i komentare nadležnim tijelima, od kojih dolje navedene ističemo kao posebno važne.

Tijekom 2022., sudjelovali smo u 43 e-Savjetovanja. **Pravobraniteljica je dala 91 mišljenje i/ili prijedloge izmjena i dopuna u 43 propisa** (zakona, podzakonskih akata, nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata) na vlastitu inicijativu, na traženje nadležnih institucija te na temelju prijedloga pojedinaca i udruga. Od tog broja prihvaćeni su prijedlozi u 32 propisa, djelomično je prihvaćeno 8, na znanje 39, u 12 propisa nisu prihvaćeni prijedlozi.

Tabela: Pregled sudjelovanja Pravobraniteljice za ravnopravnost u e-savjetovanju

Ukupan broj savjetovanja	Predloženo odredbi	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	Primljeno na znanje	Nije prihvaćeno
43	91	32	8	39	12

14.1. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o roditeljnim i roditeljskim potporama⁴⁵¹

Pravobraniteljica se, u okviru javnog savjetovanja o **Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o roditeljnim i roditeljskim potporama**, uključila s prijedlozima i primjedbama, a koje je i ranije iznosila. Uz prijedlog kojim se uvodi očinski dopust, u trajanju od 10 radnih dana za jedno dijete, odnosno 15 radnih dana u slučaju višestrukog poroda, ukazano je da *Direktiva 2019/1158 Europskog Parlamenta i Vijeća d 20. lipnja 2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU* (Direktiva) predviđa minimalne standarde i ne ograničava države članice da prilikom transponiranja Direktive predvide i

⁴⁵¹ Narodne novine, br. 152/22.

povoljnija prava te je Pravobraniteljica pozvala nositelja izrade prijedloga Zakona da razmotri mogućnost povećanja trajanja očinskog dopusta.

Predloženo je da se odredbe Zakona primjenjuju pod jednakim uvjetima na roditelje u bračnoj i izvanbračnoj zajednici, kao i na roditelje ili njima izjednačene osobe koje se brinu o djetetu, a koje se ne nalaze u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici.

Propisivanje dva neprenosiva mjeseca za roditeljski dopust za rođene blizance, treće i svako sljedeće dijete je u skladu s preporukom iz Izvješća o radu za 2019. te je Pravobraniteljica predložila potpuno delimitiranje iznosa roditeljskih naknada, povišenje svih ostalih naknada iz sustava rodiljnih i roditeljskih potpora te isplate dvostrukih novčanih naknada i potpora u slučajevima rođenja blizanaca.

Primjedba je dana na stanku za dojenje djeteta i prijedlog da poslodavac i/ili zakonodavac treba osigurati uvjete kako bi olakšali majkama prava na stanku za dojenje. Primjedba je da se uzme u obzir status roditelja koji ostvaruju drugi dohodak i roditelja poljoprivrednika sa prijedlogom da se njihove novčane novčane naknade povećaju.

Prijedlozi Pravobraniteljice **nisu prihvaćeni**, osim prijedloga da pored bračnih drugova, treba spomenuti i izvanbračne drugove, koji **je prihvaćen** te je po prijedlogu dodan novi stavak u Zakonu.

14.2. Nacrt prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju⁴⁵²

Pravobraniteljica je predložila uvođenje mogućnosti korištenja dijela mirovine preminulog bračnog/izvanbračnog druga uz osobnu mirovinu, smatrajući da će navedene mjere utjecati na ublažavanje rizika od siromaštva i socijalne isključenosti, osobito u odnosu na žene starije životne dobi, koje prema opisanim statističkim indikatorima čine najosjetljiviju skupinu, a uslijed aktualnog povećanja cijena dobara i usluga se nalaze u još nepovoljnijoj poziciji. Prijedlog Pravobraniteljice je **prihvaćen**.

14.3. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu⁴⁵³

Pravobraniteljica je predložila da se poveća zaštita trudnica i rodilja te da poslodavci ne smiju dati otkaz trudnici ili osobi na rodiljnom/roditeljskom dopustu za vrijeme njegova trajanja i minimalno godinu dana nakon prestanka ovih uvjeta.

U odnosu na definiciju članova uže obitelji, predloženo je dodati životne partnere na oba mjesta gdje se navodi pojam supružnika te neformalne životne partnere na mjestu gdje se navodi izvanbračna zajednica.

⁴⁵² Narodne novine, br. 119/22.

⁴⁵³ Narodne novine, br. 151/22.

Prijedlog je dat u odnosu na pružanje osobne asistencije za njegu člana obitelji da se koristi plaćeni dopust, a ne neplaćeni dopust.

Također, upućen je prijedlog kojim se regulira jednakost plaća žena i muškaraca, te da je potrebno precizirati koji je skup podataka koje je poslodavac obavezan dostaviti radniku/ci, a da ti podaci doista omogućavaju provjeru ostvaruje li pravo na jednakost plaća po spolu te je potrebno odrediti način i rok dostave podataka.

Pored toga predložene su odredbe vezane uz tzv. menadžerske ugovore, otkazni rok za radnice/ke koji navrše 65 godina života i 15 godina mirovinskog staža, kao i radnika koji koriste očinski dopust. Prijedlozi Pravobraniteljice **nisu prihvaćeni**.

14.4. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju⁴⁵⁴

Pravobraniteljica je predložila produženje roka prijave na HZZO. Predložila je mogućnost da HZZO u cijelosti osigurava plaćanje zdravstvene usluge za prekid trudnoće odnosno ukoliko isto trenutno nije moguće, da se cijena prekida trudnoće djelomično ublaži uvođenjem socijalnog/dohodovnog cenzusa prema kojem bi posebno ranjivim skupinama žena s nedovoljnim financijskim mogućnostima troškove prekida trudnoće (djelomično ili u potpunosti) pokrivalo zdravstveno osiguranje.

Pravobraniteljica je predložila da se izradi hodogram i troškovnik koji bi na jasan, transparentan i nedvojben način propisivao koji trošak u postupku spolne tranzicije osiguranicima/cama osnovnog i dopunskog zdravstvenog osiguranja snosi država, a koji samo osiguranici/ce.

Predložila je da se revidiraju visine iznosa naknade plaće koju dobivaju trudnice za vrijeme privremene nesposobnosti za rad zbog bolesti i komplikacija u vezi s trudnoćom i porodom, odnosno da je naknada plaće u tom slučaju limitirana te da se treba razmotriti mogućnost da se ista povisi. Prijedlozi Pravobraniteljice su **primljeni na znanje**.

14.5. Nacionalni plan za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2027. i Akcijski plan za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje od 2022. do 2024.⁴⁵⁵

Pravobraniteljica je ukazala kako Nacionalnim planom i Akcijskim planom nije predviđena nijedna mjera vezana uz seksualno uznemiravanje na radnom mjestu. Istaknula je da spolno uznemiravanje, u kombinaciji s diskriminacijom temeljem trudnoće i materinstva, jaza u plaćama i efekta 'staklenog stropa' te obiteljskog nasilja, ugrožava poziciju žena na tržištu rada te umanjuje napore u postizanju pune

⁴⁵⁴ Narodne novine, br. 80/13, 137/13, 98/19.

⁴⁵⁵ Narodne novine, br. 156/22.

ravnopravnosti spolova te da smatra važnim da se predvide i mjere vezane za seksualno uznemiravanje na radnom mjestu.

Ukazano je da mjerama nije predviđeno poticanje međuresorne suradnje (policije, državnog odvjetništva, pravosuđa, zdravstvenih i socijalnih institucija) za slučajeve seksualnog nasilja i da nijedna od mjera nije usmjerena na poboljšanje ili poticanje međuresorne razmjene informacija u pogledu prevencije seksualnog nasilja i pružanja pomoći žrtvama seksualnog nasilja.

Istaknula je primjedbu da nijedna mjera predviđena planovima nije usmjerena na nedostatak specijaliziranih odjela u zdravstvenim ustanovama za žrtve seksualnog nasilja (izuzev za djecu kao žrtve nasilja), kao i na nedostatak standardiziranih usluga u tom pogledu, iako je mjerama predviđeno osnivanje specijalističkih ambulanti te osiguranje određenih specijalističkih pregleda isključivo za djecu žrtve seksualnog nasilja pa je ukazala na potrebu predviđanja mjera za sve žrtve seksualnog nasilja. Prijedlozi Pravobraniteljice su **primljeni na znanje**.

14.6. Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije za razdoblje od 2022. do 2027.⁴⁵⁶

Pravobraniteljica je istaknula primjedbu na okolnost da se kao početno razdoblje primjene plana i pratećih planova navodi 2022., koja će isteći prije nego što je dokument uopće donesen.

Predloženo je da se navede klauzula da se izrazi koji se koriste i imaju rodno značenje odnose jednako na muški i ženski rod.

Nadalje, ukazano je da nedostaje opis položaja LGBTIQ osoba u RH, što je osnovna podloga za kreiranje politike zaštite ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije te da nisu identificirana konkretna rješenja za izazove i probleme LGBTIQ osoba, kao i da je na razini realizacije mjera definiran minimum mjera koje su specifično usmjerene na zaštitu te kategorije ranjive skupine, tako da strateška politika u tom segmentu ostaje na načelnom spomenu na deklaratornoj razini. Prijedlozi su **djelomično prihvaćeni**.

Predloženo je da se u uvodnom dijelu plana među pravnim osnovama navede Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Prijedlog je **prihvaćen**.

Predloženo je ažuriranje teksta s obzirom da je ZOR u međuvremenu noveliran i stupa na snagu 1. siječnja 2023. Prijedlog je **prihvaćen**.

Ukazano je da u razdoblju izrade dokumenta nisu poznate sve posljedice krize izazvane pandemijom novog koronavirusa SARS-CoV-2 na zaštitu ljudskih prava i suzbijanje diskriminacije u Hrvatskoj, kao i da je Pučka pravobraniteljica u suradnji s posebnim pravobraniteljicama u svibnju 2022. izradila izvješće pod nazivom „Utjecaj epidemije COVID-19 na ljudska prava i jednakost - Preporuke za jačanje otpornosti na buduće krize“. Prijedlog je **primljen na znanje**.

⁴⁵⁶ Vlada Republike Hrvatske usvojila je Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije i pripadajuće akcijske planove na svojoj 205. sjednici 30.3.2023.

Predloženo je povećati svijest poslovne zajednice o zabrani diskriminacije i dodati Zakon o ravnopravnosti spolova. Prijedlog je **prihvaćen**.

14.7. Akcijski plan zaštite i promicanja ljudskih prava 2022.-2023.⁴⁵⁷

Ukazano je da nedostaju pokazatelji rezultata dviju aktivnosti usmjerenih na suzbijanje nasilja u obitelji, pa je predloženo dopuniti brojem održanih javnih manifestacija i brojem edukacija kao pokazateljima te je predloženo da u provedbi edukacija institucija Pravobraniteljice bude uključena u suradnike/ce u provedbi mjere. Prijedlozi su **prihvaćeni**.

Ukazano je na mjeru znanja javnih i državnih službenika/ca o zaštiti i promicanju ljudskih prava, budući da iz opisa aktivnosti proizlazi da one obuhvaćaju samo državne službenike/ce iz tri specifična sektora (obrana, policija, zatvorski sustav), dok nije vidljivo na koji način su obuhvaćeni državni službenici/ce iz ostalih sektora te javni službenici/ce u cijelosti. Prijedlog je **primljen na znanje**.

14.8. Akcijski plan suzbijanja diskriminacije za razdoblje od 2022. do 2023.⁴⁵⁸

Pravobraniteljica je istaknula primjedbu da se početno razdoblje primjene plana navodi 2022., koja će isteći prije nego što je dokument uopće donesen.

Pravobraniteljica pregledom plana nije identificirala konkretna rješenja vezana za specifične izazove i probleme LGBTIQ osoba, iako su adresirana pitanja suzbijanja zločina iz mržnje i diskriminacije prema spolnim i rodnim manjinama te osnivanje Radne skupine za uklanjanje prepreka i unapređenje ostvarenja prava transrodnih osoba, međutim još su brojni izazovi i dalje ostali neadresirani, poput različitog tretmana transrodnih osoba po pitanju prava na dostupnost zdravstvenih usluga te podizanje razine svijesti relevantnih dionika u ostvarivanju prava u zdravstvu, no planovima takve mjere nisu predviđene. U sklopu mjere navodi se izobrazba zdravstvenih radnika/ca vezana uz prava i specifične potrebe osoba s invaliditetom, no ne i transrodnih osoba.

Pored toga nisu predviđena rješenja vezana uz nedostatak sustavne izobrazbe te kampanje senzibiliziranja javnosti za promicanje tolerancije prema LGBTIQ osobama na svim društvenim razinama. Prijedlozi su **primljeni na znanje**.

⁴⁵⁷ Vlada Republike Hrvatske usvojila je Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije i pripadajuće akcijske planove na svojoj 205. sjednici 30.3.2023.

⁴⁵⁸ Vlada Republike Hrvatske usvojila je Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije i pripadajuće akcijske planove na svojoj 205. sjednici 30.3.2023.

14.9. Zakon o sportu⁴⁵⁹

Pravobraniteljica se uključila u savjetovanje i pozdravila donošenje novog Zakona o sportu, koji pojedinim zakonskim rješenjima doprinosi unaprjeđenju pitanja vezanih uz ravnopravnost spolova i predstavlja primjer dobre prakse u smislu nastojanja za unaprjeđenjem ravnopravnosti spolova prilikom donošenja zakona.

14.10. Stečajni zakon⁴⁶⁰

Pravobraniteljica je dostavila primjedbe na odredbu čl.89. st.1. Stečajnog zakona jer je u svojim godišnjim izvješćima o radu ukazivala na slučajeve majki - zaposlenica tvrtki nad kojima je proveden postupak stečaja za vrijeme dok su one koristile roditeljni i/ili roditeljski dopust te im se uslijed brisanja tvrtke poslodavca, retroaktivno s danom brisanja tvrtke iz sudskog registra ukidao status osigurane osobe u obveznom zdravstvenom osiguranju, zbog čega su one bile pozivane na povrat novčanih sredstava koja su im bila isplaćena na ime roditeljskih i roditeljskih naknada u spornom razdoblju. Postojale su poteškoće koje su imale prilikom ostvarivanja svojih prava pred HZMO i HZZ-e, kao i nejasnoće i propusti u radu stečajnih upravitelja/ica.

Slijedom navedenih problema na koje je Pravobraniteljica ukazivala 2019., Vlada Republike Hrvatske je donijela „*Odluku o obustavi, nepokretanju postupaka naknade štete i o otpisu tražbina na ime naknade štete po osnovi nepripadno ostvarenih prava na roditeljske i roditeljske potpore te o podmirenju naknade štete iz obveznog zdravstvenog osiguranja*“ (Odluka)⁴⁶¹.

Sklopljen je *Sporazum o međusobnoj suradnji u razmjeni podataka o zaposlenim osobama (osiguranicima) u trgovačkim društvima u provedbi Stečajnog zakona* između (tadašnjeg) Ministarstva pravosuđa, (tadašnjeg) Ministarstva rada i mirovinskoga sustava i HZMO-a, a njegov sastavni dio je *Protokol o razmjeni podataka (2019.)*, čime je bilo omogućeno sucima/sutkinjama trgovačkih sudova da u provođenju Stečajnog zakona elektroničkim putem žurno dobiju podatke o broju zaposlenika/ca stečajnog dužnika, što je trebalo rezultirati pravilnim reguliranjem prava iz mirovinskog i zdravstvenog osiguranja i slično.

Međutim, navedene aktivnosti nisu spriječile pojavu sličnih slučajeva, a što je vidljivo iz pritužbi jer ovako neodgovarajuće postavljen sustav majku s djetetom u dobi od jedne godine, po isteku roditeljskog dopusta, doveo u situaciju da se, nakon što je saznala da više nije zaposlena jer je tvrtka poslodavca brisana u stečajnom postupku, ne može prijaviti u evidenciju HZZ-a i ostvariti naknadu za vrijeme nezaposlenosti jer nije objavljena s mirovinskog osiguranja, da bi se u konačnici u takvoj socijalnoj situaciji suočila s rješenjem HZZO-a kojim se utvrđuje da je u obvezi vratiti HZZO-u preko primjerice, 12.000,00 kn isplaćenih na ime novčane naknade za vrijeme roditeljskog dopusta (kojeg je koristila kao

⁴⁵⁹ Narodne novine, br. 141/22.

⁴⁶⁰ Narodne novine, br. 36/22.

⁴⁶¹ Narodne novine, br. 16/19.

zaposlena osoba iako je poslodavac već neko vrijeme bio brisan iz sudskog registra, o čemu ona nije imala saznanja).

Pravobraniteljica je ukazala na potrebu da (tadašnje) Ministarstvo pravosuđa donese Okružnicu svim trgovačkim sudovima s obvezom da stečajni suci ne mogu zaključiti stečaj ako nisu odjavljeni svi radnici/ce sa obveznih osiguranja.

Ukazano je da niti Okružnica niti sklopljeni Sporazum, kao nenormativna rješenja, nisu jamstvo da se slučajevi neće ponoviti, odnosno da i dalje postoje rizici koji dovode do pravne nesigurnosti za radnike/ce zbog neujednačene prakse stečajnih upravitelja. Polazeći od utvrđene „neujednačene prakse postupanja stečajnih upravitelja u primjeni odredbi Stečajnog zakona, koja je u konačnici rezultirala i fiskalnim učinkom na Državni proračun, Pravobraniteljica je (2019., 2020. i 2021.) ponovila svoj stav kako bi ovu problematiku trebalo riješiti prije svega izmjenom Stečajnog zakona.

U postupku savjetovanja su ponovljeni prijedlozi⁴⁶²Pravobraniteljice, a budući da je bio uvažen jedan prijedlog, a preostala 2 prijedloga nisu implementirana u zakon, ponovno je predloženo da se isti čim prije ugrade u zakon.

Primjedbe Pravobraniteljice su **djelomično prihvaćene**, te je propisano da će se rješenje o otvaranju i zaključenju stečajnog postupka kao i rješenje o zaključenju stečajnog postupka dostaviti radnicima/cama dužnika i na taj način omogućiti da radnici/ce budu obaviješteni/e o prekidu radnog odnosa.

14.11. Etički kodeks stečajnih upravitelja⁴⁶³

Pravobraniteljica se u uključila u savjetovanje sa zainteresiranom javnošću te predložila da se predmetnim Kodeksom naglasi obveza stečajnih upravitelja u odnosu na reguliranje obveznih osiguranja zaposlenika/ca stečajnog dužnika.

Predloženo je da se dodatno naglasi navedena obveza stečajnih upravitelja i istovremeno je MPU uputila preporuku da se navedena problematika uvede u programe stručne obuke i stručnog usavršavanja za stečajne upravitelje koje se provode u okviru Pravosudne akademije. MPU je **potvrdilo** uvođenje navedene tematike u stručno usavršavanje stečajnih upravitelja.

⁴⁶² Da se u čl.89.st.1. kao jedna od obveza stečajnih upravitelja/ica navede dostavljanje isprava koje se odnose na radnopravni status osiguranika/ica i HZZO-a i to posebice u slučajevima u kojima su radnici/ice privremeno nesposobni/e za rad kao i u slučajevima u kojima radnici/ice koriste prava iz sustava roditeljskih potpora, - da se zakonski obveže stečajne suce/utkinje da ne mogu zaključiti stečaj ako nisu odjavljeni svi radnici/ice s obveznog osiguranja, - da se stečajne upravitelje/ice obveže da radnicima/icama koji/e su u trenutku brisanja poslodavca (uslijed stečajnog postupka) iz Registra trgovačkih društava privremeno nesposobni/e za rad ili koriste prava iz sustava roditeljskih potpora, dostave obavijesti o brisanju njihovog poslodavca iz sudskog registra (kako bi isti imali saznanja o navedenom, a što bi im omogućilo da pravovremeno ostvaruju svoja prava iz ostalih sustava).

⁴⁶³ Narodne novine, br. 121/22.

14.12. Nacionalna strategija djelovanja na području ovisnosti za razdoblje od 2022. do 2030. godine⁴⁶⁴

Pravobraniteljica se uključila u savjetovanje i pozdravila uvažavanje aspekta ravnopravnosti spolova u dokumentu. Istaknula je da je rodni aspekt nužan u pristupu ovoj problematici, budući da su trudnice, rodilje, dojilje i majke s problemom ovisnosti posebice osjetljiva društvena skupina prema kojoj je potrebno njegovati maksimalno senzibiliziran pristup, imajući u vidu njihovu dobrobit. Pravobraniteljica je stoga dala podršku predloženom tekstu ovog strateškog dokumenta te ujedno predložila da se u daljnjem strateškom planiranju i provedbi predviđenih ciljeva i mjera rodni aspekt nadalje uključuje na odgovarajući način. Prijedlozi su **primljeni na znanje**.

14.13. Program „Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027.“⁴⁶⁵

Pravobraniteljica se uključila u savjetovanje i predložila da se podaci vezano uz pokazatelje vode po spolu; da se u dijelu koji se odnosi na rodno utemeljeno nasilje naglasak stavi na prevenciju rodno utemeljenog nasilja; da u okviru prioritarnog područja „2.6. Socijalne inovacije“ (u dijelu u kojem se spominje „klub očeva“) rad na unaprjeđenju roditeljskih kompetencija predviđa ravnopravan i inkluzivan pristup očevima i majkama; da prilikom provedbe programa „Zaželi“ naglasak bude na dugoročnoj održivosti zapošljavanja. Prijedlozi Pravobraniteljice su **prihvaćeni**.

14.14. Pravilnik o Fondu za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija⁴⁶⁶

Pravobraniteljica se uključila u savjetovanje i predložila da se uključi odredba o neutralnosti izraza koji imaju rodno značenje, a koja utvrđuje da se isti jednako odnose na muški i ženski spol. Prijedlog je **prihvaćen**.

Predložena je dopuna na način da Vijeće o dodjeli sredstava Fonda objavljuje *Statističko izvješće o dodijeljenim potporama* iz kojega je vidljiva raspodjela sredstava prema vrsti korisnika sredstava u odnosu na prijavljene programe i sadržaje od javnog interesa s ukupnim iznosom dodijeljenih sredstava po svakome programu od javnog interesa, a budući je od interesa javnosti da se na pregledan i sistematičan način može steći uvid u kojoj mjeri su dodjelom sredstava financirani pojedini programi od javnog interesa. Prijedlog **nije prihvaćen**.

U Prijedlogu Pravilnika navedena su određena kaznena djela koja čine zapreku za prijavu, no istovremeno su primjerice ispuštena rodno utemeljena kaznena djela koja bi prema mišljenju i prijedlogu Pravobraniteljice trebala biti zaprekom za korisnike fonda koji sa svoj cilj ima proizvodnju sadržaja od

⁴⁶⁴ Narodne novine, br. 18/23.

⁴⁶⁵ EK 11.10.2022. usvojila Program.

⁴⁶⁶ Narodne novine, br. 84/22.

javnog interesa te specifično poticanje razvoja svijesti o ravnopravnosti spolova i drugih najviših vrednota ustavnoga poretka.⁴⁶⁷ Prijedlog **nije prihvaćen**.

14.15. Ugovor između Hrvatske radiotelevizije i Vlade Republike Hrvatske za razdoblje od 1. siječnja 2023. do 31. prosinca 2027.⁴⁶⁸

Pravobraniteljica se uključila u savjetovanje i uputila prijedloge da se ravnopravnost spolova uvrsti kao horizontalna vrijednost programskih sadržaja HRT-a te da se dio Ugovora koji se odnosi na programe namijenjene ostvarivanju ravnopravnosti muškaraca i žena izmijeni. Prijedlozi su **prihvaćeni**.

Prijedlog definiranja metodologije izvješćavanja o izvršenju Ugovora vezano uz ravnopravnost spolova, HRT **nije prihvatio**.

14.16. Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. - 2027. godine.⁴⁶⁹

Pravobraniteljica je ukazala na problem zastupljenosti žena u poljoprivredi, posebice mladih žena čija je zastupljenost izrazito niska, dok je veliki dio žena nositeljica poljoprivrednih gospodarstava starije životne dobi, pa je predložila da se pokazatelj povećanja broja vlasnica poljoprivrednih gospodarstava uvrsti u plan, a da se unaprjeđenje sudjelovanja žena u poljoprivrednom sektoru uključi u Stratešku izjavu.

Predloženo je da se kriterij odabira prema kojemu će dodatne bodove dobiti poljoprivrednice obavezno uvrsti kod odabira korisnika/ca, kao i dodatnu edukaciju lokalnih akcijskih grupa o ženskom poduzetništvu i ravnopravnosti spolova u ruralnom području. Prijedlozi su **primljeni na znanje**.

14.17. Nacrt prijedloga Zagrebačke strategije zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2023. do 2025. godine.⁴⁷⁰

Pravobraniteljica je predložila da se svi statistički podaci i informacije o osobama koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju, iskazuju po spolu. Prijedlog je **prihvaćen**.

Predloženo je da bi trebalo planirati i urediti način koji će omogućiti konkretne rezultate u vidu otvaranja novih skloništa, kao i da treba razmotriti osnivanje sigurne kuće koja bi bila specijalizirana za žrtve obiteljskog i partnerskog nasilja koje su ujedno i ovisnice te uvođenja rodno osjetljivog proračuna na

⁴⁶⁷ Konkretno radi se o kaznenim djelima zlouporabe snimke spolno eksplicitnog sadržaja (čl. 144.a KZ), nasilja u obitelji (čl. 179.a KZ), silovanja (čl. 153. KZ), prostitucije (čl. 157. KZ) te spolnog uznemiravanja (čl. 156. KZ).

⁴⁶⁸ Vlada RH usvojila na 157. sjednici, 13.10.2022.

⁴⁶⁹ EK odobrila plan, 31.10.2022.

⁴⁷⁰ Gradska skupština Grada Zagreba na 19. sjednici (26. siječnja 2023.) donijela je Zagrebačku strategiju zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2023. do 2025.

lokalnoj i područnoj (regionalnoj) razini, a kako bi se financirale žrtve rodno utemeljenog nasilja. Prijedlozi su **primljeni na znanje**.

Ukazano i na pitanje žena tražiteljica međunarodne zaštite te je predloženo da se u zdravstvenim ustanovama i drugim ustanovama u vlasništvu Grada Zagreba osiguraju edukacije stručnjaka/kinja o specifičnim potrebama žena tražiteljica međunarodne zaštite i onih kojima je odobrena međunarodna zaštita, kao i da budu pravovremeno i razumljivo, na svojim jezicima i pismima, informirane o svojim pravima i obvezama kao žrtve. Prijedlozi su **djelomično prihvaćeni**.

14.18. Nacrt uputa za prijavitelje - Nacrt poziva na dodjelu bespovratnih sredstava - Uspostava sustava provjere medijskih činjenica.

Pravobraniteljica je predložila u dijelu koji se odnosi na usklađenost provedbi horizontalnih politika EU, razmotriti davanje značajnijeg prostora ovom pitanju, posebice pitanju ravnopravnosti spolova, kako u Uputama za prijavitelje, tako i u pripadajućim prilogima i obrascima a budući je relevantno posebice ukoliko se uzme u obzir značaj promicanja načela ravnopravnosti spolova te dosljedne primjene rodno osviještene politike kao važnog horizontalnog pitanja u politikama EU, ali i nacionalnim planovima za oporavak i otpornost. Pravobraniteljica je u Prigovoru o postupku dodjele, a radi postizanja bolje ujednačenosti teksta, predložila nadopunu teksta.⁴⁷¹ Prijedlozi su **primljeni na znanje**, uz napomenu da će se predloženo na odgovarajući način nastojati ugraditi u tekst.

14.19. Nacrt strateškog okvira razvoja mentalnog zdravlja 2022.-2030.⁴⁷²

Pravobraniteljica je predložila da se uvrsti mjera usmjerena na psihološku potporu radnicama/ima iz sustava socijalne skrbi i zdravstva, uzimajući u obzir stres uzrokovan radom s različitim korisnicima skrbi i preopterećenost zbog rada s velikim brojem korisnika/ca te mjera usmjerena na rješavanje prepreka u pristupu sigurnim kućama za žrtve nasilja s narušenim mentalnim zdravljem i žene ovisnice. Prijedlog je **prihvaćen**.

14.20. Nacrt prijedloga Odluke o izmjenama i dopunama Odluke o novčanoj pomoći za roditelja odgojitelja⁴⁷³

Pravobraniteljica je istaknula da je od početka donošenja Odluke iznosila stav da mjera dugoročno ima negativan učinak na žene, posebno što se tiče njihovog položaja na tržištu rada i općenito položaja u

⁴⁷¹ „U postupcima dodjele bespovratnih sredstava prijavitelji imaju pravo podnijeti prigovor, ako nisu zadovoljni ishodom postupka, zbog sljedećih razloga:- povrede postupka opisanog u ovim Uputama i dokumentaciji predmetnog Poziva,- povrede načela jednakog postupanja, načela zabrane diskriminacije, načela transparentnosti, načela razmjernosti, načela sprječavanja sukoba interesa, načela tajnosti postupka dodjele bespovratnih sredstava, **propisanih zakonom i drugim primjenjivim propisima, te navedenih u ovim Uputama i dokumentaciji predmetnog Poziva.**”

⁴⁷² Vlada RH na 169. sjednici 24.11.2022. donijela **Strateški okvir razvoja mentalnog zdravlja do 2030.**

⁴⁷³ Službeni glasnik Grada Zagreba, 25/22.

društvu jer podaci pokazuju kako su 88,1% korisnika mjere upravo žene te time mjera novčane pomoći roditelju odgojitelju, kao i sve njezine izmjene, u najvećoj mjeri utječu upravo na žene. Naglašeno je da bi se obiteljska politika trebala oslanjati na zapošljavanje oba roditelja, a za podršku zaposlenih roditelja potrebno je razvijati različite socijalne usluge. Predloženo je da trajanje mjere treba skratiti do školske dobi odnosno do sedme godine života kada dijete za koje se mjera koristi kreće u osnovnu školu.

Istaknuto je da teže posljedice za žene mogu nastupiti ukidanjem ili naglim prestankom novčane pomoći, jer mnogim ženama koje su se povukle s tržišta rada ili se nisu ni uključivale, ponovni povratak ili ulazak na tržište rada bio bi znatno otežan s obzirom na to da se uglavnom radi o ženama srednje životne dobi s djecom predškolske dobi i dugim izbivanjem s tržišta rada.

Ukazano je kako treba imati u vidu i pitanje zapošljavanja korisnika/ca mjere te poduzimati određene aktivnosti i mjere u tom smjeru kao što je npr. omogućiti upis u vrtić za svako dijete korisnika/ice mjere koji se zaposli, osigurati programe jačanja kapaciteta i obrazovanja korisnika/ca mjera za aktivno sudjelovanje na tržištu rada te izraditi planove zapošljavanja za korisnike/ice mjere, načelno stajalište je kako bi različite vrste novčane pomoći roditeljima trebalo donositi na državnoj razini, radi ravnopravnosti roditelja na nacionalnoj razini. Prijedlozi su **prihvaćeni**.

14.21. Nacrt Kurikuluma nastavnoga predmeta Kritičko mišljenje za osnovne škole

Pravobraniteljica je predložila da se na popis dodaju Međunarodni dan ljudskih prava (UN, 10. prosinca) i Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama (UN, 25. studenoga). Predložila je da se korištenja pojmova „jednakost“ i „ravnopravnost“ u dokumentu naglasak stavi na pojam „ravnopravnost“ te je predložila da se za nastavni predmet „Kritičko mišljenje“ pripremi školski udžbenik u kojem bi se detaljnije razradile osnove iz Kurikuluma. Prijedlozi Pravobraniteljice su **djelomično uvaženi**.

14.22. Nacrt programa dodjele potpora male vrijednosti za poticanje razvoja poduzetnicima koji obavljaju djelatnosti prerade drva i proizvodnje namještaja na području Republike Hrvatske za 2022. godinu

Pravobraniteljica je predložila da se u Nacrt uključi odredba o neutralnosti izraza koji imaju rodno značenje koja utvrđuje da se isti jednako odnose na muški i ženski spol. Prijedlog je **prihvaćen**.

14.23. Ostali zakoni i propisi

Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine aktivno sudjelovala u brojnim domaćim i međunarodnim radnim skupinama za izradu nacionalne strategija za promicanje ravnopravnosti spolova, borbu protiv

spolne diskriminacije, zaštite od rodno utemeljenog nasilja i nasilja u obitelji, komparativne analize različitih zakona iz područja svoje nadležnosti, pravilnika, protokola i dr.

Za istaknuti je da je članica brojnih radnih skupina, pa je, između ostalih, aktivno sudjelovala u izradi: Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, Koordinate za podatke o jednakosti, Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. i za 2023. do 2025., unaprjeđenja zakonodavnog okvira zaštite od nasilja nad ženama te analize i prijedloga mogućih izmjena zakona, za izradu Nacionalnog programa zaštite od nasilja u obitelji od 2023. do 2026., za izradu Nacionalne strategije djelovanja na području ovisnosti za razdoblje od 2022. do 2030., sudjelovala je na okruglom stolu na temu „Izmjena i dopuna ZOR, radničkih prava i rada nedjeljom“ održanom u Hrvatskom saboru, u organizaciji Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske sudjeluje u izradi Nacionalnog plana stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2024.-2030., u radu radne skupine za izradu Protokola suradnje i postupanja između zdravstvenog, socijalnog i kazneno-represivnog sustava pri tretmanu i skrbi osoba s problemom ovisnosti o drogama, za izradu Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja i dr.

Tijekom izvještajne godine je nastavila s praksom aktivnog surađivanja s brojnim obrazovnim i ostalim državnim, javnim i strukovnim udrugama i institucijama kojima je pružila svoju stručnu pomoć i ekspertizu s ciljem osvještavanja, informiranja, educiranja, kao i jačanja povjerenja u institucije te većoj vidljivosti aktera u području suzbijanja diskriminacije. Slijedom dosadašnje uspješne, kontinuirane i višegodišnje suradnje s institucijama, strukovnim udrugama tijelima državne, lokalne uprave i samouprave održane su brojne edukacije tijela i institucija vezano uz upoznavanje zakonodavnog okvira, na prvom mjestu Zakona o ravnopravnosti spolova, ali i svih ostalih zakonskih akata koji jamče ravnopravnost spolova u RH, sve diskriminacijske osnove spolnog predznaka, te ukratko ostale diskriminacijske osnove iz Zakona o suzbijanju diskriminacije, pojmove i definicije ravnopravnosti spolova i spolne diskriminacije te institucionalne mehanizme za zaštitu od spolne diskriminacije.⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ Između ostalih: MPU; temeljni tečaj za pravosudnu policiju, specijalistički tečaj na Policijskoj akademiji u Zagrebu za obuku policijskih službenika/ca koji rade na poslovima maloljetničke delikvencije i kriminaliteta na štetu mladeži i obitelji, u Virovitici konferencija „Niste same“-prava, zaštita, podrška i usluge za žrtve nasilja“, 11. Korčulanska škola Think Tank na temu „Transformacija politike kroz prizmu roda- Oporavak, novi početak, prilagodba“ kao i „Teški politički izbori zahtijevaju neodgodive ideološke reakcije“ te „Rodna ravnopravnost i seksualna i reproduktivna prava u srži ideološke podjele.“, tematska sjednica Povjerenstva za ravnopravnost spolova Osječko-baranjske županije u okviru međunarodnog projekta "Prema sprečavanju i iskorjenjivanju nasilja i uznemiravanja na radnim mjestima u Hrvatskoj", u Ogulinu seminar za ravnatelje/ice osnovnih i srednjih škola u okviru projekta „Škole podrške: učenje za otpornost, inkluziju i mentalno zdravlje u školama Sisačko-moslavačke županije“, edukacija o rodnoj ravnopravnosti za odgojno-obrazovne djelatnike/ce u okviru projekta „Oboji svijet! - misli, odluči, djeluj, uključi.“ i dr.

IV. FINANCIJSKO POSLOVANJE

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je proračunski korisnik Državnog proračuna Republike Hrvatske, Razdjel 122 Glava 05, sa sjedištem u Zagrebu, bez ureda u drugim dijelovima Republike Hrvatske.

Ured ima 12 zaposlenih osoba⁴⁷⁵ (10 službenika/ca, 1 dužnosnicu i 1 dužnosnika).

Financijski plan za 2022. iznosio je 3.908.538,00 kn⁴⁷⁶, izvršenje 3.144.501,19 kn ili 80,45%.

Razvrstano po aktivnostima, plan i izvršenje se odnose na A735000, K735001 i K735002, odnosno na redovne aktivnosti Pravobraniteljice za koje su sredstva osigurana u okviru Državnog proračuna Republike Hrvatske iz izvora financiranja 11 - Opći prihodi i primici, razrađeno:

- A735000 - ZAŠTITA I PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA - financijski plan je iznosio 3.845.538 kn, izvršenje 3.097.424,14 kn ili 80,55%;

- K735001 - OPREMANJE UREDSKOG PROSTORA – financijski plan je iznosio 5.000 kn, izvršenje 4.162,50 kn ili 83,25%;

- K735002 - INFORMATIZACIJA – financijski plan je iznosio 58.000 kn, izvršenje 42.914,55 kn ili 73,99%.

Obrazloženje:

Temeljem *Plana prijma u državnu službu u Ured Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu* (NN 48/2022) Pravobraniteljica je raspisala 2 javna natječaja:

- 27. travnja 2022. (NN 50/2022) po kojem su popunjena 2 radna mjesta: 1 na određeno vrijeme u srpnju 2022. i 1 na neodređeno vrijeme u listopadu 2022.;

- 8. prosinca 2022. (NN 146/22) po kojem je popunjeno 1 radno mjesto na neodređeno vrijeme u ožujku 2023.

Pored naprijed navedene dinamike zapošljavanja, 2 savjetnika/ca je otišlo iz Ureda:

- 1 savjetnica 31. kolovoza 2022. te je radno mjesto popunjeno 1. studenog 2022. premještajem iz Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike;

- 1 savjetnik 28. listopada 2022. (radno mjesto do kraja proračunske godine nije bilo popunjeno).

Iz naprijed navedenih okolnosti na poziciji plaće za redovan rad izvršenje je bilo 79,30% (planirano 2.575.000,00 kn, izvršeno do 31.12.2022. 2.041.951,97 kn), što je uz smanjenje izvršenja ostalih rashoda za zaposlene (doprinosa i drugih naknada) utjecalo u najvećoj mjeri na smanjenje ukupnog izvršenja financijskog plana koje iznosi 80,45%.

⁴⁷⁵ 9 žena i 3 muškarca.

⁴⁷⁶ Državni proračun RH za 2022. godinu i projekcija za 2023. i 2024. (Narodne novine, br. 140/21, 62/22 i 131/22), <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2022-godina/3235>, i www.prs.hr

V. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE PRAVOBRANITELJICE

Izvrješće o radu Pravobraniteljice za 2022., čini presjek godišnjeg rada institucije i slučajeva, ukazuje na pojedine trendove vezano za diskriminaciju i to na temelju: spola, bračnog i obiteljskog statusa, majčinstva, spolne orijentacije i rodnog identiteta te u područjima: rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti, obitelji (uključujući nasilje u obitelji), obrazovanja, političke participacije, medija, i sporta.

Unatoč izazovima vezano uz okolnosti pandemije bolesti COVID-19 i posljedica potresa, nastavljen je i u 2022. proaktivni rad Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

U 2022., Pravobraniteljica je radila na ukupno **1.564** predmeta (od kojih **551** novozaprimljena pritužba radi zaštite od diskriminacije), dok se većina ostalih odnosila na praćenje primjene ZRS-a. Specifičnost ovog izvještajnog razdoblja je sudjelovanje Pravobraniteljice kao nositeljice i/ili partnerske organizacije u **6 projekata** financiranih sredstvima EU, Grada Zagreba i/ili iz drugih međunarodnih izvora.

Ukupno gledano kao i ranijih godina, razvrstano po spolu oštećenih osoba, razmatrani slučajevi su se većinom odnosili na žene - 72,4%, razvrstano **po osnovi diskriminacije** – temeljem spola (85,5%), temeljem spolne orijentacije i rodnog identiteta (7,6%), obiteljskog statusa 2,9% te po drugim osnovama utvrđenih ZRS-om u udjelima manjim od 2,0%.

Analiza 551 pritužbe građana/ki razvrstanih prema **području diskriminacije** ukazuje da se kao i ranijih godina njihov najveći broj odnosi na područje socijalne sigurnosti, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja (37,0%), zatim na područje zapošljavanja i rada (16,7%) i uprave (12,7%), što ukupno čini značajni udio od 66,4% i ukazuje da je ovaj trend postojan, potom na javno informiranje i medije (12,3%), zdravstvenu zaštitu (4,9%), pravosuđe (4,6%), te na ostala područja.

Pravobraniteljica je ukupno donijela 999 odluka, od čega je uputila 720 pisanih preporuka, 118 upozorenja i 161 prijedlog. Nadležnom državnom odvjetništvu prijavila je sumnju na počinjenje kaznenog djela u 5 slučajeva.

Zadržan je trend uvažavanja njezinih upozorenja/preporuka/prijedloga na visokih 96% slučajeva „u potpunosti“, dok su u 4,0% slučajeva uvaženi djelomično, te nije bilo niti jednog slučaja „ne uvažavanja“.

Tijekom izvještajne godine, Pravobraniteljica je sudjelovala u 2 sudska postupka (umiješala se na strani tužitelja/ice-oštećene osobe).

Postupajući po pritužbama i osobnoj inicijativi, djelovalo se na svim razinama državne uprave i na području svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, uključujući i druge pravne i fizičke osobe te medije. Teritorijalno gledano, najveći broj pritužbi i dalje dolazi iz Grada Zagreba (48,5%), zatim s područja Zagrebačke županije (8,9%), Primorsko-goranske (8,0%), Istarske (6,5%) i Splitsko-dalmatinske (6,2%), zatim s područja Osječko-baranjske (3,1%) i dr.

Statistika ukazuje da smo niz godina suočeni s najvećim brojem pritužbi žena na diskriminatorno postupanje u svim segmentima društva, što čini konstantu od oko 2/3 svih pritužbi te ukazuje na činjenicu da su žene dalje društvena skupina koja je suočena s diskriminacijom temeljem spola, majčinstva i obiteljskog statusa u društvenoj, javnoj i privatnoj sferi. Zaprimamo i pritužbe muškaraca i to u najvećem broju u području roditeljske skrbi.

Unatoč manjem napretku (od 2%) na planu ravnopravnosti spolova u području radne aktivnosti, udio žena je i dalje dominantan u svim dobnim skupinama neaktivnog stanovništva. Udio žena u evidenciji registrirane nezaposlenosti na nacionalnoj razini iznosi 57,4% ukupno registrirane nezaposlenosti, dok u nekim županijama prelazi i 60%. Podaci iz evidencije registrirane nezaposlenosti pokazuju da najveći udio čine osobe u dobnj skupini 55-59 godina (čak 34%), što ukazuje na njihovu težu zapošljivost, osobito ako duže izbivaju s tržišta rada. Stoga, kontinuirano ističemo da zapošljavanje starijih žena može imati velikih prednosti te se predlaže svim dionicima na tržištu rada, uključujući predstavnike/ce lokalne samouprave, da dodatno motiviraju poslodavce s ciljem njihovog zapošljavanja.

Zaštitu trudnica s ugovorom o radu na određeno vrijeme potrebno je dodatno pojačati jer je dokazivanje neproduljenja ugovora zbog trudnoće za žrtve diskriminacije vrlo komplicirano te su često u lošijoj procesnoj poziciji i nemaju na dispoziciji dokaze kojima mogu potkrijepiti svoje navode. Također, držimo potrebnim produžiti rok nakon prestanka trudnoće ili prestanka korištenja prava u skladu s propisom o roditeljskim potporama, unutar kojeg poslodavac ne smije otkazati ugovor o radu trudnici i osobi koja se koristi nekim od tih prava.

Prema pritužbama građanki, životna dob i majčinstvo i nadalje ostaju glavne prepreke rodne diskriminacije žena na tržištu rada.

Snažna inicijativa u smjeru povećanja transparentnosti plaća priprema se na razini EU u vidu *Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o jačanju primjene načela jednakih plaća muškaraca i žena za jednak rad ili rad jednake vrijednosti putem transparentnosti plaća i provedbenih mehanizama*, koja se nalazi u legislativnoj proceduri. Intenzivno smo tijekom izvještajnog razdoblja sudjelovali u konzultacijskim procesima o sadržaju buduće direktive, što kroz davanje mišljenja nadležnom ministarstvu, što kroz članstvo Pravobraniteljice u posebnoj ekspertnoj radnoj skupini Equinet-a osnovanoj radi analize i utjecaja na sadržaj predmetne direktive.

U izvještajnoj godini, Pravobraniteljica je proaktivno surađivala i davala mišljenja na izmjene podzakonskih akata vezano uz seksualno uznemiravanje na radnom mjestu te se nastavio trend pojačanog normiranja materije kroz interne propise mnogih institucija, tvrtki i organizacija, neke od kojih nisu niti imale propisane postupke za zaštitu dostojanstva radnika/ca i disciplinskog kažnjavanja počinitelja/ica u slučaju spolnog uznemiravanja. Međutim, sudska praksa i dalje bilježi izrazito niske brojke postupaka zbog ove vrste diskriminatornog ponašanja, a oni pokrenuti provode se uglavnom bez potrebnog razumijevanja spolne diskriminacije, odnosno senzibiliteta za žrtve.

Transponirana Direktiva 2019/1158 Europskog parlamenta i Vijeća od 20.6.2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU, uvela je očinski dopust, koji je najveća novost u hrvatskom sustavu roditeljskih potpora u 2022. Pravobraniteljica pozdravlja uvođenje očevo dopusta kao i povećanje naknade plaće za vrijeme korištenja roditeljskog dopusta, ali se i nadalje zalažemo za potpuno delimitiranje iznosa roditeljskih naknada, kao i za potrebu isplate dvostrukih novčanih naknada i potpora iz sustava roditeljskih i roditeljskih potpora u slučajevima poroda blizanaca. Pravobraniteljica je ranije isticala stajalište da bi različite vrste novčane pomoći roditeljima trebalo donositi na državnoj razini kako roditelji koji ne žive na području Grada Zagreba ili bilo kojem drugom području RH ne bi bili u nepovoljnijem položaju.

RH je i dalje među državama članicama EU u kojoj muškarci (očevi) najmanje koriste roditeljske potpore. Pravobraniteljica je nastavila kontinuirano ukazivati na činjenicu da očevi ne koriste u dovoljnoj mjeri pravo na roditeljski dopust, odnosno da prenose znatan dio svojeg prava na majke, kao i da je ravnoteža između poslovnog i privatnog života i dalje veliki problem za mnoge roditelje koji imaju obvezu skrbi prema djeci, što ima negativan učinak na zaposlenost žena, u nekim slučajevima njihovo potpuno isključivanje s tržišta rada, zbog čega je nužno razvijati dostupnost i kapacitiranost javnih usluga.

U području obiteljskih odnosa i roditeljske skrbi najčešće očevi iskazuju nezadovoljstvo odlukom o roditeljskoj skrbi nadležnih tijela – centara za socijalnu skrb i sudova te pasivnosti i nepoduzimanju adekvatnih i žurnih mjera nadležnih centara, dok majke ukazuju na nesenzibiliziranost stručnih osoba vezano uz nasilje u obitelji kojem su bile prethodno izložene u obiteljskoj/partnerskoj zajednici. Pored postupanja po zaprimljenim pritužbama, izvještajno razdoblje karakteriziraju i određene aktivnosti vezane uz koncept/sindrom otuđenja od roditelja pri čemu je Pravobraniteljica isticala kako se prvenstveno radi o pitanju struke koja se o navedenom treba odrediti.

Pravobraniteljica sudjeluje u svim radnim skupinama koje se odnose na ravnopravnost spolova na nacionalnoj razini, a u kojima se aktivno zalaže za ustrojavanje mehanizama koji bi dugoročno omogućili učinkovitiju borbu protiv nasilja prema ženama. Pravobraniteljica je u navedenim radnim skupinama predlagala jačanje svih postojećih nacionalnih preventivnih mehanizama te uvođenje sustavne i sveobuhvatnije prevencije rodno utemeljenog nasilja, posebice ustrojavanje konkretne, kvalitetne i dugotrajnije psihosocijalne podrške obiteljima u problemima, a prije eskalacije nasilničkih obrazaca ponašanja. Pravobraniteljica se zalagala i za osiguravanje dodatnih sredstava za resocijalizaciju počinitelja rodno utemeljenog nasilja, osnivanje specijalnih odjela za rodno utemeljeno nasilje pri policiji, državnom odvjetništvu, sudovima te CZSS, a sve kako bi se postigla učinkovitija i tješnja suradnja među ovim tijelima te žrtvama osigurala stvarna i učinkovita zaštita, a ne samo deklaratorna i formalna.

U izvještajnoj godini, Pravobraniteljica je usmjerila aktivnosti prema tzv. kibernetičkom ili virtualnom nasilju rodne prirode, a koje u najvećoj mjeri pogađa upravo žene i djevojčice. U srpnju 2020., World Wide Web Foundation ustanovio je da se uz COVID globalno suočavamo s paralelnom pandemijom nasilja na Internetu. Čak 52% žena i djevojaka prijavile su da su doživjele neki oblik internetskog zlostavljanja, a 87% vjeruje da se problem nasilja na Internetu pogoršava. Hrvatska po tom pitanju nije izuzetak. Na temelju zaprimljenih pritužbi, Pravobraniteljica je kontinuirano upozoravala sve odgovorne dionike na nepostojanje adekvatnog zakonodavnog okvira za sankcioniranje ove vrste protupravnog nasilničkog, po spolu diskriminatornog i rodno uvjetovanog nasilja u virtualnim prostorima te da počinitelji uglavnom prolaze nekažnjeno dok žrtve često pate od trajnih posljedica i to bez ikakve ozbiljnije pravosudne satisfakcije ili podrške.

Pravobraniteljica je kontinuirano javno izražavala ozbiljnu zabrinutost u odnosu na činjenicu da većinu nasilja prema ženama i dalje čine zapravo njihovi najbliži, supruzi, partneri/bivši partneri, sinovi, dok veliki broj žena smrtno strada upravo nakon što se odluči prekinuti nasilnički odnos.

Glavni zabilježeni trend zadnjih skoro deset godina jest kontinuirani rast broja kaznenih djela nasilničkih ponašanja u obitelji i među bliskim osobama te pad broja prekršajnih djela u istom razdoblju. Navedeni trend dijelom je zasigurno uzrokovan pojačanim naporima koje posljednjih godina policija ulaže u

senzibilizaciju i edukaciju policijskih službenika/ca u svrhu prepoznavanja i pravilnog (odnosno težeg) kvalificiranja određenih ponašanja kroz kaznenopravnu umjesto prekršajnopravnu zaštitu.

Pravobraniteljica smatra neophodnim ponovno se osvrnuti na višegodišnji izostanak strateških dokumenata za zaštitu i promicanje ljudskih prava, borbu protiv diskriminacije te promicanje ravnopravnosti spolova, misleći pritom prije svega na Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije te Nacionalni plan za ravnopravnost spolova. Porast homofobije koji je vidljiv posljednjih godina u javnom prostoru vremenski jasno koincidira s izostankom strateškog djelovanja RH. Osim što je izrada navedenih akata obilježena neprihvatljivim višekratnim zastojsima u procesima izrade, zbog kojih su mijenjani i njihovi nazivi u odnosu na razdoblje primjene, dojam je da je u sadržajima navedenih strateških akata i provedbenih akcijskih planova problematika zaštite i promicanja prava LGBTIQ osoba zastupljena ispod potrebne razine, te da predmetni akti ne odražavaju ciljeve i nastojanja EU Strategije za ravnopravnost LGBTIQ osoba 2020.–2025.

Tijekom 2022., Pravobraniteljica je zaprimala pritužbe koje su se odnosile na neprimjereno prikazivanje LGBTIQ osoba i zajednice u medijima, dok se nešto manji broj pritužbi odnosio na dobivanje i nabavu roba, pružanje i pristup uslugama, statusna pitanja vezana uz životno partnerstvo osoba istog spola, pravni status i zaštitu transrodnih osoba, te nasilje i zločin iz mržnje.

Pravobraniteljica je u tijeku izvještajne godine nastavila zaprimati pritužbe transrodnih osoba koje su se odnosile na diskriminaciju temeljem rodnog identiteta, posebice u području prava na pristup zdravstvenim uslugama.

Pravobraniteljica je sudjelovala u brojnim aktivnostima s ciljem edukacije različitih dionika u području obrazovanja o pitanjima ravnopravnosti spolova, uključujući učenike/ce, studente/ice, učitelje/ice i nastavnike/ce. JLP(R)S posljednjih godina aktivno rade na osnaživanju integracije odgoja i obrazovanja za ljudska prava u području osnovnog i srednjeg obrazovanja te se tijekom godina bilježe pozitivni pomaci po pitanju uvođenja odgoja i obrazovanja za ravnopravnost spolova u odgojno-obrazovni sustav, međutim razvidne su određene poteškoće u provedbi propisanih nastavnih sadržaja.

Iako je došlo do poboljšanja u području medijskih izvještavanja o rodno utemeljenom nasilju, **medijski sadržaji** i dalje obiluju senzacionalizmom i narušavanjem privatnosti i dostojanstva žrtava rodno utemeljenog nasilja. Seksizam u javnom prostoru i izjavama javnih osoba te komunikaciji putem društvenih mreža, kao i seksizmi, objektivizacija žena i rodni stereotipi u medijskim sadržajima i oglašavanju ostaju prisutni, no ohrabruje činjenica da građani/ke reagiraju na takve sadržaje pritužujući se Pravobraniteljici te medijima i oglašivačima, čime se dugoročno mijenjaju postojeće prakse.

Na područje **reproduktivnog zdravlja i prava žena**, izvještajnu godinu obilježio je povećan broj pritužbi u području reproduktivnog zdravlja žena i one su se najvećim dijelom odnosile na neodgovarajuće postupanje zdravstvenih djelatnika/ca prema ženama u rodilištima, te je prihvaćen porez na menstrualne potrepštine.

Godinu su obilježile i aktivnosti usmjerene na **rodnu ravnopravnost u sportu**. Pravobraniteljica se pridružila projektu HOO-a „Glas žena u sportu“, kao jedna od partnerskih organizacija te objavila drugi dio rezultata istraživanja o ravnopravnosti spolova i nasilju u rukometu mladih.

Pravobraniteljica posebnu pažnju pridaje rješavanju problema posebno osjetljivih društvenih skupina koje su u **riziku višestruke diskriminacije** poput žena u ruralnim područjima, žena s invaliditetom, pripadnica nacionalnih manjina, žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, oštećenica kaznenim djelom prostitucije, ovisnica i žrtva trgovanja ljudima. Značajna pažnja posvećena je i pitanju statusa, prava i obveza tražitelja/ica međunarodne zaštite, azilanata/ica i stranaca/kinja pod supsidijarnom zaštitom. U izvještajnoj je godini zabilježen nastavak trenda rasta udjela žena u ukupnom broju osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu, kao i nastavak trenda rasta udjela žena u ukupnom broju osoba kojima je odobren azil, a s obzirom na to da se očekuje dodatan priljev izbjeglica iz Ukrajine, Pravobraniteljica očekuje značajno povećanje broja žena s malom djecom i žena bez pratnje muškaraca kao posebno ranjivih skupina u narednom razdoblju.

Kontinuirano smo pratili proces izrade i donošenja zakona, propisa i javnih politika te smo kao članovi/ce radnih grupa ili putem javnog savjetovanja dali prijedloge i preporuke na 43 nacrtu i prijedloga zakona te propisa i javnih politika.

Temeljem postupanja po pritužbama građana/ki, kao i provedenih istraživanja i analiza, **u cjelovitom Izvješću o radu za 2022., dajemo ukupno 67 opisa slučajeva i 132 preporuke** razvrstane po područjima rada na koja se odnose, uvjereni da će ih Vlada RH i Hrvatski sabor razmotriti i primijeniti u tekućoj godini, a sve u zajedničkom cilju poboljšanja ostvarenja ustavnog načela ravnopravnosti muškaraca i žena.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

Višnja Ljubičić, dipl. iur.

U Zagrebu, 31. ožujka 2023.

IZJAVA O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI*

ZA 2022. GODINU

Ja, Višnja Ljubičić, dipl.iur., pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, čelnik/ca Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova, na temelju popunjenog Upitnika o fiskalnoj odgovornosti, nalaza Državnog ureda za reviziju, odnosno vanjske revizije te raspoloživih informacija, potvrđujem:

- zakonito, namjensko i svrhovito korištenje sredstava,
- učinkovito i djelotvorno funkcioniranje sustava unutarnjih kontrola u okviru proračunom odnosno financijskim planom utvrđenih sredstava.

Potpis čelnika/ce:

[Signature]
Višnja Ljubičić, dipl.iur.,
pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

Zagreb, 31.ožujka 2022.

* Obrazac Izjave o fiskalnoj odgovornosti, koja se daje ako nisu uočene slabosti i nepravilnosti

Obveznik: PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA, KORISNICA PRORAČUNA RH – RAZDJEL 122, GLAVA 05

UPITNIK O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI ZA OBVEZNIKE UTVRĐENE U REGISTRU PRORAČUNSKIH I

IZVANPRORAČUNSKIH KORISNIKA ZA PRORAČUNSKU GODINU 2022.

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca ¹
		N/P	DA	NE ²	
PLANIRANJE PRORAČUNA/FINANCIJSKOG PLANA					
1.	U uputama za izradu proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno uputama upravnih tijela utvrđeni su i dostavljeni limiti u apsolutnim iznosima odnosno visina financijskog plana po upravnim tijelima i proračunskim i izvanproračunskim korisnicima jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za sljedeću proračunsku godinu i za sljedeće dvije godine, koji su raspoređeni na: - sredstva potrebna za provedbu postojećih programa, odnosno aktivnosti, koje proizlaze iz trenutno važećih propisa i - sredstva potrebna za uvođenje i provedbu novih ili promjenu postojećih programa, odnosno aktivnosti, a u razdoblju privremenog financiranja, u uputama su utvrđeni i dostavljeni limiti u apsolutnim iznosima odnosno visina financijskog plana po upravnim tijelima odnosno proračunskim i izvanproračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti za razdoblje privremenog financiranja (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koje u svojoj nadležnosti imaju proračunske i izvanproračunske korisnike)	X			preslike odnosno reference dopisa i uputa
2.	Ministarstvo je nakon primitka uputa za izradu prijedloga državnog proračuna od Ministarstva financija izradilo i dostavilo proračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti upute s limitima u apsolutnom iznosu, odnosno s visinama financijskog plana po proračunskim korisnicima za sljedeću proračunsku godinu i za sljedeće dvije godine, koje su raspoređene na:	X			preslika, odnosno referencia dopisa i upute

¹ Stupac Referenca se ne popunjava već su u njemu dane upute koja je vrsta dokaza podloga za davanje odgovora na pitanje² Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

	- visinu sredstava potrebnih za provedbu postojećih programa, odnosno aktivnosti, koje proizlaze iz trenutno važećih propisa i - visinu sredstava potrebnih za uvođenje i provedbu novih ili promjenu postojećih programa, odnosno aktivnosti, a u razdoblju privremenog financiranja, ministarstvo je, nakon primitka uputa za izradu financijskih planova proračunskih i izvanproračunskih korisnika državnog proračuna za prva tri mjeseca proračunske godine od Ministarstva financija, izradilo i dostavilo upute s limitima plana za prva tri mjeseca proračunske godine korisnicima iz svoje nadležnosti (odgovaraju ministarstva koja u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)				
3.	Financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika državnog proračuna za naredno trogodišnje razdoblje je uravnotežen, uključujući i procjenu <i>donosa</i> sredstava iz prethodne, odnosno <i>odnosa</i> u sjedeću godinu	X			preslika, odnosno referenca financijskog plana
4.	Financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno proračun jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za naredno trogodišnje razdoblje je uravnotežen, uključujući i procjenu ukupnog rezultata poslovanja koji se prenosi u sjedeću(e) proračunsku(e) godinu(e)	X			preslika, odnosno referenca financijskog plana odnosno proračuna
5.	Obrazloženje proračuna, odnosno financijskog plana sastoji se od obrazloženja općeg dijela proračuna odnosno financijskog plana i obrazloženja posebnog dijela proračuna, odnosno financijskog plana. Obrazloženje općeg dijela proračuna, odnosno financijskog plana sadrži obrazloženje prihoda i rashoda, primitaka i izdataka. Obrazloženje posebnog dijela proračuna, odnosno financijskog plana sastoji se od obrazloženja programa koje se daje kroz obrazloženje aktivnosti i projekata zajedno s ciljevima i pokazateljima uspješnosti	X			preslika, odnosno referenca obrazloženja proračuna odnosno financijskog plana usvojenog do 31. prosinca pitanje nije primjenjivo za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te proračunske i izvanproračunske korisnike za godinu u kojoj se donosi odluka o privremenom financiranju za prva tri mjeseca naredne godine

6.	Usklađeni prijedlog financijskog plana ministarstva sastavljen je temeljem prikupljenih i objedinjenih prijedloga financijskih planova proračunskih korisnika (odgovaraju ministarstva koja u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)	X			provesti analizu na način da se zbroje prihodi i rashodi iz financijskih planova proračunskih korisnika te prihodi i rashodi iz financijskog plana nadležnog ministarstva bez proračunskih korisnika te usporede s podacima u usklađenom financijskom planu
7.	Posebni dio proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave sastavljen je od prikupljenih i objedinjenih prijedloga financijskih planova proračunskih korisnika proračuna jedinice u koji su uključeni svi vlastiti i namjenski prihodi i primici proračunskih korisnika (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			financijski plan proračunskog korisnika jedinice usvojen od strane upravljačkog tijela odgovara financijskom planu tog proračunskog korisnika sadržanom u posebnom dijelu proračuna jedinice, a kod zajedničkih proračunskih glava zbroju financijskih planova svih proračunskih korisnika unutar te glave
8.	Rashodi i izdaci koji se financiraju iz EU sredstava planirani su realno, odnosno odstupanje između plana usvojenog od strane Hrvatskog sabora i konačnog izvršenja nije veće od 5% (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		usporedba izvornog financijskog plana (iz posljednjih izmjena i dopuna Državnog proračuna koje je donio Hrvatski sabor) i izvještaja o izvršenju odstupanje od 5% podrazumijeva 5% ispod planiranih veličina
9.	U slučaju sukcesivnog planiranja trošenja viškova, odnosno pokriva manjkova, uz proračun jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave doneseni su odgovarajući akti: (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i proračunski i izvanproračunski korisnici jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
9.1.	U slučaju sukoesivnog planiranja trošenja viškova donesen je akt koji sadrži analizu nastanka tako značajnog viška, mjere za smanjenje ili ukidanje određenih naknada koje se naplaćuju za usluge koje pružaju proračunski korisnici te način i svrhu za koju će se upotrijebiti navedeni višak	X			preslika, odnosno referenca akta usvojenog od strane predstavničkog tijela, odnosno upravnog vijeća ili drugog upravljačkog tijela
9.2.	U slučaju pokriva manjkova donesen je akt koji sadrži analizu i ocjenu postojećeg financijskog stanja, prijedlog mjera za otklanjanja utvrđenih uzroka nastanka negativnog poslovanja te mjera za stabilno održivo poslovanje te akcijski plan provedbe navedenih mjera (s opisom mjere, načinom provedbe, rokom provedbe, imenom i prezimenom odgovorne osobe) s očekivanim financijskim i ekonomskim učinkom	X			preslika, odnosno referenca akta usvojenog od strane predstavničkog tijela, odnosno upravnog vijeća ili drugog upravljačkog tijela

10.	Izrađen je godišnji plan rada koji sadrži podatke o ciljevima koji se planiraju ostvariti te opći prikaz zadaća i poslova (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)				preslika odnosno referenca godišnjeg plana rada
11.	Čelnik je u roku 30 dana od stupanja na snagu državnog proračuna donio odluku o prijenosu ovlasti i odgovornosti za ostvarenje strateških ciljeva i upravljanje proračunskim sredstvima osiguranim u financijskom planu (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)	X			preslika, odnosno referenca odluke
12.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave se zaduživala/davala suglasnost za zaduživanje/jamstvo sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
12.1.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost Vlade za dugoročno zaduživanje	X			preslike, odnosno reference dobivenih suglasnosti
12.2.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost ministra financija za sve odluke o davanju jamstva pravnoj osobi u njezinu većinskom izravnom ili neizravnom vlasništvu i ustanovi čiji je osnivač za ispunjenje obveza pravne osobe i ustanove	X			preslike, odnosno reference dobivenih suglasnosti
12.3.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost ministra financija za sve odluke o davanju suglasnosti izvanproračunskim korisnicima za zaduživanje i davanje jamstva	X			preslike, odnosno reference dobivenih i danih suglasnosti
12.4.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja davala suglasnost na zaduživanje pravnoj osobi u njezinu većinskom vlasništvu i ustanovi čiji je osnivač	X			preslike, odnosno reference danih suglasnosti

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ³	DJELOMIČNO ⁴	
IZVRŠAVANJE PRORAČUNA/FINACIJSKOG PLANA						
13.	Procedura stvaranja ugovornih obveza jasno je definirana i dostupna svim ustrojstvenim jedinicama/upravnim odjelima		X			preslika, odnosno referenca pisane procedure
14.	Obveze po ugovorima koji zahtijevaju plaćanje iz proračuna u sljedećim godinama preuzimale su se isključivo uz suglasnost ministra financija/Vlade Republike Hrvatske, odnosno općinskog načelnika /gradonačelnika /župana (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna i proračunski korisnici proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave)		X			preslike, odnosno reference dobivenih suglasnosti na uzorku od najviše 20
15.	Obveze po investicijskim projektima preuzimaju se isključivo ako su predviđene u proračunu i projekcijama, financijskom planu i po provedenom stručnom vrednovanju i ocjeni opravdanosti te učinkovitosti investicijskog projekta	X				na uzorku od najviše 10 investicijskih projekata dokazati povezanost s proračunom i projekcijama, odnosno s financijskim planom i priložiti preslike, odnosno reference provedenih vrednovanja
16.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sredstva proračunske zalihe koristila samo za elementarne nepogode i druge nepredvidive događaje	X				izvješća o korištenju proračunske zalihe
17.	Postoji jasna procedura naplate prihoda	X				preslika, odnosno referenca pisane procedure iz koje su vidljive vrste prihoda koje se naplaćuju, mjere naplate koje će poduzimati, vremensko razdoblje nakon kojeg se pokreće pojedina mjera naplate, slučajeve u kojima treba pribaviti

³ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁴ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

								instrumente osiguranja plaćanja, praćenje naplate po poduzetim mjerama, osobe koje će obavljati navedene poslove i slično
18.	Poduzete su sve potrebne mjere za potpunu naplatu prihoda i primitaka iz nadležnosti i uplatu u proračun prema važećim propisima	X						na uzorku od 10% dospjelih nenaplaćenih potraživanja sa stanjem 31. prosinca dokazi o poduzetim radnjama za naplatu (preslike, odnosno reference odgovarajućih dopisa, opomena), a najviše 100
19.	Uređen je sustav ostvarivanja i korištenja vlastitih prihoda							
19.1.	Ministarstvo/jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave donijelo je akt kojim su uređena mjericila i način korištenja vlastitih prihoda proračunskih korisnika iz svoje nadležnosti (odgovaraju ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koje u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)	X						preslika akta
19.2.	Upravljačko tijelo proračunskog korisnika donijelo je akt kojim je uređeno ostvarivanje i korištenje vlastitih prihoda (a koji je u skladu s aktom nadležnog ministarstva/jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojim su uređena mjericila i način korištenja vlastitih prihoda proračunskih korisnika, ako je to primjenjivo)	X						preslika akta
20.	Sredstva su utrošena u skladu s proračunom, odnosno financijskim planom							izvještaj o izvršenju proračuna za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave iz kojeg se vidi da nije utrošeno više sredstva od odobrenih proračunom (osim za vlastite i namjenske prihode i primitke u skladu sa Zakonom o proračunu)
								usporedba izvršenja i financijskog plana iz koje se vidi da nije utrošeno više sredstva od odobrenih financijskim planom (osim za vlastite i namjenske prihode i primitke u skladu sa Zakonom o proračunu) za proračunske i izvanproračunske korisnike
21.	Isplata sredstava temeljila se na vjerodostojnoj dokumentaciji						X	nasumično odabrano najmanje pet isplata po svakoj od vrsta rashoda na razini definiranoj u Tablici: Testiranja uz pitanje 21. danoj u dodatku 1. Upitnika

22.	Pratilo se i kontroliralo namjensko isplaćivanje donacija, pomoći, subvencija do krajnjeg korisnika te korištenje istih								
22.1.	Dostupne su preslike, odnosno reference ugovora koji su podloga za isplate	X						Preslika, odnosno referenca ugovora na uzorku od 5% ukupnog broja svih transfera i minimalno 5% ukupne vrijednosti svih transfera, a najviše 100	
22.2.	Postoji izvješće od krajnjeg korisnika o utrošku sredstava/realizaciji projekta	X						preslika, odnosno referenca izvješća na uzorku od 5% ukupnog broja svih transfera i minimalno 5% ukupne vrijednosti svih transfera, a najviše 100	
22.3.	Obavljene su provjere na licu mjesta na odabranom uzorku od onih krajnjih korisnika kojima je na godišnjoj razini isplaćeno 20.000,00 kuna ili više	X						preslika, odnosno referenca zapisnika o izvršenoj kontroli kod 10% a najviše 100 krajnjih korisnika kojima je na godišnjoj razini isplaćeno 20.000,00 kuna ili više	
23.	Evidencijski nalozi (EV nalozi) dostavljani su Ministarstvu financija u skladu sa Zakonom o izvršavanju Državnog proračuna i uputom Ministarstva financija								
23.1.	Nadležno ministarstvo/središnji državni ured dostavio je proračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti uputu s rokom do kojeg su mu isti dužni dostaviti mjesečne podatke o ostvarenju vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka izuzetih od obveze uplate u državni proračun i rashoda i izdataka financiranih iz istih (mjesečne evidencijske naloge) (odgovaraju ministarstva i središnji državni uredi koji u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)	X						preslika upute i dokaz o dostavi proračunskim korisnicima	
23.2.	Proračunski korisnici dostavljali su mjesečne podatke o ostvarenim vlastitim i namjenskim prihodima i primicima, koji su izuzeti od obveze uplate u državni proračun, te rashodima i izdacima financiranim iz njih (evidencijske – EV – naloge) u skladu s rokom danim u uputi nadležnog ministarstva/središnjeg državnog ureda (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)	X						dokaz o pravovremenom dostavljanju podataka	
23.3.	Ministarstvo/središnji državni ured je tijekom godine dostavljalo evidencijske naloge (EV naloge) Ministarstvu	X						dokaz o pravovremenom dostavljanju podataka	

	financija najkasnije do 10. u mjesecu za prethodni mjesec (odgovaraju ministarstva i središnji državni uredi koji u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)								
24.	Priilikom isporuke opreme/izvođenja radova obavljene su sve potrebne provjere								provjera na uzorku 5% ukupnog broja svih nabava dugotrajne nefinancijske imovine i minimalno 5% ukupne vrijednosti svih nabava dugotrajne nefinancijske imovine
24.1.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni na način utvrđen ugovorom				X				priložiti odgovarajući dokaz
24.2.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni u skladu s vremenskim rokovima iz ugovora				X				priložiti odgovarajući dokaz
24.3.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni u skladu sa zahtjevima količine i kvalitete iz ugovora				X				priložiti odgovarajući dokaz
24.4.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni na lokacijama koje su navedene u ugovoru				X				priložiti odgovarajući dokaz
24.5.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni prema opisu iz ugovora				X				priložiti odgovarajući dokaz
24.6.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni sukladno nacrtima, analizama, modelima i uzorcima iz ugovora				X				priložiti odgovarajući dokaz
24.7.	Oprema je instalirana i u upotrebi				X				priložiti odgovarajući dokaz
25.	Propisana je procedura zaprimanja računa, njihove provjere u odgovarajućim ustrojstvenim jedinicama/upravnim odjelima i pravovremenog plaćanja				X				preslika, odnosno referenca pisane procedure
26.	Propisana je procedura blagajničkog poslovanja kojom su definirane sve aktivnosti vezane uz promet gotovim novcem				X				preslika, odnosno referenca pisane procedure
27.	Propisana je procedura izdavanja i obračunavanja putnih naloga				X				preslika, odnosno referenca pisane procedure
28.	Prije isplate sredstava neprofitnoj organizaciji sklopljen je ugovor u kojem su definirana prava i obveze neprofitne organizacije i isplatielja	X							uzorak od 5% ukupnog broja svih ugovora, a najviše 20
29.	Pravomoćne presude izvršavale su se bez postupka prisilne naplate								sve pravomoćne presude s dospijećem u godini za koju se ispunjava Upitnik ili u ranijim godinama, a nepodmirene su, te izvodi ili drugi dokumenti koji dokazuju da je plaćeno

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac
Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P
Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom
U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ⁵	DJELOMIČNO ⁶	
JAVNA NABAVA						
30.	U zaključenim ugovorima o nabavama velike vrijednosti ugovoreni su instrumenti za osiguranje urednog ispunjenja ugovornih obveza ili odredbe o ugovornoj kazni	X				dokazati na uzorku od 20% financijski najznačajnijih ugovora/objava/provedenih postupaka javne nabave, a najviše 50
31.	Ugovori o javnoj nabavi zaključeni su u skladu s uvjetima određenim u dokumentaciji o nabavi		X			preslike, odnosno reference dokumentacije o provedenim postupcima i preslike, odnosno reference ugovora
32.	Za sve predmete javne nabave čija je procijenjena vrijednost jednaka ili veća od 200.000,00 kuna za nabavu robe i usluga, odnosno za nabavu radova jednaka ili veća od 500.000,00 kuna provedeni su postupci javne nabave sukladno odredbama Zakona o javnoj nabavi	X				oznake i datum objave
33.	Za ugovore o javnoj nabavi koji su se tijekom njegova trajanja značajno izmijenili, proveden je novi postupak javne nabave u skladu s odredbama Zakona o javnoj nabavi	X				Registar sklopljenih ugovora preslika, odnosno referenca dodataka ugovora
34.	Donesen je i redovito ažuriran plan nabave koji je objavljen na mrežnim stranicama u skladu s propisima o javnoj nabavi					adresa mrežne stranice gdje je objavljen plan nabave i poveznica na objavljeni plan nabave u Elektroničkom oglasniku javne nabave za predmete nabave čija je procijenjena vrijednost nabave jednaka ili veća od 20.000,00 kuna
35.	Donesena je interna odluka kojom je imenovano stručno povjerenstvo za javnu nabavu koje je pripremalo i provodilo postupak javne nabave, a najmanje jedan član stručnog povjerenstva imao je važeći certifikat u području javne nabave u skladu s propisima o javnoj nabavi	X				preslika, odnosno referenca potvrda i internih odluka o imenovanju stručnih povjerenstava za javnu nabavu

⁵ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁶ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

36.	Osobe koje prate provedbu ugovora različite su od osoba koje su bile članovi stručnog povjerenstva	X					imena osoba koje su sudjelovale u provedbi postupka i osoba koje prate provedbu ugovora te preslika, odnosno referenca internih odluka o imenovanju ovlaštenih predstavnika naručitelja
37.	Naručitelj vodi registar ugovora o javnoj nabavi i okvirnih sporazuma koji je objavljen na mrežnim stranicama, a sadrži podatke u skladu s propisima o javnoj nabavi						adresa mrežne stranice gdje je objavljen registar ugovora o javnoj nabavi i okvirnih sporazuma i poveznica na objavljeni registar ugovora u Elektroničkom oglasniku javne nabave za predmete nabave čija je procijenjena vrijednost nabave jednaka ili veća od 20.000,00 kn
38.	Do 31. ožujka tijelu nadležnom za politiku javne nabave dostavljeno je statističko izvješće o javnoj nabavi za prethodnu godinu koje sadrži podatke sukladno Zakonu o javnoj nabavi				X		preslika, odnosno referenca izvješća u EOJN, preslika, odnosno referenca izvješća o javnoj nabavi koje sadrži i ukupan iznos jednostavne nabave prema vrsti predmeta nabave (roba, usluga i radovi)
39.	Donesen je akt kojim su uređena pitanja jednostavne nabave za nabavu robe i usluga, odnosno za nabavu radova na koje se ne primjenjuje Zakon o javnoj nabavi te je akt objavljen na mrežnim stranicama				X		preslika, odnosno referenca akta adresa mrežne stranice na kojoj je objavljen akt

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako je provođenje postupaka javne nabave objedinjeno na razini osnivača, obveznik odgovara „NIJE PRIMJENJIVO – N/P“

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ⁷	DJELOMIČNO ⁸	
RAČUNOVODSTVO						
40.	Narudžbenice su valjano ispunjene na način da se vidi tko je nabavu inicirao, tko je nabavu odobrio, koja vrsta roba/usluga/ radova se nabavlja, uz detaljnu specifikaciju jedinica mjere, količina, jediničnih cijena te ukupnih cijena		X			uzorak 1% svih narudžbenica, a najviše 100
41.	U potpisanim ugovorima s dobavljačima/pružateljima usluga/izvršiteljima radova detaljno je utvrđena vrsta robe/usluga/radova koji se nabavljaju		X			uzorak 5% svih ugovora i minimalno 5% ukupne vrijednosti svih ugovora
42.	Iz primke, otpremnice i drugog odgovarajućeg dokumenta potpisanog od skladištara ili druge osobe zadužene za zaprimanje robe i dobavljača vidljivo je da je prilikom preuzimanja robe utvrđena količina, stanje i kvaliteta zaprimljene robe		X			preslike, odnosno reference dokumenata na uzorku 5% svih dokumenata, a najviše 100
43.	Postoji izvještaj o obavljenoj usluzi, odnosno druga vrsta pisanog odobrenja ili dokumentacije kojom se potvrđuje izvršenje usluge		X			preslika, odnosno referenca izvještaja ili druge dokumentacije na uzorku 1% izvršenih usluga, a najviše 100
44.	O izvedenim radovima, sukladno definiranoj proceduri odobrenja radova, postoji privremena, odnosno konačna obračunska situacija, koju odobrava osoba, odnosno tijelo koje nadzire i odobrava radove		X			preslike, odnosno reference odobrenih privremenih, odnosno konačnih situacija na uzorku 5% svih ugovora
45.	Na zaprimljenim računima navedeni su svi elementi računa u skladu sa zakonskim i podzakonskim propisima		X			uzorak 1% svih računa, a najviše 100
46.	Računi sadrže detaljnu specifikaciju roba/usluga/radova koje odgovaraju opisu i specifikaciji roba/usluga/radova definiranih narudžbenicom, odnosno ugovorom		X			uzorak 1% svih računa, a najviše 100
47.	Za svaki račun obavljena je matematička kontrola ispravnosti iznosa koji je zaračunan što je evidentno u postupku obrade računa		X			uzorak 1% svih računa, a najviše 100

⁷ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁸ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

48.	Provjereno je postojanje potpisa, žiga ili elektroničke oznake kojom se može potvrditi da je račun odobren za plaćanje		X			uzorak 1% svih računa, a najviše 100.
49.	Za primljene i dane donacije nefinancijske imovine u glavnoj knjizi evidentirani su prihodi i rashodi, a međusobni prijenos nefinancijske imovine proračuna i proračunskih korisnika evidentiran je preko promjena u obujmu imovine (odgovaraju obveznici primjene proračunskog računovodstva)	X				uzorak 5% svih donacija i minimalno 5% ukupne vrijednosti svih primljenih i danih donacija
50.	S dužnicima su usklađeni podaci o potraživanjima na datum 31. listopada		X			preslika, odnosno reference izvoda otvorenih stavaka na uzorku 10%, ali ne više od 20 izvoda otvorenih stavaka
51.	Izveštaj o obavljenom popisu sadrži popis potraživanja i obveza po pojedinom vjerovniku, odnosno dužniku		X			preslika popisa vjerovnika i dužnika s iznosim potraživanja i obveza po pojedinom vjerovniku, odnosno dužniku
52.	Uspostavljene računovodstvene evidencije omogućile su praćenje korištenja sredstva po izvorima financiranja i programima (projektima/aktivnostima)		X			dio analitičke evidencije po izvorima financiranja i programima (projektima i aktivnostima) ili referenca iz pitanja 21.
53.	Prati se stvaranje ugovornih obveza i njihov financijski učinak					preslika, odnosno referenca dijela evidencije
53.1.	Uspostavljena je evidencija svih ugovora, uključujući ugovore vezane uz zaposlene		X			preslika procedure u kojoj je propisano da se sve kopije ugovora dostavljaju na znanje ustrojstvenoj jedinici za financije
53.2.	Organizacijska jedinica, odnosno osoba zadužena za financijsko-računovodstvene poslove ima uvid u sve sklopljene ugovore iz kojih proizilaze financijski učinci		X			uzorak 10% potraživanja od čijeg je dospjeca prošlo više od godinu dana, odnosno potraživanja od dužnika nad kojima je pokrenut stečajni i/ili likvidacijski postupak ali ne više od 20 pojedinačnih
54.	Provodio se ispravan vrijednosti potraživanja u skladu s odredbama Pravilnika o proračunskom računovodstvu i Računskom planu		X			preslika, odnosno referenca usklađenja s proračunskim korisnicima istog proračuna, odnosno pisani trag kojim se informira primatelja sredstava, na uzorku 10%, ali ne više od 20 dokumenata usklađenja s proračunskim korisnicima
55.	Proračunski korisnik koji je doznačio sredstva proračunskom korisniku istog proračuna, a iskazao ih je unutar podskupine računa 369 <i>Prijenosi između proračunskih korisnika istog proračuna</i> , uskladio je evidencije s proračunskim korisnikom koji su sredstva primili i iskazali ih unutar podskupine računa 639 <i>Prijenosi između proračunskih korisnika istog proračuna</i> . (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna i proračunski korisnici proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ako su njeni upravni odjeli dodjeljivali sredstva proračunskim korisnicima u nadležnosti	X				

	drugi upravni odjel (te jedinice)						
56.	Vodi se analitička evidencija dugotrajne nefinancijske imovine i usklađena je s glavnom knjigom						preslika, odnosno referenca dijela evidencije
57.	Ulaganja u dugotrajnu imovinu prenose se u glavnoj knjizi s računa imovine u pripremi na račune imovine u upotrebi odmah po završetku ulaganja			X			uzorak 20% okončanih građevinskih situacija
58.	Najkasnije u roku od 15 dana od isplate naknade za bolovanje na teret Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO), HZZO-u je dostavljen zahtjev za refundaciju						zahtjevi za refundaciju za svaki mjesec u kojem je bila isplata bolovanja

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U čelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE ⁹	
IZVJEŠTAVANJE I OSTALO					
59.	Kod predaje financijskih izvještaja poštivali su se rokovi i način predaje utvrđeni Pravilnikom o financijskom izvještavanju u proračunskom računovodstvu (odgovaraju obveznici primjene proračunskog računovodstva)		X		preslike, odnosno reference referentnih stranica financijskih izvještaja
60.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izveštavala je Ministarstvo financija o zaduženjima/danim suglasnostima za zaduženja/jamstva sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			preslike, odnosno reference dopisa ili elektroničke pošte
61.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (korisnik pomoći izravnjanja) dostavila je izvještaj o utrošenim sredstvima resornom ministarstvu ili nadležnom tijelu državne uprave na propisan način i u rokovima utvrđenima Uredbom o načinu izračuna iznosa pomoći izravnjanja za decentralizirane funkcije jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i odlukama o kriterijima i mjerilima za osiguranje minimalnog financijskog standarda javnih potreba u djelatnostima osnovnog i srednjeg školstva, socijalne skrbi, zdravstva i vatrogastva (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave - nositelji decentraliziranih funkcija)	X			preslike, odnosno reference dopisa
62.	Izvještaj o izvršenju financijskog plana izrađen je i dostavljen upravljačkom tijelu (odgovaraju proračunski i izvanproračunski korisnici jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te proračunski korisnici državnog proračuna, izuzev onih koji nemaju upravljačka tijela)	X			preslike, odnosno reference izvještaja o izvršenju financijskog plana dostavljenog upravljačkom tijelu

⁹ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

63.	Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži elemente propisane Pravilnikom o polugodišnjem i godišnjem izvještaju o izvršenju proračuna (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)					preslika, odnosno referenca godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna iz koje je vidljivo da sadrži tražene elemente
63.1.	Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje nenaplaćenih potraživanja za prihode jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika	X				preslika, odnosno referenca godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna iz koje je vidljivo da sadrži tražene elemente
63.2.	Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje nepodmirenih dospelih obveza jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika	X				preslika, odnosno referenca godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna iz koje je vidljivo da sadrži tražene elemente
63.3.	Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje potencijalnih obveza po osnovi sudskih postupaka jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika	X				preslika, odnosno referenca godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna iz koje je vidljivo da sadrži tražene elemente
64.	Kod predaje polugodišnjeg i godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave poštivali su se rokovi utvrđeni Zakonom o proračunu (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)					
64.1.	Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za prethodnu godinu dostavljen je predstavničkom tijelu do 1. lipnja tekuće proračunske godine	X				preslika, odnosno referenca dopisa odnosno drugi dokaz da je godišnji izvještaj predan predstavničkom tijelu
64.2.	Polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za prvo polugodište tekuće proračunske godine dostavljen je predstavničkom tijelu do 15. rujna tekuće proračunske godine	X				preslika, odnosno referenca dopisa odnosno drugi dokaz da je polugodišnji izvještaj predan predstavničkom tijelu
65.	Provedene su suštinske i formalne kontrole dostavljenih Izjava o fiskalnoj odgovornosti (odgovaraju nadležna ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojima se dostavljaju izjave o fiskalnoj odgovornosti)	X				preslika, odnosno referenca dopisa ili pismena o izvršenim kontrolama
66.	Uspostavljen je sustav dokumentiranja podataka o rizicima koji sadrži najznačajnije strateške i operativne rizike, mjere za postupanje po riziku te odgovorne osobe i rokove za provedbu mjera (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)				X	preslika dijela registra rizika

67.	Internim aktom (uputom, sporazumom) uređen je način komunikacije, izvještavanja i drugih aktivnosti s proračunskim i izvanproračunskim korisnicima iz nadležnosti (odgovaraju ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koji imaju proračunske i izvanproračunske korisnike)	X			preslika, odnosno referenca akta
-----	---	---	--	--	----------------------------------

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE ¹⁰	
TRANSPARENTNOST					
68.	Godišnji plan rada je objavljen na mrežnim stranicama (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		poveznica na mrežnu stranicu
69.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljeni su svi proračunski dokumenti (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
69.1.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u strojno čitljivom formatu objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen proračun koji uključuje opći i posebni dio te obrazloženje	X			poveznica na mrežnu stranicu na kojoj je objavljen opći i posebni dio proračuna te obrazloženje
69.2.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u strojno čitljivom formatu objavljene su od strane predstavničkog tijela usvojene izmjene i dopune proračuna	X			poveznica na mrežnu stranicu na kojoj su objavljene izmjene i dopune proračuna
69.3.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljena je od strane predstavničkog tijela usvojena odluka o izvršavanju proračuna	X			poveznica na mrežnu stranicu na kojoj je objavljena odluka o izvršavanju proračuna
69.4.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljene su od strane predstavničkog tijela usvojene izmjene i dopune odluke o izvršavanju proračuna	X			poveznica na mrežnu stranicu na kojoj su objavljene izmjene i dopune odluke o izvršavanju državnog proračuna
69.5.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna, odnosno, ako predstavničko tijelo ne donese izvještaj u roku od 60 dana od dana podnošenja predstavničkom tijelu, objavljen je prijedlog polugodišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna	X			poveznica na mrežnu stranicu na kojoj je objavljen polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna

¹⁰ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

69.6.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen godišnji izvještaj o izvršenju proračuna, odnosno, ako predstavničko tijelo ne donese izvještaj u roku od 60 dana od dana podnošenja predstavničkom tijelu, objavljen je prijedlog godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna	X			poveznica na mrežnu stranicu na kojoj je objavljen godišnji izvještaj o izvršenju proračuna
70.	Uz proračune jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izrađen je i objavljen vodič za građane	X			poveznica na mrežnu stranicu na kojoj je objavljen vodič za građane
71.	Nakon usvajanja državnog proračuna od strane Hrvatskog sabora, odnosno upravljačkih tijela, financijski planovi objavljeni su na vlastitim mrežnim stranicama, odnosno na mrežnim stranicama nadležnog ministarstva ako ne posjeduju mrežnu stranicu (odgovaraju ministarstva i proračunski korisnici državnog proračuna)		X		poveznica na mrežnu stranicu na kojoj su financijski planovi objavljeni
72.	Godišnji financijski izvještaji objavljeni su u roku od 8 dana od propisanog roka za predaju godišnjih financijskih izvještaja na vlastitim mrežnim stranicama, odnosno na mrežnim stranicama nadležnog proračuna ako ne posjeduju mrežnu stranicu		X		poveznica na mrežnu stranicu na kojoj su izvještaji objavljeni

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ¹¹	DJELOMIČNO ¹²	
UPRAVLJANJE IMOVINOM						
73.	Doneseni su strateški i provedbeni dokumenti za upravljanje i raspolaganje nekretninama (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)					
73.1.	Donesena je strategija upravljanja i raspolaganja nekretninama	X				preslika strategije, odnosno poveznica na mrežnu stranicu na kojoj je objavljena strategija
73.2.	Na temelju strategije upravljanja i raspolaganja nekretninama donesen je godišnji plan za ostvarenje ciljeva utvrđenih u strategiji	X				preslika godišnjeg plana, odnosno poveznica na mrežnu stranicu na kojoj je objavljen godišnji plan
74.	Za nekretnine u vlasništvu upisane su vlasnička prava u zemljišnim knjigama	X				preslika popisa imovine i obveza te preslike zemljišnoknjižnih izvadaka
75.	Ustrojen je registar imovine jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koji sadrži podatke i informacije propisane za Središnji registar državne imovine (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X				preslika registra
76.	Državna imovina kojom se raspolaže/upravlja neovisno o pravnoj osnovi korištenja te imovine (knjižno vlasništvo, izvan knjižno vlasništvo, druga pravna osnova korištenja, bez dokumentirane pravne osnove) evidentirana je u glavnoj knjizi onog tko raspolaže s/upravlja imovinom, u skladu s Uputom Ministarstva financija o priznavanju, mjerenju i evidentiranju imovine u vlasništvu Republike Hrvatske	X				priložiti odgovarajući dokaz
77.	Utvrđena je namjena nekretnina s kojima se upravlja i raspolaže	X				popis nekretnina s utvrđenom namjenom ili drugi odgovarajući dokaz

¹¹ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

¹² Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

78.	Za nekretnine kojima je definirana namjena utvrđeno je jesu li u funkciji ili ne, odnosno koriste li se ili ne u skladu s namjenom	X				popis nekretnina s utvrđenom namjenom i korištenjem (jesu li u funkciji ili ne) ili drugi odgovarajući dokaz
79.	Za nekretnine koje nisu u funkciji poduzimane su aktivnosti za stavljanje istih u funkciju, odnosno korištenje prema utvrđenoj namjeni	X				popis nekretnina za koje je utvrđena namjena, a nisu u funkciji i odgovarajući dokazi o poduzimanim aktivnostima (dopisi, zahtjevi...)
80.	Za imovinu za koju nisu riješeni imovinsko-pravni odnosi poduzimane su aktivnosti za rješavanje istih	X				priložiti odgovarajući dokaz
81.	Prije stjecanja nekretnina izrađena je analiza kojom je utvrđena opravdanost odabranog oblika stjecanja nekretnine	X				dokaz za ovo pitanje je preslika analize za svaku pojedinu nekretninu koja je stečena u godini za koju se popunjava Upitnik o fiskalnoj odgovornosti
82.	Isknjižavanje imovine iz poslovnih knjiga provodi se isključivo nakon prodaje, darovanja ili drugog načina otuđenja ili uništenja imovine, a temeljem izlaznog računa, ugovora o kupoprodaji, zapisnika o uništenju, potvrde o odvozu na otpad i slične dokumentacije	X				preslike ugovora/akta o prodaji, darovanju ili drugom načinu otuđenja ili uništenja imovine
83.	Čelnik je donio interni akt o načinu korištenja službenih automobila	X				preslika, odnosno referenca na interni akt
84.	Postoji pisana procedura kojom su detaljno utvrđeni poslovi upravljanja i raspolaganja nekretninama te ovlasti i nadležnosti zaposlenika za obavljanje i kontrolu navedenih poslova	X				preslika donesene procedure s popisanim aktivnostima, osobama i ovlaštenjima na temelju kojih se upravlja i raspolaze nekretninama i osigurana je koordinacija odjela u slučaju ako se poslovi u vezi s evidentiranjem, procjenom i praćenjem nekretnina obavljaju u više odjela

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Potpis čelnika/ce:

Višnja Ljubičić, dipl.iur.,

pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

